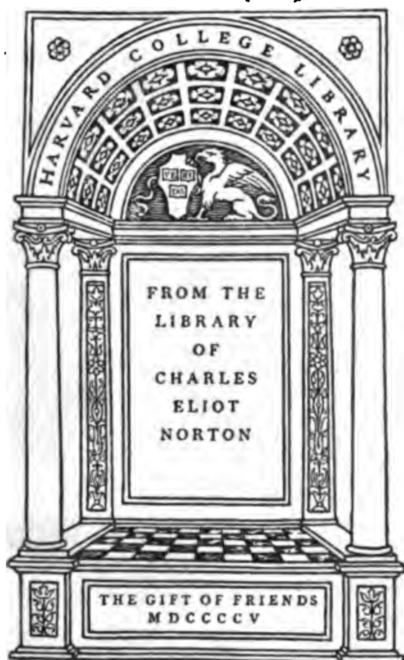

Pag 86 Vide Pag. 194
Fax in coelo visa.
Ib. Pag. 210 Pag. 285.

Pag. ~~[illegible]~~

Elephanti in Gallia rara Romanis ducebantur [illegible]

Pag. 41 ab Antiocho recepti. Eumeni data ib. p. 42

Pag 267 a Bithyone 22 in Macedoniam ducti – Plura Pag. 301

Pag. 345 – 400

P. 39 in Monstro lapidibus pluisse p. 86 / ~~[illegible]~~ . 210 . 285. 315

[illegible]

P. 45 Maronita – Duci . vid. p. 88 / 99
Pag. 91 – 92

[illegible]

P. 57 Scipio Africanus
vid. Pag. [illegible]

Pag. [illegible] Bacchanalia –
[illegible]

— 86 Electrici fluidi Observatio

Hermaphrodita

[illegible]

— 98 Quadratum 9mum
[illegible] 308

[illegible]

— 114 Hannibal

Pag. 143 Mons Nebrodes [illegible]
Vulgata opinio, erronea

Pag. 150 Duodecim lapidibus [illegible] inscripta

— 151 Libri Numae concremati

P. 280 Cretenses, mercede conducti militabant

P. 383 Qui viri nomen meretur.

Pag. 363 Romanorum ambitio
in Macedonia subacta
Vid. Pag. 374 — 375 — 6
Pag. 381

Pag. 403 Persiæ scriptis —

— 404 Scipio Æmilianus

— 407 operatio chirurgicalis — lithotomia nota —

— 409 <u>vitibus</u> in disciplina multa utebantur Romani —

— 417 C. Marius — comp. p. 423.

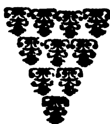
— 455 — Cato

TITI LIVII
PATAVINI
HISTORIARUM
AB URBE CONDITA
LIBRI QUI SUPERSUNT,
cum
OMNIUM EPITOMIS,
ac
DEPERDITORUM FRAGMENTIS;
Ad optimas editiones castigati,

Accurante

THOMA RUDDIMANNO, A. M.

TOMUS IV.

EDINBURGI,
In ædibus T. & W. RUDDIMANNI,
Prostant autem AMSTELAEDAMI, apud
JACOBUM a WETSTEIN.
M. DCC. LII.

T. LIVII PATAVINI
HISTORIARUM
LIBER XXXVIII.

EPITOME.

IV, &c. M. *Fulvius consul in Epiro Ambracienses obsessos in deditionem accepit,* XXVIII. *Cephalleniam subegit, Ætolis perdomitis pacem dedit.* XII, XIII, &c. *Cn. Manlius consul collega ejus, Gallogræcos Tolistobogios, & Tectosagos, & Troemos, qui Brenno duce in Asiam transierant, quum soli citra Taurum montem non parerent, vicit.* XVI. *Eorum origo, & quemadmodum ea loca, quæ tenent, occupaverint, refertur.* XXIV. *Exemplum quoque virtutis & pudicitiæ in femina traditur. nam quum Ortiagontis, regis Gallogræcorum, uxor captiva esset, centurionem custodem, qui ei vim intulerat, occidit.* XXXVI. *Lustrum à censoribus conditum est. censa sunt civium capita ducenta quinquaginta octo millia & trecenta viginti octo.* XXXIX. *Cum Ariarathe, rege Cappadociæ, amicitia juncta est.* XLV, XLVI, &c. *Cn. Manlius, contradicentibus decem legatis, ex quorum consilio fœdus cum Antiocho conscripserat, de Gallogræcis, actâ pro se causâ in senatu, triumphavit.* L. *Scipio Africanus, die ei dictâ, ut quidam aiunt, à Q. Pitillio tribuno plebis, ut quidam, à Nævio, quòd prædâ ex Antiocho captâ ærarium fraudâsset, postquam is dies venit, evocatus in Rostra,* Hac die, *inquit,* Quirites, Karthaginem vici : *&, prosequente populo, Capitolium ascendit.* LIII. *Inde, ne ampliùs tribuniciis injuriis vexaretur, in voluntarium exsilium Liternum concessit : incertum*

 ibi,

ibi, an Romæ, defunctus. nam ejus monumentum utrobique fuit. LV, &c. L. Scipio Asiaticus, frater Africani, eodem peculatus crimine accusatus damnatusque, quum in vincula & carcerem duceretur, Ti. Sempronius Gracchus, tribunus plebis, qui antea Scipionibus inimicus fuerat, intercessit; & ob id beneficium Africani filiam duxit. LX. Quum quæstores in bona ejus publicè possidenda missi essent, non modò in iis ullum vestigium pecuniæ regiæ apparuit, sed nequaquam tantum redactum, quantæ summæ erat damnatus. Collatam à cognatis & amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit: quæ necessaria ei erant ad cultum, redempta.

I. DUM in Asia bellum geritur, ne in Ætolis quidem quietæ res fuerant, principio à gente Athamanum orto. Athamania eâ tempestate, pulso Amynandro, sub præfectis Philippi regio tenebatur præsidio: qui superbo atque immodico imperio desiderium Amynandri fecerant. Exsulanti tum Amynandro in Ætolia literis suorum, indicantium statum Athamaniæ, spes recuperandi regni facta est. remissique nuncii ab eo ad principes Argitheam, (id enim caput Athamaniæ erat) si popularium animos satis perspectos haberet, impetrato ab Ætolis auxilio, in Athamaniam se venturum cum delectis Ætolorum, quod consilium esset gentis, & Nicandro prætore. quos, ubi ad omnia paratos esse vidit, certiores subinde facit, quo die cum exercitu Athamaniam ingressurus esset. Quatuor primò fuere conjurati adversus Macedonum præsidium. hi senos sibi adjutores ad rem gerendam assumpserunt: deinde, paucitate parum freti, quæ celandæ rei, quàm agendæ, aptior erat, parem priori numerum adjecerunt. Ita duo & quinquaginta facti, quadrifariam se diviserunt: pars una Heracleam, altera Tetraphyliam petiit, ubi custodia regiæ pecuniæ esse solita erat, tertia Theudoriam, quarta Argitheam. Ita inter omnes convenit,

venit, ut primò quieti, velut ad privatam rem agendam venissent, in foro obversarentur: die certâ multitudinem omnem convocarent ad præsidia Macedonum arcibus expellenda. Ubi ea dies advenit, & Amynander cum mille Ætolis in finibus erat; ex composito quatuor simul locis præsidia Macedonum expulsa, literæque in alias urbes passim dimissæ, ut vindicarent sese ab impotenti dominatione Philippi, & restituerent in patrium ac legitimum regnum. Undique Macedones expelluntur. Theium oppidum, literis à Zenone præfecto præsidii interceptis, & arce ab regiis occupatâ, paucos dies obsidentibus restitit: deinde id quoque traditum Amynandro est, & omnis Athamania in potestate erat, præter Athenæum castellum, finibus Macedoniæ subjectum.

II. Philippus, auditâ defectione Athamaniæ, cum sex millibus armatorum profectus, ingenti celeritate Gomphos pervenit. ibi relictâ majore parte exercitûs, (neque enim ad tanta itinera suffecissent) cum duobus millibus Athenæum, quod unum à præsidio suo retentum fuerat, pervenit. inde, proximis tentatis, quum facilè animadvertisset, cetera hostilia esse, Gomphos regressus, omnibus copiis simul in Athamaniam rediit. Zenonem inde, cum mille peditibus præmissum, Ethopiam occupare jubet, opportunè Argitheæ imminentem: quem ubi teneri à suis locum vidit, ipse circa templum Jovis Acræi posuit castra. ibi unum diem foedâ tempestate retentus, postero die ducere ad Argitheam intendit. Euntibus extemplo apparuere Athamanes, in tumulos imminentes viæ discurrentes. ad quorum conspectum constitere prima signa, totoque agmine pavor & trepidatio erat: & pro se quisque, quidnam futurum esset, cogitare, si in valles subjectas rupibus agmen foret demissum. Hæc tumultuatio regem, cupientem, si se sequerentur, raptim evadere angustias, revocare primos, & eâdem, quâ venerat, viâ

 referre

referre coëgit signa. Athamanes primò ex intervallo quieti sequebantur: postquam Ætoli se conjunxerunt, hos, ut ab tergo agmini instarent, reliquerunt; ipsi à lateribus se circumfuderunt. quidam, per notos calles breviore vià prægressi, transitus insedere: tantumque tumultûs Macedonibus est injectum, ut fugæ magis effusæ, quàm itineris ordinati modo, multis armis virisque relictis, flumen trajecerint. hic finis sequendi fuit. Inde tutò Macedones Gomphos, & à Gomphis in Macedoniam redierunt. Athamanes Ætolique Ethopiam, ad Zenonem ac mille Macedonas opprimendos, undique concurrerunt. Macedones, parum loco freti, ab Ethopia in altiorem deruptioremque undique tumulum concessere. quò pluribus locis aditu invento, expulere eos Athamanes: dispersosque, & per invias atque ignotas rupes iter fugæ non expedientes, partim ceperunt, partim interfecerunt: multi pavore in derupta præcipitati, perpauci cum Zenone ad regem evaserunt. postero die per inducias sepeliendi cæsos potestas facta est.

III. Amynander, recuperato regno, legatos & Romam ad senatum, & ad Scipiones in Asiam, Ephesi post magnum cum Antiocho prœlium morantes, misit. Pacem petebat, excusabatque sese, quòd per Ætolos recuperâsset paternum regnum. Philippum incusabat. Ætoli ex Athamania in Amphilochos profecti sunt, & majoris partis voluntate in jus ditionemque totam redegerunt gentem. Amphilochià receptà, (nam fuerat quondam Ætolorum) eàdem spe in Aperantiam transcenderunt. ea quoque magna ex parte sine certamine in deditionem venit. Dolopes nunquam Ætolorum fuerant: Philippi erant. hi primùm ad arma concurrerunt: ceterùm, postquam Amphilochos cum Ætolis esse, fugamque ex Athamania Philippi, & cædem præsidii ejus accepere, & ipsi a Philippo ad Ætolos deficiunt. Quibus circumjectis gentibus jam undique se

à Ma-

à Macedonibus tutos credentibus esse, Ætolis fama affertur, Antiochum in Asia victum ab Romanis. nec ita multo post legati ab Roma rediere sine spe pacis, Fulviumque consulem nunciantes jam cum exercitu trajecisse. His territi, priùs ab Rhodo & Athenis legationibus excitis, ut per auctoritatem civitatium earum suæ preces nuper repudiatæ faciliorem aditum ad senatum haberent, principes gentis ad tentandum ultimam spem Romam miserunt: nihil, ne bellum haberent, priùs, quàm penè in conspectu hostis erat, præmeditati. Jam M. Fulvius, Apolloniam exercitu trajecto, cum Epirotarum principibus consultabat, unde bellum inciperet. Epirotis Ambraciam placebat aggredi, quæ tum contribuerat se Ætolis. *sive ad tuendam eam venirent Ætoli, apertos circà campos ad dimicandum esse: sive detrectarent certamen, oppugnationem fore haud difficilem. nam & copiam in propinquo materiæ ad aggeres excitandos & cetera opera esse; & Arethontem, navigabilem amnem, opportunum ad comportanda, quæ usui sint, præter ipsa mœnia fluere; & æstatem aptam rei gerendæ adesse.* his persuaserunt, ut per Epirum duceret.

IV. Consuli, ad Ambraciam advenienti, magni operis oppugnatio visa est. Ambracia tumulo aspero subjecta est, Perranthem incolæ vocant. urbs, quà murus vergit in campos & flumen, occidentem; arx, quæ imposita est tumulo, orientem spectat. amnis Aretho, ex Athamania fluens, cadit in sinum maris, ab nomine propinquæ urbis Ambracium appellatum. præterquam quòd hinc amnis munit, hinc tumuli; muro quoque firmo septa erat, patente in circuitu paulo ampliùs tria millia passuum. Fulvius bina à campo castra, modico inter se distantia intervallo, unum castellum loco edito contra arcem objecit. ea omnia vallo ac fossà ita jungere parat, ne exitus inclusis ab urbe, neve aditus foris ad auxilia intromittenda esset. Ad famam oppugnationis Ambraciæ Stratum jam edicto Ni-

candri prætoris convenerant Ætoli. Inde primò copiis omnibus ad prohibendam obsidionem venire in animo fuerat. deinde, postquam urbem jam magna ex parte operibus septam viderunt, Epirotarum trans flumen loco plano castra posita esse, dividere copias placuit. cum mille expeditis Eupolemus Ambraciam profectus, per nondum commissa inter se munimenta urbem intravit. Nicandro cum cetera manu primò Epirotarum castra nocte aggredi consilium fuerat, haud facili ab Romanis auxilio, quia flumen intererat. deinde, periculosum inceptum ratus, ne quà sentirent Romani, & regressus inde in tutum non esset, deterritus ab hoc consilio, ad depopulandam Acarnaniam iter convertit.

V. Consul, jam munimentis, quibus sepienda urbs erat, jam operibus, quæ admovere muris parabat, perfectis, quinque simul locis mœnia est aggressus. tria paribus intervallis faciliore aditu à campo adversus Pyrrheum, quod vocant, admovit; unum è regione Æsculapii; unum adversus arcem. Arietibus muros quatiebat, asseribus falcatis detergebat pinnas. Oppidanos primò & ad speciem & ad ictus mœnium, cum terribili sonitu editos, pavor ac trepidatio cepit. deinde, ut præter spem stare muros viderunt, collectis rursus animis, in arietes tollenonibus libramenta plumbi aut saxorum stipitesve robustos incutiebant; falces, ancoris ferreis injectis in interiorem partem muri trahentes asserem, præfringebant: ad hoc eruptionibus, & nocturnis in custodias operum, & diurnis in stationes, ultro terrorem inferebant. In hoc statu res ad Ambraciam quum essent, jam Ætoli à populatione Acarnaniæ Stratum redierant. inde Nicander prætor, spem nactus solvendæ incepto forti obsidionis, Nicodamum quendam cum Ætolis quingentis Ambraciam intromittit. noctem certam tempusque etiam noctis constituit, quo & illi ab urbe opera hostium, quæ adversus

versus Pyrrheum erant, aggrederentur, & ipse ad castra Romana terrorem faceret; posse ratus, ancipiti tumultu & nocte augente pavorem, memorabilem rem geri. Et Nicodamus intempestâ nocte, quum alias custodias fefellisset, per alias impetu constanti erupisset, superato brachio in urbem penetrat; animique aliquantum ad omnia audenda & spei obsessis adjecit; &, simul constituta nox venit, ex composito repentè opera est aggressus. Id inceptum conatu, quàm effectu, gravius fuit, quia nulla ab exteriore parte vis admota est; seu metu deterrito prætore Ætolorum, seu quia potius visum est, Amphilochis opem ferre nuper receptis; quos Perseus Philippi filius, missus ad Dolopiam Amphilochosque recipiendos, summâ vi oppugnabat.

VI. Tribus locis, sicut antè dictum est, ad Pyrrheum opera Romana erant: quæ omnia simul, sed nec apparatu, nec vi simili, Ætoli aggressi sunt. alii cum ardentibus facibus, alii stuppam picemque & malleolos ferentes, totâ collucente flammis acie, advenere, multos primo impetu custodes oppresserunt. deinde, postquam clamor tumultusque in castra est perlatus, datumque à consule signum, arma capiunt, & omnibus portis ad opem ferendam effunduntur. Uno in loco ferro ignique gesta res est. à duobus irrito incepto, quum tentâssent magis, quàm iniissent, certamen, Ætoli abscesserunt. Atrox pugna in unum inclinaverat locum. ibi diversis partibus duo duces Eupolemus & Nicodamus pugnantes hortabantur, & propè certâ fovebant spe, jam Nicandrum ex composito affore, & terga hostium invasurum. Hæc res aliquandiu animos pugnantium sustinuit. ceterùm, postquam nullum ex composito signum à suis accipiebant, & crescere numerum hostium cernebant, destituti segniùs instare: postremò, re omissâ, jam vix tuto receptu, fugientes in urbem compelluntur, parte operum incensâ, & pluri-

bus aliquanto, quàm ipſi ceciderant, interfectis. quòd ſi ex compoſito acta res fuiſſet, haud dubium erat, expugnari unâ utique parte opera cum magna cæde hoſtium potuiſſe. Ambracienſes, quique intus erant Ætoli, non ab ejus ſolùm noctis incepto receſſere, ſed in reliquum quoque tempus, velut proditi à ſuis, ſegniores ad pericula erant. jam nemo eruptionibus, ut antè, in ſtationes hoſtium, ſed, diſpoſiti per muros & turres, ex tuto pugnabant.

VII. Perſeus, ubi adeſſe Ætolos audivit, omiſsâ obſidione urbis, quam oppugnabat, depopulatus tantùm agros, Amphilochiam exceſſit, atque in Macedoniam rediit. Et Ætolos inde avocavit populatio maritimæ oræ. Pleuratus Illyriorum rex, cum ſexaginta lembis Corinthium ſinum invectus, a[illegible]nctis Achæorum, quæ Patris erant, navibus, maritima Ætoliæ vaſtabat. adverſus quos mille Ætoli miſſi, quacumque ſe claſſis circumegerat per littorum anfractus, brevioribus ſemitis occurrebant. Et Romani ad Ambraciam, pluribus locis quatiendo arietibus muros, aliquantum urbis nudaverant. nec tamen penetrare in urbem poterant. Nam & pari celeritate novus pro diruto murus objiciebatur, & armati, ruinis ſuperſtantes, inſtar munimenti erant. Itaque, quum apertâ vi parum procederet conſuli res, cuniculum occultum, vineis antè contecto loco, agere inſtituit. & aliquandiu, quum dies noctesque in opere eſſent, non ſolùm ſub terra fodientes, ſed egerentes etiam humum, fefellere hoſtem. Cumulus repentè terræ eminens index operis oppidanis fuit. pavidique, ne jam, ſubrutis muris, facta in urbem via eſſet, foſſam intra murum è regione ejus operis, quod vineis contectum erat, ducere inſtituunt. cujus ubi ad tantam altitudinem, quantæ eſſe ſolum infimum cuniculi poterat, pervenerunt, ſilentio facto, pluribus locis aure admotâ, ſonitum fodientium captabant. Quem ubi acceperunt, aperiunt rectam in cuniculum viam. nec fuit magni operis.

peris. momento enim ad inane, suspenso furculis ab hostibus muro, pervenerunt. ibi, commissis operibus, quum è fossa in cuniculum pateret iter, primò ipsis ferramentis, quibus in opere usi erant, dein celeriter armati etiam subeuntes occultam sub terram ediderunt pugnam. segnior deinde ea facta est; intersepientibus cuniculum, ubi vellent, nunc ciliciis prætentis, nunc foribus raptim objectis. Nova etiam haud magni operis adversus eos, qui in cuniculo erant, excogitata res est. dolium à fundo pertusum, quà fistula modica inseri posset, & fistulam ferream operculumque dolii ferreum, & ipsum pluribus locis perforatum, fecerunt. hoc tenui plumâ completum dolium ore in cuniculum verso posuerunt. Per operculi foramina prælongæ hastæ, quas sarissas vocant, ad summovendos hostes eminebant. scintillam levem ignis inditam plumæ, folle fabrili ad caput fistulæ imposito, flando accenderunt. inde non solùm magna vis fumi, sed acrior etiam fœdo quodam nidore ex adusta pluma, quum totum cuniculum complésset, vix durare quisquam intus poterat.

VIII. Quum in hoc statu res ad Ambraciam esset, legati ab Ætolis Phæneas & Damoteles, cum liberis mandatis, decreto gentis, ad consulem venerunt. nam prætor eorum, quum aliâ parte Ambraciam oppugnari cerneret, aliâ infestam oram navibus hostium esse, aliâ Amphilochos Dolopiamque à Macedonibus vastari, nec Ætolos simul ad tria diversa bella occursantes sufficere, convocato concilio, Ætolos principes, quid agendum esset, consuluit. Omnium eò sententiæ decurrerunt, *Ut pax, si posset, æquis; si minùs, tolerandis conditionibus peteretur. Antiochi fiduciâ bellum susceptum. Antiocho terrâ marique superato, & propè extra orbem terræ ultra juga Tauri exacto, quam spem esse sustinendi belli? Phæneas & Damoteles, quod è re Ætolorum, ut in tali casu, fideque sua esse censerent, agerent. Quod enim sibi consilium,*

aut cujus vel electionem à fortuna relictam? Cum his mandatis legati missi orare consulem, *ut parceret urbi, misereretur gentis quondam sociæ, nolle dicere injuriis, miseriis certè coactæ insanire. Non plus mali meritos Ætolos Antiochi bello, quàm boni antè, quum adversus Philippum bellatum sit, fecisse. nec tum largè gratiam relatam sibi, nec nunc immodicè pœnam injungi debere.* Ad ea consul respondit: *Magis sæpe, quàm verè unquam, Ætolos pacem petere. imitarentur Antiochum in petenda pace, quem in bellum traxissent. Non paucis urbibus eum, de quarum libertate certatum sit, sed omni Asiâ cis Taurum montem, opimo regno, excessisse. Ætolos, nisi inermes, de pace agentes non auditurum se. arma illis priùs equosque omnes tradendos esse, deinde mille talentûm argenti populo Romano dandum: cujus summæ dimidium præsens numeraretur, si pacem habere vellent. Ad ea adjecturum etiam in fœdus esse, ut eosdem, quos populus Romanus, amicos atque hostes habeant.*

IX. Adversus quæ legati, & quia gravia erant, & quia suorum animos indomitos ac mutabiles noverant, nullo reddito responso, domum regressi sunt, ut etiam atque etiam, quid agendum esset, re integrâ, prætorem & principes consulerent. Clamore & jurgio excepti, *quamdiu rem traherent, qualemcunque pacem referre jussi?* quum redirent Ambraciam, Acarnanum insidiis prope viam positis, quibuscum bellum erat, circumventi Thyrium custodiendi deducuntur. Hæc mora injecta est paci. Quum jam Atheniensium Rhodiorumque legati, qui ad deprecandum pro his venerant, apud consulem essent; Amynander quoque, Athamanum rex, fide acceptâ, venerat in castra Romana; magis pro Ambracia urbe, ubi majorem partem temporis exsulaverat, quàm pro Ætolis, sollicitus. Per hos certior factus consul de casu legatorum, adduci eos à Thyrio jussit. quorum post adventum agi cœptum est de pace. Amynander, quod sui maximè operis erat, impigre agebat, ut Ambracienses compelleret ad deditio-

deditionem. id quum per colloquia principum, fuccedens murum, parum proficeret; poftremò, confulis permiffu ingreffus urbem, partim confilio, partim precibus, evicit, ut permitterent fe Romanis. Et Ætolos C. Valerius Lævini filius, qui cum ea gente primùm amicitiam pepigerat, confulis frater, matre genitus eàdem, egregiè adjuvit. Ambracienfes, priùs pacti, ut Ætolorum auxiliares fine fraude emitterent, aperuerunt portas. dein [Ætoli,] *ut quingenta Euboïca darent talenta; ex quibus ducenta præfentia, trecenta per annos fex penfionibus æquis: captivos perfugafque redderent Romanis: urbem ne quam formula fui juris facerent, quæ poft id tempus, quo T. Quinctius trajeciffet in Græciam, aut vi capta ab Romanis effet, aut voluntate in amicitiam veniffet: Cephallenia infula ut extra jus fœderis effet.* Hæc quanquam fpe ipforum aliquanto leviora erant, petentibus Ætolis, ut ad concilium referrent, permiffum eft. Parva difceptatio de urbibus tenuit. quæ quum fui juris aliquando fuiffent, avelli velut à corpore fuo ægre patiebantur. ad unum tamen omnes accipi pacem jufferunt. Ambracienfes coronam auream confuli centum & quinquaginta pondo dederunt: figna ænea marmoreaque & tabulæ pictæ, quibus ornatior Ambracia (quia regia ibi Pyrrhi fuerat) quàm ceteræ regionis ejus urbes erant, fublata omnia avectaque. nihil præterea tactum violatumve.

X. Profectus ab Ambracia conful in mediterranea Ætoliæ, ad Argos Amphilochium (viginti duo millia ab Ambracia abeft) caftra pofuit. eò tandem legati Ætoli, mirante confule, quod morarentur, venerunt. Inde, poftquam approbâffe pacem concilium Ætolorum accepit, juffis proficifci Romam ad fenatum, permiffoque, ut & Rhodii, & Athenienfes deprecatores irent, dato, qui fimul cum iis proficifceretur, C. Valerio fratre, ipfe in Cephalleniam trajecit. Præoccupatas aures animofque principum Romæ criminibus

Philippi invenerunt; qui, per legatos, per literas, Dolopas, Amphilochosque, & Athamaniam ereptas sibi querens, præsidiaque sua, postremò etiam filium Persea ex Amphilochis pulsum, averterat senatum ab audiendis precibus eorum. Rhodii tamen & Athenienses cum silentio auditi sunt. Atheniensis legatus Leon, Icesiæ filius, eloquentiâ etiam dicitur movisse: qui vulgatâ similitudine, mari tranquillo, quod ventis concitaretur, æquiparando multitudinem Ætolorum, usus, *quum in fide Romana societatis mansissent, insitâ gentis tranquillitate quièsse eos* aiebat: *postquam flare ab Asia Thoas & Dicæarchus, ab Europa Menestas & Damocritus cœpissent; tum illam tempestatem coortam, quæ ad Antiochum eos, sicuti in scopulum, intulisset.*

XI. Diu jactati Ætoli, tandem ut conditiones pacis convenirent, effecerunt. Fuerunt autem hæ: *Imperium majestatemque populi Romani gens Ætolorum conservato sine dolo malo. Ne quem exercitum, qui adversus socios amicosque eorum ducetur, per fines suos transire sinito; neve ullâ ope juvato. Hostes eosdem habeto, quos populus Romanus, armaque in eos ferto, bellumque pariter gerito. perfugas, fugitivos, captivosque reddito Romanis sociisque; præterquam si qui capti, quum domos redîssent, iterum capti sunt; aut si qui eo tempore ex iis capti sunt, qui tum hostes erant Romanis, quum intra præsidia Romana Ætoli essent. Aliorum qui comparebunt, intra dies centum Corcyræorum magistratibus sine dolo malo tradantur: qui non comparebunt, quando quisque eorum primùm inventus fuerit, reddantur. obsides quadraginta arbitratu consulis Romani dato, ne minores duodecim annorum, neu majores quadraginta. Obses ne esto prætor, præfectus equitum, scriba publicus: neu quis, qui antè obses fuerit apud Romanos. Cephallenia extra pacis leges esto.* De pecuniæ summa, quam penderent, pensionibusque ejus, nihil ex eo, quod cum consule convenerat, mutatum. Pro argento si aurum dare mallent, darent, convenit; dum pro argenteis decem aureus unus valeret.

Quâ

Quæ urbes, qui agri, qui homines Ætolorum juris aliquando fuerunt, qui eorum T. Quinctio, Cn. Domitio consulibus, postve eos consules, aut armis subacti, aut voluntate, in ditionem populi Romani venerunt, ne quem eorum Ætoli recepisse velint. OEniadæ cum urbe agrisque Acarnanum sunto. His legibus fœdus ictum cum Ætolis est.

XII. Eâdem non æstate solùm, sed etiam iisdem propè diebus, quibus hæc à M. Fulvio consule in Ætolia gesta sunt, consul alter Cn. Manlius in Gallogræcia bellum gessit, quod nunc ordiri pergam. Vere primo Ephesum consul venit, acceptisque copiis à L. Scipione & exercitu lustrato, concionem apud milites habuit: quâ, collaudatâ virtute eorum, quòd cum Antiocho uno prœlio debellâssent, adhortatus eos ad novum cum Gallis suscipiendum bellum, qui & auxiliis Antiochum juvissent, & adeo indomita haberent ingenia, ut nequicquam Antiochus emotus ultra juga Tauri montis esset, nisi frangerentur opes Gallorum, de se quoque pauca, nec falsa, nec immodica, adjecit. Læti milites cum frequenti assensu consulem audiverunt, partem virium Antiochi fuisse Gallos credentes; rege superato, nullum momentum in solis per se Gallorum copiis fore. Eumenem haud in tempore abesse (Romæ tunc erat) credere consul, gnarum locorum hominumque, & cujus interesset frangi Gallorum opes. Attalum igitur fratrem ejus arcessit à Pergamo, hortatusque ad capessendum secum bellum, pollicentem suam suorumque operam domum ad comparandum dimittit. Paucos post dies profecto ab Ephesо consuli ad Magnesiam occurrit Attalus cum mille peditibus, equitibus ducentis, Athenæo fratre jusso cum ceteris copiis subsequi, commendatâ iis custodiâ Pergami, quos fratri regnoque fidos credebat. Consul, collaudato juvene, cum omnibus copiis ad Mæandrum progressus, castra posuit, quia vado superari amnis non poterat, & contrahendæ naves erant ad exercitum

rum trajiciendum. Transgressi Mæandrum ad Hieram comen pervenerunt.

XIII. Fanum ibi augustum Apollinis & oraculum: sortes versibus haud inconditis dare vates dicuntur. Hinc alteris castris ad Harpasum flumen ventum est: quò legati ab Alabandis venerunt, ut castellum, quod ab ipsis nuper defecisset, aut auctoritate, aut armis, cogeret jura antiqua pati. Eódem & Athenæus, Eumenis & Attali frater, cum Cretensi Leuso & Corrago Macedone venit. mille pedites mixtarum gentium & trecentos equites secum adduxerunt. Consul, tribuno militum misso cum modica manu, castellum vi captum Alabandensibus reddit. ipse, nihil viâ digressus, ad Antiochiam super Mæandrum amnem posuit castra. Hujus amnis fontes Celænis oriuntur. Celænæ urbs caput quondam Phrygiæ fuit. migratum inde haud procul veteribus Celænis, novæque urbi Apameæ nomen inditum ab Apamea, sorore Seleuci regis. Et Marsyas amnis, haud procul à Mæandri fontibus oriens, in Mæandrum cadit. Famaque ita tenet, Celænis Marsyam cum Apolline tibiarum cantu certâsse. Mæander, ex arce summa Celænarum ortus, mediâ urbe decurrens, per Caras primùm, deinde Ionas, in sinum maris editur, qui inter Prienen & Miletum est. Ad Antiochiam in castra consulis Seleucus, Antiochi filius, ex fœdere icto cum Scipione, ad frumentum exercitui dandum venit. Parva disceptatio de Attali auxiliaribus orta est; quòd, Romano tantùm militi, pactum Antiochum, ut daretur frumentum, Seleucus dicebat. Discussa ea quoque est constantiâ consulis, qui dimisso tribuno edixit, ne Romani milites acciperent, priusquam Attali auxilia accepissent. Inde ad Gordiutichos, quod vocant, processum est. ex eo loco ad Tabas tertiis castris perventum. in finibus Pisidarum posita est urbs, in ea parte, quæ vergit ad Pamphylium mare. Inte-

gris.

gris viribus regionis ejus, feroces ad bellandum habebat viros. Tum quoque equites, in agmen Romanum eruptione factâ, haud modicè primo impetu turbavere: deinde, ut apparuit, nec numero se, nec virtute pares esse, in urbem compulsi, veniam erroris petebant, dedere urbem parati. quinque & viginti talenta argenti, & decem millia medimnûm tritici imperata. ita in deditionem accepti.

XIV. Tertio inde die ad Chaum amnem perventum: inde profecti Erizam urbem primo impetu ceperunt. Ad Thabusion castellum, imminens flumini Indo, ventum est; cui fecerat nomen Indus, ab elephanto dejectus. Haud procul à Cibyra aberant: nec legatio ulla à Moagete, tyranno civitatis ejus, homine ad omnia infido atque importuno, veniebat. Ad tentandum ejus animum C. Helvium, cum quatuor millibus peditum & quingentis equitibus, consul præmittit. huic agmini, jam fines ingredienti, legati occurrerunt, nunciantes, paratum esse tyrannum imperata facere. orabant, ut pacatus fines iniret, cohiberetque à populatione agri militem. & coronam auream quindecim talentûm afferebant. Helvius, integros à populatione agros servaturum pollicitus, ire ad consulem legatos jussit. quibus eadem referentibus, consul, *Neque Romani*, inquit, *bonæ voluntatis ullum signum erga nos tyranni habemus: & ipsum talem esse inter omnes constat, ut de pœna ejus magis, quàm de amicitia, nobis cogitandum sit.* Perturbati hac voce legati nihil aliud petere, quàm ut coronam acciperet; veniendique ad eum potestatem tyranno, & copiam loquendi ac purgandi se, faceret. Permissu consulis postero die in castra tyrannus venit; vestitus comitatusque vix ad privati modicè locupletis habitum. & oratio fuit submissa & infracta, extenuantis opes suas, urbiumque suæ ditionis egestatem querentis. Erant autem sub eo, præter Cibyram, & Syleum, & Alimne quæ appellatur. ex his, ut se suosque spolia-

spoliaret, quinque & viginti talenta se confecturum, propè ut diffidens, pollicebatur. *Enimvero*, inquit consul, *ferri jam ludificatio ista non potest. Parum est, non erubuisse absentem, quum per legatos frustrareris nos: præsens quoque in eadem impudentia persistis. Quinque & viginti talenta tyrannidem tuam exhaurirent? Quingenta ergo talenta nisi triduo numeras, populationem in agris, obsidionem in urbe exspecta.* Hac denunciatione conterritus, perstare tamen in pertinaci simulatione inopiæ. & paulatim illiberali adjectione, nunc per cavillationem, nunc precibus & simulatis lacrimis, ad centum talenta est perductus. adjecta decem millia medimnûm frumenti. Hæc omnia intra sex dies exacta.

XV. A Cibyra per agros Sindensium exercitus ductus, transgressusque Caularem amnem, posuit castra. Postero die est præter Caralitin paludem agmen ductum. ad Mandropolim manserunt. inde progredientibus ad Lagon, proximam urbem, metu incolæ fugerunt. Vacuum hominibus, & refertum rerum omnium copiâ oppidum diripuerunt. inde ab Lysis fluminis fonte, postero die ad Cobulatum amnem progressi. Termessenses eo tempore Isiondensium arcem, urbe captâ, oppugnabant: inclusi, quum alia spes auxilii nulla esset, legatos ad consulem, orantes opem, miserunt. *cum conjugibus ac liberis in arce inclusos se mortem in dies, aut ferro aut fame patiendam, exspectare.* Volenti consuli causa in Pamphyliam divertendi oblata est. adveniens obsidione Isiondenses exemit. Termesso pacem dedit, quinquaginta talentis argenti acceptis: item Aspendiis ceterisque Pamphyliæ populis. Ex Pamphylia rediens ad fluvium Taurum primo die, postero ad Xylinen (quam vocant) comen posuit castra. Profectus inde continentibus itineribus ad Cormasa urbem pervenit. Darsa proxima urbs erat. eam, metu incolarum desertam, plenam omnium rerum copiâ invenit. Progredienti præter paludes legati ab Lysinoe,

finoe, dedentes civitatem, venerunt. Inde in agrum Sagalassenum, uberem fertilemque omni genere frugum, ventum est. Colunt Pisidæ, longè optimi bello regionis ejus. quum ea res animos facit, tum agri fœcunditas, & multitudo hominum, & situs inter paucas munitæ urbis. Consul, quia nulla legatio ad finem præstò fuerat, prædatum in agros misit: tum demum fracta pertinacia est, ut ferri agique res suas viderunt. Legatis missis, pacti quinquaginta talentis, & viginti millibus medimnûm tritici, viginti hordei, pacem impetraverunt. Progressus inde ad Obrimæ fontes, ad vicum, quem Aporidos comen vocant, posuit castra. Eò Seleucus ab Apamea postero die venit. Ægros inde & inutilia impedimenta quum Apameam dimisisset, ducibus itinerum ab Seleuco acceptis, profectus eo die in Metropolitanum campum, postero die Dinias Phrygiæ processit. Inde Synnada venit, metu omnibus circà oppidis desertis. quorum jam prædâ grave agmen trahens, vix quinque millium die toto itinere perfecto, ad Beudos, quod vetus appellant, pervenit. ad Anabura inde, & altero die ad Alandri fontes, tertio ad Abbassum posuit castra. ibi plures dies stativa habuit, quia perventum erat ad Tolistobojorum fines.

XVI. Galli, magna hominum vis, seu inopià agri, seu prædæ spe, nullam gentem, per quam ituri essent, parem armis rati, Brenno duce in Dardanos pervenerunt. ibi seditio orta, & ad viginti millia hominum, cum Leonorio ac Lutario regulis, secessione factà à Brenno, in Thraciam iter averterunt. ubi cum resistentibus pugnando, pacem petentibus stipendium imponendo, Byzantium quum pervenissent, aliquandiu oram Propontidis vectigalem habendo, regionis ejus urbes obtinuerunt. Cupido inde eos in Asiam transeundi, audientes ex propinquo, quanta ubertas terræ ejus esset, cepit: &, Lysimachià fraude captà, Chersonesoque omni armis possessà, ad Hellespontum descende-

scenderunt. Ibi verò exiguo divisam freto cernentibus Asiam multo magis animi ad transeundum accensi; nunciosque ad Antipatrum, præfectum ejus oræ, de transitu mittebant. quæ res quum lentiùs spe ipsorum traheretur, alia rursus nova inter regulos orta seditio est. Leonorius retro, unde venerat, cum majore parte hominum repetit Byzantium: Lutarius Macedonibus, per speciem legationis ab Antipatro ad speculandum missis, duas tectas naves & tres lembos adimit. his, alios atque alios dies noctesque transvehendo, intra paucos dies omnes copias trajecit. Haud ita multo post Leonorius, adjuvante Nicomede Bithyniæ rege, à Byzantio transmisit. Coëunt deinde in unum rursus Galli, & auxilia Nicomedi dant, adversus Zybœtam, partem tenentem Bithyniæ, gerenti bellum. Atque eorum maximè operâ devictus Zybœta est, Bithyniaque omnis in ditionem Nicomedis concessit. Profecti ex Bithynia in Asiam processerunt, non plus ex viginti millibus hominum, quàm decem armata erant. tamen tantum terroris omnibus, quæ cis Taurum incolunt, gentibus injecerunt, ut, quas adissent, quasque non adissent, pariter ultimæ propinquis, imperio parerent. Postremò, quum tres essent gentes, Tolistoboji, Trocmi, Tectosagi, in tres partes, quâ cuique populorum suorum vectigalis Asia esset, diviserunt. Trocmis Hellesponti ora data; Tolistoboji Æolida atque Ioniam, Tectosagi mediterranea Asiæ sortiti sunt. & stipendium totâ cis Taurum Asiâ exigebant. Sedem autem ipsi sibi circa Halyn flumen ceperunt. tantusque terror eorum nominis erat, multitudine etiam magnâ sobole auctâ, ut Syriæ quoque ad postremum reges stipendium dare non abnuerent. Primus Asiam incolentium abnuit Attalus, pater regis Eumenis: audacique incepto, præter omnium opinionem, adfuit fortuna, & signis collatis superior fuit. non tamen ita infregit animos eorum, ut

ut absisterent imperio. Eædem opes usque ad bellum Antiochi cum Romanis manserunt. tum quoque, pulso Antiocho, magnam spem habuerunt, quia procul mari incolerent, Romanum exercitum ad se non perventurum.

XVII. Cum hoc hoste, tam terribili omnibus regionis ejus, quia bellum gerendum erat, pro concione milites maximè in hunc modum allocutus est consul: *Non me præterit, milites, omnium, quæ Asiam colunt, gentium Gallos famâ belli præstare. Inter mitissimum genus hominum ferox natio, pervagata bello propè orbem terrarum, sedem cepit. procera corpora, promissæ & rutilatæ comæ, vasta scuta, prælongi gladii: ad hoc cantus ineuntium prælium, & ululatus, & tripudia, & quatientium scuta in patrium quendam modum horrendus armorum crepitus: omnia de industria composita ad terrorem. Sed hæc, quibus insolita atque insueta sunt, Græci, & Phryges, & Cares timeant: Romanis, Gallici tumultûs assuetis, etiam vanitates notæ sunt. Semel primo congressu ad Alliam olim fuderunt majores nostros: ex eo tempore per ducentos jam annos pecorum in modum consternatos cædunt fugantque; & plures propè de Gallis triumphi, quàm de toto orbe terrarum, acti sunt. Jam usu hoc cognitum est, si primum impetum, quem fervido ingenio & cæcâ irâ effundunt, sustinueris, fluunt sudore & lassitudine membra, labant arma: mollia corpora, molles, ubi ira consedit, animos sol, pulvis, sitis, ut ferrum non admoveas, prosternunt. Non legionibus legiones eorum solùm experti sumus, sed vir unus cum viro congrediendo, T. Manlius, M. Valerius, quantum Gallicam rabiem vinceret Romana virtus, docuerunt. Jam M. Manlius unus agmine scandentes in Capitolium Gallos detrusit. Et illis majoribus nostris cum haud dubiis Gallis in terra sua genitis res erat. Hi jam degeneres sunt; mixti, & Gallogræci verè, quod appellantur: sicut in frugibus pecudibusque, non tantum semina ad servandam indolem valent, quantum terra proprietas cœlique, sub quo aluntur, mutat. Macedones, qui Alexandriam in Æ-*

gypto,

gypto, qui Seleuciam ac Babyloniam, quique alias sparsas per orbem terrarum colonias habent, in Syros, Parthos, Ægyptios degenerârunt. Massilia, inter Gallos sita, traxit aliquantum ab accolis animorum. Tarentinis quid ex Spartana, dura illa & horrida, disciplina mansit? Generosius in sua quicquid sede gignitur, insitum aliena terra, in id, quo alitur, naturâ vertente se, degenerat. Phrygas igitur Gallicis oneratos armis, sicut in acie Antiochi cecidistis, victos victores cædetis. Magis id vereor, ne parum inde gloriæ, quam ne nimium belli sit. Attalus eos rex sæpe fudit fugavitque. Nolite existimare, belluas tantùm recens captas feritatem illam silvestrem primò servare, deinde, quum diu manibus humanis alantur, mitescere; in hominum feritate mulcenda non eandem naturam esse. Eosdemne hos creditis esse, qui patres eorum avique fuerunt? extorres inopiâ agrorum profecti domo per asperrimam Illyrici oram; Pæoniam inde & Thraciam, pugnando cum ferocissimis gentibus, emensi, has terras ceperunt. Duratos eos tot malis exasperatosque accepit terra, quæ copi[illegible]rum omnium saginaret. uberrimo agro, mitissimo cælo, clementibus accolarum ingeniis, omnis illa, cum qua venerant, mansuefacta est feritas. Vobis, mehercule, Martis viris, cavenda ac fugienda quamprimum amœnitas est Asiæ. tantum hæ peregrinæ voluptates ad exstinguendum vigorem animorum possunt; tantum contagio disciplinæ morisque accolarum valet. Hoc tamen feliciter evenit, quòd, sicut vim adversus vos nequaquam, ita famam apud Græcos parem illi antiquæ obtinent, cum qua venerunt; bellique gloriam victores eandem inter socios habebitis, quam si servantes antiquum specimen animorum Gallos vicissetis.

XVIII. Concione dimissâ, missisque ad Eposognatum legatis, qui unus ex regulis & in Eumenis amicitia manserat, & negaverat Antiocho adversus Romanos auxilia, castra movit. primo die ad Alandrum flumen, postero ad vicum, quem vocant Tyscon, ventum. Eò legati Oroandensium quum venissent, amicitiam petentes, ducenta talenta iis sunt imperata;

pre-

precantibusque, ut domum renunciarent, potestas facta. Ducere inde exercitum consul ad Plitendum: deinde ad Alyattos castra posita. Eò missi ad Eposognatum redierunt, & legati cum illis reguli orantes, ne Tectosagis bellum inferret. *ipsum in eam gentem iturum Eposognatum, persuasurumque, ut imperata faciant.* Datâ veniâ regulo, duci inde exercitus per Axylon (quam vocant) terram cœptus. Ab re nomen habet. non ligni modò quicquam, sed ne spinas quidem, aut ullum aliud alimentum fert ignis. Fimo bubulo pro lignis utuntur. Ad Cuballum, Gallogræciæ castellum, castra habentibus Romanis apparuere cum magno tumultu hostium equites. nec turbârunt tantùm stationes Romanas, repentè invecti; sed quosdam etiam occiderunt. qui tumultus quum in castra perlatus esset, effusus repentè omnibus portis equitatus Romanus fudit fugavitque Gallos, & aliquot fugientes occidit. Inde consul, ut qui jam ad hostes perventum cerneret, explorato deinde & cum cura coacto agmine procedebat. & continentibus itineribus quum ad Sangarium flumen pervenisset, pontem, quia vado nusquam transitus erat, facere instituit. Sangarius, ex Adoreo monte per Phrygiam fluens, miscetur ad Bithyniam Tymbreti fluvio. inde major jam geminatis aquis per Bithyniam fertur, & in Propontidem sese effundit; non tamen tam magnitudine memorabilis, quàm quòd piscium accolis ingentem vim præbet. Transgressis ponte perfecto flumen, præter ripam euntibus Galli Matris Magnæ à Pessinunte occurrêre cum insignibus suis, vaticinantes fanatico carmine, Deam Romanis viam belli & victoriam dare, imperiumque ejus regionis. Accipere se omen quum dixisset consul, castra eo ipso loco posuit. postero die ad Gordium pervenit. Id haud magnum quidem oppidum est, sed plus, quàm mediterraneum, celebre & frequens emporium. tria maria pari ferme distantia intervallo habet, Hellespontum,

tum, ad Sinopen, & alterius oræ littora, quà Cilices maritimi colunt. multarum magnarumque præterea gentium fines contingit, quarum commercium in eum maximè locum mutui usus contraxere. id tum desertum fugâ incolarum oppidum, refertum idem copiâ rerum omnium, invenerunt. Ibi stativa habentibus legati ab Eposognato venerunt, nunciantes, *Profectum eum ad regulos Gallorum nihil æqui impetrâsse. ex campestribus vicis agrisque frequentes demigrare, & cum conjugibus ac liberis, quæ ferre atque agere possint, præ se agentes portantesque Olympum montem petere, ut inde armis locorumque situ sese tueantur.*

XIX. Certiora postea Oroandensium legati attulerunt: *Tolistobojorum civitatem Olympum montem cepisse; diversos Tectosages alium montem, qui Magaba dicatur, petisse. Troemos, conjugibus ac liberis apud Tectosagos depositis, armatorum agmine Tolistobojis statuisse auxilium ferre.* Erant autem tunc trium populorum reguli Ortiagon, & Combolomarus, & Gaulotus. Iis hæc maximè belli ratio sumendi fuerat, quòd, quum montes editissimos ejus regionis tenerent, convectis omnibus, quæ ad usum quamvis longi temporis sufficerent, tædio se fatigaturos hostem censebant. *Nam neque ausuros per tam ardua atque iniqua loca subire eos: &, si conarentur, vel parvâ manu prohiberi ac deturbari posse. nec quietos, in radicibus gelidorum montium sedentes, frigus aut inopiam laturos.* Et quum ipsa altitudo locorum eos tutaretur, fossam quoque & alia munimenta verticibus iis, quos insederant, circumjecere. Minima apparatûs missilium telorum cura fuit, quòd saxa affatim præbituram asperitatem ipsam locorum credebant.

XX. Consul, quia non comminus pugnam, sed procul locis oppugnandis, futuram præceperat animo, ingentem vim pilorum, velitarium hastarum, sagittarum, glandisque, & modicorum, qui fundâ mitti possent, lapidum paraverat. instructusque missilium apparatu

ratu ad Olympum montem ducit, & à quinque ferme millibus locat castra. Postero die cum quadringentis equitibus & Attalo progressum eum, ad naturam montis situmque Gallicorum castrorum visendum, equites hostium, duplex numerus, effusi castris in fugam averterunt. occisi quoque pauci fugientium, vulnerati plures. Tertio die cum omnibus ad loca exploranda profectus, quia nemo hostium extra munimenta processit, tutò circumvectus montem, animadvertit, meridianâ regione terrenos & placidè acclivos ad quendam finem colles esse, ad septentrionem arduas & rectas propè rupes; atque, omnibus ferme aliis inviis, itinera tria esse: unum medio monte, quà terrena erant: duo difficilia ab hiberno solis ortu, & ab æstivo occasu. Hæc contemplatus, eo die sub ipsis radicibus posuit castra. postero die, sacrificio facto, quum primis hostiis litâsset, trifariam exercitum divisum ducere ad hostem pergit. ipse cum maxima parte copiarum, quà æquissimum aditum præbebat mons, ascendit. L. Manlium fratrem ab hiberno ortu, quoad loca patiantur, & tutò possit, subire jubet. si qua periculosa & prærupta occurrant, non pugnare cum iniquitate locorum, neque inexsuperabilibus vim afferre; sed obliquo monte ad se declinare, & suo agmini conjungi. C. Helvium cum tertia parte circumire sensim per infima montis, deinde ab æstivo occasu erigere agmen. & Attali auxilia trifariam æquo numero divisit: secum esse ipsum juvenem jussit. equitatum cum elephantis in proxima tumulis planicie reliquit. Edictum præfectis, ut intenti, quid ubique geratur, animadvertant; opemque ferre, quò postulent res, properent.

XXI. Galli, duobus lateribus satis fidentes invia esse, ab ea parte, quæ in meridiem vergeret, ut armis clauderent viam, quatuor ferme millia armatorum ad tumulum, imminentem viæ minùs mille passuum à castris, occupandum mittunt; eo se rati velut castello iter

rum trajiciendum. Transgressi Mæandrum ad Hieran comen pervenerunt.

XIII. Fanum ibi augustum Apollinis & oraculum: sortes versibus haud inconditis dare vates dicuntur. Hinc alteris castris ad Harpasum flumen ventum est: quò legati ab Alabandis venerunt, ut castellum, quod ab ipsis nuper descisset, aut auctoritate, aut armis, cogeret jura antiqua pati. Eódem & Athenæus, Eumenis & Attali frater, cum Cretensi Leuso & Corrago Macedone venit. mille pedites mixtarum gentium & trecentos equites secum adduxerunt. Consul, tribuno militum misso cum modica manu, castellum vi captum Alabandensibus reddit. ipse, nihil viâ digressus, ad Antiochiam super Mæandrum amnem posuit castra. Hujus amnis fontes Celænis oriuntur. Celænæ urbs caput quondam Phrygiæ fuit. migratum inde haud procul veteribus Celænis, novæque urbi Apameæ nomen inditum ab Apamea, sorore Seleuci regis. Et Marsyas amnis, haud procul à Mæandri fontibus oriens, in Mæandrum cadit. Famaque ita tenet, Celænis Marsyam cum Apolline tibiarum cantu certâsse. Mæander, ex arce summa Celænarum ortus, mediâ urbe decurrens, per Caras primùm, deinde Ionas, in sinum maris editur, qui inter Prienen & Miletum est. Ad Antiochiam in castra consulis Seleucus, Antiochi filius, ex fœdere icto cum Scipione, ad frumentum exercitui dandum venit. Parva disceptatio de Attali auxiliaribus orta est; quòd, Romano tantùm militi, pactum Antiochum, ut daretur frumentum, Seleucus dicebat. Discussa ea quoque est constantiâ consulis, qui dimisso tribuno edixit, ne Romani milites acciperent, priusquam Attali auxilia accepissent. Inde ad Gordiutichos, quod vocant, processum est. ex eo loco ad Tabas tertiis castris perventum. in finibus Pisidarum posita est urbs, in ea parte, quæ vergit ad Pamphylium mare. Inte-

gris.

gris viribus regionis ejus, feroces ad bellandum habebat viros. Tum quoque equites, in agmen Romanum eruptione factâ, haud modicè primo impetu turbavere: deinde, ut apparuit, nec numero se, nec virtute pares esse, in urbem compulsi, veniam erroris petebant, dedere urbem parati. quinque & viginti talenta argenti, & decem millia medimnûm tritici imperata. ita in deditionem accepti.

XIV. Tertio inde die ad Chaum amnem perventum: inde profecti Erizam urbem primo impetu ceperunt. Ad Thabusion castellum, imminens flumini Indo, ventum est; cui fecerat nomen Indus, ab elephanto dejectus. Haud procul à Cibyra aberant: nec legatio ulla à Moagete, tyranno civitatis ejus, homine ad omnia infido atque importuno, veniebat. Ad tentandum ejus animum C. Helvium, cum quatuor millibus peditum & quingentis equitibus, consul præmittit. huic agmini, jam fines ingredienti, legati occurrerunt, nunciantes, paratum esse tyrannum imperata facere. orabant, ut pacatus fines iniret, cohiberetque à populatione agri militem. & coronam auream quindecim talentûm afferebant. Helvius, integros à populatione agros servaturum pollicitus, ire ad consulem legatos jussit. quibus eadem referentibus, consul, *Neque Romani*, inquit, *bonæ voluntatis ullum signum erga nos tyranni habemus: & ipsum talem esse inter omnes constat, ut de pœna ejus magis, quàm de amicitia, nobis cogitandum sit.* Perturbati hac voce legati nihil aliud petere, quàm ut coronam acciperet; veniendique ad eum potestatem tyranno, & copiam loquendi ac purgandi se, faceret. Permissu consulis postero die in castra tyrannus venit; vestitus comitatusque vix ad privati modicè locupletis habitum. & oratio fuit submissa & infracta, extenuantis opes suas, urbiumque suæ ditionis egestatem querentis. Erant autem sub eo, præter Cibyram, & Syleum, & Alimne quæ appellatur. ex his, ut se suosque spolia-

spoliaret, quinque & viginti talenta se confecturum, propè ut diffidens, pollicebatur. *Enimvero,* inquit consul, *ferri jam ludificatio ista non potest. Parum est, non erubuisse absentem, quum per legatos frustrareris nos: præsens quoque in eadem impudentia persistis. Quinque & viginti talenta tyrannidem tuam exhaurirent? Quingenta ergo talenta nisi triduo numeras, populationem in agris, obsidionem in urbe exspecta.* Hac denunciatione conterritus, perstare tamen in pertinaci simulatione inopiæ. & paulatim illiberali adjectione, nunc per cavillationem, nunc precibus & simulatis lacrimis, ad centum talenta est perductus. adjecta decem millia medimnûm frumenti. Hæc omnia intra sex dies exacta.

XV. A Cibyra per agros Sindensium exercitus ductus, transgressusque Caularem amnem, posuit castra. Postero die est præter Caralitin paludem agmen ductum. ad Mandropolim manserunt. inde progredientibus ad Lagon, proximam urbem, metu incolæ fugerunt. Vacuum hominibus, & refertum rerum omnium copiâ oppidum diripuerunt. inde ab Lysis fluminis fonte, postero die ad Cobulatum amnem progressi. Termessenses eo tempore Isiondensium arcem, urbe captâ, oppugnabant: inclusi, quum alia spes auxilii nulla esset, legatos ad consulem, orantes opem, miserunt. *cum conjugibus ac liberis in arce inclusos se mortem in dies, aut ferro aut fame patiendam, exspectare.* Volenti consuli causa in Pamphyliam divertendi oblata est. adveniens obsidione Isiondenses exemit. Termesso pacem dedit, quinquaginta talentis argenti acceptis: item Aspendiis ceterisque Pamphyliæ populis. Ex Pamphylia rediens ad fluvium Taurum primo die, postero ad Xylinen (quam vocant) comen posuit castra. Profectus inde continentibus itineribus ad Cormasa urbem pervenit. Darsa proxima urbs erat. eam, metu incolarum desertam, plenam omnium rerum copiâ invenit. Progredienti præter paludes legati ab Lysinoe,

finoe, dedentes civitatem, venerunt. Inde in agrum Sagalassenum, uberem fertilemque omni genere frugum, ventum est. Colunt Pisidæ, longè optimi bello regionis ejus. quum ea res animos facit, tum agri fœcunditas, & multitudo hominum, & situs inter paucas munitæ urbis. Consul, quia nulla legatio ad finem præstò fuerat, prædatum in agros misit: tum demum fracta pertinacia est, ut ferri agique res suas viderunt. Legatis missis, pacti quinquaginta talentis, & viginti millibus medimnûm tritici, viginti hordei, pacem impetraverunt. Progressus inde ad Obrimæ fontes, ad vicum, quem Aporidos comen vocant, posuit castra. Eò Seleucus ab Apamea postero die venit. Ægros inde & inutilia impedimenta quum Apameam dimisisset, ducibus itinerum ab Seleuco acceptis, profectus eo die in Metropolitanum campum, postero die Dinias Phrygiæ processit. Inde Synnada venit, metu omnibus circà oppidis desertis. quorum jam prædâ grave agmen trahens, vix quinque millium die toto itinere perfecto, ad Beudos, quod vetus appellant, pervenit. ad Anabura inde, & altero die ad Alandri fontes, tertio ad Abbassum posuit castra. ibi plures dies stativa habuit, quia perventum erat ad Tolistobojorum fines.

XVI. Galli, magna hominum vis, seu inopiâ agri, seu prædæ spe, nullam gentem, per quam ituri essent, parem armis rati, Brenno duce in Dardanos pervenerunt. ibi seditio orta, & ad viginti millia hominum, cum Leonorio ac Lutario regulis, secessione factâ à Brenno, in Thraciam iter averterunt. ubi cum resistentibus pugnando, pacem petentibus stipendium imponendo, Byzantium quum pervenissent, aliquandiu oram Propontidis vectigalem habendo, regionis ejus urbes obtinuerunt. Cupido inde eos in Asiam transeundi, audientes ex propinquo, quanta ubertas terræ ejus esset, cepit: &, Lysimachiâ fraude captâ, Chersonesoque omni armis possessâ, ad Hellespontum descende-

scenderunt. Ibi verò exiguo divisam freto cernentibus Asiam multo magis animi ad transeundum accensi; nunciosque ad Antipatrum, præfectum ejus oræ, de transitu mittebant. quæ res quum lentiùs spe ipsorum traheretur, alia rursus nova inter regulos orta seditio est. Leonorius retro, unde venerat, cum majore parte hominum repetit Byzantium: Lutarius Macedonibus, per speciem legationis ab Antipatro ad speculandum missis, duas tectas naves & tres lembos adimit. his, alios atque alios dies noctesque transvehendo, intra paucos dies omnes copias trajecit. Haud ita multo post Leonorius, adjuvante Nicomede Bithyniæ rege, à Byzantio trànsmisit. Coëunt deinde in unum rursus Galli, & auxilia Nicomedi dant, adversus Zybœtam, partem tenentem Bithyniæ, gerenti bellum. Atque eorum maximè operâ devictus Zybœta est, Bithyniaque omnis in ditionem Nicomedis concessit. Profecti ex Bithynia in Asiam processerunt. non plus ex viginti millibus hominum, quàm decem armata erant. tamen tantum terroris omnibus, quæ cis Taurum incolunt, gentibus injecerunt, ut, quas adissent, quasque non adissent, pariter ultimæ propinquis, imperio parerent. Postremò, quum tres essent gentes, Tolistoboji, Trocmi, Tectosagi, in tres partes, quà cuique populorum suorum vectigalis Asia esset, diviserunt. Trocmis Hellesponti ora data; Tolistoboji Æolida atque Ioniam, Tectosagi mediterranea Asiæ sortiti sunt. & stipendium totâ cis Taurum Asiâ exigebant. Sedem autem ipsi sibi circa Halym flumen ceperunt. tantusque terror eorum nominis erat, multitudine etiam magnâ sobole auctâ, ut Syriæ quoque ad postremum reges stipendium dare non abnuerent. Primus Asiam incolentium abnuit Attalus, pater regis Eumenis: audacique incepto, præter omnium opinionem, adfuit fortuna, & signis collatis superior fuit. non tamen ita infregit animos eorum, ut

ut absisterent imperio. Eædem opes usque ad bellum Antiochi cum Romanis manserunt. tum quoque, pulso Antiocho, magnam spem habuerunt, quia procul mari incolerent, Romanum exercitum ad se non perventurum.

XVII. Cum hoc hoste, tam terribili omnibus regionis ejus, quia bellum gerendum erat, pro concione milites maximè in hunc modum allocutus est consul: *Non me præterit, milites, omnium, quæ Asiam colunt, gentium Gallos famâ belli præstare. Inter mitissimum genus hominum ferox natio, pervagata bello propè orbem terrarum, sedem cepit. procera corpora, promissæ & rutilatæ comæ, vasta scuta, prælongi gladii: ad hoc cantus ineuntium prœlium, & ululatus, & tripudia, & quatientium scuta in patrium quendam modum horrendus armorum crepitus: omnia de industria composita ad terrorem. Sed hæc, quibus insolita atque insueta sunt, Græci, & Phryges, & Cares timeant: Romanis, Gallici tumultûs assuetis, etiam vanitates notæ sunt. Semel primo congressu ad Alliam olim fugerunt majores nostros: ex eo tempore per ducentos jam annos pecorum in modum consternatos cædunt fugantque; & plures propè de Gallis triumphi, quàm de toto orbe terrarum, acti sunt. Jam usu hoc cognitum est, si primum impetum, quem fervido ingenio & cæcâ irâ effundunt, sustinueris, fluunt sudore & lassitudine membra, labant arma: mollia corpora, molles, ubi ira consedit, animos sol, pulvis, sitis, ut ferrum non admoveas, prosternunt. Non legionibus legiones eorum solùm experti sumus, sed vir unus cum viro congrediendo, T. Manlius, M. Valerius, quantum Gallicam rabiem vinceret Romana virtus, docuerunt. Jam M. Manlius unus agmine scandentes in Capitolium Gallos detrusit. Et illis majoribus nostris cum haud dubiis Gallis in terra sua genitis res erat. Hi jam degeneres sunt; mixti, & Gallogræci verè, quod appellantur: sicut in frugibus pecudibusque, non tantum semina ad servandam indolem valent, quantum terræ proprietas cœlique, sub quo aluntur, mutat. Macedones, qui Alexandriam in Æ-*

gypto,

gypto, qui Seleuciam ac Babyloniam, quique alias sparsas per orbem terrarum colonias habent, in Syros, Parthos, Ægyptios degenerârunt. Massilia, inter Gallos sita, traxit aliquantum ab accolis animorum. Tarentinis quid ex Spartana, dura illa & horrida, disciplina mansit? Generosius in sua quicquid sede gignitur, insitum aliena terrâ, in id, quo alitur, naturâ vertente se, degenerat. Phrygas igitur Gallicis oneratos armis, sicut in acie Antiochi cecidistis, victos victores cædetis. Magis id vereor, ne parum inde gloriæ, quàm ne nimium belli sit. Attalus eos rex sæpe fudit fugavitque. Nolite existimare, belluas tantùm recens captas feritatem illam silvestrem primò servare, deinde, quum diu manibus humanis alantur, mitescere; in hominum feritate mulcenda non eandem naturam esse. Eosdemne hos creditis esse, qui patres eorum avique fuerunt? extorres inopiâ agrorum profecti domo per asperrimam Illyrici oram; Pæoniam inde & Thraciam, pugnando cum ferocissimis gentibus, emensi, has terras ceperunt. Duratos eos tot malis exasperatosque accepit terra, quæ copia [illegible]rum omnium saginaret. uberrimo agro, mitissimo cælo, clementibus accolarum ingeniis, omnis illa, cum qua venerant, mansuefacta est feritas. Vobis, mehercule, Martis viris, cavenda ac fugienda quamprimum amœnitas est Asiæ. tantum hæ peregrinæ voluptates ad exstinguendum vigorem animorum possunt; tantum contagio disciplinæ morisque accolarum valet. Hoc tamen feliciter evenit, quòd, sicut vim adversus vos nequaquam, ita famam apud Græcos parem illi antiquæ obtinent, cum qua venerunt; belliquæ gloriam victores eandem inter socios habebitis, quam si servantes antiquum specimen animorum Gallos vicissetis.

XVIII. Concione dimissâ, missisque ad Eposognatum legatis, qui unus ex regulis & in Eumenis amicitia manserat, & negaverat Antiocho adversus Romanos auxilia, castra movit. primo die ad Alandrum flumen, postero ad vicum, quem vocant Tyscon, ventum. Eò legati Oroandensium quum venissent, amicitiam petentes, ducenta talenta iis sunt imperata;

pre-

precantibusque, ut domum renunciarent, potestas facta. Ducere inde exercitum consul ad Plitendum: deinde ad Alyattos castra posita. Eò missi ad Eposognatum redierunt, & legati cum illis reguli orantes, ne Tectosagis bellum inferret. *ipsum in eam gentem iturum Eposognatum, persuasurumque, ut imperata faciant.* Datà veniâ regulo, duci inde exercitus per Axylon (quam vocant) terram cœptus. Ab re nomen habet. non ligni modò quicquam, sed ne spinas quidem, aut ullum aliud alimentum fert ignis. Fimo bubulo pro lignis utuntur. Ad Cubellum, Gallogræciæ castellum, castra habentibus Romanis apparuere cum magno tumultu hostium equites. nec turbârunt tantùm stationes Romanas, repentè invecti; sed quosdam etiam occiderunt. qui tumultus quum in castra perlatus esset, effusus repentè omnibus portis equitatus Romanus fudit fugavitque Gallos, & aliquot fugientes occidit. Inde consul, ut qui jam ad hostes perventum cerneret, explorato deinde & cum cura coacto agmine procedebat. & continentibus itineribus quum ad Sangarium flumen pervenisset, pontem, quia vado nusquam transitus erat, facere instituit. Sangarius, ex Adoreo monte per Phrygiam fluens, miscetur ad Bithyniam Tymbreti fluvio. inde major jam geminatis aquis per Bithyniam fertur, & in Propontidem sese effundit; non tamen tam magnitudine memorabilis, quàm quòd piscium accolis ingentem vim præbet. Transgressis ponte perfecto flumen, præter ripam euntibus Galli Matris Magnæ à Pessinunte occurrêre cum insignibus suis, vaticinantes fanatico carmine, Deam Romanis viam belli & victoriam dare, imperiumque ejus regionis. Accipere se omen quum dixisset consul, castra eo ipso loco posuit. postero die ad Gordium pervenit. Id haud magnum quidem oppidum est, sed plus, quàm mediterraneum, celebre & frequens emporium. tria maria pari ferme distantia intervallo habet, Hellespontum,

tum, ad Sinopen, & alterius oræ littora, quà Cilices maritimi colunt. multarum magnarumque præterea gentium fines contingit, quarum commercium in eum maximè locum mutui usus contraxere. id tum desertum fugâ incolarum oppidum, refertum idem copiâ rerum omnium, invenerunt. Ibi stativa habentibus legati ab Eposognato venerunt, nunciantes, *Profectum eum ad regulos Gallorum nihil æqui impetrâsse. ex campestribus vicis agrisque frequentes demigrare, & cum conjugibus ac liberis, quæ ferre atque agere possent, præ se agentes portantesque Olympum montem petere, ut inde armis locorumque situ sese tuerentur.*

XIX. Certiora postea Oroandensium legati attulerunt: *Tolistobojorum civitatem Olympum montem cepisse; diversos Tectosages alium montem, qui Magaba dicatur, petisse. Trocmos, conjugibus ac liberis apud Tectosages depositis, armatorum agmine Tolistobojis statuisse auxilium ferre.* Erant autem tunc trium populorum reguli Ortiagon, & Combolomarus, & Gaulotus. Iis hæc maximè belli ratio sumendi fuerat, quòd, quum montes editissimos ejus regionis tenerent, convectis omnibus, quæ ad usum quamvis longi temporis sufficerent, tædio se fatigaturos hostem censebant. *Nam neque ausuros per tam ardua atque iniqua loca subire eos: &, si conarentur, vel parvâ manu prohiberi ac deturbari posse. nec quietos, in radicibus gelidarum montium sedentes, frigus aut inopiam laturos.* Et quum ipsa altitudo locorum eos tutaretur, fossam quoque & alia munimenta verticibus iis, quos insederant, circumjecere. Minima apparatûs missilium telorum cura fuit, quòd saxa affatim præbituram asperitatem ipsam locorum credebant.

XX. Consul, quia non comminus pugnam, sed procul locis oppugnandis, futuram præceperat animo, ingentem vim pilorum, velitarium hastarum, sagittarum, glandisque, & modicorum, qui fundâ mitti possent, lapidum paraverat. instructusque missilium apparatu

ratu ad Olympum montem ducit, & à quinque ferme millibus locat castra. Postero die cum quadringentis equitibus & Attalo progressum eum, ad naturam montis situmque Gallicorum castrorum visendum, equites hostium, duplex numerus, effusi castris in fugam averterunt. occisi quoque pauci fugientium, vulnerati plures. Tertio die cum omnibus ad loca exploranda profectus, quia nemo hostium extra munimenta processit, tutò circumvectus montem, animadvertit, meridianà regione terrenos & placidè acclivos ad quendam finem colles esse, ad septentrionem arduas & rectas propè rupes; atque, omnibus ferme aliis inviis, itinera tria esse: unum medio monte, quà terrena erant: duo difficilia ab hiberno solis ortu, & ab æstivo occasu. Hæc contemplatus, eo die sub ipsis radicibus posuit castra. postero die, sacrificio facto, quum primis hostiis litàsset, trifariam exercitum divisum ducere ad hostem pergit. ipse cum maxima parte copiarum, quà æquissimum aditum præbebat mons, ascendit. L. Manlium fratrem ab hiberno ortu, quoad loca patiantur, & tutò possit, subire jubet. si qua periculosa & prærupta occurrant, non pugnare cum iniquitate locorum, neque inexsuperabilibus vim afferre; sed obliquo monte ad se declinare, & suo agmini conjungi. C. Helvium cum tertia parte circumire sensim per infima montis, deinde ab æstivo occasu erigere agmen. & Attali auxilia trifariam æquo numero divisit: secum esse ipsum juvenem jussit. equitatum cum elephantis in proxima tumulis planicie reliquit. Edictum præfectis, ut intenti, quid ubique geratur, animadvertant; opemque ferre, quò postulent res, properent.

XXI. Galli, duobus lateribus satis fidentes invia esse, ab ea parte, quæ in meridiem vergeret, ut armis clauderent viam, quatuor ferme millia armatorum ad tumulum, imminentem viæ minùs mille passuum à castris, occupandum mittunt; eo se rati velut castello iter

ter impedituros. Quod ubi Romani viderunt, expediunt sese ad pugnam. ante signa modico intervallo velites eunt, & ab Attalo Cretenses sagittarii, & funditores, & Tralli, & Thraces: signa peditum, ut per arduum, leni gradu ducuntur, ita præ se habentium scuta, ut missilia tantùm vitarent, pede collato non viderentur pugnaturi. Missilibus ex intervallo loci prœlium commissum est, primò par, Gallos loco adjuvante, Romanos varietate & copiâ telorum. Procedente certamine, nihil jam æqui erat. scuta longa, ceterùm ad amplitudinem corporum parum lata, & ea ipsa plana, malè tegebant Gallos. Nec jam tela alia habebant, præter gladios: quorum, quum manum hostis non consereret, nullus usus erat. Saxis, nec modicis, ut quæ non præparâssent, sed quod cuique temere trepidanti ad manum venisset, ut insueti, nec arte nec viribus adjuvantes ictum, utebantur. sagittis, glande, jaculis incauti ab omni parte configebantur: nec, quid agerent, irâ & pavore obcæcatis animis, cernebant: & erant deprehensi genere pugnæ, in quod minimè apti sunt. Nam quemadmodum comminus; ubi in vicem pati & inferre vulnera licet, accendit ira animos eorum; ita, ubi ex occulto & procul levibus telis vulnerantur, nec, quò ruant cæco impetu, habent, velut feræ transfixæ in suos temere incurrunt. Detegebat vulnera eorum, quòd nudi pugnant, & sunt fusa & candida corpora, ut quæ nunquam, nisi in pugna, nudentur: ita & plus sanguinis è multa carne fundebatur, & fœdiores patebant plagæ, & candor corporum magis sanguine atro maculabatur. Sed non tam patentibus plagis moventur. interdum insectâ cute, ubi latior, quàm altior, plaga est, etiam gloriosiùs se pugnare putant. Iidem, quum aculeus sagittæ aut glandis, abditæ introrsus, tenui vulnere in speciem urit, & scrutantes, quæ vellant, telum non sequitur; tum, in rabiem & pudorem tam parvæ perimentis pestis versi,

si, prosternunt corpora humi, sic ut passim procumberent. Alii, ruentes in hostem, undique configebantur: &, quum comminus venerant, gladiis à velitibus trucidabantur. Hic miles tripedalem parmam habet, & in dextra hastas, quibus eminus utitur. gladio Hispaniensi est cinctus. quòd si pede collato pugnandum est, translatis in lævam hastis, stringit gladium. Pauci supererant jam Gallorum. qui, postquam ab levi armatura superatos se viderunt, & instare legionum signa, effusâ fugâ castra repetunt, pavoris & tumultûs jam plena: ut ubi feminæ, puerique, & alia imbellis turba permixta esset. Romanos victores deserti fugâ hostium acceperunt tumuli.

XXII. Sub idem tempus L. Manlius & C. Helvius, quum, quoad viam colles obliqui dederunt, escendissent, postquam ad invia ventum est, flexere iter in partem montis, quæ una habebat iter; & sequi consulis agmen, modico uterque intervallo, velut ex composito, cœperunt: quod primò optimum factu fuisset, in id necessitate ipsâ compulsi. Subsidia enim in talibus iniquitatibus locorum maximo sæpe usui fuerunt: ut, primis fortè deturbatis, secundi & tegant pulsos, & integri pugnam excipiant. Consul, postquam ad tumulos, ab levi armatura captos, prima signa legionum pervenerunt, respirare & conquiescere paulisper militem jubet; simul strata per tumulos corpora Gallorum ostentat: Et, *quum levis armatura tale prælium ediderit, quid ab legionibus, quid ab justis armis, quid ab animis fortissimorum militum exspectari? Castra illis capienda esse, in qua compulsus ab levi armatura hostis trepidet.* Præcedere tamen jubet levem armaturam: quæ, quum staret agmen, colligendis per tumulos telis, ut missilia sufficerent, haud segne id ipsum tempus consumpserat. Jam castris appropinquabant: & Galli, ne parum se munimenta sua tegerent, armati pro vallo constiterant. obruti deinde omni genere telorum, quum,

 quo

quo plures ac densiores erant, eo minùs vani quicquam intercideret teli, intra vallum momento temporis compelluntur, stationibus tantùm firmis ad ipsos aditus portarum relictis. In multitudinem, compulsam in castra, vis ingens missilium telorum conjiciebatur: &, vulnerari multos, clamor, permixtus mulierum atque puerorum ploratibus, significabat. In eos, qui portas stationibus suis clauserant, legionum antesignani pila conjecerunt. hi verò non vulnerabantur, sed, transverberatis scutis, plerique inter se conserti hærebant: nec diutiùs impetum Romanorum sustinuerunt.

XXIII. Patentibus jam portis, priusquam irrumperent victores, fuga è castris Gallorum in omnes partes facta est. ruunt cæci per vias, per invia: nulla præcipitia saxa, nullæ rupes obstant: nihil præter hostem metuunt. Itaque plerique præcipites per vastam altitudinem prolapsi aut debilitati exanimantur. consul, castris captis, direptione prædâque abstinet militem: sequi pro se quemque, & instare, & perculsis pavorem addere jubet. Supervenit & alterum cum L. Manlio agmen; nec eos castra intrare sinit. protinus ad persequendos hostes mittit: & ipse paulo post, traditâ captivorum custodiâ tribunis militum, sequitur; debellatum ratus, si in illo pavore quàm plurimi cæsi forent, aut capti. Egresso consule, C. Helvius cum tertio agmine advenit. nec continere suos à direptione castrorum valuit: prædaque eorum, iniquissimâ sorte, qui pugnæ non interfuerant, facta est. Equites diu, ignari & pugnæ & victoriæ suorum, steterunt. deinde & ipsi, quantum equis subire poterant, sparsos fugâ Gallos circa radices montis consectati ceciderе, aut cepere. Numerus interfectorum haud facilè iniri potuit, quia latè inter omnes amfractus montium fugaque & cædes fuit: & magna pars rupibus inviis in profundæ altitudinis convalles delapsa est; pars in silvis

vis vepribusque occisa. Claudius, qui bis pugnatum in Olympo monte scribit, ad quadraginta millia hominum cæsa, auctor est: Valerius Antias, qui magis immodicus in numero augendo esse solet, non plus decem millia. Numerus captivorum haud dubiè millia quadraginta explevit, quia omnis generis ætatisque turbam secum traxerant, demigrantium magis, quàm in bellum euntium, modo. Consul, armis hostium in uno concrematis cumulo, ceteram prædam conferre omnes jussit: & aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat: aut cum cura, ut quàm æquissima esset, per milites divisit. Laudati quoque pro concione omnes sunt, donatique pro merito quisque: ante omnes Attalus, summo ceterorum assensu. nam singularis ejus juvenis quum virtus & industria in omnibus laboribus periculisque, tum modestia etiam fuerat.

XXIV. Supererat bellum integrum cum Tectosagis. Ad eos profectus consul, tertiis castris Ancyram, nobilem in illis locis urbem, pervenit, unde hostes paulo plus decem millia aberant. Ubi quum stativa essent, facinus memorabile à captiva factum est. Ortiagontis reguli uxor formâ eximiâ custodiebatur inter plures captivos, cui custodiæ centurio præerat, & libidinis & avaritiæ militaris. Is primò ejus animum tentavit. quem quum abhorrentem à voluntario videret stupro, corpori, quod servum fortunà erat, vim fecit. Deinde, ad leniendam indignitatem injuriæ, spem reditûs ad suos mulieri facit; & ne eam quidem, ut amans, gratuitam. certo auri pondere pactus, ne quem conscium suorum haberet, ipsi permittit, ut, quem vellet, unum ex captivis nuncium ad suos mitteret. Locum prope flumen constituit; quò duo, ne plus, necessarii captivæ cum auro venirent nocte insequenti ad eam accipiendam. Fortè ipsius mulieris servus inter captivos ejusdem custodiæ erat. hunc nuncium primis tenebris extra stationes centurio educit. Nocte inse-

quenti

quenti & duo necessarii mulieris ad constitutum locum, & centurio cum captiva venit. ubi quum aurum ostenderent, quod summam talenti Attici (tanti enim pepigerat) expleret; mulier linguâ suâ, *stringerent ferrum, & centurionem pensantem aurum occiderent*, imperavit. Jugulati præcisum caput ipsa involutum veste ferens, ad virum Ortiagontem, qui ab Olympo domum refugerat, pervenit. quem priusquam complecteretur, caput centurionis ante pedes ejus abjecit: mirantique, cujusnam id caput hominis, aut quod id facinus haudquaquam muliebre esset, & injuriam corporis, & ultionem violatæ per vim pudicitiæ confessa viro est: aliàque (ut traditur) sanctitate & gravitate vitæ hujus matronalis facinoris decus ad ultimum conservavit.

XXV. Ad Ancyram in stativa Tectosagûm oratores ad consulem venerunt, petentes, ne antè ab Ancyra castra moveret, quàm collocutus cum suis regibus esset. nullas conditiones pacis iis non bello fore potiores. Tempus in posterum diem constituitur, locusque qui maximè medius inter castra Gallorum & Ancyram est visus. Quò quum consul ad tempus cum præsidio quingentorum equitum venisset, nec ullo Gallorum ibi viso, regressus in castra esset; oratores iidem redeunt, excusantes, religione objectâ venire reges non posse. principes gentis, per quos æquè res transigi posset, venturos. Consul se quoque Attalum missurum dixit. Ad hoc colloquium utrinque ventum est. trecentos equites Attalus præsidii causâ quum adduxisset, jactæ sunt pacis conditiones. Finis rei quia absentibus ducibus imponi non poterat, convenit, uti consul regesque eo loco postero die congrederentur. Frustatio Gallorum eò spectabat, primùm ut tererent tempus, donec res suas, quibus periclitari nolebant, cum conjugibus ac liberis trans Halyn flumen trajicerent; deinde quòd ipsi consuli, parum cauto adversus

collo-

colloquii fraudem, insidiabantur. Mille ad eam rem ex omni numero audaciæ expertæ delegerunt equites. Et successisset fraudi, ni pro jure gentium, cujus violandi consilium initum erat, stetisset fortuna. Pabulatores lignatoresque Romani in eam partem, in qua colloquium futurum erat, ducti sunt; tutius id futurum tribunis ratis, quia consulis præsidium & ipsum pro statione habituri erant, hosti oppositum. suam tamen alteram stationem propius castra sexcentorum equitum posuerunt. Consul, affirmante Attalo, venturos reges, & transigi rem posse, profectus è castris, quum eodem, quo antea, præsidio equitum quinque millia ferè processisset, nec multum à constituto loco abesset, repentè concitatis equis cum impetu hostili videt Gallos venientes. constituit agmen, & expedire tela animosque equitibus jussis primò constanter initium pugnæ accepit, nec cessit. dein, quum prægravaret multitudo, cedere sensim, nihil confusis turmarum ordinibus, cœpit. postremò quum jam plus in mora periculi, quàm in ordinibus conservandis præsidii esset, omnes passim in fugam effusi sunt. tum verò instare dissipatis Galli, & cædere: magnaque pars oppressa foret, ni statio pabulatorum, sexcenti equites, occurrissent. Ii, procul clamore pavido suorum exaudito, quum tela equosque expedissent, integri profligatam pugnam acceperunt. Itaque versa extemplo fortuna est, versus in victores à victis terror. & primo impetu fusi Galli sunt, & ex agris concurrebant pabulatores, & undique obvius hostis Gallis erat: ut ne fugam quidem facilem aut tutam haberent, quia recentibus equis Romani fessos sequebantur. Pauci ergo effugerunt. captus est nemo: major multo pars per fidem violati colloquii pœnas morte luerunt. Romani, ardentibus irâ animis, postero die omnibus copiis ad hostem perveniunt.

XXVI. Biduum naturâ montis per se ipsum exploranda,

randâ, ne quid ignoti esset, absumpsit consul. tertio die, quum auspicio operam dedisset, deinde immolâsset, in quatuor partes divisas copias educit: duas ut medio monte duceret, duas ab lateribus ut adversus cornua Gallorum erigeret. Hostium quod roboris erat, Tectosagi & Trocmi mediam tenebant aciem, millia hominum quinquaginta. equitatum (quia equorum nullus inter inæquales rupes usus erat) ad pedes deductum, decem millia hominum, ab dextro locaverunt cornu. Ariarathis Cappadoces & Morzi auxiliares in lævo quatuor ferme millium numerum explebant. Consul, sicut in Olympo monte, prima in acie locatâ levi armaturâ, telorum omnis generis ut æquè magna vis ad manum esset, curavit. Ubi appropinquârunt, omnia eadem utrinque, quæ fuerant in priore prœlio, erant præter animos, & victoribus ab re secunda auctos, & hostibus fractos: quia, etsi non ipsi victi erant, suæ gentis hominum cladem pro sua ducebant. itaque à paribus initiis cœpta res eundem exitum habuit. Velut nubes levium telorum conjecta obruit aciem Gallorum. nec aut procurrere quisquam ab ordinibus suis, ne nudarent undique corpus ad ictus, audebant: & stantes, quo densiores erant, hoc plura, velut destinatum petentibus, vulnera accipiebant. Consul, jam per se turbatis si legionum signa ostendisset, versuros extemplo in fugam omnes ratus, receptis inter ordines velitibus & aliâ turbâ auxiliorum, aciem promovit.

XXVII. Galli, & memoriâ Tolistobojorum cladis territi, & inhærentia corporibus gerentes tela, fessique & stando & vulneribus, ne primum quidem impetum & clamorem Romanorum tulerunt. Fuga ad castra inclinavit. sed pauci intra munimenta sese recepere: pars major, dextrâ lævâque prælati, quâ quemque impetus tulit, fugerunt. victores, usque ad castra secuti, ceciderunt terga: deinde in castris cupiditate prædæ hæse-

hæserunt, nec sequebatur quisquam. In cornibus Galli diutiùs steterunt, quia seriùs ad eos perventum est. ceterùm ne primum quidem conjectum telorum tulerunt. Consul, qui ingressos in castra ab direptione abstrahere non poterat, eos, qui in cornibus fuerant, protinus ad sequendos hostes misit. per aliquantum spatium secuti, non plus tamen octo millia hominum in fuga (nam pugna nulla fuit) ceciderunt: reliqui flumen Halyn trajecerunt. Romanorum magna pars eâ nocte in hostium castris mansit; ceteros in sua castra consul reduxit. Postero die captivos prædamque recensuit: quæ tanta fuit, quantam avidissima rapiendi gens, quum eis montem Taurum omnia armis per multos tenuisset annos, coacervare potuit. Galli, ex dissipata passim fuga in unum locum congregati, magna pars saucii aut inermes, nudati omnibus rebus, oratores de pace ad consulem miserunt. Eos Manlius Ephesum venire jussit. ipse, (jam enim medium autumni erat) locis gelidis propinquitate Tauri montis excedère properans, victorem exercitum in hiberna maritimæ oræ reduxit.

XXVIII. Dum hæc in Asia geruntur, in ceteris provinciis tranquillæ res fuerunt. Censores Romæ T. Quinctius Flamininus & M. Claudius Marcellus senatum perlegerunt. princeps in senatu tertiùm lectus P. Scipio Africanus. quatuor soli præteriti sunt, nemo curuli usus honore. & in equitatu recensendo mitis admodum censura fuit. Substructionem super Æquimælium in Capitolio, & viam silice sternendam à porta Capena ad Martis locaverunt. Campani, ubi censerentur, senatum consuluerunt. decretum, utì Romæ censerentur. Aquæ ingentes eo anno fuerunt. Tiberis duodecies campum Martium planaque urbis inundavit. Ab Cn. Manlio consule bello in Asia cum Gallis perfecto, alter consul M. Fulvius, perdomitis Ætolis, quum trajecisset in Cephalleniam, circa civitates Insulæ misit percunctatum, utrùm se dedere Ro-

manis, an belli fortunam experiri, mallent? Metus ad omnes valuit, ne deditionem recusarent. obsides inde imperatos pro viribus inopis populi, vicenos Nesiotæ, Cranii, Palenses & Samæi dederunt. Insperata pax Cephalleniæ affulserat; quum repentè una civitas, incertum quàm ob causam, Samæi desciverunt. Quia opportuno loco urbs posita esset, timuisse se ajebant, ne demigrare cogerentur ab Romanis. ceterùm ipsine sibi eum finxerint metum, & timore vano quietem exuerint, an jactata sermonibus res apud Romanos perlata ad eos sit, nihil comperti est: nisi quòd, datis jam obsidibus, repentè portas clauserunt; & ne suorum quidem precibus (miserat enim sub muros consul ad tentandam misericordiam parentum populariumque) desistere ab incepto voluerunt. Oppugnari deinde, postquam nihil pacati respondebatur, cœpta urbs est. apparatum omnem tormentorum machinarumque transvectum ab Ambraciæ oppugnatione habebat: & opera, quæ facienda erant, impigre milites perfecerunt. duobus igitur locis admoti arietes quatiebant muros.

XXIX. Nec ab Samæis quicquam, quo aut opera, aut hostis arceri posset, prætermissum est. duabus tamen maximè resistebant rebus: unà, interiorem semper juxtà validum pro diruto novum obstruentes murum; alterà, eruptionibus subitis, nunc in opera hostium, nunc in stationes. & plerumque iis prœliis superiores erant. Una ad coërcendos inventa haud magna memoratu res est. Centum funditores ab Ægio & Patris & Dymis acciti. A pueris ii, more quodam gentis, saxis globosis, quibus ferme arenæ immixtis strata littora sunt, fundà mare apertum incessentes, exercebantur. itaque longiùs certiúsque & validiore ictu, quàm Baliaris funditor, eo telo usi sunt. & est non simplicis habenæ, ut Baliarica aliarumque gentium funda; sed triplex scutale, crebris suturis duratum, ne fluxà

fluxâ habenâ volutetur in jactu glans; sed, librata quum sederit, velut nervo missa excutiatur. coronas modici circuli magno ex intervallo loci assueti trajicere, non capita solùm hostium vulnerabant, sed quem locum destinâssent oris. Eæ fundæ Samæos cohibuerunt, ne tam crebrò, neve tam audacter erumperent: adeo ut precarentur ex muris Achæos, ut parumper abscederent; & se, cum Romanis stationibus pugnantes, quietè spectarent. Quatuor menses obsidionem Same sustinuit. quum ex paucis quotidie aliqui eorum caderent, aut vulnerarentur, &, qui superarent, fessi & corporibus, & animis essent; Romani nocte per arcem, quam Cyatidem vocant, (nam urbs, in mare devexa, in occidentem vergit) muro superato, in forum pervenerunt. Samæi, postquam captam urbis partem ab hostibus senserunt, cum conjugibus ac liberis in majorem refugerunt arcem. inde postero die dediti, direptâ urbe, sub corona omnes venierunt.

XXX. Consul, compositis rebus Cephalleniæ, præsidio Samæ imposito, in Peloponnesum, jamdiu arcessentibus Ægiensibus maximè ac Lacedæmoniis, trajecit. Ægium, à principio Achaïci concilii, semper conventus gentis indicti sunt; seu dignitati urbis id, seu loci opportunitati datum est. hunc morem Philopœmen eo primùm anno labefactare conatus, legem parabat ferre, ut in omnibus civitatibus, quæ Achaïci concilii essent, in vicem conventus agerentur. & sub adventum consulis, Damiurgis civitatium, qui summus est magistratus, Ægium evocantibus, Philopœmen (prætor tum erat) Argos conventum edixit. quò quum appareret omnes ferè conventuros, consul quoque, quanquam Ægiensium favebat causæ, Argos venit: ubi quum disceptatio fuisset, & rem inclinatam cerneret, incepto destitit. Lacedæmonii deinde eum in sua certamina averterunt. Sollicitam eam civitatem exsules maximè habebant: quorum magna pars in ma-

ritimis Laconicæ oræ castellis, quæ omnis adempta erat, habitabant. id ægre patientes Lacedæmonii, ut aliquà liberum ad mare haberent aditum, si quando Romam alióve quò mitterent legatos, simulque ut emporium & receptaculum peregrinis mercibus ad necessarios usus esset, nocte adorti vicum maritimum, nomine Lan, improvisò occupavere. Vicani, quique ibi exsules habitabant, primò inopinatà re territi sunt: deinde, sub lucem congregati, levi certamine expulerunt Lacedæmonios. terror tamen omnem maritimam oram pervasit: legatosque communiter, & castella omnia vicique, & exsules, quibus ibi domicilia erant, ad Achæos miserunt.

XXXI. Philopœmen prætor, jam inde ab initio exsulum causæ & amicus, & auctor semper Achæis minuendi opes & auctoritatem Lacedæmoniorum, concilium querentibus dedit. decretumque, eo referente, factum est, *Quum in fidem Achæorum tutelamque T. Quinctius & Romani Laconicæ oræ castella & vicos tradidissent, &, quum abstinere his ex fœdere Lacedæmonii deberent, Las vicus oppugnatus esset, cædesque ibi facta; qui ejus rei auctores affinesque essent, nisi dederentur Achæis, violatum videri fœdus.* Ad exposcendos eos legati extemplo Lacedæmonem missi sunt. Id imperium adeo superbum & indignum Lacedæmoniis visum est, ut, si antiqua civitatis fortuna esset, haud dubiè arma extemplo capturi fuerint. maximè autem consternavit eos metus, si semel primis imperiis obediendo jugum accepissent, ne, id quod jam diu moliretur, Philopœmen exsulibus Lacedæmonem traderet. Furentes igitur irà, triginta hominibus ex factione, cum qua consiliorum aliqua societas Philopœmeni atque exsulibus erat, interfectis, decreverunt, renunciandam societatem Achæis, legatosque extemplo Cephalleniam mittendos, qui consuli M. Fulvio, quique Romanis Lacedæmonem dederent; orarentque eum, ut veniret in Peloponnesum ad urbem

Lace-

Lacedæmonem in fidem ditionemque populi Romani accipiendam.

XXXII. Id ubi legati ad Achæos retulerunt, omnium civitatium, quæ ejus concilii erant, consensu bellum Lacedæmoniis indictum est. ne extemplo gereretur, hiems impediit. Incursionibus tamen parvis, latrocinii magis quàm belli modo, non terrâ tantùm, sed etiam navibus à mari fines eorum vastati. Hic tumultus consulem in Peloponnesum adduxit; jussuque ejus Elin concilio indicto, Lacedæmonii ad disceptandum acciti. Magna ibi non disceptatio modò, sed etiam altercatio fuit. cui consul, quum alia, satis ambitiosè partem utramque fovendo, incerta respondisset, unâ denunciatione, ut bello abstinerent, donec Romam legatos ad senatum misissent, finem imposuit. Utrinque legatio missa Romam est. exsules quoque Lacedæmoniorum suam causam legationemque Achæis injunxerunt. Diophanes & Lycortas, Megalopolitani ambo, principes legationis Achæorum fuerunt. qui, dissidentes in republica, tum quoque minimè inter se convenientes orationes habuerunt. Diophanes senatui disceptationem omnium rerum permittebat: eos optimè controversias inter Achæos ac Lacedæmonios finituros esse. Lycortas ex præceptis Philopœmenis postulabat, ut Achæis ex fœdere ac legibus suis, quæ decrêssent, agere liceret: libertatemque sibi illibatam, cujus ipsi auctores essent, præstarent. Magnæ auctoritatis apud Romanos tum gens Achæorum erat: novari tamen nihil de Lacedæmoniis placebat. ceterùm responsum ita perplexum fuit, ut & Achæi sibi de Lacedæmone permissum acciperent; & Lacedæmonii non omnia concessa iis interpretarentur. hac potestate immodicè Achæi ac superbè usi sunt.

XXXIII. Philopœmeni continuatur magistratus; qui veris initio, exercitu indicto, castra in finibus Lacedæmoniorum posuit. legatos deinde misit ad depo-

ſcendos auctores defectionis, & civitatem in pace futuram, ſi id feciſſent, pollicens, & illos nihil indictâ causâ paſſuros. Silentium præ metu ceterorum fuit. quos nominatim depopoſcerat, ipſi ſe ituros profeſſi ſunt; fide acceptâ ab legatis, vim abſuturam, donec cauſam dixiſſent. ierunt alii etiam illuſtres viri, & advocati privatis, & quia pertinere cauſam eorum ad rempublicam cenſebant. Nunquam aliàs exſules Lacedæmoniorum Achæi ſecum adduxerant in fines, quia nihil æquè alienaturum animos civitatis videbatur. tunc exercitûs totius propè anteſignani exſules erant. Ii, venientibus Lacedæmoniis ad portam caſtrorum agmine facto occurrerunt. & primò laceſſere jurgiis: deinde, altercatione ortâ, quum accenderentur iræ, ferociſſimi exſulum impetum in Lacedæmonios fecerunt. Quum illi Deos & fidem legatorum teſtarentur, & legati & prætor ſummoveret turbas, & protegeret Lacedæmonios, vinculaque jam quoſdam injicientes arceret, creſcebat tumultu concitato turba. Et Achæi ad ſpectaculum primò concurrebant. deinde vociferantibus exſulibus, quæ paſſi forent, & orantibus opem, affirmantibuſque ſimul, *Nunquam talem occaſionem habituros, ſi eam prætermiſiſſent: fœdus, quod in Capitolio, quod Olympiæ, quod in arce Athenis ſacratum fuiſſet, irritum per illos eſſe: priuſquam alio de integro fœdere obligarentur, noxios puniendos eſſe*; accenſa his vocibus multitudo ad vocem unius, qui, ut ferirent, inclamavit, ſaxa conjecit: atque ita ſeptemdecim, quibus vincula per tumultum injecta erant, interfecti ſunt: ſexaginta tres poſtero die comprehenſi, à quibus prætor vim arcuerat, non quia ſalvos vellet, ſed quia perire causâ indictâ nolebat, objecti multitudini iratæ, quum averſis auribus pauca locuti eſſent, damnati omnes, & traditi ſunt ad ſupplicium.

XXXIV. Hoc metu injecto, Lacedæmoniis imperatum primùm, ut muros diruerent: deinde, ut omnes

externi

externi auxiliares, qui mercede apud tyrannos militâssent, terrâ Laconicâ excederent: tum, uti, quæ servitia tyranni liberâssent (ea magna multitudo erat) ante diem certam abirent; qui ibi mansissent, eos prehendendi, vendendi, abducendi Achæis jus esset. Lycurgi leges moresque abrogarent. Achæorum assuescerent legibus institutisque. ita unius eos corporis fore, & de omnibus rebus faciliùs consensuros. Nihil obedientiùs fecerunt, quàm ut muros diruerent: nec ægriùs passi sunt, quàm exsules reduci. Decretum Tegeæ in concilio communi Achæorum de restituendis iis factum est. &, mentione illatâ, externos auxiliares dimissos, & Lacedæmoniis adscriptos (ita enim vocabant, qui à tyrannis liberati erant) urbe excessisse, in agros dilapsos; priusquam dimitteretur exercitus, ire prætorem cum expeditis, & comprehendere id genus hominum, & vendere jure prædæ placuit. Multi comprehensi venierunt. porticus ex ea pecunia Megalopoli permissu Achæorum refecta est, quam Lacedæmonii diruerant. Et ager Belbinates, quem injuriâ tyranni Lacedæmoniorum possederant, restitutus eidem civitati, ex decreto vetere Achæorum, quod factum erat, Philippo Amyntæ filio regnante. Per hæc velut enervata civitas Lacedæmoniorum diu Achæis obnoxia fuit. nulla tamen res tanto erat damno, quàm disciplina Lycurgi, cui per septingentos annos assueverant, sublata.

XXXV. A concilio, ubi apud consulem inter Achæos Lacedæmoniosque disceptatum est, M. Fulvius, quia jam in exitu annus erat, comitiorum causâ profectus Romam, creavit consules M. Valerium Messallam & C. Livium Salinatorem, quum M. Æmilium Lepidum inimicum, eo quoque anno petentem, dejecisset. Prætores inde creati Q. Marcius Philippus, M. Claudius Marcellus, C. Stertinius, C. Atinius, P. Claudius Pulcher, L. Manlius Acidinus. Comitiis perfectis,

ctis, consulem M. Fulvium in provinciam ad exercitum redire placuit; eique & collegæ Cn. Manlio imperium in annum prorogatum est. Eo anno in ædem Herculis signum Dei ipsius ex decemvirorum responso, & sejuges in Capitolio aurati à P. Cornelio positi. consulem dedisse inscriptum est. Et duodecim clipea ærata ab ædilibus curulibus, P. Claudio Pulchro & Ser. Sulpicio Galba, sunt posita ex pecunia, quâ frumentarios ob annonam compressam damnârunt. & ædilis plebis Q. Fulvius Flaccus duo signa aurata, uno reo damnato, (nam separatim accusaverant) posuit. collega ejus A. Cæcilius neminem condemnavit. Ludi Romani ter, plebeii quinquies toti instaurati. M. Valerius Messalla inde & C. Livius Salinator consulatum Idibus Martiis quum iniissent, de republica, deque provinciis & exercitibus senatum consuluerunt. De Ætolia & Asia nihil mutatum est. Consulibus, alteri Pisæ cum Liguribus, alteri Gallia provincia decreta est. comparare inter se, aut sortiri jussi, & novos exercitus, binas legiones, scribere, & ut socios Latini nominis quina dena millia peditum imperarent, & mille ducentos equites. Messallæ Ligures, Salinatori obtigit Gallia. Prætores inde sortiti sunt. M. Claudio urbana, P. Claudio peregrina jurisdictio evenit. Q. Marcius Siciliam, C. Stertinius Sardiniam, L. Manlius Hispaniam citeriorem, C. Atinius ulteriorem est sortitus.

XXXVI. De exercitibus ita placuit. è Gallia legiones, quæ sub C. Lælio fuerant, ad M. Tuccium proprætorem in Bruttios traduci: &, qui in Sicilia esset, dimitti exercitum: & classem, quæ ibi esset, Romam reducere M. Sempronium proprætorem. Hispaniis legiones singulæ, quæ tum in iis provinciis erant, decretæ: & ut terna millia peditum, ducenos equites ambo prætores in supplementum sociis imperarent, secumque transportarent. Priusquam in provincias novi

vi magistratus proficiscerentur, supplicatio in triduum pro collegio decemvirorum imperata fuit in omnibus compitis, quòd luce inter horam tertiam ferme & quartam tenebræ obortæ fuerant. & novendiale sacrificium indictum est, quòd in Aventino lapidibus pluisset. Campani, quum eos ex senatusconsulto, quod factum erat priore anno, censores Romæ censeri coëgissent, (nam antea incertum fuerat, ubi censerentur) petierunt, ut sibi cives Romanas ducere uxores liceret; &, si qui priùs duxissent, ut habere eas, & ante eam diem nati, utì justi sibi liberi heredesque essent. utraque res impetrata. De Formianis Fundanisque municipibus & Arpinatibus C. Valerius Tappus tribunus plebis promulgavit, utì iis suffragii latio (nam antè sine suffragio habuerant civitatem) esset. Huic rogationi quatuor tribuni plebis, quia non ex auctoritate senatûs ferretur, quum intercederent, edocti, populi esse, non senatûs jus, suffragium, quibus velit, impartiri, destiterunt incepto. Rogatio perlata est, ut in Æmilia tribu Formiani & Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent. atque in his tribubus tum primùm ex Valerio plebiscito censi sunt. M. Claudius Marcellus censor, sorte superato T. Quinctio, lustrum condidit. censa sunt civium capita ducenta quinquaginta octo millia trecenta decem & octo. Lustro perfecto, consules in provincias profecti sunt.

XXXVII. Hieme eâ, quâ hæc Romæ gesta sunt, ad Cn. Manlium, consulem primùm, deinde pro consule, hibernantem in Asia, legationes undique ex omnibus civitatibus gentibusque, quæ cis Taurum montem incolunt, conveniebant. & ut clarior nobiliorque victoria Romanis de rege Antiocho fuit, quàm de Gallis; ita lætior sociis erat de Gallis, quàm de Antiocho. Tolerabilior regia servitus fuerat, quàm feritas immanium barbarorum, incertusque in dies terror, quò velut tempestas eos populantes inferret. itaque, ut qui-

ctis, consulem M. Fulvium in provinciam ad exercitum redire placuit; eique & collegæ Cn. Manlio imperium in annum prorogatum est. Eo anno in ædem Herculis signum Dei ipsius ex decemvirorum responso, & sejuges in Capitolio aurati à P. Cornelio positi. consulem dedisse inscriptum est. Et duodecim clipea ærata ab ædilibus curulibus, P. Claudio Pulchro & Ser. Sulpicio Galba, sunt posita ex pecunia, quâ frumentarios ob annonam compressam damnârunt. & ædilis plebis Q. Fulvius Flaccus duo signa aurata, uno reo damnato, (nam separatim accusaverant) posuit. collega ejus A. Cæcilius neminem condemnavit. Ludi Romani ter, plebeii quinquies toti instaurati. M. Valerius Messalla inde & C. Livius Salinator consulatum Idibus Martiis quum inissent, de republica, deque provinciis & exercitibus senatum consuluerunt. De Ætolia & Asia nihil mutatum est. Consulibus, alteri Pisæ cum Liguribus, alteri Gallia provincia decreta est. comparare inter se, aut sortiri jussi, & novos exercitus, binas legiones, scribere, & ut socios Latini nominis quina dena millia peditum imperarent, & mille ducentos equites. Messallæ Ligures, Salinatori obtigit Gallia. Prætores inde sortiti sunt. M. Claudio urbana, P. Claudio peregrina jurisdictio evenit. Q. Marcius Siciliam, C. Stertinius Sardiniam, L. Manlius Hispaniam citeriorem, C. Atinius ulteriorem est sortitus.

XXXVI. De exercitibus ita placuit. è Gallia legiones, quæ sub C. Lælio fuerant, ad M. Tuccium proprætorem in Bruttios traduci: &, qui in Sicilia esset, dimitti exercitum: & classem, quæ ibi esset, Romam reducere M. Sempronium proprætorem. Hispaniis legiones singulæ, quæ tum in iis provinciis erant, decretæ: & ut terna millia peditum, ducenos equites ambo prætores in supplementum sociis imperarent, secumque transportarent. Priusquam in provincias no-

vi magistratus proficiscerentur, supplicatio in triduum pro collegio decemvirorum imperata fuit in omnibus compitis, quòd luce inter horam tertiam ferme & quartam tenebræ obortæ fuerant. & novendiale sacrificium indictum est, quòd in Aventino lapidibus pluisset. Campani, quum eos ex senatusconsulto, quod factum erat priore anno, censores Romæ censeri coëgissent, (nam antea incertum fuerat, ubi censerentur) petierunt, ut sibi cives Romanas ducere uxores liceret; &, si qui priùs duxissent, ut habere eas, & ante eam diem nati, utì justi sibi liberi heredesque essent. utraque res impetrata. De Formianis Fundanisque municipibus & Arpinatibus C. Valerius Tappus tribunus plebis promulgavit, utì iis suffragii latio (nam antè sine suffragio habuerant civitatem) esset. Huic rogationi quatuor tribuni plebis, quia non ex auctoritate senatûs ferretur, quum intercederent, edocti, populi esse, non senatûs jus, suffragium, quibus velit, impartiri, destiterunt incepto. Rogatio perlata est, ut in Æmilia tribu Formiani & Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent. atque in his tribubus tum primùm ex Valerio plebiscito censi sunt. M. Claudius Marcellus censor, sorte superato T. Quinctio, lustrum condidit. censa sunt civium capita ducenta quinquaginta octo millia trecenta decem & octo. Lustro perfecto, consules in provincias profecti sunt.

XXXVII. Hieme eà, quà hæc Romæ gesta sunt, ad Cn. Manlium, consulem primùm, deinde pro consule, hibernantem in Asia, legationes undique ex omnibus civitatibus gentibusque, quæ cis Taurum montem incolunt, conveniebant. & ut clarior nobiliorque victoria Romanis de rege Antiocho fuit, quàm de Gallis; ita lætior sociis erat de Gallis, quàm de Antiocho. Tolerabilior regia servitus fuerat, quàm feritas immanium barbarorum, incertusque in dies terror, quò velut tempestas eos populantes inferret. itaque, ut qui-

quibus libertas, Antiocho pulso, pax, Gallis domitis, data esset, non gratulatum modò venerant, sed coronas etiam aureas, pro suis quæque facultatibus, attulerant. Et ab Antiocho legati, & ab ipsis Gallis, ut pacis leges dicerentur, & ab Ariarathe rege Cappadocum venerunt, ad veniam petendam, luendamque pecuniâ noxam, quòd auxiliis Antiochum juvisset. Huic sexcenta talenta argenti sunt imperata. Gallis responsum, quum Eumenes rex venisset, tum daturum iis leges. civitatium legationes cum benignis responsis, lætiores etiam quàm venerant, dimissæ. Antiochi legati pecuniam in Pamphyliam, frumentumque ex pacto cum L. Scipione fœdere jussi advehere; eò se cum exercitu venturum. Principio deinde veris, lustrato exercitu, profectus, die octavo Apameam venit. ibi triduum stativis habitis, tertiis rursus ab Apamea castris in Pamphyliam, quò pecuniam frumentumque regios convehere jusserat, pervenit. mille & quingenta talenta argenti accepta Apameam deportantur. frumentum exercitui dividitur. Inde ad Pergam ducit: quæ una in iis locis regio tenebatur præsidio. Appropinquanti præfectus præsidii obvius fuit, triginta dierum tempus petens, ut regem Antiochum de urbe tradenda consuleret. dato tempore, ad eam diem præsidio decessum est. A Perga, L. Manlio fratre cum quatuor millibus militum Oroanda, ad reliquum pecuniæ ex eo, quod pepigerant, exigendum, misso, ipse, quia Eumenem regem & decem legatos ab Roma Ephesum venisse audierat, jussis sequi Antiochi legatis, Apameam exercitum reduxit.

XXXVIII. Ibi ex decem legatorum sententia fœdus in hæc verba ferè cum Antiocho conscriptum est. *Amicitia regi Antiocho cum populo Romano his legibus & conditionibus esto. Ne quem exercitum, qui cum populo Romano sociisque bellum gesturus erit, rex per fines regni sui, eorumve qui sub ditione ejus erunt, transire finito: neu commeatu,*

meatu, neu quâ aliâ ope juvato. Idem Romani sociique Antiocho, & iis, qui sub imperio ejus erunt, præstent. Belli gerendi jus Antiocho ne esto cum iis, qui insulas colunt, neve in Europam transeundi. Excedito urbibus, agris, vicis, castellis cis Taurum montem usque ad Tanaïm amnem, & à valle Tauri usque ad juga, quà in Lycaoniam vergit. Ne qua arma efferto, ex iis oppidis, agris, castellisque, quibus excedat. si qua extulit, quæ quôque oportebit, rectè restituito. Ne militem, neu quem alium ex regno Eumenis recipito. Si qui earum urbium cives, quæ regno abscedunt, cum rege Antiocho intraque fines ejus regni sunt, Apameam omnes ante diem certam redeant. Qui ex regno Antiochi apud Romanos sociosque sunt, iis jus abeundi manendique esto. Servos, seu fugitivos, seu bello captos, seu qui liber captus aut transfuga erit, reddito Romanis sociisque. Elephantos tradito omnes, neque alios parato. Tradito & naves longas armamentaque earum: neve plures, quàm decem naves actuarias, (nulla quarum plus quàm triginta remis agatur) habeto: neve monerem ex belli causa, quod ipse illaturus erit. neve navigato citra Calycadnum, neve Sarpedonem, promontoria: extra quàm, si qua navis pecuniam, stipendium, aut legatos, aut obsides portabit. Milites mercede conducendi ex iis gentibus, quæ sub ditione populi Romani sunt, Antiocho regi jus ne esto: ne voluntarios quidem recipiendi. Rhodiorum sociorumve quæ ædes ædificiaque intra fines regni Antiochi sunt, quo jure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum sociorumve sunto. Si quæ pecuniæ debentur, earum exactio esto. Si quid ablatum est, id conquirendi, cognoscendi, repetendique jus item esto. Si quas urbes, quas tradi oportet, ii tenent, quibus Antiochus dedit, & ex iis præsidia deducito; utique rectè tradantur, curato. Argenti probi duodecim millia Attica talenta dato intra duodecim annos pensionibus æquis, (talentum ne minùs pondo octoginta Romanis ponderibus pendat) & tritici quingenta quadraginta millia modiûm. Eumeni regi talenta trecenta quinquaginta intra quinquennium dato: & pro frumento, quod æstimatione fiat, talenta centum viginti septem. Obsides Romanis viginti dato,

quibus libertas, Antiocho pulso, pax, Gallis domitis, data esset, non gratulatum modò venerant, sed coronas etiam aureas, pro suis quæque facultatibus, attulerant. Et ab Antiocho legati, & ab ipsis Gallis, ut pacis leges dicerentur, & ab Ariarathe rege Cappadocum venerunt, ad veniam petendam, luendamque pecuniâ noxam, quòd auxiliis Antiochum juvisset. Huic sexcenta talenta argenti sunt imperata. Gallis responsum, quum Eumenes rex venisset, tum daturum iis leges. civitatium legationes cum benignis responsis, lætiores etiam quàm venerant, dimissæ. Antiochi legati pecuniam in Pamphyliam, frumentumque ex pacto cum L. Scipione fœdere jussi advehere; eò se cum exercitu venturum. Principio deinde veris, lustrato exercitu, profectus, die octavo Apameam venit. ibi triduum stativis habitis, tertiis rursus ab Apamea castris in Pamphyliam, quò pecuniam frumentumque regios convehere jusserat, pervenit. mille & quingenta talenta argenti accepta Apameam deportantur. frumentum exercitui dividitur. Inde ad Pergam ducit: quæ una in iis locis regio tenebatur præsidio. Appropinquanti præfectus præsidii obvius fuit, triginta dierum tempus petens, ut regem Antiochum de urbe tradenda consuleret. dato tempore, ad eam diem præsidio decessum est. A Perga, L. Manlio fratre cum quatuor millibus militum Oroanda, ad reliquum pecuniæ ex eo, quod pepigerant, exigendum, misso, ipse, quia Eumenem regem & decem legatos ab Roma Ephesum venisse audierat, jussis sequi Antiochi legatis, Apameam exercitum reduxit.

XXXVIII. Ibi ex decem legatorum sententia fœdus in hæc verba ferè cum Antiocho conscriptum est. *Amicitia regi Antiocho cum populo Romano his legibus & conditionibus esto. Ne quem exercitum, qui cum populo Romano sociisque bellum gesturus erit, rex per fines regni sui, eorumve qui sub ditione ejus erunt, transire sinito: neu commeatu,*

meatu, neu quâ aliâ ope juvato. Idem Romani sociique Antiocho, & iis, qui sub imperio ejus erunt, præstent. Belli gerendi jus Antiocho ne esto cum iis, qui insulas colunt, neve in Europam transeundi. Excedito urbibus, agris, vicis, castellis cis Taurum montem usque ad Tanaïm amnem, & à valle Tauri usque ad juga, quà in Lycaoniam vergit. Ne qua arma efferto, ex iis oppidis, agris, castellisque, quibus excedat. si qua extulit, quæ quôque oportebit, rectè restituito. Ne militem, neu quem alium ex regno Eumenis recipito. Si qui earum urbium cives, quæ regno abscedunt, cum rege Antiocho intraque fines ejus regni sunt, Apameam omnes ante diem certam redeant. Qui ex regno Antiochi apud Romanos sociosque sunt, iis jus abeundi manendique esto. Servos, seu fugitivos, seu bello captos, seu qui liber captus aut transfuga erit, reddito Romanis sociisque. Elephantos tradito omnes, neque alios parato. Tradito & naves longas armamentaque earum: neve plures, quàm decem naves actuarias, (nulla quarum plus quàm triginta remis agatur) habeto: neve monerem ex belli causa, quod ipse illaturus erit. neve navigato citra Calycadnum, neve Sarpedonem, promontoria: extra quàm, si qua navis pecuniam, stipendium, aut legatos, aut obsides portabit. Milites mercede conducendi ex iis gentibus, quæ sub ditione populi Romani sunt, Antiocho regi jus ne esto: ne voluntarios quidem recipiendi. Rhodiorum sociorumve quæ ædes ædificiaque intra fines regni Antiochi sunt, quo jure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum sociorumve sunto. Si quæ pecuniæ debentur, earum exactio esto. Si quid ablatum est, id conquirendi, cognoscendi, repetendique jus item esto. Si quas urbes, quas tradi oportet, ii tenent, quibus Antiochus dedit, & ex iis præsidia deducito; utique rectè tradantur, curato. Argenti probi duodecim millia Attica talenta dato intra duodecim annos pensionibus æquis, (talentum ne minùs pondo octoginta Romanis ponderibus pendat) & tritici quingenta quadraginta millia modiûm. Eumeni regi talenta trecenta quinquaginta intra quinquennium dato: & pro frumento, quod æstimatione fiat, talenta centum viginti septem. Obsides Romanis viginti dato, 4

to, & triennio mutato; ne minores octonûm denûm annorum, neu majores quinûm quadragenûm. Si qui sociorum populi Romani ultro bellum inferent Antiocho, vim vi arcendi jus esto; dum ne quam urbem aut belli jure teneat, aut in amicitiam accipiat. Controversias inter se jure ac judicio disceptanto, aut, si utrisque placebit, bello. De Hannibale Pœno, & Ætolo Thoante, & Mnasimacho Acarnane, & Chalcidensibus Eubulida & Philone, dedendis, in hoc quoque fœdere adscriptum est. & ut, si quid postea addi, demi, mutarive placuisset, ut id salvo fœdere fieret.

XXXIX. Consul juravit in hoc fœdus. ab rege qui exigerent jusjurandum, profecti Q. Minucius Thermus & L. Manlius, qui tum fortè ab Oroandis rediit. & Q. Fabio Labeoni, qui classi præerat, scripsit, ut Patara extemplo proficisceretur; quæque ibi naves regiæ essent, concideret cremaretque. Profectus ab Epheso, quinquaginta tectas naves aut concidit, aut incendit. Telmissum eâdem expeditione, territis subito adventu classis oppidanis, recepit. Ex Lycia protinus, jussis ab Epheso sequi, qui ibi relicti erant, per insulas in Græciam trajecit. Athenis paucos moratus dies, dum Pyræeum ab Epheso naves venirent, totam inde classem in Italiam reduxit. Cn. Manlius quum inter cetera, quæ accipienda ab Antiocho erant, elephantos quoque accepisset, donoque Eumeni omnes dedisset; deinde causas civitatium, multis inter novas res turbatis, cognovit. Et Ariarathes rex, parte dimidiâ pecuniæ imperatæ, Eumenis beneficio, cui desponderat per eos dies filiam, remissâ, in amicitiam est acceptus. Civitatium autem cognitis caussis, decem legati aliam aliarum fecerunt conditionem. Quæ stipendiariæ regi Antiocho fuerant, & cum populo Romano senserant, iis immunitatem dederunt: quæ partium Antiochi fuerant, aut stipendiariæ Attali regis, eas omnes vectigal pendere Eumeni jusserunt. nominatim

natim præterea Colophoniis, qui in Notio habitant, & Cymæis, & Mylafenis immunitatem concefferunt. Clazomeniis, fuper immunitatem, & Drymufam infulam dono dederunt: & Milefiis, quem facrum appellant, agrum reftituerunt: & Ilienfibus Rhœteum & Gergithum addiderunt, non tam ob recentia ulla merita, quàm originum memoriâ. eadem & Dardanum liberandi caufa fuit. Chios quoque, & Smyrnæos, & Erythræos, pro fingulari fide, quam eo bello præftitêrunt, & agro donârunt, & in omni præcipuo honore habuerunt. Phocæenfibus & ager, quem ante bellum habuerant, redditus; &, ut legibus antiquis uterentur, permiffum. Rhodiis affirmata, quæ data priore decreto erant; Lycia & Caria datæ ufque ad Mæandrum amnem, præter Telmiffum. Regi Eumeni Cherfonefum in Europa & Lyfimachiam, caftella, vicos, agros, quibus finibus tenuerat Antiochus, adjecerunt: in Afia Phrygiam utramque, (alteram ad Hellefpontum, majorem alteram vocant) & Myfiam, quam Prufias rex ademerat, ei reftituerunt: & Lycaoniam, & Milyada, & Lydiam, & nominatim urbes Tralles, atque Ephefum, & Telmiffum. De Pamphylia difceptatum inter Eumenem & Antiochi legatos quum effet; quia pars ejus citra, pars ultra Taurum eft, integra res ad fenatum rejicitur.

XL. His fœderibus decretifque datis, Manlius, cum decem legatis omnique exercitu ad Hellefpontum profectus, evocatis eò regulis Gallorum, leges, quibus pacem cum Eumene fervarent, dixit; denunciavitque, ut morem vagandi cum armis finirent, agrorumque fuorum terminis fe continerent. Contractis deinde ex omni ora navibus, & Eumenis etiam claffe per Athenæum fratrem regis ab Elæa adductâ, copias omnes in Europam trajecit. inde, per Cherfonefum modicis itineribus grave prædâ omnis generis agmen trahens, Lyfimachiæ ftativa habuit; ut quàm maximè recen-

recentibus & integris jumentis Thraciam, per quam iter vulgò horrebant, ingrederetur. Quo profectus est ab Lysimachia die, ad amnem, Melana quem vocant, inde postero die Cypsela pervenit. à Cypselis via decem millium ferè silvestris, angusta, confragosa excipiebat. propter cujus difficultatem itineris in duas partes divisus exercitus. & præcedere unâ jussâ, alterâ magno intervallo cogere agmen, media impedimenta interposuit: plaustra cum pecunia publica erant, pretiosaque alia præda. Itaque, quum per saltum iret, Thracum decem haud ampliùs millia ex quatuor populis, Astii, & Cæni, & Maduateni, & Coreli, ad ipsas angustias viam circumsederunt. Opinio erat, non sine Philippi regis Macedonum fraude id factum. eum scisse, non aliâ, quàm per Thraciam, redituros Romanos, & quantam pecuniam secum portarent. In primo agmine imperator erat, sollicitus propter iniquitatem locorum. Thraces nihil se moverunt, donec armati transirent. postquam primos superâsse angustias viderunt, postremos nondum appropinquantes, impedimenta & sarcinas invadunt. cæsisque custodibus, partim ea, quæ in plaustris erant, diripere, partim sub oneribus jumenta abstrahere. Unde postquam clamor primùm ad eos, qui, jam ingressi saltum, sequebantur, deinde etiam ad primum agmen est perlatus, utrinque in medium concurritur, & inordinatum simul pluribus locis prœlium conseritur. Thracas præda ipsa impeditos oneribus, & plerosque (ut ad rapiendum manus vacuas haberent) inermes, ad cædem præbet; Romanos iniquitas locorum, barbaris per calles notos obcursantibus, & latentibus interdum per cavas valles, prodebat. ipsa etiam onera plaustraque, ut fors tulit, his aut illis incommodè objecta, pugnantibus impedimento sunt: alibi prædo, alibi prædæ vindex cadit. Prout locus iniquus æquusve his aut illis, prout animus pugnantium est, prout numerus, (alii enim plu-

ribus,

ribus, quàm ipsi erant, alii paucioribus, occurrerant) varia pugnæ fortuna est. multi utrinque cadunt. Jam nox appetebat, quum prœlio excedunt Thraces, non fugà vulnerum aut mortis, sed quia satis prædæ habebant.

XLI. Romanorum primum agmen extra saltum circa templum Bendidium castra loco aperto posuit: pars altera ad custodiam impedimentorum medio in saltu, duplici circumdata vallo, mansit. Postero die, priùs explorato saltu, quàm moverent, primis se conjungunt. In eo prœlio, quum & impedimentorum pars & calonum, & milites aliquot, quum passim toto propè saltu pugnaretur, cecidissent, plurimum Q. Minucii Thermi morte damni est acceptum, fortis ac strenui viri. Eo die ad Hebrum flumen perventum est: inde Æniorum fines præter Apollinis, Zerynthium quem vocant incolæ, templum superant. Aliæ angustiæ circa Tempyra excipiunt, (hoc loco nomen est) nec minùs confragosæ, quàm priores: sed, quia nihil silvestre circà est, ne latebras quidem ad insidiandum præbent. Huc ad eandem spem prædæ Thrausi (gens & ipsa Thracum) convenere: sed, quia nudæ valles, procul ut conspicerentur angustias obsidentes, efficiebant, minus terroris tumultùsque fuit apud Romanos. quippe etsi iniquo loco, prœlio tamen justo, acie apertà, collatis signis dimicandum erat. Conferti subeuntes cum clamore, impetu facto, primùm expulere loco hostes; deinde avertere. fuga inde cædesque, suis ipsos impedientibus angustiis, fieri cœpta est. Romani victores ad vicum Maronitarum (Saren appellant) posuerunt castra. postero die patenti itinere Priaticus campus eos excepit; triduumque ibi, frumentum accipientes, manserunt, partim ex agris Maronitarum, conferentibus ipsis, partim ex navibus suis, quæ cum omnis generis commeatu sequebantur. Ab stativis diei via Apolloniam fuit, hinc per Abderitarum agrum Nea-

recentibus & integris jumentis Thraciam, per quam iter vulgò horrebant, ingrederetur. Quo profectus est ab Lysimachia die, ad amnem, Melana quem vocant, inde postero die Cypsela pervenit. à Cypselis via decem millium ferè silvestris, angusta, confragosa excipiebat. propter cujus difficultatem itineris in duas partes divisus exercitus. & præcedere unâ jussâ, alterâ magno intervallo cogere agmen, mediâ impedimenta interposuit: plaustra cum pecunia publica erant, pretiosaque alia præda. Itaque, quum per saltum iret, Thracum decem haud ampliùs millia ex quatuor populis, Astii, & Cæni, & Maduateni, & Coreli, ad ipsas angustias viam circumsederunt. Opinio erat, non sine Philippi regis Macedonum fraude id factum. eum scisse, non aliâ, quàm per Thraciam, redituros Romanos, & quantam pecuniam secum portarent. In primo agmine imperator erat, sollicitus propter iniquitatem locorum. Thraces nihil se moverunt, donec armati transirent. postquàm primos superâsse angustias viderunt, postremos nondum appropinquantes, impedimenta & sarcinas invadunt. cæsisque custodibus, partim ea, quæ in plaustris erant, diripere, partim sub oneribus jumenta abstrahere. Unde postquam clamor primùm ad eos, qui, jam ingressi saltum, sequebantur, deinde etiam ad primum agmen est perlatus, utrinque in medium concurritur, & inordinatum simul pluribus locis prœlium conseritur. Thracas præda ipsa impeditos oneribus, & plerosque (ut ad rapiendum manus vacuas haberent) inermes, ad cædem præbet; Romanos iniquitas locorum, barbaris per calles notos obcursantibus, & latentibus interdum per cavas valles, prodebat. ipsa etiam onera plaustraque, ut fors tulit, his aut illis incommodè objecta, pugnantibus impedimento sunt: alibi prædo, alibi prædæ vindex cadit. Prout locus iniquus æquusve his aut illis, prout animus pugnantium est, prout numerus, (alii enim plu-

ribus, quàm ipsi erant, alii paucioribus, occurrerant) varia pugnæ fortuna est. multi utrinque cadunt. Jam nox appetebat, quum prœlio excedunt Thraces, non fugà vulnerum aut mortis, sed quia satis prædæ habebant.

XLI. Romanorum primum agmen extra saltum circa templum Bendidium castra loco aperto posuit: pars altera ad custodiam impedimentorum medio in saltu, duplici circumdata vallo, mansit. Postero die, priùs explorato saltu, quàm moverent, primis se conjungunt. In eo prœlio, quum & impedimentorum pars & calonum, & milites aliquot, quum passim toto propè saltu pugnaretur, cecidissent, plurimum Q. Minucii Thermi morte damni est acceptum, fortis ac strenui viri. Eo die ad Hebrum flumen perventum est: inde Æniorum fines præter Apollinis, Zerynthium quem vocant incolæ, templum superant. Aliæ angustiæ circa Tempyra excipiunt, (hoc loco nomen est) nec minùs confragosæ, quàm priores: sed, quia nihil silvestre circà est, ne latebras quidem ad insidiandum præbent. Huc ad eandem spem prædæ Thrausi (gens & ipsa Thracum) convenere: sed, quia nudæ valles, procul ut conspicerentur angustias obsidentes, efficiebant, minus terroris tumultûsque fuit apud Romanos. quippe etsi iniquo loco, prœlio tamen justo, acie apertà, collatis signis dimicandum erat. Conferti subeuntes cum clamore, impetu facto, primùm expulere loco hostes; deinde avertere. fuga inde cædesque, suis ipsos impedientibus angustiis, fieri cœpta est. Romani victores ad vicum Maronitarum (Saren appellant) posuerunt castra. postero die patenti itinere Priaticus campus eos excepit; triduumque ibi, frumentum accipientes, manserunt, partim ex agris Maronitarum, conferentibus ipsis, partim ex navibus suis, quæ cum omnis generis commeatu sequebantur. Ab stativis diei via Apolloniam fuit. hinc per Abderitarum agrum

Nea-

Neapolim perventum eſt. Hoc omne per Græcorum colonias pacatum iter fuit. reliquum inde per medios Thracas, dies noctesque, etſi non infeſtum, ſuſpectum tamen, donec in Macedoniam pervenerunt. Mitiores Thracas idem exercitus, quum à Scipione eâdem viâ duceretur, habuerat, nullam ob aliam cauſam, quàm quòd prædæ minus, quod peteretur, fuerat. Quanquam tum quoque Claudius auctor eſt, ad quindecim millia Thracum, præcedenti ad exploranda loca agmen Mutini Numidæ occurriſſe. quadringentos equites fuiſſe Numidas, paucos elephantos. Mutinis filium per medios hoſtes cum centum quinquaginta delectis equitibus perrupiſſe. eundem mox, quum jam Mutines, in medio elephantis collocatis, in cornua equitibus diſpoſitis, manum cum hoſte conſeruiſſet, terrorem ab tergo præbuiſſe. atque inde turbatos equeſtri velut procellà hoſtes ad peditum agmen non acceſſiſſe. Cn. Manlius per Macedoniam in Theſſaliam exercitum traduxit. inde per Epirum Apolloniam quum perveniſſet, nondum adeo hiberno contempto mari, ut trajicere auderet, Apolloniæ hibernavit.

XLII. Exitu propè anni M. Valerius conſul ex Liguribus ad magiſtratus ſubrogandos Romam venit, nullà memorabili in provincia re geſtà, ut ea probabilis moræ cauſa eſſet, quòd ſolito ſeriùs ad comitia veniſſet. Comitia conſulibus rogandis fuerunt ante diem duodecimum Kalendas Martias. creati M. Æmilius Lepidus, C. Flaminius. Poſtero die prætores facti Ap. Claudius Pulcher, Ser. Sulpicius Galba, Q. Terentius Culleo, L. Terentius Maſſiliota, Q. Fulvius Flaccus, M. Furius Craſſipes. Comitiis perfectis, quas provincias prætoribus eſſe placeret, retulit ad ſenatum conſul. decreverunt duas Romæ, juris dicundi cauſâ; duas extra Italiam, Siciliam & Sardiniam; duas in Italia, Tarentum & Galliam. & extemplo, priuſquam inirent magiſtratum, ſortiri juſſi. Ser. Sulpicius urbanam,

nam, Q. Terentius peregrinam eſt ſortitus. L. Terentius Siciliam, Q. Fulvius Sardiniam, Ap. Claudius Tarentum, M. Furius Galliam. Eo anno L. Minucius Myrtilus & L. Manlius, quòd legatos Karthaginienſes pulsâſſe dicebantur, juſſu M. Claudii prætoris urbis per feciales traditi ſunt legatis, & Karthaginem aveƈti. In Liguribus magni belli, & gliſcentis in dies magis, fama erat. itaque conſulibus novis, quo die de provinciis & de republica retulerunt, ſenatus utriſque Ligures provinciam decrevit. Huic ſenatuſconſulto Lepidus conſul intercedebat, *Indignum eſſe* prædicans, *conſules ambos in valles Ligurum includi. M. Fulvium & Cn. Manlium biennium jam, alterum in Europa, alterum in Aſia, velut pro Philippo atque Antiocho ſubſtitutos, regnare. Si exercitus in his terris eſſe placeat, conſules iis potiùs, quàm privatos, praeeſſe oportere. Vagari eos cum belli terrore per nationes, quibus bellum indiƈtum non ſit, pacem pretio venditantes. Si eas provincias exercitibus obtinere opus eſſet; ſicut M. Acilio L. Scipio conſul, L. Scipioni M. Fulvius & Cn. Manlius ſucceſſiſſent conſules; ita Fulvio Manlioque C. Livium & M. Valerium conſules debuiſſe ſuccedere. nunc certè, perfeƈto Ætolico bello, receptâ ab Antiocho Aſiâ, deviƈtis Gallis, aut conſules ad exercitus conſulares mitti, aut reportari legiones inde, reddique tandem reipublicæ debere.* Senatus, his auditis, in ſententia perſeveravit, ut conſulibus ambobus Ligures provincia eſſet: Manlium Fulviumque decedere de provinciis, & exercitus inde deducere, ac redire Romam, placuit.

XLIII. Inimicitiæ inter M. Fulvium & M. Æmilium conſulem erant: & ſuper cetera Æmiliùs, ſeriùs biennio ſe conſulem faƈtum M. Fulvii operâ, ducebat. itaque ad invidiam ei faciendam legatos Ambracienſes in ſenatum, ſubornatos criminibus, introduxit. Qui *ſibi, quum in pace eſſent, imperataque à prioribus conſulibus feciſſent, & eadem præſtare obedienter M. Fulvio parati eſſent, bellum illatum* queſti, *agros primùm depopulatos,*

pulatos, terrorem direptionis & cædis urbi injectum, ut eo metu claudere cogerentur portas. obsessos deinde & oppugnatos se, & omnia exempla belli edita in se, cædibus, incendiis, ruinis, direptione urbis: conjuges, liberos in servitium abstractos: bona adempta, &, quod se ante omnia moveat, templa totâ urbe spoliata ornamentis. simulacra Deûm, Deos immo ipsos, convulsos ex sedibus suis, ablatos esse; parietes postesque nudatos, quos adorent, ad quos precentur & supplicent, Ambraciensibus superesse. Hæc querentes, interrogando criminosè ex composito, consul ad plura, velut non suâ sponte dicenda, eliciebat. Motis Patribus, alter consul C. Flaminius M. Fulvii causam excepit: qui, *veterem & obsoletam viam ingressos Ambracienses*, dixit. *Sic M. Marcellum à Syracusanis, sic Q. Fulvium à Campanis accusatos. quin eâdem operâ T. Quinctium à Philippo rege, M. Acilium & L. Scipionem ab Antiocho, Cn. Manlium à Gallis, ipsum M. Fulvium ab Ætolis & Cephalleniæ populis accusari paterentur. Ambraciam oppugnatam & captam, & signa inde ornamentaque ablata, & cetera facta, quæ captis urbibus soleant, negaturum aut me pro M. Fulvio, aut ipsum M. Fulvium censetis, Patres conscripti? qui ob has res gestas triumphum à vobis postulaturus sit; Ambraciam captam, signaque, quæ ablata criminantur, & cetera spolia ejus urbis ante currum laturus, & fixurus in postibus suis. Nihil est, quòd se ab Ætolis separent. eadem Ambraciensium & Ætolorum causa est. Itaque collega meus vel in alia causa inimicitias exerceat, vel, si in hac utique mavult, retineat Ambracienses suos in adventum M. Fulvii. Ego nec de Ambraciensibus, nec de Ætolis decerni quicquam, absente M. Fulvio, patiar.*

XLIV. Quum Æmilius callidam malitiam inimici, velut omnibus notam, insimularet, & tempus eum morando extracturum diceret, ne consule inimico Romam veniret; certamine consulum biduum absumptum est. nec præsente Flaminio decerni quicquam videbatur posse. Captata occasio est, quum æger forte

tè Flaminius abesset; &, referente Æmilio, senatusconsultum factum est, *Ut Ambraciensibus omnes suæ res redderentur: in libertate essent, ac legibus suis uterentur: portoria, quæ vellent, terrâ marique caperent, dum eorum immunes Romani ac socii Latini nominis essent. Signa aliaque ornamenta, quæ quererentur ex ædibus sacris sublata esse, de iis, quum M. Fulvius Romam revertisset, placere ad collegium pontificum referri, &, quod ii censuissent, fieri.* Neque his contentus consul fuit, sed postea per infrequentiam adjecit senatusconsultum, *Ambraciam non videri vi captam esse.* Supplicatio inde, ex decemvirorum decreto, pro valetudine populi fuit per triduum, quia gravis pestilentia urbem atque agros vastabat. Latinæ inde fuerunt. Quibus religionibus liberati consules, & delectu perfecto, (novis enim uterque maluit uti militibus) in provinciam profecti sunt; veteresque omnes dimiserunt. Post consulum profectionem Cn. Manlius proconsul Romam venit, cui quum ab Ser. Sulpicio prætore senatus ad ædem Bellonæ datus esset, & ipse, commemoratis rebus ab se gestis, postulâsset, ut ob eas Diis immortalibus honos haberetur, sibique triumphanti urbem invehi liceret; contradixerunt pars major decem legatorum, qui cum eo fuerant, & ante alios L. Furius Purpureo, & L. Æmilius Paullus.

XLV. *Legatos sese Cn. Manlio datos pacis cum Antiocho faciendæ causâ, fœderisque & legum, quæ cum L. Scipione inchoatæ fuissent, perficiendarum. Cn. Manlium summâ ope tetendisse, ut eam pacem turbaret, & Antiochum, si sui potestatem fecisset, insidiis exciperet: sed illum, cognitâ fraude consulis, quum sæpe colloquiis petitis captatus esset, non congressum modò, sed conspectum etiam ejus vitâsse. Cupientem transire Taurum ægre omnium legatorum precibus, ne carminibus Sibyllæ prædictam superantibus terminos fatales cladem experiri vellet, retentum. Admovisse tamen exercitum, & propè ipsis jugis, ad divortia aquarum castra posuisse. Quum nullam ibi causam belli inveniret, quiescentibus regiis, circum-*

egisse exercitum ad Gallogræcos: cui nationi non ex senatus auctoritate, non populi jussu, bellum illatum. quod quem unquam de sua sententia facere ausum? Antiochi, Philippi, Hannibalis & Pœnorum recentissima bella esse. de omnibus his consultum senatum, populum jussisse. sæpe legatos antè missos, res repetitas, postremò, qui bellum indicerent, missos. Quid eorum, Cn. Manli, factum est, ut istud publicum populi Romani bellum, & non tuum privatum latrocinium ducamus? At eo ipso contentus fuisti; recto itinere duxisti exercitum ad eos, quos tibi hostes desumpseras: an & per omnes anfractus viarum, quum ad bivia consisteres, ut, quò flexisset agmen Attalus Eumenis frater, eò consul mercenarius cum exercitu Romano sequereris, Pisidiæ, Lycaoniæque, & Phrygiæ recessus omnes atque angulos peragrâsti, stipem à tyrannis castellanisque deviis colligens? Quid enim tibi cum Oroandis? quid cum aliis æquè innoxiis populis? Bellum autem ipsum, cujus nomine triumphum petis, quo modo gessisti? Loco æquo, tempore tuo pugnâsti? Tu verò rectè, ut Diis immortalibus honos habeatur, postulas: primùm, quòd pro temeritate imperatoris, nullo jure gentium bellum inferentis, pœnas luere exercitum noluerunt: deinde, quòd belluas, non hostes, nobis objecerunt.

XLVI. *Nolite nomen tantùm existimare mixtum esse Gallogræcorum. multo antè & corpora & animi mixti ac vitiati sunt. An, si illi Galli essent, cum quibus millies vario eventu in Italia pugnatum est, quantum in imperatore nostro fuit, nuncius illinc redîsset? Bis cum iis pugnatum est, bis loco iniquo subiit, in valle inferiore pedibus penè hostium aciem subjecit. ut non tela ex superiore loco mitterent, sed corpora sua nuda injicerent, obruere nos potuerunt. Quid igitur incidit? magna fortuna populi Romani est, magnum & terribile nomen. Recenti ruinâ Hannibalis, Philippi, Antiochi, propè attoniti erant, tanta corporum moles. Fundis sagittisque in fugam consternati sunt: gladius in acie cruentatus non est Gallico bello: velut avium examina, ad crepitum primum missilium evolavere. At, Hercule, nos iidem,* (admo-

(admonente fortunâ, quid, si hostem habuissemus, casurum fuisset) quum redeuntes in latrunculos Thracas incidissemus, caesi, fugati, exuti impedimentis sumus. Q. Minucius Thermus, in quo haud paulo plus damni factum est, quàm si Cn. Manlius, cujus temeritate ea clades inciderat, periisset, cum multis viris fortibus cecidit: exercitus, spolia regis Antiochi referens, trifariam dissipatus, alibi primum, alibi postremum agmen, alibi impedimenta, inter vepres in latebris ferarum noctem unam delituit. Pro his triumphus petitur? Si nihil in Thracia cladis ignominiaeque foret acceptum, de quibus hostibus triumphum peteres? de iis, ut opinor, quos tibi hostes senatus aut populus Romanus dedisset. Sic huic L. Scipioni, sic illi M. Acilio de rege Antiocho, sic paulo antè T. Quinctio de rege Philippo, sic P. Africano de Hannibale, & Poenis, & Syphace, triumphus datus. & minima illa, quum jam senatus censuisset bellum, quaesita tamen sunt, quibus nunciandum esset: ipsis utique regibus nunciaretur; an satis esset, ad praesidium aliquod nunciari? Vultis ergo haec omnia pollui & confundi? tolli fecialia jura? nullos esse feciales? fiat (pace Deûm dixerim) jactura religionis: oblivio Deorum capiat pectora vestra. Num senatum quoque de bello consuli non placet? non ad populum ferri, velint, jubeantne cum Gallis bellum geri? Modò certè consules Graeciam atque Asiam volebant. tamen perseverantibus vobis, Ligures provinciam decernere, dicto audientes fuerunt. Meritò ergo à vobis, prosperè bello gesto, triumphum petent, quibus auctoribus gesserunt.

XLVII. Talis oratio Furii & Aemilii fuit. Manlium in hunc maximè modum respondisse accepimus. *Tribuni plebis antea solebant triumphum postulantibus adversari, Patres conscripti. Quibus ego gratiam habeo, quòd seu mihi, seu magnitudini rerum gestarum, hoc dederunt, ut non solùm silentio comprobarent honorem meum, sed referre etiam, si opus esset, viderentur parati esse. Ex decem legatis, si Diis placet, quod consilium dispensandae cohonestandaeque victoriae imperatoribus majores dederunt nostri, adversarios habeo. L.*

Furius, L. Æmilius currum triumphalem me conscendere prohibent, coronam insignem capiti detrahunt; quos ego, si tribuni me triumphare prohiberent, testes citaturus fui rerum à me gestarum. Nullius equidem invideo honori, Patres conscripti. Vos tribunos plebei nuper, viros fortes ac strenuos, impedientes Q. Fabii Labeonis triumphum, auctoritate vestrâ deterruistis. triumphavit, quem non bellum injustum gessisse, sed hostem omnino non vidisse, inimici jactabant. Ego, qui cum centum millibus ferocissimorum hostium signis collatis toties pugnavi, qui plus quadraginta millia hominum cepi aut occidi, qui bina castra eorum expugnavi, qui citra juga Tauri omnia pacatiora, quàm terra Italia est, reliqui, non triumpho modò fraudor; sed causam apud vos, Patres conscripti, accusantibus meis ipse legatis, dico. Duplex eorum, ut animadvertistis, Patres conscripti, accusatio fuit. nam, nec gerendum mihi fuisse bellum cum Gallis, & gestum temere atque imprudenter, dixerunt. non erant Galli hostes, sed tu eos pacatos imperata facientes violâsti. Non sum postulaturus à vobis, Patres conscripti, ut, quæ communiter de immanitate gentis Gallorum, de infestissimo odio in nomen Romanum scitis, ea de illis quoque, qui Asiam incolunt, existimetis Gallis. Remotâ universæ gentis infamiâ atque invidiâ, per se ipsos æstimate. Utinam rex Eumenes, utinam Asiæ civitates omnes adessent, & illos potiùs querentes, quàm me accusantem, audiretis! Mittite, agedum, legatos circa omnes Asiæ urbes, & quærite, utrâ graviori servitute, Antiocho ultra Tauri juga emoto, an Gallis subactis, liberati sint? quoties agri eorum vastati sint, quoties prædæ abactæ, referant: quum vix redimendi captivos copia esset, & mactatas humanas hostias immolatosque liberos suos audirent. Stipendium, scitote, pependisse socios vestros Gallis: & nunc, liberatos per vos regio imperio, fuisse pensuros, si à me foret cessatum.

XLVIII. *Quo longiùs Antiochus emotus esset, hoc impotentiùs in Asia Galli dominarentur: &, quicquid est terrarum citra Tauri juga, Gallorum imperio, non vestro, adjecissetis.*

cissetis. At enim sunt quidem ista vera. etiam Delphos, quondam commune humani generis oraculum, umbilicum orbis terrarum, Galli spoliaverunt: nec ideo populus Romanus his bellum indixit, aut intulit. Equidem aliquid interesse rebar inter id tempus, quo nondum in jure ac ditione vestra Græcia atque Asia erat, ad curandum animadvertendumque, quid in his terris fieret; & hoc, quo finem imperii Romani Taurum montem statuistis, quo libertatem immunitatemve civitatibus datis, quo aliis fines adjicitis, alias agro multatis, aliis vectigal imponitis: regna augetis, minuitis, donatis, adimitis: curæ vestræ censetis esse, ut pacem terrâ marique habeant. An, nisi præsidia deduxisset Antiochus, quæ quieta in suis arcibus erant, non putaretis liberatam Asiam? Si Gallorum exercitus effusi vagarentur, rata dona vestra, quæ dedistis, regi Eumeni, rata libertas civitatibus esset? Sed quid ego hæc ita argumentor; tanquam non acceperim, sed fecerim hostes Gallos? Te, L. Scipio, appello, cujus ego mihi, succedens in vicem imperii tui, virtutem felicitatemque pariter non frustra ab Diis immortalibus precatus sum; te, P. Scipio, qui legati jus, collegæ majestatem, & apud fratrem consulem, & apud exercitum habuisti; sciatisne, in exercitu Antiochi Gallorum legiones fuisse? videritis in acie eos, in cornu utroque (id enim roboris esse videbatur) locatos? pugnaveritis, ut cum hostibus justis? cecideritis? spolia eorum retuleritis? Atqui cum Antiocho, non cum Gallis, bellum & senatus decreverat, & populus jusserat. sed simul, ut opinor, cum his decreverant jusserantque, qui intra ejus præsidia fuissent. ex quibus, præter Antiochum, cum quo pacem pepigerat Scipio, & cum quo nominatim fœdus ut fieret, mandaveratis, omnes hostes erant, qui pro Antiocho arma adversus nos tulerunt. In qua causa quum Galli ante omnes fuissent, & reguli quidam, & tyranni; ego tamen & cum aliis, pro dignitate imperii vestri coactis luere peccata sua, pacem pepigi: & Gallorum animos, si possent mitigari à feritate insita, tentavi: &, postquam indomitos atque implacabiles cernebam, tum denum vi atque armis coërcendos ratus sum.

 Nunc,

Nunc, quoniam suscepti belli purgatum est crimen, gesti reddenda est ratio. In quo considerem equidem causæ meæ, etiamsi non apud Romanum, sed apud Karthaginiensem senatum agerem; ubi in crucem tolli imperatores dicuntur, si prospero eventu, pravo consilio rem gesserunt. Sed ego in ea civitate, quæ ideo omnibus rebus incipiendis gerendisque Deos adhibet, quia nullius calumniæ subjicit ea, quæ Dii comprobaverunt, & in solennibus verbis habet, quum supplicationem aut triumphum decernit; quòd bene ac feliciter rempublicam administrârit; *si nollem, si grave, ac superbum existimarem virtute gloriari; pro felicitate mea exercitûsque mei, quòd tantam nationem sine ulla militum jactura devicimus, postularem, ut Diis immortalibus honos haberetur, & ipse triumphans in Capitolium ascenderem, unde, votis ritè nuncupatis, profectus sum. negaretis hoc mihi cum Diis immortalibus?*

XLIX. *Iniquo enim loco dimicavi. Dic igitur, quo æquiore potuerim dimicare? Quum montem hostes cepissent, loco munito se tenerent, nempe eundum ad hostes erat, si vincere vellem. Quid? si urbem eo loco haberent, & mœnibus se tenerent? nempe oppugnandi erant. Quid? ad Thermopylas æquone loco M. Acilius cum rege Antiocho pugnavit? Quid? Philippum non eodem modo super Aoum amnem juga tenentem montium T. Quinctius dejecit? Equidem adhuc, qualem aut sibi fingant, aut vobis videri velint hostem fuisse, non invenio. Si degenerem & emollitum amœnitate Asiæ, quid periculi vel iniquo loco subeuntibus fuit? si timendum & feritate animorum, & robore corporum, huicne tantæ victoriæ triumphum negatis? Cæca invidia est, Patres conscripti, nec quidquam aliud scit, quàm detrectare virtutes, corrumpere honores ac præmia earum. mihi, quæso, ita ignoscatis, Patres conscripti, si longiorem orationem non cupiditas gloriandi de me, sed necessaria criminum defensio fecit. An etiam per Thraciam saltus patentes, qui angusti erant, & plana ex arduis, & culta ex silvestribus facere potui, & præstare, necubi notis sibi latebris delitescerent latrones Thraces, ne quid sarcinarum raperetur, ne quod jumentum*

ex

ex tanto agmine abstraheretur, ne quis vulneraretur, ne ex vulnere vir fortis ac strenuus Q. Minucius moreretur? In hoc casu, quo infeliciter incidit, ut talem civem amitteremus, hærent. Quòd saltu iniquo, loco alieno, quum adortus hostis nos esset, duæ simul acies primi & novissimi agminis hærentem ad impedimenta nostra exercitum barbarorum circumvenerunt; quòd multa millia ipso die, plura multo post dies paucos ceciderunt & ceperunt; hoc, si ipsi tacuerint, vos scituros, quum testis orationis meæ totus exercitus sit, non credunt? Si gladium in Asia non strinxissem, si hostem non vidissem; tamen proconsul triumphum in Thracia duobus præliis merueram. Sed jam dictum satis est. quin pro eo, quòd pluribus verbis vos, quàm volui, fatigavi, veniam à vobis petitam impetratamque velim, Patres conscripti.

L. Plus crimina eo die, quàm defensio, valuissent, ni altercationem in serum perduxissent. dimittitur senatus in ea opinione, ut negaturus triumphum fuisse videretur. Postero die & cognati amicique Cn. Manlii summis opibus annisi sunt, & auctoritas seniorum valuit, negantium, exemplum proditum memoriæ esse, ut imperator, qui, perduellibus devictis, confectâ provinciâ, exercitum reportâsset, sine curru & laurea, privatus inhonoratusque, urbem iniret. hic pudor malignitatem vicit, triumphumque frequentes decreverunt. Oppressit deinde mentionem memoriamque omnem contentionis hujus majus & cum majore & clariore viro certamen ortum. P. Scipioni Africano (ut Valerius Antias auctor est) duo Q. Petillii diem dixerunt. id, prout cujusque ingenium erat, interpretabantur. Alii non tribunos plebis, sed universam civitatem, quæ id pati posset, incusabant. *Duas maximas orbis terrarum urbes ingratas uno propè tempore in principes inventas: Romam ingratiorem; si quidem victa Karthago victum Hannibalem in exsilium expulisset; Roma victrix victorem Africanum expellat.* Alii, *Neminem unum civem tantum eminere debere, ut legibus interrogari non possit:*

sit: nihil tam æquandæ libertatis esse, quàm potentissimum quemque posse dicere causam. Quid autem tutò cuiquam, nedum summam rempublicam, permitti, si ratio non sit reddenda? qui jus æquum pati non possit, in eum vim haud injustam esse. Hæc agitata sermonibus, donec dies dicendæ causæ venit. nec alius antea quisquam, nec ille ipse Scipio consul censorve majore omnis generis hominum frequentiâ, quàm reus illo die, in forum est deductus. Jussus dicere causam, sine ulla criminum mentione orationem adeo magnificam de rebus ab se gestis est exorsus, ut satis constaret, neminem unquam neque meliùs, neque veriùs laudatum esse. Dicebantur enim ab eodem animo ingenioque, à quo gesta erant: & aurium fastidium aberat, quia pro periculo, non in gloriam, referebantur.

LI. Tribuni plebis vetera luxuriæ crimina Syracusanorum hibernorum, & Locris Pleminianum tumultum, quum ad fidem præsentium criminum retulissent; suspicionibus magis, quàm argumentis, pecuniæ captæ reum accusârunt. *Filium captum sine pretio redditum, omnibusque aliis rebus Scipionem, tanquam in ejus unius manu pax Romana bellumque esset, ab Antiocho cultum. Dictatorem eum consuli, non legatum, in provincia fuisse: nec ad aliam rem eò profectum, quàm ut, id quod Hispaniæ, Galliæ, Siciliæ, Africæ jampridem persuasum esset, hoc Græciæ Asiæque & omnibus ad Orientem versis regibus gentibusque appareret; unum hominem caput columenque imperii Romani esse: sub umbra Scipionis civitatem dominam orbis terrarum latere: nutum ejus pro decretis Patrum, pro populi jussis esse.* infamiâ intactum invidiâ, quâ possunt, urgent. Orationibus in noctem perductis, prodicta dies est. ubi ea venit, tribuni in Rostris primâ luce consederunt. Citatus reus magno agmine amicorum clientiumque per mediam concionem ad Rostra subiit: silentioque facto, *Hoc*, inquit, *die, tribuni plebis, vosque Quirites, cum Hannibale & Karthaginiensibus signis collatis, in Africa*

Africa bene ac feliciter pugnavi. Itaque, quum hodie litibus & jurgiis superſederi æquum ſit, ego hinc extemplo in Capitolium ad Jovem optimum maximum Junonemque & Minervam ceteroſque Deos, qui Capitolio atque arci præſident, ſalutandos ibo: hiſque gratias agam, quòd mihi & hoc ipſo die, & ſæpe aliàs, egregiè reipublicæ gerendæ mentem facultatemque dederunt. Veſtrûm quoque quibus commodum eſt, ite mecum, Quirites, & orate Deos, ut mei ſimiles principes habeatis. ita, ſi ab annis ſeptemdecim ad ſenectutem ſemper vos ætatem meam honoribus veſtris anteiſtis, ego veſtros honores rebus gerendis præceſſi. Ab Roſtris in Capitolium aſcendit. ſimul ſe univerſa concio avertit, & ſecuta Scipionem eſt: adeo, ut poſtremò ſcribæ viatoreſque tribunos relinquerent, nec cum iis, præter ſervilem comitatum & præconem, qui reum ex Roſtris citabat, quiſquam eſſet. Scipio non in Capitolio modò, ſed per totam urbem omnia templa Deûm cum populo Romano circumiit. Celebratior is propè dies favore hominum & æſtimatione veræ magnitudinis ejus fuit, quàm quo triumphans de Syphace rege & Karthaginienſibus urbem eſt invectus.

LII. Hic ſpecioſus ultimus dies P. Scipioni illuxit. poſt quem quum invidiam & certamina cum tribunis proſpiceret, die longiore prodictâ, in Literninum conceſſit; certo conſilio, ne ad cauſam dicendam adeſſet. Major animus & natura erat, ac majori fortunæ aſſuetus, quàm ut reus eſſe ſciret, & ſubmittere ſe in humilitatem cauſam dicentium. Ubi dies venit, citarique abſens eſt cœptus, L. Scipio morbum cauſæ eſſe, cur abeſſet, excuſabat. quam excuſationem quum tribuni, qui diem dixerant, non acciperent, & ab eadem ſuperbia non venire ad cauſam dicendam arguerent, quâ judicium & tribunos plebis & concionem reliquiſſet; &, quibus jus de ſe dicendæ ſententiæ & libertatem ademiſſet, his comitatus, velut captos trahens, triumphum de populo Romano egiſſet, ſeceſſio-

nemque eo die in Capitolium à tribunis plebis fecisset: *Habetis ergo temeritatis illius mercedem. quo duce & auctore nos reliquistis, ab eo ipsi relicti estis. & tantum animorum in dies nobis decrescit, ut, ad quem ante annos septemdecim, exercitum & classem habentem, tribunos plebis ædilemque mittere in Siciliam ausi sumus, qui prehenderent eum, & Romam reducerent, ad eum privatum ex villa sua extrahendum, ad causam dicendam, mittere non audeamus?* Tribuni plebis, appellati ab L. Scipione, ita decreverunt, *Si morbi causa excusaretur, sibi placere, accipi eam causam, diemque à collegis prodici.* Tribunus plebis eo tempore Ti. Sempronius Gracchus erat, cui inimicitiæ cum P. Scipione intercedebant. is, quum vetuisset nomen suum decreto collegarum adscribi, tristioremque omnes sententiam exspectarent, ita decrevit: *Quum L. Scipio excuset morbum esse causæ fratri, satis id sibi videri. Se P. Scipionem, priusquam Romam redisset, accusari non passurum. tum quoque, si se appellet, auxilio ei futurum, ne causam dicat. Ad id fastigium rebus gestis, honoribus populi Romani, P. Scipionem Deorum hominumque consensu pervenisse, ut sub Rostris reum stare, & præbere aures adolescentium conviciis, populo Romano magis deforme, quàm ipsi, sit.*

LIII. Adjecit decreto indignationem: *Sub pedibus vestris stabit, tribuni, domitor ille Africæ, Scipio? Ideo quatuor nobilissimos duces Pœnorum in Hispania, quatuor exercitus fudit fugavitque: ideo Syphacem cepit, Hannibalem devicit, Karthaginem vectigalem nobis fecit, Antiochum (recepit enim fratrem consortem hujus gloriæ L. Scipio) ultra Tauri juga emovit, ut duobus Petilliis succumberet, vos de P. Africano palmam peteretis? Nullisne meritis suis, nullis vestris honoribus unquam in arcem tutam & velut sanctam clari viri pervenient; ubi, si non venerabilis, inviolata saltem senectus eorum consîdat?* Movit & decretum, & adjecta oratio non ceteros modò, sed ipsos etiam accusatores: &, deliberaturos se, quid sui juris & officii esset, dixerunt. Senatus deinde, concilio plebis dimisso,

missio, haberi est coeptus. ibi gratiæ ingentes ab universo ordine, præcipuè à consularibus senioribusque, Ti. Graccho actæ sunt, quòd rempublicam privatis simultatibus potiorem habuisset: & Petillii vexati sunt probris, quòd splendere alienâ invidiâ voluissent, & spolia ex Africani triumpho peterent. Silentium deinde de Africano fuit. vitam Literni egit sine desiderio urbis. Morientem rure eo ipso loco sepeliri se jussisse ferunt, monumentumque ibi ædificari, ne funus sibi in ingrata patria fieret. Vir memorabilis: bellicis tamen, quàm pacis, artibus memorabilior prima pars vitæ, quàm postrema, fuit: quia in juventa bella assiduè gesta; cum senectâ res quoque defloruere, nec præbita est materia ingenio. Quid ad primum consulatum secundus, etiamsi censuram adjicias? quid Asiatica legatio, & valetudine adversâ inutilis, & filii casu deformata, & post reditum necessitate aut subeundi judicii, aut simul cum patria deserendi? Punici tamen belli perpetrati, quo nullum neque majus neque periculosius Romani gessere, unus præcipuam gloriam tulit.

LIV. Morte Africani crevere inimicorum animi. quorum princeps fuit M. Porcius Cato, qui vivo quoque eo allatrare ejus magnitudinem solitus erat. hoc auctore existimantur Petillii &, vivo Africano, rem ingressi, &, mortuo, rogationem promulgâsse. Fuit autem rogatio talis: *Velitis, jubeatis, quæratur, quæ pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho est, quique sub ejus imperio fuerunt; quod ejus in publicum relatum non est, uti de ea re Ser. Sulpicius prætor urbanus ad senatum referat? quem eam rem velit senatus quærere de iis, qui prætores nunc sunt?* Huic rogationi primò Q. & L. Mummii intercedebant: senatum quærere de pecunia non relata in publicum, ita ut antea semper factum esset, æquum censebant. Petillii nobilitatem & regnum in senatu Scipionum accusabant. L. Furius Purpureo

 consu-

consularis, qui in decem legatis in Asia fuerat, latiùs rogandum censebat: non quæ ab Antiocho modò pecuniæ captæ forent, sed quæ ab aliis regibus gentibusque, Cn. Manlium inimicum incessens. Et L. Scipio, quem magis pro se, quàm adversus legem, dicturum apparebat, dissuasor processit. is post mortem P. Africani fratris, viri omnium fortissimi clarissimique, eam exortam rogationem est conquestus. *Parum enim fuisse, non laudari pro Rostris P. Africanum post mortem, nisi etiam accusaretur. Et Karthaginienses exsilio Hannibalis contentos esse: populum Romanum ne morte quidem P. Scipionis exsatiari, nisi & ipsius fama sepulti laceretur, & frater insuper, accessio invidiæ, mactetur.* M. Cato suasit rogationem, (exstat oratio ejus de pecunia regis Antiochi) & Mummios tribunos auctoritate deterruit, ne adversarentur rogationi. Remittentibus ergo his intercessionem, omnes tribus, uti rogâssent, jusserunt.

LVI. Ser. Sulpicio deinde referente, quem rogatione Petillià quærere vellent; Q. Terentium Culleonem Patres jusserunt. Ad hunc prætorem, adeo amicum Corneliæ familiæ, ut, qui Romæ mortuum elatumque P. Scipionem (est enim ea quoque fama) tradunt, pileatum, sicut in triumpho ierat, in funere quoque ante lectum isse, memoriæ prodiderint, & ad portam Capenam mulsum prosecutis funus dedisse, quòd ab eo inter alios captivos in Africa ex hostibus receptus esset; aut adeo inimicum eundem, ut propter insignem simultatem ab ea factione, quæ adversa Scipionibus erat, delectus sit potissimùm ad quæstionem exercendam; ceterùm ad hunc nimis æquum aut iniquum prætorem reus extemplo factus L. Scipio; simul & delata & recepta nomina legatorum ejus, A. & L. Hostiliorum Catonum, & C. Furii Aculeonis quæstoris: &, ut omnia contacta societate peculatûs viderentur, scribæ quoque duo & accensus. L. Hostilius, & scribæ, & accensus, priusquam de Scipione judicium fieret,

ret, absoluti sunt: Scipio, & A. Hostilius legatus, & C. Furius damnati: *quo commodior pax Antiocho daretur, Scipionem sex millia pondo auri, quadringénta octoginta argenti plus accepisse, quàm in ærarium retulerit: A. Hostilium octoginta pondo auri, argenti quadringenta tria: Furium quæstorem auri pondo centum triginta, argenti ducenta.* Has ego summas auri & argenti relatas apud Antiatem inveni. in L. Scipione malim equidem librarii mendum, quàm mendacium scriptoris, esse in summa auri atque argenti. Similius enim veri est, argenti, quàm auri, majus pondus fuisse; & potiùs quadragies, quàm ducenties quadragies, litem æstimatam: eo magis, quòd, tantæ summæ rationem etiam ab ipso P. Scipione requisitam esse in senatu, tradunt: librumque rationis ejus, quum Lucium fratrem afferre jussisset, inspectante senatu suis ipsum manibus concerpsisse: indignantem, quòd, quum bis millies in ærarium intulisset, quadragies ratio ab se posceretur. ab eadem fiducia animi, quum quæstores pecuniam ex ærario contra legem promere non auderent, poposcisse claves, & se aperturum ærarium dixisse, qui, ut clauderetur, effecisset.

LVI. Multa alia, in Scipionis exitu maximè vitæ, dieque dicta, morte, funere, sepulchro, in diversum trahunt: ut, cui famæ, quibus scriptis assentiar, non habeam. Non de accusatore convenit: alii M. Nævium, alii Petillios diem dixisse scribunt: non de tempore, quo dicta dies sit: non de anno, quo mortuus sit: non ubi mortuus, aut elatus sit. Alii Romæ, alii Literni & mortuum, & sepultum: utrobique monumenta ostenduntur & statuæ. Nam & Literni monumentum, monumentoque statua superimposita fuit, quam tempestate disjectam nuper vidimus ipsi. Et Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statuæ sunt: quarum duæ P. & L. Scipionum dicuntur esse, tertia poëtæ Q. Ennii. Nec inter scriptores rerum discrepat solùm, sed orationes quoque, si

modò

modò ipsorum sunt, quæ feruntur, P. Scipionis & Ti. Gracchi abhorrent inter se. Index orationis P. Scipionis nomen M. Nævii tribuni plebis habet: ipsa oratio sine nomine est accusatoris. nebulonem modò, modò nugatorem appellat. Ne Gracchi quidem oratio aut Petilliorum, accusatorum Africani, aut diei dictæ Africano ullam mentionem habet. Alia tota serenda fabula est Gracchi orationi conveniens: & illi auctores sequendi sunt, qui, quum L. Scipio & accusatus, & damnatus sit pecuniæ captæ ab rege, legatum in Etruria fuisse Africanum tradunt. quò post famam de fratris casu allatam, relictâ legatione, cucurrisse eum Romam; &, quum à porta rectâ ad forum se contulisset, quòd in vincula duci fratrem dictum erat, repulisse à corpore ejus viatorem: & tribunis retinentibus, magis piè, quàm civiliter, vim fecisse: Hinc enim ipse Gracchus queritur, dissolutam esse à privato tribuniciam potestatem: & ad postremum, quum auxilium L. Scipioni pollicetur, adjicit, tolerabilioris exempli esse, à tribuno plebis potiùs, quàm à privato, victam videri & tribuniciam potestatem, & rempublicam esse. Sed ita hanc unam impotentem ejus injuriam invidiâ onerat, ut, increpando quòd degenerârit tantum à se ipse, cumulatas ei veteres laudes moderationis & temperantiæ pro reprehensione præsenti reddat. Castigatum enim quondam ab eo populum, ait, quòd eum perpetuum consulem & dictatorem vellet facere. prohibuisse statuas sibi in comitio, in rostris, in curia, in Capitolio, in cella Jovis poni. prohibuisse, ne decerneretur, ut imago sua triumphali ornatu è templo Jovis optimi maximi exiret.

LVII. Hæc, vel in laudatione posita, ingentem magnitudinem animi moderandis ad civilem habitum honoribus significarent, quæ exprobrando inimicus fatetur. Huic Gracchο minorem ex duabus filiis (nam major P. Cornelio Nasicæ haud dubiè à patre collocata erat) nuptam fuisse convenit. Illud parum constat, utrùm

utrùm post mortem patris & desponsa sit, & nupserit: an veræ illæ opiniones sint, Gracchum, quum L. Scipio in vincula duceretur, nec quisquam collegarum auxilio esset, juràsse, *Sibi inimicitias cum Scipionibus, quæ fuissent, manere; nec se gratiæ quærendæ causâ quicquam facere. sed, in quem carcerem reges & imperatores hostium ducentem vidisset P. Africanum, in eum se fratrem ejus duci non passurum.* Senatum, eo die fortè cœnantem in Capitolio, consurrexisse, & petisse, ut inter epulas Graccho filiam Africanus desponderet. quibus ita inter publicum solenne sponsalibus ritè factis, quum se domum recepisset, Scipionem Æmiliæ uxori dixisse, filiam se minorem despondisse. quum illa, muliebriter indignabunda, nihil de communi filia secum consultatum, adjecisset, non, si Ti. Graccho daret, expertem consilii debuisse matrem esse; lætum Scipionem tam concordi judicio, ipsi desponsam respondisse. Hæc de tanto viro, quanquam & opinionibus & monumentis literarum variarent, proponenda erant.

LVIII. Judiciis à Q. Terentio prætore perfectis, Hostilius & Furius damnati, prædes eodem die quæstoribus urbanis dederunt. Scipio, quum contenderet, omnem, quam accepisset, pecuniam in ærario esse, nec se quicquam publici habere, in vincula duci est cœptus. P. Scipio Nasica tribunos appellavit; orationemque habuit plenam veris decoribus, non communiter modò Corneliæ gentis, sed propriè familiæ suæ. *Parentes suos & P. Africani ac L. Scipionis, qui in carcerem duceretur, fuisse Cn. & P. Scipiones, clarissimos viros. Eos, quum per aliquot annos in terra Hispania, adversus multos Pœnorum Hispanorumque & duces & exercitus, nominis Romani famam auxissent, non bello solùm, sed quòd Romanæ temperantiæ fideique specimen illis gentibus dedissent, ad extremum ambo pro republica morte occubuisse. quum illorum tueri gloriam posteris satis esset, P. Africanum tantùm paternas superavisse laudes, ut fidem fecerit, non sanguine humano,*

mano, sed stirpe divinâ satum se esse. L. Scipionem, de quo agatur, (ut, quæ in Hispania, quæ in Africa, quum legatus fratris esset, gessisset, prætereantur) consulem & ab senatu dignum visum, cui extra sortem Asia provincia & bellum cum Antiocho rege decerneretur; & à fratre, cui post duos consulatus censuramque & triumphum legatus in Asiam iret. Ibi, ne magnitudo & splendor legati laudibus consulis officeret, forte ita incidisse, ut, quo die ad Magnesiam signis collatis L. Scipio Antiochum devicisset, æger P. Scipio Elææ dierum aliquot viâ abesset. Non fuisse minorem eum exercitum, quàm Hannibalis, cum quo in Africa esset pugnatum. Hannibalem eundem fuisse inter multos alios regios duces, qui imperator Punici belli fuerit. Et bellum quidem ita gestum esse, ut ne fortunam quidem quisquam criminari possit. In pace crimen quæri: eam dici venisse. Hic decem legatos simul argui, quorum ex consilio data pax esset. quin exstitisse ex decem legatis, qui Cn. Manlium accusarent: tamen non modò ad criminis fidem, sed ne ad moram quidem triumphi eam accusationem valuisse.

LIX. *At, Hercule, in Scipione ipsas leges pacis, ut nimiùm accommodatas Antiocho, suspectas esse. integrum enim ei regnum relictum: omnia possidere eum victum, quæ ante bellum ejus fuerint: auri & argenti quum vim magnam habuisset, nihil in publicum relatum, omne in privatum versum. An non præter omnium oculos tantum auri argentique in triumpho L. Scipionis, quantum non decem aliis triumphis, si omne in unum conferatur, sit latum? Nam quid de finibus regni dicam? Asiam omnem & proxima Europæ tenuisse Antiochum? Ea quanta regio orbis terrarum sit, à Tauro monte in Ægeum usque prominens mare, quot non urbes modò, sed gentes amplectatur, omnes scire. Hanc regionem, dierum plus triginta in longitudinem, decem inter duo maria in latitudinem patentem, usque ad Tauri montis juga Antiocho ademptam, expulso in ultimum angulum orbis terrarum. Quid, si gratuita pax esset, plus adimi ei potuisse? Philippo victo Macedoniam, Nabidi Lacedæmonem relictam. nec Quinctio*

ctio crimen quæsitum: non enim habuisse eum Africanum fratrem; cujus quum gloria prodesse L. Scipioni debuisset, invidiam nocuisse. Tantum auri argentique judicatum esse, in domum L. Scipionis illatum, quantum, venditis omnibus bonis, redigi non posset. Id ubi ergo esse regium aurum? ubi tot hereditates acceptas? In domo, quam sumptus non exhauserint, exstare debuisse novæ fortunæ cumulum. At enim, quod ex bonis redigi non possit, ex corpore & tergo per vexationem & contumelias L. Scipionis petituros inimicos: ut in carcerem inter fures nocturnos & latrones vir clarissimus includatur, & in robore & tenebris exspiret: deinde nudus ante carcerem projiciatur. Non id Corneliæ magis familiæ, quàm urbi Romanæ, fore erubescendum.

LX. Adversus ea Terentius prætor rogationem Petilliam, & senatusconsultum, & judicium de L. Scipione factum recitavit: se, ni referatur pecunia in publicum, quæ judicata sit, nihil habere, quod faciat, nisi ut prehendi damnatum, & in vincula duci jubeat. Tribuni quum in consilium secessissent, paulo post C. Fannius ex sua collegarumque aliorum, præter Gracchum, sententia pronunciavit, *prætori non intercedere tribunos, quo minus sua potestate utatur.* Ti. Gracchus ita decrevit: *Quo minùs ex bonis L. Scipionis, quod judicatum sit, redigatur, se non intercedere prætori. L. Scipionem (qui regem opulentissimum orbis terrarum devicerit, imperium populi Romani propagaverit in ultimos terrarum fines, regem Eumenem, Rhodios, alias tot urbes Asiæ devinxerit populi Romani beneficiis, plurimos duces hostium in triumpho ductos carcere incluserit) non passurum inter hostes populi Romani L. Scipionem in carcere & in vinculis esse, mittique eum se jubere.* Tanto assensu auditum est decretum, adeo dimissum L. Scipionem læti homines viderunt, ut vix in eadem civitate videretur factum judicium. In bona deinde L. Scipionis possessum publicè quæstores prætor misit. neque in iis non modò vestigium ullum comparuit pecuniæ regiæ, sed nequaquam tantum redactum

actum est, quantæ summæ damnatus fuerat. Collata pecunia à cognatis amicisque & clientibus est L. Scipioni; ut, si acciperet eam, locupletior aliquanto esset, quàm ante calamitatem fuerat. Nihil accepit. quæ necessaria ad cultum erant, redempta ei à proximis cognatis sunt. Verteratque Scipionum invidia in prætorem, & consilium ejus, & accusatores.

LIBER XXXIX.

EPITOME.

I, II. M. *Æmilius consul, Liguribus subactis, viam à Placentia usque Ariminum perductam Flaminiæ junxit.* VI. *Initia luxuriæ, introducta ab exercitu Asiatico, referuntur. Ligures, quicunque citra Apenninum erant, subacti sunt.* VIII, IX, &c. *Bacchanalia, sacrum Græcum, & quidem nocturnum, scelerum omnium seminarium, quum ad ingentis turbæ conjurationem pervenisset, à consule investigatum, & multorum pœnâ sublatum est.* XLII. *A censoribus L. Valerio Flacco & M. Porcio Catone, & belli & pacis artibus maximo, motus est senatu L. Quinctius Flamininus, T. Quinctii frater, eo quòd, quum Galliam provinciam consul obtinuerat, rogatus in convivio à Philippo Pœno, quem amabat, scorto nobili, Gallum quendam suâ manu occiderat: sive, ut quidam tradiderunt, unum ex damnatis securi percusserat, rogatus à meretrice Placentina, cujus amore deperibat. Exstat in eum M. Catonis oratio.* LII. *Scipio Literni decessit.* LI. *Et, tanquam jungente fortunâ circa idem tempus duo funera maximorum virorum, Hannibal, à Prusia Bithyniæ rege, ad quem, victo Antiocho, confugerat, quum dederetur Romanis, qui ad exposcendum illum*

lum T. Quinctium Flamininum miserant, veneno sibi mortem conscivit. L. *Philopœmen quoque, dux Achæorum, vir maximus, à Messeniis interemptus veneno, quum ab iis bello captus esset.* LV. *Colonia Potentia, & Pisaurum, & Mutina, & Parma deductæ sunt.* LVI. *Præterea res adversus Celtiberos prospere gestas,* XXIII. *& initia causasque belli Macedonici continet; cujus origo inde fluxit, quòd Philippus ægre ferebat, regnum suum imminui à Romanis, & quòd cogeretur, à Thracibus aliisque locis præsidia deducere.*

I. DUM hæc (si modò hoc anno acta sunt) Romæ aguntur, consules ambo in Liguribus gerebant bellum. Is hostis velut natus ad continendam inter magnorum intervalla bellorum Romanis militarem disciplinam erat: nec alia provincia militem magis ad virtutem acuebat. nam Asia, & amœnitate urbium, & copià terrestrium maritimarumque rerum, & mollitià hostium regiisque opibus, ditiores, quàm fortiores, exercitus faciebat. præcipuè sub imperio Cn. Manlii solutè ac negligenter habiti sunt. itaque asperius paulo iter in Thracia, & exercitatior hostis magnà clade eos castigavit. In Liguribus omnia erant, quæ militem excitarent: loca montana & aspera, quæ & ipsis capere labor erat, & ex præoccupatis dejicere hostem: itinera ardua, angusta, infesta insidiis: hostis levis, & velox, & repentinus, qui nullum usquam tempus, nullum locum quietum aut securum esse sineret: oppugnatio necessaria munitorum castellorum, laboriosa simul periculosaque: inops regio, quæ parsimonià astringeret milites, prædæ haud multum præberet. Itaque non lixa sequebatur, non jumentorum longus ordo agmen extendebat: nihil, præter arma & viros omnem spem in armis habentes, erat. Nec deerat unquam cum iis vel materia belli, vel causa; quia propter domesticam inopiam vicinos agros incursabant. nec tamen in discrimen summæ rerum pugnabatur.

II. C. Flaminius consul, cum Friniatibus Liguribus in agro eorum pluribus prœliis secundis factis, in deditionem gentem accepit, & arma ademit: ea quia non sincerà fide tradebant, quum castigarentur, relictis vicis, in montem Auginum confugerunt. confestim secutus est consul. Ceteri effusi rursus, & pars maxima inermes, per invia & rupes deruptas præcipitantes fugerunt, quâ sequi hostis non posset. ita trans Apenninum abierunt. qui castris se tenuerant, circumsessi expugnati sunt. Inde trans Apenninum ductæ legiones. ibi montis, quem ceperant, altitudine paulisper se tutati, mox in deditionem concesserunt. tum conquisita cum intentiore cura arma, & omnia adempta. Translatum deinde ad Apuanos Ligures bellum; qui in agrum Pisanum Bononiensemque ita incursaverant, ut coli non posset. His quoque perdomitis, consul pacem dedit finitimis. &, quia, à bello quieta ut esset provincia, effecerat, ne in otio militem haberet, viam à Bononia perduxit Arretium. M. Æmilius alter consul agros Ligurum vicosque, qui in campis aut vallibus erant, ipsis montes duos Balistam Suismontiumque tenentibus, deussit depopulatusque est. deinde eos, qui in montibus erant, adortus, primò levibus prœliis fatigavit; postremò coactos in aciem descendere justo prœlio devicit: in quo & ædem Dianæ vovit. Subactis cis Apenninum omnibus, tum transmontanos adortus (in his & Friniates Ligures erant, quos non adierat C. Flaminius) omnes Æmilius subegit, armaque ademit, & de montibus in campos multitudinem deduxit. Pacatis Liguribus, in agrum Gallicum exercitum duxit; viamque ab Placentia, ut Flaminiæ committeret, Ariminum perduxit. Prœlio ultimo, quo cum Liguribus signis collatis conflixit, ædem Junoni Reginæ vovit. hæc in Liguribus eo anno gesta.

III. In Gallia M. Furius prætor insontibus Cenomanis, in pace speciem belli quærens, ademerat ar-

ma. Id Cenomani conquesti Romae apud senatum, rejectique ad consulem Æmilium; cui, ut cognosceret statueretque, senatus permiserat, magno certamine cum prætore habito, tenuerunt causam. arma reddere Cenomanis, decedere provincià prætor jussus. Legatis deinde sociorum Latini nominis, qui toto undique ex Latio frequentes convenerant, senatus datus est. his querentibus, magnam multitudinem civium suorum Romam commigràsse, & ibi censos esse, Q. Terentio Culleoni prætori negotium datum est, ut eos conquireret, &, quem C. Claudio, M. Livio censoribus, postve eos censores, ipsum parentemve ejus apud se censum esse, probàssent socii, ut redire eò cogeret, ubi censi essent. Hac conquisitione duodecim millia Latinorum domos redierunt, jam tum multitudine alienigenarum urbem onerante.

IV. Priusquam consules redirent Romam, M. Fulvius proconsul ex Ætolia rediit. isque, ad ædem Apollinis in senatu quum de rebus in Ætolia Cephalleniaque ab se gestis disseruisset, petiit à Patribus, ut æquum censerent, ob rempublicam bene ac feliciter gestam, & Diis immortalibus honorem haberi jubere, & sibi triumphum decernere. M. Aburius tribunus plebis, si quid de ea re ante M. Æmilii consulis adventum decerneretur, intercessurum se ostendit: *eum contradicere velle, proficiscentemque in provinciam ita sibi mandàsse, ut ea disceptatio integra in adventum suum servaretur. Fulvium temporis jacturam facere. senatum etiam præsente consule, quod vellet, decreturum.* M. Fulvius: *Si aut simultas M. Æmilii secum ignota hominibus esset, aut quàm is eas inimicitias impotenti ac propè regià irà exerceret: tamen non fuisse ferendum, absentem consulem & Deorum immortalium honori obstare, & meritum debitumque triumphum morari: imperatorem, rebus egregiè gestis, victoremque exercitum cum præda ac captivis ante portas stare, donec consuli, ob hoc ipsum moranti, redire Romam libitum esset. Verùm*

rùm enimvero, quum sint nobilissimæ sibi cum consule inimicitiæ, quid ab eo quemquam posse æqui exspectare, qui per infrequentiam furtim senatusconsultum factum ad ærarium detulerit; Ambraciam non videri vi captam; *quæ aggere ac vineis oppugnata sit; ubi, incensis operibus, alia de integro facta sint; ubi circa muros supra subterque terram per dies quindecim pugnatum; ubi à prima luce, quum jam transcendisset muros miles, usque ad noctem diu anceps prælium tenuerit; ubi plus tria millia hostium sint cæsa. Jam de Deorum immortalium templis, spoliatis in capta urbe, qualem calumniam ad pontifices attulerit? Nisi Syracusarum ceterarumque captarum civitatium ornamentis urbem exornari fas fuerit, in Ambraciam unam captam non valuerit belli jus. Se & Patres conscriptos orare, & ab tribunis petere, ne se superbissimo inimico ludibrio esse sinant.*

V. Undique omnes, alii deprecari tribunum, alii castigare. Ti. Gracchi collegæ plurimùm oratio movit: *Ne suas quidem simultates pro magistratu exercere boni exempli esse: alienarum verò simultatium tribunum plebis cognitorem fieri, turpe & indignum collegii ejus potestate & sacratis legibus esse. Suo quemque judicio & homines odisse aut diligere, & res probare aut improbare debere; non pendere ex alterius vultu ac nutu, nec alieni momentis animi circumagi, adstipularique irato consuli tribunum plebei: &, quid privatim M. Æmilius mandaverit, meminisse; tribunatum sibi à populo Romano mandatum oblivisci; & mandatum pro auxilio ac libertate privatorum, non pro consulari regno. Ne hoc quidem cernere eum, fore, ut memoriæ ac posteritati mandatur, ejusdem collegii alterum è duobus tribunis plebis suas inimicitias remisisse reipublicæ, alterum alienas & mandatas exercuisse.* His victus castigationibus tribunus, quum templo excessisset, referente Ser. Sulpicio prætore, triumphus M. Fulvio est decretus. Is quum gratias Patribus conscriptis egisset, adjecit; *Ludos magnos se Jovi optimo maximo eo die, quo Ambraciam cepisset, vovisse. In eam rem sibi centum pondo auri à civitatibus collatum. Pe-*

tere,

here, ut ex ea pecunia, quam in triumpho latam in ærario positurus esset, id aurum secerni juberent. Senatus pontificum collegium consuli jussit, num omne id aurum in ludos consumi necessum esset? Quum pontifices negâssent, ad religionem pertinere, quanta impensa in ludos fieret; senatus Fulvio, quantum impenderet, permisit, dum ne summam octoginta millium excederet. Triumphare mense Januario statuerat: sed quum audisset, consulem M. Æmilium, literis Aburii tribuni plebis acceptis de remissa intercessione, ipsum ad impediendum triumphum Romam venientem, ægrum in via substitisse, ne plus in triumpho certaminum, quàm in bello, haberet, prætulit triumphi diem. triumphavit ante diem decimum Kalendas Januarias de Ætolis, & de Cephallenia. Aureæ coronæ, centum duodecim pondo, ante currum latæ sunt: argenti pondo millia octoginta tria: auri pondo ducenta quadraginta tria: tetradrachmûm Atticûm centum octodecim millia: Philippei nummi duodecim millia quadringenti viginti duo: signa ænea ducenta octoginta quinque: signa marmorea ducenta triginta: arma, tela, cetera spolia hostium, magnus numerus. ad hoc catapultæ, balliftæ, tormenta omnis generis: duces, aut Ætoli & Cephallenes, aut regii ab Antiocho ibi relicti, ad septem & viginti. Multos eo die, priusquam in urbem inveheretur, in circo Flaminio tribunos, præfectos, equites, centuriones, Romanos sociosque, donis militaribus donavit. militibus ex præda vicenos quinos denarios divisit, duplex centurioni, triplex equiti.

VI. Jam consularium comitiorum appetebat tempus; quibus quia M. Æmilius, cujus sortis ea cura erat, occurrere non potuit, C. Flaminius Romam venit. ab eo creati consules Sp. Postumius Albinus, Q. Marcius Philippus. Prætores inde facti T. Mænius, P. Cornelius Sulla, C. Calpurnius Piso, M. Licinius Lucullus, C. Aurelius Scaurus, L. Quinctius Crispinus.

nus. Extremo anni, magistratibus jam creatis, ante diem tertium Nonas Martias Cn. Manlius Vulso de Gallis, qui Asiam incolunt, triumphavit. feriùs ei triumphandi causa fuit, ne, Q. Terentio Culleone prætore, causam lege Petillià diceret, & incendio alieni judicii, quo L. Scipio damnatus erat, conflagraret; eo infensioribus in se, quàm in illum, judicibus, quòd disciplinam militarem, severè àb eo conservatam, successor ipse omni genere licentiæ corruperat. Neque ea sola infamiæ erant, quæ in provincia procul ab oculis facta narrabantur: sed ea etiam magis, quæ in militibus ejus quotidie conspiciebantur. Luxuriæ enim peregrinæ origo ab exercitu Asiatico invecta in urbem est. ii primùm lectos æratos, vestem stragulam pretiosam, plagulas, & alia textilia, &, quæ tum magnificæ supellectilis habebantur, monopodia & abacos Romam advexerunt. tunc psaltriæ sambucistriæque, & convivalia ludionum oblectamenta addita epulis: epulæ quoque ipsæ & curà & sumptu majore apparari cœptæ: tum coquus, vilissimum antiquis mancipium & æstimatione & usu, in pretio esse; &, quod ministerium fuerat, ars haberi cœpta. vix tamen illa, quæ tum conspiciebantur, semina erant futuræ luxuriæ.

VII. In triumpho tulit Cn. Manlius coronas aureas, ducentas duodecim pondo: argenti pondo ducenta viginti millia: auri pondo duo millia centum três: tetradrachmûm Atticûm centum viginti septem millia: cistophorûm ducenta quinquaginta: Philippeorum aureorum nummorum sedecim millia trecentos viginti: & arma spoliaque multa Gallica, carpentis transvecta. duces hostium duo & quinquaginta ducti ante currum. militibus quadragenos binos denarios divisit, duplex centurioni; & stipendium duplex in pedites dedit, triplex in equites. Multi omnium ordinum, donati militaribus donis, currum secuti sunt. carminaque à militibus ea in imperatorem dicta, ut facilè appareret, in

ducem

ducem indulgentem ambitiosumque ea dici; triumphum esse militari magis favore, quàm populari, celebrem. Sed ad populi quoque gratiam conciliandam amici Manlii valuerunt. quibus annitentibus senatusconsultum factum est, *Ut ex pecunia, quæ in triumpho translata esset, stipendium, collatum à populo in publicum, quod ejus solutum antea non esset, solveretur.* Vicenos quinos & semisses in millia æris quæstores urbani cum fide & cura solverunt. Per idem tempus tribuni militum duo ex duabus Hispaniis cum literis C. Atinii & L. Manlii, qui eas provincias obtinebant, venerunt. Ex iis literis cognitum est, Celtiberos Lusitanosque in armis esse, & sociorum agros populari. de ea re consultationem integram senatus ad novos magistratus rejecit. Ludis Romanis eo anno, quos P. Cornelius Cethegus, A. Postumius Albinus faciebant, malus in circo instabilis in signum Pollentiæ procidit, atque id dejecit. eâ religione moti Patres, & diem unum adjiciendum ludorum celebritati censuerunt, & signa duo pro uno reponenda, & novum auratum faciendum. Et plebeii ludi ab ædilibus C. Sempronio Blæso & M. Furio Lusco diem unum instaurati sunt.

VIII. Insequens annus Sp. Postumium Albinum & Q. Marcium Philippum consules ab exercitu bellorumque & provinciarum cura ad intestinæ conjurationis vindictam avertit. Prætores provincias sortiti sunt, T. Mænius urbanam, M. Licinius Lucullus inter cives & peregrinos, C. Aurelius Scaurus Sardiniam, P. Cornelius Sulla Siciliam, L. Quinctius Crispinus Hispaniam citeriorem, C. Calpurnius Piso Hispaniam ulteriorem. Consulibus ambobus quæstio de clandestinis conjurationibus decreta est. Græcus ignobilis in Etruriam primùm venit nulla cum arte earum, quas multas ad animorum corporumque cultum nobis eruditissima omnium gens invexit, sacrificulus & vates: nec is qui apertâ religione, propalam & quæstum & disci-

disciplinam profitendo, animos horrore imbueret, sed occultorum & nocturnorum antistes sacrorum. Initia erant, quæ primò paucis tradita sunt: deinde vulgari cœpta sunt per viros mulieresque. additæ voluptates religioni vini & epularum, quo plurium animi illicerentur. Quum vinum animos, & nox & mixti feminis mares, ætatis teneræ majoribus, discrimen omne pudoris exstinxissent; corruptelæ primùm omnis generis fieri cœptæ, quum ad id quisque, quò naturâ pronioris libidinis esset, paratam voluptatem haberet. Nec unum genus noxæ, stupra promiscua ingenuorum feminarumque, erant: sed falsi testes, falsa signa testimoniaque & indicia ex eadem officina exibant. Venena indidem intestinæque cædes: ita ut ne corpora quidem interdum ad sepulturam exstarent. Multa dolo, pleraque per vim audebantur. occulebat vim, quòd præ ululatibus, tympanorumque & cymbalorum strepitu, nulla vox quiritantium inter stupra & cædes exaudiri poterat.

IX. Hujus mali labes ex Etruria Romam, velut contagione morbi, penetravit. primò urbis magnitudo capacior patientiorque talium malorum ea celavit: tandem indicium hoc maximè modo ad Postumium consulem pervenit. P. Æbutius, cujus pater publico equo stipendia fecerat, pupillus relictus, mortuis deinde tutoribus, sub tutela Duroniæ matris & vitrici T. Sempronii Rutili educatus fuerat. Et mater dedita viro erat; & vitricus, quia tutelam ita gesserat, ut rationem reddere non posset, aut tolli pupillum, aut obnoxium sibi vinculo aliquo fieri cupiebat. via una corruptelæ Bacchanalia erant. Mater adolescentulum appellat, *Se pro ægro eo vovisse, ubi primùm convaluisset, Bacchis eum se initiaturam. damnatam voti, Deûm benignitate, exsolvere id velle. Decem dierum castimoniâ opus esse. decimo die cœnatum, deinde purè lautum in sacrarium deducturam.* Scortum nobile libertina Hispala Fecenia,

non

non digna quæstu, cui ancillula assuerat, etiam postquam manumissa erat, eodem se genere tuebatur. Huic consuetudo juxta vicinitatem cum Æbutio fuit, minimè adolescentis aut rei aut famæ damnosa: ultro enim amatus appetitusque erat: &, malignè omnia præbentibus suis, meretriculæ munificentiâ sustinebatur. Quin eò processerat consuetudine capta, ut post patroni mortem, quia in nullius manu erat, tutore à tribunis & prætore petito, quum testamentum faceret, unum Æbutium institueret heredem.

X. Hæc amoris pignora quum essent, nec quicquam secretum alter ab altero haberent, per jocum adolescens vetat eam mirari, si per aliquot noctes secubuisset. *Religionis se causâ, ut voto pro valetudine sua facto liberetur, Bacchis initiari velle.* Id ubi mulier audivit, perturbata, *Dii meliora!* inquit: *mori & sibi & illi satius esse, quàm id faceret; & in caput eorum detestari minas periculaque, qui id suasissent.* Admiratus quum verba, tum perturbationem tantam adolescens, *parcere exsecrationibus* jubet. *matrem id sibi, assentiente vitrico, imperâsse. Vitricus ergo,* inquit, *tuus* (*matrem enim insimulare forsitan fas non sit*) *pudicitiam, famam, spem, vitamque tuam perditum ire hoc facto properat.* Eo magis mirabundo, quærentique quid rei esset, pacem veniamque precata Deorum Dearumque, si, coacta caritate ejus, silenda enunciâsset, *ancillam se,* ait, *dominæ comitem id sacrarium intrâsse, liberam nunquam eò accessisse. Scire corruptelarum omnis generis eam officinam esse: & jam biennio constare neminem initiatum ibi majorem annis viginti. Ut quisque introductus sit, velut victimam tradi sacerdotibus. eos deducere in locum, qui circumsonet ululatibus, cantuque symphoniæ, & cymbalorum & tympanorum pulsu, ne vox quiritantis, quum per vim stuprum inferatur, exaudiri possit.* Orare deinde atque obsecrare, ut eam rem quocunque discuteret modo: nec se eò præcipitaret, ubi omnia infanda patienda primùm, deinde facienda essent, neque antè di-

misit eum, quàm fidem dedit adolescens, ab his sacris se temperaturum.

XI. Postquam domum venit, & mater mentionem intulit, quid eo die, quid deinceps ceteris, quæ ad sacra pertinerent, faciendum esset; negat, eorum se quicquam facturum, nec initiari sibi in animo esse. Aderat sermoni vitricus. confestim mulier exclamat, *Hispalæ concubitu carere eum decem noctes non posse, illius excetræ delinimentis & venenis imbutum, nec parentis, nec vitrici, nec Deorum verecundiam habere.* jurgantes hinc mater, hinc vitricus, cum quatuor eum servis domo exegerunt. Adolescens inde ad Æbutiam se amitam contulit: causamque ei, cur esset à matre ejectus, narravit. deinde ex auctoritate ejus postero die ad consulem Postumium, arbitris remotis, rem detulit. Consul post diem tertium ad se jussum redire dimisit: ipse Sulpiciam, gravem feminam, socrum suam, percunctatus est, *ecquam anum Æbutiam ex Aventino nôsset?* quum *eam nôsse, probam, & antiqui moris feminam,* respondisset; *opus esse sibi eâ conventâ* dixit. *mitteret nuncium ad eam, ut veniret.* Æbutia accita ad Sulpiciam venit. & consul paulo post, velut forte intervenisset, sermonem de Æbutio fratris ejus filio infert. Lacrimæ mulieri obortæ, & miserari casum adolescentis cœpit, qui spoliatus fortunis, à quibus minimè oporteret, apud se tunc esset, ejectus à matre, quòd probus adolescens (Dii propitii essent) obscœnis, ut fama esset, sacris initiari nollet.

XII. Satis de Æbutio exploratum ratus consul, non vanum auctorem esse, dimissâ Æbutiâ, socrum rogat, ut Hispalam, indidem ex Aventino libertinam, non ignotam viciniæ, arcesseret ad sese. eam, quoque esse, quæ percunctari vellet. Ad cujus nuncium perturbata Hispala, quòd ad tam nobilem & gravem feminam ignara causæ arcesseretur: postquam lictores in vestibulo turbamque consularem & consulem ipsum

con-

spexit, propè exanimata est. In interiorem partem ædium abductam socru adhibitâ consul, *Si vera dicere inducere in animum posset*, negat, *perturbari debere. fidem vel à Sulpicia, tali femina, vel ab se acciperet. expromeret sibi, quæ in luco Similæ Bacchanalibus in sacro nocturno solerent fieri.* Hoc ubi audivit, tantus pavor tremorque omnium membrorum mulierem cepit, ut diu hiscere non posset: tandem confirmata, *puellam admodum se ancillam initiatam cum domina*, ait. *aliquot annis, ex quo manumissa sit, nihil, quid ibi fiat, scire.* jam id ipsum consul laudare, *quum initiatam se non inficiaretur. sed & cetera eâdem fide expromeret. neganti ultrà quicquam scire non eandem*, dicere, *si coarguatur ab alio, ac per se fatenti, veniam aut gratiam fore. eum sibi omnia exposuisse, qui ab illa audisset.*

XIII. Mulier, haud dubiè, id quod erat, Æbutium indicem arcani rata esse, ad pedes Sulpiciæ procidit, & eam primò orare cœpit, *Ne mulieris libertinæ cum amatore sermonem in rem non seriam modò, sed capitalem etiam, verti vellet: se terrendi ejus causâ, non quo sciret quicquam, ea locutam esse.* Hic Postumius accensus irâ, *Tum quoque*, ait, *eam cum Æbutio se amatore cavillari credere, non in domo gravissimæ feminæ & cum consule loqui.* & Sulpicia attollere paventem; simul illam adhortari, simul iram generi lenire. Tandem confirmata, multùm incusatâ perfidiâ Æbutii, qui optimi in eo ipso meriti talem gratiam retulisset, *Magnum sibi metum Deorum, quorum occulta initia enunciaret, majorem multò*, dixit, *hominum esse, qui se indicem manibus suis discerpturi essent. itaque hoc se Sulpiciam, hoc consulem orare, ut se extra Italiam aliquò amandarent, ubi reliquum vitæ degere tutò posset. Bono animo esse* jubere *eam* consul, &, *sibi curæ fore*, dicere, *ut Romæ tutò habitaret.* Tum Hispala originem sacrorum expromit. *Primò sacrarium id feminarum fuisse, nec quemquam virum eò admitti solitum. Tres in anno statos dies habuisse, quibus interdiu Bacchis initiarentur. Sacerdotes in vi-*

cem matronas creari solitas. Pacullam Anniam Campanam sacerdotem omnia, tanquam Deûm monitu, immutâsse. nam & viros eam primam suos filios initiâsse, Minium & Herennium Cerrinios. & nocturnum sacrum ex diurno, & pro tribus in anno diebus quinos singulis mensibus dies initiorum fecisse. Ex quo in promiscuo sacra sint, & permixti viri feminis, & noctis licentia accesserit, nihil ibi facinoris, nihil flagitii prætermissum. plura virorum inter sese, quàm feminarum, esse stupra. Si qui minùs patientes dedecoris sint, & pigriores ad facinus, pro victimis immolari: nihil nefas ducere, hanc summam inter eos religionem esse. Viros, velut mente captâ, cum jactatione fanatica corporis vaticinari; matronas Baccharum habitu crinibus sparsis cum ardentibus facibus decurrere ad Tiberim, demissasque in aquam faces (quia vivum sulphur cum calce insit) integrâ flammâ efferre. Raptos à Diis homines dici, quos machinæ illigatos ex conspectu in abditos specus abripiant. eos esse, qui aut conjurare, aut sociari facinoribus, aut stuprum pati noluerint. Multitudinem ingentem, alterum jam prope populum esse: in his nobiles quosdam viros feminasque. Biennio proximo institutum esse, ne quis major viginti annis initiaretur. captari ætates & erroris & stupri patientes.

XIV. Peracto indicio, advoluta rursus genibus preces easdem, ut se ablegaret, repetivit. Consul rogat socrum, ut aliquam partem ædium vacuam faceret, quò Hispala immigraret. cœnaculum super ædes datum est, scalis ferentibus in publicum obseratis, aditu in ædes verso. Res omnes Feceniæ extemplo translatæ, & familia arcessita. & Æbutius migrare ad consulis clientem jussus. Ita quum indices ambo in potestate essent, rem ad senatum Postumius defert, omnibus ordine expositis, quæ delata primò, quæ deinde ab se inquisita forent. Patres pavor ingens cepit, quum publico nomine, ne quid eæ conjurationes cœtusque nocturni fraudis occultæ aut periculi importarent, tum privatim suorum quisque vicem, ne quis affinis ei no-

xæ

xæ esset. Censuit autem senatus, gratias consuli agendas, quòd eam rem & cum singulari cura, & sine ullo tumultu investigâsset. Quæstionem deinde de Bacchanalibus sacrisque nocturnis extra ordinem consulibus mandant: indicibus, Æbutio ac Feceniæ, ne fraudi ea res sit, curare, & alios indices præmiis invitare jubent. sacerdotes eorum sacrorum, seu viri seu feminæ essent, non Romæ modò, sed per omnia fora & conciliabula conquiri, ut in consulum potestate essent. edici præterea in urbe Roma, & per totam Italiam edicta mitti, *Ne quis, qui Bacchis initiatus esset, coïsse aut convenisse causâ sacrorum velit, neu quid talis rei divinæ fecisse.* ante omnia, ut quæstio de his habeatur, qui coïerint, conjuraverintve, quò stuprum flagitiumve inferretur. Hæc senatus decrevit. Consules ædilibus curulibus imperârunt, ut sacerdotes ejus sacri omnes conquirerent, comprehensosque libero conclavi ad quæstionem servarent; ædiles plebis videre, ne qua sacra in operto fierent. Triumviris capitalibus mandatum est, ut vigilias disponerent per urbem, servarentque, ne qui nocturni cœtus fierent; utque ab incendiis caveretur, adjutores triumviris quinqueviri uti cis Tiberim suæ quisque regionis ædificiis præessent.

XV. Ad hæc officia dimissis magistratibus, consules in Rostra escenderunt; &, concione advocatâ, quum solenne carmen precationis, quod præfari, priusquam populum alloquantur, magistratus solent, peregisset consul, ita cœpit: *Nulli unquam concioni, Quirites, non solùm apta, sed etiam necessaria, hæc solennis Deorum comprecatio fuit; quæ vos admoneret, hos esse Deos, quos colere, venerari, precarique majores vestri instituissent: non illos, qui pravis & externis religionibus captas mentes, velut furialibus stimulis, ad omne scelus & ad omnem libidinem agerent. Equidem, nec quid taceam, nec quatenus proloquar, invenio: si aliquid ignorabitis, ne locum neglegentiæ dem; si omnia nudavero, ne nimium terroris offundam vobis,*

vereor. quicquid dixero, minus, quàm pro atrocitate & magnitudine rei, dictum scitote esse. ut ad cavendum satis sit, dabitur opera à nobis. Bacchanalia totâ jam pridem Italiâ, & nunc per urbem etiam multis locis esse, non famâ modò accepisse vos, sed crepitibus etiam ululatibusque nocturnis, qui personant totâ urbe, certum habeo; ceterùm, quæ ea res sit, ignorare. alios Deorum aliquem cultum, alios concessum ludum & lasciviam esse credere, &, qualecunque sit, ad paucos pertinere. Quod ad multitudinem eorum attinet, si dixero, multa millia hominum esse, illico necesse est, exterreamini; nisi adjunxero, qui qualesque sint. Primùm igitur mulierum magna pars est, & is fons mali hujusce fuit: deinde simillimi feminis mares, stuprati & constupratores, fanatici vigiles; vino, strepitibus, clamoribusque nocturnis attoniti. Nullas adhuc vires conjuratio, ceterùm incrementum ingens virium habet, quòd in dies plures fiunt. Majores vestri, ne vos quidem, nisi quum aut, vexillo in arce posito, comitiorum causâ exercitus eductus esset, aut plebi concilium tribuni edixissent, aut aliquis ex magistratibus ad concionem vocâsset, fortè temere coire voluerunt: &, ubicunque multitudo esset, ibi & legitimum rectorem multitudinis censebant debere esse. Quales primùm nocturnos cœtus, deinde promiscuos mulierum ac virorum, esse creditis? Si, quibus ætatibus initientur mares, sciatis, non misereat vos eorum solùm, sed etiam pudeat. Hoc sacramento initiatos juvenes milites faciendos censetis, Quirites? iis ex obscœno sacrario eductis arma committenda? hi, cooperti stupris suis alienisque, pro pudicitia conjugum ac liberorum vestrorum ferro decernent?

XVI. *Minus tamen esset, si flagitiis tantùm effeminati forent, (ipsorum id magna ex parte dedecus erat) à facinoribus manus, mentem à fraudibus abstinuissent. Nunquam tantum malum in republica fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens. quicquid his annis libidine, quicquid fraude, quicquid scelere peccatum est, ex illo uno sacrario scitote ortum esse. Necdum omnia, in quæ conjuraverunt, edita facinora habent. adhuc privatis noxiis, quia nondum ad rempublicam opprimen-*

dam

dum satis virium est, conjuratio sese impia tenet. crescit & serpit quotidie malum. jam majus est, quàm ut capere id privata fortuna possit: ad summam rempublicam spectat. Nisi præcavetis, Quirites, jam huic diurnæ, legitimè ab consule vocatæ, par nocturna concio esse poterit. nunc illi vos singuli universos concionantes timent: jam, ubi vos dilapsi domos & in rura vestra eritis, illi coierint, consultabunt de sua salute simul ac vestra pernicie: tum singulis vobis universi timendi erunt. Optare igitur unusquisque vestrûm debet, ut bona mens suis omnibus fuerit. Si quem libido, si furor in illum gurgitem abripuit, illorum eum, cum quibus in omne flagitium & facinus conjuravit, non suum judicet esse. Ne quis etiam errore labatur, vestrûm quoque non sum securus. nihil enim in speciem fallacius est, quàm prava religio. Ubi Deorum numen prætenditur sceleribus, subit animum timor, ne fraudibus humanis vindicandis divini juris aliquid immixtum violemus. Hac vos religione innumerabilia decreta pontificum, senatusconsulta, aruspicum denique responsa liberant. Quoties hoc patrum avorumque ætate negotium est magistratibus datum, ut sacra externa fieri vetarent, sacrificulos vatesque foro, circo, urbe prohiberent, vaticinos libros conquirerent comburerentque, omnem disciplinam sacrificandi, præterquam more Romano, abolerent? Judicabant enim prudentissimi viri omnis divini humanique juris, nihil æquè dissolvendæ religionis esse, quàm ubi non patrio, sed externo ritu sacrificaretur. Hæc vobis prædicenda ratus sum, ne qua superstitio agitaret animos vestros, quum demolientes nos Bacchanalia discutientesque nefarios cœtus cerneretis. Omnia, Diis propitiis volentibusque, ea faciemus: qui, quia suum numen sceleribus libidinibusque contaminari indignè ferebant, ex occultis ea tenebris in lucem extraxerint. nec patefieri, ut impunita essent, sed ut vindicarentur & opprimerentur, voluerunt. Senatus quæstionem extra ordinem de ea re mihi collegæque meo mandavit: nos, quæ ipsis nobis agenda sunt, impigre exsequemur. Vigiliarum nocturnarum curam per urbem minoribus magistratibus mandavimus. Vos quoque, æquum est, quæ vestra munia sunt,

quo quisque loco positus erit, quod imperabitur, impigre præstare, & dare operam, ne quid fraude noxiorum periculi aut tumultûs oriatur.

XVII. Recitari deinde senatusconsulta jusserunt, indicique præmium proposuerunt, si quis quem ad se deduxisset, nomenve absentis detulisset. *Qui nominatus profugisset, diem certam se finituros; ad quam nisi citatus respondisset, absens damnaretur. si quis eorum, qui tum extra terram Italiam essent, nominaretur, ei laxiorem diem daturos, si venire ad causam dicendam vellet.* Edixerunt deinde, *ne quis quid fugæ causâ vendidisse neve emisse vellet: ne quis reciperet, celaret, ope ullâ juvaret fugientes.* Concione dimissâ, terror magnus urbe totâ fuit: nec mœnibus se tantùm urbis aut finibus Romanis continuit; sed passim per totam Italiam, literis hospitum de senatusconsulto, & concione, & edicto consulum acceptis, trepidari cœptum est. Multi eâ nocte, quæ diem insecuta est, quo in concione res palàm facta est, custodiis circa portas positis, fugientes à triumviris comprehensi & reducti sunt: multorum nomina delata. quidam ex iis viri feminæque mortem sibi consciverunt. Conjurâsse supra septem millia virorum ac mulierum dicebantur. capita autem conjurationis constabat esse, M. & C. Atinios de plebe Romana, & Faliscum L. Opiternium, & Minium Cerrinium Campanum; ab his omnia facinora & flagitia orta: eos maximos sacerdotes conditoresque ejus sacri esse. Data opera est, ut primo quoque tempore comprehenderentur. Adducti ad consules, fassique de se, nullam moram judicio fecerunt.

XVIII. Ceterùm tanta fuga ex urbe facta erat, ut, quia multis actiones & res peribant, cogerentur prætores T. Mænius & M. Licinius per senatum res in diem trigesimum differre, donec quæstiones à consulibus perficerentur. Eadem solitudo, quia Romæ non respondebant, nec inveniebantur, quorum nomina de-

lata

lata erant, coëgit consules circa fora proficisci, ibique quærere & judicia exercere. Qui tantùm initiati erant, & ex carmine sacro, præeunte verba sacerdote, precationes fecerant, in quibus nefanda conjuratio in omne facinus ac libidinem continebatur, nec earum rerum ullam, in quas jurejurando obligati erant,* in se aut alios admiserant, eos in vinculis relinquebant: qui stupris aut cædibus violati erant, qui falsis testimoniis, signis adulterinis, subjectione testamentorum, fraudibus aliis contaminati, eos capitali pœnâ afficiebant. Plures necati, quàm in vincula conjecti sunt. magna vis in utraque causa virorum mulierumque fuit. Mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu essent, tradebant, ut ipsi in privato animadverterent in eas. si nemo erat idoneus supplicii exactor, in publico animadvertebatur. Datum deinde consulibus negotium est, ut omnia Bacchanalia Romæ primùm, deinde per totam Italiam, diruerent; extrà quàm si qua ibi vetusta ara aut signum consecratum esset. in reliquum deinde senatusconsulto cautum est, *Ne qua Bacchanalia Romæ, neve in Italia essent. si quis tale sacrum solenne & necessarium duceret, nec sine religione & piaculo se id omittere posse, apud prætorem urbanum profiteretur, prætor senatum consuleret. si ei permissum esset, quum in senatu centum non minus essent, ita id sacrum faceret, dum ne plus quinque sacrificio interessent, neu qua pecunia communis, neu quis magister sacrorum, aut sacerdos esset.*

XIX. Aliud deinde huic conjunctum, referente Q. Marcio consule, senatusconsultum factum est, *Ut de iis, quos pro indicibus consules habuissent, integra res ad senatum referretur, quum Sp. Postumius, quæstionibus perfectis, Romam redisset.* Minium Cerrinium Campanum Ardeam in vincula mittendum censuerunt, magistratibusque Ardeatium prædicendum, ut intentiore eum custodiâ asservarent; non solùm ne effugeret, sed ne mortis consciscendæ locum haberet. Sp. Postumius ali-

aliquanto post Romam venit. eo referente, de P. Æbutii & Hispalæ Feceniæ præmio, quòd eorum operâ indicata Bacchanalia essent, senatusconsultum factum est, *Ut singulis his centena millia æris quæstores urbani ex ærario darent. Utique consul cum tribunis plebis ageret, ut ad plebem primo quoque tempore ferrent, ut P. Æbutio emerita stipendia essent, ne invitus militaret, neve censor ei equum publicum assignaret. Utique Feceniæ Hispalæ datio, deminutio, gentis enuptio, tutoris optio item esset, quasi ei vir testamento dedisset. Utique ei ingenuo nubere liceret: neu quid ei, qui eam duxisset, ob id fraudi ignominiæve esset. Utique consules prætoresque, qui nunc essent, quive postea futuri essent, curarent, ne quid ei mulieri injuria fieret, utique tutò esset. id senatum velle, & æquum censere, ut ita fieret.* Ea omnia lata ad plebem, factaque sunt ex senatusconsulto; & de ceterorum indicum impunitate præmiisque consulibus permissum est.

XX. Et jam Q. Marcius, quæstionibus suæ regionis perfectis, in Ligures provinciam proficisci parabat; tribus millibus peditum Romanorum, centum quinquaginta equitibus, & quinque millibus Latini nominis peditum, ducentis equitibus in supplementum acceptis. Eadem provincia, idem numerus peditum equitumque & collegæ decretus erat. Exercitus acceperunt, quos priore anno C. Flaminius & M. Æmilius consules habuerunt. duas præterea legiones novas ex senatusconsulto scribere jussi sunt: & viginti millia peditum sociis & nomini Latino imperârunt, & equites mille trecentos, & tria millia peditum Romanorum, ducentos equites. totum hunc exercitum, præter legiones, in supplementum Hispaniensis exercitûs duci placebat. itaque consules, dum ipsi quæstionibus impediebantur, T. Mænium delectui habendo præfecerunt. Perfectis quæstionibus, prior Q. Marcius in Ligures Apuanos est profectus. Dum penitus in abditos saltus, quæ latebræ receptaculaque semper illis fuerant,

erant, persequitur; in praeoccupatis angustiis, loco iniquo est circumventus. quatuor millia militum amissa; & legionis secundae signa tria, undecim vexilla sociûm Latini nominis in potestatem hostium venerunt, & arma multa, quae, quia impedimento fugientibus per silvestres semitas erant, passim jactabantur. priùs sequendi Ligures finem, quàm fugae Romani, fecerunt. Consul; ubi primùm ex hostium agro evasit, ne, quantum diminutae copiae forent, appareret, in locis pacatis exercitum dimisit. Non tamen obliterare famam rei malè gestae potuit, nam saltus, unde eum Ligures fugaverant, Marcius est appellatus.

XXI. Sub hunc nuncium ex Ligustinis vulgatum literae, ex Hispania mixtam gaudio tristitiam afferentes, recitatae sunt. C. Atinius, qui biennio antè praetor in eam provinciam profectus erat, cum Lusitanis in agro Astensi signis collatis pugnavit, ad sex millia hostium sunt caesa, ceteri fusi, fugati, castrisque exuti. Ad oppidum deinde Astam oppugnandum legiones ducit. id quoque haud multo majore certamine cepit, quàm castra: sed, dum incautiùs subit muros, ictus ex vulnere post dies paucos, moritur. Literis de morte propraetoris recitatis, senatus censuit mittendum, qui ad Lunae portum C. Calpurnium praetorem consequeretur; nunciaretque, senatum aequum censere, ne sine imperio provincia esset, maturare eum proficisci. Quarto die, qui missus erat, Lunam venit. paucis antè diebus Calpurnius profectus erat. Et in citeriore Hispania L. Manlius Acidinus, qui eodem tempore, quo C. Atinius, in provinciam ierat, cum Celtiberis acie conflixit, incertâ victoriâ discessum est, nisi quòd Celtiberi castra inde nocte proximâ moverunt: Romanis & suos sepeliendi, & spolia legendi ex hostibus potestas facta est. Paucos post dies, majore coacto exercitu, Celtiberi ad Calagurrim oppidum ultro lacessiverunt praelio Romanos. Nihil traditur, quae causa numero

mero auctô. infirmiores eos fecerit. superati prœlio sunt. ad duodecim millia hominum cæsa, plus duo capta: & castris Romanus potitus. &, nisi successor adventu suo inhibuisset impetum victoris, subacti Celtiberi forent. Novi prætores ambo exercitus in hiberna deduxerunt.

XXII. Per eos dies, quibus hæc ex Hispania nunciata sunt, ludi Taurii per biduum facti religionis causâ. [per dies] decem apparatos deinde ludos M. Fulvius, quos voverat Ætolico bello, fecit. Multi artifices ex Græcia venerunt honoris ejus causâ. Athletarum quoque certamen tum primò Romanis spectaculo fuit, & venatio data leonum & pantherarum; & propè hujus seculi copiâ ac varietate ludicrum celebratum est. Novemdiale deinde sacrum tenuit, quòd in Piceno per triduum lapidibus pluerat, ignesque cœlestes multifariam orti adussisse complurium levi afflatu vestimenta maximè dicebantur. Addita & unum diem supplicatio est ex decreto pontificum, quòd ædes Opis in Capitolio de cœlo tacta erat. hostiis majoribus consules procurârunt, urbemque lustrârunt. Sub idem tempus & ex Umbria nunciatum est, semimarem duodecim fermè annos natum inventum. id prodigium abominantes, arceri Romano agro, necarique quamprimum jusserunt. Eodem anno Galli Transalpini, transgressi in Venetiam sine populatione aut bello, haud procul inde, ubi nunc Aquileja est, locum oppido condendo ceperunt. Legatis Romanis, de ea re trans Alpes missis, responsum est, *Neque profectos ex auctoritate gentis eos, nec, quid in Italia facerent, se scire.* L. Scipio ludos eo tempore, quos bello Antiochi vovisse sese dicebat, ex collata ad id pecunia ab regibus civitatibusque per dies decem fecit. Legatum eum post damnationem & bona vendita missum in Asiam, ad dirimenda inter Antiochum & Eumenem reges certamina, Valerius Antias est auctor. tum col-

 latas

latas ei pecunias, congregatosque per Asiam artifices: &, quorum ludorum post bellum, in quo votos diceret, mentionem non fecisset, de iis post legationem demum in senatu actum.

XXIII. Quum jam in exitu annus esset, Q. Marcius absens magistratu abiturus erat. Sp. Postumius, quaestionibus cum summa fide curaque perfectis, comitia habuit. creati sunt consules, Ap. Claudius Pulcher, M. Sempronius Tuditanus. Postero die praetores facti P. Cornelius Cethegus, A. Postumius Albinus, C. Afranius Stellio, C. Atilius Serranus, L. Postumius Tempsanus, M. Claudius Marcellinus. Extremo anni, quia Sp. Postumius consul renunciaverat, peragrantem se propter quaestiones utrumque litus Italiae desertas colonias, Sipontum supero, Buxentum infero mari, invenisse; triumviri ad colonos eo scribendos ex senatusconsulto ab T. Maenio praetore urbano creati sunt, L. Scribonius Libo, M. Tuccius, Cn. Baebius Tamphilus. Cum Perseo rege & Macedonibus bellum, quod imminebat, non unde plerique opinantur, nec ab ipso Perseo caussam cepit. inchoata initia à Philippo sunt: & is ipse, si diutiùs vixisset, id bellum gessisset. Una eum res, quum victo leges imponerentur, maximè angebat; quòd, qui Macedonum ab se defecerant in bello, in eos jus saeviendi ademptum ei ab senatu erat: quum, quia rem integram Quinctius in conditionibus pacis distulerat, non desperasset impetrari posse. Antiocho rege deinde bello superato ad Thermopylas, divisis partibus, quum per eosdem dies consul Acilius Heracleam, Philippus Lamiam oppugnasset; captà Heracleà, quia jussus abscedere à moenibus Lamiae erat, Romanisque oppidum deditum est, aegre eam rem tulerat. permulsit iram ejus consul, quòd, ad Naupactum ipse festinans, quò se ex fuga Aetoli contulerant, Philippo permisit, ut Athamaniae & Amynandro bellum inferret; & urbes, quas

Thes-

Thessaliis Ætoli ademerant, regno adjiceret. Haud magno certamine & Amynandrum Athamaniâ expulerat, & urbes aliquot receperat. Demetriadem quoque, urbem validam & ad omnia opportunam, & Magnetum gentem suæ ditionis fecit. inde & in Thracia quasdam urbes, novæ atque insuetæ libertatis vitio, seditionibus principum turbatas, partibus, quæ domestico certamine vincerentur, adjungendo se, cepit.

XXIV. His sedata in præsentia regis ira in Romanos est. nunquam tamen remisit animum à colligendis in pace viribus, quibus, quandóque data fortuna esset, ad bellum uteretur. Vectigalia regni non fructibus tantùm agrorum portoriisque maritimis auxit; sed metalla etiam & vetera intermissa recoluit, & nova multis locis instituit. Ut verò antiquam multitudinem hominum, quæ belli cladibus amissa erat, restitueret; non sobolem tantùm stirpis parabat, cogendis omnibus procreare atque educare liberos, sed Thracum etiam magnam multitudinem in Macedoniam traduxerat, quietusque aliquandiu à bellis, omni curâ in augendas regni opes intentus fuerat. Rediere deinde causæ, quæ de integro iram moverent in Romanos. Thessalorum & Perrhæborum querelæ de urbibus suis ab eo possessis, & legatorum Eumenis regis de Thraciis oppidis per vim occupatis, traductaque in Macedoniam multitudine, ita auditæ erant, ut eas non neglegi satis appareret. Maximè moverat senatum, quòd jam Æni & Maroneæ affectari possessionem audierant; minùs Thessalos curabant. Athamanes quoque venerunt legati, non partis amissæ, non finium jacturam querentes, sed totam Athamaniam sub jus judiciumque regis venisse. Et Maronitarum exsules (erant pulsi, quia libertatis caussam defendissent ab regio præsidio) ii non Maroneam modò, sed etiam Ænum in potestate nunciabant Philippi esse. Venerant & à Philippo legati ad purganda ea: qui nihil, nisi permissu Romanorum impera-

peratorum, factum affirmabant. *Civitates Thessalorum, & Perrhæborum, & Magnetum, & cum Amynandro Athamanum gentem, in eadem causa, quâ Ætolos, fuisse. Antiocho rege pulso, occupatum oppugnandis Ætolicis urbibus consulem ad recipiendas eas civitates Philippum misisse. armis subactos parere.* Senatus, ne quid absente rege statueret, legatos ad eas controversias disceptandas misit, Q. Cæcilium Metellum, M. Bæbium Tamphilum, Ti. Sempronium. quorum sub adventum ad Thessalica Tempe omnibus iis civitatibus, quibus cum rege disceptatio erat, concilium indictum est.

XXV. Ibi quum Romani legati disceptatorum loco, Thessali Perrhæbique & Athamanes haud dubii accusatores, Philippus ad audienda crimina tanquam reus, consedissent; pro ingenio quisque eorum, qui principes legationum erant, & gratia cum Philippo aut odio, acerbiùs leniúsve egerunt. In controversiam autem veniebant, Philippopolis, Tricca, Phaloria, & Eurymenæ, & cetera circa eas oppida; utrùm Thessalorum juris, quum vi adempta possessaque ab Ætolis forent, (nam Philippum Ætolis ademisse eas constabat) an Ætolica antiquitus ea oppida fuissent. *ita enim Acilium regi concessisse, si Ætolorum fuissent, & si voluntate, non si vi atque armis coacti, cum Ætolis essent.* Ejusdem formulæ disceptatio de Perrhæborum Magnetumque oppidis fuit. omnium enim jura possidendo per occasiones Ætoli miscuerant. Ad hæc, quæ disceptationis erant, querelæ Thessalorum adjectæ, *quòd ea oppida, si jam redderentur sibi, spoliata ac deserta redditurus esset. nam, præter belli casibus amissos, quingentos principes juventutis in Macedoniam abduxisse, & operâ eorum in servilibus abuti ministeriis: &, quæ reddiderit coactus Thessalis, inutilia ut redderet, curâsse. Thebas Phthias unum maritimum emporium fuisse, quondam Thessalis quæstuosum & frugiferum. Ibi navibus onerariis comparatis, regem, quæ præter Thebas Demetriadem cursum dirigerent, negotiationem mari-*

maritimam omnem eo avertisse. Jam ne à legatis quidem, qui jure gentium sancti sint, violandis abstinere. insidias positas euntibus ad T. Quinctium. Itaque ergo in tantum metum omnes Thessalos conjectos, ut non in civitatibus suis, non in communibus gentis conciliis, quisquam hiscere audeat. procul enim abesse libertatis auctores Romanos: lateri adhærere gravem dominum, prohibentem uti beneficiis populi Romani. Quid autem, si vox libera non sit, liberum esse? Nunc se fiduciâ & præsidio legatorum ingemiscere magis, quàm loqui. nisi provideant aliquid Romani, quo & Græcis Macedoniam accolentibus metus, & audacia Philippi minuatur, nequicquam & illum victum, & se liberatos esse. Ut equum tenacem, non parentem frenis asperioribus castigandum esse. Hæc acerbè postremi: quum priores leniter permulsissent iram ejus, petentes, *Ut ignosceret pro libertate loquentibus; & ut, depositâ domini acerbitate, assuesceret socium atque amicum sese præstare; & imitaretur populum Romanum, qui caritate, quàm metu, adjungere sibi socios mallet.* Thessalis auditis, Perrhæbi Gonnocondylum, quod Philippus Olympiadem appellaverat, Perrhæbiæ fuisse, & ut sibi restitueretur, agebant. & de Malloea, & Ericinio eadem postulatio erat. Athamanes libertatem repetebant, & castella Athenæum & Pœtneum.

XXVI. Philippus, ut accusatoris potiùs, quàm rei, speciem haberet, & ipse à querelis orsus, *Menelaïdem in Dolopia, quæ regni sui fuisset, Thessalos vi atque armis expugnasse,* questus est: *item Petram in Pieria ab iisdem Thessalis Perrhæbisque captam. Xyniàs quidem, haud dubiè Ætolicum oppidum, sibi eos contribuisse; & Paracheloïda, quæ sub Athamania esset, nullo jure Thessalorum formulæ factam. Nam quæ sibi crimina objiciantur, de insidiis legatorum, & maritimis portubus frequentatis aut desertis; alterum ridiculum esse, se reddere rationem, quos portus mercatores aut nautici petant; alterum mores suos respuere. Tot annos esse, per quos nunquam cessaverint legati, nunc ad imperatores Romanos, nunc Romam ad senatum crimina de se deferre.*

quem-

quem unquam verbo violatum esse? Semel ad Quinctium euntibus insidias dici factas. sed, quid iis acciderit, non adjici. Querentium, quod falsò objiciant, quum veri nihil habeant, ea crimina esse. Insolenter & immodicè abuti Thessalos indulgentiâ populi Romani, velut ex diutina siti nimis avidè meram haurientes libertatem. Itaque, servorum modo prater spem repentè manumissorum, licentiam vocis & linguæ experiri, & jactare sese insectatione & conviciis dominorum. Elatus deinde irâ adjecit, *nondum omnium dierum solem occidisse.* Id minaciter dictum, non Thessali modò in sese, sed etiam Romani acceperunt. & quum fremitus post eam vocem ortus, & tandem sedatus esset, Perrhæborum inde Athamanumque legatis respondit, *Eandem, de quibus illi agant, civitatium caussam esse. consulem Acilium & Romanos sibi dedisse eas, quum hostium essent. Si suum munus, qui dedissent, adimere velint, scire se, cedendum esse: sed meliori ac fideliori amico, in gratiam levium & inutilium sociorum, injuriam eos esse facturos. Nec enim ullius rei minùs diuturnam esse gratiam, quàm libertatis: præsertim apud eos, qui malè utendo eam corrupturi sint.* Caussâ cognitâ, pronunciaverunt legati, *Placere, deduci præsidia Macedonum ex iis urbibus, & antiquis Macedoniæ terminis regnum finiri. De injuriis, quas ultro citroque illatas querantur, quo modo inter eas gentes & Macedonas disceptetur, formulam juris exsequendi constituendam esse.*

XXVII. Inde, graviter offenso rege, Thessalonicen ad cognoscendum de Thraciæ urbibus proficiscuntur. ibi legati Eumenis: *Si liberas esse Ænum & Maroneam velint Romani, nihil sui pudoris esse ultrà dicere, quàm ut admoneant, re, non verbo, eos liberos relinquant, nec suum munus intercipi ab alio patiantur. Sin autem minor cura sit civitatium in Thracia positarum, multo verius esse, quæ sub Antiocho fuerint, præmia belli Eumenem, quàm Philippum, habere; vel pro patris Attali meritis bello, quod adversus Philippum ipsum gesserit populus Romanus; vel suis, quòd Antiochi bello terrâ marique laboribus periculisque o-mnibus*

mnibus interfuerit. Habere eum præterea decem legatorum in eam rem præjudicium; qui quum Chersonesum Lysimachiamque dederint, Maroneam quoque atque Ænum profectò dedisse, quæ ipsâ propinquitate regionis velut appendices majoris muneris essent. Nam Philippum quidem quo aut merito in populum Romanum, aut jure imperii, quum tam procul à finibus Macedoniæ absint, civitatibus his præsidia imposuisse? Vocari Maronitas juberent. ab iis certiora omnia de statu civitatium earum scituros. Legati Maronitarum vocati, *Non uno loco tantùm urbis præsidium regium esse, sicut in aliis civitatibus,* dixerunt, *sed pluribus simul, & plenam Macedonum Maroneam esse. itaque dominari assentatores regios. his solis loqui & in senatu & in concionibus licere. eos omnes honores & capere ipsos, & dare aliis. Optimum quemque, quibus libertatis, quibus legum curâ sit, aut exsulare pulsos patriâ, aut inhonoratos & deterioribus obnoxios silere.* De jure etiam finium pauca adjecerunt: *Q. Fabium Labeonem, quum in regione ea fuisset, direxisse finem Philippo veterem viam regiam, quæ ad Thraciæ Paroeciam subeat, nusquam ad mare declinantem. Philippum novam postea deflexisse viam, quâ Maronitarum urbes agrosque amplectatur.*

XXVIII. Ad ea Philippus longè aliam, quàm adversus Thessalos Perrhæbosque nuper, ingressus disserendi viam, *Non cum Maronitis,* inquit, *mihi aut cum Eumene disceptatio est; sed jam vobiscum, Romani; à quibus nihil æqui me impetrare jam diu animadverto. Civitates Macedonum, quæ à me inter inducias defecerant, reddi mihi æquum censebam; non quia magna accessio ea regni futura esset, (sunt enim & parva oppida, & in finibus extremis posita) sed quia multùm ad reliquos Macedonas continendos exemplum pertinebat. negatum est mihi. Bello Ætolico Lamiam oppugnare jussus à consule M. Acilio, quum diu fatigatus ibi prœliis operibusque essem, transcendentem me jam muros à capta propè urbe revocavit consul, & abducere copias inde coëgit. Ad hujus solatium injuriæ permissum est, ut Thessaliæ Perrhæbiæque & Athamanum reciperem quædam castella*

stella magis, quàm urbes. ea quoque ipsa vos mihi, Q. Cæcili, paucos ante dies ademistis. Pro non dubio paulo antè, si Diis placet, legati Eumenis sumebant, quæ Antiochi fuerunt, Eumenem æquius esse, quàm me, habere. id ego aliter longè judico esse. Eumenes enim, non nisi vicissent Romani, sed nisi bellum gessissent, manere in regno suo non potuit. Itaque ille vestrum meritum habet, non vos illius: mei autem regni, tantum aberat, ut ulla pars in discrimine fuerit, ut tria millia talentûm, & quinquaginta tectas naves, & omnes Græciæ civitates, quas antea tenuissem, pollicentem ultro Antiochum in mercedem societatis sim aspernatus. hostemque ei me esse priùs etiam, quàm M. Acilius exercitum in Græciam trajiceret, præ me tuli: & cum eo consule belli partem, quamcunque mihi delegavit, gessi. & insequenti consuli L. Scipioni, quum terrâ statuisset ducere exercitum ad Hellespontum, non iter tantùm per regnum nostrum dedi, sed vias etiam munivi, pontes feci, commeatus præbui: nec per Macedoniam tantùm, sed per Thraciam etiam, ubi inter cetera pax quoque præstanda à barbaris erat. Pro hoc studio meo erga vos, ne dicam merito, utrùm adjicere vos, Romani, aliquid, & amplificare & augere regnum meum munificentiâ vestrâ oportebat, an, quæ haberem aut meo jure, aut beneficio vestro, eripere? id quod nunc facitis. Macedonum civitates, quas regni mei fuisse fatemini, non restituuntur. Eumenes, tanquam ad Antiochum, ad spoliandum me venit, &, si Diis placet, decem legatorum decretum calumniæ impudentissimæ prætendit; quo maximè & refelli & coargui potest. Disertissimè enim planissiméque in eo scriptum est, Chersonesum & Lysimachiam Eumeni dari. Ubi tandem Ænus, & Maronea, & Thraciæ civitates adscriptæ sunt? quod ab illis ne postulare quidem est ausus, id apud vos, tanquam ab illis impetraverit, obtinebit? Quo in numero me apud vos esse velitis, refert. Si tanquam inimicum & hostem insectari propositum est, pergite, ut cœpistis, facere. Sin aliquis respectus est mei, ut socii atque amici regis, deprecor, ne me tantâ injuriâ dignum judicetis.

XXXIX. Mo-

XXIX. Movit aliquantùm oratio regis legatos. itaque medio responso rem suspenderunt: *Si decem legatorum decreto Eumeni datæ civitates eæ essent, nihil se mutare. si Philippus bello cepisset eas, præmium victoriæ jure belli habiturum. si neutrum eorum foret, placere cognitionem senatui reservari: &, ut omnia in integro manerent, præsidia, quæ in iis urbibus sint, deduci.* Hæ causæ maximè animum Philippi alienaverunt ab Romanis: ut non à Perseo filio ejus novis causis motum, sed ob has à patre bellum relictum filio videri possit. Romæ nulla belli Macedonici suspicio erat. L. Manlius proconsul ex Hispania redierat. cui postulanti ab senatu in æde Bellonæ triumphum rerum gestarum magnitudo impetrabilem faciebat, exemplum obstabat; quòd ita comparatum more majorum erat, ne quis, qui exercitum non deportâsset, triumpharet, nisi perdomitam pacatamque provinciam tradidisset successori. medius tamen honos Manlio habitus, ut ovans urbem iniret. Tulit coronas aureas quinquaginta duas: auri præterea pondo centum triginta duo: argenti sedecim millia trecenta: & pronunciavit in senatu, decem millia pondo argenti, & octoginta auri Q. Fabium quæstorem advehere. id quoque se in ærarium illaturum. Magnus motus servilis eo anno in Apulia fuit. Tarentum provinciam L. Postumius prætor habebat. Is de pastorum conjuratione, qui vias latrociniis pascuaque publica infesta habuerant, quæstionem severè exercuit. ad septem millia hominum condemnavit: multi inde fugerunt, de multis sumptum est supplicium. Consules, diu retenti ad urbem delectibus, tandem in provincias profecti sunt.

XXX. Eodem anno in Hispania prætores C. Calpurnius & L. Quinctius, quum primo vere ex hibernis copias eductas in Bæturia junxissent, in Carpetaniam, ubi hostium castra erant, progressi sunt, communi animo consilioque parati rem gerere. Haud procul

cul Hippone & Toleto urbibus inter pabulatores pugna orta est. quibus dum utrinque subvenitur à castris, paulatim omnes copiæ in aciem eductæ sunt. in eo tumultuario certamine & loca sua & genus pugnæ pro hoste fuere. duo exercitus Romani fusi atque in castra compulsi sunt. non institere perculsis hostes. Prætores Romani, ne postero die castra oppugnarentur, silentio proximæ noctis tacito signo exercitum abduxerunt. Luce primâ Hispani acie instructâ ad vallum accesserunt, vacuaque præter spem castra ingressi, quæ derelicta inter nocturnam trepidationem erant, diripuerunt: regressique in sua castra, paucos dies quietis stativis manserunt. Romanorum sociorumque, in prœlio fugaque, ad quinque millia occisa; quorum se spoliis hostes armârunt. inde ad Tagum flumen profecti sunt. Prætores interim Romani omne id tempus contrahendis ex civitatibus sociis Hispanorum auxiliis, reficiendisque ab terrore adversæ pugnæ militum animis, consumpserunt. ubi satis placuere vires, & jam miles quoque, ad delendam priorem ignominiam, hostem poscebat; duodecim millia passuum ab Tago flumine posuerunt castra. inde tertiâ vigiliâ sublatis signis, quadrato agmine principio lucis ad Tagi ripam pervenerunt. Trans fluvium in colle hostium castra erant. extemplo, quà duobus locis vada nudabat amnis, dexterâ parte Calpurnius, lævâ Quinctius exercitum traduxerunt; quieto hoste, dum miratur subitum adventum, consultatque, qui tumultum injicere trepidantibus in ipso transitu amnis potuisset. Interim Romani, impedimentis quoque omnibus traductis contractisque in unum locum, quia jam moveri videbant hostem, nec spatium erat castra communiendi, aciem instruxerunt. in medio locatæ quinta Calpurnii legio & octava Quinctii. id robur toto exercitu erat. Campum apertum usque ad hostium castra habebant, liberum à metu insidiarum.

XXXI. Hi-

XXXI. Hispani, postquam in citeriore ripa duo Romanorum agmina conspexerunt, ut, priusquam se jungere atque instruere possent, occuparent eos, castris repentè effusi cursu ad pugnam tendunt. Atrox in principio prœlium fuit, & Hispanis recenti victoriâ ferocibus, & insuetâ ignominiâ milite Romano accenso. acerrimè media acies, duæ fortissimæ legiones, dimicabant; quas quum aliter moveri loco non posse hostis cerneret, cuneo instititit pugnare: & usque plures confertioresque, medios urgebant. Ibi postquam laborare aciem Calpurnius prætor vidit, T. Quinctilium Varum & L. Juventium Thalnam legatos ad singulas legiones adhortandas propere mittit. Docere & monere jubet, *in illis spem omnem vincendi & retinendæ Hispaniæ esse. Si illi loco cedant, neminem ejus exercitûs non modò Italiam, sed ne Tagi quidem ulteriorem ripam, unquam visurum.* Ipse, cum equitibus duarum legionum paululum circumvectus, in cuneum hostium, qui mediam urgebat aciem, ab latere incurrit. Quinctius cum suis equitibus alterum hostium latus invadit: sed longè acriùs Calpurniani equites pugnabant, & prætor ipse ante alios. nam & primus hostem percussit, & ita se immiscuit mediis, ut vix, utrius partis esset, nosci posset. & equites prætoris eximiâ virtute, & equitum pedites accensi sunt. Pudor movit primos centuriones, qui inter tela hostium prætorem conspexerunt. Itaque urgere signiferos pro se quisque, jubere inferre signa, & confestim militem sequi. Renovatur ab omnibus clamor. impetus fit velut ex superiore loco. Haud secus ergo, quàm torrentis modo, fundunt sternuntque perculsos, nec sustinere alii super alios inferentes sese possunt. Fugientes in castra equites persecuti sunt, & permixti turbæ hostium intra vallum penetraverunt. ubi ab relictis in præsidio castrorum prœlium instauratum: coactique sunt Romani equites descendere ex equis. Dimicantibus iis, legio quinta supervenit:

pervenit:

pervenit: deinde, ut quæque potuerant, copiæ affluebant. Cæduntur passim Hispani per tota castra; nec plus quàm quatuor millia hominum effugerunt. inde tria millia ferè, qui arma retinuerant, montem propinquam ceperunt: mille semiermes maximè per agros palati sunt. Supra triginta quinque millia hostium fuerant, ex quibus tam exigua pars pugnæ superfuit. signa capta centum triginta tria. Romani sociique paulo plus sexcenti, & provincialium auxiliorum centum quinquaginta ferme ceciderunt. tribuni militum quinque amissi, & pauci equites Romani, cruentæ maximè victoriæ speciem fecerunt. In castris hostium, quia ipsis spatium sua communiendi non fuerat, manserunt. Pro concione postero die laudati donatique à C. Calpurnio equites phaleris. pronunciavitque, eorum maximè operâ hostes fusos, castra capta & expugnata esse. Quinctius alter prætor suos equites catellis ac fibulis donavit. donati & centuriones ex utriusque exercitu permulti; maximè qui mediam aciem tenuerunt.

XXXII. Consules, delectibus aliisque, quæ Romæ agendæ erant, peractis rebus, in Ligures provinciam exercitum duxerunt. Sempronius, à Pisis profectus in Apuanos Ligures, vastando agros, urendoque vicos & castella eorum, aperuit saltum usque ad fluvium Macram & Lunæ portum. Hostes montem, antiquam sedem majorum suorum, ceperunt: & inde, superatâ locorum iniquitate, prœlio dejecti sunt. Et Ap. Claudius felicitatem virtutemque collegæ in Liguribus Ingaunis æquavit secundis aliquot prœliis. sex præterea oppida eorum expugnavit: multa millia hominum in iis cepit: belli auctores tres & quadraginta securi percussit. Jam comitiorum appetebat tempus. prior tamen Claudius, quàm Sempronius, cui sors comitia habendi obtigerat, Romam venit; quia P. Claudius frater ejus consulatum petebat. Competitores

habebat patricios L. Æmilium, Q. Fabium, Ser. Sulpicium Galbam, veteres candidatos, & ab repulsis eo magis debitum, quia primò negatus erat, honorem repetentes. etiam, quia plus quàm unum ex patriciis creari non licebat, artior petitio quatuor petentibus erat. Plebeii quoque gratiosi homines petebant, L. Porcius, Q. Terentius Culleo, Cn. Bæbius Tamphilus. & hi repulsi, in spem impetrandi tandem aliquando honoris dilati. Claudius unus ex omnibus novus candidatus erat. Opinione hominum haud dubiè destinabantur Q. Fabius Labeo & L. Porcius Licinus. sed Claudius consul sine lictoribus cum fratre toto foro volitando, clamitantibus adversariis & majore parte senatûs, *meminisse eum debere priùs, se consulem populi Romani, quàm fratrem P. Claudii, esse : quin ille, sedens pro tribunali, aut arbitrum, aut tacitum spectatorem comitiorum se præberet*; coërceri tamen ab effuso studio nequiit. Magnis contentionibus tribunorum quoque plebei, qui aut contra consulem, aut pro studio ejus pugnabant, comitia aliquoties turbata : donec pervicit Appius, ut, dejecto Fabio, fratrem traheret. Creatus P. Claudius Pulcher præter spem suam & ceterorum. locum suum tenuit L. Porcius Licinus, quia moderatis studiis, non vi Claudianâ, inter plebeios certatum est. Prætorum inde comitia sunt habita. C. Decimius Flavus, P. Sempronius Longus, P. Cornelius Cethegus, Q. Nævius Matho, C. Sempronius Blæsus, A. Terentius Varro, prætores facti. Hæc eo anno quo Ap. Claudius, M. Sempronius consules fuerunt, domi militiæque gesta.

XXXIII. Principio insequentis anni P. Claudius, L. Porcius consules, quum Q. Cæcilius, M. Bæbius, & Ti. Sempronius, qui ad disceptandum inter Philippum & Eumenem reges Thessalorumque civitates missi erant, legationem renunciassent, regum quoque eorum civitatiumque legatos in senatum introduxerunt.

Eadem

Eadem utrinque iterata, quæ dicta apud legatos in Græcia erant. Aliam deinde legationem novam Patres, cujus princeps Ap. Claudius fuit, in Macedoniam & in Græciam decreverunt ad visendum, redditæne civitates Thessalis & Perrhæbis essent. Iisdem mandatum, ut ab Æno & Maronea præsidia deducerentur, maritimaque omnis Thraciæ ora à Philippo & Macedonibus liberaretur. Peloponnesum quoque adiri jussi, unde prior legatio discesserat incertiore statu rerum, quàm si non venissent. nam super cetera etiam sine responso dimissi, nec datum petentibus erat Achæorum concilium. De qua re querente graviter Q. Cæcilio, simul Lacedæmoniis deplorantibus, mœnia diruta, abductam plebem in Achaiam & venumdatam, ademptas, quibus ad eam diem civitas stetisset, Lycurgi leges, Achæi maximè concilii negati crimen excusabant, recitando legem, quæ, nisi belli pacisve causâ, & quum legati ab senatu cum literis aut scriptis mandatis venirent, vetaret indici concilium. Ea ne postea excusatio esset, ostendit senatus, curæ iis esse debere, ut Romanis legatis semper adeundi concilium gentis potestas fieret; quemadmodum & illis, quoties vellent, senatus daretur.

XXXIV. Dimissis iis legationibus, Philippus, à suis certior factus, cedendum civitatibus, deducendaque præsidia esse, infensus omnibus, in Maronitas iram effundit. Onomasto, qui præerat maritimæ oræ, mandat, ut partis adversæ principes interficeret. Ille per Casandrum quendam, unum ex regiis jam diu habitantem Maroneæ, nocte Thracibus intromissis, velut in bello captâ urbe, cædem fecit. Id apud Romanos legatos querentes tam crudeliter adversus innoxios Maronitas, tam superbè adversus populum Romanum factum, ut, quibus libertatem restituendam senatus censuisset, ii pro hostibus trucidarentur, abnuebat, *quicquam eorum ad se, aut quenquam suorum pertinere.* Sediti-

one inter ipsos dimicatum, quum alii ad se, alii ad Eumenem civitatem traherent. id facile scituros esse. percunctarentur ipsos Maronitas: haud dubius, perculsis omnibus terrore tam recentis cædis, neminem hiscere adversus se ausurum. Negare Appius, *Rem evidentem pro dubia quærendam. si ab se culpam removere vellet, Onomastum & Casandrum, per quos acta res diceretur, mitteret Romam, ut eos senatus percunctari posset.* Primò adeo perturbavit ea vox regem, ut non color, non vultus ei constaret. deinde, collecto tandem animo, *Casandrum, qui Maroneæ fuisset, si utique vellent, se missurum* dixit. *Ad Onomastum quidem quid eam rem pertinere, qui non modò Maroneæ, sed ne in regione quidem propinqua fuisset?* Et parcebat magis Onomasto, honoratiori amico, & eundem indicem haud paulo plus timebat; quia & ipse sermonem cum eo contulerat, & multorum talium ministrum & conscium habebat. Casander quoque, missis, qui per Epirum ad mare prosequerentur eum, ne quà indicium emanaret, veneno creditur sublatus.

XXXV. Et legati à Philippi colloquio ita digressi sunt, ut præ se ferrent, nihil eorum sibi placere: & Philippus, minimè, quin rebellandum esset, dubius, quia tamen immaturæ ad id vires erant, ad moram interponendam Demetrium, minorem filium, mittere Romam, simul ad purganda crimina, simul ad deprecandam iram senatûs, statuit: satis credens, ipsum etiam juvenem, quòd Romæ obses specimen regiæ indolis dedisset, aliquid momenti facturum. Interim per speciem auxilii Byzantiis ferendi, re ipsâ ad terrorem regulis Thracum injiciendum, profectus, perculsis iis uno prœlio, & Amadoco duce capto, in Macedoniam rediit, missis ad accolas Istri fluminis barbaros, ut in Italiam irrumperent, sollicitandos. Et in Peloponneso adventus Romanorum legatorum, qui ex Macedonia in Achaiam ire jussi erant, exspectabatur: adversus quos ut præparata consilia haberent, Lycortas prætor

tor concilium indixit. Ibi de Lacedæmoniis actum. *Ex hostibus eos accusatores factos: & periculum esse, ne victi magis timendi forent, quàm bellantes fuissent. quippe in bello sociis Romanis Achæos usos: nunc eosdem Romanos æquiores Lacedæmoniis, quàm Achæis, esse; ubi Areus etiam & Alcibiades, ambo exsules, suo beneficio restituti, legationem Romam adversus gentem Achæorum ita de ipsis meritam suscepissent, adeòque infestâ oratione usi essent, ut patriâ pulsi, non restituti in eam, viderentur.* Clamor undique ortus, referret nominatim de iis. &, quum omnia irâ, non consilio, gererentur, capitis damnati sunt. Paucos post dies Romani legati venerunt. his Clitore in Arcadia datum est concilium.

XXXVI. Priusquam agerent quicquam, terror Achæis injectus erat & cogitatio, quàm non ex æquo disceptatio futura esset; quòd Areum & Alcibiadem, capitis ab se in concilio proximo damnatos, cum legatis videbant, nec hiscere quisquam audebat. Appius ea, quæ apud senatum questi erant Lacedæmonii, displicere senatui ostendit: *Cædem primùm ad conflictum factam eorum, qui à Philopœmene ad causam dicendam evocati venissent: deinde, quum in homines ita sævitum esset, ne in ulla parte crudelitas eorum cessaret, muros dirutos urbis nobilissimæ esse, leges vetustissimas abrogatas, inclitamque per gentes Lycurgi disciplinam sublatam.* Hæc quum Appius dixisset, Lycortas, & quia prætor, & quia Philopœmenis, auctoris omnium, quæ Lacedæmone acta fuerant, factionis erat, ita respondit: *Difficilior nobis, Ap. Claudi, apud vos oratio est, quàm Romæ nuper apud senatum fuit. Tunc enim Lacedæmoniis accusantibus respondendum erat: nunc à vobis ipsis accusati sumus, apud quos causa dicenda est. quam iniquitatem conditionis subimus illâ spe, judicis animo te auditurum esse, positâ contentione, quâ paulo antè egisti. Ego certè, quum ea, quæ & hic antea apud Q. Cæcilium & postea Romæ questi sunt Lacedæmonii, à te paulo antè relata sint, non tibi, sed illis, me apud te respondere credam.*

dam. Cædem objicitis eorum, qui à Philopœmene prætore evocati ad caussam dicendam interfecti sunt. Hoc ego crimen non modò à vobis, Romani, sed ne apud vos quidem nobis objiciendum fuisse arbitror. Quid ita? quia in vestro fœdere erat, ut maritimis urbibus abstinerent Lacedæmonii. Quo tempore armis captis urbes, à quibus abstinere jussi erant, nocturno impetu occupaverunt, si T. Quinctius, si exercitus Romanus, sicut antea, in Peloponneso fuisset, eò nimirum capti & oppressi confugissent. Quum vos procul essetis, quò aliò, nisi ad nos socios vestros, quos antea Gythio opem ferentes, quos Lacedæmonem vobiscum simili de caussa oppugnantes viderant, confugerent? Pro vobis igitur justum piumque bellum suscepimus. Quod quum alii laudent, reprehendere ne Lacedæmonii quidem possint, Dii quoque ipsi comprobaverint, qui nobis victoriam dederunt; quonam modo ea, quæ belli jure acta sunt, in disceptationem veniunt? quorum tamen maxima pars nihil pertinet ad nos. Nostrum est, quòd evocavimus eos ad caussam dicendam, qui ad arma multitudinem exciverant, qui expugnaverant maritima oppida, qui diripuerant, qui cædem principum fecerant. Quòd verò illi, venientes in castra, interfecti sunt, vestrum est, Areu & Alcibiade, qui nunc nos, si Diis placet, accusatis, non nostrum. Exsules Lacedæmoniorum, (quo in numero hi quoque duo fuerunt) & tunc nobiscum erant, &, quòd domicilium sibi delegerant maritima oppida, se petitos credentes, in eos, quorum operâ patriâ extorres ne in tuto quidem exsilio posse consenescere se indignabantur, impetum fecerunt. Lacedæmonii igitur Lacedæmonios, non Achæi, interfecerunt. nec, jure an injuriâ cæsi sint, argumentari refert.

XXXVII. At enim illa certè vestra sunt, Achæi, quòd leges disciplinamque vetustissimam Lycurgi sustulistis, quòd muros diruistis. Quæ utraque ab iisdem objici qui possunt? quum muri Lacedæmoniis non ab Lycurgo, sed paucos ante annos ad dissolvendam Lycurgi disciplinam exstructi sint? Tyranni enim nuper eos arcem & munimentum sibi, non civitati, paraverunt. Et, si exsistat hodie ab inferis Lycurgus, gaudeat

gaudeat ruinis eorum, & nunc se patriam & Spartam antiquam agnoscere dicat. Non Philopœmenem exspectare, nec 4
Achæos, sed vos ipsi, Lacedæmonii, vestris manibus amoliri & diruere omnia tyrannidis vestigia debuistis. Vestra enim illa deformes veluti cicatrices servitutis erant: &, quum sine muris per octingentos prope annos liberi, aliquando etiam principes Græciæ fuissetis, muris, velut compedibus, circumdatis vincti per centum annos servistis. Quod ad leges ademptas 4
attinet, ego antiquas Lacedæmoniis leges tyrannos ademisse arbitror; nos non suas ademisse, quas non habebant, sed nostras leges dedisse; nec male consuluisse civitati, quum concilii nostri eam fecerimus, & nobis miscuerimus, ut corpus unum & 5
concilium totius Peloponnesi esset. Tunc, ut opinor, si aliis ipsi legibus viveremus, alias istis injunxissemus, queri, se iniquo jure esse, & indignari possent. Scio ego, Ap. Claudi, hanc orationem, qua sum adhuc usus, neque sociorum apud socios, neque liberæ gentis esse: sed vere servorum disceptantium apud dominos. Nam, si non vana illa vox præconis fuit, qua liberos esse omnium primos Achæos jussistis, si fœdus ratum est, si societas & amicitia ex æquo observatur, cur ego, quid, Capua capta, feceritis Romani, non quæro; vos rationem reposcitis, quid Achæi Lacedæmoniis bello victis fecerimus? Interfecti aliqui sunt; finge, à nobis. Quid? vos senatores Campanos securi non percussistis? Muros diruimus. vos non muros tantùm, sed urbem & agros ademistis. Specie, inquis, æquum est fœdus: re apud Achæos precaria libertas, apud Romanos etiam imperium est. Sentio, Appi, &, si non oportet, non indignor; sed, oro vos, quantumlibet intersit inter Romanos & Achæos, modò ne in æquo hostes vestri nostrique apud vos sint, ac nos socii; immo ne meliore jure sint. Nam, ut in æquo essent, nos fecimus, quum leges iis nostras dedimus; quum, ut Achæi concilii essent, effecimus. Parum est victis, quod victoribus satis est. plus postulant hostes, quàm socii habent. Quæ jurejurando, quæ monumentis literarum in lapide insculptis in æternum memoriam sancta atque sacrata sunt, ea cum perjurio nostro tollere parant. Veremur qui- 4

 dem

idem vos, Romani, &, si ita vultis, etiam timemus: sed plus & veremur & timemus Deos immortales. Cum assensu maximæ partis est auditus, & locutum omnes pro majestate magistratûs censebant: ut facilè appareret, molliter agendo dignitatem suam tenere Romanos non posse. Tum Appius, *suadere se magnopere Achæis*, dixit, *ut, dum liceret voluntate suâ facere, gratiam inirent, ne mox inviti & coacti facerent.* Hæc vox audita quidem cum omnium gemitu est, sed metum injecit imperata recusandi. id modò petierunt, *ut Romani, quæ viderentur, de Lacedæmoniis mutarent, nec Achæos religione obstringerent irrita ea, quæ jurejurando sanxissent, faciendi.* damnatio tantùm Arei & Alcibiadis, quæ nuper facta erat, sublata est.

XXXVIII. Romæ principio ejus anni, quum de provinciis consulum & prætorum actum esset, consulibus Ligures, quia bellum nusquam alibi erat, decreti. Prætores, C. Decimius Flavus urbanam, P. Cornelius Cethegus inter cives & peregrinos sortiti sunt; C. Sempronius Blæsus Siciliam, Q. Nævius Matho Sardiniam, & ut idem de veneficiis quæreret, A. Terentius Varro Hispaniam citeriorem, P. Sempronius Longus Hispaniam ulteriorem. De iis duabus provinciis legati per id ferè tempus, L. Juventius Thalna & T. Quinctilius Varus, venerunt. qui, quantum bellum jam profligatum in Hispania esset, senatu edocto, postulârunt simul, ut pro rebus tam prospere gestis Diis immortalibus haberetur honos, & ut prætoribus exercitum deportare liceret. Supplicatio in biduum decreta est. de legionibus deportandis, quum de consulum prætorumque exercitibus ageretur, rem integram referri jusserunt. Paucos post dies consulibus in Ligures binæ legiones, quas Ap. Claudius & M. Sempronius habuerant, decretæ sunt. De exercitibus Hispaniensibus magna contentio fuit inter novos prætores & amicos absentium, Calpurnii Quinctiique. Utraque causa tribunos

bunos plebis, utraque consules habebat. hi, se intercessuros senatusconsulto, si deportandos censerent exercitus, denunciabant; illi, si hæc intercessio fieret, nullam rem aliam se decerni passuros. Victa postremò absentium gratia est, & senatusconsultum factum, *Ut pratores quatuor millia peditum Romanorum scriberent, quadringentos equites, & quinque millia sociorum peditum Latini nominis, quingentos equites, quos secum in Hispaniam portarent. quum eas legiones quatuor descripsissent, quod plus, quàm quina millia peditum, treceni equites, in singulis legionibus esset, dimitterent: eos primùm, qui emerita stipendia haberent; deinde, ut cujusque fortissimâ operâ Calpurnius & Quinctius in prœlio usi essent.*

XXXIX. Hac sedatâ contentione, alia subinde C. Decimii prætoris morte exorta est. Cn. Sicinius & L. Pupius, qui ædiles proximo anno fuerant, & C. Valerius flamen Dialis & Q. Fulvius Flaccus (is, quia ædilis curulis designatus erat, sine toga candida, sed maximâ ex omnibus contentione) petebant. certamenque ei cum flamine erat, & postquam primò æquare, mox superare etiam est visus, pars tribunorum plebis negare, rationem ejus habendam esse, quòd duos simul unus magistratus, præsertim curules, neque capere posset, nec gerere: pars legibus eum solvi æquum censere, ut, quem vellet, prætorem creandi populo potestas fieret. L. Porcius consul primò in ea sententia esse, ne nomen ejus acciperet. deinde, ut ex auctoritate senatûs idem faceret, convocatis Patribus, *referre se ad eos*, dixit, *quòd nec jure ullo, nec exemplo tolerabili liberæ civitati ædilis curulis designatus præturam peteret, sibi, nisi quid aliud iis videretur, in animo esse, è lege comitia habere.* Patres censuerunt, uti L. Porcius consul cum Q. Fulvio ageret, ne impedimento esset, quo minùs comitia prætoris in locum C. Decimii subrogandi è lege haberentur. Agenti consuli ex senatusconsulto respondit Flaccus, *nihil, quod se indignum esset, facturum.*

Medio responso spem ad voluntatem interpretantibus fecerat, cessurum Patrum auctoritati esse. Comitiis acrius etiam, quàm antè, petebat, criminando, extorqueri sibi à consule & senatu populi Romani beneficium, & invidiam geminari honoris fieri; tanquam non appareret, ubi designatus prætor esset, extemplo ædilitate se abdicaturum. Consul, quum & pertinaciam petentis crescere, & favorem populi magis magisque in eum inclinari cerneret, dimissis comitiis, senatum vocavit. censuerunt frequentes, *quoniam Flacc… auctoritas Patrum nihil movisset, ad populum cum Flacco agendum.* Concione advocatâ, quum egisset consul; ne tum quidem de sententia motus, gratias populo Romano egit, *quòd tanto studio, quotiescunque declarandæ voluntatis potestas facta esset, prætorem se voluisset facere. Ea sibi studia civium suorum destituere non in animo esse.* Hæc verò tam obstinata vox tantum ei favorem accendit, ut haud dubius prætor esset, si consul accipere nomen vellet. Ingens certamen tribunis, & inter se ipsos, & cum consule, fuit: donec senatus à consule est habitus, decretumque: *quoniam, prætoris subrogandi comitia ne legibus fierent, pertinacia Q. Flacci & prava studia hominum impedirent, senatum censere, satis prætorum esse: P. Cornelius utramque in urbe jurisdictionem haberet, Apollinique ludos faceret.*

XL. His comitiis prudentiâ & virtute senatûs sublatis, alia majoris certaminis, quo & majore de re, & inter plures potentioresque viros, sunt exorta. Censuram summâ contentione petebant L. Valerius Flaccus, P. & L. Scipiones, Cn. Manlius Vulso, L. Furius Purpureo, patricii: plebeii autem, M. Porcius Cato, M. Fulvius Nobilior, Ti. & M. Sempronii, Longus & Tuditanus. sed omnes patricios plebeiosque nobilissimarum familiarum M. Porcius longè anteibat. In hoc viro tanta vis animi ingeniique fuit, ut, quocunque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus fuisse

ipse videretur. Nulla ars, neque privatæ, neque publicæ rei gerendæ, ei defuit. Urbanas rusticasque res pariter callebat. Ad summos honores alios scientia juris, alios eloquentia, alios gloria militaris provexit. huic versatile ingenium sic pariter ad omnia fuit, ut natum ad id unum diceres, quodcunque ageret. In bello manu fortissimus, multisque insignibus clarus pugnis. idem, postquam ad magnos honores pervenit, summus imperator: idem in pace, si jus consuleres, peritissimus; si caussa oranda esset, eloquentissimus. nec is tantum, cujus lingua vivo eo viguerit, monumentum eloquentiæ nullum extet: vivit immo, vigetque eloquentia ejus, sacrata scriptis omnis generis. Orationes & pro se multæ, & pro aliis, & in alios. nam non solum accusando, sed etiam caussam dicendo, fatigavit inimicos. Simultates nimio plures & exercuerunt eum, & ipse exercuit eas. nec facile dixeris, utrum magis presserit eum nobilitas, an ille agitaverit nobilitatem. Asperi procul dubio animi, & linguæ acerbæ, & immodice liberæ fuit: sed invicti a cupiditatibus animi, & rigidæ innocentiæ; contemptor gratiæ, divitiarum. In parsimonia, in patientia laboris, periculi, ferrei prope corporis animique; quem ne senectus quidem, quæ solvit omnia, fregerit. Qui sextum & octogesimum annum agens caussam dixerit, ipse pro se oraverit, scripseritque: nonagesimo anno Ser. Galbam ad populi adduxerit judicium.

XLI. Hunc, sicut omni vita, tum petentem premebat nobilitas: coierantque (præter L. Flaccum, qui collega in consulatu fuerat) candidati omnes ad dejiciendum honore eum; non solum ut ipsi potius adipiscerentur, nec quia indignabantur novum hominem censorem videre; sed etiam quod tristem censuram, periculosamque multorum famæ, & ab læso a plerisque, & lædendi cupido, exspectabant. Etenim tum quoque minitabundus petebat, *refragari sibi, qui liberam &*

 fortem

fortem censuram timerent, criminando. & simul L. Valerio suffragabatur. *Illo uno collegâ castigare se nova flagitia, & priscos mores revocare posse.* His accensi homines, adversâ nobilitate, non M. Porcium modò censorem fecerunt, sed etiam collegam ei L. Valerium Flaccum adjecerunt. Secundùm comitia censorum consules prætoresque in provincias profecti sunt, præter Q. Nævium, quem quatuor non minùs menses, priusquam in Sardiniam iret, quæstiones veneficii, quarum magnam partem extra urbem per municipia conciliabulaque habuit, quia ita aptius visum erat, tenuerunt. Si Antiati Valerio credere libet, ad duo hominum millia damnavit. Et L. Postumius prætor, cui Tarentum provincia evenerat, magnas pastorum conjurationes vindicavit, & reliquias Bacchanalium quæstionis cùm omni exsecutus est cura. multos, qui aut citati non adfuerant, aut vades deseruerant, in ea regione Italiæ latentes, partim noxios judicavit, partim comprehensos Romam ad senatum misit. in carcerem omnes à P. Cornelio conjecti sunt.

XLII. In Hispania ulteriore, fractis proximo bello Lusitanis, quietæ res fuerunt. In citeriore A. Terentius in Suessetanis oppidum Corbionem vineis & operibus expugnavit, captivos vendidit: quieta deinde hiberna & citerior provincia habuit. Veteres prætores, C. Calpurnius Piso & L. Quinctius, Romam redierunt. utrique magno patrum consensu triumphus est decretus. Prior C. Calpurnius de Lusitanis & Celtiberis triumphavit. coronas aureas tulit octoginta tres, & duodecim millia pondo argenti. Paucos post dies L. Quinctius Crispinus ex iisdem Lusitanis Celtiberisque triumphavit. tantundem auri atque argenti in eo triumpho translatum. Censores, M. Porcius & L. Valerius, metu mixtà exspectatione, senatum legerunt: septem moverunt senatu. ex quibus unum insignem & nobilitate & honoribus, L. Quinctium Flamininum con-

consularem. Patrum memoriâ institutum fertur, ut censores motis senatu adscriberent notas. Catonis & aliæ quidem acerbæ orationes exstant in eos, quos aut senatorio loco movit, aut quibus equos ademit: longè gravissima in L. Quinctium oratio est, quâ si accusator ante notam, non censor post notam, usus esset, retinere Quinctium in senatu ne frater quidem T. Quinctius, si tum censor esset, potuisset. Inter cetera objecit ei, Philippum Pœnum, carum ac nobile scortum, ab Roma in Galliam provinciam spe ingentium donorum perductum. eum puerum, per lasciviam quum cavillaretur, exprobrare consuli persæpe solitum, quòd sub ipsum spectaculum gladiatorium abductus ab Roma esset, ut obsequium amatori venditaret. Fortè epulantibus iis, quum jam vino incaluissent, nunciatum in convivio esse, nobilem Bojum cum liberis transfugam venisse; convenire consulem velle, ut ab eo fidem præsens acciperet. Introductum in tabernaculum per interpretem alloqui consulem cœpisse. Inter cujus sermonem Quinctius scorto, *Vis tu*, inquit, *quoniam gladiatorium spectaculum reliquisti, jam hunc Gallum morientem videre?* Et quum is vixdum seriò annuisset, ad nutum scorti consulem stricto gladio, qui super caput pendebat, loquenti Gallo caput primùm percussisse, deinde fugienti, fidemque populi Romani, atque eorum, qui aderant, imploranti, latus transfodisse.

XLIII. Valerius Antias, ut qui nec Catonis orationem legisset, & fabulæ tantùm sine auctore editæ credidisset, aliud argumentum, simile tamen & libidine & crudelitate, peragit. Placentiæ famosam mulierem, cujus amore deperiret, in convivium arcessitam scribit. ibi jactantem sese scorto inter cetera retulisse, quàm acriter quæstiones exercuisset, & quàm multos capitis damnatos in vinculis haberet, quos securi percussurus esset. Tum illam infra eum accubantem negâsse, unquam vidisse quemquam securi ferientem, & pervelle

id

ut videre. Hic indulgentem amatorem, unum ex illis miseris, attrahi jussum, securi percussisse. Facinus, sive eo modo, quo censor objecit, sive, ut Valerius tradit, commissum est, sævum atque atrox: inter pocula atque epulas, ubi libare Diis dapes, ubi bene precari mos esset, ad spectaculum scorti procacis, in sinu consulis recubantis, mactatam humanam victimam esse, & cruore mensam respersam. In extrema oratione Catonis conditio Quinctio fertur, ut, si id factum negaret, ceteraque, quæ objecisset, sponsione defenderet sese: sin fateretur, ignominiane suâ quemquam doliturum censeret, quùm ipse, vino & Venere amens, sanguine hominis in convivio lusisset?

XLIV. In equitatu recognoscendo L. Scipioni Asiageni ademptus equus. in censibus quoque accipiendis tristis & aspera in omnes ordines censura fuit. Ornamenta & vestem muliebrem & vehicula, quæ pluris, quàm quindecim millium æris, essent, in censum referre viatores jussit. item mancipia minora annis viginti, quæ post proximum lustrum decem millibus æris, aut eo pluris, venissent, uti ea quoque decies tanto pluris, quàm quanti essent, æstimarentur; & his rebus omnibus terni in millia æris attribuerentur. aquam publicam omnem, in privatum ædificium aut agrum fluentem, ademerunt; &, quæ in loca publica inædificata immolitave privati habebant, intra dies triginta demoliti sunt. Opera deinde facienda ex decreta in eam rem pecunia, lacus sternendos lapide, detergendasque, quà opus esset, cloacas; in Aventino & in aliis partibus, quà nondum erant, faciendas locaverunt. Et separatim Flaccus molem ad Neptunias aquas, ut iter populo esset, & viam per Formianum montem. Cato atria duo, Mænium & Titium in lautumiis, & quatuor tabernas, in publicum emit; basilicamque ibi fecit, quæ Porcia appellata est. Et vectigalia summis pretiis, ultro tributa infimis locaverunt. quas locatio-

cationes quum senatus, precibus & lacrimis publicanorum victus, induci & de integro locari jussisset; censores, edicto summotis ab hasta, qui ludificati priorem locationem erant, omnia eadem paullum imminutis pretiis locaverunt. Nobilis censura fuit, simultatiumque plena; quæ M. Porcium (cui acerbitas ea assignabatur) per omnem vitam exercuerunt. Eodem anno coloniæ duæ, Potentia in Picenum, Pisaurum in Gallicum agrum, deductæ sunt. Sena jugera in singulos data. diviserunt agrum, coloniasque deduxerunt iidem tresviri, Q. Fabius Labeo, & M. & Q. Fulvii, Flaccus & Nobilior. Consules ejus anni nec domi nec militiæ memorabile quicquam egerunt.

XLV. In insequentem annum crearunt consules M. Claudium Marcellum, Q. Fabium Labeonem. M. Claudius, Q. Fabius Idibus Martiis, quo die consulatum inierunt, de provinciis suis prætorumque retulerunt. Prætores creati erant C. Valerius flamen Dialis, qui & priore anno petierat, & Sp. Postumius Albinus, & P. Cornelius Sisenna, L. Pupius, L. Julius, Cn. Sicinius. Consulibus Ligures cum iisdem exercitibus, quos P. Claudius & L. Porcius habuerant, provincia decreta est. Hispaniæ extra sortem prioris anni prætoribus cum suis exercitibus servatæ. Prætores ita sortiri jussi, uti flamini Diali utique altera juris dicendi Romæ provincia esset. peregrinam est sortitus: Sisennæ Cornelio urbana, Sp. Postumio Sicilia, L. Pupio Apulia, L. Julio Gallia, Cn. Sicinio Sardinia evenit. L. Julius maturare est jussus. Galli Transalpini, per saltus ignotæ antea viæ (ut ante dictum est) in Italiam transgressi, oppidum in agro, qui nunc est Aquilejensis, ædificabant. Id eos ut prohiberet, quod ejus sine bello posset, prætori mandatum est. si armis prohibendi essent, consules certiores faceret. ex his placere alterum adversus Gallos ducere legiones. Extremo prioris anni comitia habita erant in demortui

tui Cn. Cornelii locum auguris sufficiendi. Creatus Sp. Postumius Albinus.

XLVI. Hujus principio anni P. Licinius Crassus pontifex maximus mortuus est: in cujus locum M. Sempronius Tuditanus pontifex est cooptatus: pontifex maximus est creatus C. Servilius Geminus. P. Licinii funeris causâ visceratio data, & gladiatores centum viginti pugnaverunt, & ludi funebres per triduum facti, post ludos epulum. in quo, quum toto foro strata triclinia essent, tempestas, cum magnis procellis coorta, coëgit plerosque tabernacula statuere in foro. Eadem paulo post, quum undique disserenâsset, sublata. defunctosque vulgò ferebant, quòd inter fatalia vates cecinissent, necesse esse tabernacula in foro statui. Hâc religione levatis altera injecta, quòd sanguine per biduum pluisset in area Vulcani: & per decemviros supplicatio indicta erat ejus prodigii expiandi causâ. Priusquam consules in provincias proficiscerentur, legationes transmarinas in senatum introduxerunt. nec unquam antè tantum regionis ejus hominum Romæ fuerat. Nam ex quo fama per gentes, quæ Macedoniam accolunt, vulgata est, crimina querimoniasque de Philippo non neglegenter ab Romanis audiri, multis operæ pretium fuisse queri; pro se quæque civitates gentesque, singuli etiam privatim, (gravis enim accola omnibus erat) Romam, aut ad spem levandæ injuriæ, aut ad deflendæ solatium, venerunt. Et ab Eumene rege legatio cum fratre ejus Athenæo venit ad querendum simul, quòd non deducerentur ex Thracia præsidia, simul quòd in Bithyniam Prusiæ bellum adversus Eumenem gerenti auxilia missa forent.

XLVII. Respondendum ad omnia juveni tum admodum Demetrio erat; quum haud facile esset, aut ea, quæ objicerentur, aut quæ adversus ea dicenda erant, memoriâ complecti. nec enim multa solùm, sed etiam pleraque oppidò quàm parva erant: de contro-

versia

versia finium, de hominibus raptis pecoribusque abactis, de jure aut dicto per libidinem aut non dicto, de rebus per vim aut per gratiam judicatis. nihil horum neque Demetrium docere dilucidè, nec se satis liquidò discere ab eo senatus quum cerneret posse; simul & tirocinio, & perturbatione juvenis moveretur; quæri jussit ab eo, ecquem de his rebus commentarium à patre accepisset? Quum respondisset, *accepisse se*; nihil prius nec potius visum est, quàm regis ipsius de singulis responsa accipere. Librum extemplo poposcerunt; deinde, ut ipse recitaret, permiserunt. Erant autem de rebus singulis in breve coactæ causæ: ut alia fecisse se secundùm decreta legatorum doceret; alia non per se stetisse, quo minùs faceret, sed per eos ipsos, qui accusarent. Interposuerat & querelas de iniquitate decretorum, & quàm non ex æquo disceptatum apud Cæcilium foret, indignéque sibi, nec ullo suo merito, insultatum ab omnibus esset. Has notas irritati ejus animi collegit senatus; ceterùm alia excusanti juveni, alia recipienti, futura ita, ut maximè vellet senatus, responderi placuit: *Nihil patrem ejus neque rectiùs, nec magis, quod ex voluntate senatûs esset, fecisse, quàm quòd, utcumque ea gesta essent, per Demetrium filium satisfieri voluisset Romanis. Multa & dissimulare, & oblivisci, & pati præterita senatum posse, & credere etiam, Demetrio credendum esse. Obsidem enim se animum ejus habere, etsi patri corpus reddiderit: & scire, quantum salvâ in patrem pietate possit, amicum eum populo Romano esse. Honorisque ejus causâ missuros in Macedoniam legatos, ut, si quid minùs factum sit, quàm debuerit, tum quoque sine piaculo rerum prætermissarum fiat. Velle etiam sentire Philippum, integra omnia sibi cum populo Romano Demetrii filii beneficio esse.*

XLVIII. Hæc, quæ augendæ amplitudinis ejus causâ facta erant, extemplo in invidiam, mox etiam in perniciem adolescenti verterunt. Lacedæmonii deinde introducti sunt. multæ & parvæ disceptationes jactaban-

ctabantur: sed, quæ maximè rem continerent, erant; utrùm restituerentur, quos Achæi damnaverant, necne; iniquè, an jure occidissent, quos occiderant. vertebatur &, utrùm manerent in Achaïco concilio Lacedæmonii; an, ut antè fuerat, secretum ejus unius in Peloponneso civitatis jus esset. Restitui, judiciaque facta tolli placuit: Lacedæmonem manere in Achaïco concilio: scribique id decretum, & consignari à Lacedæmoniis & Achæis. Legatus in Macedoniam Q. Marcius est missus: jussus idem in Peloponneso sociorum res adspicere. nam ibi quoque & ex veteribus discordiis residui motus erant, & Messene desciverat à concilio Achaïco. cujus belli & causas & ordinem si exprompere velim, immemor sim propositi, quo statui non ultrà attingere externa, nisi quà Romanis cohærerent rebus.

XLIX. Eventus memorabilis est, quòd, quùm bello superiores essent Achæi, Philopœmen prætor eorum capitur, ad præoccupandam Coronen [profectus,] quam hostes petebant, in valle iniqua cum equitibus paucis oppressus. Ipsum potuisse effugere Thracum Cretensiumque auxilio tradunt. sed pudor relinquendi equites, nobilissimos gentis, ab ipso nuper lectos, tenuit, quibus dùm locum ad evadendas angustias cogendo ipse agmen præbet, sustinens impetus hostium; prolapso equo, & suo ipse casu, & onere equi super eum ruentis, haud multùm abfuit, quin exanimaretur, septuaginta annos jam natus, & diutino morbo, ex quo tum primùm reficiebatur, viribus admodum attenuatis. Jacentem hostes superfusi oppresserunt: cognitumque primùm a verecundia memoriaque meritorum, haud secus, quàm ducem suum, attollunt reficiuntque, & ex valle devia in viam portant, vix sibimet ipsi præ necopinato gaudio credentes; pars nuncios Messenen præmittunt, debellatum esse, Philopœmenem captum adduci. Primùm adeo incredibilis visa res, ut non

pro

pro vano modò, sed vix pro sano nuncius audiretur. deinde, ut super alium alius idem omnes affirmantes veniebant, tandem facta fides; &, priusquam appropinquare urbi satis scirent, ad spectaculum omnes, simul liberi ac servi, pueri quoque cum feminis, effunduntur. itaque clauserant portam turbæ, dum pro se quisque, nisi ipse oculis suis credidisset, vix pro comperta tantam rem habiturus videretur. Ægre summoventes obvios intrare portam, qui adducebant Philopœmenem, potuerunt, atque turba conferta iter reliquum clauserat. &, quum pars maxima exclusa à spectaculo esset, theatrum repentè, quod viæ propinquum erat, compleverunt, &, ut eò in conspectum populi adduceretur, unâ voce omnes exposcebant. Magistratus & principes, veriti, ne quem motum misericordia præsentis tanti viri faceret, quum alios verecundia pristinæ majestatis collata præsenti fortunæ, alios recordatio ingentium meritorum motura esset, procul in conspectu eum statuerunt. deinde raptim ex oculis hominum abstraxerunt, prætore Dinocrate dicente, esse, quæ pertinentia ad summam belli percunctari eum magistratus vellent. Inde abducto eo in curiam, & senatu vocato, consultari cœptum.

L. Jam invesperascebat, & non modò cetera, sed ne in proximam quidem noctem ubi satis tutò custodiretur, expediebant. Obstupuerant ad magnitudinem pristinæ ejus fortunæ virtutisque: & neque ipsi domum recipere custodiendum audebant, nec cuiquam uni custodiam ejus satis credebant. Admonent deinde quidam, esse thesaurum publicum sub terra, saxo quadrato septum. eò vinctus demittitur, & saxum ingens, quo operitur, machinâ superimpositum est. ita loco potius, quàm homini cuiquam, credendam custodiam rati, lucem insequentem exspectaverunt. Postero die multitudo quidem integra, memor pristinorum ejus in civitatem meritorum, parcendum, ac per eum remedia

remedia quærenda esse præsentium malorum, censebant: defectionis auctores, quorum in manu respublica erat, in secreto consultantes, omnes ad necem ejus consentiebant: sed, utrùm maturarent, an differrent, ambigebatur. Vicit pars avidior pœnæ, missusque, qui venenum ferret. Accepto poculo, nihil aliud locutum ferunt, quàm quæsisse, *si incolumis Lycortas* (is alter imperator Achæorum erat) *equitesque evasissent?* Postquam dictum est, *incolumes esse*; *Bene habet*, inquit; &, poculo impavidè exhausto, haud ita multo post exspiravit. Non diuturnum mortis ejus gaudium auctoribus crudelitatis fuit. victa namque Messene bello exposcentibus Achæis noxios dedidit, ossaque reddita Philopœmenis sunt: & sepultus ab universo Achaico est concilio, adeo omnibus humanis congestis honoribus, ut ne divinis quidem abstineretur. Ab scriptoribus rerum Græcis Latinisque tantum huic viro tribuitur, ut à quibusdam eorum, velut ad insignem notam hujus anni, memoriæ mandatum sit, tres claros imperatores eo anno decessisse, Philopœmenem, Hannibalem, P. Scipionem. adeo in æquo eum duarum potentissimarum gentium summis imperatoribus posuerunt.

LI. Ad Prusiam regem legatus T. Quinctius Flamininus venit, quem suspectum Romanis & receptus post fugam Antiochi Hannibal, & bellum adversus Eumenem motum faciebat. ibi, seu quia à Flaminino inter cetera objectum Prusiæ erat, hominem omnium, qui viverent, infestissimum populo Romano apud eum esse, qui patriæ suæ primùm, deinde, fractis ejus opibus, Antiocho regi auctor belli adversus populum Romanum fuisset: seu quia ipse Prusias, ut gratificaretur præsenti Flaminino Romanisque, per se necandi aut tradendi ejus in potestatem consilium cepit; à primo colloquio Flaminini milites extemplo ad domum Hannibalis custodiendam missi sunt. Semper talem exitum vitæ suæ Hannibal prospexerat animo, & Romanorum

norum inexpiabile odium in se cernens, & fidei regum nihil sanè confisus. Prusiæ verò levitatem etiam expertus erat. Flaminini quoque adventum velut fatalem sibi horruerat. Ad omnia undique infesta, ut iter semper aliquod præparatum fugæ haberet, septem exitus è domo fecerat; & ex iis quosdam occultos, ne custodiâ sepirentur. Sed grave imperium regum nihil inexploratum, quod investigari volunt, efficit. totius circuitum domûs ita custodiis complexi sunt, ut nemo inde elabi posset. Hannibal, postquam est nunciatum, milites regios in vestibulo esse, postico, quod devium maximè atque occultissimi exitûs erat, fugere conatus, ut id quoque occursu militum obseptum sensit, & omnia circà clausa custodiis dispositis esse, venenum (quod multo antè præparatum ad tales habebat casus) poposcit. *Liberemus*, inquit, *diuturnâ curâ populum Romanum, quando mortem senis exspectare longum censent. Nec magnam, nec memorabilem ex inermi proditoque Flamininus victoriam feret. mores quidem populi Romani quantum mutaverint, vel hic dies argumento erit. Horum patres Pyrrho regi, hosti armato, exercitum in Italia habenti, ut à veneno caveret, prædixerunt. hi legatum consularem, qui auctor esset Prusiæ per scelus occidendi hospitis, miserunt.* Exsecratus deinde in caput regnumque Prusiæ, & hospitales Deos violatæ ab eo fidei testes invocans, poculum exhausit. Hic vitæ exitus fuit Hannibalis.

LII. Scipionem & Polybius, & Rutilius hoc anno mortuum scribunt. Ego neque his, neque Valerio assentior: his, quòd, censoribus M. Porcio, L. Valerio, principem senatûs ipsum L. Valerium censorem lectum invenio; quum superioribus tribus lustris Africanus fuisset: quo vivo, nisi ut ille senatu moveretur, quam notam nemo memoriæ prodidit, alius princeps in locum ejus lectus non esset. Antiatem auctorem refellit tribunus plebis M. Nævius, adversus quem oratio inscripta P. Africani est. Hic Nævius in magistra-

tuum

tuum libris est tribunus plebis, P. Claudio, L. Porcio consulibus: sed iniit tribunatum, Ap. Claudio, M. Sempronio consulibus, ante diem quartum Idus Decembres. inde tres menses ad Idus Martias sunt; quibus P. Claudius, L. Porcius consulatum inierunt. Ita & vixisse in tribunatu Nævii videtur, diesque ei dici ab eo potuisse; decessisse autem ante L. Valerii & M. Porcii censuram. Trium clarissimorum suæ cujusque gentis virorum non magis tempore congruente comparabilis mors videtur esse, quàm quòd nemo eorum satis dignum splendore vitæ exitum habuit. Jam primùm omnes non in patrio solo mortui, nec sepulti sunt. veneno absumpti Hannibal & Philopœmen; exsul Hannibal, proditus ab hospite; captus Philopœmen in carcere & in vinculis exspiravit. Scipio, etsi non exsul, neque damnatus, die tamen dictâ, ad quam non adfuerat reus, absens citatus, voluntarium non sibimet ipse solùm, sed etiam funeri suo, exsilium indixit.

LIII. Dum ea in Peloponneso (à quibus divertit oratio) geruntur, reditus in Macedoniam Demetrii legatorumque aliter aliorum affecerat animos. vulgus Macedonum, quos belli ab Romanis imminentis metus terruerat, Demetrium, ut pacis auctorem, cum ingenti favore conspiciebant: simul & spe haud dubiâ regnum ei post mortem patris destinabant. *Nam, etsi minor ætate, quàm Perseus, esset, hunc tamen justâ matrefamiliæ, illum pellice ortum esse: illum, ut ex vulgato corpore genitum, nullam certi patris notam habere; hunc insignem Philippi similitudinem præ se ferre. Ad hoc, Romanos Demetrium in paterno solio locaturos; Persei nullam apud eos gratiam esse.* Hæc vulgò loquebantur. itaque & Persea cura angebat, ne parum pro se una ætas valeret, quum omnibus aliis rebus frater superior esset: & Philippus ipse, vix sui arbitrii fore, quem heredem regni relinqueret, credens, sibi quoque graviorem esse, quàm vellet, minorem filium censebat. Offendebatur

batur interdum concursu Macedonum ad eum, & alteram jam se vivo regiam esse indignabatur. Et ipse juvenis haud dubiè inflatior redierat, subnisus erga se judiciis senatûs, concessisque sibi, quæ patri negata essent: & omnis mentio Romanorum, quantam dignitatem ei apud ceteros Macedonas, tantam invidiam, non apud fratrem modò, sed etiam apud patrem, conciliabat: utique postquam alii legati Romani venerunt, & cogebatur decedere Thracià, præsidiaque deducere, & alia, aut ex decreto priorum legatorum, aut ex nova constitutione senatûs, facere. Sed omnia mœrens quidem & gemens, (eo magis, quòd filium frequentiorem propè cum illis, quàm secum, cernebat) obedienter tamen adversus Romanos faciebat, ne quam movendi extemplo belli causam præberet. Avertendos etiam animos à suspicione talium consiliorum ratus, mediam in Thraciam exercitum in Odrysas, & Dentheletos & Bessos duxit. Philippopolin urbem, fugà desertam oppidanorum, qui in proxima montium juga cum familiis receperant sese, cepit: campestresque barbaros, depopulatus agròs eorum, in deditionem accepit. relicto inde ad Philippopolin præsidio, quod haud multo post ab Odrysis expulsum est, oppidum in Deuriopo condere instituit. Pæoniæ ea regio est prope Erigonum fluvium; qui, ex Illyrico per Pæoniam fluens, in Axium amnem editur. Haud procul Stobis, vetere urbe, novam urbem Perseïda, ut is filio majori haberetur honos, appellari jussit.

LIV. Dum hæc in Macedonia geruntur, consules in provincias profecti. Marcellus nuncium præmisit ad L. Porcium proconsulem, ut ad novum Gallorum oppidum legiones admoveret. Advenienti consuli Galli sese dediderunt. duodecim millia armatorum erant. plerique arma ex agris rapta habebant. ea ægre patientibus iis adempta, quæque alia aut populantes agros rapuerant, aut secum attulerant. de his rebus qui queren-

rerentur, legatos Romam miserunt. Introducti in senatum, à C. Valerio prætore exposuerunt, *Se, superante in Gallia multitudine, inopiâ coactos agri & egestate, ad quærendam sedem Alpes transgressos. quæ inculta per solitudines viderent, ibi sine ullius injuria consedisse. Oppidum quoque ædificare cœpisse: quod indicium esset, nec agro, nec urbi ulli vim allaturos venisse. Nuper M. Claudium ad se nuncium misisse, bellum se cum iis, ni dederentur, gesturum. Se, certam, etsi non speciosam, pacem, quàm incerta belli, præoptantes, dedidisse se priùs in fidem, quàm in potestatem, populi Romani. Post paucos dies, jussos & agro & urbe decedere, sese tacitos abire, quò terrarum possent, in animo habuisse. arma deinde sibi, & postremò omnia alia, quæ ferrent agerentve, adempta. Orare se senatum populumque Romanum, ne in se innoxios deditos acerbiùs, quàm in hostes, sævirent.* Huic orationi senatus ita responderi jussit: *Neque illos rectè fecisse, quum in Italiam venerint, oppidumque in alieno agro, nullius Romani magistratûs, qui ei provinciæ præesset, permissu, ædificare conati sint: neque senatui placere, deditos spoliari. Itaque se cum iis legatos ad consulem missuros; qui, si redeant, unde venerint, omnia iis sua reddi jubeant; quique protinus eant trans Alpes, & denuncient Gallicis populis, multitudinem suam domi contineant. Alpes propè inexsuperabilem finem in medio esse. non utique iis melius fore, quàm qui eas primi pervias fecissent.* Legati missi L. Furius Purpureo, Q. Minucius, L. Manlius Acidinus. Galli, redditis omnibus, quæ sine cujusquam injuria habebant, Italiâ excesserunt.

LV. Legatis Romanis Transalpini populi benignè responderunt. seniores eorum nimiam lenitatem populi Romani castigârunt: *Quòd eos homines, qui gentis injussu profecti occupare agrum imperii Romani, & in alieno solo ædificare oppidum conati sint, impunitos dimiserint. Debuisse gravem temeritatis mercedem statui. quòd verò etiam sua reddiderint, vereri, ne tantâ indulgentiâ plures ad talia audenda impellantur.* Et exceperunt, & prosecuti cum

donis

ctonis legatos sunt. M. Claudius consul, Gallis ex provincia exactis, Istricum bellum moliri cepit, literis ad senatum missis, ut sibi in Istriam traducere legiones liceret. Id senatui placuit. Illud agitabant, uti colonia Aquileia deduceretur. nec satis constabat, utrùm Latinam, an civium Romanorum, deduci placeret. postremò Latinam potiùs coloniam deducendam Patres censuerunt. Triumviri creati sunt P. Scipio Nasica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Eodem anno Mutina & Parma coloniæ Romanorum civium sunt deductæ. bina millia hominum in agro, qui proximè Bojorum, antè Tuscorum fuerat, octona jugera Parmæ, quina Mutinæ acceperunt. Deduxerunt triumviri M. Æmilius Lepidus, T. Æbutius Carus, L. Quinctius Crispinus. Et Saturnia colonia civium Romanorum in agrum Caletranum est deducta. deduxerunt triumviri Q. Fabius Labeo, C. Afranius Stellio, Ti. Sempronius Gracchus. jugera in singulos data decem.

LVI. Eodem anno A. Terentius proconsul haud procul flumine Ibero, in agro Ausetano, & prœlia secunda cum Celtiberis fecit, & oppida, quæ ibi communierant, aliquot expugnavit. Ulterior Hispania eo anno in pace fuit, quia & P. Sempronius proconsul diutino morbo est implicitus, &, nullo lacessente, peropportunè quieverunt Lusitani. Nec in Liguribus memorabile quidquam à Q. Fabio consule gestum. M. Marcellus, ex Istria revocatus, exercitu dimisso, Romam comitiorum causâ rediit. Creavit consules Cn. Bæbium Tamphilum & L. Æmilium Paullum. cum M. Æmilio Lepido hic ædilis curulis fuerat: à quo consule quintus annus erat, quum is ipse Lepidus post duas repulsas consul factus esset. Prætores inde facti Q. Fulvius Flaccus, M. Valerius Lævinus, P. Manlius iterum, M. Ogulnius Gallus, L. Cæcilius Denter, C. Terentius Istra. Supplicatio extremo anno fuit pro-

prodigiorum causâ; quòd sanguine per biduum pluisse in area Concordiæ satis credebant; nunciatumque erat, haud procul Sicilià insulam, quæ non antè fuerat, novam editam è mari esse. Hannibalem hoc anno Antias Valerius decessisse auctor est, legatis ad eam rem ad Prusiam missis, præter T. Quinctium Flamininum, (cujus in ea re celebre est nomen) L. Scipione Asiatico & P. Scipione Nasicâ.

LIBER XL.

EPITOME.

IV. *Quum Philippus liberos eorum, quos occiderat, conquiri obsides jussisset, Theoxena, pro liberis suis & sororis admodum pueris verita regis libidinem, prolatis in medium gladiis & poculo, in quo erat venenum, suasit iis, ut imminens ludibrium morte effugerent: quod quum persuasisset, ipsa se cum viro è navi in mare præcipitavit.* V, VI, &c. *Certamina inter Philippi Macedoniæ regis liberos Persen & Demetrium referuntur:* VIII. *Et ut fraude fratris sui Demetrius confictis criminibus, inter quæ accusatione parricidii & affectati regni, primùm petitus,* XXIV. *ad ultimum, quoniam populi Romani amicus erat, veneno necatus est; regnumque Macedoniæ mortuo Philippo ad Persen devenit.* XVI, XXV, &c. *Item res in Liguribus & in Hispania contra Celtiberos à compluribus feliciter gestas continet.* XXIX. *Libri Numæ Pompilii in agro L. Petillii scribæ sub Janiculo à cultoribus agri, in arca lapidea clausi, & Græci & Latini, inventi sunt; in quibus quum plura, quæ dissolvendarum religionum, prætor, ad quem delati erant, legisset, juravit senatui, contra rempublicam esse, ut legerentur servarenturque: &*

& ex senatusconsulto in Comitio exusti sunt. XXXIV. *Colonia Aquileia deducta est.* LIV, &c. *Philippus, ægritudine animi confectus, quòd Demetrium filium, falsis Persei alterius filii delationibus impulsus, veneno sustulisset, & de pœna Persei cogitavit, voluitque Antigonum potiùs amicum suum successorem regni sui relinquere. Sed in hac cogitatione morte raptus est. regnum Perseus excepit.*

I. PRINCIPIO insequentis anni consules prætoresque sortiti provincias sunt. consulibus, nulla, præter Ligures, quæ decerneretur, erat. Jurisdictio urbana M. Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio evenit; Hispaniarum Q. Fulvio Flacco citerior, P. Manlio ulterior, L. Cæcilio Dentri Sicilia, C. Terentio Istræ Sardinia. Consules delectus habere jussi. Q. Fabius ex Liguribus scripserat, Apuanos ad rebellionem spectare; periculumque esse, ne impetum in agrum Pisanum facerent. Et ex Hispaniis, citeriorem in armis esse, & cum Celtiberis bellari sciebant: in ulteriore, quia diu æger prætor esset, luxuriâ & otio solutam disciplinam militarem esse. Ob ea novos exercitus conscribi placuit: quatuor legiones in Ligures, uti singulæ quina millia & ducenos pedites, trecenos haberent equites: sociorum iisdem Latini nominis quindecim millia peditum addita, & octingenti equites. hi duo consulares exercitus essent. Scribere præterea jussi septem millia peditum sociorum ac Latini nominis, & quadringentos equites; & mittere ad M. Marcellum in Galliam, cui ex consulatu prorogatum imperium erat. In Hispaniam etiam utramque quæ ducerentur, quatuor millia peditum civium Romanorum & ducenti equites, & sociorum septem millia peditum cum trecentis equitibus scribi jussa. & Q. Fabio Labeoni cum exercitu, quem habebat in Liguribus, prorogatum in annum imperium est.

 II. Vet

II. Ver procellosum eo anno fuit. pridie Parilia, medio ferme die, atrox cum vento tempestas coorta multis sacris profanisque locis stragem fecit: signa ænea in Capitolio dejecit: forem ex æde Lunæ, quæ in Aventino est, raptam tulit, & in posticis partibus Cereris templi affixit: signa alia in circo maximo cum columnis, quibus superstabant, evertit: fastigia aliquot templorum, à culminibus abrupta, fœdè dissipavit. Itaque in prodigium versa ea tempestas, procurarique aruspices jusserunt. simul procuratum est, quòd tripedem mulum Reate natum nunciatum erat, & à Formiis ædem Apollinis ac Cajetæ de cœlo tactam. ob ea prodigia viginti hostiis majoribus sacrificatum est, & diem unum supplicatio fuit. Per eosdem dies ex literis A. Terentii proprætoris cognitum, P. Sempronium in ulteriore provincia, quum plus annum æger fuisset, mortuum esse. eo maturiùs in Hispaniam prætores jussi proficisci. Legationes transmarinæ deinde in senatum introductæ sunt. Prima Eumenis & Pharnacis regum, & Rhodiorum querentium de Sinopensium clade. Philippi quoque legati, & Achæorum, & Lacedæmoniorum, sub idem tempus venerunt. iis, priùs Marcio audito, qui ad res Græciæ Macedoniæque visendas missus erat, responsa data sunt. Asiæ regibus ac Rhodiis responsum est, legatos ad eas res visendas missurum senatum.

III. De Philippo auxerat curam Marcius. nam ita fecisse eum, quæ senatui placuissent, fatebatur, ut facilè appareret, non diutiùs, quàm necesse esset, facturum. neque obscurum erat rebellaturum, omniaque, quæ tunc ageret diceretque, eò spectare. Jam primùm omnem ferè multitudinem civium ex maritimis civitatibus cum familiis suis in Emathiam, quæ nunc dicitur, quondam appellata Pæonia est, traduxit: Thracibusque & aliis barbaris urbes tradidit habitandas, fidiora hæc genera hominum fore ratus in Roma-

no bello. Ingentem ea res fremitum tota Macedonia fecit; relinquentesque penates suos cum conjugibus ac liberis pauci tacitum dolorem continebant; exsecrationesque in agminibus proficiscentium in regem, vincente odio metum, exaudiebantur. His ferox animus omnes homines, omnia loca temporaque suspecta habebat. Postremò negare propalam cœpit, satis tutum sibi quicquam esse, nisi liberos eorum, quos interfecisset, comprehensos in custodia haberet, & tempore alium alio tolleret.

IV. Eam crudelitatem, fœdam per se, fœdiorem unius domûs clades fecit. Herodicum, principem Thessalorum, multis antè annis occiderat: generos quoque ejus postea interfecit. in viduitate relictæ filiæ, singulos filios parvos habentes. Theoxena & Archo nomina mulieribus erant. Theoxena, multis petentibus, aspernata nuptias est. Archo Poridi cuidam, longè principi gentis Æneatum, nupsit; &, apud eum plures enisa partus, parvis admodum relictis omnibus, decessit. Theoxena, ut in suis manibus liberi sororis educarentur, Poridi nupsit: &, tanquam omnes ipsa enisa foret, suum sororisque filios in eadem habebat cura. postquam regis edictum de comprehendendis liberis eorum, qui interfecti essent, accepit; ludibrio futuros, non regis modò, sed custodum etiam libidini, rata, ad rem atrocem animum adjecit; ausaque est dicere, se suà manu potiùs omnes interfecturam, quàm in potestatem Philippi venirent. Poris, abominatus mentionem tam fœdi facinoris, Athenas deportaturum eos ad fidos hospites dixit, comitemque ipsum fugæ futurum esse. Proficiscuntur ab Thessalonica Æneam ad statum sacrificium, quod conditori Æneæ cum magna ceremonia quotannis faciunt. ibi die per solennes epulas consumpto, navem præparatam à Poride, sopitis omnibus, de tertia vigilia conscendunt, tanquam redituri in Thessalonicam: sed trajicere in Eubœam erat

rat propositum. Ceterùm in adversum ventum nequicquam eos tendentes prope terram lux oppressit: & regii, qui præerant custodiæ portûs, lembum armatum ad pertrahendam eam navim miserunt, cum gravi edicto, ne reverterentur sine ea. Quum jam appropinquabant, Poris quidem ad hortationem remigum nautarumque intentus erat; interdum manus ad cœlum tendens Deos, ut ferrent opem, orabat. ferox interim femina, ad multo antè præcogitatum revoluta facinus, venenum diluit, ferrumque promit: &, posito in conspectu poculo, strictisque gladiis, *Mors*, inquit, *una vindicta est. Viæ ad mortem hæ sunt: qua quemque animus fert, effugite superbiam regiam. Agite, juvenes mei; primùm, qui majores estis, capite ferrum; aut haurite poculum, si segnior mors juvat.* Et hostes aderant, & auctor mortis instabat. Alii alio leto absumpti semianimes è nave præcipitantur. ipsa deinde, virum comitem mortis complexa, in mare sese dejecit. nave vacuâ dominis regii potiti sunt.

V. Hujus atrocitas facinoris novam velut flammam regis invidiæ adjecit, ut vulgò ipsum liberosque ejus exsecrarentur. quæ diræ brevi ab omnibus Diis exauditæ, ut sæviret ipse in suum sanguinem, effecerunt. Perseus enim, quum in dies magis cerneret favorem dignitatemque Demetrii fratris apud Macedonum multitudinem crescere, & gratiam apud Romanos, sibi spem nullam regni superesse, nisi in scelere, ratus, ad id unum omnes cogitationes intendit. ceterùm quum se ne ad id quidem, quod muliebri cogitabat animo, satis per se validum crederet, singulos amicorum patris tentare sermonibus perplexis instituit. & primò quidam ex his aspernantium tale quicquam speciem præbuerunt, quia plus in Demetrio spei ponebant. deinde, crescente in dies Philippi odio in Romanos, cui Perseus indulgeret, Demetrius summâ ope adversaretur, prospicientes animo exitum incauti à fraude fraterna

terna juvenis, adjuvandum, quod futurum erat, rati, fovendamque spem potentioris, Perseo se adjungunt. ceterà in suum quæque tempus agenda differunt. in præsentia placet, omni ope in Romanos accendi regem, impellique ad consilia belli, ad quæ jam suâ sponte animum inclinasset. Simul, ut Demetrius in dies suspectior esset, ex composito sermones ad spretionem Romanorum trahebant. ibi quum alii mores & instituta eorum, alii res gestas, alii speciem ipsius urbis, nondum exornatæ neque publicis neque privatis locis, alii singulos principum eluderent; juvenis incautus, & amore nominis Romani, & certamine adversus fratrem, omnia tuendo suspectum se patri & opportunum criminibus faciebat. Itaque expertem eum pater omnium de rebus Romanis consiliorum habebat. totus in Persea versus, cum eo cogitationes ejus rei dies ac noctes agitabat. Redierant, quos fortè miserat in Bastarnas ad arcessenda auxilia, adduxerantque inde nobiles juvenes, & regii quosdam generis: quorum unus sororem suam in matrimonium Philippi filio pollicebatur: erexeratque consociatio gentis ejus animum regis. Tum Perseus, *Quid ista prosunt?* inquit. *nequaquam tantum in externis auxiliis est præsidii, quantum periculi fraude domesticâ. Proditorem nolo dicere, certè speculatorem habemus in sinu: cujus, ex quo obses Romæ fuit, corpus nobis reddiderunt Romani, animum ipsi habent. Omnium penè Macedonum in eum ora conversa sunt: nec regem se alium rentur habituros esse, quàm quem Romani dedissent.* His per se ægra mens senis stimulabatur. & animo magis, quàm vultu, ea crimina accipiebat.

VI. Fortè lustrandi exercitûs venit tempus, cujus solenne est tale. Caput mediæ canis præcisæ & prior pars ad dexteram, cum extis posterior ad lævam viæ ponitur. inter hanc divisam hostiam copiæ armatæ traducuntur. præferuntur primo agmini arma insignia omnium ab ultima origine Macedoniæ regum: deinde

rex ipse cum liberis sequitur: proxima est regia cohors custodesque corporis: postremum agmen Macedonum cetera multitudo claudit. Latera regis duo filii juvenes cingebant, Perseus jam tricesimum annum agens, Demetrius quinquennio minor; medio juventæ robore ille, hic flore; fortunati patris matura soboles, si mens sana fuisset. Mos erat, lustrationis sacro peracto, exercitum decurrere, & divisas bifariam duas acies concurrere ad simulacrum pugnæ. Regii juvenes duces ei ludicro certamini dati. ceterùm non imago fuit pugnæ, sed, tanquam de regno dimicaretur, ita concurrerunt, multaque vulnera sudibus facta; nec præter ferrum quicquam defuit ad justam belli speciem. Pars ea, quæ sub Demetrio erat, longè superior fuit. id ægre patiente Perseo, lætari prudentes amici ejus, eamque rem ipsam dicere præbituram causam criminandi juvenis.

VII. Convivium eo die sodalium, qui simul decurrerant, uterque habuit, quum vocatus ad cœnam ab Demetrio Perseus negâsset. Festo die invitatio benigna & hilaritas juvenalis utrosque in vinum traxit. Commemoratio ibi certaminis ludicri & jocosa dicta in adversarios, ita ut ne ipsis quidem ducibus abstineretur, jactabantur. Ad has excipiendas voces speculator ex convivis Persei missus, quum incautior obversaretur, exceptus à juvenibus fortè triclinio egressis, malè mulcatur. Hujus rei ignarus Demetrius, *Quin comissatum*, inquit, *ad fratrem imus? & iram ejus, si qua ex certamine residet, simplicitate & hilaritate nostrâ lenimus?* Omnes se ire conclamârunt, præter eos, qui speculatoris ab se pulsati præsentem ultionem metuebant. quum eos quoque Demetrius traheret, ferrum veste abdiderunt, quo se tutari, si qua vis fieret, possent. Nihil occulti esse in intestina discordia potest. utraque domus speculatorum & proditorum plena erat. Præcucurrit index ad Persea, ferro succinctos nunci-

nuncians cum Demetrio quatuor adolescentes venire, etsi causa apparebat, (nam ab iis pulsatum convivam suum audierat) tamen, infamandæ rei causâ, januam obserari jubet: & ex parte superiore ædium, versisque in viam fenestris, comissatores, tanquam ad cædem suam venientes, aditu januæ arcet. Demetrius, per vinum, quòd excluderetur, paulisper vociferatus, in convivium redit, totius rei ignarus.

VIII. Postero die Perseus, quàm primùm conveniendi potestas patris fuit, regiam ingressus, perturbatoque vultu in conspectu patris tacitus procul constitit. cui, quum pater, *Satin' salva?* &, *quænam ea mæstitia esset?* interrogaret eum, *De lucro tibi*, inquit, *vivere me scito. jam non occultis à fratre petimur insidiis. Nocte cum armatis domum ad interficiendum me venit: clausisque foribus, parietum præsidio me à furore ejus sum tutatus.* Quum pavorem mixtum admiratione patri injecisset, *Atqui, si aures præbere potes*, inquit, *manifestam rem teneas, faciam.* *Enimvero se*, Philippus dicere, *auditurum*, vocarique extemplo Demetrium jussit: & seniores duos amicos, expertes inter fratres certaminum, infrequentes jam in regia, Lysimachum & Onomastum arcessit, quos in consilio haberet. Dum veniunt amici, solus, filio procul stante, multa secum animo volutans, inambulavit. postquam venisse eos nunciatum est, secessit in partem interiorem cum duobus amicis, totidem custodibus corporis: filiis, ut ternos inermes secum introducerent, permisit. Ibi quum consedisset: *Sedeo*, inquit, *miserrimus pater, judex inter duos filios, accusatorem parricidii, & reum; aut confícti, aut admissi criminis labem apud meos inventurus. Jampridem quidem hanc procellam imminentem timebam, quum vultus inter vos minimè fraternos cernerem, quum voces quasdam exaudirem. sed interdum spes animum subibat, deflagrare iras vestras, purgari suspiciones posse. etiam hostes, armis positis, fœdus icisse, & privatas multorum simultates finitas. subiturum vobis ali-*

quando germanitatis memoriam, puerilis quondam simplicitatis consuetudinisque inter vos, meorum denique praeceptorum; quae, vereor, ne vana surdis auribus cecinerim. Quoties ego, audientibus vobis, detestatus exempla discordiarum fraternarum, horrendos eventus eorum retuli, quibus se stirpemque suam, domos, regna, funditus evertissent? Meliora quoque exempla parte alterâ posui; sociabilem consortionem inter binos Lacedæmoniorum reges, salutarem per multa secula ipsis patriæque. Eandem civitatem, postquam mos sibi cuique rapiendi tyrannidem exortus sit, eversam. Jam hos Eumenem Attalumque fratres, à quàm exiguis rebus, propè ut puderet regii nominis, mihi, Antiocho, & cuilibet regum hujus ætatis, nullâ re magis, quàm fraternâ unanimitate, regnum æquâsse. Ne Romanis quidem exemplis abstinui, quæ aut visa, aut audita habebam: T. & L. Quinctiorum, qui bellum mecum gesserunt; P. & L. Scipionum, qui Antiochum devicerunt; patris patruique eorum, quorum perpetuam vitæ concordiam mors quoque miscuit. Neque vos illorum scelus, similisque sceleri eventus, deterrere à vecordi discordia potuit: neque horum bona mens, bona fortuna, ad sanitatem flectere. Vivo & spirante me, hereditatem meam ambo & spe & cupiditate improbâ crevistis. Eo usque me vivere vultis, donec, alterius vestrûm superstes, haud ambiguum regem alterum meâ morte faciam. Nec fratrem, nec patrem potestis pati. nihil cari, nihil sancti est: in omnium vicem regni unius insatiabilis amor successit. Agite, conscelerate aures paternas: decernite criminibus, mox ferro decreturi: dicite palàm, quicquid aut veri potestis, aut comminisci libet. Reseratæ aures sunt, quæ posthac secretis alterius ab altero criminibus claudentur. Hæc, furens irâ, quum dixisset, lacrimæ omnibus obortæ, & diu mœstum silentium tenuit.

IX. Tum Perseus: *Aperienda nimirum nocte janua fuit, & armati comissatores accipiendi, præbendumque ferro jugulum, quando non creditur, nisi perpetratum, facinus; & eadem petitus insidiis audio, quæ latro atque insidiator. Non nequicquam isti unum Demetrium filium te habere, me subditum*

tum & pellice genitum appellant. nam, si gradum, si caritatem filii apud te haberem, non in me, querentem deprehensas insidias, sed in eum, qui fecisset, sævires: nec adeo tibi vilis vita esset nostra, ut nec præterito periculo meo movereris, neque futuro, si insidiantibus sit impune. Itaque, si mori tacitum oportet, taceamus, precati tantùm Deos, ut à me cœptum scelus in me finem habeat, nec per meum latus tu peteris. Sin autem, (quod circumventis in solitudine natura ipsa subjicit, ut hominum, quos nunquam viderint, fidem tamen implorent) mihi quoque, ferrum in me strictum cernenti, vocem mittere liceat; per te, patriumque nomen, quod utri nostrûm sanctius sit, jampridem sentis, ita me audias, precor, tanquam si, voce & comploratione nocturnâ excitus, mihi quiritanti intervenisses, Demetrium cum armatis nocte intempestâ in vestibulo meo deprehendisses. quod tum vociferarer in re præsenti pavidus, hoc nunc postero die queror. Frater, non comissantium in vicem jamdiu vivimus inter nos. negare utique vis: huic spei tuæ obstat ætas mea, obstat gentium jus, obstat vetustus Macedoniæ mos, obstat verò etiam patris judicium. Hæc transcendere, nisi per meum sanguinem, non potes. omnia moliris & tentas. adhuc seu cura mea, seu fortuna, restitit parricidio tuo. Hesternâ die in lustratione, & decursu, & simulacro ludicro pugnæ, funestum propè prælium fecisti: nec me aliud à morte vindicavit, quàm quòd me ac meos vinci passus sum. Ab hostili prælio, tanquam fraterno lusu, pertrahere me ad cœnam voluisti. Credis, me, pater, inter inermes convivas cœnaturum fuisse, ad quem armati comissatum venerunt? credis nihil à gladiis nocte periculum fuisse, quem sudibus, te inspectante, propè occiderunt? Quid hoc noctis, quid inimicus ad iratum, quid cum ferro succinctis juvenibus venis? Convivam me tibi committere ausus non sum; comissatorem te cum armatis venientem recipiam? Si aperta janua fuisset, funus meum parares hoc tempore, pater, quo querentem audis. Nihil ego, tanquam accusator, criminosè nec dubia argumentis colligendo ago. Quid enim? negat se cum multitudine

venisse ad januam meam? an ferro succinctos secum fuisse? Quos nominavero, arcesse. possunt quidem omnia audere, qui hoc ausi sunt; non tamen audebunt negare. Si deprehensos intra limen meum cum ferro ad te deducerem, pro manifestis haberes; fatentes pro deprehensis habe.

X. *Exsecrare nunc cupiditatem regni, & furias fraternas concita. sed, ne sint cæcæ, pater, exsecrationes tuæ, discerne & dispice insidiatorem & petitum insidiis. noxium huic esse caput. Qui occisurus fratrem fuit, habeat etiam iratos paternos Deos: qui periturus fraterno scelere fuit, perfugium in patris misericordia & justitia habeat. Quò enim aliò confugiam, cui non solenne lustrale exercitûs tui, non decursus militum, non domus, non epulæ, non nox, ad quietem data naturæ beneficio mortalibus, tuta est? Si iero ad fratrem invitatus, moriendum est: si recepero intra januam comissatum fratrem, moriendum est. nec eundo, nec manendo insidias evito. quò me conferam? Nihil præter Deos, pater, & te colui. non Romanos habeo, ad quos confugiam. periisse expetunt, quia tuis injuriis doleo, quia tibi ademptas tot urbes, tot gentes, modò Thraciæ maritimam oram, indignor. nec me, nec te incolumi, Macedoniam suam futuram sperant. Si me scelus fratris, te senectus, absumpserit, aut ne ea quidem exspectata fuerit, regem regnumque Macedoniæ sua futura sciunt. Si quid extra Macedoniam tibi Romani reliquissent, mihi quoque id relictum crederem receptaculum. At in Macedonibus satis præsidii est. Vidisti hesterno die impetum in me militum. Quid illis defuit, nisi ferrum? quod illis defuit interdiu, convivæ fratris noctu sumpserunt. Quid de magna parte principum loquar, qui in Romanis spem omnem dignitatis & fortunæ posuerunt, & in eo, qui omnia apud Romanos potest? neque, Hercule, istum mihi tantùm fratri majori, sed propè est, ut tibi quoque ipsi, regi & patri, præferant. Iste enim est, cujus beneficio pœnam tibi senatus remisit, qui nunc te ab armis Romanis protegit, qui tuam senectutem obligatam & obnoxiam adolescentiæ suæ esse æquum censet. Pro isto Romani stant, pro isto omnes urbes tuo imperio libe-*

tatæ,

tate, pro isto Macedones, qui pace Romanâ gaudent. mihi præter te, pater, quid usquam aut spei, aut præsidii est?

XI. *Quò spectare illas literas ad te nunc missas T. Quinctii credis, quibus, & bene te consuluisse rebus tuis, ait, quòd Demetrium Romam miseris, & hortatur, ut iterum, & cum pluribus legatis & primoribus Macedonum, remittas eum? T. Quinctius nunc est auctor omnium rerum isti & magister. Eum sibi, te abdicato patre, in locum tuum substituit. illic antè omnia clandestina concocta sunt consilia. Quæruntur adjutores consiliis, quum te plures, & principes Macedonum, cum isto mittere jubet. qui hinc integri & sinceri Romam eunt, Philippum regem se habere credentes, imbuti illinc & infecti Romanis delenimentis redeunt. Demetrius iis unus omnia est. eum jam regem, vivo patre, appellant. Hæc si indignor, audiendum est statim, non ab aliis solùm, sed etiam à te, pater, cupiditatis regni crimen. Ego verò, si in medio ponitur, non agnosco. quem enim suo loco moveo, ut ipse in ejus locum succedam? Unus ante me pater est: &, ut diu sit, Deos rogo. Superstes (& ita sim, si merebor, ut ipse me esse velit) hereditatem regni, si pater tradet, accipiam. Cupit regnum, & quidem scelerate cupit, qui transcendere festinat ordinem ætatis, naturæ, moris Macedonum, juris gentium. Obstat frater major, ad quem jure, voluntate etiam patris, regnum pertinet. Tollatur: non primus regnum fraternâ cæde petiero. Pater senex, & filio solus orbatus, de se magis timebit, quàm ut filii necem ulciscatur. Romani lætabuntur, probabunt, defendent factum. Hæ spes incertæ, pater, sed non inanes sunt. Ita enim se res habet: periculum vitæ propellere à me potes, puniendo eos, qui ad me interficiendum ferrum sumpserunt: si facinori eorum successerit, mortem meam idem tu persequi non poteris.*

XII. Postquam dicendi finem Perseus fecit, conjecti eorum, qui aderant, oculi in Demetrium sunt, velut confestim responsurus esset. deinde diu fuit silentium, quum perfusum fletu appareret omnibus loqui non posse. Tandem vicit dolorem ipsa necessitas,

quum

quum dicere juberent, atque ita orsus est: *Omnia, quæ reorum antea fuerant auxilia, pater, præoccupavit accusator. Simulatis lacrimis in alterius perniciem veras meas lacrimas suspectas tibi fecit. quum ipse, ex quo ab Roma redii, per occulta cum suis colloquia dies noctesque insidietur; ultro mihi non insidiatoris modò, sed latronis manifesti & percussoris, speciem induit. Periculo suo te exterret, ut innoxio fratri per eundem te maturet perniciem. perfugium sibi nusquam gentium esse ait, ut ego ne apud te quidem quicquam spei reliquæ habeam. Circumventum, solum, inopem, invidiâ gratiæ externæ, quæ obest potiùs, quàm prodest, onerat. Jam illud quàm accusatoriè, quòd noctis hujus crimen miscuit cum cetera insectatione vitæ meæ? ut & hoc, quod jam, quale sit, scies, suspectum alio vitæ nostræ tenore faceret: & illam vanam criminationem spei, voluntatis, consiliorum meorum nocturno hoc ficto & composito argumento fulciret. Simul & illud quæsivit, ut repentina & minimè præparata accusatio videretur, quippe ex noctis hujus metu & tumultu repentino exorta. Oportuit autem, Perseu, si proditor ego patris regnique eram, si cum Romanis, si cum aliis inimicis patris inieram consilia, non exspectatam fabulam noctis hujus esse, sed proditionis meæ antè me accusatum: si illa separata ab hac vana accusatio erat, invidiamque tuam adversus me magis, quàm crimen meum indicatura, hodie quoque eam aut prætermitti, aut in aliud tempus differri: ut perspiceretur, utrùm ego tibi, an tu mihi, novo quidem & singulari genere odii, insidias fecisses. Ego tamen, quantum in hac subita perturbatione potero, separabo ea, quæ tu confudisti: & noctis hujus insidias, aut tuas, aut meas, detegam. Occidendi sui consilium me iniisse, videri vult: ut scilicet, majore fratre sublato, cujus jure gentium, more Macedonum, tuo etiam, ut ait, judicio regnum est futurum, ego minor in ejus, quem occidissem, succederem locum. Quid ergo illa sibi vult pars altera orationis, quâ Romanos à me cultos ait, atque eorum fiduciâ in spem regni me venisse? nam si & in Romanis tantum momenti esse credebam, ut, quem vellent, imponerent Macedoniæ regem, & meæ tantum*

apud eos gratia confidebam, quid opus parricidio fuit? An, ut cruentum fraterna cæde diadema gererem? ut illis ipsis, apud quos aut vera, aut certe simulata, probitate partam gratiam habeo, si quam forte habeo, exsecrabilis & invisus essem? nisi T. Quinctium credis, cujus virtute & consiliis me nunc argnis regi, quum & ipse tali pietate vivat cum fratre, mihi fraternæ cædis fuisse auctorem. Idem non Romanorum solùm gratiam, sed Macedonum judicia, ac pene omnium Deorum hominumque consensum collegit, per quæ omnia se mihi parem in certamine non futurum crediderit. Idem, tanquam in aliis omnibus rebus inferior essem, ad sceleris spem ultimam confugisse me insimulat. Vis hanc formulam cognitionis esse, ut, uter timuerit, ne alter dignior videretur regno, is consilium opprimendi fratris cepisse judicetur?

XIII. *Exsequamur tamen quocunque modo confictí ordinem criminis. Pluribus modis se petitum criminatus est, & omnes insidiarum vias in unum diem contulit. Volui interdiu eum post lustrationem, quum concurrimus, & quidem, si Diis placet, lustrationum die occidere: volui, quum ad cœnam invitavi, veneno scilicet tollere: volui, quum comissatum gladiis accincti me secuti sunt, ferro interficere. Tempora quidem qualia sint ad parricidium electa, vides: lusus, convivii, comissationis. Quid? dies qualis? quo lustratus exercitus, quo inter divisam victimam, prælatis omnium, qui unquam fuere, Macedoniæ regum armis regiis, duo soli tua tegentes latera, pater, prævecti sumus, & secutum est Macedonum agmen. Hoc ego, etiam si quid ante admisissem piaculo dignum, lustratus & expiatus sacro, tum cùm maxime in hostiam itineri nostro circumdatam intuens, parricidium, venena, gladios, in comissationem præparatos, volutabam in animo: ut quibus aliis deinde sacris contaminatam omni scelere mentem expiarem? Sed cæcus criminandi cupiditate animus, dum omnia suspecta efficere vult, aliud alio confundit. nam, si veneno te inter cœnam tollere volui, quid minùs aptum fuit, quàm pertinaci certamine & concursu iratum te efficere,*

ut meritò, ficut fecifti, invitatus ad cœnam abnueres? quum autem iratus negâffes, utrùm, ut placarem te, danda opera fuit, ut aliam quærerem occafionem, quoniam femel venenum paraveram? an ab illo confilio velut tranfiliendum ad aliud fuit, ut ferro te, & quidem eo die, per fpeciem comiffationis, occiderem? Quo deinde modo, fi te metu mortis credebam cœnam evitâffe meam, non ab eodem metu comiffationem quoque evitaturum exiftimabam?

XIV. *Non eft res, quâ erubefcam, pater, fi die fefto inter æquales largiore vino fum ufus. tu quoque, velim, inquiras, quâ lætitiâ, quo lufu apud me celebratum hefternum convivium fit, illo etiam (pravo forfitan) gaudio provehente, quòd in juvenali armorum certamine pars noftra non inferior fuerat. miferia hæc & metus crapulam facilè excufferunt; quæ fi non interveniffent, infidiatores nos fopiti jaceremus. Si domum tuam expugnaturus, captâ domo, dominum interfecturus eram, non temperâffem vino in unum diem? non milites abftinuiffem meos? Et, ne ego me folus nimiâ fimplicitate tuear, ipfe quoque minimè malus ac fufpicax frater,* nihil aliud fcio, *inquit*, nihil arguo, nifi quòd cum ferro comiffatum venerunt. *Si quæram, unde id ipfum fcieris? neceffe erit te fateri, aut fpeculatorum tuorum plenam domum fuiffe meam, aut illos ita apertè fumpfiffe ferrum, ut omnes viderent. & ne quid ipfe aut priùs inquisîffe, aut nunc criminosè argumentari videretur, te quærere ex iis, quos nominâffet, jubebat, an ferrum habuiffent? ut, tanquam in re dubia, quum id quæsîffes, quod ipfi fatentur, pro convictis haberentur. Quin tu illud quæri jubes, num tui occidendi causâ ferrum fumpferint? num me auctore & fciente? Hoc enim videri vis, non illud, quod fatentur, & palàm eft, & fui fe tuendi causâ fumpfiffe dicunt. Rectè, an perperam fecerint, ipfi fui facti rationem reddent. Meam caufam, quæ nihil eo facto contingitur, ne mifcueris: aut explica, utrùm apertè, an clàm te aggreffuri fuerimus. Si apertè, cur non omnes ferrum habuimus? cur nemo præter eos, qui tuum fpeculatorem pulsârunt? fi clàm, quis ordo confilii fuit? Convivio foluto,*

quum comissator ego discessissem, quatuor substitissent, ut sopitum te aggrederentur? quomodo fefellissent, & alieni, & mei, & maximè suspecti, quia paulo antè in rixa fuerant? quomodo autem, trucidato te, ipsi evasuri fuerint? quatuor gladiis domus tua capi & expugnari potuit?

XV. *Quin tu, omissâ istâ nocturnâ fabulâ, ad id, quod doles, quod invidiam urit, reverteris? Cur usquam regni tui mentio fit, Demetri? cur dignior patris fortunæ successor quibusdam videris, quàm ego? cur spem meam, quæ, si tu non esses, certa erat, dubiam & sollicitam facis? Hæc sentit Perseus, etsi non dicit: hæc istum inimicum, hæc accusatorem faciunt: hæc domum, hæc regnum tuum criminibus & suspicionibus replent. Ego autem, pater, quemadmodum nec nunc sperare regnum, nec ambigere unquam de eo forsitan debeam, quia minor sum, quia tu me majori cedere vis; sic illud nec debui facere, nec debeo, ut indignus te patre, indignus omnibus videar. id enim vitiis meis, non cedendo, cui jus fasque est, non modestiâ, consequar. Romanos objicis mihi, & ea, quæ gloriæ esse debent, in crimen vertis. Ego, nec obses Romanis ut traderer, nec ut legatus mitterer Romam, petii. à te missus ire non recusavi. utroque tempore ita me gessi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum essem. Itaque mihi cum Romanis amicitiæ causa tu fuisti, pater. Quoad tecum illis pax manebit, mecum quoque gratia erit: si bellum esse cœperit, qui obses, qui legatus pro patre non inutilis fui, idem hostis illis acerrimus ero. Nec hodie, ut prosit mihi gratia Romanorum, postulo; ne obsit, tantùm deprecor. nec in bello cœpit, nec ad bellum reservatur. Pacis pignus fui, ad pacem retinendam legatus missus sum. neutra res mihi nec gloriæ, nec crimini sit. Ego, si quid impiè in te, pater, si quid sceleratè in fratrem admisi, nullam deprecor pœnam. si innocens sum, ne invidiâ conflagrem, quum crimine non possim, deprecor. Non hodie me primùm frater accusat: sed hodie primùm apertè, nullo meo in se merito. Si mihi pater succenseret, te majorem fratrem pro minore deprecari oportebat, te adolescentiæ, te errori veniam impetra-*

re,

re. in eo, ubi præsidium esse oportebat, ibi exitium est. E convivio & comissationibus propè semisomnus raptus sum ad causam parricidii dicendam. sine advocatis, sine patronis, ipse pro me dicere cogor. Si pro alio dicendum esset, tempus ad meditandum & componendam orationem sumpsissem; quum quid aliud, quàm ingenii famâ, periclitarer? Ignarus, quid arcessitus essem, te iratum & jubentem dicere causam, fratrem accusantem audivi. Ille diu antè præparatâ, meditatâ in me oratione est usus: ego id tantùm temporis, quo accusatus sum, ad cognoscendum, quid ageretur, habui. Utrùm momento illo horæ accusatorem audirem? an defensionem meditarer? Attonitus repentino atque inopinato malo, vix, quid objiceretur, intelligere potui: nedùm satis sciam, quo modo me tuear. Quid mihi spei esset, nisi patrem judicem haberem? apud quem etiamsi caritate à fratre majore vincor, misericordiâ certè reus vinci non debeo. Ego enim, ut me mihi tibique serves, precor: ille, ut me in securitatem suam occidas, postulat. Quid eum, quum regnum ei tradideris, facturum credis in me esse, qui jam nunc sanguine meo sibi indulgeri æquum censet?

XVI. Dicenti hæc lacrimæ simul spiritum & vocem intercluserunt. Philippus, summotis iis, paulisper collocutus cum amicis, pronunciavit: *non verbis se, nec unius horæ disceptatione, causam eorum dijudicaturum, sed inquirendo in utriusque vitam, mores; & dicta factaque in magnis parvisque rebus observando*: ut omnibus appareret, noctis proximæ crimen facilè revictum; suspectam nimiam cum Romanis Demetrii gratiam esse. Hæc, vivo Philippo, velut semina jacta sunt Macedonici belli, quod maximè cum Perseo gerendum erat. Consules ambo in Ligures, quæ tum una consularis provincia erat, proficiscuntur. &, quia prospere ibi res gesserunt, supplicatio in unum diem decreta est. Ligurum duo millia ferè ad extremum finem provinciæ Galliæ, ubi castra Marcellus habebat, venerunt, uti reciperentur, orantes. Marcellus, opperiri eodem loco Liguri-

bus

bus jussis, senatum per literas consuluit. Senatus rescribere M. Ogulnium prætorem Marcello jussit: *Verius fuisse, consules, quorum provincia esset, quàm se, quid è republica esset, decernere: tum quoque non placere, si per deditionem Ligures recipiet, receptis arma adimi: atque, eos ad consulem mitti, senatum æquum censere.* Prætores eodem tempore, P. Manlius in ulteriorem Hispaniam, quam & priore præturà provinciam obtinuerat; Q. Fulvius Flaccus in citeriorem pervenit, exercitumque à Terentio accepit. nam ulterior morte P. Sempronii proconsulis sine imperio fuerat. Fulvium Flaccum oppidum Hispanum, Urbicuam nomine, oppugnantem Celtiberi adorti sunt. Dura ibi prœlia aliquot facta: multi Romani milites & vulnerati, & interfecti sunt. victi perseverantià Fulvii, quòd nullà vi abstrahi ab obsidione potuit, Celtiberi, fessi prœliis variis abscesserunt. urbs, amoto auxilio eorum, intra paucos dies capta & direpta est: prædam militibus prætor concessit. Fulvius, hoc oppido capto, P. Manlius, exercitu tantùm in unum coacto, qui dissipatus fuerat, nullà alià memorabili gestà re, exercitus in hiberna deduxerunt. Hæc eà æstate in Hispania gesta. Terentius, qui ex ea provincia decesserat, ovans urbem iniit. translatum, argenti pondo novem millia trecenta viginti: auri octoginta pondo, & duæ coronæ aureæ pondo sexaginta septem.

XVII. Eodem annò inter populum Karthaginiensem & regem Masinissam in re præsenti disceptatores Romani de agro fuerunt. ceperat eum ab Karthaginiensibus, pater Masinissæ, Gala: Galam Syphax indè expulerat: postea, in gratiam soceri Hasdrubalis, Karthaginiensibus dono dederat. Karthaginienses eo anno Masinissa expulerat. Haud minore certamine animorum, quàm quum ferro & acie dimicàrunt, res acta apud Romanos. Karthaginienses, quod primò majorum suorum fuisset, deinde ab Syphace ad se pervenisset,

nisset, repetebant. Masinissa, *paterni regni agrum se & recepisse, & habere jure gentium*, aiebat, *& causâ, & possessione superiorem esse. nihil aliud se in ea disceptatione metuere, quàm ne pudor Romanorum, dum vereantur, ne quid socio atque amico regi adversus communes suos atque illius hostes indulsisse videantur, damno sit.* Legati possessionis jus non mutârunt. causam integram Romam ad senatum rejecerunt. In Liguribus nihil postea gestum. recesserant primùm in devios saltus: deinde, dimisso exercitu, passim in vicos castellaque sua dilapsi sunt. Consules quoque dimittere exercitum voluerunt, ac de ea re Patres consuluerunt. Alterum ex his, dimisso exercitu, ad magistratus in annum creandos venire Romam jusserunt; alterum cum legionibus suis Pisis hiemare. Fama erat, Gallos Transalpinos juventutem armare: nec, in quam regionem Italiæ effusura se multitudo esset, sciebatur. ita inter se consules comparârunt, ut Cn. Bæbius ad comitia iret, quia M. Bæbius frater ejus consulatum petebat.

XVIII. Comitia consulibus rogandis fuere. creati P. Cornelius Cethegus, M. Bæbius Tamphilus. Prætores inde facti, duo Q. Fabii, Maximus & Buteo, Ti. Claudius Nero, Q. Petillius Spurinus, M. Pinarius Posca, L. Duronius. His, inito magistratu, provinciæ ita sorte evenerunt. Ligures consulibus; prætoribus, Q. Petillio urbana, Q. Fabio Maximo peregrina, Q. Fabio Buteoni Gallia, Ti. Claudio Neroni Sicilia, M. Pinario Sardinia, L. Duronio Apulia; & Istri adjecti, quòd Tarentini Brundisinique nunciabant, maritimos agros infestos transmarinarum navium latrociniis esse; eadem Massilienses de Ligurum navibus querebantur. Exercitus inde decreti: quatuor legiones consulibus, (quina millia ducenos Romanos pedites, trecenos haberent equites) & quindecim millia sociûm ac Latini nominis, octingenti equites. In Hispaniis prorogatum veteribus prætoribus imperium

cum

est cum exercitibus, quos haberent. & in supplementum decreta tria millia civium Romanorum, ducenti equites: & sociûm Latini nominis sex millia peditum, trecenti equites. Nec rei navalis cura omissa. duumviros in eam rem consules creare jussi, per quos naves viginti deductæ navalibus sociis civibus Romanis, qui servitutem servissent, complerentur; ingenui tantùm ut iis præessent. Inter duumviros ita divisa tuenda denis navibus maritima ora, ut promontorium iis Minervæ, velut cardo, in medio esset: alter in dextram partem usque ad Massiliam, lævam alter usque ad Barium tueretur.

XIX. Prodigia multa fœda & Romæ eo anno visa, & nunciata peregre. In area Vulcani & Concordiæ sanguinem pluit; & pontifices hastas motas nunciavere, & Lanuvii simulacrum Junonis Sospitæ lacrimâsse. & pestilentia in agris, forisque, & conciliabulis, & in urbe tanta erat, ut Libitina tunc vix sufficeret. His prodigiis cladibusque anxii Patres decreverunt, ut & consules, quibus Diis videretur, hostiis majoribus sacrificarent, & decemviri libros adirent. Eorum decreto supplicatio circa omnia pulvinaria Romæ in diem unum indicta est. iisdem auctoribus & senatus censuit, & consules edixerunt, ut per totam Italiam triduum supplicatio & feriæ essent. Pestilentiæ tanta vis erat, ut, quum propter defectionem Corsorum, bellumque ab Iliensibus concitatum in Sardinia, octo millia peditum ex sociis Latini nominis scribi placuisset, & trecentos equites, quos M. Pinarius prætor secum in Sardiniam trajiceret, tantum hominum demortuum esse, tantum ubique ægrorum consules renunciaverint, ut is numerus effici militum non potuerit. quod deerat militum, sumere à Cn. Bæbio proconsule, qui Pisis hibernabat, jussus prætor, atque inde in Sardiniam trajicere. L. Duronio prætori, cui provincia Apulia evenerat, adjecta de Bacchanalibus quæstio est; cujus

residua

residua quædam velut semina ex prioribus malis jam priore anno apparuerant: sed magis inchoatæ apud L. Pupium prætorem quæstiones erant, quàm ad exitum ullum perductæ. id perscecare novum prætorem, ne serperet iterum latiùs, Patres jusserunt. Et leges de ambitu consules ex auctoritate senatûs ad populum tulerunt.

XX. Legationes deinde in senatum introduxerunt. Regum primas, Eumenis, & Ariarathis Cappadociæ, & Pharnacis Pontici. nec ultrà quicquam eis responsum est, quàm missuros, qui de controversiis eorum cognoscerent, statuerentque. Lacedæmoniorum deinde exsulum & Achæorum legati introducti sunt. & spes data exsulibus est, scripturum senatum Achæis, ut restituerentur. Achæi de Messene recepta, compositisque ibi rebus, cum assensu Patrum exposuerunt. Et à Philippo rege Macedonum duo legati venerunt, Philocles & Apelles, nulla super re, quæ ab senatu petenda esset: speculatum magis inquisitumque missi de iis, quorum Perseus Demetrium insimulâsset sermonum, cum Romanis, maximè cum T. Quinctio, adversus fratrem de regno habitorum. Hos, tanquam medios, nec in alterius favorem inclinatos, miserat rex. erant autem & hi Persei fraudis in fratrem ministri & participes. Demetrius, omnium, præterquam fraterni sceleris, quod nuper eruperat, ignarus, primò neque magnam, neque nullam spem habebat, patrem sibi placari posse. minùs deinde in dies patris animo fidebat, quùm obsideri aures à fratre cerneret. Itaque, circumspiciens dicta factaque sua, ne cujus suspiciones augeret, maximè ab omni mentione & contagione Romanorum abstinebat; ut neque scribi sibi vellet, quia hoc præcipuè criminum genere exasperari animum sentiebat.

XXI. Philippus, simul ne otio miles deterior fieret, simul avertendæ suspicionis causâ quicquam à se agitari

tari de Romano bello, Stobos Pæoniæ exercitu indicto, in Mædicam ducere pergit. Cupido eum ceperat in verticem Hæmi montis ascendendi, quia vulgatæ opinioni crediderat, Ponticum simul & Hadriaticum mare, & Histrum amnem, & Alpes conspici posse: subjecta oculis ea haud parvi sibi momenti futura ad cogitationem Romani belli. Percunctatus regionis peritos de ascensu Hæmi, quum satis inter omnes constaret, viam exercitui nullam esse, paucis & expeditis perdifficillimum aditum, ut sermone familiari minorem filium permulceret, quem statuerat non ducere secum, primùm quærit ab eo, *Quum tanta difficultas itineris proponatur, utrùm perseverandum sit in incepto, an abstinendum? Si pergat tamen ire, non posse oblivisci se in talibus rebus Antigoni: qui, sævâ tempestate jactatus, quum in eadem nave secum suos omnes habuisset, præcepisse liberis diceretur, ut & ipsi meminissent, & ita posteris proderent, ne quis cum tota gente simul in rebus dubiis periclitari auderet. Memorem ergo se præcepti ejus, duos simul filios non commissurum in aleam ejus, qui proponeretur, casûs; &, quoniam majorem filium secum duceret, minorem ad subsidia spei & custodiam regni remissurum in Macedoniam esse.* Non fallebat Demetrium, ablegari se, ne adesset consilio, quum in conspectu locorum consultaret, quâ proximè itinera ad mare Hadriaticum atque Italiam ducerent, quæque belli ratio esset futura. sed non solùm parendum patri tum, sed etiam assentiendum erat, ne invitum parere suspicionem faceret. Ut tamen iter ei tutum in Macedoniam esset, Didas, ex prætoribus regiis unus, qui Pæoniæ præerat, jussus est prosequi eum cum modico præsidio. Hunc quoque Perseus, sicut plerosque patris amicorum, ex quo haud dubium cuiquam esse cœperat, ad quem, ita inclinato regis animo, hereditas regni pertineret, inter conjuratos in fratris perniciem habuit. in præsentia dat ei mandata, ut per omne obsequium insinuaret se in quàm

maximè

maximè familiarem usum, ut elicere omnia arcana, specularique abditos ejus sensus posset. Ita digreditur Demetrius, cum infestioribus, quàm si solus iret, præsidiis.

XXII. Philippus, Mædicam primùm, deinde solitudines interjacentes Mædicæ atque Hæmo transgressus, septimis demum castris ad radices montis pervenit. ibi unum moratus diem ad deligendos, quos duceret secum, tertio die iter est ingressus. Modicus primò labor in imis collibus fuit. quantum in altitudinem egrediebantur, magis magisque silvestria & pleraque invia loca excipiebant. Pervenere deinde in tam opacum iter, ut, præ densitate arborum immissorumque aliorum in alios ramorum, perspici cœlum vix posset: ut verò jugis appropinquabant, quod rarum in aliis locis esset, adeo omnia contecta nebulâ, ut haud secus quàm nocturno itinere impedirentur. tertio demum die ad verticem perventum. Nihil vulgatæ opinioni, degressi inde, detraxerunt: magis, credo, ne vanitas itineris ludibrio esset, quàm quòd diversa inter se maria, montesque, & amnes, ex uno loco conspici potuerint. Vexati omnes, & ante alios rex ipse, quo gravior ætate erat, difficultate viæ est. Duabus aris ibi Jovi & Soli sacratis quum immolâsset, quà triduo ascenderat, biduo est degressus, frigora nocturna maximè metuens, quæ caniculæ ortu similia brumalibus erant. multis per eos dies difficultatibus conflictatus, nihilo lætiora in castris invenit: ubi summa penuria erat, ut in regione, quam ab omni parte solitudines clauderent. Itaque unum tantùm moratus diem, quietis eorum causâ, quos habuerat secum, itinere inde simili fugæ in Dentheletos transcurrit. Socii erant; sed propter inopiam haud secus quàm hostium fines Macedones populati sunt. rapiendo enim passim villas primùm, dein quosdam vicos etiam evastârunt, non sine magno pudore regis, quum socio-

rum

rum voces, nequicquam Deos sociales nomenque suum implorantes, audiret. Frumento inde sublato, in Mædicam regressus, urbem, quam Petram appellant, oppugnare est adortus. ipse à campestri aditu castra posuit. Perseum filium cum modica manu circummisit, ut à superioribus locis urbem aggrederetur. Oppidani, quum terror undique instaret, obsidibus datis, in præsentia dediderunt sese. iidem, postquam exercitus recessit, obliti obsidum, relictâ urbe, in loca munita & montes refugerunt. Philippus, omni genere laboris sine ullo effectu fatigatis militibus, & fraude prætoris Didæ auctis in filium suspicionibus, in Macedoniam rediit.

XXIII. Missus hic comes, (ut antè dictum est) quum simplicitatem juvenis incauti, & suis haud immeritò succensentis, assentando indignandoque & ipse vicem ejus, captaret, in omnia ultro suam offerens operam, fide datâ, arcana ejus elicuit. Fugam ad Romanos Demetrius meditabatur. cui consilio adjutor Deûm beneficio oblatus videbatur Pæoniæ prætor, per cujus provinciam spem ceperat elabi tutò posse. Hoc consilium extemplo & fratri proditur, &, auctore eo, indicatur patri. Literæ primùm ad obsidentem Petram allatæ sunt. inde Herodorus (princeps hic amicorum Demetrii erat) in custodiam est conjectus, & Demetrius dissimulanter asservari jussus. Hæc super cetera tristem adventum in Macedoniam regi fecerunt. movebant eum & præsentia crimina: exspectandos tamen, quos ad exploranda omnia Romam miserat, censebat. His anxius curis quum aliquot menses egisset, tandem legati, jam antè præmeditatis in Macedonia, quæ ab Roma renunciarent, venerunt. qui, super cetera scelera, falsas etiam literas, signo adulterino T. Quinctii signatas, reddiderunt regi. Deprecatio erat in literis, si quid adolescens, cupiditate regni prolapsus, secum egisset. *nihil eum adversus suorum quemquam facturum: neque eum*

sese esse, qui ullius impii consilii auctor futurus videri possit. Hæ literæ fidem Persei criminibus fecerunt. Itaque Herodorus, extemplo diu excruciatus, sine indicio rei ullius in tormentis moritur.

XXIV. Demetrium iterum ad patrem accusavit Perseus. fuga per Pæoniam præparata arguebatur, & corrupti quidam, ut comites itineris essent; maximè falsæ literæ T. Quinctii urgebant. nihil tamen palàm gravius pronunciatum de eo est, ut dolo potiùs interficeretur: nec id curâ ipsius, sed ne pœna ejus consilia adversus Romanos nudaret. Ab Thessalonice Demetriadem ipsi quum iter esset, Astræum Pæoniæ Demetrium mittit cum eodem comite Dida, Perseum Amphipolim, ad obsides Thracum accipiendos. digredienti ab se Didæ mandata dedisse dicitur de filio occidendo. Sacrificium ab Dida seu institutum, seu simulatum est. ad quod celebrandum invitatus Demetrius ab Astræo Heracleam venit. in ea cœna dicitur venenum datum. Poculo epoto, extemplo sensit. & mox coortis doloribus, relicto convivio, quum in cubiculum recepisset sese, crudelitatem patris conquerens, parricidium fratris, ac Didæ scelus incusans, torquebatur. intromissi deinde Thyrsis quidam Stuberæus & Berœæus Alexander, injectis tapetibus in caput faucesque, spiritum intercluserunt. Ita innoxius adolescens, quum in eo ne simplici quidem genere mortis contenti inimici fuissent, interficitur.

XXV. Dum hæc in Macedonia geruntur, L. Æmilius Paullus, prorogato ex consulatu imperio, principio veris in Ligures Ingaunos exercitum introduxit. Ubi primùm in hostium finibus castra posuit, legati ad eum, per speciem pacis petendæ, speculatum venerunt. negante Paullo, nisi cum deditis pacisci se pacem, non tam id recusabant, quàm tempore opus esse aiebant, ut generi agresti hominum persuaderetur. ad hos decem dierum induciæ quum darentur, petierunt

runt

runt deinde, *ne trans montes proximos castris pabulatum lignatumque milites irent, culta ea loca suorum finium esse.* Id ubi impetravere, post eos ipsos montes, unde averterant hostem, exercitu omni coacto, repentè multitudine ingenti castra Romanorum oppugnare simul omnibus portis aggressi sunt. Summâ vi totum diem oppugnârunt, ita ut ne efferendi quidem signa Romanis spatium, nec ad explicandam aciem locus esset. Conferti in portis, obstando magis, quàm pugnando, castra tutabantur. Sub occasum solis quum recessissent hostes, duos equites ad Cn. Bæbium proconsulem cum literis Pisas mittit, ut obsesso sibi per inducias quamprimum subsidio veniret. Bæbius exercitum M. Pinario prætori, eunti in Sardiniam, tradiderat. ceterùm & senatum literis certiorem fecit, obsideri à Liguribus L. Æmilium, & M. Claudio Marcello, cujus proxima inde provincia erat, scripsit, ut, si videretur ei, exercitum ex Gallia traduceret in Ligures, & L. Æmilium liberaret obsidione. Hæc sera futura auxilia erant. Ligures postero die ad castra redeunt. Æmilius, quum & venturos scisset, & educere in aciem potuisset, intra vallum suos tenuit, ut extraheret rem in id tempus, quo Bæbius cum exercitu venire à Pisis posset.

XXVI. Romæ magnam trepidationem literæ Bæbii fecerunt: eo majorem, quòd paucos post dies Marcellus, tradito exercitu Fabio, Romam quum venisset, spem ademit, eum, qui in Gallia esset, exercitum in Ligures traduci posse, quia bellum cum Istris esset, prohibentibus coloniam Aquilejam deduci. eò profectum Fabium, neque inde regredi, bello inchoato, posse. Una, & ea ipsa tardior, quàm tempus postulabat, subsidii spes erat, si consules maturâssent in provinciam ire. id ut facerent, pro se quisque Patrum vociferati. Consules, nisi confecto delectu, negare se ituros, nec suam segnitiem, sed vim morbi, in

causa esse, quo serius perficeretur. non tamen potuerunt sustinere consensum senatus, quin paludati exirent, & militibus, quos conscriptos haberent, diem edicerent, quo Pisas convenirent. permissum, ut, quà irent, protinus subitarios milites scriberent, ducerentque secum. Et prætoribus, Q. Petillio & Q. Fabio, imperatum est, ut Petillius duas legiones civium Romanorum tumultuarias scriberet, & omnes minores quinquaginta annis sacramento rogaret: Fabio, ut sociis Latini nominis quindecim millia peditum, octingentos equites imperaret. Duumviri navales creati C. Matienus & C. Lucretius, navesque iis ornatæ sunt; Matienoque, cujus ad Gallicum sinum provincia erat, imperatum est, ut classem primo quoque tempore duceret in Ligurum oram, si quò usui esse L. Æmilio atque ejus exercitui posset.

XXVII. Æmilius, postquam nihil usquam auxilii ostendebatur, interceptos credens equites, non ultrà differendum ratus, quin per se fortunam tentaret, priusquam hostes venirent, qui jam segniùs socordiùsque oppugnabant, ad quatuor portas exercitum instruxit, ut, signo dato, simul ex omnibus partibus eruptionem facerent. Quatuor extraordinariis cohortibus duas adjunxit, præposito M. Valerio legato: erumpere extraordinarià portà jussit. ad dexteram principalem hastatos legionis primæ instruxit; principes ex eadem legione in subsidiis posuit: M. Servilius & L. Sulpicius, tribuni militum, his præpositi. Tertia legio adversus principalem sinistram portam instructa est. id tantùm mutatum; principes primi, & hastati in subsidiis locati: Sex. Julius Cæsar & L. Aurelius Cotta, tribuni militum, huic legioni præpositi sunt. Q. Fulvius Flaccus legatus cum dexterà ala ad quæstoriam portam positus: duæ cohortes & triarii duarum legionum in præsidio castrorum manere jussi. Omnes portas concionabundus ipse imperator circumiit; &, qui-

buf-

buſcumque irritamentis poterat, iras militum acuebat; nunc fraudem hoſtium incuſans, qui, pace petitâ, induciis datis, per ipſum induciarum tempus contra jus gentium ad caſtra oppugnanda veniſſent: nunc, quantus pudor eſſet, edocens, ab Liguribus, latronibus veriùs, quàm hoſtibus juſtis, Romanum exercitum obſideri. *Quo ore quiſquam veſtrûm, ſi hinc alieno præſidio, non veſtrâ virtute, evaſeritis, occurret, non dico eis militibus, qui Hannibalem, qui Philippum, qui Antiochum, maximos noſtræ ætatis reges duceſque, vicerunt; ſed iis, qui hos ipſos Ligures aliquoties, pecorum modo fugientes, per ſaltus invios conſectati ceciderunt? Quod Hiſpani, quod Galli, quod Macedones Pœnive non audeant, Liguſtinus hoſtis vallum Romanum ſubit, obſidet ultro, & oppugnat! quem, ſcrutantes antea devios ſaltus, abditum & latentem vix inveniebamus.* Ad hæc conſentiens reddebatur militum clamor, *nullam militum culpam eſſe, quibus nemo ad erumpendum ſignum dediſſet. Daret ſignum: intellecturum, eoſdem, qui antea fuerint, & Romanos & Ligures eſſe.*

XXVIII. Bina cis montes caſtra Ligurum erant. ex iis, primis diebus, ſole orto, pariter omnes compoſiti & inſtructi procedebant; tum, niſi exſatiati cibo vinoque, arma non capiebant. diſperſi, inordinati exibant, ut quibus pro ſpe certum eſſet, hoſtes extra vallum ſigna non elaturos. Adverſus ita incompoſitos eos venientes, clamore pariter omnium, qui in caſtris erant, calonum quoque & lixarum, ſublato, ſimul omnibus portis Romani eruperunt. Liguribus adeo improviſa res fuit, ut perinde, ac ſi inſidiis circumventi forent, trepidarent. Exiguum temporis aliqua forma pugnæ fuit. fuga deinde effuſa, & fugientium paſſim cædes erat. Equitibus dato ſigno, ut conſcenderent equos, nec effugere quemquam ſinerent, in caſtra omnes trepidâ fugâ compulſi ſunt: deinde ipſis exuti caſtris. Supra quindecim millia Ligurum eo die occiſa, capta duo millia & quingenti. Triduo poſt Li-

gurum Ingaunorum omne nomen, obsidibus datis, in ditionem venit. gubernatores nautæque conquisiti, qui prædatores fuissent navibus, atque omnes in custodiam conjecti. Et à C. Matieno duumviro naves ejus generis in Ligustina ora triginta duæ captæ sunt. Hæc qui nunciarent, literasque ad senatum ferrent, L. Aurelius Cotta, C. Sulpicius Gallus Romam missi; simulque peterent, ut L. Æmilio confectâ provinciâ decedere, & deducere secum milites liceret, atque dimittere. Utrumque permissum ab senatu, & supplicatio ad omnia pulvinaria per triduum decreta: jussique prætores, Petillius urbanas dimittere legiones, Fabius sociis atque nomini Latino remittere delectum; & uti prætor urbanus consulibus scriberet, senatum æquum censere, subitarios milites, tumultûs causâ conscriptos, primo quoque tempore dimitti.

XXIX. Colonia Graviscæ eo anno deducta est, in agrum Etruscum, de Tarquiniensibus quondam captum. Quina jugera agri data. tresviri deduxerunt, C. Calpurnius Piso, P. Claudius Pulcher, C. Terentius Istra. Siccitate & inopiâ frugum insignis annus fuit. Sex menses nunquam pluisse, memoriæ proditum est. Eodem anno in agro L. Petillii scribæ sub Janiculo, dum cultores agri altiùs moliuntur terram, duæ lapideæ arcæ, octonos ferme pedes longæ, quaternos latæ, inventæ sunt, operculis plumbo devinctis. Literis Latinis Græcisque utraque arca inscripta erat; in altera Numam Pompilium, Pomponis filium, regem Romanorum, sepultum esse; in altera libros Numæ Pompilii inesse. Eas arcas quum ex amicorum sententia dominus aperuisset, quæ titulum sepulti regis habuerat, inanis inventa, sine ullo vestigio corporis humani, aut ullius rei, per tabem tot annorum omnibus absumptis. In altera duo fasces, candelis involuti, septenos habuere libros, non integros modò, sed recentissimâ specie. Septem Latini de jure pontificio erant; septem Græci de di-

disciplinam sapientiae, quae illius aetatis esse potuit. Adjicit Antias Valerius, Pythagoricos fuisse, vulgatae opinioni, qua creditur, Pythagorae auditorem fuisse Numam, mendacio probabili accommodata fide. Primò ab amicis, qui in re praesenti fuerunt, libri lecti. mox pluribus legentibus quum vulgarentur, Q. Petillius praetor urbanus, studiosus legendi, eos libros à L. Petillio sumpsit. & erat familiaris usus, quod scribam eum quaestor Q. Petillius in decuriam legerat. Lectis rerum summis, quum animadvertisset, pleraque dissolvendarum religionum esse, L. Petillio dixit, *Sese eos libros in ignem conjecturum esse. priùs, quàm id faceret, se ei permittere, uti, si quod seu jus, seu auxilium se habere ad eos libros repetendos existimaret, experiretur: id integra sua gratia eum facturum.* Scriba tribunos plebis adit: ab tribunis ad senatum res est rejecta. Praetor se jusjurandum dare paratum esse aiebat, libros eos legi servarique non oportere. Senatus censuit, *Satis habendum, quòd praetor jusjurandum polliceretur. libros primo quoque tempore in comitio cremandos esse. pretium pro libris, quantum Q. Petillio praetori majorique parti tribunorum plebis videretur, domino esse solvendum.* id scriba non accepit. libri in comitio, igne à victimariis facto, in conspectu populi cremati sunt.

XXX. Magnum bellum eà aestate coortum in Hispania citeriore. ad quinque & triginta millia hominum, quantum nunquam ferme antea, Celtiberi comparaverant. Q. Fulvius Flaccus eam obtinebat provinciam. is, quia armare juventutem Celtiberos audierat, & ipse, quanta poterat, à sociis auxilia contraxerat; sed nequaquam numero militum hostem aequabat. Principio veris exercitum in Carpetaniam duxit, & castra locavit ad oppidum Aeburam, modico praesidio in urbe posito. Paucis post diebus Celtiberi, millia duo ferme inde, sub colle posuerunt castra. quos ubi adesse praetor Romanus sensit, M. Ful-

vium fratrem cum duabus turmis sociorum equitum ad castra hostium speculatum misit, quàm proximè succedere ad vallum jussum, ut viseret, quanta essent; pugnâ abstineret, reciperetque sese, si hostium equitatum exeuntem vidisset. Ita, ut præceptum erat, fecit. Per dies aliquot nihil ultrà motum, quàm ut hæ duæ turmæ ostenderentur: dein subducerentur, ubi equitatus hostium castris procucurrissent. Postremò Celtiberi, omnibus simul peditum equitumque copiis castris egressi, acie directâ medio ferme spatio inter bina castra constiterunt. Campus erat planus omnis & aptus pugnæ. ibi stetere Hispani hostem exspectantes. Romanus intra vallum suos continuit per quatriduum continuum: & illi eodem loco aciem instructam tenuerunt. Ab Romanis nihil motum. inde quievere in castris Celtiberi, quia pugnæ copia non fiebat: equites tantùm in stationem egrediebantur, ut parati essent, si quid ab hoste moveretur. ponè castra utrique pabulatum & lignatum ibant, neutri alteros impedientes.

XXXI. Prætor Romanus, ubi satis tot dierum quiete credidit spem factam hosti, nihil se priorem moturum, L. Acilium cum ala sinistra & sex millibus provincialium auxiliorum circumire montem jubet, qui ab tergo hostibus erat; inde, ubi clamorem audisset, decurrere ad castra eorum. nocte profecti sunt, ne possent conspici. Flaccus luce primâ C. Scribonium, præfectum sociûm, ad vallum hostium cum equitibus extraordinariis sinistræ alæ mittit: quos ubi & propiùs accedere, & plures, quàm soliti erant, Celtiberi conspexerunt, omnis equitatus effunditur castris: simul & peditibus signum ad exeundum datur. Scribonius, uti præceptum erat, ubi primum fremitum equestrium audivit, avertit equos, & castra repetit. eo effusiùs sequi hostes. primò equites, mox & peditum acies aderat, haud dubiâ spe, castra eo die se oppugnaturos.

turos. quingentos passus, non plus, à vallo aberant. Itaque, ubi Flaccus satis abstractos eos à præsidio castrorum suorum ratus est, intra vallum exercitu instructo, tribus partibus simul erumpit, clamore non tantùm ad ardorem pugnæ excitandum sublato, sed etiam ut, qui in montibus erant, exaudirent. nec morati sunt, quin decurrerent, sicut imperatum erat, ad castra: ubi quinque millium armatorum, non ampliùs, relictum erat præsidium. quos quum & paucitas sua, & multitudo hostium, & improvisa res terruisset, propè sine certamine capiuntur castra. castris, quæ pars maximè à pugnantibus conspici poterat, injecit Acilius ignem.

XXXII. Postremi Celtiberorum, qui in acie erant, primi flammam conspexere. deinde per totam aciem vulgatum est, castra amissa esse, & tum cùm maximè ardere. unde illis terror, inde Romanis animus crevit. jam clamor suorum vincentium accidebat, jam ardentia hostium castra apparebant. Celtiberi parumper incertis animis fluctuati sunt. ceterùm, postquam receptus pulsis nullus erat, nec usquam, nisi in certamine, spes, pertinaciùs de integro capessunt pugnam. Acie mediâ urgebantur acriter à quinta legione. adversus lævum cornu, in quo sui generis provincialia auxilia instruxisse Romanos cernebant, cum majore fiducia intulerunt signa. Jam propè erat, ut sinistrum cornu pelleretur Romanis, ni septima legio successisset. simul ab oppido Æbura, qui in præsidio relicti erant, in medio ardore pugnæ advenerunt, & Acilius ab tergo erat. Diu in medio cæsi Celtiberi. qui supererant, in omnes passim partes capessunt fugam. Equites, bipartitò in eos emissi, magnam cædem edidere. ad viginti tria millia hostium eo die cæsa: capta quatuor millia & septingenti, cum equis plus quingentis, & signa militaria octoginta octo. Magna victoria, non tamen incruenta fuit. Romani de duabus legionibus milites

paulo plus ducenti, sociûm Latini nominis octingenti triginta, externorum auxiliarium duo millia ferme & quadringenti ceciderunt. Prætor in castra victorem exercitum reduxit. Acilius manere in castris ab se captis jussus. postero die spolia de hostibus lecta, & pro concione donati, quorum virtus insignis fuerat.

XXXIII. Sauciis deinde in oppidum Æburam devectis, per Carpetaniam ad Contrebiam ductæ legiones. ea urbs circumsessa, quum à Celtiberis auxilia arcessisset, morantibus iis, non quia ipsi cunctati sunt, sed quia profectos à domo inexplicabiles continuis imbribus viæ & inflati amnes tenebant, desperato auxilio suorum, in deditionem venit. Flaccus quoque, tempestatibus fœdis coactus, exercitum omnem in urbem introduxit. Celtiberi, qui à domo profecti erant, deditionis ignari, quum tandem, superatis, ubi primùm remiserunt imbres, amnibus, Contrebiam venissent, postquam castra nulla extra mœnia viderunt, aut in alteram partem translata rati, aut recessisse hostes, per neglegentiam effusi ad oppidum accesserunt. In eos duabus portis Romani eruptionem fecerunt, & incompositos adorti fuderunt. Quæ res ad resistendum eos & ad capessendam pugnam impediit, quòd non uno agmine, nec ad signa frequentes veniebant, eadem magnæ parti ad fugam saluti fuit. Sparsi enim toto passim campo se diffuderunt: nec usquam confertos eos hostis circumvenit. tamen ad duodecim millia sunt cæsa: capta plus quinque millia hominum, equi quadringenti, signa militaria sexaginta duo. Qui palati è fuga domum se recipiebant, alterum agmen Celtiberorum venientium, deditionem Contrebiæ & suam cladem narrando, averterunt. extemplo in vicos castellaque sua omnes dilapsi. Flaccus, à Contrebia profectus, per Celtiberiam populabundus ducit legiones: multa castella oppugnavit, donec maxima pars Celtiberorum in deditionem venit.

XXXIV. Hæc

XXXIV. Hæc in citeriore Hispania eo anno gesta. Et in ulteriore, Manlius prætor secunda aliquot prælia cum Lusitanis fecit. Aquileja colonia Latina eodem anno in agro Gallorum est deducta. tria millia peditum quinquagena jugera, centuriones centena, centena quadragena equites acceperunt. tresviri deduxerunt, P. Cornelius Scipio Nasica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Ædes duæ eo anno dedicatæ sunt: una Veneris Erycinæ ad portam Collinam: dedicavit L. Porcius L. F. Licinus duumvir. (vota erat ab consule L. Porcio, Ligustino bello.) altera, in foro olitorio, Pietatis. eam ædem dedicavit M. Acilius Glabrio duumvir: statuamque auratam, quæ prima omnium in Italia statua aurata est, patri Glabrioni posuit. Is erat, qui ipse eam ædem voverat, quo die cum rege Antiocho ad Thermopylas depugnasset: locaveratque idem ex senatusconsulto. Per eosdem dies, quibus hæ ædes dedicatæ sunt, L. Æmilius Paullus proconsul ex Liguribus Ingaunis triumphavit. Transtulit coronas aureas quinque & viginti. nec præterea quicquam auri argentique in eo triumpho latum. captivi multi principes Ligurum ante currum ducti. æris trecenos militibus divisit. Auxerunt ejus triumphi famam legati Ligurum, pacem perpetuam orantes: *ita in animum induxisse Ligurum gentem, nulla unquam arma, nisi imperata à populo Romano, sumere.* Responsum à Q. Fabio prætore est Liguribus jussu senatus, *Orationem eam non novam Liguribus esse: mens verò ut nova & orationi conveniens esset, ipsorum id plurimum referre. Ad consules irent; &, quæ ab iis imperata essent, facerent. nulli alii, quàm consulibus, senatum crediturum esse, sincerâ fide in pace Ligures esse.* Pax in Liguribus fuit. In Corsica pugnatum est cum Corsis. ad duo millia eorum M. Pinarius prætor in acie occidit. quâ clade compulsi obsides dederunt; & ceræ centum millia pondo. Inde in Sardiniam exercitus ductus, & cum Iliensibus, gente

ne nunc quidem omni parte pacatâ, secunda prœlia facta. Karthaginiensibus eodem anno centum obsides redditi, pacemque cum iis populus Romanus, non ab se tantùm, sed ab rege etiam Masinissa, præstitit; qui tum præsidio armato agrum, qui in controversia erat, obtinebat.

XXXV. Otiosam provinciam consules habuerunt. M. Bæbius, comitiorum causâ Romam revocatus, consules creavit A. Postumium Albinum Luscum & C. Calpurnium Pisonem. Prætores exinde facti Ti. Sempronius Gracchus, L. Postumius Albinus, P. Cornelius Mammula, Ti. Minucius Molliculus, A. Hostilius Mancinus, C. Mænius. ii omnes magistratum Idibus Martiis inierunt. Principio ejus anni, quo A. Postumius Albinus & C. Calpurnius Piso consules fuerunt, ab A. Postumio consule in senatum introducti, qui ex Hispania citeriore venerant à Q. Fulvio Flacco, L. Minucius legatus, & duo tribuni militum, T. Mænius & L. Terentius Massiliota. Hi, quum duo secunda prœlia, deditionem Celtiberiæ, confectam provinciam nunciâssent, nec stipendio, quod mitti soleret, nec frumento portato ad exercitum in eum annum opus esse, petierunt ab senatu primùm, *ut ob res prosperè gestas Diis immortalibus honos haberetur.* deinde, *ut Q. Fulvio decedenti de provincia deportare inde exercitum, cujus forti operâ & ipse & multi ante eum prætores usi essent, liceret. quod fieri, præterquam quòd ita deberet, etiam propè necessarium esset. Ita enim obstinatos esse milites, ut non ultrà retineri posse in provincia viderentur, injussuque abituri inde essent, si non dimitterentur: aut in perniciosam, si quis impensè retineret, seditionem exarsuri.* Consulibus ambobus provinciam Ligures esse senatus jussit. Prætores inde sortiti sunt. A. Hostilio urbana, Ti. Minucio peregrina obvenit, P. Cornelio Sicilia, C. Mænio Sardinia. Hispanias sortiti, L. Postumius ulteriorem, Ti. Sempronius citeriorem. Is quia successurus Q. Fulvio Flacco

Flacco erat, ne vetere exercitu provincia spoliaretur, *Quæro*, inquit, *de te, L. Minuci, quum confectam provinciam nuncies, existimesne, Celtiberos perpetuò in fide mansuros, ita ut sine exercitu ea provincia obtineri possit? Si neque de fide barbarorum quidquam recipere aut affirmare nobis potes, & habendum illic utique exercitum censes; utrùm tandem auctor senatui sis supplementum in Hispaniam mittendi, ut ii modò, quibus emerita stipendia sint, milites dimittantur, veteribus militibus tirones immisceantur? an, deductis de provincia veteribus legionibus, novas conscribendi & mittendi; quum contemptum tirocinium etiam mitiores barbaros excitare ad rebellandum possit? Dictu, quàm re, facilius sit, provinciam, ingenio ferocem, rebellatricem, confecisse? Paucæ civitates, ut quidem ego audio, quas vicinæ maximè hiberna premebant, in jus ditionemque venerunt; ulteriores in armis sunt. quæ quum ita sint, ego jam hinc prædico, Patres conscripti, me exercitu eo, qui nunc est, rempublicam administraturum: si deducat secum Flaccus legiones, loca pacata me ad hibernacula lecturum, neque novum militem ferocissimo hosti objecturum.*

XXXVI. Legatus ad ea, quæ interrogatus erat, respondit, *Neque se, neque quemquam alium divinare posse, quid in animo Celtiberi haberent, aut porro habituri essent. Itaque negare non posse, quin rectius sit, etiam ad pacatos barbaros, nondùm satis assuetos imperio, exercitum mitti. novo autem, an vetere exercitu opus sit, ejus esse dicere, qui scire possit, quâ fide Celtiberi in pace mansuri sint; simul & qui illud exploratum habeat, quieturos milites, si diutiùs in provincia retineantur. Si ex eo, quod aut inter se loquantur, aut succlamationibus apud concionantem imperatorem significent, quid sentiant, conjectandum sit; palàm vociferatos esse, aut imperatorem in provincia retenturos, aut cum eo in Italiam venturos esse.* Disceptationem inter prætorem legatumque consulum relatio interrupit; qui suas ornari provincias, priusquam de prætoris exercitu ageretur, æquum censebant. Novus omnis exercitus consulibus

est

est decretus: binæ legiones Romanæ cum suo equitatu, & sociûm Latini nominis, quantus semper numerus, quindecim millia peditum & octingenti equites. cum hoc exercitu Apuanis Liguribus ut bellum inferrent, mandatum est. P. Cornelio & M. Bæbio prorogatum imperium, jussique provincias obtinere, donec consules venissent. tum imperatum, ut, dimisso, quem haberent, exercitu, revertenentur Romam. De Ti. Sempronii deinde exercitu actum est. novam legionem ei quinque millium & ducentorum peditum cum equitibus quadringentis consules scribere jussi; & mille præterea peditum civium Romanorum, quinquaginta equites: & sociis è nomine Latino imperare septem millia peditum, trecentos equites. cum hoc exercitu placuit ire in Hispaniam citeriorem Ti. Sempronium. Q. Fulvio permissum, ut, qui milites, ante Sp. Postumium, Q. Marcium consules, cives Romani sociive, in Hispaniam transportati essent, & præterea, supplemento adducto, quot amplius duabus legionibus, quàm decem millia, & quadringenti pedites, sexcenti equites essent; & sociûm Latini nominis duodecim millia, sexcenti equites, quorum forti operà duobus adversus Celtiberos prœliis usus Q. Fulvius esset, eos, si videretur, secum deportaret. Et supplicationes decretæ, quòd is prospere rempublicam gessisset: & ceteri prætores in provincias missi. Q. Fabio Buteoni prorogatum in Gallia imperium est. Octo legiones, præter exercitum veterem, qui in Liguribus in spe propinqua missionis erat, eo anno esse placuit. & is ipse exercitus ægre explebatur propter pestilentiam, quæ jam tertium annum urbem Romanam atque Italiam vastabat.

XXXVII. Prætor Ti. Minucius, & haud ita multo post consul C. Calpurnius moritur, multique alii omnium ordinum illustres viri: postremò prodigii loco ea clades haberi cœpta est. C. Servilius pontifex maximus.

ximus piacula iræ Deûm conquirere jussus, decemviri libros inspicere, consul Apollini, Æsculapio, Saluti dona vovere, & dare signa inaurata; quæ vovit deditque. Decemviri supplicationem in biduum valetudinis causâ in urbe & per omnia fora conciliabulaque edixerunt: majores duodecim annis, omnes coronati & lauream in manu tenentes, supplicaverunt. Fraudis quoque humanæ insinuaverat suspicio animis; & veneficii quæstio ex senatusconsulto, quod in urbe, propiúsve urbem decem millibus passuum esset commissum, C. Claudio prætori, qui in locum Ti. Minucii erat suffectus; ultra decimum lapidem per fora conciliabulaque C. Mænio, priusquam in Sardiniam provinciam trajiceret, decreta. Suspecta consulis erat mors maximè. necatus à Quarta Hostilia uxore dicebatur. ut quidem filius ejus Q. Fulvius Flaccus in locum vitrici consul est declaratus, aliquanto magis infamis mors Pisonis cepit esse: & testes existebant, qui post declaratos consules Albinum & Pisonem, quibus comitiis Flaccus tulerat repulsam, & exprobratum ei à matre dicerent, quòd jam ei tertiùm negatus consulatus petenti esset, & adjecisse, *pararet se ad petendum; intra duos menses effecturam, ut consul fieret*. Inter multa alia testimonia, ad causam pertinentia, hæc quoque vox, nimis vero eventu comprobata, valuit, cur Hostilia damnaretur. Veris principio hujus, dum consules novos delectus Romæ tenet, mors deinde alterius, & creandi comitia consulis in locum ejus, omnia tardiora fecerunt: interim P. Cornelius & M. Bæbius, qui in consulatu nihil memorabile gesserant, in Apuanos Ligures exercitum induxerunt.

XXXVIII. Ligures, qui ante adventum in provinciam consulum non exspectâssent bellum, improvisò oppressi, ad duodecim millia hominum dediderunt se. Eos, consulto per literas priùs senatu, deducere ex montibus in agros campestres procul ab domo, ne reditûs

itûs spes esset; Cornelius & Bæbius statuerunt, nullum alium antè finem rati fore Ligustini belli. Ager publicus populi Romani erat in Samnitibus, qui Taurasinorum [fuerat. In eum quum] traducere Ligures Apuanos vellent, edixerunt, Ligures ab Anido montibus descendere cum liberis conjugibusque: sua omnia secum portarent. Ligures, sæpe per legatos deprecati, ne penates, sedem, in qua geniti essent, sepulchra majorum, cogerentur relinquere, arma, obsides pollicebantur. postquam nihil impetrabant, neque vires ad bellandum erant, edicto paruerunt. Traducti sunt publico sumptu ad quadraginta millia liberorum capitum cum feminis puerisque. argenti data centum & quinquaginta millia, unde, in novas ædes, compararent, quæ opus essent. agro dividendo dandoque iidem, qui traduxerant, Cornelius & Bæbius præpositi. postulantibus tamen ipsis, quinqueviri ab senatu dati, quorum ex consilio agerent. Transactâ re, quum veterem exercitum Romam deduxissent, triumphus ab senatu est decretus. Hi omnium primi nullo bello gesto triumphârunt. tantùm hostes ducti ante currum: quia, nec quid ferretur, neque quid duceretur captum, neque quid militibus daretur, quicquam in triumphis eorum fuerat.

XXXIX. Eodem anno in Hispania Fulvius Flaccus proconsul, quia successor in provinciam tardiùs veniebat, educto exercitu ex hibernis, ulteriorem Celtiberiæ agrum, unde ad deditionem non venerant, instituit vastare. quâ re irritavit magis, quàm conterruit, animos barbarorum: &, clàm comparatis copiis, saltum Manlianum, per quem transiturum exercitum Romanum satis sciebant, obsederunt. In Hispaniam ulteriorem eunti L. Postumio Albino collegæ Gracchus mandaverat, ut Q. Fulvium certiorem faceret, Tarraconem exercitum adduceret. *ibi dimitti veteranos, supplementaque distribuere, & ordinare omnem exercitum sese velle.* Di-

es

es quoque, & ea propinqua, edita Flacco est, quà successor esset venturus. Hæc nova allata res, omissis, quæ agere instituerat, Flaccum raptim deducere exercitum ex Celtiberia quum coëgisset, barbari, causæ ignari, suam defectionem & clàm comparata arma sensisse eum, & pertimuisse rati, eo ferociùs saltum insederunt. Ubi eum saltum primà luce agmen Romanum intravit, repentè ex duabus partibus simul exorti hostes Romanos invaserunt. Quod ubi vidit Flaccus, primos tumultus, in agmine per centuriones stare omnes, suo quemque loco, & arma expedire jubendo, sedavit: &, sarcinis jumentisque in unum locum coactis, copias omnes partim ipse, partim per legatos tribunosque militum, ut tempus, ut locus postulabat, sine ulla trepidatione instruxit; *cum his deditis rem esse* admonens. *Scelus & perfidiam illis, non virtutem, neq animum accessisse. Reditum ignobilem in patriam, clarum ac memorabilem eos sibi fecisse: cruentos ex recenti cæde hostium gladios, & manantia sanguine spolia, Romam ad triumphum delaturos.* Plura dici tempus non patiebatur. invehebant se hostes, & in partibus extremis jam pugnabatur. deinde acies concurrerunt.

XL. Atrox ubique prœlium, sed varia fortuna erat. egregiè legiones, nec segniùs duæ alæ pugnabant; externa auxilia ab simili armatura, meliore aliquantum militum genere, urgebantur, nec locum tueri poterant. Celtiberi, ubi ordinatà acie & signis collatis se non esse pares legionibus senserunt, cuneo impressionem fecerunt. quo tantum valent genere pugnæ, ut, quacunque parte percelere impetu suo, sustineri nequeant. tunc quoque turbatæ legiones sunt, propè interrupta acies. Quam trepidationem ubi Flaccus conspexit, equo advehitur ad legionarios equites: &, *Ecquid auxilii in vobis est? Actum jam de hoc exercitu erit?* quum undique acclamâssent, *quin ederet, quid fieri vellit; non segniter imperium exsecuturos. Duplicate turmas,* inquit,

inquit, duarum legionum equites, & permittite equos in cuneum hoſtium, quo noſtros urgent. id cum majore vi equorum facietis, ſi effrenatos in eos equos immittitis: quod ſæpe Romanos equites cum magna laude feciſſe ſua, memoriæ proditum eſt. Dicto paruerunt, detractiſque frenis bis ultrò citroque cum magna ſtrage hoſtium, infractis omnibus haſtis, tranſcurrerunt. Diſſipato cuneo, in quo omnis ſpes fuerat, Celtiberi trepidare, &, propè omiſsâ pugnâ, locum fugæ circumſpicere. Et alarii equites, poſtquam Romanorum equitum tam memorabile facinus vidêre, & ipſi, virtute eorum accenſi, ſine ullius imperio in perturbatos jam hoſtes equos immittunt. Tunc verò Celtiberi omnes in fugam effunduntur, & imperator Romanus, averſos hoſtes contemplatus, ædem Fortunæ equeſtri, Jovique optimo maximo ludos vovit. Cæduntur Celtiberi per totum ſaltum diſſipati fugâ. decem & ſeptem millia hoſtium cæſa eo die traduntur: vivi capti plus quatuor millia, ducentis ſeptuaginta ſeptem cum ſignis militaribus, equis propè mille centum. Nullis caſtris eo die victor exercitus manſit. victoria non ſine jactura militum fuit. quadringenti ſeptuaginta duo milites Romani, ſociûm ac Latini nominis mille decem & novem, cum his tria millia militum auxiliariorum perierunt. ita victor exercitus, renovatâ priore gloriâ, Tarraconem eſt perductus. Venienti Fulvio Ti. Sempronius prætor, qui biduo antè venerat, obviàm proceſſit: gratulatuſque eſt, quòd rempublicam egregiè geſſiſſet. cum ſummâ concordia, quos dimitterent, quoſque retinerent milites, compoſuerunt. Inde Fulvius, exauctoratis militibus in naves impoſitis, Romam eſt profectus. Sempronius in Celtiberiam legiones duxit.

XLI. Conſules ambo in Ligures exercitus induxerunt diverſis partibus. Poſtumius primâ & tertiâ legione Baliſtam Suiſmontiumque montes obſedit: &, premendo præſidiis anguſtos ſaltus eorum, commeatus inter-

interclusit, inopiâque omnium rerum eos perdomuit. Fulvius, secundâ & quartâ legione adortus à Pisis Apuanos Ligures, qui eorum circa Macram fluvium incolebant, in deditionem acceptos, ad septem millia hominum in naves impositos, præter oram Etrusci maris Neapolin transmisit. inde in Samnium traducti, agerque his inter populares datus est. Montanorum Ligurum ab A. Postumio vineæ cæsæ, frumentaque deusta: donec cladibus omnibus belli coacti in deditionem venerunt, armaque tradiderunt. Navibus inde Postumius ad visendam oram Ingaunorum Intemeliorumque Ligurum processit. Priusquam hi consules venirent ad exercitum, qui Pisas indictus erat, præerant A. Postumius & frater Q. Fulvii M. Fulvius Nobilior. Secundæ legionis Fulvius tribunus militum erat. is mensibus suis dimisit legionem, jurejurando adactis centurionibus, æs in ærarium ad quæstores esse delaturos. Hoc ubi Placentiam (nam eò fortè erat profectus) Aulo nunciatum est, cum equitibus expeditis secutus dimissos, quos eorum potuit assequi, deduxit castigatos Pisas: de ceteris consulem certiorem fecit. Eo referente, senatusconsultum factum est, ut M. Fulvius in Hispaniam relegaretur ultra novam Karthaginem. Literæque ei datæ sunt à consule ad P. Manlium in Hispaniam ulteriorem deferendæ. Milites jussi ad signa redire. causâ ignominiæ, uti semestre stipendium in eum annum esset ei legioni decretum: qui miles ad exercitum non redisset, eum ipsum bonaque ejus vendere consul jussus.

XLII. Eodem anno L. Duronius, qui prætor anno superiore ex Illyrico cum decem navibus Brundisium redierat, inde, in portu relictis navibus, quum venisset Romam, inter exponendas res, quas ibi gessisset, haud dubiè in regem Illyriorum Gentium latrocinii omnis maritimi causam avertit: *ex regno ejus omnes naves esse, quæ Superi maris oram depopulatæ essent. De his rebus*

se

se legatos misisse, nec conveniendi regis potestatem factam. Venerant Romam legati à Gentio, qui, *quo tempore Romani conveniendi regis causâ venissent, ægrum fortè eum in ultimis partibus fuisse regni* dicerent. *Petere Gentium ab senatu, ne crederent confictis criminibus in se, quæ inimici detulissent.* Ad ea Duronius adjecit, multis civibus Romanis & sociis Latini nominis injurias factas in regno ejus; & cives Romanos dici Corcyræ retineri. Eos omnes Romam adduci placuit: C. Claudium prætorem cognoscere; neque antè Gentio regi legatisve ejus responsum reddi. Inter multos alios, quos pestilentia ejus anni absumpsit, sacerdotes quoque aliquot mortui sunt. L. Valerius Flaccus pontifex mortuus est: in ejus locum suffectus est Q. Fabius Labeo. P. Manlius, qui nuper ex ulteriore Hispania redierat, triumvir epulo: Q. Fulvius M. F. in locum ejus triumvir cooptatus, tum prætextatus erat. De rege sacrifico sufficiendo in locum Cn. Cornelii Dolabellæ contentio inter C. Servilium pontificem maximum fuit & L. Cornelium Dolabellam duumvirum navalem; quem, ut inauguraret, pontifex magistratu sese abdicare jubebat. recusantique id facere ob eam rem multa duumviro dicta à pontifice; deque ea, quum provocâsset, certatum ad populum. quum plures jam tribus, intro vocatæ, dicto esse audientem pontifici duumvirum, juberent; multamque remitti, si magistratu se abdicâsset; ultimum de cœlo, quod comitia turbaret, intervenit. religio inde fuit pontificibus inaugurandi Dolabellæ. P. Clœlium Siculum inaugurârunt, qui secundo loco inauguratus erat. Exitu anni & C. Servilius Geminus pontifex maximus decessit; idem decemvir sacrorum fuit. pontifex in locum ejus à collegio cooptatus est Q. Flavius Flaccus: at pontifex maximus M. Æmilius Lepidus, quum multi clari viri petissent: & decemvir sacrorum Q. Marcius Philippus in ejusdem locum est cooptatus. Et augur Sp. Postumius

us Albinus decessit. in locum ejus P. Scipionem, filium Africani, augures cooptârunt. Cumanis eo anno petentibus permissum, ut publicè Latinè loquerentur, & præconibus Latinè vendendi jus esset.

XLIII. Pisanis agrum pollicentibus, quò Latina colonia deduceretur, gratiæ ab senatu actæ. triumviri creati ad eam rem Q. Fabius Buteo, M. & P. Popillii Lænates. à C. Mænio prætore (cui, provincia Sardinia quum evenisset, additum erat, ut quæreret de veneficiis longiùs ab urbe decem millibus passuum) literæ allatæ, *Se jam tria millia hominum damnâsse, & crescere sibi quæstionem indiciis. aut eam sibi esse deferendam, aut provinciam dimittendam.* Q. Fulvius Flaccus ex Hispania rediit Romam cum magna fama gestarum rerum, qui, quum extra urbem triumphi causâ esset, consul est creatus cum L. Manlio Acidino; & post paucos dies cum militibus, quos secum deduxerat, triumphans urbem est invectus. Tulit in triumpho coronas aureas centum viginti quatuor: præterea auri pondo triginta unum; & signati Oscensis nummûm centum septuaginta tria millia ducentos. Militibus de præda quinquagenos denarios dedit, duplex centurionibus, triplex equiti, tantùndem sociis Latini nominis, & stipendium omnibus duplex.

XLIV. Eo anno rogatio primùm lata est ab L. Villio tribuno plebis, quot annos nati quemque magistratum peterent caperentque. inde cognomen familiæ inditum, ut Annales appellarentur. Prætores quatuor post multos annos lege Bæbiâ creati, quæ alternis quaternos jubebat creari. hi facti, Cn. Cornelius Scipio, C. Valerius Lævinus, Q. & P. Mucii Q. F. Scævolæ. Q. Fulvio & L. Manlio consulibus eadem provincia, quæ superioribus, pari numero, copiæ peditum, equitum, civium, sociorum decretæ. In Hispaniis duabus Ti. Sempronio & L. Postumio cum iisdem exercitibus, quos haberent, prorogatum imperium est. & in sup-

supplementum consules scribere jussi ad tria millia peditum Romanorum, trecentos equites; quinque millia sociorum Latini nominis, & quadringentos equites, P. Mucius Scævola urbanam sortitus provinciam est; & ut idem quæreret de veneficiis in urbe, & propiùs urbem decem millia passuum: Cn. Cornelius Scipio peregrinam, Q. Mucius Scævola Siciliam, C. Valerius Lævinus Sardiniam. Q. Fulvius consul, *priùs, quàm ullam rem publicam ageret, liberare & se & rempublicam religione votis solvendis,* dixit, *velle. vovisse, quo die postremùm cum Celtiberis pugnâsset, ludos Jovi optimo maximo, & ædem equestri Fortunæ sese facturum: in eam rem sibi pecuniam collatam esse ab Hispanis.* Ludi decreti, & ut duumviri ad ædem locandam crearentur. de pecunia finitur, *Ne major causâ ludorum consumeretur, quàm quanta Fulvio Nobiliori, post Ætolicum bellum ludos facienti, decreta esset: neve quid ad eos ludos arcesseret, cogeret, acciperet, faceret, adversus id senatusconsultum, quod L. Æmilio, Cn. Bæbio consulibus de ludis factum esset.* Decreverat id senatus propter effusos sumptus, factos in ludos Ti. Sempronii ædilis, qui graves non modò Italiæ ac sociis Latini nominis, sed etiam provinciis externis fuerant.

XLV. Hiems eo anno nive sæva & omni tempestatum genere fuit: arbores, quæ obnoxiæ frigoribus sunt, deusserat cunctas: & ea tum aliquanto, quàm aliàs, longior fuit. itaque Latinas mox subitò coorta & intolerabilis tempestas in monte turbavit: instauratæque sunt ex decreto pontificum. Eadem tempestas & in Capitolio aliquot signa constravit, fulminibusque complura loca deformavit; ædem Jovis Tarracinæ, ædem Albam Capuæ, portamque Romanam: muri pinnæ aliquot locis decussæ erant. Hæc inter prodigia nunciatum & ab Reate, tripedem natum mulum. Ob ea decemviri, jussi adire libros, ediderunt, quibus Diis & quot hostiis sacrificaretur: & ob fulminibus complura loca deformata ad ædem Jovis, ut supplicatio diem unum

num esset. Ludi deinde votivi Q. Fulvii consulis per dies decem magno apparatu facti. Censorum inde comitia habita: creati M. Æmilius Lepidus pontifex maximus & M. Fulvius Nobilior, qui ex Ætolis triumphaverat. Inter hos viros nobiles inimicitiæ erant, sæpe multis & in senatu & ad populum atrocibus celebratæ certaminibus. Comitiis confectis, ut traditum antiquitus est, censores in campo ad aram Martis sellis curulibus consederunt; quò repentè principes senatorum cum agmine venerunt civitatis: inter quos Q. Cæcilius Metellus verba fecit.

XLVI. *Non obliti sumus, censores, vos paulo antè ab universo populo Romano moribus nostris præpositos esse: & nos à vobis & admoneri, & regi, non vos à nobis debere. indicandum tamen est, quid omnes bonos in vobis aut offendat, aut certè mutatum malint. Singulos quum intuemur, M. Æmili, M. Fulvi, neminem hodie in civitate habemus, quem, si revocemur in suffragium, velimus vobis prælatum esse. ambo quum simul aspicimus, non possumus non vereri, ne malè comparati sitis, nec tantùm reipublicæ prosit, quòd omnibus nobis egregiè placetis, quàm, quòd alter alteri displicetis, noceat. Inimicitias per annos multos vobis ipsis graves & atroces geritis: quæ, periculum est, ne ex hac die nobis & reipublicæ, quàm vobis, graviores fiant. De quibus causis hoc timeamus, multa succurrunt, quæ dicerentur; nisi fortè implacabiles vestræ iræ implicaverint animos vestros. Has ut hodie, ut in isto templo, finiatis simultates, quæsumus vos universi; &, quos conjunxit suffragiis suis populus Romanus, hac etiam reconciliatione gratiæ conjungi à nobis sinatis. Uno animo, uno consilio legatis senatum, equites recenseatis, agatis censum, lustrum condatis: quod in omnibus ferè precationibus nuncupabitis verbis,* Ut ea res mihi collegæque meo bene & feliciter eveniat, *id ita ut verè, ut ex animo velitis evenire: efficiatisque, ut, quod Deos precati eritis, id vos velle etiam homines credamus. T. Tatius & Romulus, in cujus urbis medio foro acie hostes concurrerant, ibi concor-*

des

des regnârunt. Non modò simultates, sed bella quoque finiuntur. ex infestis hostibus plerumque socii fideles, interdum etiam cives fiunt. Albani, dirutâ Albâ, Romam traducti sunt, Latini, Sabini in civitatem accepti. Vulgatum illud, quia verum erat, in proverbium venit: Amicitias immortales, inimicitias mortales debere esse. Fremitus ortus cum assensu, deinde universorum voces idem petentium, confusæ in unum, orationem interpellârunt. Inde Æmilius questus quum alia, tum bis à M. Fulvio se certo consulatu dejectum. Fulvius contrà queri, se ab eo semper lacessitum, & in probrum suum sponsionem factam. tamen ambo significare, si alter vellet, se in potestate tot principum civitatis futuros. Omnibus instantibus, qui aderant, dexteras fidemque dedere, mittere verè ac finire odium. Deinde, collaudantibus cunctis, deducti sunt in Capitolium. Et cura super tali re principum, & facilitas censorum egregiè comprobata ab senatu & laudata est. Censoribus deinde postulantibus, ut pecuniæ summa sibi, quâ in opera publica uterentur, attribueretur, vectigal annuum decretum est.

XLVII. Eodem anno in Hispania L. Postumius & Ti. Sempronius proprætores comparaverunt ita inter se, ut in Vaccæos per Lusitaniam iret Albinus, in Celtiberiam inde reverteretur; Gracchus, si majus ibi bellum esset, in ultima Celtiberiæ penetraret. Mundam urbem primùm vi cepit, nocte ex improviso aggressus. acceptis deinde obsidibus, præsidioque imposito, castella oppugnare, agros urere, donec ad prævalidam aliam urbem (Certimam appellant Celtiberi) pervenit. ubi quum jam opera admoveret, veniunt legati ex oppido, quorum sermo antiquæ simplicitatis fuit, non dissimulantium bellaturos, si vires essent. Petierunt enim, ut sibi in castra Celtiberorum ire liceret ad auxilia accipienda. si non impetrâssent, tum separatim eos ab illis se consulturos. Permittente Graccho,

cho, ierunt, & poſt paucis diebus alios decem legatos ſecum adduxerunt. Meridianum tempus erat. nihil priùs petierunt à prætore, quàm ut bibere ſibi juberet dari. Epotis primis poculis, iterum popoſcerunt; magno riſu circumſtantium in tam rudibus & moris omnis ignaris ingeniis. Tum maximus natu ex iis, *Miſſi ſumus*, inquit, *à gente noſtra, qui ſciſcitaremur, quâ tandem re fretus arma nobis inferres?* Ad hanc percunctationem Gracchus, *Exercitu ſe egregio fidentem veniſſe*, reſpondit; *quem ſi ipſi viſere velint, quo certiora ad ſuos referant, poteſtatem ſe eis facturum eſſe*: tribuniſque militum imperat, ut ornari omnes copias peditum equitumque, & decurrere jubeant armatas. Ab hoc ſpectaculo legati miſſi deterruerunt ſuos ab auxilio circumſeſſæ urbi ferendo. Oppidani, quum ignes nocte turribus nequicquam (quod ſignum convenerat) ſuſtuliſſent, deſtituti ab unica ſpe auxilii, in deditionem venerunt. ſeſtertiûm quater & vicies ab iis eſt exactum, quadraginta nobiliſſimi equites: nec obſidum nomine, (nam militare juſſi ſunt) & tamen re ipsâ, ut pignus fidei eſſent.

XLVIII. Inde jam duxit ad Alcen urbem, ubi caſtra Celtiberorum erant, à quibus venerant nuper legati. eos quum per aliquot dies, armaturam levem immittendo in ſtationes, laceſsiſſet parvis prœliis, in dies majora certamina ſerebat, ut omnes extra munitiones eliceret. ubi, quod petebatur, ſenſit effectum, auxiliorûm præfectis imperat, ut, contracto certamine, tanquam multitudine ſuperarentur, repentè tergis datis, ad caſtra effusè fugerent. ipſe intra vallum ad omnes portas inſtruxit copias. Haud multum temporis interceſſit, quum ex compoſito refugientium ſuorum agmen, poſt effusè ſequentes barbaros conſpexit. Inſtructam ad hoc ipſum intra vallum habebat aciem. itaque tantùm moratus, ut ſuos refugere in caſtra libero introitu ſineret, clamore ſublato, ſimul omnibus

portis erupit. Non sustinuere impetum necopinatum hostes. qui ad castra oppugnanda venerant, ne sua quidem tueri potuerunt. nam extemplo fusi, fugati, mox intra vallum paventes compulsi, postremò exuuntur castris. Eo die novem millia hostium cæsa: capti vivi trecenti viginti, equi centum duodecim, signa militaria triginta septem. de exercitu Romano centum novem ceciderunt.

XLIX. Ab hoc prœlio Gracchus duxit ad depopulandum Celtiberiam legiones. &, quum ferret passim cuncta atque ageret, populique alii voluntate, alii metu jugum acciperent, centum tria oppida intra paucos dies in deditionem accepit: prædâ potitus ingenti est. Convertit inde agmen retro, unde venerat, ad Alcen, atque eam urbem oppugnare instituit. Oppidani primum impetum hostium sustinuerunt: deinde, quum jam non armis modò, sed etiam operibus oppugnarentur, diffisi præsidio urbis, in arcem universi concesserunt. postremò & inde, præmissis oratoribus, in ditionem se suaque omnia Romanis permiserunt. Magna inde præda facta est. multi captivi nobiles in potestatem venerunt; inter quos & Thurri filii duo & filia. Regulus hic earum gentium erat, longè potentissimus omnium Hispanorum. Auditâ suorum clade, missis, qui fidem venienti in castra ad Gracchum peterent, venit. & primùm quæsivit ab eo, *ne sibi liceret ac suis vivere?* quum prætor *victurum* respondisset; quæsivit iterum, *si cum Romanis militare liceret?* id quoque Graccho permittente, *sequar*, inquit, *vos adversus veteres socios meos, quoniam illos ad me propiunt suspicere.* Secutus est inde Romanos, fortique ac fideli operâ multis locis rem Romanam adjuvit.

L. Ergavia inde, nobilis & potens civitas, aliorum circà populorum cladibus territa, portas aperuit Romanis. Eam deditionem oppidorum haud cum fide factam, quidam auctores sunt. è qua regione abduxisset legiones,

nes, extemplo inde rebellatum, magnoque eum postea prœlio ad montem Chaunum cum Celtiberis à prima luce ad sextam horam diei signis collatis pugnâsse; multos utrinque cecidisse: nec aliud magnopere, ne victos crederes, fecisse Romanos, nisi quòd postero die lacessierint prœlio manentes intra vallum; spolia per totum diem legerint; tertio die prœlio majore iterum pugnatum; & tum demum haud dubiè victos Celtiberos, castraque eorum capta & direpta esse. Viginti duo millia hostium eo die esse cæsa, plus trecentos captos: parem ferè equorum numerum; & signa militaria septuaginta duo. inde debellatum, veramque pacem, non fluxà, ut antè, fide, Celtiberos fecisse. Eàdem æstate & L. Postumium in Hispania ulteriore bis cum Vaccæis egregiè pugnâsse scribunt. ad triginta & quinque millia hostium occidisse, & castra oppugnâsse. Propius vero est, seriùs in provinciam pervenisse, quàm ut eà æstate potuerit res gerere.

LI. Censores fideli concordià senatum legerunt. princeps electus est ipse censor M. Æmilius Lepidus pontifex maximus: tres ejecti de senatu. retinuit quosdam Lepidus à collega præteritos. Opera ex pecunia attributa divisaque inter se hæc confecerunt. Lepidus molem ad Tarracinam, ingratum opus, quòd prædia habebat ibi, privatamque publicæ rei impensam imposuerat. Theatrum & proscenium ad Apollinis, ædem Jovis in Capitolio, columnasque circà poliendas albo locavit: & ab his columnis, quæ incommodè opposita videbantur, signa amovit: clipeaque de columnis, & signa militaria affixa omnis generis dempsit. M. Fulvius plura & majoris locavit usûs: portum & pilas pontis in Tiberim; quibus pilis fornices post aliquot annos P. Scipio Africanus & L. Mummius censores locaverunt imponendos. basilicam post argentarias novas & forum piscatorium, circumdatis tabernis, quas vendidit in privatum; & forum, & por-

ticum extra portam Trigeminam, & aliam post navalia, & ad fanum Herculis, & post Spei ad Tiberim ædem Apollinis Medici. Habuere & in promiscuo præterea pecuniam. ex ea communiter locârunt aquam adducendam, fornicesque faciendos. Impedimento operi fuit M. Licinius Crassus, qui per fundum suum duci non est passus. Portoria quoque & vectigalia iidem multa instituerunt. complura sacella publica, quæ fuerant occupata à privatis, publica sacraque ut essent, paterentque populo, curârunt. Mutârunt suffragia: regionatimque generibus hominum, causisque, & quæstibus, tribus descripserunt.

LII. Et alter ex censoribus M. Æmilius petiit ab senatu, ut sibi dedicationis templorum Reginæ Junonis & Dianæ, quæ bello Ligustino antè annis octo vovisset, pecunia ad ludos decerneretur. Viginti millia æris decreverunt. dedicavit eas ædes, utramque in circo Flaminio. ludosque scenicos triduum post dedicationem templi Junonis, biduum post Dianæ, & singulos dies fecit in circo. Idem dedicavit ædem Larium Permarinûm in Campo. voverat eam annis undecim antè L. Æmilius Regillus, navali prœlio adversus præfectos regis Antiochi. Supra valvas templi tabula cum titulo hoc fixa est: *Duello magno regibus dirimendo * caput subigendis patrandæ pacis hæc pugna exeunti L. Æmilio M. Æmilii filio auspicio, imperio, felicitate ductuque ejus inter Ephesum, Samum, Chiumque, inspectante cos. ipso Antiocho, exercitu omni, equitatu, elephantisque, classis regis Antiochi antea sic victa, fusa, contusa, fugataque est, ibique eo die naves longæ cum omnibus sociis captæ* LXII. *Ea pugna pugnata, rex Antiochus regnumque **. Ejus rei ergò ædem Laribus Permarinis vovit.* Eodem exemplo tabula in æde Jovis in Capitolio supra valvas fixa est.

LIII. Biduo, quo senatum legerunt censores, Q. Fulvius consul, profectus in Ligures, per invios montes

tes vallesque saltus cum exercitu transgressus, signis collatis cum hoste pugnavit: neque tantùm acie vicit, sed castra quoque eodem die cepit. tria millia ducenti hostium, omnisque ea regio Ligurum in deditionem venit. Consul deditos in campestres agros deduxit, præsidiaque montibus imposuit. Celeriter & ex provincia literæ Romam venerunt. supplicationes ob eas res gestas in triduum decretæ sunt. Prætores quadraginta hostiis majoribus per supplicationes rem divinam fecerunt. Ab altero consule L. Manlio nihil memorià dignum in Liguribus est gestum. Galli Transalpini, tria millia hominum, in Italiam transgressi, neminem bello lacessentes, agrum à consulibus & senatu petebant, ut pacati sub imperio populi Romani essent. Eos senatus excedere Italià jussit, & consulem Q. Fulvium quærere, & animadvertere in eos, qui principes & auctores transcendendi Alpes fuissent.

LIV. Eodem anno Philippus rex Macedonum, senio & mœrore consumptus post mortem filii, decessit. Demetriade hibernabat, quum desiderio anxius filii, tum pœnitentià crudelitatis suæ. stimulabat animum & alter filius, haud dubiè & suà & aliorum opinione rex, conversique in eum omnium oculi, & destituta senectus; aliis exspectantibus suam mortem, aliis ne exspectantibus quidem. Quo magis angebatur, & cum eo Antigonus Echecratis filius, nomen patrui Antigoni ferens, qui tutor Philippi fuerat, regiæ vir majestatis, nobili etiam pugnà adversus Cleomenem Lacedæmonium clarus. Tutorem eum Græci, ut cognomine à ceteris regibus distinguerent, appellàrunt. Hujus fratris filius Antigonus ex honoratis Philippi amicis unus incorruptus permanserat: eique ea fides, nequaquam amicum Persea, inimicissimum fecerat. is, prospiciens animo, quanto cum periculo suo hereditas regni ventura esset ad Persea, ut primùm labare animum regis, & ingemiscere interdum filii desiderio sen-

sensit; nunc præbendo aures, nunc lacessendo etiam mentionem rei temere actæ, sæpe querenti querens & ipse aderat. &, quum multa adsoleat veritas præbere vestigia sui, omni ope adjuvabat, quo maturiùs omnia emanarent. Suspecti & ministri facinoris, Apelles maximè & Philocles, erant; qui Romam legati fuerant, literasque exitiales Demetrio sub nomine Flaminini attulerant.

LV. Falsas esse, & à scriba vitiatas, signumque adulterinum, vulgò in regia fremebant. Ceterùm, quum suspecta magis, quàm manifesta, esset res, fortè Xychus obvius fit Antigono, comprehensusque ab eo in regiam est perductus. relicto eo custodibus, Antigonus ad Philippum processit. *Multis*, inquit, *sermonibus intellexisse videor, magno te æstimaturum, si scire vera omnia possis de filiis tuis, uter ab utro petitus fraude & insidiis esset. Homo unus omnium, qui nodum hujus erroris exsolvere possit, in potestate tua est Xychus. fortè vocatum perductumque in regiam vocari juberet.* Adductus primò ita negare inconstanter, ut, parvo metu admoto, paratum indicem esse appareret. conspectum tortoris verberumque non sustinuit: ordinemque omnem facinoris legatorum ministeriique sui exposuit. Extemplò missi, qui legatos comprehenderent, Philoclem, qui præsens erat, oppresserunt: Apelles, missus ad Chæream quendam persequendum, indicio Xychi audito, in Italiam trajecit. De Philocle nihil certi vulgatum est. alii primò audaciter negantem, postquam in conspectum adductus sit Xychus, non ultrà tetendisse; alii tormenta etiam inficiantem perpessum affirmant. Philippo redintegratus est luctus geminatusque: & infelicitatem suam in liberis graviorem, quòd alter periisset, censebat.

LVI. Perseus, certior factus omnia detecta esse, potentior quidem erat, quàm ut fugam necessariam duceret. tantùm, ut procul abesset, curabat, interim vel-

ut ab incendio flagrantis iræ, dum Philippus viveret, se defensurus. qui, spe potiundi ad pœnam corporis ejus amissâ, quod reliquum erat, id studere, ne super impunitatem etiam præmio sceleris frueretur. Antigonum igitur appellat; cui & palàm facti parricidii gratiâ obnoxius erat: neque pudendum aut pœnitendum eum regem Macedonibus, propter recentem patrui Antigoni gloriam, fore censebat. *Quando in eam fortunam veni*, inquit, *Antigone, ut orbitas mihi, quam alii detestantur parentes, optabilis esse debeat; regnum, quod à patruo tuo forti, non solùm fideli, tutelâ ejus custoditum & auctum etiam accepi, id tibi tradere in animo est. Te unum habeo, quem dignum regno judicem. si neminem haberem, perire & exstingui id mallem, quàm Perseo scelestæ fraudis præmium esse. Demetrium excitatum ab inferis restitutumque credam mihi, si te, qui morti innocentis, qui meo infelici errori unus inlacrimâsti, in locum ejus substitutum relinquam.* Ab hoc sermone omni genere honoris producere eum non destitit. quum in Thracia Perseus abesset, circumire Macedoniæ urbes, principibusque Antigonum commendare: &, si vita longior suppetisset, haud dubium fuit, quin eum in possessione regni relicturus fuerit. Ab Demetriade profectus, Thessalonicæ plurimum temporis moratus fuerat. inde quum Amphipolin venisset, gravi morbo est implicitus. sed animo tamen ægrum magis fuisse, quàm corpore, constat: curisque & vigiliis (quum identidem species & umbræ insontis interempti filii agitarent) exstinctum esse cum diris exsecrationibus alterius. Tamen admoneri potuisset Antigonus, si haud statim palàm facta esset mors regis. Medicus Calligines, qui curationi præerat, non exspectatâ morte regis, à primis desperationis notis nuncios prædispositos, ita ut convenerat, misit ad Perseum; & mortem regis in adventum ejus omnes, qui extra regiam erant, celavit.

LVII. Oppressit igitur necopinantes ignarosque o-

mnes Perseus, & regnum scelere partum invasit. Peropportuna mors Philippi fuit ad dilationem, & ad vires bello contrahendas: nam post paucis diebus gens Bastarnarum, diu sollicitata, ab suis sedibus magnâ peditum equitumque manu Istrum trajecit. inde praegressis, qui nunciarent regi, Antigono & Cottoni (nobilis erat Bastarna; & Antigonus perinvitus cum ipso Cottone legatus ad concitandos Bastarnas missus) haud procul Amphipoli fama, inde certi nuncii occurrerunt, mortuum esse regem. quae res omnem ordinem consilii turbavit. Compositum autem sic fuerat: transitum per Thraciam tutum & commeatus Bastarnis ut Philippus praestaret. id ut facere posset, regionum principes donis coluerat, fide suâ obligatâ, pacato agmine transituros Bastarnas. Dardanorum gentem delere propositum erat, inque eorum agro sedes fundare Bastarnis. duplex inde erat commodum futurum, si & Dardani, gens semper infestissima Macedoniae, temporibusque iniquis regum imminens, tolleretur; & Bastarnae, relictis in Dardania conjugibus liberisque, ad populandam Italiam possent mitti. *Per Scordiscos iter esse ad mare Hadriaticum Italiamque. aliâ viâ traduci exercitum non posse. facilè Bastarnis Scordiscos iter daturos. nec enim aut linguâ aut moribus aequales abhorrere; & ipsos adjuncturos se, quum ad praedam opulentissimae gentis ire vidissent.* Inde in omnem eventum consilia commodabantur. sive caesi ab Romanis forent Bastarnae, Dardanos tamen sublatos, praedamque ex reliquiis Bastarnarum, & possessionem liberam Dardaniae, solatio fore: sive prospere gessissent, Romanis aversis in Bastarnarum bellum, recuperaturum se in Graecia, quae amisisset. Haec Philippi consilia fuerant.

LVIII. Ingressi sunt pacato agmine, fide Cottonis & Antigoni. sed haud multo post famam mortis Philippi neque Thraces commercio faciles erant, neque Bastarnae empto contenti esse poterant, aut in agmine

conti-

contineri, ne decederent vià. inde injuriæ ultro citroque fieri: quarum in dies incremento bellum exarsit. Postremò Thraces, quum vim ac multitudinem sustinere hostium non possent, relictis campestribus vicis, in montem ingentis altitudinis (Donucam vocant) concesserunt. Quò ubi ire Bastarnæ vellent, quali tempestate Gallos spoliantes Delphos fama est peremptos esse; talis tum Bastarnas, nequicquam ad juga montium appropinquantes, oppressit. neque enim imbre tantùm effuso, dein creberrimâ grandine obruti sunt, cum ingenti fragore cœli tonitribusque & fulguribus præstringentibus aciem oculorum; sed fulmina etiam sic undique micabant, ut peti viderentur corpora; nec solùm milites, sed etiam principes, icti caderent. itaque, quum præcipiti fugâ per rupes præaltas improvidi sternerentur ruerentque, instabant quidem perculsis Thraces: sed ipsi Deos auctores fugæ esse, cœlumque in se ruere aiebant. Dissipati procellà, quum, tanquam ex naufragio, plerique semiermes in castra, unde profecti erant, redissent; consultari, quid agerent, cœptum: inde orta dissensio, aliis redeundum, aliis penetrandum in Dardaniam censentibus. Triginta ferme millia hominum (Clondico duce profecti erant) pervenerunt. cetera multitudo retro, quà venerant, transdanubianam regionem repetiit. Perseus, potitus regno, interfici Antigonum jussit: &, dum firmaret res, legatos Romam ad amicitiam paternam renovandam, petendumque, ut rex ab senatu appellaretur, misit. Hæc eo anno in Macedonia gesta.

LIX. Alter consulum Q. Fulvius ex Liguribus triumphavit. quem triumphum magis gratiæ, quàm rerum gestarum magnitudini, datum constabat. Armorum hostilium magnam vim transtulit; nullam pecuniam admodum. divisit tamen in singulos milites tricenos æris, duplex centurionibus, triplex equiti. Nihil in eo triumpho magis insigne fuit, quàm quòd forte

evenit, ut eôdem die triumpharet, quo priore anno ex prætura triumphaverat. Secundùm triumphum comitia edixit, quibus creati consules sunt M. Junius Brutus, A. Manlius Vulso. Prætorum inde, tribus creatis, comitia tempestas diremit. postero die reliqui tres facti ante diem quartum Idus Martias, M. Titinius Curvus, Ti. Claudius Nero, T. Fontejus Capito. Ludi Romani instaurati ab ædilibus curulibus Cn. Servilio Cæpione, Ap. Claudio Centhone, propter prodigia, quæ evenerant. Terra movit: in foris publicis, ubi lectisternium erat, Deorum capita, quæ in lectis erant, averterunt se; lanaque cum integumentis, quæ Jovi opposita fuit, decidit. de mensa oleas quoque prægustâsse mures, in prodigium versum est. Ad ea expianda nihil ultrà, quàm ut ludi instaurarentur, actum est.

LIBER XLI.

EPITOME.

II, &c. *Ignis in æde Vestæ exstinctus est.* VII, &c. *Ti. Sempronius Gracchus proconsul Celtiberos victos in deditionem accepit, monumentumque operum suorum, Gracchurim oppidum in Hispania constituit. Et à Postumio Albino proconsule Vaccæi ac Lusitani subacti sunt. uterque triumphavit. Antiochus, Antiochi filius, obses Romanis à patre datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto successerat, in regnum Syriæ ab urbe dimissus. Lustrum à censoribus conditum est. censa sunt civium capita ducenta sexaginta tria millia ducenta nonaginta quatuor. Q. Voconius Saxa tribunus plebis legem tulit, ne quis heredem mulierem institueret,*

ret. suasit legem M. Cato. exstat oratio ejus. Praeterea res contra Ligures, Istros, Sardos, & Celtiberos, à compluribus ducibus prospere gestas, & initia belli Macedonici continet, quod Perseus, Philippi filius, moliebatur. XXII, &c. miserat enim ad Karthaginienses legationem, & ab iis nocte audita erat: sed & alias Graeciae civitates sollicitabat. qui praeter religionem, quòd quàm multa templa magnifica multis locis erexit, Athenis Jovis Olympii, & Antiochiae Capitolini, vilissimum regem egit.

ACEPHALUS.

* * *

*** à patre in pace habitam armâsse, eoque juventuti praedandi cupidae pergratus esse dicebatur.

I. Consilium de Istrico bello quum haberet consul, alii gerendum extemplo, antequam contrahere copias hostes possent, alii consulendum priùs senatum censebant. Vicit sententia, quae diem non proferebat. Profectus ab Aquileia consul castra ad lacum Timavi posuit; (imminet mari is lacus) eódem decem navibus C. Furius duumvir navalis venit. Adversus Illyriorum classem creati duumviri navales erant, qui tuendam viginti navibus mari superiore Anconam, velut cardinem haberent: inde L. Cornelius dextra littora usque ad Tarentum, C. Furius laeva usque ad Aquileiam tueretur. Eae naves ad proximum portum in Istriae fines cum onerariis & magno commeatu missae: secutusque cum legionibus consul quinque ferme millia à mari posuit castra. In portu emporium brevi perfrequens factum, omniaque hinc in castra supportabantur. &, quo id tutiùs fieret, stationes ab omnibus castrorum partibus circumdatae sunt: in Istriamque suum praesidium stativum, repentina cohors Placentina opposita inter mare & castra: &, ut idem aquatoribus ad fluvium esset praesidium, M. Aebutius tribunus militum secundae legionis duos manipulos militum adji-

cere jussus est. T. & C. Ælii tribuni militum legionem tertiam, quæ pabulatores & lignatores tueretur, viâ, quæ Aquileiam fert, duxerant. Ab eadem regione mille ferme passuum castra erant Gallorum: Catmelus pro regulo erat tribus haud amplius millibus armatorum.

II. Istri, ut primùm ad lacum Timavi castra sunt Romana mota, ipsi post collem occulto loco consederunt: & inde obliquis itineribus agmen sequebantur, in omnem occasionem intenti: nec quicquam eos, quæ terrâ marique agerentur, fallebat. Postquam stationes invalidas esse pro castris, eorum turba inermis frequens inter castra & mare mercantium, sine ullo terrestri aut maritimo munimento, viderunt; duo simul præsidia, Placentinæ cohortis, & manipulorum secundæ legionis, aggrediuntur. Nebula matutina texerat inceptum: quâ dilabente ad primum teporem solis, perlucens jam aliquid, incerta tamen, ut solet, lux, speciem omnium multiplicem intuenti reddens, tum quoque frustrata Romanos, multo majorem iis, quàm erat, hostium aciem ostendit. quâ territi utriusque stationis milites ingenti tumultu quum in castra confugissent, haud paulo ibi plus, quàm quod secum ipsi attulerant, terroris fecerunt. Nam neque dicere, quid fugissent, nec percunctantibus reddere responsum poterant: & clamor in portis (ut ubi nulla esset statio, quæ sustineret impetum) audiebatur: & concursatio in obscuro incidentium aliorum in alios incertum fecerat, an hostis intra vallum esset. Una vox audiebatur ad mare vocantium. Id fortè temere ab uno exclamatum totis passim personabat castris. Itaque primò, velut jussi id facere, pauci armati, major pars inermes, ad mare decurrunt: dein plures, postremò propè omnes: & ipse consul; quum, frustra revocare fugientes conatus, nec imperio, nec auctoritate, nec precibus ad extremum, valuisset. Unus remansit M. Licinius Strabo, tribunus militum

militum tertiæ legionis, cum tribus ſignis ab legione ſua relictus. Hunc, in vacua caſtra impetu facto, Iſtri, quum alius armatus iis nemo obviàm iſſet, in prætorio inſtruentem atque adhortantem ſuos oppreſſerunt. Prœlium atrocius, quàm pro paucitate reſiſtentium, fuit: nec antè finitum eſt, quàm tribunus militum, quique circa eum conſtiterant, interfecti ſunt. Prætorio dejecto, direptis, quæ ibi fuerunt, ad quæſtorium forum quintanamque hoſtes pervenerunt. Ibi, quum omnium rerum paratam expoſitamque copiam, & ſtratos lectos in quæſtorio inveniſſent, regulus accubans epulari cœpit. mox idem ceteri omnes, armorum hoſtiumque obliti, faciunt: &, ut quibus inſuetus liberalior victus eſſet, avidiùs vino ciboque corpora onerant.

III. Nequaquam eadem eſt tum rei forma apud Romanos: terrâ, mari trepidatur: nautici tabernacula detendunt, commeatumque in littore expoſitum in naves rapiunt: milites in ſcaphas & mare territi ruunt: nautæ, metu ne compleantur navigia, alii turbæ obſiſtunt, alii ab littore naves in altum expellunt. inde certamen, mox etiam pugna cum vulneribus & cæde in vicem militum nautarumque oritur, donec juſſu conſulis procul à terra claſſis ſubmota eſt. Secernere inde inermes ab armatis cœpit. vix mille ducenti ex tanta multitudine, qui arma haberent, perpauci equites, qui equos ſecum eduxiſſent, inventi ſunt. cetera deformis turba, velut lixarum calonumque, præda verè futura, ſi belli hoſtes meminiſſent. Tunc demum nuncius ad tertiam legionem revocandam, & Gallorum præſidium: & ſimul ex omnibus locis ad caſtra recipienda demendamque ignominiam rediri cœptum eſt. Tribuni militum tertiæ legionis pabulum lignaque projicere jubent: centurionibus imperant, ut graviores ætate milites binos in ea jumenta, ex quibus onera dejecta erant, imponant; equites ut ſingulos è juvenibus

pedites

pedites secum in equos tollant. *Egregiam gloriam legionis fore, si castra, metu secundanorum amissa, suâ virtute recipiant: & recipi facile esse, si in præda occupati barbari subitò opprimantur: sicut ceperint, posse capi.* Summâ militum alacritate adhortatio audita est. Ferunt citati signa, nec signiferos armati morantur: priores tamen consul copiæque, quæ à mari reducebantur, ad vallum accesserunt. L. Atius, tribunus primus secundæ legionis, non hortabatur modò milites, sed docebat etiam, *Si victores Istri, quibus armis cepissent castra, iisdem capta retinere in animo haberent, primùm exutum castris hostem ad mare persecuturos fuisse, deinde stationes certè pro vallo habituros. vino somnoque verisimile esse mersos jacere.*

IV. Sub hæc A. Bæculonium signiferum suum, notæ fortitudinis virum, inferre signum jussit. Ille, si unum se sequerentur, quo celeriùs fieret, facturum dixit: connisusque, quum trans vallum signum trajecisset, primus omnium portam intravit. Et parte aliâ T. & C. Ælii, tribuni militum tertiæ legionis, cum equitatu adveniunt. confestim, & quos binos oneraria in jumenta imposuerant, secuti, & consul cum toto agmine. At Istrorum pauci, qui modicè vinosi erant, memores fuerunt fugæ; aliis somno mors continuata est: integraque sua omnia Romani, præterquam quod vini cibique absumptum erat, receperunt. Ægri quoque milites, qui in castris relicti fuerant, postquam intra vallum suos senserunt, armis arreptis, cædem ingentem fecerunt. Ante omnes insignis opera fuit C. Popillii equitis. Sabello cognomen erat. is, pede saucio relictus, longè plurimos hostium occidit. Ad octo millia Istrorum sunt cæsa, captus nemo, quia ira & indignatio immemores prædæ fecit. Rex tamen Istrorum, temulentus ex convivio, raptim à suis in equum impositus, fugit. Ex victoribus ducenti triginta septem milites perierunt, plures in matutina fuga, quàm in recipiendis castris.

V. Fortè

V. Fortè ita evenit, ut Cn. & L. Gavillii, novelli Aquileienses, cum commeatu venientes, ignari propè in capta castra ab Istris inciderent. Ii, quum Aquileiam, relictis impedimentis, refugissent, omnia terrore ac tumultu, non Aquileiæ modò, sed Romæ quoque post paucos dies, impleverunt: quò, non capta tantùm castra ab hostibus, nec fuga, quæ vera erant, sed perditas res deletumque exercitum omnem, allatum est. Itaque, quod in tumultu fieri solet, delectus extra ordinem, non in urbe tantùm, sed totâ Italiâ, indicti. Duæ legiones civium Romanorum conscriptæ, & decem millia peditum cum equitibus quingentis sociis nominis Latini imperata. M. Junius consul transire in Galliam, & ab civitatibus provinciæ ejus, quantum quæque posset, militum exigere jussus. Simul decretum, ut Ti. Claudius prætor militibus legionis quartæ, & sociûm Latini nominis quinque millibus, equitibus ducentis quinquaginta, Pisas ut convenirent, ediceret, eamque provinciam, dum consul inde abesset, tutaretur: M. Titinius prætor legionem primam, parem numerum sociorum peditum equitumque, Ariminum convenire juberet. Nero paludatus Pisas in provinciam est profectus. Titinius, C. Cassio tribuno militum Ariminum, qui præesset legioni, misso, delectum Romæ habuit. M. Junius consul, ex Liguribus in provinciam Galliam transgressus, auxiliis protinus per civitates Galliæ militibusque colonis imperatis, Aquileiam pervenit. Ibi certior factus, exercitum incolumem esse, scriptis literis Romam, ne tumultuarentur, ipse, remissis auxiliis, quæ Gallis imperaverat, ad collegam est profectus. Romæ magna ex necopinato lætitia fuit: delectus omissus est: exauctorati, qui sacramento dixerant: & exercitus, qui Arimini pestilentiâ affectus erat, domum dimissus. Istri, magnis copiis quum castra haud procul consulis castris haberent, postquam alterum consulem cum exercitu novo advenisse audierunt, passim in civitates di-

lapsi

lapsi sunt: consules Aquileiam in hiberna legiones reduxerunt.

VI. Sedato tandem Istrico tumultu, senatusconsultum factum est, ut consules inter se compararent, uter eorum ad comitia habenda Romam rediret. Quum absentem Manlium tribuni plebis, A. Licinius Nerva & C. Papirius Turdus, in concionibus lacerarent, rogationemque promulgarent, ne Manlius post Idus Martias (prorogatæ namque consulibus jam in annum provinciæ erant) imperium retineret, uti causam extemplo dicere, quum abisset magistratu, posset; huic rogationi Q. Ælius collega intercessit, magnisque contentionibus obtinuit, ne perferretur. Per eos dies Ti. Sempronius Gracchus & L. Postumius Albinus ex Hispania Romam quum revertissent, senatus iis à M. Titinio prætore datus in æde Bellonæ ad disserendas res, quas gessissent, postulandosque honores meritos, ut Diis immortalibus haberetur honos. Eodem tempore & in Sardinia magnum tumultum esse, literis T. Æbutii prætoris cognitum est, quas filius ejus ad senatum attulerat. Ilienses, adjunctis Balarorum auxiliis, pacatam provinciam invaserant: nec eis invalido exercitu, & magnâ parte pestilentiâ absumpto, resisti poterat. Eadem & Sardorum legati nunciabant; orantes, ut urbibus saltem (jam enim agros deploratos esse) opem senatus ferret. Hæc legatio, totumque quod ad Sardiniam pertinebat, ad novos magistratus rejectum est. Æquè miserabilis legatio Lyciorum, qui crudelitatem Rhodiorum, quibus ab L. Cornelio Scipione attributi erant, querebantur: *fuisse sub ditione Antiochi: eam regiam servitutem, collatam cum præsenti statu, præclaram libertatem visam. non publico tantùm se premi imperio, sed singulos justum pati servitium. juxtà se conjuges liberosque vexari: in corpus, in tergum sæviri: famam, quod indignum sit, maculari dehonestarique: & palàm res odiosas fieri, juris etiam usurpandi causâ; ne pro dubio habeant, nihil*

inter

inter se & argento parata mancipia interesse. Motus his senatus, literas Lyciis ad Rhodios dedit: *nec Lycios Rhodiis, nec ullos alicuiquam, qui nati liberi sint, in servitutem dari placere. Lycios ita sub Rhodiorum simul imperio & tutela esse, ut in ditione populi Romani civitates sociæ sint.*

VII. Triumphi deinde ex Hispania duo continui acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis sociisque eorum; postero die L. Postumius de Lusitanis aliisque ejusdem regionis Hispanis triumphavit. quadraginta millia pondo argenti Ti. Gracchus transtulit, viginti millia Albinus. Militibus denarios quinos vicenos, duplex centurioni, triplex equiti ambo diviserunt: sociis tantundem, quantum Romanis. Per eosdem forte dies M. Junius consul ex Istria comitiorum causâ Romam venit. Eum quum in senatu fatigâssent interrogationibus tribuni plebis Papirius & Licinius de his, quæ in Istria essent acta, in concionem quoque produxerunt. Ad quæ quum consul, *se dies non plus undecim in ea provincia fuisse,* responderet; *quæ se absente acta essent, se quoque, ut illos, famâ comperta habere;* exsequebantur deinde quærentes, *Quid ita non potiùs A. Manlius Romam venisset, ut rationem redderet populo Romano, cur ex Gallia provincia, quam sortitus esset, in Istriam transisset? quando id bellum senatus decrevisset, quando id bellum populus Romanus jussisset? At, Hercule, privato quidem consilio bellum susceptum esse, sed gestum prudenter fortiterque. Immo, utrùm susceptum sit nequiùs, an inconsultiùs gestum, dici non posse. Stationes duas necopinantes ab Istris oppressas, castra Romana capta, quod peditum, quod equitum in castris fuerit. ceteros inermes fusosque, ante omnes consulem ipsum, ad mare ac naves fugisse. Privatum rationem redditurum earum rerum esse, quoniam consul noluisset.*

VIII. Comitia deinde habita. consules creati, C. Claudius Pulcher, Ti. Sempronius Gracchus: & postero die prætores facti, P. Ælius Tubero iterum, C. Quin-

Quinctius Flamininus, C. Numisius, C. Mummius, Cn. Cornelius Scipio, C. Valerius Lævinus. Tuberoni urbana jurisdictio, Quinctio peregrina evenit, Numisio Sicilia, Mummio Sardinia: sed ea propter belli magnitudinem provincia consularis facta. Gracchus eam sortitur, Istriam Claudius; Scipio & Lævinus Galliam, in duas divisam provincias, sortiti sunt. Idibus Martiis, quo die Sempronius Claudiusque consulatum inierunt, mentio tantùm de provinciis Sardinia Istriaque & utriusque hostibus fuit, qui in his provinciis bellum concivissent. Postero die legati Sardorum, qui ad novos magistratus dilati erant, L. Minucius Thermus, qui legatus Manlii consulis in Istria fuerat, in senatum venit. Ab his edoctus est senatus, quantum belli eæ provinciæ haberent. Moverunt senatum & legationes sociûm nominis Latini, quæ & censores & priores consules fatigaverunt, tandem in senatum introductæ. Summa querelarum erat, *Cives suos Romæ censos plerosque Romam commigrâsse. Quod si permittatur, perpaucis lustris futurum, ut deserta oppida, deserti agri, nullum militem dare possent.* Fregellas quoque millia quatuor familiarum transisse ab se, Samnites Pelignique querebantur: neque eo minùs aut hos aut illos in delectum militum dare. Genera autem fraudis duo mutandæ viritim civitatis inducta erant. Lex sociis ac nominis Latini, qui stirpem ex sese domi relinquerent, dabat, ut cives Romani fierent. eà lege malè utendo, alii sociis, alii populo Romano injuriam faciebant. Nam &, ne stirpem domi relinquerent, liberos suos quibusquibus Romanis in eam conditionem, ut manumitterentur, mancipio dabant, libertinique cives essent: & quibus stirpes deesset, quam relinquerent, ut cives Romani fiebant. Postea, his quoque imaginibus juris spretis, promiscuè sine lege, sine stirpe, in civitatem Romanam per migrationem & censum transibant. *Hæc ne postea fierent*, petebant legati,

&

& ut redire in civitates juberent socios; deinde ut lege caverent, ne quis quem civitatis mutandæ causâ suum faceret, neve alienaret: &, si quis ita civis Romanus factus esset **. Hæc impetrata ab senatu.

IX. Provinciæ deinde, quæ in bello erant, Sardinia atque Istria decretæ. In Sardiniam duæ legiones scribi jussæ; quina millia in singulas & duceni pedites, treceni equites; & duodecim millia peditum sociorum ac Latini nominis, & sexcenti equites, & decem quinqueremes naves, si deducere ex navalibus vellet. Tantundem peditum equitumque in Istriam, quantum in Sardiniam, decretum. Et legionem unam cum equitibus trecentis, & quinque millia peditum sociorum, & ducentos quinquaginta mittere equites in Hispaniam consules ad M. Titinium jussi. Priusquam consules provincias sortirentur, prodigia nunciata sunt. Lapidem in agro Crustumino in lacum Martis de cœlo cecidisse. Puerum trunci corporis in agro Romano natum, & quadrupedem anguem visum: & Capuæ multa in foro ædificia de cœlo tacta: & Puteolis duas naves fulminis ictu concrematas esse. Inter hæc, quæ nunciabantur, lupus etiam Romæ interdiu agitatus, quum Collinâ portâ intrâsset, per Æsquilinam magno consectantium tumultu evasit. Eorum prodigiorum causâ consules majores hostias immolârunt, & diem unum circa omnia pulvinaria supplicatio fuit. Sacrificiis rite perfectis, provincias sortiti sunt: Claudio Istria, Sempronio Sardinia obvenit. Legem dein de sociis C. Claudius tulit senatusconsulto, & edixit: *qui socii ac nominis Latini, ipsi majoresve eorum, M. Claudio, T. Quinctio censoribus, postque ea, apud socios nominis Latini censi essent, ut omnes in suam quisque civitatem ante Kalendas Novembres redirent.* Quæstio, qui ita non redissent, L. Mummio prætori decreta est. ad legem & edictum consulis senatusconsultum adjectum est: *ut, dictator, consul, interrex, censor, prætor qui nunc esset, apud eorum*

quem

quem manumitteretur, in libertatem vindicaretur, ut jusjurandum daret, qui eum manumitteret, civitatis mutandæ causâ manu non mittere: qui id non juraret, eum manumittendum non censuerunt. Hæc in posterum causa jurisque dictio C. Claudio consuli decreta est.

X. Dum hæc Romæ geruntur, M. Junius & A. Manlius, qui priore anno consules fuerant, quum Aquileiæ hibernâssent, principio veris in fines Istrorum exercitum introduxerunt: ubi quum effusè popularentur, dolor magis & indignatio diripi res suas cernentes Istros, quàm certa spes, satis sibi virium adversus duos exercitus, excivit. concursu ex omnibus populis juventutis facto, repentinus & tumultuarius exercitus acriùs primo impetu, quàm perseverantiùs, pugnavit. Ad quatuor millia eorum in acie cæsa: ceteri, omisso bello, in civitates passim diffugerunt. inde legatos primùm ad pacem petendam in castra Romana, deinde obsides imperatos, miserunt. Hæc quum Romæ cognita literis proconsulum essent, C. Claudius consul, veritus, ne fortè ea res provinciam exercitumque sibi adimeret, non votis nuncupatis, non paludatus, sine lictoribus, uno omnium certiore facto collegâ, nocte profectus, præceps in provinciam abiit: ubi inconsultiùs, quàm venerat, se gessit. nam, quum concione advocatâ fugam è castris A. Manlii adversis auribus militum (quippe qui primi ipsi fugissent) jactâsset, ingessissetque probra M. Junio, quòd se dedecoris socium collegæ fecisset, ad extremum utrumque decedere provinciâ jussit. Quod quum milites consulis imperio dicto audientes futuros esse dicerent, quum is more majorum, secundùm vota in Capitolio nuncupata, cum lictoribus, paludatus profectus ab urbe esset; furens irâ, vocatum, qui pro quæstore Manlii erat, catenas poposcit, vinctos se Junium Manliumque minitans Romam missurum. Ab eo quoque spretum consulis imperium est: & circumfusus exercitus, favens impe-

imperatorum causæ, & consuli infestus, animos ad non parendum addebat. Postremò fatigatus consul & contumeliis singulorum, & multitudinis (nam insuper irridebant) ludibriis, nave eâdem, quâ venerat, Aquileiam rediit. Inde collegæ scripsit, ut militum novorum ei parti, quæ scripta in Istram provinciam esset, ediceret, Aquileiam ut conveniret; ne quid se Romæ teneret, quo minùs, votis nuncupatis, paludatus ab urbe exiret. Hæc collegæ obsequenter facta, brevisque dies ad conveniendum edicta est. Claudius propè consecutus est literas suas. Concione adveniens de Manlio & Junio habitâ, non ultra triduum moratus Romæ, paludatus, cum lictoribus, votisque in Capitolio nuncupatis, in provinciam, æquè ac priùs, præcipiti celeritate abit.

XI. Paucis antè diebus Junius Manliusque oppidum Nesattium, quò se principes Istrorum & regulus ipse Æpulo receperat, summâ vi oppugnârunt. Eò Claudius duabus legionibus novis adductis, vetere exercitu cum suis ducibus dimisso, ipse oppidum circumsedit, & vineis oppugnare intendit: amnemque præterfluentem mœnia, qui & impedimento oppugnantibus erat, & aquationem Istris præbebat, multorum dierum opere exceptum novo alveo avertit. Ea res barbaros miraculo terruit abscisæ aquæ: & ne tum quidem memores pacis, in cædem conjugum ac liberorum versi; etiam, ut spectaculo hostibus tam fœdum facinus esset, palàm in muris trucidatos præcipitabant. Inter simul complorationem feminarum puerorumque, simul nefandam cædem, milites, transgressi murum, oppidum intrârunt. cujus capti tumultum ut ex pavido clamore fugientium accepit rex, trajecit ferro pectus, ne vivus caperetur: ceteri capti, aut occisi. Duo deinde oppida, Mutila & Faveria, vi capta & deleta. Præda, ut in gente inopi, spe major fuit, & omnis militibus concessa est. Quinque millia capitum sexcenta

centa triginta duo sub corona venierunt. auctores belli virgis cæsi, & securi percussi. Istria tota trium oppidorum excidio & morte regis pacata est: omnesque undique populi, obsidibus datis, in ditionem venerunt. Sub Istrici finem belli apud Ligures concilia de bello haberi cœpta.

XII. Ti. Claudius proconsul, qui prætor priore anno fuerat, cum præsidio legionis unius Pisis præerat. cujus literis senatus certior factus, eas ipsas literas ad C. Claudium (nam alter consul jam in Sardiniam trajecerat) deferendas censet: & adjicit decretum; *quoniam Istria provincia confecta esset, si ei videretur, exercitum traduceret in Ligures.* Simul ex literis consulis, quas de rebus in Istria gestis scripserat, in biduum supplicatio decreta. Et ab altero consule Ti. Sempronio in Sardinia prospere res gestæ. Exercitum in agrum Sardorum Iliensium induxit. Balarorum magna auxilia Iliensibus venerant. Cum utraque gente signis collatis conflixit. fusi fugatique hostes, castrisque exuti: duodecim millia armatorum cæsa. Postero die arma lecta conjici in acervum jussit consul, sacrumque id Vulcano cremavit. Victorem exercitum in hiberna sociarum urbium reduxit. Et C. Claudius, literis Ti. Claudii & senatusconsulto accepto, ex Istria legiones in Ligures transduxit. Ad Scultennam flumen in campos progressi castra habebant hostes. Ibi cum his acie dimicatum. quindecim millia cæsa; plus septingenti aut in prœlio, aut in castris (nam ea quoque expugnata sunt) capti: & signa militaria unum & quinquaginta capta. Ligures, reliquiæ cædis, in montes refugerunt passim: populantique campestres agros consuli nulla usquam apparuerunt arma. Claudius, duarum gentium uno anno victor, duabus, quod rarò alius, in consulatu pacatis provinciis, Romam revertit.

XIII. Prodigia eo anno nunciata. in Crustumino avem sangualem (quam vocant) sacrum lapidem rostro

ſtro cecidiſſe. Bovem in Campania locutum. Vaccam æneam Syracuſis ab agreſti tauro, qui pecore aberrâſſet, initam, ac ſemine aſperſam. In Cruſtumino diem unum in ipſo loco ſupplicatio fuit: & in Campania bos alenda publicè data: Syracuſanumque prodigium expiatum, editis ab aruſpicibus Diis, quibus ſupplicaretur. Pontifex eo anno mortuus eſt M. Claudius Marcellus, qui conſul cenſorque fuerat. in ejus locum ſuffectus eſt pontifex filius ejus M. Marcellus. & Lunam colonia eodem anno duo millia civium Romanorum ſunt deducta. Triumviri deduxerunt, P. Ælius, L. Egilius, Cn. Sicinius. quinquagena & ſingula jugera & ſemiſſes agri in ſingulos dati ſunt. de Ligure captus is ager erat. Etruſcorum antè, quàm Ligurum, fuerat. C. Claudius conſul ad urbem venit: cui, quum in ſenatu de rebus in Iſtria Liguribuſque proſpere geſtis diſſeruiſſet, poſtulanti triumphus eſt decretus. triumphavit in magiſtratu de duabus ſimul gentibus. Tulit in eo triumpho denariûm trecenta ſeptem millia, & victoriatûm octoginta quinque millia ſeptingentos duos. militibus in ſingulos quini deni denarii dati: duplex centurioni, triplex equiti. Sociis dimidio minus, quàm civibus, datum. itaque taciti, ut iratos eſſe ſentires, ſecuti ſunt currum.

XIV. Dum is triumphus de Liguribus agebatur, Ligures, poſtquam ſenſerunt, non conſularem tantùm exercitum Romam abductum, ſed legionem ab Ti. Claudio Piſis dimiſſam, ſoluti metu, clàm exercitu indicto, per tranſverſos limites ſuperatis montibus, in campos degreſſi, agrum Mutinenſem populati, repentino impetu coloniam ipſam ceperunt. Id ubi Romam allatum eſt, ſenatus C. Claudium conſulem comitia primo quoque tempore habere juſſit, creatiſque in annum magiſtratibus in provinciam redire, & coloniam ex hoſtibus eripere. Ita, uti cenſuit ſenatus, comitia habita, Conſules creati, Cn. Cornelius Scipio

pio Hispallus, Q. Petillius Spurinus. Prætores inde facti, M. Popillius Lænas, P. Licinius Crassus, M. Cornelius Scipio, L. Papirius Maso, M. Aburius, L. Aquillius Gallus. C. Claudio consuli prorogatum in annum imperium, & Gallia provincia: &, ne Istri quoque idem, quod & Ligures, facerent, socios nominis Latini in Istriam mitteret, quos triumphi causâ de provincia deduxisset. Cn. Cornelio & Q. Petillio consulibus, quo die magistratum inierunt, immolantibus Jovi singulis bubus, uti solet, in ea hostia, quâ Q. Petillius sacrificavit, in jocinore caput non inventum. id quum ad senatum retulisset, bove perlitare jussus. De provinciis deinde consultus senatus Pisas & Ligures provincias consulibus decrevit. Cui Pisæ provincia obvenisset, quum magistratuum creandorum tempus esset, ad comitia reverti jussit. additum decreto, ut binas legiones novas scriberent, & trecenos equites; & dena millia peditum sociis nominique Latino, & sexcenos imperarent equites. Ti. Claudio prorogatum est imperium in id tempus, quo in provinciam consul venisset.

XV. Dum de his rebus in senatu agitur, Cn. Cornelius, evocatus à viatore, quum templo egressus esset, paulo post rediit confuso vultu, & exposuit Patribus conscriptis, bovis sescenaris, quem immolavisset, jecur defluxisse. id se victimario nuncianti parum credentem, ipsum aquam effundi ex olla, ubi exta coquerentur, jussisse: & vidisse ceteram integram partem extorum, jecur omne inenarrabiliter absumptum. Territis eo prodigio Patribus, & alter consul curam adjecit: qui se, quòd caput jocinori defuisset, tribus bubus perlitâsse negavit. Senatus majoribus hostiis usque ad litationem sacrificari jussit. Ceteris Diis perlitatum ferunt: Saluti Petillium perlitâsse negant. Inde consules prætoresque provincias sortiti. Pisæ Cn. Cornelio, Ligures Petillio obvenerunt. Prætores, L.

Papi-

Papirius Maso urbanam, M. Aburius inter peregrinos, sortiti sunt. M. Cornelius Scipio Maluginensis Hispaniam ulteriorem, L. Aquillius Gallus Siciliam habuit. Duo deprecati sunt, ne in provincias irent: M. Popillius in Sardiniam. *Gracchum eam provinciam pacare, & T. Æbutium prætorem adjutorem ab senatu datum esse. Interrumpi tenorem rerum, in quibus peragendis continuatio ipsa efficacissima esset, minimè convenire. Inter traditionem imperii novitatemque successoris, quæ noscendis priùs, quàm agendis, rebus imbuenda sit, sæpe bene gerendæ rei occasiones intercidere.* Probata Popillii excusatio est. P. Licinius Crassus sacrificiis se impediri solennibus excusabat, ne in provinciam iret. Citerior Hispania obvenerat. Ceterùm aut ire jussus, aut jurare pro concione, solenni sacrificio se prohiberi. id ubi in P. Licinio ita statutum est, & ab se uti jusjurandum acciperent, M. Cornelius postulavit, ne in Hispaniam ulteriorem iret. Prætores ambo in eadem verba jurejuràrunt. M. Titinius & T. Fontejus proconsules manere cum eodem imperii jure in Hispania jussi: & ut in supplementum his tria millia civium Romanorum cùm equitibus ducentis, quinque millia sociûm Latini nominis & trecenti equites mitterentur.

XVI. Latinæ feriæ fuere ante diem tertium Nonas Maii, in quibus, quia in una hostia magistratus Lanuvinus precatus non erat, *populo Romano Quiritium*, religioni fuit. Id quum ad senatum relatum esset, senatusque ad pontificum collegium rejecisset; pontificibus, quia non rectè factæ Latinæ essent, instauratis Latinis, placuit Lanuvinos, quorum operâ instauratæ essent, hostias præbere. Accesserat ad religionem, quòd Cn. Cornelius consul, ex monte Albano rediens, concidit: &, parte membrorum captus, ad Aquas Cumanas profectus ingravescente morbo, Cumis decessit. Sed inde mortuus Romam allatus, & funere magnifico elatus sepultusque est. Pontifex idem fuerat. Con-

 sul

ſul Q. Petillius, quum primùm per auſpicia poſſet, collegæ ſubrogando comitia habere juſſus, & Latinas edicere. comitia in ante diem tertium Nonas Sextiles, Latinas in ante diem tertium Idus Sextiles edixit. Plenis religionum animis, prodigia inſuper nunciata: Tuſculi facem in cœlo viſam; Gabiis ædem Apollinis & privata ædificia complura, Graviſcis murum portamque de cœlo tacta. Ea Patres procurari, uti pontifices cenſuiſſent, juſſerunt. Dum conſules primùm religiones, deinde alterum alterius mors, & comitia, & Latinarum inſtaurationes impediunt, interim C. Claudius exercitum ad Mutinam, quam Ligures priore anno ceperant, admovit. Ante triduum, quàm oppugnare cœperat, receptam ex hoſtibus colonis reſtituit. Octo millia ibi Ligurum intra muros cæſa; literæque Romam extemplo ſcriptæ, quibus non modò rem exponeret, ſed etiam gloriaretur, ſuâ virtute ac felicitate neminem jam cis Alpes hoſtem populi Romani: agrique aliquantum captum, qui multis millibus hominum dividi viritim poſſet.

XVII. Et Ti. Sempronius eodem tempore in Sardinia multis ſecundis prœliis Sardos perdomuit. quindecim millia hoſtium ſunt cæſa. Omnes Sardorum populi, qui defecerant, in ditionem redacti. ſtipendiariis veteribus duplex vectigal imperatum, exactumque: ceteri frumentum contulerunt. Pacatâ provinciâ, obſidibuſque ex tota inſula ducentis triginta acceptis, legati Romam, qui ea nunciarent, miſſi; quique ab ſenatu peterent, ut ob eas res, ductu auſpicioque Ti. Sempronii proſpere geſtas, Diis immortalibus honos haberetur, ipſique decedenti de provincia exercitum ſecum deportare liceret. Senatus, in æde Apollinis legatorum verbis auditis, ſupplicationem in biduum decrevit, & quadraginta majoribus hoſtiis conſules ſacrificare juſſit: Ti. Sempronium proconſulem exercitumque eo anno in provincia manere. Comitia deinde

de consulis unius subrogandi, quæ in ante diem tertium Nonas Sextiles edicta erant, eo ipso die sunt confecta. Q. Petillius consul collegam, qui extemplo magistratum occiperet, creavit C. Valerium Lævinum. Is, jam diu cupidus provinciæ, quum opportunæ cupiditati ejus literæ allatæ essent, Ligures rebellâsse, Nonis Sextilibus paludatus, literis auditis, tumultûs ejûs causâ legionem tertiam ad C. Claudium proconsulem in Galliam proficisci jussit; & duumviros navales cum classe Pisas ire, qui Ligurum oram, maritimum quoque terrorem admoventes, circumvectarentur. Eódem & Q. Petillius consul ad conveniendum exercitui diem edixerat. Et C. Claudius proconsul, auditâ rebellione Ligurum, præter eas copias, quas secum Parmæ habebat, subitariis collectis militibus, exercitum ad fines Ligurum admovit.

XVIII. Hostes sub adventum C. Claudii, à quo duce se meminerant nuper ad Scultennam flumen victos fugatosque, locorum magis præsidio adversus infeliciter expertam vim, quàm armis, se defensuri, duos montes Letum & Balistam ceperunt, muroque insuper amplexi. Tardiùs ex agris demigrantes oppressi ad mille & quingentos perierunt. Ceteri montibus se tenebant, &, ne in metu quidem feritatis ingenitæ obliti, sæviunt in prædam, quæ Mutinæ parta erat. captivos cum fœda laceratione interficiunt: pecora in fanis trucidant veriùs passim, quàm rite sacrificant. Satiati cæde animantium, quæ inanima erant, parietibus affligunt, vasa omnis generis usui magis, quàm ornamento in speciem, facta. Q. Petillius consul, ne absente se debellaretur, literas ad C. Claudium misit, ut cum exercitu ad se in Galliam veniret: campis Macris se eum exspectaturum. Literis acceptis, Claudius ex Liguribus castra movit, exercitumque ad campos Macros consuli tradidit. Eódem paucis post diebus C. Valerius consul alter venit. Ibi, divisis co-

piis, priusquam digrederentur, communiter ambo exercitus lustraverunt. tum sortiti, quia non ab eadem utrumque parte aggredi hostem placebat, regiones quas peterent. Valerium auspicatò sortitum constat, quòd in templo fuisset: in Petillio id vitio factum, postea augures responderunt; quòd extra templum sortem in sitellam in templum latam foris ipse posuerit. Profecti inde in diversas regiones. Petillius adversus Balistæ & Leti jugum, quod eos montes perpetuo dorso inter se jungit, castra habuit. Ibi adhortantem eum pro concione milites, immemorem ambiguitatis verbi, ominatum ferunt, *se eo die Letum capturum esse*. Duabus simul partibus subire in adversos montes cœpit. Ea pars, in qua ipse erat, impigre succedebat. Alteram hostes quum propulissent, ut restitueret rem inclinatam, consul equo advectus, suos quidem à fuga revocavit: ipse, dum incautiùs ante signa obversatur, missili trajectus cecidit. Nec hostes ducem occisum senserunt; & suorum pauci, qui viderant, haud neglegenter, ut qui in eo victoriam verti scirent, corpus occultavere. Alia multitudo peditum equitumque, deturbatis hostibus, montes sine duce cepere. Ad quinque millia Ligurum occisa: ex Romano exercitu duo & quinquaginta ceciderunt. Super tam evidentem tristis ominis eventum, etiam ex pullario auditum est, vitium in auspicio fuisse; nec id consulem ignoràsse. C. Valerius, auditâ

* * *

periti religionum jurisque publici, quando duo ordinarii consules ejus anni, alter morbo, alter ferro periisset, suffectum consulem negabant rectè comitia habere posse.

* * *

deduxit.

XIX. Cis Apenninum Garuli, & Lapicini, & Hercates; trans Apenninum Briniates fuerant. Inter Audenam

denam amnem P. Mucius cum iis, qui Lunam Pisasque depopulati erant, bellum gessit: omnibusque in ditionem redactis arma ademit. Ob eas res, in Gallia Liguribusque gestas duorum consulum ductu auspicioque, senatus in triduum supplicationes decrevit, & quadraginta hostiis sacrificari jussit. Et tumultus quidem Gallicus & Ligustinus, qui principio ejus anni exortus fuerat, haud magno conatu brevi oppressus erat. Belli Macedonici subibat jam cura, miscente Perseo inter Dardanos Bastarnasque certamina: & legati, qui missi ad res visendas in Macedoniam erant, jam reverterant Romam, renunciaverantque, bellum in Dardania esse. Simul venerant & ab rege Perseo oratores, qui purgarent, nec accitos ab eo Bastarnas, nec auctore eo quicquam facere. Senatus nec liberavit ejus culpæ regem, neque arguit: moneri eum tantummodo jussit, ut etiam atque etiam curaret, ut sanctum haberet fœdus, quod ei cum Romanis esse videri posset. Dardani, quum Bastarnas non modò non excedere finibus suis, quod speraverant, sed graviores fieri in dies cernerent, subnisos Thracum accolarum & Scordiscorum auxiliis, audendum aliquid vel temere rati, omnes undique armati ad oppidum, quod proximum castris Bastarnarum erat, conveniunt. Hiems erat, & id anni tempus elegerant, ut Thraces Scordiscique in fines suos abirent. quod ubi ita factum, & solos jam esse Bastarnas audierunt, bifariam dividunt copias: pars, ut recto itinere ad lacessendum ex aperto iret; pars, devio saltu circumducta, ab tergo aggrederetur. Ceterùm, priusquam circumire castra hostium possent, pugnatum est; victique Dardani compelluntur in urbem, quæ fere duodecim millia ab castris Bastarnarum aberat. Victores confestim circumsidunt urbem, haud dubiè postero die aut metu dedituris se hostibus, aut vi expugnaturi. Interim Dardanorum altera

tera manus, quæ circumducta erat, ignara cladis suorum, castra Bastarnarum sine præsidio relicta

* * *

XX. *** more, sellâ eburneâ positâ, jus dicebat, disceptabatque controversias minimarum rerum. adeoque nulli fortunæ adhærebat animus, per omnia genera vitæ errans, uti nec sibi, nec aliis, quinam homo esset, satis constaret. Non alloqui amicos, vix notis familiariter arridere; munificentiâ inæquali sese aliosque ludificari: quibusdam honoratis magnoque æstimantibus se puerilia, ut escæ aut lusûs, munera dare; alios nihil exspectantes ditare. Itaque nescire, quid sibi vellet, quibusdam videri. quidam ludere eum simpliciter, quidam haud dubiè insanire aiebant. In duabus tamen magnis honestisque rebus verè regius erat animus, in urbium donis, & Deorum cultu. Megalopolitanis in Arcadia murum se circumdaturum urbi est pollicitus, majoremque partem pecuniæ dedit. Tegeæ theatrum magnificum è marmore facere instituit. Cyzici in Prytaneum, (id est, penetrale urbis, ubi publicè, quibus is honos datus est, vescuntur) vasa aurea mensæ unius posuit. Rhodiis, ut nihil unum insigne, ita omnis generis, ut quæque usus eorum postulaverunt, dona dedit. Magnificentiæ verò in Deos vel Jovis Olympii templum Athenis, unum in terris inchoatum pro magnitudine Dei, potest testis esse. Sed & Delon aris insignibus statuarumque copiâ exornavit: & Antiochiæ Jovis Capitolini magnificum templum, non laqueatum auro tantùm, sed parietibus totis laminâ inauratum, & alia multa in aliis locis pollicitus, quia perbreve tempus regni ejus fuit, non perfecit. Spectaculorum quoque omnis generis magnificentiâ superiores reges vicit; reliquorum sui moris, & copiâ Græcorum artificum. Gladiatorum munus Romanæ consuetudinis primò majore cum terrore hominum, insuetorum ad tale spectaculum, quàm

fortunæ - l forma aut firmiter ut emendat Gronorius,

quàm voluptate, dedit: deinde sæpius dando, & modò vulneribus tenus, modò sine missione etiam, & familiare oculis gratumque id spectaculum fecit, & armorum studium plerisque juvenum accendit. Itaque, qui primò ab Roma magnis præmiis paratos gladiatores arcessere solitus erat, jam suo

* * *

XXI. *** L. Cornelius Scipio inter peregrinos. M. Atilio prætori provincia Sardinia obvenerat: sed cum legione nova, quam consules conscripserant, quinque millibus peditum trecentis equitibus, in Corsicam jussus est transire. dum is ibi bellum gereret, Cornelio prorogatum imperium, uti obtineret Sardiniam. Cn. Servilio Cæpioni in Hispaniam ulteriorem, & P. Furio Philo in citeriorem tria millia peditum Romanorum, equites centum quinquaginta, & sociûm Latini nominis quinque millia peditum, trecenti equites: Sicilia L. Claudio sine supplemento decreta. Duas præterea legiones consules scribere jussi, cum justo numero peditum equitumque, & decem millia peditum sociis imperare, & sexcentos equites. Delectus consulibus eo difficilior erat, quòd pestilentia, quæ priore anno in boves ingruerat, eo verteret in hominum morbos. qui inciderant, haud facilè septimum diem superabant: qui superaverant, longinquo, maximè quartanæ, implicabantur morbo. Servitia maximè moriebantur. eorum strages per omnes vias insepultorum erat. Ne liberorum quidem funeribus Libitina sufficiebat. Cadavera, intacta à canibus ac vulturibus, tabes absumebat: satisque constabat, nec illo, nec priore anno, in tanta strage boum hominumque, vulturium usquam visum. Sacerdotes publici eà pestilentià mortui sunt, Cn. Servilius Cæpio pontifex, pater prætoris, & Ti. Sempronius Ti. F. Longus decemvir sacrorum, & P. Ælius Pætus augur, & Ti. Sempronius Gracchus, & C. Mamilius Vitulus curio maximus, &

M. Sempronius Tuditanus pontifex. pontifices suffecti sunt, C. Sulpicius Galba *** in locum Tuditani. Augures suffecti sunt, in Gracchi locum T. Veturius Gracchus Sempronianus, in P. Ælii Q. Ælius Pætus. Decemvir sacrorum C. Sempronius Longus, curio maximus C. Scribonius Curio sufficitur. Quum pestilentiæ finis non fieret, senatus decrevit, uti decemviri libros Sibyllinos adirent. Ex decreto eorum diem unum supplicatio fuit. &, Q. Marcio Philippo verba præeunte, populus in foro votum concepit: *Si morbus pestilentiaque ex agro Romano emota esset, biduum ferias ac supplicationem se habiturum.* In Vejenti agro biceps natus puer, & Sinuessæ unimanus, & Oximi puella cum dentibus; & arcus interdiu sereno cœlo super ædem Saturni in foro Romano intentus, & tres simul soles effulserunt; & faces eâdem nocte plures per cœlum lapsæ sunt in Lanuvino: Cæritesque anguem in oppido suo jubatum, aureis maculis sparsum, apparuisse affirmabant. &, in agro Campano bovem locutum esse, satis constabat.

XXII. Legati Nonis Juniis ex Africa redierunt, qui, convento priùs Masinissâ rege, Karthaginem ierant: ceterùm certiùs aliquanto, quæ Karthagine acta essent, ab rege rescierant, quàm ab ipsis Karthaginiensibus. compertum tamen affirmaverunt, legatos ab rege Perseo venisse, iisque noctu senatum in æde Æsculapii datum esse. ab Karthagine legatos in Macedoniam missos, & rex affirmaverat, & ipsi parum constanter negaverant. In Macedoniam quoque mittendos legatos senatus censuit. tres missi sunt, C. Lælius, M. Valerius Messalla, Sex. Digitius. Perseus per id tempus, quia quidam Dolopum non parebant, &, de quibus ambigebatur rebus, disceptationem ab rege ad Romanos revocabant, cum exercitu profectus, sub jus judiciumque suum totam coëgit gentem. Inde, per Oetæos montes transgressus, religionibus quibusdam animo

mo objectis, oraculum aditurus Delphos adscendit. Quum in media repentè Græcia apparuisset, magnum non finitimis modò urbibus terrorem præbuit, sed in Asiam quoque ad regem Eumenem nuncius tumultûs ejus venit. Triduum, non plus, Delphis moratus, per Phthiotidem Achaiam, Thessaliamque, sine damno injuriaque agrorum, per quos iter fecit, in regnum rediit. Nec earum tantùm civitatium, per quas iturus erat, satis habuit animos sibi conciliare: aut legatos, aut literas dimisit, petens, *ne diutiùs simultatum, quæ cum patre suo fuissent, meminissent. nec enim tam atroces fuisse eas, ut non cum ipso potuerint, ac debuerint, finiri. Secum quidem omnia illis integra esse ad instituendam fideliter amicitiam.* Cum Achæorum maximè gente reconciliandæ gratiæ viam quærebat.

XXIII. Hæc una ex omni Græcia gens, & Atheniensium civitas, eò processerat irarum, ut finibus interdiceret Macedonibus. Itaque servitiis ex Achaia fugientibus receptaculum Macedonia erat: quia, quum finibus suis interdixissent, intrare regni terminos ipsi non audebant. Id quum Perseus animadvertisset, comprehensis omnibus, literas ***. ceterùm, ne similis fuga servorum postea fieret, cogitandum & illis esse. Recitatis his literis per Xenarchum prætorem, qui privatæ gratiæ aditum apud regem quærebat, & plerisque moderatè & benignè scriptas esse censentibus literas, atque his maximè, qui præter spem recepturi essent amissa mancipia; Callicrates ex iis, qui in eo verti salutem gentis crederent, si cum Romanis inviolatum fœdus servaretur, *Parva,* inquit, *aut mediocris res, Achæi, quibusdam videtur agi; ego maximè gravissimam omnium non agique tantùm arbitror, sed quodam modo actam esse. Nam qui regibus Macedonum, Macedonibusque ipsis, finibus interdixissemus, manereque id decretum, scilicet, ne legatos, ne nuncios admitteremus regum, per quos aliquorum ex nobis animi sollicitarentur; ii concionantem quodam modo ab-*

sentem audimus regem, &, si Diis placet, orationem ejus probamus. Et, quum feræ bestiæ cibum ad fraudem suam positum plerumque aspernentur & refugiant, nos cæci, specie parvi beneficii, inescamur: &, servulorum minimi pretii recipiendorum spe, nostram ipsorum libertatem subrui & tentari patimur. Quis enim non videt, viam regiæ societatis quæri, quâ Romanum fœdus, quo nostra omnia continentur, violetur? Nisi hoc dubium alicui est, bellandum Romanis cum Perseo esse, &, quod vivo Philippo exspectatum, morte ejus interpellatum est, id post mortem Philippi futurum. Duos, ut scitis, habuit filios Philippus, Demetrium & Persea. Genere materno, virtute, ingenio, favore Macedonum, longè præstitit Demetrius. Sed quia in Romanos odii regnum posuerat præmium, Demetrium nullo alio crimine, quàm Romanæ amicitiæ initæ, occidit: Persea, quem populus Romanus priùs pœnæ, quàm regni, heredem futurum sciebat, regem fecit. Itaque quid hic post mortem patris egit aliud, quàm bellum paravit? Bastarnas primùm ad terrorem omnium in Dardaniam immisit: qui si sedem eam tenuissent, graviores eos accolas Græcia habuisset, quàm Asia Gallos habeat. Eâ spe depulsus, non tamen belli consilia omisit: immo, si vera volumus dicere, jam inchoavit bellum. Dolopiam armis subegit, nec provocantes de controversiis ad disceptationem populi Romani audivit. inde, transgressus Oetam, ut repentè in medio umbilico Græciæ conspiceretur, Delphos adscendit. Hæc usurpatio itineris insoliti, quò vobis spectare videtur? Thessaliam deinde peragravit. quòd sine ullius eorum, quos oderat, noxia, hoc magis tentationem metuo. Inde literas ad nos cum muneris specie misit, & cogitare jubet, quo modo in reliquum hoc munere non egeamus; hoc est, ut decretum, quo arceantur Peloponneso Macedones, tollamus; rursus legatos regios, & hospitia cum principibus, & mox Macedonum exercitus, ipsum quoque à Delphis (quantum enim interluit fretum?) trajicientem in Peloponnesum videamus, immisceamur Macedonibus armantibus se adversus Romanos. Ego nihil novi censeo decernendum, servandaque omnia

mnia integre, donec ad certum dirigatur, [illegible] hic timor noster, an verus fuerit. Si pax inviolata inter Macedonas Romanosque manebit, nobis quoque amicitia & commercium sit: nunc de eo cogitare periculosum & immaturum videtur.

XXIV. Post hunc Arco, frater Xenarchi prætoris, ita disseruit: *Difficilem orationem Callicrates, & mihi, & omnibus, qui ab eo dissentimus, fecit: agendo enim Romanæ societatis causam ipse, tentarique & oppugnari dicendo, quam nemo neque tentat, neque oppugnat, effecit, ut, qui ab se dissentiret, adversus Romanos dicere videretur. Ac primùm omnium, tanquam non hic nobiscum fuisset, sed aut ex curia populi Romani veniret, aut regum arcanis interesset, omnia scit & nunciat, quæ occultè facta sunt. Divinat etiam, quæ futura fuerant, si Philippus vixisset: quid ita Perseus regni heres sit, quid parent Macedones, quid cogitent Romani. Nos autem, qui, nec ob quam causam, nec quemadmodum perierit Demetrius, scimus; nec quid Philippus, si vixisset, facturus fuerat, ad hæc, quæ palàm geruntur, consilia nostra accommodare oportet. Ac scimus, Persea, regno accepto, ad legatos Romanos venisse, ac regem Persea à populo Romano appellatum: audimus, legatos Romanos venisse ad regem, & eos benignè exceptos. Hæc omnia pacis equidem signa esse judico, non belli: nec Romanos offendi posse, si, ut bellum gerentes eos secuti sumus, nunc quoque pacis auctores sequamur. cur quidem nos inexpiabile omnium soli bellum adversus regnum Macedonum geramus, non video. Opportuni propinquitate ipsâ Macedoniæ sumus; an infirmissimi omnium, tanquam, quos nuper subjecit, Dolopes? imme contra ea, vel viribus nostris, Deûm benignitate, vel regionis intervallo tuti. Sed simus æquè subjecti ac Thessali Ætolique; nihilo plus fidei auctoritatisque habemus adversus Romanos, qui semper socii atque amici fuimus, quàm Ætoli, qui paulo antè hostes fuerunt. Quod Ætolis, quod Thessalis, quod Epirotis, omni denique Græcia cum Macedonibus juris est, idem & nobis sit. cur exsecrabilis ista nobis solis velut desertio juris humani est? Fecerit aliquid Philippus, cur adversus eum armatum & bellum*

 gerentem

*gerentem hoc decerneremus: quid Perseus, novus rex, omnis injuria insons, suo beneficio paternas simultates obliterans, meruit? cur soli omnium hostes ei sumus? Quanquam & illud dicere poteram, tanta priorum Macedoniæ regum merita erga nos fuisse, ut Philippi unius injurias, si quæ fortè fuerunt, * utique post mortem. quum classis Romana Cenchreis staret, consul cum exercitu Elatiæ esset, triduum in concilio fuimus, consultantes, utrùm Romanos, an Philippum, sequeremur. Nonnihil metus præsens ab Romanis sententias nostras inclinavit: fuit certè tamen aliquid, quod tam longam deliberationem fecerat: id quod erat vetusta conjunctio cum Macedonibus, vetera & magna in nos regum merita. Valeant & nunc eadem illa, non ut præcipuè amici, sed ne præcipuè inimici simus. Ne id, quod non agitur, Callicrates, simulaverimus. nemo novæ societatis aut novi fœderis, quo nos temere illigemus, conscribendi est auctor: sed commercium tantùm juris præbendi repetendique sit, ne interdictione finium nostrorum & nos quoque regno arceamus, ne servis nostris aliquò fugere liceat. Quid hoc adversus Romana fœdera est? Quid rem parvam & apertam, magnam & suspectam facimus? Quid vanos tumultus ciemus? Quid, ut ipsi locum adsentandi Romanis habeamus, suspectos alios ac invisos efficimus? Si bellum erit, ne Perseus quidem dubitat, quin Romanos secuturi simus. in pace etiam, si non odia finiuntur, intermittantur.* Quum iidem huic orationi, qui literis regis adsentiebant, adsentirentur, indignatione principum, quòd, quam rem ne legatione quidem dignam judicâsset Perseus, literis paucorum versuum impetraret, decretum differtur. Legati deinde postea missi ab rege, quum Megalopoli concilium esset; dataque opera est ab iis, qui offensionem apud Romanos timebant, ne admitterentur.

XXV. Per hæc tempora Ætolorum in semet ipsos versus furor mutuis cædibus ad internecionem adducturus videbatur gentem. Fessi deinde & Romam utraque pars miserunt legatos, & inter se ipsi de recon-

cillanda concordia agebant: quæ novo facinore discussa res veteres etiam iras excitavit. Exsulibus Hypatæis, qui factionis Proxeni erant, quum reditus in patriam promissus esset, fidesque data per principem civitatis Eupolemum, octoginta illustres homines, quibus redeuntibus inter ceteram multitudinem Eupolemus etiam obvius exierat, quum salutatione benignè excepti essent, dextræque datæ, ingredientes portam, fidem datam Deosque testes nequicquam invocantes, interfecti sunt. Inde gravius de integro bellum exarsit. C. Valerius Lævinus, & Ap. Claudius Pulcher, & C. Memmius, & M. Popillius, & L. Canuleius missi ab senatu venerant. Apud eos quum Delphis utriusque partis legati magno certamine agerent, Proxenus maximè, quum causâ, tum eloquentiâ, præstare visus est; qui paucos post dies ab Orthobula uxore veneno est sublatus: damnataque eo crimine, in exsilium abiit. Idem furor & Cretenses lacerabat. adventu deinde Q. Minucii legati, qui cum decem navibus missus ad sedanda eorum certamina erat, in spem pacis venerant. ceterùm induciæ & antea sex mensium fuerunt: inde multo gravius bellum exarsit. Lycii quoque per idem tempus ab Rhodiis bello vexabantur. Sed externorum inter se bella, quo quæque modo gesta sunt, persequi non operæ est satis superque oneris sustinenti res à populo Romano gestas scribere.

XXVI. Celtiberi in Hispania, qui bello domiti se Ti. Graccho dediderant, pacati manserant M. Titinio prætore obtinente provinciam. rebellârunt sub adventum Ap. Claudii, orsique bellum sunt ab repentina oppugnatione castrorum Romanorum. Prima lux ferme erat, quum vigiles in vallo, quique in portarum stationibus erant, quum vidissent procul venientem hostem, ad arma conclamaverunt. Ap. Claudius, signo proposito pugnæ, ac paucis adhortatus milites, tribus simul portis eduxit. Obsistentibus ad exitum

Celti-

Celtiberis, primò par utrinque prœlium fuit, quia propter angustias, non omnes in faucibus pugnare poterant Romani: urgentes deinde alii alios secuti evaserunt extra vallum, ut pandere aciem, & exæquari cornibus hostibus, quibus circumibantur, possent. ita repentè eruperunt, ut sustinere impetum eorum Celtiberi nequirent. Ante horam secundam pulsi sunt: ad quindecim millia cæsa aut capta: signa adempta duo & triginta. Castra etiam eo die expugnata, debellatumque. nam, qui superfuere prœlio, in oppida sua dilapsi sunt. quieti deinde paruerunt imperio.

XXVII. Censores eo anno creati Q. Fulvius Flaccus & A. Postumius Albinus legerunt senatum: princeps lectus M. Æmilius Lepidus pontifex maximus. De senatu novem ejecerunt. insignes notæ fuerunt M. Cornelii Maluginensis, qui biennio antè prætor in Hispania fuerat; & L. Cornelii Scipionis prætoris, cujus tum inter cives & peregrinos jurisdictio erat; & Cn. Fulvii, qui frater germanus &, ut Valerius Antias tradit, consors etiam censoris erat. Consules, votis etiam in Capitolio nuncupatis, in provincias profecti sunt. Ex iis M. Æmilio senatus negotium dedit, ut Patavinorum in Venetia seditionem comprimeret, quos certamine factionum ad intestinum bellum exarsisse, & ipsorum legati attulerant. Legati, qui in Ætoliam ad similes motus comprimendos ierant, renunciârunt, coërceri rabiem gentis non posse. Patavinis saluti fuit adventus consulis: neque aliud, quod ageret in provincia, quum habuisset, Romam rediit. Censores vias sternendas silice in urbe, glareâ extra urbem substruendas marginandasque primi omnium locaverunt, pontesque multis locis faciendos: & scenam ædilibus prætoribusque præbendam: & carceres in circo, & ova ad notas curriculis numerandis, & * dam, & metas trans * & caveas ferreas pe * intromitterentur * ferreis in monte Albano consulibus, & clivum Capitolinum

tolinum silice sternendum curaverunt, & porticum ab æde Saturni in Capitolium ad senaculum, ac super id curiam. Et extra portam Trigeminam emporium lapide straverunt, stipitibusque sepserunt: & porticum Æmiliam reficiendam curàrunt: gradibusque adscensum ab Tiberi in emporium fecerunt. & extra eamdem portam in Aventinum porticum silice straverunt, & eo publico ab æde Veneris fecerunt. Iidem Calatiæ & Auximi muros faciendos locaverunt: venditisque ibi publicis locis, pecuniam, quæ redacta erat, tabernis utrique foro circumdandis consumpsêrunt. & alter ex iis Fulvius Flaccus (nam Postumius nihil, nisi senatûs Romani populive jussu, se locaturum ipsorum pecuniâ *) Jovis ædem Pisauri, & Fundis, & Pollentiæ etiam aquam adducendam, & Pisauri viam silice sternendam, & Sinuessam à ga * aviariæ. In his & clo * um circumducend * & forum porticibus tabernisque claudendum, & Janos tres faciendos. Hæc ab uno censore opera locata, cum magna gratia colonorum. Moribus quoque regendis diligens & severa censura fuit. multis equi adempti.

XXVIII. Exitu propè anni diem unum supplicatio fuit ob res prospere gestas in Hispania ductu auspicioque Ap. Claudii proconsulis: & majoribus hostiis viginti sacrificatum. & alterum diem supplicatio ad Cereris, Liberi, Liberæque fuit, quòd ex Sabinis terræ motus ingens cum multis ædificiorum ruinis nunciatus erat. Quum Ap. Claudius ex Hispania Romam rediisset, decrevit senatus, ut ovans urbem iniret. Jam consularia comitia appetebant; quibus, magnâ contentione habitis propter multitudinem petentium, creati L. Postumius Albinus & M. Popillius Lænas. Prætores inde facti, N. Fabius Buteo, M. Matienus, C. Cicereius, M. Furius Crassipes iterum, A. Atilius Serranus iterum, C. Cluvius Saxula iterum. Comitiis perfectis, Ap. Claudius Centho, ex Celtiberis ovans quum

quum in urbem iniret, decem millia pondo argenti, quinque millia auri in ærarium tulit. Flamen dialis inauguratus est Cn. Cornelius. Eodem anno tabula in ædem matris Matutæ cum indice hoc posita est: *Ti. Sempronii Gracchi consulis imperio auspicioque legio exercitusque populi Romani Sardiniam subegit. in ea provincia hostium cæsa aut capta supra octoginta millia. Republicâ felicissimè gestâ, atque liberatis vectigalibus * restitutis, exercitum salvum atque incolumem plenissimum prædâ domum reportavit. iterum triumphans in urbem Romam rediit. Cujus rei ergô hanc tabulam donum Jovi dedit.* Sardiniæ insulæ forma erat, atque in ea simulacra pugnarum picta. Munera gladiatorum eo anno aliquot parva alia data; unum ante cetera insigne fuit T. Flaminini, quod mortis causâ patris sui, cum visceratione epuloque & ludis scenicis, quatriduum dedit. magni tamen muneris ea summa fuit, ut per triduum quatuor & septuaginta homines pugnârint.

LIBER XLII.

EPITOME.

III. Q. *Fulvius Flaccus censor templum Junonis Laciniæ tegulis marmoreis spoliavit, ut ædem, quam dedicabat, tegeret. tegulæ ex senatusconsulto reportatæ.* XI, XII, &c. *Eumenes, Asiæ rex, in senatu de Perseo, Macedoniæ rege, questus est: cujus injuriæ in populum Romanum referuntur.* XVIII. *ob quas bello ei indicto,* XXXII. *P. Licinius Crassus consul, cui id mandatum erat, in Macedoniam transiit,* LIX. *levibusque expeditionibus, equestribus præliis, in Thessalia cum Perseo parum felici eventu pugnavit,* XXIII,

XXIII, &c. *Inter Masinissam & Karthaginienses de agro fuit arbiter ad disceptandum à senatu datus. Legati missi ad civitates socias & reges rogandos, ut in fide permanerent, dubitantibus Rhodiis.* X. *Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt civium capita ducenta quinquaginta septem millia ducenta triginta unum.* VII, &c. *Res praeterea adversus Corsos & Ligures prospere gestas continet.*

I. L. Postumius Albinus, M. Popillius Lænas quum omnium primùm de provinciis exercitibusque ad senatum retulissent, Ligures utrique decreti sunt : ut novas ambo, quibus eam provinciam obtinerent, legiones, (binæ singulis decretæ) & sociûm Latini nominis dena millia peditum & sexcenos equites, & supplementum Hispaniæ tria millia peditum Romanorum scriberent, & ducentos equites. Ad hoc mille & quingenti pedites Romani cum centum equitibus scribi jussi; cum quibus prætor, cui Sardinia obtigisset, in Corsicam transgressus bellum gereret; interim M. Atilius, vetus prætor, provinciam obtineret Sardiniam. Prætores deinde provincias sortiti sunt, A. Atilius Serranus urbanam, C. Cluvius Saxula inter cives & peregrinos, N. Fabius Buteo Hispaniam citeriorem, M. Matienus ulteriorem, M. Furius Crassipes Siciliam, C. Cicereius Sardiniam. Priusquam magistratus proficiscerentur, senatui placuit, L. Postumium consulem ad agrum publicum à privato terminandum in Campaniam ire; cujus ingentem modum possidere privatos, paulatim proferendo fines, constabat. Hic, iratus Prænestinis, quòd, quum eò privatus sacrificii in templo Fortunæ faciundi causâ profectus esset, nihil in se honorificè, neque publicè, neque privatim, factum à Prænestinis esset, priusquam ab Roma proficisceretur, literas Præneste misit, ut sibi magistratus obviàm exiret, locum publicè pararet, ubi diverteretur, jumentaque, quum exiret inde,

de, præsto essent. Ante hunc consulem nemo unquam sociis in ulla re oneri aut sumptui fuit. ideo magistratus mulis tabernaculisque & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis. privata hospitia habebant; ea benignè comiterque colebant: domusque eorum Romæ hospitibus patebant, apud quos ipsis diverti mos esset. Legati, qui repentè aliquò mitterentur, singula jumenta per oppida, iter quà faciundum erat, imperabant: aliam impensam socii in magistratus Romanos non faciebant. Injuria consulis, etiamsi justa, non tamen in magistratu exercenda, & silentium, nimis aut modestum, aut timidum, Prænestinorum jus, velut probato exemplo, magistratibus fecit graviorum in dies talis generis imperiorum.

II. Principio hujus anni legati, qui in Ætoliam & Macedoniam missi erant, renunciàrunt, *sibi conveniendi regis Persei, quum alii abesse eum, alii ægrum esse, falsò utrumque, fingerent, potestatem non factam. Facilè tamen apparuisse sibi, bellum parari, nec ultrà ad arma ire dilaturum. Item in Ætolià seditionem gliscere in dies, neque discordiarum principes auctoritate suà coërceri potuisse.* Quum bellum Macedonicum in exspectatione esset, priusquam id susciperetur, prodigia expiari, pacemque Deûm peti precationibus, quæ editæ ex fatalibus libris essent, placuit. Lanuvii classis magnæ species in cœlo visæ dicebantur; & Priverni lana pulla terrà enata; & in Vejenti apud Rementem lapidatum; Pomptinum omne velut nubibus locustarum coopertum esse; in Gallico agro, quà induceretur aratrum, sub exsistentibus glebis pisces emersisse. Ob hæc prodigia libri fatales inspecti, editumque ab decemviris est, & quibus Diis, quibusque hostiis sacrificaretur, & ut supplicatio prodigiis expiandis fieret: altera, quæ priore anno valetudinis populi causà vota esset, ea uti feriæque essent.

itaque

aque sacrificatum est, ut decemviri scriptum ediderunt.

III. Eodem anno ædes Junonis Laciniæ detecta. Q. Fulvius Flaccus censor ædem Fortunæ Equestris, quam in Hispania prætor bello Celtiberico voverat, faciebat eniso studio, ne ullum Romæ amplius aut magnificentius templum esset. Magnum ornamentum se templo ratus adjecturum, si tegulæ marmoreæ essent, profectus in Bruttios, ædem Junonis Laciniæ ad partem dimidiam detegit. id satis fore ratus ad tegendum, quod ædificaretur. Naves paratæ fuerunt, quæ tollerent atque asportarent, auctoritate censoriâ sociis deterritis id sacrilegium prohibere. Postquam censor rediit, tegulæ, expositæ de navibus, ad templum portabantur. quanquam, unde essent, silebatur, non tamen celari potuit. Fremitus igitur in curia ortus est: ex omnibus partibus postulabatur, ut consules eam rem ad senatum referrent. Ut verò arcessitus in curiam censor venit, multo infestiùs singuli universique præsentem lacerare: *Templum augustissimum regionis ejus, quod non Pyrrhus, non Hannibal violâssent, violare parum habuisse, nisi detexisset fœdè, ac propè diruisset. Detractum culmen templo, nudatum tectum patere imbribus putrefaciendum. censorem, moribus regendis creatum, cui sarta tecta exigere sacris publicis, & loca tuenda, more majorum traditum esset; eum per sociorum urbes diruentem templa, nudantemque tecta ædium sacrarum, vagari: &, quod, si in privatis sociorum ædificiis faceret, indignum videri posset, id Deûm immortalium templa demolientem facere: & obstringere religione populum Romanum, ruinis templorum templa ædificantem: tanquam non iidem ubique Dii immortales sint, sed spoliis aliorum alii colendi exornandique.* Quum, priusquam referretur, appareret, quid sentirent Patres, relatione factâ, in unam omnes sententiam ierunt, ut hæ tegulæ reportandæ in templum locarentur, piaculariaque Junoni fierent. Quæ ad religionem pertinent, cum cura

de, præsto essent. Ante hunc consulem nemo unquam sociis in ulla re oneri aut sumptui fuit. ideo magistratus mulis tabernaculisque & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis. privata hospitia habebant; ea benignè comiterque colebant: domusque eorum Romæ hospitibus patebant, apud quos ipsis diverti mos esset. Legati, qui repentè aliquò mitterentur, singula jumenta per oppida, iter quà faciundum erat, imperabant: aliam impensam socii in magistratus Romanos non faciebant. Injuria consulis, etiamsi justa, non tamen in magistratu exercenda, & silentium, nimis aut modestum, aut timidum, Prænestinorum jus, velut probato exemplo, magistratibus fecit graviorum in dies talis generis imperiorum.

II. Principio hujus anni legati, qui in Ætoliam & Macedoniam missi erant, renunciàrunt, *sibi conveniendi regis Persei, quum alii abesse eum, alii ægrum esse, falsò utrumque, fingerent, potestatem non factam. Facilè tamen apparuisse sibi, bellum parari, nec ultrà ad arma ire dilaturum. Item in Ætolià seditionem gliscere in dies, neque discordiarum principes auctoritate suà coërceri potuisse.* Quum bellum Macedonicum in exspectatione esset, priusquam id susciperetur, prodigia expiari, pacemque Deûm peti precationibus, quæ editæ ex fatalibus libris essent, placuit. Lanuvii classis magnæ species in cœlo visæ dicebantur; & Priverni lana pulla terrà enata; & in Vejenti apud Rementem lapidatum; Pomptinum omne velut nubibus locustarum coopertum esse; in Gallico agro, quà induceretur aratrum, sub exsistentibus glebis pisces emersisse. Ob hæc prodigia libri fatales inspecti, editumque ab decemviris est, & quibus Diis, quibusque hostiis sacrificaretur, & ut supplicatio prodigiis expiandis fieret: altera, quæ priore anno valetudinis populi causà vota esset, ea uti feriæque essent.

itaque

itaque sacrificatum est, ut decemviri scriptum ediderunt.

III. Eodem anno ædes Junonis Laciniæ detecta. Q. Fulvius Flaccus censor ædem Fortunæ Equestris, quam in Hispania prætor bello Celtiberico voverat, faciebat enisо studio, ne ullum Romæ amplius aut magnificentius templum esset. Magnum ornamentum se templo ratus adjecturum, si tegulæ marmoreæ essent, profectus in Bruttios, ædem Junonis Laciniæ ad partem dimidiam detegit. id satis fore ratus ad tegendum, quod ædificaretur. Naves paratæ fuerunt, quæ tollerent atque asportarent, auctoritate censoriâ sociis deterritis id sacrilegium prohibere. Postquam censor rediit, tegulæ, expositæ de navibus, ad templum portabantur. quanquam, unde essent, silebatur, non tamen celari potuit. Fremitus igitur in curia ortus est: ex omnibus partibus postulabatur, ut consules eam rem ad senatum referrent. Ut verò arcessitus in curiam censor venit, multo infestiùs singuli universique præsentem lacerare: *Templum augustissimum regionis ejus, quod non Pyrrhus, non Hannibal violâssent, violare parum habuisse, nisi detexisset fœdè, ac propè diruisset. Detractum culmen templo, nudatum tectum patere imbribus putrefaciendum. censorem, moribus regendis creatum, cui sarta tecta exigere sacris publicis, & loca tuenda, more majorum traditum esset; eum per sociorum urbes diruentem templa, nudantemque tecta ædium sacrarum, vagari: &, quod, si in privatis sociorum ædificiis faceret, indignum videri posset, id Deûm immortalium templa demolientem facere: & obstringere religione populum Romanum, ruinis templorum templa ædificantem: tanquam non iidem ubique Dii immortales sint, sed spoliis aliorum alii colendi exornandique.* Quum, priusquam referretur, appareret, quid sentirent Patres, relatione factâ, in unam omnes sententiam ierunt, ut hæ tegulæ reportandæ in templum locarentur, piaculariaque Junoni fierent. Quæ ad religionem pertinent, cum cura

ra facta: tegulas relictas in area templi, quia reponendarum nemo artifex inire rationem potuerit, redemptores nunciârunt.

IV. Ex prætoribus, qui in provincias ierant, N. Fabius Massiliæ moritur, quum in citeriorem Hispaniam iret. Itaque, quum id nunciatum à Massiliensibus legatis esset, senatus decrevit, ut P. Furius & Cn. Servilius, quibus succedebatur, inter se sortirentur, uter citeriorem Hispaniam prorogato imperio obtineret. Sors opportuna fuit; P. Furius idem, cujus ea provincia fuerat, remaneret. Eodem anno, quum agri Ligustini & Gallici, quod bello captum erat, aliquantum vacaret, senatusconsultum factum, ut is ager viritim divideretur. Decemviros in eam rem ex senatusconsulto creavit A. Atilius prætor urbanus, M. Æmilium Lepidum, C. Cassium, T. Æbutium Carum, C. Tremellium, P. Cornelium Cethegum, Q. & L. Appuleios, M. Cæcilium, C. Salonium, C. Munatium. Diviserunt dena jugera in singulos, sociis nominis Latini terna. Per idem tempus, quo hæc agebantur, legati ex Ætolia Romam venerunt de discordiis seditionibusque suis, & Thessali legati, nunciantes, quæ in Macedonia gererentur.

V. Perseus, jam bellum vivo patre cogitatum in animo volvens, omnes, non gentes modò Græciæ, sed civitates etiam, legationibus mittendis, pollicendo plura, quàm præstando, sibi conciliabat. Erant tamen magna ex parte hominum ad favorem ejus inclinati animi, & aliquanto quàm in Eumenem propensiores: quum Eumenis beneficiis muneribusque omnes Græciæ civitates & plerique principum obligati essent: & ita se in regno suo gereret, ut, quæ sub ditione ejus, urbes nullius liberæ civitatis fortunam secum mutatam vellent. contrà Persea fama erat post patris mortem uxorem manu suâ occidisse: Apellem, ministrum quondam fraudis in fratre tollendo, atque ob id requisitum à Phi-

à Philippo ad supplicium, exsulantem, arcessitum post: patris mortem ingentibus promissis ad præmia tantæ perpetratæ rei clàm interfecisse. intestinis externisque præterea multis cædibus infamem, nec ullo commendabilem merito, præferebant vulgò civitates tam pio erga propinquos, tam justo in cives, tam munifico erga omnes homines regi, seu famâ & majestate Macedonum regum præoccupati ad spernendam originem novi regni; seu mutationis rerum cupidi; seu quia eum objectum esse Romanis volebant. Erant autem non Ætoli modò in seditionibus, propter ingentem vim æris alieni, sed Thessali etiam: eâ contagione, velut tabes, in Perrhæbiam quoque id pervaserat malum. Quum Thessalos in armis esse nunciatum est, Ap. Claudium legatum ad eas res adspiciendas componendasque senatus misit. Qui, utriusque partis principibus castigatis, quum injusto fœnore gravatum æs alienum, ipsis magna ex parte concedentibus, qui onerârant, levâsset, justi crediti solutionem in * annorum pensiones distribuit. Per eundem Appium eodemque modo compositæ in Perrhæbia res. Ætolorum causas Marcellus Delphis per idem tempus hostilibus actas animis, quas intestino gesserant bello, cognovit. Quum certatum utrinque temeritate atque audaciâ cerneret, decreto quidem suo neutram partem aut levare, aut onerare voluit: communiter ab utrisque petiit, abstinerent bello, & oblivione præteritorum discordias finirent. Hujus reconciliationis inter ipsos fides obsidibus ultro citroque datis firmata est. Corinthum, ut ibi deponerentur obsides, convenitur.

VI. A Delphis & Ætolico concilio Marcellus in Peloponnesum trajecit, quò Achæis edixerat conventum. Ubi, collaudatâ gente, quòd constanter vetus decretum de arcendis aditu finium regibus Macedonum tenuissent, insigne adversus Persea odium Romanorum fecit: quod ut maturiùs erumperet, Eumenes rex, commen-

mentarium ferens secum, quod de apparatibus belli omnia inquirens fecerat, Romam venit. Per idem tempus quinque legati ad regem missi, qui res in Macedonia adspicerent. Alexandriam iidem ad Ptolemæum renovandæ amicitiæ causâ proficisci jussi. Legati erant hi, C. Valerius, Cn. Lutatius Cerco, Q. Bæbius Sulca, M. Cornelius Mammula, M. Cæcilius Denter. Et ab Antiocho rege sub idem tempus legati venerunt: quorum princeps Apollonius, in senatum introductus, multis justisque causis regem excusavit, *quòd stipendium seriùs quoad diem præstaret. id se omne advexisse, ne cujus, nisi temporis, gratia regi fieret. Donum præterea afferre, vasa aurea quingentûm pondo. Petere regem, ut, quæ cum patre suo societas atque amicitia fuisset, ea secum renovaretur; imperaretque sibi populus Romanus, quæ bono fidelique socio regi essent imperanda. se nullo usquam cessaturum officio. Ea merita in se senatûs fuisse, quum Romæ esset, eam comitatem juventutis, ut pro rege, non pro obside, omnibus ordinibus fuerit.* Legatis benignè responsum, & societatem renovare cum Antiocho, quæ cum patre ejus fuerat, A. Atilius prætor urbanus jussus. Quæstores urbani stipendium, vasa aurea censores acceperunt: eisque negotium datum est, ut ponerent ea, in quibus templis videretur: legatoque centum millium æris munus missum, & ædes liberæ hospitio datæ, sumptusque decretus, donec in Italia esset. Legati, qui in Syria fuerant, renunciaverunt, in maximo eum honore apud regem esse, amicissimumque populo Romano.

VII. In provinciis eo anno hæc. C. Cicereius prætor in Corsica signis collatis pugnavit: septem millia Corsorum cæsa; capti amplius mille & septingenti. Voverat in ea pugna prætor ædem Junoni Monetæ. Pax deinde data petentibus Corsis, & exacta ceræ ducena millia pondo. Ex Corsica subacta Cicereius in Sardiniam transmisit. Et in Liguribus in agro Statiellati pugnatum ad oppidum Carystum. Eò se magnus exerci-

exercitus Ligurum contulerat. Primò sub adventum M. Popillii consulis mœnibus sese continebant: deinde, postquam oppidum oppugnaturum Romanum cernebant, progressi ante portas, aciem struxerunt: nec consul (ut qui id ipsum oppugnatione comminandâ quæsisset) moram certamini fecit. Pugnatum est ampliùs tres horas, ita ut neutrò inclinaret spes. Quod ubi consul vidit, nullà parte moveri Ligurum signa, imperat equitibus, ut equos conscendant, ac tribus simul partibus in hostes, quanto maximo possent tumultu, incurrant. Pars magna equitum mediam trajecit aciem, & ad terga pugnantium pervasit. Inde terror injectus Liguribus. diversi in omnes partes fugerunt. perpauci retro in oppidum, quia inde se maximè objecerat eques. & pugna tam pervicax multos absumpserat Ligurum, & in fuga passim cæsi sunt. Decem millia hominum cæsa traduntur; amplius septingenti passim capti; signa militaria relata octoginta duo. Nec incruenta victoria fuit. amplius tria millia militum amissa; quum, cedentibus neutris, ex parte utraque primores caderent.

VIII. Post hanc pugnam ex diversa fuga in unum collecti Ligures, quum majorem multo partem civium amissam, quàm superesse, cernerent, (nec enim plus decem millia hominum erant) dediderunt sese; nihil quidem illi pacti. speraverant tamen, non atrociùs, quàm superiores imperatores, consulem in se sæviturum. At ille arma omnibus ademit, oppidum diruit, ipsos bonaque eorum vendidit: literasque senatui de rebus ab se gestis misit. Quas quum A. Atilius prætor in curia recitâsset, (nam consul alter Postumius, agris recognoscendis in Campania occupatus, aberat) atrox res visa senatui: *Statiellates, qui uni ex Ligurum gente non tulissent arma adversus Romanos, tum quoque oppugnatos, non ultro inferentes bellum; deditos in fidem populi Romani omni ultimæ crudelitatis exemplo laceratos ac deletos esse:*

esse: tot millia capitum innoxiorum, fidem implorantia populi Romani, ne quis unquam se postea dedere auderet, pessimo exemplo venisse: & distractos passim justis quondam hostibus populi Romani pacatis servire. Quas ob res placere senatui, M. Popillium consulem Ligures, pretio emptoribus reddito, ipsos restituere in libertatem: bonaque ut iis, quicquid ejus recuperari possit, reddantur curare. Arma primo quoque tempore fieri in ea gente. consulem de provincia decedere, quum deditos in sedem suam Ligures restituisset. Claram victoriam vincendo oppugnantes, non saeviendo in afflictos, fieri.

IX. Consul, quâ ferociâ animi usus erat in Liguribus, eandem ad non parendum senatui habuit. Legionibus extemplo Pisas in hibernacula missis, iratus Patribus, infestus prætori, Romam rediit: senatuque extemplo ad ædem Bellonæ vocato, multis verbis invectus est in prætorem: *qui, quum ob rem bello bene gestam, uti Diis immortalibus honos haberetur, referre ad senatum debuisset, adversus se pro hostibus senatusconsultum fecisset, quo victoriam suam ad Ligures transferret, dedique iis prope consulem prætor juberet. Itaque multam ei se dicere: à Patribus postulare, ut senatusconsultum in se factum tolli juberent: supplicationemque, quam absentes ex literis, de bene gesta republica missis, decernere debuerint, præsentes honoris Deorum primùm causâ, deinde & sui aliquo tandem respectu, decernerent.* Nihilo lenioribus, quàm absens, senatorum aliquot orationibus increpitus, neutrâ impetratâ re, in provinciam redit. Alter consul Postumius, consumptâ æstate in recognoscendis agris, ne visâ quidem provinciâ suâ, comitiorum causâ Romam rediit. consules C. Popillium Lænatem, P. Ælium Ligurem creavit. Prætores exinde facti C. Licinius Crassus, M. Junius Pennus, Sp. Lucretius, Sp. Cluvius, Cn. Sicinius, C. Memmius iterum.

X. Eo anno lustrum conditum est. Censores erant Q. Fulvius Flaccus, A. Postumius Albinus. Postumius condidit. Censa sunt civium Romanorum capita

ducenta

ducenta sexaginta novem millia & quindecim. Minor aliquanto numerus, quia L. Postumius consul pro concione edixerat, qui sociûm Latini nominis ex edicto C. Claudii consulis redire in civitates suas debuissent, ne quis eorum Romæ, sed omnes in suis civitatibus censerentur. Concors & è republica censura fuit. omnes, quos senatu moverunt, quibusque equos ademerunt, ærarios fecerunt, & tribu moverunt: neque ab altero notatum alter probavit. Fulvius ædem Fortunæ equestris, quam proconsul in Hispania, dimicans cum Celtiberorum legionibus, voverat, annos sex post, quàm voverat, dedicavit: & scenicos ludos per quatriduum, unum diem in circo fecit. L. Cornelius Lentulus, decemvir sacrorum, eo anno mortuus est, in locum ejus suffectus A. Postumius Albinus. Locustarum tantæ nubes à mari vento repentè in Apuliam illatæ sunt, ut examinibus suis agros latè operirent. ad quam pestem frugum tollendam Cn. Sicinius prætor designatus, cum imperio in Apuliam missus, ingenti agmine hominum ad colligendas eas coacto, aliquantum temporis absumpsit. Principium insequentis anni, quo C. Popillius & P. Ælius fuerunt consules, residuas contentiones ex priore anno habuit. Patres referri de Liguribus, renovarique senatusconsultum volebant, & consul Ælius referebat. Popillius & collegam & senatum pro fratre deprecabatur; præ se ferens, si qui decernerent, intercessurum, collegam deterruit. Patres, eo magis utrique pariter consulum infensi, in cœpto perstabant. Itaque, quum de provinciis ageretur, & Macedonia, jam imminente Persei bello, peteretur, Ligures ambobus consulibus decernuntur. Macedoniam decreturos negant, ni de M. Popillio referretur. Postulantibus deinde, ut novos exercitus scribere, aut supplementum veteribus liceret, utrumque negatum est. Prætoribus quoque in Hispaniam supplementum petentibus negatum: M. Ju-
 nio

nio in citeriorem, Sp. Lucretio in ulteriorem. C. Licinius Craſſus urbanam juriſdictionem, Cn. Sicinius inter peregrinos erat ſortitus, C. Memmius Siciliam, Sp. Cluvius Sardiniam. Conſules, ob ea irati ſenatui, Latinis feriis in primam quamque diem indictis, in provinciam abituros eſſe denunciârunt; nec quicquam reipublicæ acturos, præterquam quod ad provinciarum adminiſtrationem attineret.

XI. Attalum, regis Eumenis fratrem, legatum veniſſe Romam, Valerius Antias his conſulibus ſcribit, ad deferenda de Perſeo crimina, indicandoſque apparatus belli. Plurium annales, & quibus crediditſſe malis, ipſum Eumenem veniſſe tradunt. Eumenes igitur, ut Romam venit, exceptus cum tanto honore, quantum non meritis tantùm ejus, ſed beneficiis etiam ſuis, ingentia quæ in eum congeſta erant, exiſtimaret deberi populus Romanus, in ſenatum eſt introductus. *Cauſam veniendi ſibi Romam fuiſſe*, dixit, *præter cupiditatem viſendi Deos hominesſque, quorum beneficio in ea fortuna eſſet, ſupra quam ne optare quidem auderet, etiam ut coràm moneret ſenatum, ut Perſei conatis obviàm iret*. Orſus inde à Philippi conſiliis, *necem Demetrii filii* retulit, *adverſantis Romano bello; Baſtarnarum gentem excitam ſedibus ſuis, quorum auxiliis fretus in Italiam tranſiret. Hæc eum volutantem in animo, oppreſſum fato, regnum ei reliquiſſe, quem infeſtiſſimum eſſe ſenſiſſet Romanis. itaque Perſea, hæreditarium à patre relictum bellum, & ſimul cum imperio traditum, jamjam primùm alere ac fovere omnibus conſiliis. Florere præterea juventute, quam ſtirpem longa pax ediderit, florere opibus regni, florere etiam ætate. Quæ quum corporis robore ac viribus vigeat, animum eſſe inveteratum diutinâ arte atque uſu belli. Jam inde à puero, patris contubernio, Romanis quoque bellis, non finitimis tantùm, aſſuetum, miſſum à patre in expeditiones multas variaſque. Jam ex quo ipſe accepiſſet regnum, multa, quæ non vi, non dolo, Philippus, omnia expertus, potuiſſet moliri, admirando rerum*

ſucceſſu

successu tenuisse. Accessisse ad vires eam, quæ longo tempore, multis magnisque meritis pararetur, auctoritatem.

XII. *Nam apud Græciæ atque Asiæ civitates vereri majestatem ejus omnes. nec, pro quibus meritis, pro qua munificentia tantum ei tribuatur, cernere: nec dicere pro certo posse, utrùm felicitate id quâdam ejus accidat, an, quod ipse vereatur dicere, invidia adversus Romanos favorem illi conciliet. Inter ipsos quoque reges ingentem auctoritate; Seleuci filiam duxisse eam, non petentem, sed petitum ultro; sororem dedisse Prusiæ precanti ac oranti: celebratas esse utrasque nuptias gratulatione donisque innumerabilium legationum, & velut auspicibus nobilissimis populis deductas esse. Bœotorum gentem, captatam Philippo, nunquam ad scribendum amicitiæ fœdus adduci potuisse: tribus nunc locis cum Perseo fœdus incisum literis esse; uno Thebis, altero ad Delum, augustissimo & celeberrimo in templo, tertio Delphis. in Achaïco concilio verò, nisi discussa res per paucos Romanum imperium intentantes esset, eò rem propè adductam, ut aditus & in Achaiam daretur. At,* Hercule, *suos honores, cujus merita in eam gentem privatim, an publicè, sint majora, vix dici posset, partim desertos per incultum ac neglegentiam, partim hostiliter sublatos esse. Jam, Ætolos, quem ignorare, in seditionibus suis non ab Romanis, sed à Perseo præsidium petiisse? His eum fultum societatibus atque amicitiis eos domesticos apparatus belli habere, ut externis non egeat; triginta millia peditum, quinque millia equitum: in decem annos frumentum præparare, ut abstinere & suo & hostium agro frumentandi causâ possit. Jam pecuniam tantam habere, ut decem millibus mercenariorum militum, præter Macedonum copias, stipendium in totidem annos præparatum habeat: præter annuum, quod ex metallis regiis capiat, vectigal. Arma vel tribus tantis exercitibus in armamentaria congessisse. Juventutem, ut jam Macedonia deficiat, velut ex perenni fonte unde hauriat, Thraciam subjectam esse.*

XIII. Reliquum orationis adhortatio fuit. *Non ego hæc,* inquit, *incertis jactata rumoribus, & cupidiùs credita,* quia

quia vera esse de inimico crimina volebam, adfero ad vos, Patres conscripti; sed comperta & explorata, haud secus quàm si speculator missus à vobis subjecta oculis referrem. Neque, relicto regno meo, quod amplum & egregium vos fecistis, mare tantum trajecissem, ut vana ad vos àdferendo fidem abrogarem mihi. Cernebam nobilissimas Asiæ & Græciæ civitates, in dies magis denudantes judicia sua, mox, si permitteretur, eò processuras, unde receptum ad pœnitendum non haberent. Cernebam Persea, non continentem se Macedoniæ regno, alia armis occupantem, alia, quæ vi subigi non possunt, favore ac benevolentiâ complectentem. Videbam, quàm impar esset sors, quum ille vobis bellum [pararet], *vos ei securam pacem præstaretis; quanquam mihi quidem non parare, sed gerere penè bellum videbatur. Abrupolim, socium atque amicum vestrum, regno expulit. Artetarum Illyrium, quia scripta ab eo quædam vobis comperit, socium item atque amicum vestrum, interfecit. Eversam & Callicritum Thebanos, principes civitatis, quia liberiùs adversus eum in concilio Bœotorum locuti fuerant, delaturosque ad vos, quæ agerentur, professi erant, tollendos curavit. Auxilium Byzantiis adversus fœdus tulit, Dolopiæ bella intulit, Thessaliam & Doridem cum exercitu pervasit, ut in bello intestino deterioris partis auxilio meliorem affligeret. Confudit & miscuit omnia in Thessalia Perrhæbiaque spe novarum tabularum, ut manu debitorum obnoxiâ sibi optimates opprimeret. Hæc quum vobis quiescentibus & patientibus fecerit, & concessam sibi Græciam esse à vobis videat; pro certo habet, neminem sibi, antequam in Italiam trajecerit, armatum occursurum. Hoc quàm vobis tutum aut honestum sit, vos videritis: ego certè mihi turpe esse duxi, priùs Persea ad bellum inferendum, quàm me socium ad prædicendum, ut caveretis, venire in Italiam. Functus necessario mihi officio, & quodam modo liberatâ atque exoneratâ fide meâ, quid ultrà facere possum, quàm utì Deos Deasque precer, ut vos & vestræ reipublicæ, & nobis sociis atque amicis, qui ex vobis pendemus, consulatis?*

XIV. Hæc oratio movit Patres conscriptos. ceterum

rum in præsentia nihil, præterquam fuisse in curia regem, scire quisquam potuit: eo silentio clausa curia erat. bello denique perfecto, quæque dicta ab rege, quæque responsa essent, emanavere. Persei deinde regis legatis post paucos dies senatus datus est. Ceterùm, præoccupatis non auribus magis, quàm animis, ab Eumene rege, omnis & defensio & deprecatio legatorum respuebatur: & exasperavit animos ferocia animi Harpali, qui princeps legationis erat. Is, *velle quidem & laborare*, dixit, *regem, ut purganti, se nihil hostile dixisse aut fecisse, fides habeatur: ceterùm, si pervicaciùs causam belli quæri videat, forti animo defensurum se. Martem communem esse, & eventum incertum belli.* Omnibus civitatibus Græciæ atque Asiæ curæ erat, quid Persei legati, quid Eumenes in senatu egisset: & propter adventum ejus, quem moturum aliquid rebantur, miserant pleræque civitates, alia in speciem præferentes, legatos. & legatio Rhodiorum erat, ac Satyrus princeps, haud dubius, quin Eumenes civitatem quoque suam Persei criminibus junxisset. Itaque omni modo per patronos hospitesque disceptandi cum rege locum in senatu quærebat. Quod quum contigisset, libertate intemperantiùs invectus in regem, quòd Lyciorum gentem adversus Rhodios concitâsset, graviorque Asiæ esset, quàm Antiochus fuisset; popularem quidem ac gratam populis Asiæ (nam eò quoque jam favor Persei venerat) orationem habuit: ceterùm invisam senatui, inutilemque sibi & civitati suæ. Eumeni verò conspiratio adversus eum, favorem apud Romanos fecit. ita omnes ei honores habiti, donaque quàm amplissima data, cum sella curuli atque eburneo scipione.

XV. Legationibus dimissis, quum Harpalus, quantâ eximiâ celeritate poterat, regressus in Macedoniam, nunciâsset regi, nondum quidem parantes bellum reliquisse se Romanos, sed ita infestos, ut facilè appare-

ret, non dilaturos; & ipse, præterquam quòd & ita credebat futurum, jam etiam volebat, in flore virium se credens esse. Eumeni ante omnes infestus erat: à cujus sanguine ordiens bellum, Evandrum Cretensem, ducem auxiliorum, & Macedonas tres, assuetos ministeriis talium facinorum, ad cædem regis subornat: literasque eis dat ad Praxo hospitam, principem auctoritate & opibus Delphorum. Satis constabat, Eumenem, ut sacrificaret Apollini, Delphos adscensurum. Progressi cum Evandro insidiatores, nihil aliud ad peragendum inceptum, quàm loci opportunitatem, omnia circumeuntes, quærebant. Adscendentibus ad templum à Cirrha, priusquam perveniretur ad frequentia ædificiis loca, maceria erat ab læva semitæ paulum exstans à fundamento, quà singuli transirent; dextra pars labe terræ in aliquantum altitudinis diruta erat. post maceriam se abdiderunt, gradibus adstructis, ut ex ea, velut è muro, tela in prætereuntem conjicerent. Primò à mari circumfusa turba amicorum ac satellitum procedebat: deinde extenuabant paulatim angustiæ agmen. Ubi ad eum locum ventum est, quà singulis eundum erat, primus semitam ingressus Pantaleon Ætoliæ princeps, cum quo institutus regi sermo erat. Tum insidiatores exorti saxa duo ingentia devolvunt: quorum altero caput ictum est regi, altero humerus sopitus. ex semita proclivi in declive multis super prolapsum jam saxis congestis, & ceteri quidem etiam amicorum & satellitum, postquam cadentem vidêre, diffugiunt, Pantaleon constanter impavidus mansit ad protegendum regem.

XVI. Latrones, quum brevi circumitu maceriæ decurrere ad conficiendum saucium possent, velut perfectâ re, in jugum Parnasi refugerunt eo cursu, ut, quum unus non facilè sequendo per invia atque ardua moraretur fugam eorum, ne comprenso indicium emanaret, occiderint comitem. Ad corpus regis primò

mò amici, deinde satellites ac servi concurrerunt, tollentes sopitum vulnere ac nihil sentientem. Vivere tamen ex calore & spiritu remanente in præcordiis senserunt; victurum exigua ac propè nulla spes erat. Quidam ex satellitibus, secuti latronum vestigia, quum usque ad jugum Parnasi, nequicquam fatigati, pervenissent, re infectâ redierunt. Aggressi facinus Macedones, ut inconsultè, ita audacter cœptum, nec consultè & timidè reliquerunt. Compotem jam sui regem amici postero die deferunt ad navem: inde Corinthum: à Corintho, per Isthmi jugum navibus traductis, Æginam trajiciunt. Ibi adeo secreta ejus curatio fuit, admittentibus neminem, ut fama mortuum in Asiam perferret. Attalus quoque celeriùs, quàm dignum concordiâ fraternâ erat, credidit. nam & cum uxore fratris, & præfecto arci, tanquam jam haud dubius regni hæres, est locutus. Quæ postea non fefellere Eumenem: &, quanquam dissimulare & tacitè habere id patique statuerat, tamen in primò congressu non temperavit, quin uxoris petendæ prematuram festinationem fratri objiceret. Romam quoque fama de morte Eumenis perlata est.

XVII. Sub idem tempus C. Valerius ex Græcia, qui legatus ad visendum statum regionis ejus speculandaque consilia Persei regis missus erat, rediit; congruentiaque omnia criminibus ab Eumene allatis referebat. simul & adduxerat secum Praxo à Delphis, cujus domus receptaculum latronum fuerat, & L. Rammium Brundisinum, qui talis indicii delator erat. Princeps Brundisii Rammius fuit; hospitio quoque & duces Romanos omnes, & legatos exterarum quoque gentium insignes, præcipuè regios, accipiebat. ex eo notitia ei cum absente Perseo fuerat: literisque spem amicitiæ interioris magnæque inde fortunæ facientibus, ad regem profectus, brevi persamiliaris haberi, trahique, magis quàm vellet, in arcanos sermones est

ceptus. Promissis enim ingentibus præmiis petere institit ab eo rex, *Quoniam duces omnes legatique Romani hospitio ejus uti assuêssent, quibus eorum ipse scripsisset, ut venenum dandum curaret. cujus scire se comparationem plurimum difficultatis & periculi habere, pluribus consciis comparari. eventu præterea incerto esse, ut aut satis efficacia ad rem peragendam, aut tuta ad rem celandam dentur. Se daturum, quod nec in dando, nec datum, ullo signo deprendi posset.* Rammius, veritus ne, si abnuisset, primus ipse veneni experimentum esset, facturum pollicitus proficiscitur. nec Brundisium antè redire, quàm convento C. Valerio legato, qui circa Chalcidem esse dicebatur, voluit. Ad eum primum indicio delato, jussu ejus Romam simul venit. Introductus in curiam, quæ acta erant, exposuit.

XVIII. Hæc ad ea, quæ ab Eumene delata erant, accessere; quo maturiùs hostis Perseus judicaretur: quippe quem non justum modò apparare bellum regio animo, sed per omnia clandestina grassari scelera latrociniorum ac veneficiorum cernebant. Belli administratio ad novos consules rejecta est: in præsentia tamen Cn. Sicinium prætorem, cujus inter cives & peregrinos jurisdictio erat, scribere milites placuit; qui, Brundisium ducti, primo quoque tempore Apolloniam in Epirum trajicerentur ad occupandas maritimas urbes, ubi consul, cui provincia Macedonia obvenisset, classem appellere tutò, & copias per commodum exponere posset. Eumenes, aliquamdiu Æginæ retentus periculosâ & difficili curatione, quum primùm tutò potuit, profectus Pergamum, præter pristinum odium recenti etiam scelere Persei stimulante, summâ vi parabat bellum. Legati eò ab Roma, gratulantes quòd è tanto periculo evasisset, venerunt. Quum Macedonicum bellum in annum dilatum esset, ceteris prætoribus jam in provincias profectis, M. Junius & Sp. Lucretius, quibus Hispaniæ provinciæ obvene-

venerant, fatigato sæpe idem petendo senatu, tandem pervicerunt, ut supplementum sibi ad exercitum daretur tria millia peditum, centum & quinquaginta equites in Romanas legiones: in socialem exercitum quinque millia peditum, & trecentos equites, imperare sociis jussi. Hoc copiarum in Hispanias cum prætoribus novis portatum est.

XIX. Eodem anno, quia per recognitionem Postumii consulis magna pars agri Campani, quem privati sine discrimine passim possederant, recuperata in publicum erat, M. Lucretius tribunus plebis promulgavit, ut agrum Campanum censores fruendum locarent: quod factum tot annis post captam Capuam non fuerat, ut in vacuo vagaretur cupiditas privatorum. Quum in exspectatione senatus esset, bello etsi non indicto, tamen jam decreto, qui regum suam, Persei qui secuturi amicitiam essent, legati Ariarathis, puerum filium regis secum adducentes, Romam venerunt. quorum oratio fuit, *regem educandum filium Romam misisse, ut jam inde à puero assuesceret moribus Romanis hominibusque. Petere, ut eum non sub hospitum modò privatorum custodia, sed publica etiam cura ac velut tutela vellent esse.* Ea regis legatio grata senatui fuit. Decreverunt, ut Cn. Sicinius prætor ædes instructas locaret, ubi filius regis comitesque ejus habitare possent. Et Thracum legatis, apud se disceptantibus, & societatem amicitiamque petentibus, &, quod petebant, datum est, & munera binûm millium æris summæ in singulos missa. Hos utique populos, quòd ab tergo Macedoniæ Thracia esset, assumptos in societatem gaudebant. Sed ut in Asia quoque & insulis explorata omnia essent, Ti. Claudium Neronem, M. Decimium legatos miserunt. adire eos Cretam & Rhodum jusserunt, simul renovare amicitiam, simul speculari, num sollicitati animi sociorum ab rege Perseo essent.

XX. In suspensa civitate ad exspectationem novi

belli, nocturnâ tempestate columna rostrata in Capitolio * bello Punico consulis, cui collega Ser. Fulvius fuit, tota ad imum fulmine discussa est. Ea res, prodigii loco habita, ad senatum relata est. Patres ad aruspices referre, & decemviros adire libros jusserunt. Decemviri, lustrandum oppidum, supplicationem obsecrationemque habendam, victimis majoribus sacrificandum & in Capitolio Romæ, & in Campania ad Minervæ promontorium, renunciârunt: ludos per decem dies Jovi optimo maximo primo quoque die faciendos. Ea omnia cum cura facta. Aruspices, in bonum versurum id prodigium, prolationemque finium & interitum perduellium portendi, responderunt; quòd ex hostibus spolia fuissent ea rostra, quæ tempestas disjecisset. Accesserunt, quæ cumularent religiones animis. Saturniæ, nunciatum erat, sanguine per triduum in oppido pluisse: Calatiæ asinum tripedem natum, & taurum cum quinque vaccis uno ictu fulminis exanimatos. Auximi terrâ pluisse. Horum quoque prodigiorum causâ res divinæ factæ, & supplicatio unum diem feriæque habitæ.

XXI. Consules ad id tempus in provincias non exierant, quia neque, uti de M. Popillio referrent, senatui obsequebantur, &, nihil aliud decernere prius, statutum Patribus erat. Aucta etiam invidia est Popillii literis ejus, quibus iterum cum Statiellatibus Liguribus proconsul pugnâsse se scripsit, ac sedecim millia eorum occidisse. propter cujus injuriam belli ceteri quoque Ligurum populi ad arma ierunt. Tum verò non absens modò Popillius, qui deditis contra jus ac fas bellum intulisset, & pacatos ad rebellium incitâsset, sed consules, quòd non exirent in provinciam, in senatu increpiti. hoc consensu Patrum accensi M. Marcius Sermo & Q. Marcius Scylla, tribuni plebis, & consulibus multam se dicturos, nisi in provinciam exirent, denunciârunt; & rogationem, quam de Li-

guribus

gentibus deditis promulgare in animo haberent, in senatu recitârunt. Sanciebatur, *ut qui ex Statiellis deditis in libertatem restitutus ante Kalendas Sextiles primas non esset, cujus dolo malo is in servitutem venisset, ut juratus senatus decerneret, qui eam rem quæreret animadverteretque.* Ex auctoritate deinde senatûs eam rogationem promulgârunt. Priusquam proficiscerentur consules, C. Cicereio prætori prioris anni ad ædem Bellonæ senatus datus est. Is, expositis, quas in Corsica res gessisset, postulatoque frustra triumpho, in monte Albano, quod jam in morem venerat, ut sine publica auctoritate fieret, triumphavit. Rogationem Marciam de Liguribus magno consensu plebes scivit jussitque. ex eo plebiscito C. Licinius prætor consuluit senatum, quem quærere eâ rogatione vellet. Patres ipsum eum quærere jusserunt.

XXII. Tum demum consules in provinciam profecti sunt, exercitumque à M. Popillio ceperunt. Neque tamen M. Popillius reverti Romam audebat, ne causam diceret, adverso senatu, infestiore populo, apud prætorem, qui de quæstione in se posita senatum consuluisset. Huic detrectationi ejus tribuni plebis, alterius rogationis denunciatione, occurrerunt: ut, si non ante Idus Novembres in urbem Romam introisset, de absente eo C. Licinius statueret ac judicaret. Hoc tractus vinculo quum rediisset, ingenti cum invidia in senatum venit. Ibi quum laceratus jurgiis multorum esset, senatusconsultum factum est, ut, qui Ligurum post Q. Fulvium, L. Manlium consules hostes non fuissent, ut eos C. Licinius, Cn. Sicinius prætores in libertatem restituendos curarent, agrumque iis trans Padum consul C. Popillius daret. Multa millia hominum hoc senatusconsulto restituta in libertatem, transductisque Padum ager est assignatus. M. Popillius rogatione Marciâ bis apud C. Licinium causam dixit: tertiò prætor, gratiâ consulis absentis & Popilliæ fa-

miliæ precibus victus, Idibus Martiis adesse reum jussit, quo die novi magistratus inituri erant honorem; ne diceret jus, qui privatus futurus esset. Ita rogatio de Liguribus arte fallaci elusa est.

XXIII. Legati Karthaginienses eo tempore Romæ erant, & Gulussa filius Masinissæ: inter eos magnæ contentiones in senatu fuere. Karthaginienses querebantur, *præter agrum, de quo antè legati ab Roma, qui in re præsenti cognoscerent, missi essent, ampliùs septuaginta oppida castellaque agri Karthaginiensis biennio proximo Masinissam vi atque armis possedisse. Id illi, cui nihil pensi sit, facile esse. Karthaginienses fœdere illigatos silere. Prohiberi enim extra fines efferre arma. Quanquam sciant, in suis finibus, si inde Numidas pellerent, se gesturos bellum; illo haud ambiguo capite fœderis deterreri, quo disertè vetentur cum sociis populi Romani bellum gerere. Sed jam ultrà superbiam crudelitatemque & avaritiam ejus non pati posse Karthaginienses. missos esse, qui orarent senatum, ut trium harum rerum unam ab se impetrari sinerent: ut vel ex æquo apud socium populum, quid cujusque esset, disceptarent: vel permitterent Karthaginiensibus, ut adversus injusta arma pio justoque se tutarentur bello: vel ad extremum, si gratia plus, quàm veritas, apud eos valeret, semel statuerent, quid donatum ex alieno Masinissæ vellent. Modestiùs certè daturos eos, & scituros, quid dedissent: ipsum nullum, præterquam suæ libidinis arbitrio, finem facturum. Horum si nihil impetrarent, & aliquod suum post datam à P. Scipione pacem delictum esset, ipsi potiùs animadverterent in se. Tutam servitutem se sub dominis Romanis, quàm libertatem expositam ad injurias Masinissæ, malle. Perire namque semel ipsis satius esse, quàm sub acerbissimi carnificis arbitrio spiritum ducere.* Sub hæc dicta lacrimantes procubuerunt; stratique humi, non sibi magis misericordiam, quàm regi *.

XXIV. Interrogari Gulussam placuit, quid ad ea responderet, aut, si priùs mallet, expromeret, super

qua

qua re Romam venisset. Gulussa, *Neque sibi facile esse*, dixit, *de iis rebus agere, de quibus nihil mandati à patre haberet: neque patri facile fuisse mandare, quum Karthaginienses, nec de qua re acturi essent, nec omnino ituros se Romam, indicaverint. In æde Æsculapii clandestinum eos per aliquot noctes consilium principum habuisse, unde præterea legatos occultis cum mandatis Romam mitti. Eam causam fuisse patri mittendi se Romam, qui deprecaretur senatum, ne quid communibus inimicis criminantibus se crederent, quem ob nullam aliam causam, nisi propter constantem fidem erga populum Romanum, odissent.* His utrinque auditis, senatus, de postulatis Karthaginiensium consultus, respondere ita jussit: *Gulussam placere extemplo in Numidiam proficisci, & nunciare patri, ut de iis, de quibus Karthaginienses querantur, legatos quamprimum ad senatum mittat; denuncietque Karthaginiensibus, ut ad disceptandum veniant. Si aliquid possent Masinissæ honoris causâ, & fecisse & facturos esse: jus gratiæ non dare. Agrum, quâ cujusque sit, possideri velle: nec novos statuere fines, sed veteres observari, in animo habere. Karthaginiensibus victis se & urbes, & agros concessisse; non ut in pace eriperent per injuriam, quæ jure belli non ademissent.* Ita regulus Karthaginiensesque dimissi. Munera ex instituto data utrisque, aliaque hospitalia comiter conservata.

XXV. Sub idem tempus Cn. Servilius Cæpio, Ap. Claudius Centho, T. Annius Luscus legati, ad res repetendas in Macedoniam renunciandamque amicitiam regi missi, redierunt: qui jam suâ sponte infestum Perseo senatum insuper accenderunt, relatis ordine, quæ vidissent, quæque audissent. *Vidisse se per omnes urbes Macedonum summâ vi parari bellum. Quum ad regem pervenissent, per multos dies conveniendi ejus potestatem non factam: postremò, quum desperato jam colloquio profecti essent, tum demum se ex itinere revocatos, & ad eum introductos esse. Suæ orationis summam fuisse; fœdus, cum Philippo ictum, cum ipso eo post mortem patris renovatum: in quo, disertè*

probi-

prohiberi eum, extra fines arma efferre; prohiberi, socios populi Romani lacessere bello. Exposita deinde ab se ordine, quæ ipsi nuper in senatu Eumenem vera omnia & comperta referentem audissent. Samothraciæ præterea per multos dies occultum consilium cum legationibus civitatium Asiæ regem habuisse. Pro his injuriis satisfieri, senatum æquum censere, reddique sibi res sociisque suis, quas contra jus fœderis habeat. Regem ad ea primò accensum irâ inclementer locutum, avaritiam superbiamque Romanis objicientem frequenter: quòd alii super alios legati venirent speculari dicta factaque sua, quòd se ad nutum imperiumque eorum omnia dicere ac facere æquum censerent. Postremò, multum ac diu vociferatum, reverti postero die jussisse. scriptum se responsum dare velle. Tum ita sibi scriptum traditum esse: Fœdus, cum patre ictum, ad se nihil pertinere. Id se renovari, non quia probaret, sed quia in nova possessione regni patienda omnia essent, passum. Si novum fœdus secum facere vellent, convenire priùs de conditionibus debere: &, si in animum inducerent, ut ex æquo fœdus fieret, & se visurum, quid sibi faciundum esset, & illos credere reipublicæ consulturos. Atque ita se proripuisse, & summoveri è regia omnes cœptos. Tum se amicitiam & societatem renunciâsse. quâ voce eum accensum restitisse, atque voce clarâ denunciâsse sibi, ut triduò regni sui decederent finibus. Ita se profectos: nec sibi, aut venientibus, aut manentibus, quicquam hospitaliter aut benignè factum. Thessali deinde Ætolique legati auditi. Senatui, ut scirent quamprimum, quibus ducibus usura respublica esset, literas mitti consulibus placuit, ut, uter eorum posset, Romam ad magistratus creandos veniret.

XXVI. Nihil magnopere, quod memorari attineat, rei publicæ eo anno consules gesserant. magis è republica visum erat, comprimi ac sedari exasperatos Ligures. Quum Macedonicum bellum exspectaretur, Gentium quoque Illyriorum regem suspectum Issenses legati fecerunt: simul questi, fines suos secundò populatum, simul nunciantes, *uno animo vivere Macedo-*

num

num atque Illyriorum regem: communi consilio parare Romanis bellum: & specie legatorum Illyrios speculatores Romæ esse, Perseo auctore missos, ut, quid ageretur, scirent. Illyrii vocati in senatum. qui quum legatos se esse missos ab rege dicerent ad purganda crimina, si qua de rege Issenses deferrent; quæsitum, ecquid ita non adissent magistratum, ut ex instituto loca, lautia, acciperent? sciretur denique venisse eos, & super qua re venissent? Hæsitantibus in responso, ut curiâ excederent, dictum. Responsum tanquam legatis, ut qui adire senatum non postulâssent, dari non placuit: mittendosque ad regem legatos censuerunt, qui nunciarent, *qui socii quererentur apud senatum, exustum à rege agrum. non æquum eum facere, qui ab sociis suis non abstineret injuriam.* In hanc legationem missi, A. Terentius Varro, C. Plætorius, C. Cicereius. Ex Asia, qui circa socios reges missi erant, legati redierunt, qui renunciârunt, *Eumenem in Asia, Antiochum in Syria, Ptolemæum in Alexandria sese convenisse. Omnes sollicitatos legationibus Persei, sed egregiè in fide permanere, pollicitosque omnia, quæ populus Romanus imperâsset, præstaturos. & civitates socias adisse: ceteras satis fidas; solos Rhodios fluctuantes & imbutos Persei consiliis invenisse.* Venerant Rhodii legati ad purganda ea, quæ vulgò jactari de civitate sciebant: ceterùm senatum iis dari, quum novi consules magistratum inissent, placuit.

XXVII. Belli apparatum non differendum censuerunt. C. Licinio prætori negotium datur, ut ex veteribus quinqueremibus, in navalibus Romæ subductis, quæ possent usui esse, reficeret, pararetque naves quinquaginta. Si quid ad eum numerum explendum deesset, C. Memmio collegæ in Siciliam scriberet, ut eas, quæ in Sicilia naves essent, reficeret atque expediret, ut Brundisium primo quoque tempore mitti possent. Socios navales libertini ordinis in viginti & quinque naves ex civibus Romanis C. Licinius prætor scribere

scribere jussus: in quinque & viginti parem numerum Cn. Sicinius sociis imperaret: idem prætor peditum octo millia, quadringentos equites à sociis Latini nominis exigeret. Hunc militem qui Brundisii acciperet, atque in Macedoniam mitteret, A. Atilius Serranus, qui priore anno prætor fuerat, deligitur: Cn. Sicinius prætor qui exercitum paratum ad trajiciendum haberet, C. Popillio consuli ex auctoritate senatûs C. Licinius prætor scribit, ut & legionem secundam, quæ maximè veterana in Liguribus erat, & socios Latini nominis quatuor millia peditum, ducentos equites Idibus Februariis Brundisii adesse juberet. Hac classe & hoc exercitu Cn. Sicinius provinciam Macedoniam obtinere, donec successor veniret, jussus, prorogato in annum imperio. Ea omnia, quæ senatus censuit, impigre facta sunt. Duodequadraginta quinqueremes ex navalibus deductæ: qui deduceret eas Brundisium, L. Porcius Licinius præpositus: duodecim ex Sicilia missæ. Ad frumentum classi exercituique coëmendum in Apuliam Calabriamque tres legati missi, Sex. Digitius, T. Juventius, M. Cæcilius. Ad omnia præparata Cn. Sicinius prætor, paludatus ex urbe profectus, Brundisium venit.

XXVIII. Exitu propè anni C. Popillius consul Romam rediit aliquanto seriùs, quàm senatus censuerat: cui primo quoque tempore magistratus creari, quum tantum bellum immineret, jussum erat. Itaque non secundis auribus patrum auditus est consul, quum in æde Bellonæ de rebus in Liguribus gestis dissereret. succlamationes frequentes erant interrogationesque, cur scelere fratris oppressos Ligures in libertatem non restituisset? Comitia consularia, in quam edicta erant diem, ante diem XII. Kalendas Martias sunt habita. Creati consules, P. Licinius Crassus, C. Cassius Longinus. Postero die prætores facti, C. Sulpicius Galba, L. Furius Philus, L. Canuleius Dives, C. Lucre-

Lucretius Gallus, C. Caninius Rebilus, L. Villius Annalis. His prætoribus provinciæ decretæ: duæ jure Romæ dicendo, Hispania, & Sicilia, & Sardinia; ut uni sors integra esset, quò senatus censuisset. Consulibus designatis imperavit senatus, ut, quâ die magistratum inissent, hostiis majoribus rite mactatis, precarentur, ut, quod bellum populus Romanus in animo haberet gerere, ut id prosperum eveniret. Eodem die decrevit senatus, C. Popillius consul ludos per dies decem Jovi optimo maximo voveret, donaque circa omnia pulvinaria dari, si respublica decem annos in eodem statu fuisset. Ita ut censuerant, in Capitolio vovit consul ludos fieri, donariaque dari, quanta ex pecunia decrêsset senatus, quum centum & quinquaginta non minus adessent. præeunte verba Lepido pontifice maximo, id votum susceptum est. Eo anno sacerdotes publici mortui, L. Æmilius Papus decemvir sacrorum, & Q. Fulvius Flaccus pontifex, qui priore anno fuerat censor. Hic fœdâ morte periit. Ex duobus filiis ejus, qui tum in Illyrico militabant, nunciatum alterum decessisse, alterum gravi & periculoso morbo ægrum esse. Obruit animum simul luctus metusque: mane ingressi cubiculum servi laqueo dependentem invenere. Erat opinio, post censuram minùs compotem fuisse sui: vulgò Junonis Laciniæ iram ob spoliatum templum alienâsse mentem ferebant. Suffectus in Æmilii locum decemvir M. Valerius Messalla: in Fulvii pontifex Cn. Domitius Ænobarbus, oppidò adolescens sacerdos lectus.

XXIX. P. Licinio, C. Cassio consulibus, non urbs tantùm Roma, nec terra Italia, sed omnes reges civitatesque, quæ in Europa, quæque in Asia erant, converterant animos in curam Macedonici ac Romani belli. Eumenem quum vetus odium stimulabat, tum recens ira, quòd scelere ejus propè ut victima mactatus *Delphis* esset. Prusias, Bithyniæ rex, statuerat abstinere

ſtinere armis, eventumque exſpectare. nam neque pro Romanis ſe æquum cenſere adverſus fratrem uxoris arma ferre; & apud Perſea victorem veniam per ſororem impetrabilem fore. Ariarathes, Cappadocum rex, præterquam quod Romanis ſuo nomine auxilia pollicitus erat, ex quo eſt junctus Eumeni affinitate, in omnia belli pacisque ſe conſociaverat conſilia. Antiochus imminebat quidem Ægypti regno, & pueritiam regis, & inertiam tutorum ſpernens; & ambigendo de Cœle Syria cauſam belli ſe habiturum exiſtimabat, geſturumque ſine ullo impedimento, occupatis Romanis in Macedonico bello, id bellum: tamen omnia & per ſuos legatos ſenatui, & ipſe legatis eorum eximie pollicitus erat. Ptolemæus propter ætatem alieni etiam tum arbitrii erat. tutores & bellum adverſus Antiochum parabant, quo vindicarent Cœlen Syriam, & Romanis omnia pollicebantur ad Macedonicum bellum. Maſiniſſa & frumento juvabat Romanos, & auxilia cum elephantis Miſagenemque filium mittere ad bellum parabat. conſilia autem in omnem fortunam ita diſpoſita habebat: *Si penes Romanos victoria eſſet, ſuas quoque in eodem ſtatu manſuras res, neque ultra quidquam movendum: non enim paſſuros Romanos, vim Karthaginienſibus afferri. Si fracta eſſent opes Romanorum, quæ tum protegerent Karthaginienſes, ſuam omnem Africam fore.* Gentius, rex Illyriorum, fecerat potius, cur ſuſpectus eſſet Romanis, quam ſatis ſtatuerat, utram foveret partem; impetuque magis, quam conſilio, his aut illis ſe adjuncturus videbatur. Cotys Thrax, Odryſarum rex, evidenter Macedonum partis erat.

XXX. Hæc ſententia regibus quum eſſet de bello, in liberis gentibus populiſque plebs ubique omnis ferme, ut ſolet, deterioribus erat ob regem Macedonaſque inclinata; principum diverſa cerneres ſtudia. pars ita in Romanos effuſi erant, ut auctoritatem immodico favore corrumperent: pauci ex iis juſtitiâ imperii Romani

mani capti; plures ita, si præcipuam operam navâssent, potentes sese in civitatibus suis futuros rati. pars altera regiæ adulationis erat, quos æs alienum & desperatio rerum suarum, eodem manente statu, præcipites ad novanda omnia agebat; quosdam ventosum ingenium, quia Perseus magis auræ popularis erat. tertia pars, optima eadem & prudentissima, si utique optio domini potioris daretur, sub Romanis, quàm sub rege, malebat esse. si liberum inde arbitrium fortunæ esset, neutram partem volebant potentiorem alterâ oppressâ fieri; sed, illibatis potiùs viribus utriusque partis, pacem ex eo manere. ita inter utrosque optimam conditionem civitatium fore; protegente altero semper inopem ab alterius injuria. Hæc sentientes, certamina fautorum utriusque partis taciti ex tutò spectabant. Consules, quo die magistratum inierunt, ex senatusconsulto quum circa omnia fana, in quibus lectisternium majorem partem anni esse solet, majoribus hostiis immolâssent, inde preces suas acceptas ab Diis immortalibus ominati, senatui, rite sacrificatum, precationemque de bello factam, renunciârunt. Aruspices ita responderunt, *si quid rei novæ inciperetur, id maturandum esse. victoriam, triumphum, prorogationem imperii portendi.* Patres, *quod faustum felixque populo Romano esset, centuriatis comitiis primo quoque die ferre ad populum consules*, jusserunt, *ut, quòd Perseus, Philippi filius, Macedonum rex, adversus fœdus cum patre Philippo ictum, & secum post mortem ejus renovatum, sociis populi Romani arma intulisset, agros vastâsset, urbesque occupâsset; quòdque belli parandi adversus populum Romanum consilia iniisset, arma, milites, classem ejus rei causâ comparâsset; ut, nisi de iis rebus satisfecisset, bellum cum eo iniretur.* Hæc rogatio ad populum lata est.

XXXI. Senatusconsultum inde factum est, *Ut consules inter se provincias Italiam & Macedoniam compararent, sortirenturve. Cui Macedonia obvenisset, ut is regem Persea, quique ejus*

ejus sectam secuti essent, nisi populo Roman satisfecissent, bello persequeretur. Legiones quatuor novas scribi placuit, binas singulis consulibus. Id præcipuè provinciæ Macedoniæ datum, quòd, quum alterius consulis legionibus quina millia & duceni equites ex vetere instituto darentur in singulas legiones, in Macedoniam sena millia peditum scribi jussa; equites treceni æqualiter in singulas legiones. & in sociali exercitu consuli alteri auctus numerus: sexdecim millia peditum, octingentos equites (præter eos, quos Cn. Sicinius duxisset, sexcentos equites) in Macedoniam trajiceret. Italiæ satis visa duodecim millia sociorum peditum, sexcenti equites. Illud quoque præcipuum datum sorti Macedoniæ, ut centuriones militesque veteres scriberet, quos vellet, consul usque ad quinquaginta annos. In tribunis militum novatum eo anno propter Macedonicum bellum, quòd consules ex senatusconsulto ad populum tulerunt, ne tribuni militum eo anno suffragiis crearentur, sed consulum prætorumque in iis faciendis judicium arbitriumque esset. Inter prætores ita partita imperia. prætorem, cujus sors fuisset, ut iret, quò senatus censuisset, Brundisium ad classem ire placuit; utque ibi recognosceret socios navales, dimissisque, si qui parum idonei essent, supplementum legeret ex libertinis, & daret operam, ut duæ partes civium Romanorum, tertia sociorum esset. Commeatus classi legionibusque ut ex Sicilia Sardiniaque subveherentur, prætoribus, qui eas provincias sortiti essent, mandari placuit, ut alteras decumas Siculis Sardisque imperarent, utque id frumentum ad exercitum in Macedoniam portaretur. Siciliam C. Caninius Rebilus est sortitus, L. Furius Philus Sardiniam, L. Canuleius Hispaniam, C. Sulpicius Galba urbanam jurisdictionem, L. Villius Annalis inter peregrinos. C. Lucretio Gallo, quò senatus censuisset, sors evenit.

XXXII. Inter consules magis cavillatio, quàm magna

gna contentio, de provincia fuit. Cassius, *sine sorte se Macedoniam oppugnaturum*, dicebat, *nec posse collegam, salvo jurejurando, secum sortiri. Prætorem eum, ne in provinciam iret, in concione juråsse, se stato loco statisque diebus sacrificia habere, quæ, absente se, rectè fieri non possent: quæ non magis consule, quàm prætore, absente rectè fieri possent. Si senatus, non quid vellet in consulatu potiùs, quàm quid in prætura juraverit P. Licinius, animadvertendum esse censeat, se tamen futurum in senatûs potestate.* Consulti Patres, cui consulatum populus Romanus non negåsset, ab se provinciam negari, superbum rati, sortiri consules jusserunt. P. Licinio Macedonia, C. Cassio Italia obvenit. Legiones inde sortiti sunt. prima & tertia in Macedoniam trajicerentur, secunda & quarta ut in Italia remanerent. Delectûs consules multo intentiorem, quàm aliàs, curam habebant. Licinius veteres quoque scribebat milites centurionesque: & multi voluntate nomina dabant, quia locupletes videbant, qui priore Macedonico bello, aut adversus Antiochum in Asia, stipendia fecerant. Quum tribuni militum centuriones, sed primum quemque, citarent, tres & viginti centuriones, qui primos pilos duxerant, citati tribunos plebis appellårunt. Duo ex collegio, M. Fulvius Nobilior & M. Claudius Marcellus, ad consules rejiciebant: *Eorum cognitionem esse debere, quibus delectus, quibusque bellum mandatum esset.* ceteri, *cognituros se, de quo appellati essent*, aiebant; *&, si injuria fieret, auxilium civibus laturos.*

XXXIII. Ad subsellia tribunorum res agebatur. eò M. Popillius consularis, advocatus, centuriones, & consul venerunt. Consuli inde postulanti, ut in concione ea res ageretur, populus in concionem advocatus. Pro centurionibus M. Popillius, qui biennio antè consul fuerat, ita verba fecit: *Militares homines & stipendia justa, & corpora, & ætate, & assiduis laboribus, confecta habere: nihil recusare tamen, quo minùs operam*

reipublicæ

missis, Brundisium est profectus. Præter eos exercitus, quos consules comparabant, C. Sulpicio Galbæ prætori negotium datum, ut quatuor legiones scriberet urbanas justo numero peditum equitumque; iisque quatuor tribunos militum ex senatu legeret, qui præessent: sociis Latini nominis imperaret quindecim millia peditum, mille & ducentos equites. Is exercitus utì paratus esset, quò senatus censuisset. P. Licinio consuli ad exercitum civilem socialemque petenti addita auxilia, Ligurum duo millia, Cretenses sagittarii, (incertus numerus, quantum rogati auxilia Cretenses misissent) Numidæ item equites elephantique. In eam rem legati ad Masinissam Karthaginiensesque missi, L. Postumius Albinus, Q. Terentius Culleo, C. Aburius. In Cretam item legatos tres ire placuit, A. Postumium Albinum, C. Decimium, A. Licinium Nervam.

XXXVI. Per idem tempus legati àb rege Perseo venerunt. eos in oppidum intromitti non placuit, quum jam bellum regi eorum & Macedonibus & senatus decrêsset & populus jussisset. In ædem Bellonæ in senatum introducti ita verba fecerunt: *Mirari Persea regem, quid in Macedoniam exercitus transportati essent. Si impetrari à senatu posset, ut ii revocentur, regem de injuriis, si quas sociis factas quererentur, arbitratu senatûs satisfacturum esse.* Sp. Carvilius, ad eam ipsam rem ex Græcia remissus ab Cn. Sicinio, in senatu erat. is Perrhæbiam expugnatam armis, Thessaliæ aliquot urbes captas, cetera, quæ aut ageret, aut pararet rex, quum argueret, respondere ad ea legati jussi. Postquam hæsitabant, negantes sibi ultrà quicquam mandatum esse, jussi renunciare regi, *Consulem P. Licinium brevi cum exercitu futurum in Macedonia esse. ad eum, si satisfacere in animo esset, mitteret legatos. Romam quòd præterea mitteret, non esse: neminem eorum per Italiam ire liciturum.* Ita dimissis, P. Licinio consuli mandatum, intra undecimum

mum diem juberet eos Italiâ excedere, & Sp. Carvilium mitteret, qui, donec navem conscendissent, custodiret. Hæc Romæ acta, nondum profectis in provinciam consulibus. Jam Cn. Sicinius, qui, priusquam magistratu abiret, Brundisium ad classem & ad exercitum præmissus erat, trajectis in Epirum quinque millibus peditum, trecentis equitibus, ad Nymphæum in agro Apolloniati castra habebat. Inde tribunos cum duobus millibus militum ad occupanda Dassaretiorum & Illyriorum castella, ipsis arcessentibus præsidia, ut tutiores à finitimorum impetu Macedonum essent, misit.

XXXVII. Paucis post diebus Q. Marcius, A. Atilius, & P. & Ser. Cornelii Lentuli, & L. Decimius, legati in Græciam missi, Corcyram peditum mille secum advexerunt: ibi inter se & regiones, quas obirent, & milites diviserunt. Decimius missus est ad Gentium, regem Illyriorum, quem, si aliquem respectum amicitiæ eum habere cerneret, tentare, aut etiam ad belli societatem pellicere jussus. Lentuli in Cephalleniam missi, ut in Peloponnesum trajicerent, oramque maris, in occidentem versi, ante hiemem circumirent. Marcio & Atilio Epirus, Ætolia, & Thessalia circumeundæ assignantur. Inde Bœotiam atque Eubœam adspicere jussi; tum in Peloponnesum trajicere. ibi congressuros se cum Lentulis constituunt. Priusquam digrederentur à Corcyra, literæ à Perseo allatæ sunt, quibus quærebat, quæ causa Romanis aut in Græciam trajiciendi copias, aut urbes occupandi, esset? Cui rescribi nihil placuit; nuncio ipsius, qui literas attulerat, dici, *præsidii causâ ipsarum urbium Romanos facere.* Lentuli, circumeuntes Peloponnesi oppida, quum sine discrimine omnes civitates adhortarentur, ut, quo animo, quâ fide adjuvissent Romanos, Philippi primùm, deinde Antiochi bello, eodem adversus Persea juvarent, fremitum in concionibus audie-

diebant: Achæis indignantibus, eodem se loco esse, (qui omnia à principiis Macedonici belli præstitissent Romanis, & Macedonum Philippi bello hostes fuissent) quo Messenii atque Elii, qui pro Antiocho hoste arma adversus populum Romanum tulissent; ac, nuper in Achaïcum contributi concilium, velut præmium belli se victoribus Achæis tradi quererentur.

XXXVIII. Marcius & Atilius ad Gitanas, Epiri oppidum decem millia ab mari, quum adscenderent, concilio Epirotarum habito, cum magno omnium assensu auditi sunt: & quadringentos juventutis eorum in Orestas, ut præsidio essent liberatis ab se Macedonibus, miserunt. Inde in Ætoliam progressi, ac paucos ibi morati dies, dum in prætoris mortui locum alius sufficeretur, & Lycisco prætore facto, quem Romanorum favere rebus satis compertum erat, transierunt in Thessaliam. Eò legati Acarnanum, & Bœotorum exsules venerunt. Acarnanes nunciare jussi, *quæ Philippi primùm, Antiochi deinde bello, decepti pollicitationibus regis, adversus populum Romanum commisissent, ea corrigendi occasionem illis oblatam. Si male meriti clementiam populi Romani experti essent, bene merendo liberalitatem experirentur.* Bœotis exprobratum, societatem eos cum Perseo junxisse. iis, quum culpam in Ismeniam, principem alterius partis, conferrent, & quasdam civitates dissentientes in causam deductas, *appariturum id esse,* Marcius respondit: *singulis enim civitatibus de se ipsis consulendi potestatem facturos.* Thessalorum Larissæ fuit concilium. ibi & Thessalis benigna materia gratias agendi Romanis pro libertatis munere fuit; & legatis, quòd, & Philippi priùs & post Antiochi bello, enisè adjuti à gente Thessalorum essent. hac mutuâ commemoratione meritorum accensi animi multitudinis ad omnia decernenda, quæ Romani vellent. Secundùm hoc concilium legati à Perseo rege venerunt, privati maximè hospitii fiduciâ, quod ei paternum cum Marcio erat.

Ab

Ab hujus necessitudinis commemoratione orsi, petierunt legati, in colloquium veniendi regi potestatem faceret. Marcius, *& se ita à patre suo accepisse,* dixit, *amicitiam hospitiumque cum Philippo fuisse. minimè immemorem necessitudinis ejus legationem eam suscepisse. Colloquium, si satis commodè valeret, non fuisse dilaturum: nunc, ubi primùm posset, ad Peneum flumen, quà transitus ab Homolio Dium esset, præmissis, qui nunciarent regi, venturos.*

XXXIX. Et tum quidem ab Dio Perseus in interiora regni recepit se, levi aurâ spei objectâ, quòd Marcius ipsius causâ suscepisse se legationem dixisset. Post dies paucos ad constitutum locum venerunt. Magnus comitatus fuit regius, quum amicorum tum satellitum turbâ stipante. Non minore agmine legati venerunt, & ab Larissa multis prosequentibus, & legationibus civitatium, quæ convenerant Larissam, & renunciare domum certa, quæ audissent, volebant. Inerat cura insita mortalibus videndi congredientes nobilem regem, & populi principis terrarum omnium legatos. Postquam in conspectu steterunt, dirimente amne, paulisper internunciando cunctatio fuit, utri transgrederentur. aliquid illi regiæ majestati, aliquid hi populi Romani nomini, quum præsertim Perseus petisset colloquium, existimabant deberi. Joco etiam Marcius cunctantes movit. *Minor,* inquit, *ad majorem, &* (quòd Philippo ipsi cognomen erat) *filius ad patrem transeat.* Facilè persuasum id regi est. Aliud deinde ambigebatur, cum quàm multis transiret. Rex, cum omni comitatu transire, æquum censebat: legati vel cum tribus venire jubebant, vel, si tantum agmen traduceret, obsides daret, nihil fraudis fore in colloquio. Hippian & Pantauchum, quos & legatos miserat, principes amicorum, obsides dedit. Nec tam in pignus fidei obsides desiderati erant, quàm ut appareret sociis, nequaquam ex dignitate pari congredi regem cum legatis.

Salutatio non tanquam hostium, sed hospitalis ac benigna fuit; positisque sedibus consederunt.

XL. Quum paulisper silentium fuisset: *Exspectari, nos,* inquit Marcius, *arbitror, ut respondeamus literis tuis, quas Corcyram misisti; in quibus quaeris, quid ita legati cum militibus venerimus, & praesidia in singulas urbes dimittamus? Ad hanc interrogationem tuam & non respondere vereor, ne superbum sit, & vera respondere, ne nimis acerbum audienti tibi videatur. Sed quum aut verbis castigandus, aut armis sit, qui foedus rumpit; sicut bellum adversus te aliis, quàm mihi, mandatum malim, ita orationis acerbitatem adversus hospitem, utcunque est, subibo: sicut medici, quum salutis causâ tristiora remedia adhibent. Ex quo regnum adeptus es, unam rem te, quae facienda fuerit, senatus fecisse censet; quòd legatos Romam ad renovandum *** judicat potiùs, quàm, quum renovatum esset, violandum. Abrupolim, socium atque amicum populi Romani, regno expulisti. Artetari interfectores, ut caede (ne quid ultrà dicam) laetatum appareret, recepisti, qui omnium Illyriorum fidissimum Romano nomini regulum occiderant. Per Thessalium & Maliensem agrum cum exercitu contra foedus Delphos isti: Byzantiis item contra foedus misisti auxilia. Cum Boeotis, sociis nostris, secretam tibi ipsi societatem, quam non licebat, jurejurando pepigisti. Thebanos legatos, Euersam & Callicritum, venientes à nobis, quaerere malo, quis interfecerit, quàm arguere. In Aetolia bellum intestinum & caedes principum per quos, nisi per tuos, facta videri possunt? Dolopes à te ipso evastati sunt. Eumenes rex, ab Roma quùm in regnum rediret, propè ut victima Delphis in sacrato loco ante aras mactatus, quem insimulet, piget referre. Quae hospes Brundisinus occulta facinora indicet, certum habeo, & scripta tibi omnia ab Roma esse, & legatos tuos renunciâsse. Haec ne dicerentur à me, uno modo vitare potuisti, non quaerendo, quam ob causam exercitus in Macedoniam trajicerentur, aut praesidia in sociorum urbes mitteremus. Quaerenti tibi superbiùs tacuissemus, quàm vera respondimus. Equidem pro paterno*

nostro hospitio faveo orationi tuæ, & opto, ut aliquam mihi materiam præbeas agendæ tuæ apud senatum causæ.

XLI. Ad ea rex: *Bonam causam, si apud judices æquos ageretur, apud eosdem & accusatores & judices agam. Eorum autem, quæ objecta sunt mihi, partim ea sunt, quibus nescio an gloriari debeam; partim, quæ fateri non erubescam; partim, quæ verbo objecta verbo negare sit. Quid enim, si legibus vestris hodie reus sim, aut index Brundisinus, aut Eumenes mihi objiciat, ut accusare potiùs verè, quàm conviciari, videantur? Scilicet, nec Eumenes, quum tam multis gravis publicè ac privatim sit, alium, quàm me, inimicum habuit: neque ego potiorem quemquam ad ministeria facinorum, quàm Rammium (quem neque unquam antè videram, nec eram postea visurus) invenire potui. Et Thebanorum, quos naufragio perisse constat, & Artetari cædis mihi reddenda ratio est. in qua tamen nihil ultrà objicitur, quàm interfectores ejus in regno exsulâsse meo. Cujus conditionis iniquitatem ita non sum recusaturus, si vos quoque accipitis, ut, quicunque exsules in Italiam aut Romam se contulerunt, his facinorum, propter quæ damnati sunt, auctores vos fuisse fateamini. Si hoc & vos recusabitis, & omnes aliæ gentes, ego quoque inter ceteros ero. Et, Hercule, quid attinet cuiquam exsilium patere, si nusquam exsuli futurus locus est? Ego tamen istos, ut primùm in Macedonia esse, admonitus à vobis, comperi, requisitos abire ex regno jussi, & in perpetuum interdixi finibus meis. Et hæc quidem mihi, tanquam causam dicenti reo, objecta sunt: illa, tanquam regi, & quæ de fœdere, quod mihi est vobiscum, disceptationem habeant. Nam, si est in fœdere ita scriptum, ut ne, si bellum quidem quis inferat, tueri me regnumque meum liceat, mihi fatendum est, quòd me armis adversus Abrupolim, socium populi Romani, defenderim, fœdus violatum esse. Sin autem hoc & ex fœdere licuit, & jure gentium ita comparatum est, ut arma armis propulsentur, quid tandem me facere decuit, quum Abrupolis fines mei regni usque ad Amphipolim pervastâsset, multa libera capita, magnam vim mancipiorum, multa millia*

Salutatio non tanquam hostium, sed hospitalis ac benigna fuit; positisque sedibus consederunt.

XL. Quum paulisper silentium fuisset: *Exspectari, nos*, inquit Marcius, *arbitror, ut respondeamus literis tuis, quas Corcyram misisti; in quibus quæris, quid ita legati cum militibus venerimus, & præsidia in singulas urbes dimittamus? Ad hanc interrogationem tuam & non respondere vereor, ne superbum sit, & vera respondere, ne nimis acerbum audienti tibi videatur. Sed quum aut verbis castigandus, aut armis sit, qui fœdus rumpit; sicut bellum adversus te aliis, quàm mihi, mandatum malim, ita orationis acerbitatem adversus hospitem, utcunque est, subibo: sicut medici, quum salutis causâ tristiora remedia adhibent. Ex quo regnum adeptus es, unam rem te, quæ facienda fuerit, senatus fecisse censet; quòd legatos Romam ad renovandum *** judicat potiùs, quàm, quum renovatum esset, violandum. Abrupolim, socium atque amicum populi Romani, regno expulisti. Artetari interfectores, ut cæde (ne quid ultrà dicam) lætatum appareret, recepisti, qui omnium Illyriorum fidissimum Romano nomini regulum occiderant. Per Thessalium & Maliensem agrum cum exercitu contra fœdus Delphos isti: Byzantiis item contra fœdus misisti auxilia. Cum Bœotis, sociis nostris, secretam tibi ipsi societatem, quam non licebat, jurejurando pepigisti. Thebanos legatos, Euersam & Callicritum, venientes à nobis, quærere malo, quis interfecerit, quàm arguere. In Ætolia bellum intestinum & cædes principum per quos, nisi per tuos, facta videri possunt? Dolopes à te ipso evastati sunt. Eumenes rex, ab Roma quum in regnum rediret, propè ut victima Delphis in sacrato loco ante aras mactatus, quem insimulet, piget referre. Quæ hospes Brundisinus occulta facinora indicet, certum habeo, & scripta tibi omnia ab Roma esse, & legatos tuos renunciâsse. Hæc ne dicerentur à me, uno modo vitare potuisti, non quærendo, quam ob causam exercitus in Macedoniam trajicerentur, aut præsidia in sociorum urbes mitteremus. Quærenti tibi superbiùs tacuissemus, quàm vera respondimus. Equidem pro paterno*

nostro

nostro hospitio faveo orationi tuæ, & opto, ut aliquam mihi materiam præbeas agendæ tuæ apud senatum causæ.

XLI. Ad ea rex: *Bonam causam, si apud judices æquos ageretur, apud eosdem & accusatores & judices agam. Eorum autem, quæ objecta sunt mihi, partim ea sunt, quibus nescio an gloriari debeam; partim, quæ fateri non erubescam; partim, quæ verbo objecta verbo negare sit. Quid enim, si legibus vestris hodie reus sim, aut index Brundisinus, aut Eumenes mihi objiciat, ut accusare potiùs verè, quàm conviciari, videantur? Scilicet, nec Eumenes, quum tam multis gravis publicè ac privatim sit, alium, quàm me, inimicum habuit: neque ego potiorem quemquam ad ministeria facinorum, quàm Rammium (quem neque unquam antè videram, nec eram postea visurus) invenire potui. Et Thebanorum, quos naufragio perisse constat, & Artetari cædis mihi reddenda ratio est. in qua tamen nihil ultrà objicitur, quàm interfectores ejus in regno exsulâsse meo. Cujus conditionis iniquitatem ita non sum recusaturus, si vos quoque accipitis, ut, quicunque exsules in Italiam aut Romam se contulerunt, his facinorum, propter quæ damnati sunt, auctores vos fuisse fateamini. Si hoc & vos recusabitis, & omnes aliæ gentes, ego quoque inter ceteros ero. Et, Hercule, quid attinet cuiquam exsilium patere, si nusquam exsuli futurus locus est? Ego tamen istos, ut primùm in Macedonia esse, admonitus à vobis, comperi, requisitos abire ex regno jussi, & in perpetuum interdixi finibus meis. Et hæc quidem mihi, tanquam causam dicenti reo, objecta sunt: illa, tanquam regi, & quæ de fœdere, quod mihi est vobiscum, disceptationem habeant. Nam, si est in fœdere ita scriptum, ut ne, si bellum quidem quis inferat, tueri me regnumque meum liceat, mihi fatendum est, quòd me armis adversus Abrupolim, socium populi Romani, defenderim, fœdus violatum esse. Sin autem hoc & ex fœdere licuit, & jure gentium ita comparatum est, ut arma armis propulsentur, quid tandem me facere decuit, quum Abrupolis fines mei regni usque ad Amphipolim pervastâsset, multa libera capita, magnam vim mancipiorum, multa millia*

tia pecorum abegisset? Quiescerem & paterer, donec Pellam & in regiam meam armatus pervenisset? At enim bello quidem justo sum persecutus; sed vinci non oportuit eum, neque ea, quæ victis accidunt, pati: quorum casum quum ego subierim, qui sum armis lacessitus, quid potest queri sibi accidisse, qui causa belli fuit? Non sum eodem modo defensurus, Romani, quòd Dolopas armis coërcuerim: quia, etsi non merito eorum, jure feci meo; quum mei regni, meæ ditionis essent, vestro decreto patri attributi meo. Nec, si causa reddenda sit, non vobis, nec fœderatis, sed iis, qui ne in servos quidem sæva atque injusta imperia probant, plus æquo & bono sævisse in eos videri possum. quippe Euphranorem, præfectum à me impositum, ita occiderunt, ut mors pœnarum ejus levissima fuerit.

XLII. *At, quum processissem inde ad visendas Larissam, & Antrona, & Pylleon, quò in propinquo multo antè debita vota persolverem; Delphos sacrificandi causâ adscendi. Et hic, criminis augendi causâ, cum exercitu me fuisse adjicitur. scilicet, ut, quod nunc vos facere queror, urbes occuparem, arcibus imponerem præsidia. Vocate in concilium Græciæ civitates, per quas iter feci; queratur unusquilibet militis mei injuriam; non recusabo, quin, simulato sacrificio, aliud petisse videar. Ætolis & Byzantiis præsidia misimus, & cum Bœotis amicitiam fecimus. Hæc, qualiacunque sunt, per legatos meos non solùm indicata, sed etiam excusata sunt sæpe in senatu vestro: ubi aliquos ego disceptatores, non tam æquos, quam te, Q. Marci, paternum amicum & hospitem, habebam. Sed nondum Romam accusator Eumenes venerat; qui calumniando omnia detorquendoque suspecta & invisa efficeret, & persuadere vobis conaretur, non posse Græciam in libertate esse, & vestro munere frui, quoad regnum Macedoniæ incolume esset. Circumagetur hic orbis: erit mox, qui arguat, nequidquam Antiochum ultra juga Tauri remotum: graviorem multo Asiæ, quàm Antiochus fuerit, Eumenem esse: nec conquiescere socios vestros posse, quoad regia Pergami sit. eam arcem supra capita finitimarum civitatium impositam. Ego hæc,*

hac, Q. Marci & A. Atili, quæ aut à vobis objecta, aut purgata à me sunt, talia esse scio, ut aures, ut animi audientium fiat: nec tam referre, quid ego, aut quâ mente fecerim, quàm quomodo id vos factum accipiatis. Conscius mihi sum, nihil me scientem deliquisse: &, si quid fecerim imprudentiâ lapsus, corrigi me & emendari castigatione hac posse. Nihil certè insanabile, nec quod bello & armis persequendum esse censeatis, commisi: at frustra clementiæ gravitatisque vestræ fama vulgata per gentes est, si talibus de causis, quæ vix querelâ & expostulatione digna sunt, arma capitis, & regibus sociis bella infertis.

XLIII. Hæc dicenti tum assensus Marcius auctor fuit mittendi Romam legati, quum experienda omnia ad ultimum, nec prætermittendam spem ullam censuisset. Reliqua consultatio erat, quonam modo tutum iter legatis esset. ad id quum necessaria petitio induciarum videretur, cuperetque Marcius, neque aliud colloquio petisset, gravatè & in magnam gratiam petentis concessit. nihil enim satis paratum ad bellum in præsentia habebant Romani, non exercitum, non ducem: quum Perseus (ni spes vana pacis occæcasset consilia) omnia præparata atque instructa haberet, & suo maximè tempore atque alieno hostibus incipere bellum posset. Ab hoc colloquio, fide induciarum interpositâ, legati Romani in Bœotiam comparati sunt. Ibi jam motus cœperat esse, discedentibus à societate communis concilii Bœotorum quibusdam populis, ex quo renunciatum erat, respondisse legatos, appariturum, quibus populis propriè societatem cum rege jungi displicuisset. Primi à Chæronea legati, deinde à Thebis, in ipso itinere occurrerunt, affirmantes non interfuisse se, quo societas ea decreta esset, concilio: quis, legati, nullo in præsentia responso dato, Chalcidem se sequi jusserunt. Thebis magna contentio orta erat ex alio certamine. Comitiis prætoriis Bœotorum victa pars, injuriam persequens, coactâ multitudine

dine decretum fecit Thebis, ne Bœotarchæ urbibus reciperentur. Exsules Thespias universi concesserunt: inde (recepti enim sine cunctatione erant) Thebas, jam mutatis animis, revocati decretum faciunt, ut duodecim, qui privati cœtum & concilium habuissent, exsilio multarentur. Novus deinde prætor (Ismenias is erat, vir nobilis ac potens) capitalis pœnæ absentes eos decreto damnat. Chalcidem fugerant: inde ad Romanos Larissam profecti, causam cum Perseo societatis in Ismeniam contulerant. Ex contentione ortum certamen. utriusque tamen partis legati ad Romanos venerunt, & exsules accusatoresque Ismeniæ, & Ismenias ipse.

XLIV. Chalcidem ut ventum est, aliarum civitatium principes, id quod maximè gratum erat Romanis, suo quique proprio decreto Persei societatem aspernati, Romanis se adjungebant: Ismenias gentem Bœotorum in fidem Romanorum permitti æquum censebat. inde certamine orto, nisi in tribunal legatorum perfugisset, haud multum abfuit, quin ab exsulibus fautoribusque eorum interficeretur. Thebæ quoque ipsæ, quod Bœotiæ caput est, in magno tumultu erant, aliis ad regem trahentibus civitatem, aliis ad Romanos. & turba Coronæorum Haliartiorumque convenerat ad defendendum decretum regiæ societatis. sed constantià principum, docentium cladibus Philippi Antiochique, quanta esset vis & fortuna imperii Romani, victa eadem multitudo &, ut tolleretur regia societas, decrevit, & eos, qui auctores paciscendæ amicitiæ fuerant, ad satisfaciendum legatis Chalcidem misit, fideique legatorum commendari civitatem jussit. Thebanos Marcius & Atilius læti audierunt, auctoresque & his separatim singulis fuerunt ad renovandam amicitiam mittendi Romam legatos. Ante omnia exsules restitui jusserunt, & auctores regiæ societatis decreto suo damnârunt. Ita, quod maximè vole-

volebant, discusso Bœotico concilio, Peloponnesum proficiscuntur, Ser. Cornelio Chalcidem arcessito. Argis præbitum est iis concilium: ubi nihil aliud à gente Achæorum petierunt, quàm ut mille milites darent. id præsidium ad Chalcidem tuendam, dum Romanus exercitus in Græciam trajiceretur, missum est. Marcius & Atilius, peractis, quæ agenda in Græcia erant, principio hiemis Romam redierunt.

XLV. Inde legatio sub idem tempus in Asiam circum insulas missa. tres erant legati, Ti. Claudius, P. Postumius, M. Junius. ii circumeuntes hortabantur socios ad suscipiendum adversus Persea pro Romanis bellum: &, quo quæque opulentior civitas erat, eo accuratiùs agebant, quia minores secuturæ majorum auctoritatem erant. Rhodii maximi ad omnia momenti habebantur, quia non favere tantùm, sed adjuvare etiam viribus suis bellum poterant, quadraginta navibus auctore Hegesilocho comparatis. qui, quum in summo magistratu esset (Prytanin ipsi vocant) multis rationibus pervicerat Rhodios, ut, omissà, quam sæpe vanam experti essent, regum fovendorum spe, Romanam societatem (unam tum in terris vel viribus, vel fide stabilem) retinerent. *Bellum imminere cum Perseo: desideraturos Romanos eumdem navalem apparatum, quem nuper Antiochi, quem Philippi antè bello vidissent. trepidaturos tum repentè parandâ classe, quum mittenda esset; nisi reficere naves, nisi instruere navalibus sociis cœpissent. Id eo magis enisè faciendum esse, ut crimina delata ab Eumene fide rerum refellerent.* His incitati, quadraginta navium classem instructam ornatamque legatis Romanis advenientibus, ut non exspectatam adhortationem esse appareret, ostenderunt. Et hæc legatio magnum ad conciliandos animos civitatium Asiæ momentum fuit. Decimius unus sine ullo effectu, captarum etiam pecuniarum ab regibus Illyriorum suspicione infamis, Romam rediit.

XLVI. Perseus, quum à colloquio Romanorum in Macedoniam recepisset sese, legatos Romam de inchoatis cum Marcio conditionibus pacis misit: & Byzantium & Rhodum literas legatis ferendas dedit. In literis eadem sententia ad omnes erat: *collocutum se cum Romanorum legatis. quæ audisset, quæque dixisset, ita disposita,* ut superior fuisse in disceptatione videri posset. Apud Rhodios legati addiderunt, *Confidere pacem futuram. auctoribus enim Marcio atque Atilio, missos Romam legatos. Si pergerent Romani contra fœdus movere bellum, tum omni gratiâ, omni ope enitendum fore Rhodiis, ut reconcilient pacem. Si nihil deprecando proficiant, id agendum, ne omnium rerum jus ac potestas ad unum populum perveniat. Quum ceterorum id interesse, tum præcipuè Rhodiorum, qui plus inter alias civitates dignitate atque opibus excellant: quæ serva atque obnoxia fore, si nullus aliò sit, quàm ad Romanos, respectus.* Magis & literæ & verba legatorum benignè sunt audita, quàm momentum ad mutandos animos habuerunt: potentior esse partis melioris auctoritas cœperat. Responsum ex decreto est: *Optare pacem Rhodios. si bellum esset, ne quid ab Rhodiis speraret aut peteret rex, quod veterem amicitiam, multis magnisque meritis pace belloque partam, disjungeret sibi ab Romanis.* Ab Rhodo redeuntes, Bœotiæ quoque civitates, & Thebas, & Coroneam, & Haliartum, adierunt: quibus expressum invitis existimabatur, ut, relictâ regiâ societate, Romanis adjungerentur. Thebani nihil moti sunt: quanquam nonnihil, & damnatis principibus, & restitutis exsulibus, succensebant Romanis. Coronæi & Haliartii, favore quodam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt, præsidium petentes, quo se adversus impotentem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est, *præsidium se propter inducias cum Romanis factas mittere non posse: tamen suadere, ita à Thebanorum injuriis, quâ possent,*

sent, ut se vindicarent, ne Romanis praberent causam in se saviendi.

XLVII. Marcius & Atilius Romam quum venissent, legationem in Capitolio ita renunciârunt, ut nullâ re magis gloriarentur, quàm decepto per inducias & spem pacis rege. *Adeo enim apparatibus belli fuisse instructum, ipsis nullâ paratâ re, ut omnia opportuna loca praeoccupari antè ab eo potuerint, quàm exercitus in Graciam trajiceretur. Spatio autem induciarum sumpto, venturum illum nibilo paratiorem; Romanos omnibus instructiores rebus cœpturos bellum. Bœotorum quoque se concilium arte distraxisse, ne conjungi ampliùs ullo consensu Macedonibus possent.* Hæc, ut summâ ratione acta, magna pars senatûs approbabat: veteres & moris antiqui memores negabant, *se in ea legatione Romanas agnoscere artes. Non per insidias & nocturna pralia, nec simulatam fugam improvisosque ad incautum hostem reditus, nec ut astu magis, quàm verâ virtute, gloriarentur, bella majores gessisse. indicere priùs, quàm gerere, solitos bella, denunciare etiam; interdum locum finire, in quo dimicaturi essent. Eâdem fide indicatum Pyrrho regi medicum, vita ejus insidiantem: eâdem Faliscis vinctum traditum proditorem liberorum regis. Hac Romana esse, non versutiarum Punicarum, neque calliditatis Graca: apud quos fallere hostem, quàm vi superare, gloriosius fuerit. Interdum in prasens tempus plus profici dolo, quàm virtute: sed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confessio expressa sit, se neque arte, neque casu, sed collatis comminus viribus, justo ac pio bello esse superatum.* Hæc seniores, quibus nova hæc minùs placebat sapientia. vicit tamen ea pars senatûs, cui potior utilis, quàm honesti, cura erat, ut comprobaretur prior legatio Marcii, & eódem rursus in Græciam cum quinqueremibus remitteretur, jubereturque cetera, uti è republica maximè visum esset, agere. A. quoque Atilium miserunt ad occupandam Larissam in Thessalia, timentes, ne, si induciarum dies exisset, Perseus, præsidio

Digitized by Google

eò miſſo, caput Theſſaliæ in poteſtate haberet. Duo millia peditum Atilius ab Cn. Sicinio accipere ad eam rem agendam juſſus. & P. Lentulo, qui ex Achaia redierat, trecenti milites Italici generis dati, ut Thebis daret operam, ut in poteſtate Bœotia eſſet.

XLVIII. His præparatis, quanquam ad bellum conſilia erant deſtinata, ſenatum tamen præberi legatis placuit. Eadem ferè, quæ in colloquio ab rege dicta erant, relata ab legatis. Inſidiarum Eumeni factarum crimen, & maximâ curâ, & minimè tamén probabiliter (manifeſta enim res erat) defenſum. Cetera deprecatio erat: ſed non eis animis audiebantur, qui aut doceri, aut flecti poſſent. Denunciatum, extemplo mœnibus urbis Romæ, Italiâ intra trigeſimum diem excederent. P. Licinio deinde conſuli, cui Macedonia provincia obvenerat, denunciatum, ut exercitui diem primam quamque diceret ad conveniendum. C. Lucretius prætor, cui claſſis provincia erat, cum quadraginta quinqueremibus ab urbe profectus: nam ex refectis navibus alias in alium uſum retineri ad urbem placuit. Præmiſſus à prætore eſt frater Lucretius cum quinquereme una: juſſuſque, ab ſociis ex fœdere acceptis navibus, ad Cephalleniam claſſi occurrere. ab Rheginis triremi unâ, ab Locris duabus, ab Uritibus quatuor, præter oram Italiæ ſupervectus Calabriæ extremum promontorium in Ionio mari, Dyrrhachium trajicit. Ibi decem ipſorum Dyrrhachinorum, duodecim Iſſæorum, quinquaginta quatuor Gentii regis lembos nactus, ſimulans ſe credere, eos in uſum Romanorum comparatos eſſe, omnibus abductis, die tertio Corcyram, inde protinus in Cephalleniam trajicit. C. Lucretius prætor ab Neapoli profectus, ſuperato freto, die quinto in Cephalleniam tranſmiſit. Ibi ſtetit claſſis, ſimul opperiens, ut terreſtres copiæ trajicerentur, ſimul, ut onerariæ, ex agmine ſuo per altum diſſipatæ, conſequerentur.

XLIX. Per

XLIX. Per hos fortè dies P. Licinius consul, votis in Capitolio nuncupatis, paludatus ab urbe profectus est. Semper quidem ea res cum magna dignitate ac majestate geritur: præcipuè tamen convertit oculos animosque, quum ad magnum nobilemque, aut virtute aut fortunâ, hostem, euntem consulem prosequuntur. Contrahit enim non officii modò cura, sed etiam studium spectaculi, ut videant ducem suum, cujus imperio consilioque summam rempublicam tuendam permiserunt. Subit deinde cogitatio animum, qui belli casus, quàm incertus fortunæ eventus, communisque Mars belli sit: adversa, secunda, quæque inscitiâ & temeritate ducum clades sæpe acciderint; quæ contrà bona prudentia & virtus attulerit. Quem scire mortalium, utrius mentis, utrius fortunæ consulem ad bellum mittant? triumphantemne mox cum exercitu victore scandentem Capitolium ad eosdem Deos, à quibus proficiscatur, visuri; an hostibus eam præbituri lætitiam sint? Persi autem regi, adversus quem ibatur, famam & bello clara Macedonum gens, & Philippus pater, inter multa prospere gesta Romano etiam nobilitatus bello, præbebat; tum ipsius Persei nunquam, ex quo regnum accepisset, desitum belli exspectatione celebrari nomen. cum his cogitationibus omnium ordinum homines proficiscentem consulem prosecuti sunt. Duo consulares tribuni militum cum eo missi, C. Claudius, Q. Mucius; & tres illustres juvenes, P. Lentulus, & duo Manlii Acidini. alter M. Manlii, alter L. Manlii filius erat. Cum iis consul Brundisium ad exercitum, atque inde, cum omnibus copiis transvectus, ad Nymphæum in Apolloniati agro posuit castra.

L. Paucos ante dies Perseus, postquam legati, ab Roma regressi, præciderant spem pacis, consilium habuit. Ibi aliquandiu diversis sententiis certatum est. Erant, quibus vel stipendium pendendum, si injungeretur,

retur, vel agri parte cedendum, si multarent; quidquid denique aliud pacis causâ patiendum esset, non recusandum videretur, nec committendum, ut in aleam tanti casûs se regnumque daret. *Si possessio haud ambigua regni maneret, multa diem tempusque afferre posse, quibus non amissa modò recuperare, sed timendus ultro iis esse, quos nunc timeret, posset.* Ceterùm multo major pars ferocioris sententiæ erat: *Quicquid cessisset, cum eo simul regno protinus cedendum esse,* affirmabant. *Neque enim Romanos pecuniâ aut agro egere: sed hoc scire, quum omnia humana, tum maxima quæque & regna & imperia sub casibus multis esse. Karthaginiensium opes fregisse sese, & cervicibus eorum præpotentem finitimum regem imposuisse: Antiochum progeniemque ejus ultra juga Tauri remotum.. Unum esse Macedoniæ regnum, & regione propinquum, & quod, sicubi populo Romano sua fortuna labet, antiquos animos regibus suis videatur posse facere. Dum integra res ** apud animum suum Persea debere, utrùm, singula concedendo, nudatus ad extremum opibus extorrisque regno, Samothraciam aliamve quam insulam petere ab Romanis, ubi privatus superstes regnò suo in contemptu atque inopia consenescat, malit: an, armatus vindex fortunæ dignitatisque suæ, ita ut viro forti dignum sit, patiatur, quodcumque casus belli tulerit; aut victor liberet orbem terrarum ab imperio Romano. Non esse admirabilius Romanos Græciâ pelli, quàm Hannibalem Italiâ pulsum esse. neque, Hercule, videre, quî conveniat, fratri, affectanti per injuriam regnum, summâ vi restitisse; alienigenis bene parto eo cedere. Postremò ita bello & pace quæri, ut inter omnes conveniat, nec turpius quicquam esse, quàm sine certamine cessisse regno: nec præclarius quicquam, quàm pro dignitate ac majestate omnem fortunam expertum esse.*

LI. Pellæ, in vetere regia Macedonum, hoc consilium erat. *Geramus ergo,* inquit, *Diis bene juvantibus, quando ita videtur, bellum:* literisque circa præfectos dimissis, Citium (Macedoniæ oppidum est) copias omnes con-

contrahit. ipse centum hostiis sacrificio regaliter Minervæ, quam vocant Alcidem, confecto, cum purpuratorum & satellitum manu profectus Citium est. eò jam omnes Macedonum externorumque auxiliorum convenerant copiæ. Castra ante urbem ponit, omnesque armatos in campo struxit. Summa omnium quadraginta millia armata fuere: quorum pars ferme dimidia phalangitæ erant. Hippias Berœæus præerat. Delecta deinde & viribus & robore ætatis ex omni cætratorum numero, duo erant agemata: hanc ipsi legionem vocabant. Præfectos habebant Leonatum & Thrasippum Eulyestas. Ceterorum cætratorum, trium ferme millium hominum, dux erat Antiphilus Edessæus. Pæones, & ex Parorea & Parstrymonia, (sunt autem ea loca subjecta Thraciæ) & Agrianes, admixtis etiam Thracibus incolis, trium millium ferme & ipsi expleverunt numerum. Armaverat contraxeratque eos Didas Pæon, qui adolescentem Demetrium occiderat. Et armatorum duo millia Gallorum erant, præfecto Asclepiodoto. Ab Heraclea ex Sintiis tria millia Thracum liberorum suum ducem habebant. Cretensium par penè numerus suos duces sequebatur, Susum Phalasarneum & Syllum Gnossium. Et Leonides Lacedæmonius quingentis ex Græcia, mixto generi hominum, præerat. Regii is generis ferebatur; exsul, damnatus frequenti concilio Achæorum, literis ad Persea deprensis. Ætolorum & Bœotorum, qui non explebant plus quàm quingentorum omnes numerum, Lyco Achæus præfectus erat. Ex his mixtis tot populorum, tot gentium auxiliis, duodecim millia armatorum ferme efficiebantur. Equitum ex tota Macedonia contraxerat tria millia. Venerat eòdem Cotys, Seuthæ filius, rex gentis Odrysarum, cum mille delectis equitibus, pari ferme peditum numero. Summa totius exercitûs triginta novem millia peditum erant, quatuor equitum. Satis constabat, secundùm eum exercitum,

ercitum, quem magnus Alexander in Asiam trajecit, nunquam ullius Macedonum regis copias tantas fuisse.

LII. Sextus & vicesimus annus agebatur, ex quo petenti Philippo data pax erat: per id omne tempus quieta Macedonia & progeniem ediderat, cujus magna pars matura militiæ esset, & levibus bellis Thracum accolarum, quæ exercerent magis, quàm fatigarent, sub assidua tamen militia fuerat: & diu meditatum Philippo primò, deinde & Persi, Romanum bellum, omnia ut instructa parataque essent, effecerat. Mota parumper acies, (non justo decursu tamen) ne stetisse tantùm in armis viderentur: armatosque, sicut erant, ad concionem vocavit. Ipse constitit in tribunali, circa se habens filios duos: quorum major Philippus, naturâ frater, adoptione filius; minor, quem Alexandrum vocabant, naturalis erat. Cohortatus est milites ad bellum: injuriam populi Romani in patrem seque commemoravit: *Illum, omnibus indignitatibus compulsum ad rebellandum, inter apparatum belli fato oppressum: ad se simul legatos, simul milites ad occupandas Græciæ urbes missos. Fallaci deinde colloquio per speciem reconciliandæ pacis extractam hiemem, ut tempus ad comparandum haberent. Consulem nunc venire cum duabus legionibus Romanis, quæ ** trecenos equites habeant, & pari ferme numero sociorum peditum equitumque. Eò ut accedant regum auxilia Eumenis & Masinissæ, non plus septem millia peditum, duo equitum futura. Auditis hostium copiis, respicerent suum ipsi exercitum; quantum numero, quantum genere militum præstarent tironibus, raptim ad id bellum conscriptis, ipsi, à pueris eruditi artibus militiæ, tot subacti atque durati bellis. Auxilia Romanis Lydos, & Phrygas, & Numidas esse: sibi Thracas, Gallosque, ferocissimas gentium. Arma illos habere ea, quæ sibi quisque paraverit pauper miles: Macedonas prompta ex regio apparatu, per tot annos patris sui curâ & impensâ facta. Commeatum illis quum procul, tum omnibus sub casibus maritimis fore: se & pecuniam & frumentum,* pra-

præter reditus metallorum, in decem annos sepofuisse. Omnia, quæ Deorum indulgentiâ, quæ regiâ curâ præparanda fuerant, plena cumulataque habere Macedonas. animum habendum esse, quem habuerint majores eorum; qui, Europâ omni domitâ, transgressi in Asiam, incognitum famæ aperuerint armis orbem terrarum: nec antè vincere desierint, quàm Rubro mari inclusis, quod vincerent, defuerit. At, Hercule, nunc non de ultimis Indiæ oris, sed de ipsius Macedoniæ possessione certamen fortunam indixisse. Cum patre suo gerentes bellum Romanos speciosum Græciæ liberandæ tulisse titulum. nunc propalam Macedoniam in servitutem petere, ne rex vicinus imperio sit Romano, ne gens bello nobilis arma habeat. Hæc enim tradenda superbis dominis esse cum rege regnoque, si absistere bello, & facere imperata velint.

LIII. Quum per omnem orationem satis frequenti assensu succlamatum esset; tum verò ea vociferatio, simul indignantium minitantiumque, partim jubentium bonum animum habere regem, exorta est, ut finem dicendi faceret. tantùm jussis ad iter parare, (jam enim dici, movere castra ab Nymphæo Romanos) concione dimissâ, ad audiendas legationes civitatium Macedoniæ se contulit. venerant autem ad pecunias, pro facultatibus quæque suis, & frumentum pollicendum ad bellum. Omnibus gratiæ actæ, remissum omnibus; satis regios apparatus ad ea dictum sufficere: vehicula tantùm imperata, ut tormenta, telorumque missilium ingentem vim præparatam, bellicumque aliud instrumentum veherent. Profectus inde toto exercitu, Eordæam petens, ad Begorritem, quem vocant, lacum positis castris, postero die in Elimeam ad Haliacmona fluvium processit. Deinde saltu angusto superatis montibus, quos Cambunios vocant, descendit ad (Tripolim vocant) Azorum, Pythium, & Dolichen incolentes. Hæc tria oppida paulisper cunctata, quia obsides Larissæis dederant, victa tamen præsenti metu, in deditionem concesserunt. Benignè his appellatis, haud

haud dubius Perrhæbos quoque idem facturos, urbem, nihil cunctatis, qui incolebant, primo adventu recipit. Cyretias oppugnare coactus, primo etiam die acri concursu ad portas armatorum est repulsus: postero die omnibus copiis adortus, in deditionem omnes ante noctem accepit.

LIV. Mylæ, proximum oppidum, ita munitum, ut inexsuperabilis munimenti spes incolas ferociores faceret, non portas claudere regi satis habuerunt, sed probris quoque in ipsum Macedonasque procacibus jaculati sunt. quæ res, quum infestiorem hostem ad oppugnandum fecisset, ipsos desperatione veniæ ad tuendos sese acriùs accendit. Itaque per triduum ingentibus utrinque animis & oppugnatæ sunt, & defensæ. Multitudo Macedonum ad subeundum in vicem prælium haud difficulter succedebat: oppidanos, diem, noctem eosdem tuentes mœnia, non vulnera modò, sed etiam vigiliæ & continens labor conficiebat. quarto die quum & scalæ undique ad muros erigerentur, & porta vi majore oppugnaretur; oppidani depulsi muris ad portam tuendam concurrunt, eruptionemque repentinam in hostes faciunt. quæ quum iræ magis inconsultæ, quàm veræ fiduciæ virium esset, pauci & fessi ab integris pulsi terga dederunt, fugientesque per patentem portam hostes acceperunt. Ita capta urbs ac direpta est. libera quoque corpora, quæ cædibus superfuerunt, venumdata. Diruto magna ex parte & incenso oppido profectus, ad Phalannam castra movit: inde postero die Gyrtonem pervenit. Quò quum T. Minucium Rufum & Hippiam, Thessalorum prætorem, cum præsidio intràsse accepisset, ne tentatâ quidem oppugnatione, prætergressus, Elatiam, & Gonnum, perculsis inopinato adventu oppidanis, recepit. Utraque oppida in faucibus sunt, quæ Tempe adeunt; magis Gonnus. itaque & firmiore id præsidio tutum equitum peditumque, ad hoc fossâ triplici ac vallo muni-

munitum, reliquit. Ipse, ad Sycurium progressus, opperiri ibi hostium adventum statuit: simul & frumentari passim exercitum jubet in subjecto hostium agro. namque Sycurium est sub radicibus Ossæ montis. quà in meridiem vergit, subjectos habet Thessaliæ campos: ab tergo Macedoniam atque Magnesiam. ad has opportunitates accedit summa salubritas & copia, pluribus circumjectis fontibus, perennium aquarum.

LV. Consul Romanus, per eosdem dies Thessaliam cum exercitu petens, iter expeditum primò per Epirum habuit: deinde, postquam in Athamaniam est transgressus, asperi ac propè invii soli, cum ingenti difficultate parvis itineribus ægre Gomphos pervenit: cui si, vexatis hominibus equisque, tironem exercitum ducenti acie instructâ & loco suo & tempore obstitisset rex, ne Romani quidem abnuunt, magna sua cum clade fuisse pugnaturos. Postquam Gomphos sine certamine ventum est, præter gaudium periculosi saltûs superati, contemptus quoque hostium, adeo ignorantium opportunitates suas, accessit. Sacrificio rite perfecto, consul, & frumento dato militibus, paucos ad requiem jumentorum hominumque moratus dies, quum audiret vagari Macedones effusos per Thessaliam, vastarique sociorum agros, satis jam refectum militem ad Larissam ducit. Inde, quum tria millia ferme abesset à Tripoli (Sceam vocant) super Peneum amnem posuit castra. Per idem tempus Eumenes ad Chalcidem navibus accessit cum Attalo atque Athenæo fratribus, Philetæro fratre relicto Pergami ad tutelam regni. inde cum Attalo & quatuor millibus peditum, mille equitum, ad consulem venit. Chalcide relicta duo millia peditum, quibus Athenæus præpositus. Et alia eòdem auxilia Romanis ex omnibus undiquè Græciæ populis convenerunt, quorum pleraque (adeo parva erant) in oblivionem adducta. Apolloniatæ trecentos equites, centum pedites miserunt. Ætolorum

alæ

alæ unius inſtar, quantum in tota gente equitum erat, venerant: & Theſſalorum omnis equitatus ſeparatus erat. non plus quàm trecenti erant equites in caſtris Romanis. Achæi juventutis ſuæ, Cretico maximè armatu, ad mille dederunt.

LVI. Sub idem tempus & C. Lucretius prætor, qui navibus præerat ad Cephalleniam, M. Lucretio fratre cum claſſe ſuper Maleam Chalcidem juſſo petere, ipſe triremem conſcendit, ſinum Corinthium petens ad præoccupandas in Bœotia res. tardior ei navigatio propter infirmitatem corporis fuit. M. Lucretius, Chalcidem adveniens, quum à P. Lentulo Haliartum oppugnari audiſſet, nuncium, prætoris verbis, qui abſcedere eum inde juberet, miſit. Bœotorum juventute, quæ pars cum Romanis ſtabat, eam rem aggreſſus legatus, à mœnibus abſceſſit. Hæc ſoluta obſidio locum alteri novæ obſidioni dedit. namque extemplo M. Lucretius cum exercitu navali, decem millibus armatorum, ad hoc duobus millibus regiorum, qui ſub Athenæo erant, Haliartum circumſedit: parantibuſque jam oppugnare, ſupervenit à Creuſa prætor. Ad idem ferè tempus & ab ſociis naves Chalcidem convenerunt: duæ Punicæ quinqueremes, duæ ab Heraclea ex Ponto triremes, quatuor Chalcedone, totidem Samo, tum quinque Rhodiæ quadriremes. Prætor, quia nuſquam erat maritimum bellum, remiſit ſociis. & Q. Marcius Chalcidem navibus venit, Alope captâ, Lariſsâ, quæ Cremaſte dicitur, oppugnatâ. Quum hic ſtatus in Bœotia eſſet, Perſeus quum ad Sycurium (ſicut antè dictum eſt) ſtativa haberet, frumento undique circà ex agris convecto, ad vaſtandum agrum Pheræorum miſit: ratus ad juvandas ſociorum urbes longiùs ab caſtris abſtractos deprehendi Romanos poſſe. Quos quum eo tumultu nihil motos animadvertiſſet, prædam quidem, præterquam hominum, (pecora autem

maximè

maximè omnis generis fuere) divisit ad epulandum militibus.

LVII. Sub idem deinde tempus consilium & consul & rex habuerunt, unde bellum ordirentur. Regis creverunt animi vastatione concessâ sibi ab hoste Pheræi agri. itaque eundum inde ad castra, nec dandum ultrà spatium cunctandi, censebat. Et Romani censebant, cunctationem suam infamem apud socios esse, maximopere indignè ferentes, non latam Pheræis opem. Consultantibus, quid agerent, (aderant autem Eumenes & Attalus in consilio) trepidus nuncius affert, hostem magno agmine adesse. Consilio dimisso, signum extemplo datur, ut arma capiant. Interim placet, ex regiis auxiliis centum equites & parem numerum jaculatorum peditum exire. Perseus horâ ferme diei quartâ, quum paulo plus mille passus abesset à castris Romanis, consistere signa peditum jussit. prægressus ipse cum equitibus ac levi armatura, & Cotys cum eo ducesque aliorum auxiliorum præcesserunt. Minùs quingentos passus ab castris aberant, quum in conspectu fuere hostium equites: duæ alæ erant magna ex parte Gallorum, (Cassignatus præerat) & levis armaturæ centum ferè & quinquaginta Mysi aut Cretenses. Constitit rex, incertus quantum esset hostium. Duas inde ex agmine turmas Thraeum, duas Macedonum, cum binis Cretensium cohortibus & Thracum, misit. Prœlium, quum pares numero essent, neque ab hac aut illa parte nova auxilia subvenirent, incertâ victoriâ finitum est. Eumenis ferme triginta interfecti; inter quos Cassignatus dux Gallorum cecidit. & tunc quidem Perseus ad Sycurium copias reduxit. postero die circa eandem horam in eundem locum rex copias admovit, plaustris cum aqua sequentibus. nam duodecim millium passuum via omnis sine aqua, & plurimi pulveris erat: affectosque siti, si primo in conspectu dimicâssent, pugnaturos fuisse apparebat. Quum Romani quiêssent, stationibus etiam

alæ unius inſtar, quantum in tota gente equitum erat, venerant: & Theſſalorum omnis equitatus ſeparatus erat. non plus quàm trecenti erant equites in caſtris Romanis. Achæi juventutis ſuæ, Cretico maximè armatu, ad mille dederunt.

LVI. Sub idem tempus & C. Lucretius prætor, qui navibus præerat ad Cephalleniam, M. Lucretio fratre cum claſſe ſuper Maleam Chalcidem juſſo petere, ipſe triremem conſcendit, ſinum Corinthium petens ad præoccupandas in Bœotia res. tardior ei navigatio propter infirmitatem corporis fuit. M. Lucretius, Chalcidem adveniens, quum à P. Lentulo Haliartum oppugnari audiſſet, nuncium, prætoris verbis, qui abſcedere eum inde juberet, miſit. Bœotorum juventute, quæ pars cum Romanis ſtabat, eam rem aggreſſus legatus, à mœnibus abſceſſit. Hæc ſoluta obſidio locum alteri novæ obſidioni dedit. namque extemplo M. Lucretius cum exercitu navali, decem millibus armatorum, ad hoc duobus millibus regiorum, qui ſub Athenæo erant, Haliartum circumſedit: parantibuſque jam oppugnare, ſupervenit à Creuſa prætor. Ad idem ferè tempus & ab ſociis naves Chalcidem convenerunt: duæ Punicæ quinqueremes, duæ ab Heraclea ex Ponto triremes, quatuor Chalcedone, totidem Samo, tum quinque Rhodiæ quadriremes. Prætor, quia nuſquam erat maritimum bellum, remiſit ſociis. & Q. Marcius Chalcidem navibus venit, Alope captâ, Lariſſâ, quæ Cremaſte dicitur, oppugnatâ. Quum hic ſtatus in Bœotia eſſet, Perſeus quum ad Sycurium (ſicut antè dictum eſt) ſtativa haberet, frumento undique circà ex agris convecto, ad vaſtandum agrum Pheræorum miſit: ratus ad juvandas ſociorum urbes longiùs ab caſtris abſtractos deprehendi Romanos poſſe. Quos quum eo tumultu nihil motos animadvertiſſet, prædam quidem, præterquam hominum, (pecora autem

maximè

maximè omnis generis fuere) divisit ad epulandum militibus.

LVII. Sub idem deinde tempus consilium & consul & rex habuerunt, unde bellum ordirentur. Regis creverunt animi vastatione concessâ sibi ab hoste Pheræi agri. itaque eundum inde ad castra, nec dandum ultrà spatium cunctandi, censebat. Et Romani censebant, cunctationem suam infamem apud socios esse, maximopere indignè ferentes, non latam Pheræis opem. Consultantibus, quid agerent, (aderant autem Eumenes & Attalus in consilio) trepidus nuncius affert, hostem magno agmine adesse. Consilio dimisso, signum extemplo datur, ut arma capiant. Interim placet, ex regiis auxiliis centum equites & parem numerum jaculatorum peditum exire. Perseus horâ ferme diei quartâ, quum paulo plus mille passus abesset à castris Romanis, consistere signa peditum jussit. prægressus ipse cum equitibus ac levi armatura, & Cotys cum eo duceśque aliorum auxiliorum præcesserunt. Minùs quingentos passus ab castris aberant, quum in conspectu fuere hostium equites: duæ alæ erant magna ex parte Gallorum, (Cassignatus præerat) & levis armaturæ centum ferè & quinquaginta Mysi aut Cretenses. Constitit rex, incertus quantum esset hostium. Duas inde ex agmine turmas Thraecum, duas Macedonum, cum binis Cretensium cohortibus & Thracum, misit. Prœlium, quum pares numero essent, neque ab hac aut illa parte nova auxilia subvenirent, incertâ victoriâ finitum est. Eumenis ferme triginta interfecti; inter quos Cassignatus dux Gallorum cecidit. & tunc quidem Perseus ad Sycurium copias reduxit. postero die circa eandem horam in eundem locum rex copias admovit, plaustris cum aqua sequentibus. nam duodecim millium passuum via omnis sine aqua, & plurimi pulveris erat: affectosque siti, si primo in conspectu dimicâssent, pugnaturos fuisse apparebat. Quum Romani quiêssent, stationibus etiam

etiam intra vallum reductis, regii quoque in castra redeunt. Hoc per aliquot dies fecerunt, sperantes fore, ut Romani equites abeuntium novissimum agmen aggrederentur. inde certamine orto, quum longiùs à castris eos elicuissent, facilè, ubiubi essent, se, qui equitatu & levi armaturâ plus possent, conversuros aciem.

LVIII. Postquam inceptum non succedebat, castra propius hostem movit rex, & à quinque millibus passuum communiit. inde, luce primâ in eodem, quo solebat, loco peditum acie instructâ, equitatum omnem levemque armaturam ad castra hostium ducit. Visus & plurium & propior solito pulvis trepidationem in castris Romanis fecit. & primò vix creditum nuncianti est, quia prioribus continuis diebus nunquam ante horam quartam hostis apparuerat. tum solis ortus erat. Deinde ut plurium clamore & cursu à portis dubitatio exempta est, tumultus ingens oboritur. tribuni, præfectique, & centuriones in prætorium; miles ad sua quisque tentoria discurrit. Minùs quingentos passus à vallo instruxerat Perseus suos circa tumulum, quem Callicinum vocant. Lævo cornu Cotys rex præerat cum omnibus suæ gentis: equitum ordines levis armatura interposita distinguebat. In dextro cornu Macedones erant equites: intermixti turmis eorum Cretenses. Huic armaturæ Milo Berœæus, equitibus & summæ partis ejus Meno Antigonensis præerat. Proximi cornibus constiterant regii equites, & mixtum genus, delecta plurium gentium auxilia: Patrocles Antigonensis hic & Pæoniæ præfectus Didas erant præpositi. Medius omnium rex erat. circa eum agema, quod vocant, equitumque sacræ alæ. Ante se statuit funditores jaculatoresque: quadringentorum manus utraque numerum expleverat. Ionem Thessalonicensem & Timanora Dolopem iis præfecit. sic regii constiterant. Consul, intra vallum peditum acie instru-

instructâ, & ipse equitatum omnem cum levi armatura misit. pro vallo instructi sunt. Dextro cornu præpositus C. Licinius Crassus, consulis frater, cum omni Italico equitatu, velitibus intermixtis: sinistro M. Valerius Lævinus sociorum ex Græcis populis equites habebat, ejusdem gentis levem armaturam. Mediam autem aciem cum delectis equitibus extraordinariis tenebat Q. Mucius. ducenti equites Galli ante signa horum instructi, & de auxiliis Eumenis Cyrtiorum gentis trecenti. Thessali quadringenti equites parvo intervallo super lævum cornu locati. Eumenes rex Attalusque cum omni manu sua ab tergo inter postremam aciem ac vallum steterunt.

LIX. In hunc modum maximè instructæ acies, par ferme utrinque numerus equitum ac levis armaturæ, concurrunt, à funditoribus jaculatoribusque, qui præcesserunt, prœlio orto. Primi omnium Thraces, haud secus quàm diu claustris retentæ feræ, concitati cum ingenti clamore in dextrum cornu, Italicos equites, incurrerunt; ut usu belli & ingenio impavida gens turbaretur. gladiis hastas petere pedites, nunc succidere crura equis, nunc ilia suffodere. Perseus, in mediam invectus aciem, Græcos primo impetu avertit: quibus quum gravis ab tergo instaret hostis; Thessalorum equitatus, qui à lævo cornu brevi spatio disjunctus in subsidiis fuerat extra concursum, primò spectator certaminis, deinde, inclinatâ re, maximo usui fuit. Cedentes enim sensim integris ordinibus, postquam se Eumenis auxiliis adjunxerunt, & cum eo tutum inter ordines suos receptum sociis fugâ dissipatis dabant, &, quum minùs conferti hostes instarent, progredi etiam ausi, multos fugientium obvios exceperunt. Nec regii, sparsi jam ipsi passim sequendo, cum ordinatis & certo incedentibus gradu manus conferere audebant. Quum, victor equestri prœlio rex parvo momento si adjuvisset, debellatum esset, opportunè adhor-

adhortanti supervenit phalanx, quam suâ sponte, ne audaci cœpto deessent, Hippias & Leonatus raptim adduxerant, postquam prospere pugnâsse equitem acceperunt. Fluctuante rege inter spem metumque tantæ rei conandæ, Cretensis Evander, quo ministro Delphis ad insidias Eumenis regis usus erat, postquam agmen impeditum venientium sub signis vidit, ad regem accurrit, & monere institit, *Ne elatus felicitate summam rerum temere in non necessariam aleam daret. Si contentus bene re gestâ quièsset eo die, vel pacis honestæ conditionem habiturum, vel plurimos belli socios, qui fortunam sequerentur, si bellare mallet.* In hoc consilium pronior erat animus regis. Itaque, collaudato Evandro, signa referri, peditumque agmen redire in castra jubet; equitibus receptui canere.

LX. Cecidere eo die ab Romanis ducenti equites, duo millia, haud minus, peditum; capti ferme ducenti equites. ex regiis autem viginti equites, quadraginta pedites interfecti. Postquam rediere in castra victores, omnes quidem læti, ante alios Thracum insolens lætitia eminebat: cum cantu enim superfixa capita hostium portantes redierunt. Apud Romanos non mœstitia tantùm ex malè gesta re, sed pavor etiam erat, ne extemplo castra hostis aggrederetur. Eumenes suadere, ut trans Peneum transferret castra; ut pro munimento amnem haberet, dum perculsi milites animos colligerent. Consul moveri flagitio timoris fatendi: victus tamen ratione, silentio noctis transductis copiis, castra in ulteriore ripa communit. Rex, postero die ad lacessendos prœlio hostes progressus, postquam trans amnem in tuto posita castra animadvertit, fatebatur quidem peccatum, quòd pridie non institisset victis; sed aliquanto majorem culpam esse, quòd nocte foret cessatum. nam, ut neminem alium suorum moveret, levi armaturâ immissâ, trepidantium in transitu fluminis hostium deleri magna ex parte copias

pias potuisse. Romanis quidem præsens pavor demptus erat, in tuto castra habentibus: damnum inter cetera præcipuè famæ movebat. & in consilio apud consulem pro se quisque in Ætolos conferebant causam; *ab iis fugæ terrorisque principium ortum. secutos pavorem Ætolorum & ceteros socios Græcorum populorum.* quinque principes Ætolorum primi terga vertentes conspecti dicebantur. Thessali pro concione laudati, ducesque eorum etiam virtutis causâ donati.

LXI. Ad regem spolia cæsorum hostium referebantur. dona ex his, aliis arma insignia, aliis equos, quibusdam captivos dono dabat. scuta erant supra mille quingenta; loricæ thoracesque mille amplius summam explebant; galearum gladiorumque & missilium omnis generis major aliquanto numerus. Hæc, per se ampla, pleraque multiplicata verbis regis, quæ ad concionem vocato exercitu habuit. *Præjudicatum eventum belli habetis. Meliorem partem hostium, equitatum Romanum, quo invictos se esse gloriabantur, fudistis. Equites enim illis principes juventutis, equites seminarium senatûs: inde lectos in Patrum numerum consules, inde imperatores creant. horum spolia paulo antè divisimus inter vos. Nec minorem de legionibus peditum victoriam habetis, quæ, nocturnâ fugâ vobis subtractæ, naufragorum trepidatione passim natantium flumen compleverunt. Sed facilius nobis sequentibus victos Peneum superare erit, quàm illis trepidantibus fuit; transgressique extemplo castra oppugnabimus, quæ hodie cepissemus, ni fugissent. Aut, si acie decernere volent, eundem pugnæ pedestris eventum exspectate, qui equitum in certamine fuerit.* Et qui vicerant alacres, spolia cæsorum hostium humeris gerentes, ante ora sua audivere, ex eo, quod acciderat, spem futuri præcipientes: & pedites, alienâ gloriâ accensi, præcipuè qui Macedonum phalangis erant, sibi quoque & navandæ regi operæ, & similem gloriam ex hoste pariendi, occasionem optabant. Concione dimissâ, postero die profectus inde

ad Mopsium posuit castra. tumulus hic inter Tempe & Larissam medius est.

LXII. Romani, non abscedentes ab ripa Penei, transtulerunt in locum tutiorem castra. Eò Misagenes Numida venit cum mille equitibus, pari peditum numero, ad hoc elephantis duobus & viginti. Per eos dies consilium habenti regi de summa, quum jam consedisset ferocia ab re bene gesta, ausi sunt quidam amicorum consilium dare, ut secundâ fortunâ in conditione honestæ pacis uteretur potiùs, quàm, spe vanâ evectus, in casum irrevocabilem se daret. *Modum imponere secundis rebus, nec nimis credere serenitati præsentis fortunæ, prudentis hominis & meritò felicis esse. Mitteret ad consulem, qui fœdus in easdem leges renovarent, quibus Philippus pater ejus pacem a T. Quinctio victore accepisset. Neque finiri bellum magnificentiùs, quàm à tam memorabili pugna; neque spem firmiorem pacis perpetuæ dari, quàm quæ perculsos adverso prœlio Romanos molliores factura sit ad paciscendum. Quòd si Romani tum quoque insitâ pertinaciâ æqua aspernarentur, Deos hominesque & moderationis Persei, & illorum pervicacis superbiæ, futuros testes.* Nunquam ab talibus consiliis abhorrebat regis animus. itaque plurium assensu comprobata est sententia. Legati, ad consulem missi, adhibito frequenti consilio, auditi sunt. *Pacem petere, vectigal, quantum Philippus pactus esset, daturum Persea Romanis* pollicentes. *urbibus, agris, locisque, quibus Philippus cessisset, cessurum primum.* hæc legati. Summotis his, quum consultarent, Romana constantia vicit in consilio. Ita tum mos erat, in adversis vultum secundæ fortunæ gerere, moderari animos in secundis. Respondëri placuit, *Ita pacem dari, si de summa rerum liberum senatui permittat rex de se deque universa Macedonia statuendi jus.* Hæc quum renunciâssent legati, miraculo ignaris moris pertinacia Romanorum esse; & plerique vetare, ampliùs mentionem pacis facere. ultro mox quæsituros, quod oblatum fastidi-

fastidiant. Perseus hanc ipsam superbiam, quippe ex fiducia virium esse, timere: &, summam pecuniæ augens, si pretio pacem emere posset, non destitit animum consulis tentare. Postquam nihil ex eo, quod primò responderat, mutabat, desperatâ pace, ad Sycurium, unde profectus erat, rediit, belli casum de integro tentaturus.

LXIII. Fama equestris pugnæ, vulgata per Græciam, nudavit voluntates hominum. non enim solùm, qui partis Macedonum erant, sed plerique, ingentibus Romanorum obligati beneficiis, quidam vim superbiamque experti, læti eam famam accepere; non ob aliam causam, quàm pravo studio, quo etiam in certaminibus ludicris vulgus utitur deteriori atque infirmiori favendo. Eodem tempore in Bœotia summâ vi Haliartum Lucretius prætor oppugnârat: &, quanquam nec habebant externa auxilia obsessi, præter Coronæorum juniores, qui primâ obsidione mœnia intraverant, neque sperabant, tamen ipsi animis magis, quàm viribus, resistebant. nam & eruptiones in opera crebrò faciebant: & arietem admotum, libramento plumbi gravatum, ad terram urgebant: &, si quà declinarent, qui agebant, ictum, pro diruto muro novum tumultuario opere, raptim ex ipsa ruinæ strage congestis saxis, exstruebant. Quum operibus oppugnatio lentior esset, scalas per manipulos dividi prætor jussit, ut coronâ undique mœnia aggressurus; eo magis suffecturam ad id multitudinem ratus, quòd, quâ parte palus urbem cingit, nec attinebat oppugnari, nec poterat. Ipse ab ea parte, quâ duæ turres, quodque inter eas muri prorutum fuerat, duo millia militum delectorum admovit; ut eodem tempore, quo ipse transcendere ruinas conaretur, concursu adversus se oppidanorum facto, scalis vacua defensoribus mœnia capi parte aliquâ possent. Haud segniter oppidani vim ejus arcere parant. nam super stratum ruinis locum, fascibus ari-

dis sarmentorum injectis, stantes cum ardentibus facibus accensuros ea se sæpe minabantur, ut, incendio intersepti ab hoste, spatium ad objiciendum interiorem murum haberent. Quod inceptum eorum fors impedIit. nam tantus repentè effusus est imber, ut nec accendi facilè pateretur, & exstingueret accensa. Itaque & transitus per distracta fumantia virgulta patuit; & in unius loci præsidium omnibus versis, mœnia quoque pluribus simul partibus scalis capiuntur. In primo tumultu captæ urbis seniores impubesque, quos casus obvios obtulit, passim cæsi: armati in arcem confugerunt: & postero die, quum spei nihil superesset, deditione factâ, sub corona venierunt. Fuerunt autem duo millia ferme & quingenti: ornamenta urbis, statuæ & tabulæ pictæ, & quicquid pretiosæ prædæ fuit, ad naves delatum: urbs diruta à fundamentis. Inde Thebas ductus exercitus: quibus sine certamine receptis, urbem tradidit exsulibus, & qui Romanorum partis erant: adversæ factionis hominum, fautorumque regis ac Macedonum familias sub corona vendidit. his gestis in Bœotia, ad mare ac naves rediit.

LXIV. Quum hæc in Bœotia gererentur, Perseus ad Sycurium stativa dierum aliquot habuit. Ubi quum audisset, raptim Romanos circà ex agris demessum frumentum convehere, deinde ante sua quemque tentoria spicas fascibus desecantem, quo purius frumentum tereret, ingentes acervos per tota castra stramentorum fecisse: ratus incendio opportuna esse, faces, tædamque, & malleolos stuppæ illitos pice parari jubet: atque ita mediâ nocte profectus, ut primâ luce aggressus falleret. Nequicquam. primæ stationes oppressæ tumultu ac terrore suo ceteros exciverunt: signumque datum est arma extemplo capiendi; simulque in vallo, ad portas, miles instructus erat, & intentus propugnationi castrorum. Perseus & extemplo circumegit aciem, & prima impedimenta ire, deinde peditum signa

gna ferri jussit. ipse cum equitatu & levi armatura substitit ad agmen cogendum; ratus, id quod accidit, insecuturos ad extrema ab tergo carpenda hostes. Breve certamen levis armaturæ maximè cum procursatoribus fuit. equites peditesque sine tumultu in castra redierunt. Demessis circà segetibus, Romani ad Crannonium intactum agrum castra movent. Ibi quum securi, & propter castrorum longinquitatem, & viæ inopis aquarum difficultatem, quæ inter Sycurium & Cranona est, stativa haberent; repentè primâ luce in imminentibus tumulis equitatus regius cum levi armatura visus ingentem tumultum fecit. Pridie per meridiem profecti ab Sycurio erant: peditum agmen sub lucem reliquerant in proxima planicie. Stetit paulisper in tumulis, elici posse ratus ad equestre certamen Romanos: qui postquam nihil movebant, equitem mittit, qui pedites referre ad Sycurium signa juberet; ipse mox insecutus. Romani equites, modico intervallo sequentes, sicubi sparsos ac dissipatos invadere possent, postquam consertos abire, signa atque ordines servantes, viderunt, & ipsi in castra redeunt.

LXV. Inde, offensus longinquitate itineris, rex ad Mopsium castra movit; & Romani, demessis Crannonis segetibus, in Phalannæum agrum transeunt. Ibi quum ex transfuga cognôsset rex, sine ullo armato præsidio passim vagantes per agros Romanos metere, cum mille equitibus, duobus millibus Thracum & Cretensium profectus, quum, quantum accelerare poterat, effuso agmine issent, improvisò aggressus est Romanos. juncta vehicula, pleraque onusta, mille admodum capiuntur; sexcenti ferme homines. Prædam custodiendam ducendamque in castra trecentis Cretensium dedit. ipse, revocato ab effusa cæde equite & reliquis peditum, ducit ad proximum præsidium, ratus haud magno certamine opprimi posse. L. Pompeius tribunus militum præerat, qui perculsos milites repen-

fine hostium adventu in propinquum tumulum recepit, loci se præsidio, quia numero & viribus impar erat, defensurus. Ibi quum in orbem milites coëgisset, ut densatis scutis ab jactu sagittarum & jaculorum sese tuerentur, Perseus, circumdato armatis tumulo, alios adscensum undique tentare jubet, & comminus prœlium conserere, alios eminus tela ingerere. Anceps Romanos terror circumstabat: nam neque conferti pugnare propter eos, qui adscendere in tumulum conabantur, poterant; &, ubi ordines procursando solvissent, patebant jaculis sagittisve. Maximè cestrosphendonis vulnerabantur. Hoc illo bello novum genus teli inventum est. Bipalme spiculum hastili semicubitali infixum erat, crassitudine digiti: huic ad libramen pinnæ tres, velut sagittis solent, circumdabantur. funda media duo funalia imparia habebat: quum majori sinu libratum funditor habena rotaret, excussum, velut glans, emicabat. Quum & hoc, & alio omni genere telorum, pars vulnerata militum esset, nec facile jam arma fessi sustinerent, instare rex, ut dederent se, fidem dare, præmia interdum polliceri: nec cujusquam ad deditionem flectebatur animus; quum ex inspetato jam obstinatis mori spes affulsit. Nam quum ex frumentatoribus refugientes quidam in castra nunciassent consuli, circumsideri præsidium; motus periculo tot civium (nam octingenti ferme, & omnes Romani erant) cum equitatu ac levi armatura (accesserant nova auxilia, Numidæ pedites equitesque & elephanti) castris egreditur: & tribunis militum imperat, ut legionum signa sequantur. Ipse, velitibus ad firmanda levium armorum auxilia adjectis, ad tumulum præcedit. consulis latera tegunt Eumenes, Attalus, & Misagenes, regulus Numidarum.

LXVI. Quum in conspectu prima signa suorum circumsessis fuerunt, Romanis quidem ab ultima desperatione recreatus est animus: Perseus, cui primum

omnium

omnium fuerat, ut, contentus fortuito ſucceſſu, captis aliquot frumentatoribus occiſiſque, non tereret tempus in obſidione præſidii; ſecundum, eâ quoque tentatâ utcunque, quum ſciret nihil roboris ſecum eſſe, dum liceret intacto, abire; & ipſe hoſtium adventum, elatus ſucceſſu, manſit, &, qui phalangem arceſſerent, propere miſit. quâ & ſeriùs, quàm res poſtulabat, & raptim actâ, turbati curſu adverſus inſtructos & præparatos erant adventuri. Conſul anteveniens extemplo prœlium conſeruit. Primò reſiſtere Macedones; deinde, ut nullâ re pares erant, amiſſis trecentis peditibus, viginti quatuor primoribus equitum ex ala, quam Sacram vocant, inter quos Antimachus etiam præfectus alæ cecidit, abire conantur. Ceterùm iter propè ipſo prœlio tumultuoſius fuit. Phalanx, abs trepido nuncio accita, quum raptim duceretur, primò in anguſtiis captivorum agmini oblata vehiculiſque frumento onuſtis: iis cæſis, ingens ibi vexatio partis utriuſque fuit, nullo exſpectante, utcunque explicaretur agmen, ſed armatis detrudentibus per præceps impedimenta, (neque enim aliter via aperiri poterat) jumentis, quum ſtimularentur, in turba ſævientibus. Vix ab incondito agmine captivorum expedierant ſeſe, quum regio agmini perculſiſque equitibus occurrunt. Ibi verò clamor jubentium referre ſigna ruinæ quoque propè ſimilem trepidationem fecit: ut, ſi hoſtes, intrare anguſtias auſi, longiùs inſecuti eſſent, magna clades accipi potuerit. Conſul, recepto ex tumulo præſidio, contentus modico ſucceſſu, in caſtra copias reduxit. Sunt, qui eo die magno prœlio pugnatum auctores ſint. octo millia hoſtium cæſa, in his Sopatrum & Antipatrum regios duces: vivos captos circiter duo millia octingentos, ſigna militaria capta viginti ſeptem. Nec incruentam victoriam fuiſſe: ſupra quatuor millia & trecentos de exercitu conſulis cecidiſſe: ſigna ſiniſtræ alæ quinque amiſſa.

 LXVII. Hic

LXVII. Hic dies & Romanis refecit animos, & Persea perculit, ut, dies paucos ad Mopsium moratus, sepulturæ maximè militum amissorum curâ, præsidio satis valido ad Gonnum relicto, in Macedoniam reciperet copias. Timotheum quendam ex regiis præfectis cum modica manu relinquit ad Philam, jussum Magnetas & propinquos tentare. Quum Pellam venisset, exercitu in hiberna dimisso, ipse cum Cotye Thessalonicam est profectus. Eò fama affertur, Atlesbim regulum Thracum, & Corragum Eumenis præfectum, in Cotyis fines impetum fecisse: & regionem, Marenen quam vocant, cepisse. Itaque, dimittendum Cotyn ad sua tuenda ratus, magnis proficiscentem donis prosequitur. ducenta talenta, semestre stipendium, equitatui numerat, quum primò annuum dare constituisset. Consul, postquam profectum Persea audivit, ad Gonnum castra movet, si potiri oppido posset. Ante ipsa Tempe in faucibus situm, Macedoniæ claustra tutissima præbet, & in Thessaliam opportunum Macedonibus decursum. Quum & loco & præsidio valido inexpugnabilis res esset, abstitit incepto. In Perrhæbiam flexis itineribus, Mallœâ primo impetu captâ ac direptâ, Tripoli aliâque Perrhæbiâ receptâ, Larissam rediit. inde Eumene atque Attalo domum remissis, Misagenem Numidasque in hiberna in proximis Thessalis urbibus distribuit. & partem exercitûs ita per totam Thessaliam divisit, ut & hiberna commoda omnes haberent, & præsidio urbibus essent. Q. Mucium legatum cum duobus millibus ad obtinendam Ambraciam misit. Græcarum civitatium socios omnes præter Achæos dimisit. cum exercitûs parte profectus in Achaiam Phthiotim, Pteleum desertum fugâ oppidanorum diruit à fundamentis, Antrona voluntate colentium recepit. Ad Larissam deinde exercitum admovit. urbs deserta erat; in arcem omnis multitudo concesserat: eam oppugnare aggreditur. Primi omnium

num Macedones, regium præsidium, metu excesserant. à quibus relicti oppidani in deditionem extemplo veniunt. Dubitari inde, utrùm Demetrias priùs aggredienda foret, an in Bœotia adspiciendæ res. Thebani, vexantibus eos Coronæis, in Bœotiam arcessebant. ad horum preces, quia hibernis aptior regio, quàm Magnesia erat, in Bœotiam duxit.

LIBER XLIII.

EPITOME.

II. *Prætores aliquot, eo quòd avarè & crudeliter provincias administrâssent, damnati sunt.* IV, &c. *P. Licinius Crassus proconsul complures in Græcia urbes expugnavit, & crudeliter diripuit. ob id captivi, qui ab eo sub corona venierant, ex senatusconsulto postea restituti sunt. Item à præfectis classium Romanarum multa impotenter in socios facta.* XVIII, &c. *Res præterea à Perseo rege in Thracia prosperè gestas continet, victis Dardanis, & Illyrico, cujus rex erat Gentius. Motus, qui in Hispania ab Olonico factus erat, ipso interempto consedit.* XV. *M. Æmilius Lepidus à censoribus princeps in senatu lectus.*

I. EADEM æstate, quâ in Thessalia equestri pugnâ vicere Romani, legatus, in Illyricum à consule missus, opulenta duo oppida vi atque armis coëgit in deditionem; omniaque iis sua concessit, ut opinione clementiæ eos, qui Carnuntem munitam urbem incolebant, alliceret. postquam nec, ut dederent se, compellere, neque capere obsidendo poterat; ne duabus oppugnationibus nequicquam fati-

LXVII. Hic dies & Romanis refecit animos, & Persea perculit, ut, dies paucos ad Mopsium moratus, sepulturæ maximè militum amissorum curâ, præsidio satis valido ad Gonnum relicto, in Macedoniam reciperet copias. Timotheum quendam ex regiis præfectis cum modica manu relinquit ad Philam, jussum Magnetas & propinquos tentare. Quum Pellam venisset, exercitu in hiberna dimisso, ipse cum Cotye Thessalonicam est profectus. Eò fama affertur, Atlesbim regulum Thracum, & Corragum Eumenis præfectum, in Cotyis fines impetum fecisse: & regionem, Marenen quam vocant, cepisse. Itaque, dimittendum Cotyn ad sua tuenda ratus, magnis proficiscentem donis prosequitur. ducenta talenta, semestre stipendium, equitatui numerat, quum primò annuum dare constituisset. Consul, postquam profectum Persea audivit, ad Gonnum castra movet, si potiri oppido posset. Ante ipsa Tempe in faucibus situm, Macedoniæ claustra tutissima præbet, & in Thessaliam opportunum Macedonibus decursum. Quum & loco & præsidio valido inexpugnabilis res esset, abstitit incepto. In Perrhæbiam flexis itineribus, Mallœâ primo impetu captâ ac direptâ, Tripoli aliâque Perrhæbiâ receptâ, Larissam rediit. inde Eumene atque Attalo domum remissis, Misagenem Numidasque in hiberna in proximis Thessalis urbibus distribuit. & partem exercitûs ita per totam Thessaliam divisit, ut & hiberna commoda omnes haberent, & præsidio urbibus essent. Q. Mucium legatum cum duobus millibus ad obtinendam Ambraciam misit. Græcarum civitatium socios omnes præter Achæos dimisit. cum exercitûs parte profectus in Achaiam Phthiotim, Pteleum desertum fugâ oppidanorum diruit à fundamentis, Antrona voluntate colentium recepit. Ad Larissam deinde exercitum admovit. urbs deserta erat; in arcem omnis multitudo concesserat: eam oppugnare aggreditur. Primi omnium

rum Macedones, regium præsidium, metu excesserant. à quibus relicti oppidani in deditionem extemplo veniunt. Dubitari inde, utrùm Demetrias priùs aggredienda foret, an in Bœotia adspiciendæ res. Thebani, vexantibus eos Coronæis, in Bœotiam arcessebant. ad horum preces, quia hibernis aptior regio, quàm Magnesia erat, in Bœotiam duxit.

LIBER XLIII.

EPITOME.

II. *Prætores aliquot, eo quòd avarè & crudeliter provincias administrâssent, damnati sunt.* IV, &c. *P. Licinius Crassus proconsul complures in Græcia urbes expugnavit, & crudeliter diripuit. ob id captivi, qui ab eo sub corona venierant, ex senatusconsulto postea restituti sunt. Item à præfectis classium Romanarum multa impotenter in socios facta.* XVIII, &c. *Res præterea à Perseo rege in Thracia prosperè gestas continet, victis Dardanis, & Illyrico, cujus rex erat Gentius. Motus, qui in Hispania ab Olonico factus erat, ipso interempto consedit.* XV. *M. Æmilius Lepidus à censoribus princeps in senatu lectus.*

I. EADEM æstate, quâ in Thessalia equestri pugnâ vicere Romani, legatus, in Illyricum à consule missus, opulenta duo oppida vi atque armis coëgit in deditionem; omniaque iis sua concessit, ut opinione clementiæ eos, qui Carnuntem munitam urbem incolebant, alliceret. postquam nec, ut dederent se, compellere, neque capere obsidendo poterat; ne duabus oppugnationibus nequicquam fati-

gatas miles esset, quas prius intactas urbes reliquerat, diripuit. Alter consul C. Cassius nec in Gallia, quam sortitus erat, memorabile quicquam gessit: & per Illyricum ducere legiones in Macedoniam vano incepto est conatus. Ingressum hoc iter consulem senatus ex Aquileiensium legatis cognovit: qui, querentes coloniam suam novam & infirmam, necdum satis munitam, inter infestas nationes Istrorum & Illyriorum esse, quum peterent, ut senatus curæ haberet, quomodo ea colonia muniretur, interrogati, vellentne eam rem C. Cassio consuli mandari? responderunt, Cassium, Aquileiam indicto exercitu, profectum per Illyricum in Macedoniam esse. Ea res primò incredibilis visa: & pro se quisque credere, Carnis forsitan aut Istris bellum illatum. Tum Aquileienses, nihil se ultrà scire, nec audere affirmare, quàm triginta dierum frumentum militi datum; & duces, qui ex Italia itinera in Macedoniam nossent, conquisitos abductosque. Enimvero senatus indignari, tantum consulem ausum, ut suam provinciam relinqueret, in alienam transiret; exercitum novo periculoso itinere inter exteras gentes duceret, viam tot nationibus in Italiam aperiret. Decernunt frequentes, ut C. Sulpicius prætor tres ex senatu nominet legatos, qui eo die proficiscantur ex urbe; &, quantum accelerare possent, Cassium consulem, ubicunque sit, persequantur; nuncient, ne bellum cum ulla gente moveat, nisi cum qua senatus gerendum censuerat. Legati hi profecti, M. Cornelius Cethegus, M. Fulvius, P. Marcius Rex. Metus de consule atque exercitu distulit eo tempore muniendæ Aquileiæ curam.

II. Hispaniæ deinde utriusque legati aliquot populorum in senatum introducti. Ii, de magistratuum Romanorum avaritia superbiaque conquesti, nisi genibus ab senatu petierunt, ne se socios fœdiùs spoliari vexarique, quàm hostes, patiantur. Quum & alia indi-

gna

gna quererentur, manifestum autem esset, pecunias captas; L. Canuleio prætori, qui Hispaniam sortitus erat, negotium datum est, ut in singulos, à quibus Hispani pecunias peterent, quinos recuperatores ex ordine senatorio daret, patronosque, quos vellent, sumendi potestatem faceret. Vocatis in curiam legatis recitatum est senatusconsultum, jussique nominare patronos: quatuor nominaverunt, M. Porcium Catonem, P. Cornelium, Cn. F. Scipionem, L. Æmilium, L. F. Paullum, C. Sulpicium Gallum. Cum M. Titinio primùm, qui prætor A. Manlio, M. Junio consulibus in citeriore Hispania fuerat, recuperatores sumpserunt. Bis ampliatus, tertiò absolutus est reus. Dissensio inter duarum provinciarum legatos est orta: citerioris Hispaniæ populi M. Catonem & Scipionem; ulterioris L. Paullum & Gallum Sulpicium patronos sumpserunt. Ad recuperatores adducti à citerioribus populis P. Furius Philus, ab ulterioribus M. Matienus. Ille Sp. Postumio, Q. Mucio consulibus triennio antè, hic biennio priùs, L. Postumio, M. Popillio consulibus, prætor fuerat. Gravissimis criminibus accusati ambo ampliatique: quum dicenda de integro causa esset, excusati exsilii causâ solum vertisse. Furius Præneste, Matienus Tibur exsulatum abierunt. Fama erat, prohiberi à patronis nobiles ac potentes compellare; auxitque eam suspicionem Canuleius prætor, quòd, omissâ eâ re, delectum habere instituit. dein repentè in provinciam abiit, ne plures ab Hispanis vexarentur. Ita, præteritis silentio obliteratis, in futurum consultum ab senatu Hispanis, quòd impetrârunt, ne frumenti æstimationem magistratus Romanus haberet; neve cogeret vicesimas vendere Hispanos, quanti ipse vellet; & ne præfecti in oppida sua ad pecunias cogendas imponerentur.

III. Et alia novi generis hominum ex Hispania legatio venit, ex militibus Romanis & ex Hispanis mu-

lieribus, cum quibus connubium non esset, natos se memorantes, supra quatuor millia hominum, orabant, ut sibi oppidum, in quo habitarent, daretur. Senatus decrevit, *utì nomina sua apud L. Canuleium profiterentur: eorumque si quos manumisisset, eos Cartejam ad Oceanum deduci placere. Qui Cartejensium domi manere vellent, potestatem fore, utì numero colonorum essent, agro assignato. Latinam eam coloniam fuisse, libertinorumque appellari.* Eodem tempore ex Africa & Gulussa, Masinissæ regis filius, legatus patris, & Karthaginienses venerunt. Gulussa prior in senatum introductus, &, quæ missa erant ad bellum Macedonicum à patre suo, exposuit; &, si qua præterea vellent imperare, præstaturum merito populi Romani est pollicitus: & monuit Patres conscriptos, ut à fraude Karthaginiensium caverent. *classis eos magnæ parandæ consilium cepisse; specie pro Romanis, & adversus Macedonas: ubi ea parata instructaque esset, ipsorum fore potestatis, quem hostem aut socium habeant.*

* * *

IV. *** tantum pavorem ingressi castra, ostentantes capita, fecerunt, ut, si admotus extemplo exercitus foret, capi castra potuerint. Tum quoque fuga ingens facta est: & erant, qui legatos mittendos ad pacem precibus petendam censerent: civitatesque complures, eo nuncio audito, in deditionem venerunt. quibus purgantibus sese, culpamque in duorum amentiam conferentibus, qui se ultro ad pœnam ipsi obtulissent, quum veniam dedisset prætor; profectus extemplo ad alias civitates, omnibus imperata facientibus, quieto exercitu pacatum agrum, qui paulo antè ingenti tumultu arserat, peragravit. Hæc lenitas prætoris, quâ sine sanguine ferocissimam gentem domuerat, eo gratior plebi Patribusque fuit, quo crudeliùs avariúsque in Græcia bellatum, & ab consule Licinio & ab Lucretio prætore, erat. Lucretium tribuni plebis absentem concionibus assiduis lacerabant, quum reipu-

blicæ

blicæ causâ abesse excusaretur: sed tum adeo vicina etiam inexplorata erant, ut is eo tempore in agro suo Antiati esset, aquamque ex manubiis Antium ex flumine Loracinæ duceret. Id opus centum triginta millibus æris locâsse dicitur. tabulis quoque pictis ex præda fanum Æsculapii exornavit. Invidiam infamiamque ab Lucretio averterunt in Hortensium successorem ejus Abderitæ legati, flentes ante curiam, querentesque, *oppidum suum ab Hortensio expugnatum ac direptum esse. Causam excidii fuisse urbi, quòd, quum centum millia denariûm & tritici quinquaginta millia modiûm imperaret, spatium petierunt, quo de ea re & ad Hostilium consulem, & Romam mitterent legatos. Vixdum ad consulem se pervenisse, & audisse oppidum expugnatum, principes securi percussos, sub corona ceteros venisse.* Indigna senatui visa: decreveruntque eadem de Abderitis, quæ de Coronæis decreverant priore anno; eademque pro concione edicere Q. Mænium prætorem jusserunt. Et legati duo, C. Sempronius Blæsus, Sex. Julius Cæsar, ad restituendos in libertatem Abderitas missi. Iisdem mandatum, ut & Hostilio consuli & Hortensio prætori nunciarent, senatum Abderitis injustum bellum illatum, conquirique omnes, qui in servitute sint, & restitui in libertatem, æquum censere.

V. Eodem tempore de C. Cassio, qui consul priore anno fuerat, tum tribunus militum in Macedonia cum A. Hostilio erat, querelæ ad senatum delatæ sunt, & legati regis Gallorum Cincibili venerunt. Frater ejus verba in senatu fecit, questus, Alpinorum populorum agros sociorum suorum depopulatum C. Cassium esse, & inde multa millia hominum in servitutem abripuisse. Sub id tempus Carnorum, Istrorumque, & Iapydum legati venerunt: *Duces sibi ab consule Cassio primùm imperatos, qui in Macedoniam ducenti exercitum iter monstrarent: pacatum ab se, tanquam ad aliud bellum gerendum, abisse: inde ex medio regressum itinere hostiliter pera-*

lieribus, cum quibus connubium non esset, natos se memorantes, supra quatuor millia hominum, orabant, ut sibi oppidum, in quo habitarent, daretur. Senatus decrevit, *utì nomina sua apud L. Canuleium profiterentur: eorumque si quos manumisisset, eos Cartejam ad Oceanum deduci placere. Qui Cartejensium domi manere vellent, potestatem fore, utì numero colonorum essent, agro assignato. Latinam eam coloniam fuisse, libertinorumque appellari.* Eodem tempore ex Africa & Gulussa, Masinissæ regis filius, legatus patris, & Karthaginienses venerunt. Gulussa prior in senatum introductus, &, quæ missa erant ad bellum Macedonicum à patre suo, exposuit; &, si qua præterea vellent imperare, præstaturum merito populi Romani est pollicitus: & monuit Patres conscriptos, ut à fraude Karthaginiensium caverent: *classis eos magnæ parandæ consilium cepisse; specie pro Romanis, & adversus Macedonas: ubi ea parata instructaque esset, ipsorum fore potestatis, quem hostem aut socium habeant.*

* * *

IV. *** tantum pavorem ingressi castra, ostentantes capita, fecerunt, ut, si admotus extemplo exercitus foret, capi castra potuerint. Tum quoque fuga ingens facta est: & erant, qui legatos mittendos ad pacem precibus petendam censerent: civitatesque complures, eo nuncio audito, in deditionem venerunt. quibus purgantibus sese, culpamque in duorum amentiam conferentibus, qui se ultro ad pœnam ipsi obtulissent, quum veniam dedisset prætor; profectus extemplo ad alias civitates, omnibus imperata facientibus, quieto exercitu pacatum agrum, qui paulo antè ingenti tumultu arserat, peragravit. Hæc lenitas prætoris, quâ sine sanguine ferocissimam gentem domuerat, eo gratior plebi Patribusque fuit, quo crudeliùs avariúsque in Græcia bellatum, & ab consule Licinio & ab Lucretio prætore, erat. Lucretium tribuni plebis absentem concionibus assiduis lacerabant, quum reipu-

blicæ causa abesse excusaretur: sed tum adeo vicina etiam inexplorata erant, ut is eo tempore in agro suo Antiati esset, aquamque ex manubiis Antium ex flumine Loracinæ duceret. Id opus centum triginta millibus æris locâsse dicitur. tabulis quoque pictis ex præda fanum Æsculapii exornavit. Invidiam infamiamque ab Lucretio averterunt in Hortensium successorem ejus Abderitæ legati, flentes ante curiam, querentesque, *oppidum suum ab Hortensio expugnatum ac direptum esse. Causam excidii fuisse urbi, quòd, quum centum millia denariûm & tritici quinquaginta millia modiûm imperaret, spatium petierunt, quo de ea re & ad Hostilium consulem, & Romam mitterent legatos. Vixdum ad consulem se pervenisse, & audisse oppidum expugnatum, principes securi percussos, sub corona ceteros venisse.* Indigna senatui visa: decreveruntque eadem de Abderitis, quæ de Coronæis decreverant priore anno; eademque pro concione edicere Q. Mænium prætorem jusserunt. Et legati duo, C. Sempronius Blæsus, Sex. Julius Cæsar, ad restituendos in libertatem Abderitas missi. Iisdem mandatum, ut & Hostilio consuli & Hortensio prætori nunciarent, senatum Abderitis injustum bellum illatum, conquirique omnes, qui in servitute sint, & restitui in libertatem, æquum censere.

V. Eodem tempore de C. Cassio, qui consul priore anno fuerat, tum tribunus militum in Macedonia cum A. Hostilio erat, querelæ ad senatum delatæ sunt, & legati regis Gallorum Cincibili venerunt. Frater ejus verba in senatu fecit, questus, Alpinorum populorum agros sociorum suorum depopulatum C. Cassium esse, & inde multa millia hominum in servitutem abripuisse. Sub id tempus Carnorum, Istrorumque, & Iapydum legati venerunt: *Duces sibi ab consule Cassio primùm imperatos, qui in Macedoniam ducenti exercitum iter monstrarent: pacatum ab se, tanquam ad aliud bellum gerendum, abisse: inde ex medio regressum itinere hostiliter pera-*

peragrasse fines suos: passim rapinasque & incendia facta: nec se ad id locorum scire, propter quam causam consuli pro hostibus fuerint. Et regulo Gallorum absenti, & his populis responsum est, *Senatum ea, quæ facta querantur, neque scisse futura, neque, si sint facta, probare. Sed, indicta causa damnari absentem consularem virum, injurium esse, quum is reipublicæ causa absit. Ubi ex Macedonia redisset C. Cassius, tum, si coram eum arguere vellent, cognita re senatum daturum operam, uti satisfiat.* Nec responderi tantum iis gentibus, sed legatos mitti, duos ad regulum trans Alpes, tres circa eos populos placuit, qui indicarent, quæ Patrum sententia esset. Munera mitti legatis ex binis millibus æris censuerunt. duobus fratribus regulis hæc præcipua, torques duo ex quinque pondo auri facti, & vasa argentea quinque ex viginti pondo, & duo equi phalerati cum agasonibus, & equestria arma ac sagula; & comitibus eorum vestimenta liberis servisque. Hæc missa: illa petentibus data, ut denorum equorum iis commercium esset, educendique ex Italia potestas fieret. legati cum Gallis missi trans Alpes, C. Lælius, M. Æmilius Lepidus; ad ceteros populos C. Sicinius, P. Cornelius Blasio, T. Memmius.

VI. Multarum simul Græciæ Asiæque civitatium legati Romam convenerunt. Primi Athenienses introducti: ii, *se, quod navium habuerint militumque, P. Licinio consuli & C. Lucretio prætori misisse* exposuerunt, *quibus eos non usos frumenti sibi centum millia imperasse: quod, quanquam sterilem terram arent, ipsosque etiam agrestes peregrino frumento alerent, tamen, ne deessent officio, confecisse; & alia, quæ imperarentur, præstare paratos esse.* Milesii, nihil præstitisse memorantes, si quid imperare ad bellum senatus vellet, præstare se paratos esse, polliciti sunt. Alabandenses templum Urbis Romæ se fecisse commemoraverunt, ludosque anniversarios ei Divæ instituisse: & coronam auream quinquaginta

pondo,

pondo, quam in Capitolio ponerent, donum Jovi optimo maximo, attulisse, & scuta equestria trecenta; ea, qui jussissent, tradituros. Donum ut in Capitolio ponere, & sacrificare liceret, petebant. Hoc Lampsaceni, octoginta pondo coronam afferentes, petebant, commemorantes, *Discessisse se à Perseo, postquam Romanus exercitus in Macedoniam venisset, quum sub ditione Persei, & antè Philippi fuissent. Pro eo, & quòd imperatoribus Romanis omnia præstitissent, id se tantùm orare, ut in amicitiam populi Romani reciperentur : &, si pax cum Perseo fieret, exciperentur, ne in regiam potestatem reciperentur.* Ceteris legatis comiter responsum ; Lampsacenos in sociorum formulam referre Q. Mænius prætor jussus, munera omnibus in singulos binûm millium æris data. Alabandenses scuta reportare ad A. Hostilium consulem in Macedoniam jussi. Et ex Africa legati simul Karthaginiensium, tritici decies centum millia & hordei quingenta indicantes se ad mare devecta habere, ut, quò senatus censuisset, deportarent. *Id munus officiumque suum scire minus esse, quàm pro meritis populi Romani & voluntate sua : sed sæpe aliàs, bonis in rebus utriusque populi, se gratorum fideliumque sociorum muneribus functos esse.* Item Masinissæ legati, tritici eandem summam polliciti, & mille & ducentos equites, duodecim elephantos : &, si quid aliud opus esset, uti imperaret senatus : æquè propenso animo, ac quæ ipse ultro pollicitus sit, præstaturum esse. Gratiæ & Karthaginiensibus & regi actæ ; rogatique, ut ea, quæ pollicerentur, ad Hostilium consulem in Macedoniam deportarent. Legatis in singulos binûm millium æris munera missa.

VII. Crotoniensium legatis, commemorantibus, se, quantum sibi imperatum à P. Licinio consule esset sagittariorum, in Macedoniam misisse, quum interrogati non inficiarentur, *Apud Persea majorem numerum sagittariorum, quàm apud Romanos, militare,* responsum est ;

Si

& Cretenses bene ac graviter destinarent potiorem populi Romani, quàm regis Persei, amicitiam habere; senatum quoque Romanum iis, tanquam certis sociis, responsum daturum esse. Interea nunciarent suis, placere senatui, dare operam Cretenses, ut, quos milites intra præsidia regis Persei haberent, eos primo quoque tempore domum revocarent. Cretensibus cum hoc responso dimissis, Chalcidenses vocati; quorum legatio ipso introitu, ob id quòd Miccio princeps eorum pedibus captus lecticâ est introlatus, ultimæ necessitatis extemplo visa res: in qua ita affecto excusatio valetudinis, aut ne ipsi quidem petenda visa foret, aut data petenti non esset. Quum sibi nihil vivi reliquum, præterquam linguam ad deplorandas patriæ suæ calamitates, præfatus esset, exposuit civitatis primùm suæ benefacta, & vetera, & ea, quæ Persei bello præstitissent ducibus exercitibusque Romanis: tum quæ primò C. Lucretius in populares suos prætor Romanus superbè, avarè, crudeliter fecisset: deinde quæ tum cùm maximè L. Hortensius faceret. Quemadmodum omnia sibi, etiam iis, quæ patiantur, tristiora, patienda esse ducant potiùs, quàm se dedant Persi. *Quòd ad Lucretium Hortensiumque attineret, scire, tutius fuisse claudere portas, quàm in urbem eos accipere. Qui exclusissent eos, Emathiam, Amphipolim, Maroneam, Ænum, incolumes esse: apud se templa omnibus ornamentis compilata; spoliataque sacrilegiis C. Lucretium navibus Antium devexisse, libera corpora in servitutem abrepta, fortunas sociorum populi Romani direptas esse, & quotidie diripi. Nam, ex instituto C. Lucretii, Hortensium quoque in tectis hieme pariter atque æstate navales socios habere, & domos suas plenas turbâ nauticâ esse; versari inter se, conjuges, liberosque suos, quibus nihil neque dicere pensi, neque facere.*

VIII. Arcessere in senatum Lucretium placuit, ut disceptaret coràm, purgaretque sese. Ceterùm multo plura præsens audivit, quàm in absentem jacta erant:

& graviores potentioresque accessere accusatores duo tribuni plebis, M'. Juventius Thalna & Cn. Aufidius. Ii non in senatu modò eum lacerârunt, sed in concionem etiam pertracto, multis objectis probris, diem dixerunt. Senatûs jussu Chalcidensibus Q. Mænius prætor respondit: *Quæ bene meritos sese, & antè, & in eo bello, quod geratur, de populo Romano dicant, ea & scire vera eos referre senatum, &, perinde ac debeant, grata esse. Quæ facta à C. Lucretio, fierique ab L. Hortensio prætoribus Romanis querantur; ea neque facta, neque fieri voluntate senatûs, quem non posse existimare? qui sciat, bellum Persi, & antè Philippo patri ejus, intulisse populum Romanum pro libertate Græciæ: non ut ea à magistratibus sociis atque amicis paterentur. Literas se ad L. Hortensium prætorem daturos esse; quæ Chalcidenses querantur acta, ea senatui non placere: si qui in servitutem liberi venissent, ut eos conquirendos primo quoque tempore, restituendosque in libertatem curaret: sociorum navalium neminem, præter magistros, in hospitia deduci æquum censere.* Hæc Hortensio jussu senatûs scripta. Munera binûm millium æris legatis missa, & vehicula Mictioni publicè locata, quæ eum Brundisium commodè pervcherent. C. Lucretium, ubi dies, quæ dicta erat, venit, tribuni ad populum accusârunt, multamque decies centum millium æris dixerunt. Comitiis habitis, omnes quinque & triginta tribus eum condemnârunt.

IX. In Liguribus eo anno nihil memorabile gestum. nam nec hostes moverunt arma, neque consul in agrum eorum legiones induxit: &, satis explorata pace ejus anni, milites duarum legionum Romanarum intra dies sexaginta, quàm in provinciam venit, dimisit. sociorum nominis Latini exercitu maturè in hiberna Lunam & Pisas deducto, ipse cum equitibus Galliæ provinciæ pleraque oppida adiit. Nusquam alibi, quàm in Macedonia, bellum erat: suspectum tamen & Gentium Illyriorum regem habebant. itaque

&

& octo naves ornatas à Brundisio senatus censuit mittendas ad C. Furium legatum Issam, qui cum præsidio duarum Issensium navium insulæ præerat. duo millia militum in eas naves sunt imposita. quæ Q. Mænius prætor ex senatusconsulto in ea parte Italiæ, quæ objecta Illyrico est, conscripsit: & consul Hostilius Ap. Claudium in Illyricum cum quatuor millibus peditum misit, ut accolas Illyrici tutarentur. qui, non contentus iis, quas adduxerat, copiis, auxilia ab sociis corrogando, ad octo millia hominum vario genere armavit: peragratáque omni ea regione, ad Lychnidum Dassaretiorum consedit.

II. Haud procul inde Uscana oppidum finium plerumque Persei erat. decem millia civium habebat, & modicam, custodiæ causâ, Cretensium præsidium. Inde nuncii ad Claudium occulti veniebant. *Si propius copias admovisset, paratos fore, qui proderent urbem. Et operæ pretium esse; non se amicosque tantum, sed etiam milites prædâ expleturum.* Spes cupiditati admota ita occæcavit animum, ut nec ex iis, qui venerunt, quemquam retineret: nec obsides, pignus futuros furto & fraude agendæ rei, posceret; nec mitteret exploratum; nec fidem acciperet. die tantùm statutâ profectus à Lychnido, duodecim millia ab urbe, ad quam tendebat, posuit castra. Quartâ inde vigiliâ signa movit, mille ferme ad præsidium castrorum relictis: incompositi, longo agmine effusi, infrequentes, quum nocturnus error dissiparet, ad urbem pervenerunt. Crevit neglegentia, postquam neminem armatum in muris viderunt. Ceterùm, ubi primùm sub jactu teli fuerunt, duabus simul portis erumpitur; & ad clamorem erumpentium ingens strepitus è muris ortus, ululantium mulierum cum crepitu undique æris: & incondita multitudo, turbâ immixta servili, variis vocibus personabat. Hic tam multiplex undique objectus terror effecit, ne sustinere primam procellam eruptionis

ptionis Romani possent. Itaque fugientes plures, quàm pugnantes, interempti sunt: vix duo millia hominum cum ipso legato in castra perfugerunt. Quo longius iter in castra erat, eo plures fessos consectandi hostibus copia fuit. Ne moratus quidem in castris Appius, ut suos dissipatos fugâ colligeret, (quæ res palatis per agros saluti fuisset) ad Lychnidum protinus reliquias cladis reduxit.

XI. Hæc & alia, haud prospere in Macedonia gesta, ex Sex. Digitio tribuno militum, qui sacrificii causâ Romam venerat, sunt audita. Propter quæ veriti Patres, ne qua major ignominia acciperetur, legatos in Macedoniam, M. Fulvium Flaccum, & M. Caninium Rebilum, miserunt, qui comperta, quæ agerentur, referrent: & ut A. Hostilius consul comitia consulibus subrogandis ita ediceret, uti mense Januario comitia haberi possent, & ut primo quoque tempore in urbem rediret. Interim M. Recio prætori mandatum, ut edicto senatores omnes ex tota Italia (nisi qui reipublicæ causâ abessent) Romam revocaret: Qui Romæ essent, ne quis ultra mille passuum ab Roma abesset. Ea, uti senatus censuit, sunt facta. Comitia consularia ante diem quintum Kalendas Septembres fuere. Creati consules sunt Q. Marcius Philippus iterum & Cn. Servilius Cæpio. post diem tertium prætores sunt facti C. Decimius, M. Claudius Marcellus, C. Sulpicius Gallus, C. Marcius Figulus, Ser. Cornelius Lentulus, P. Fontejus Capito. Designatis prætoribus, præter duas urbanas, quatuor provinciæ sunt decretæ; Hispania, & Sardinia, & Sicilia, & classis. Legati ex Macedonia, exacto admodum mense Februario, redierunt. Hi, quas res eâ æstate prospere gessisset rex Perseus, referebant, quantusque timor socios populi Romani cepisset, tot urbibus in potestatem regis redactis. *Exercitum consulis infrequentem commeatibus vulgò datis per ambitionem esse: culpam ejus rei consulem*

consulem in tribunos militum, contrà illos in consulem conferre. Ignominiam, Claudii temeritate acceptam, elevare eos Patres acceperunt, qui perpaucos Italici generis, & magna ex parte tumultuario delectu conscriptos ibi milites amissos referebant. Consules designati, ubi primùm magistratum inissent, de Macedonia referre ad senatum jussi: destinatæque provinciæ iis sunt Italia & Macedonia. Hoc anno intercalatum est: tertio die post Terminalia Kalendæ intercalares fuere. Sacerdotes intra eum annum mortui, L. Flamininus. ** pontifices duo decesserunt, L. Furius Philus & C. Livius Salinator. in locum Furii T. Manlium Torquatum, in Livii M. Servilium pontifices legerunt.

XLII. Principio insequentis anni quum consules novi Q. Marcius & Cn. Servilius de provinciis retulissent, primo quoque tempore aut comparare eos inter se Italiam & Macedoniam, aut sortiri placuit. Priusquam id sors cerneret, in incertum, ne quid gratia momenti faceret, in utramque provinciam, quod res desideraret supplementi, decerni. In Macedoniam peditum Romanorum sex millia, sociorum nominis Latini sex millia: equites Romanos ducentos quinquaginta, socios trecentos. Veteres milites dimitti, ita ut in singulas Romanas legiones ne plus sena millia peditum, treceni equites essent. Alteri consuli nullus certus finitus numerus civium Romanorum, quem in supplementum legeret. id modò finitum, ut duas legiones scriberet, quæ quina millia peditum & ducenos haberent, equites trecenos. Latinorum major, quàm collegæ, decretus numerus: peditum decem millia & sexcenti equites. quatuor præterea legiones scribi jussæ, quæ, si quò opus esset, educerentur. Tribunos his, non permissum, ut consules facerent: populus creavit. Sociis nominis Latini sexdecim millia peditum, & mille equites imperati. Hunc exercitum parari tantùm placuit, ut exiret, si quò res posceret. Macedonia maximè curam præbebat.

bebat. in classem mille socii navales cives Romani libertini ordinis, ex Italia * scribi jussi; totidem ut ex Sicilia scriberentur: &, cui ea provincia evenisset, mandatum, ut eos in Macedoniam, ubicunque classis esset, deportandos curaret. In Hispaniam tria millia peditum Romanorum in supplementum, trecenti equites decreti. Finitus ibi quoque in legiones militum numerus, peditum quina millia, treceni & triceni equites. Et sociis imperare prætor, cui Hispania obvenisset, jussus quatuor millia peditum, & trecentos equites.

XIII. Non sum nescius, ab eadem neglegentia, quâ nihil Deos portendere vulgò nunc credant, neque nunciari admodum nulla prodigia in publicum, neque in annales referri. ceterùm & mihi, vetustas res scribenti, nescio quo pacto, antiquus fit animus; & quædam religio tenet, quæ illi prudentissimi viri publicè suscipienda censuerint, ea pro dignis habere, quæ in meos annales referam. Anagniâ duo prodigia eo anno sunt nunciata; facem in cœlo conspectam, & bovem feminam locutam publicè ali. Minturnis quoque per eos dies cœli ardentis species affulserat. Reate imbri lapidavit. Cumis in arce Apollo triduum ac tres noctes lacrimavit. in urbe Romana duo æditui nunciârunt, alter, in æde Fortunæ anguem jubatum à compluribus visum esse: alter, in æde Primigeniæ Fortunæ, quæ in colle est, duo diversa prodigia; palmam in area enatam, & sanguine interdiu pluisse. Duo non suscepta prodigia sunt, alterum quòd in privato loco factum esset, palmam enatam inpluvio suo T. Marcius Figulus nunciabat: alterum, quòd in loco peregrino, Fregellis in domo L. Atrei hasta, quam filio militi emerat, interdiu plus duas horas arsisse, ita ut nihil ejus amburеret ignis, dicebatur. Publicorum prodigiorum causâ libri à decemviris aditi; quadraginta majoribus hostiis quibus Diis consules sacrificarent, & addiderunt,

runt, uti supplicatio fieret, cunctique magistratus circa omnia pulvinaria victimis majoribus sacrificarent, populusque coronatus esset. Omnia, uti decemviri præierunt, facta.

XIV. Censoribus deinde creandis comitia edicta sunt. petierunt censuram principes civitatis, C. Valerius Lævinus, L. Postumius Albinus, P. Mucius Scævola, M. Junius Brutus, C. Claudius Pulcher, Ti. Sempronius Gracchus. Hos duos censores creavit populus Romanus. Quum delectûs habendi major, quàm aliàs, propter Macedonicum bellum cura esset, consules plebem apud senatum accusabant, quòd & juniores non responderent. Adversus quos C. Sulpicius & M. Claudius tribuni plebis causam egerunt. *Non consulibus, sed ambitiosis consulibus, delectum difficilem esse. neminem invitum militem ab iis fieri. Id ita ut esse scirent & Patres conscripti, pratores, quibus & vis imperii minor & auctoritas esset, delectum, si ita senatui videretur, perfecturos esse.* Id prætoribus magnâ Patrum * non sine sugillatione consulum, mandatum est. Censores, ut eam rem adjuvarent, ita in concione edixerunt, *Legem censui censendo dicturos esse, ut, prater commune omnium civium jusjurandum, hæc adjurarent: Tu minor annis sex & quadraginta es, tuque ex edicto C. Claudii, Ti. Sempronii censorum ad delectum prodito: &, quoticscunque delectus erit, quem hic censores magistratum habebunt, si miles factus non eris, in delectu prodibis.* Item, quia fama erat, multos ex Macedonicis legionibus, incertis commeatibus per ambitionem imperatorum ab exercitu abesse, edixerunt de militibus, P. Ælio, C. Popillio consulibus, postve eos consules in Macedoniam scriptis, *Ut, qui eorum in Italia essent, intra dies triginta, censi priùs apud sese, in provinciam redirent. qui in patris aut avi potestate essent, eorum nomina ad se ederentur. Missorum quoque causas sese cognituros esse: &, quorum ante emerita stipendia gratiosa missio sibi visa esset, eos milites fieri jussuros.* Hoc edicto literisque

litterisque censorum per fora & conciliabula dimissis, tanta multitudo juniorum Romam convenit, ut gravis urbi turba insolita esset.

XV. Præter delectum eorum, quos in supplementum mitti oportebat, quatuor à C. Sulpicio prætore scriptæ legiones sunt, intraque undecim dies delectus est perfectus. Consules deinde sortiti provincias sunt. nam prætores propter jurisdictionem maturiùs sortiti erant. Urbana C. Sulpicio, peregrina C. Decimio obtigerat, Hispaniam M. Claudius Marcellus, Siciliam Ser. Cornelius Lentulus, Sardiniam P. Fontejus Capito, classem C. Marcius Figulus erat sortitus. Consulum Cn. Servilio Italia, Q. Marcio Macedonia obvenit. Latinisque actis, Marcius extemplo est profectus. Cæpione deinde referente ad senatum, quas ex novis legionibus duas legiones secum in Galliam duceret, decrevere Patres, ut C. Sulpicius, M. Claudius prætores ex his, quas scripsissent, legionibus, quas videretur, consuli darent. Indignè patiente prætorum arbitrio consulem subjectum, dimisso senatu, ad tribunal prætorum stans postulavit, ex senatusconsulto destinarent sibi duas legiones. prætores consuli in eligendo arbitrium fecerunt. Senatum deinde censores legerunt: M. Æmilius Lepidus princeps ab tertiis jam censoribus lectus. Septem è senatu ejecti sunt. In censu accipiendo populi milites ex Macedonico exercitu, qui quàm multi abessent ab signis, census docuit, in provinciam cogebant: causas stipendiis missorum cognoscebant: &, cujus nondum justa missio visa esset, ita jusjurandum adigebant: *Ex tui animi sententia, tu ex edicto C. Claudii, Ti. Sempronii censorum in provinciam Macedoniam redibis, quod sine dolo malo facere poteris?*

XVI. In equitibus recensendis tristis admodum eorum atque aspera censura fuit: multis equos ademerunt. in ea re quum equestrem ordinem offendissent, flammam

nam invidiæ adjecere edicto, quo edixerunt, *Ne quis eorum, qui Q. Fulvio, A. Postumio censoribus publica vectigalia aut ultro tributa conduxissent, ad hastam suam accederet, sociusve aut affinis ejus conductionis esset.* Sæpe id querendo veteres publicani quum impetrare nequissent ab senatu, ut modum potestati censoriæ imponerent, tandem tribunum plebis P. Rutilium, ex rei privatæ contentione iratum censoribus, patronum causæ nacti sunt. Clientem libertinum parietem in Sacra via adversus ædes publicas demoliri jusserant, quòd publico inædificatus esset. appellati à privato tribuni. quum præter Rutilium nemo intercederet, censores ad pignora capienda miserunt, multamque pro concione privato dixerunt. Hinc contentione ortâ, quum veteres publicani se ad tribunum contulissent, rogatio repentè sub unius tribuni nomine promulgatur: *Quæ publica vectigalia, ultro tributa C. Claudius & Ti. Sempronius locâssent, ea rata locatio ne esset. de integro locarentur, & ut omnibus redimendi & conducendi promiscuè jus esset.* Diem ad ejus rogationem concilio tribunus plebis dixit. qui postquam venit, ut censores ad dissuadendum processerunt, Graccho dicente, silentium fuit. quum Claudio obstreperetur, audientiam facere præconem jussit. Eo facto, avocatam à se concionem tribunus questus, & in ordinem se coactum, ex Capitolio, ubi erat concilium, abiit. Postero die ingentes tumultus ciere. Ti. Gracchi primùm bona consecravit, quòd in multa pignoribusque ejus, qui tribunum appellâsset, intercessioni non parendo, se in ordinem coëgisset. C. Claudio diem dixit, quòd concionem ab se avocâsset, & utrique censori perduellionem se judicare pronunciavit, diemque comitiis à C. Sulpicio prætore urbano petiit. Non recusantibus censoribus, quì minus primo quoque tempore judicium de se populus faceret, in ante dies octavum & septimum Kalendas Octobres comitiis perduellionis dicta dies. Censores extemplo

templo in atrium Libertatis adſcenderunt: &, ibi ſignatis tabellis publicis, clauſoque tabulario, & dimiſſis ſervis publicis, negârunt, ſe priùs quidquam publici negotii geſturos, quàm judicium populi de ſe factum eſſet. Prior Claudius cauſam dixit: &, quum ex duodecim centuriis equitum octo cenſorem condemnâſſent, multæque aliæ primæ claſſis, extemplo principes civitatis in conſpectu populi, annulis aureis poſitis, veſtem mutârunt, ut ſupplices plebem circumirent. Maximè tamen ſententiam vertiſſe dicitur Ti. Gracchus, quòd, quum clamor undique plebis eſſet, periculum Graccho non eſſe, conceptis verbis juravit, ſi collega damnatus eſſet, non exſpectato de ſe judicio, comitem exſilii ejus futurum. Adeo tamen ad extremum ſpei venit reus, ut octo centuriæ ad damnationem defuerint. Abſoluto Claudio, tribunus plebis negavit ſe Gracchum morari.

XVII. Eo anno, poſtulantibus Aquileienſium legatis, ut numerum colonorum augeret, mille & quingentæ familiæ ex ſenatuſconſulto ſcriptæ, triumvirique, qui eas deducerent, miſſi ſunt, T. Annius Luſcus, P. Decius Subulo, M. Cornelius Cethegus. Eodem anno C. Popillius & Cn. Octavius legati, qui in Græciam miſſi erant, ſenatuſconſultum, Thebis primùm recitatum, per omnes Peloponneſi urbes circumtulerunt, *Ne quis ullam rem in bellum magiſtratibus Romanis conferret, præterquam quod ſenatus cenſuiſſet.* Hoc fiduciam in poſterum quoque præbuerat, levatos ſe oneribuſque impenſiſque, quibus, alia aliis imperantibus, exhauriebantur. Achaico concilio Argis agitato, benignè locuti auditique, egregià ſpe futuri ſtatûs fidiſſimâ gente relictâ, in Ætoliam trajecerunt. Ibi nondum quidem ſeditio erat, ſed omnia ſuſpecta, criminumque inter ipſos plena. ob quæ obſidibus poſtulatis, neque exitu rei impoſito, in Acarnaniam inde profecti legati ſunt. Thyrii concilium legatis Acarnanes dederunt.

derunt. Ibi quoque inter factiones erat certamen: quidam principum postulare, ut præsidia in urbes suas inducerentur adversus amentiam eorum, qui ad Macedonas gentem trahebant: pars recusare, ne, quod bello captis & hostibus mos esset, id pacatæ & sociæ civitates ignominiæ acciperent. Justa deprecatio hæc visa. Larissam ad Hostilium proconsulem (ab eo enim missi erant) legati redierunt. Octavium retinuit secum. Popillium cum mille ferme militibus in hiberna Ambraciam misit.

XVIII. Perseus, principio hiemis egredi Macedoniæ finibus non ausus, ne quà in regnum vacuum irrumperent Romani, sub tempus brumæ, quum inexsuperabiles ab Thessalia montes nivis altitudo facit, occasionem esse ratus frangendi finitimorum spes animosque, ne quid, averso se in Romanum bellum, periculi subesset, quum à Thracia pacem Cotys, ab Epiro Cephalus repentinà defectione à Romanis præstarent, Dardanos recèns domuisset bello, solum infestum esse Macedoniæ latus, quod ab Illyrico pateret, cernens, neque ipsis quietis Illyriis, & aditum præbentibus Romanis, si domuisset proximos Illyriorum, Gentium quoque regem jam diu dubium in societatem perlici posse, cum decem millibus peditum, quorum pars phalangitæ erant, & duobus millibus levium armatorum, & quingentis equitibus profectus, Stuberam venit. Inde frumento complurium dierum sumpto, jussoque apparatu oppugnandarum urbium sequi, tertio die ad Uscanam (Penestianæ terræ ea maxima urbs est) posuit castra: priùs tamen, quàm vim admoveret, missis, qui tentarent nunc præfectorum præsidii, nunc oppidanorum animos. erat autem ibi cum juventute Illyriorum Romanum præsidium. Postquam nihil pacati referebant, oppugnare est adortus, & coronà eam capere conatus est. quum sine intermissione interdiu noctuque alii aliis succedentes, pars scalas muris, i-

gnem

gnem portis inferrent, sustinebant tamen eam tempestatem propugnatores urbis; quia spes erat, neque hiemis vim diutiùs pati Macedonas in aperto posse, nec ab Romano bello tantum regi laxamenti fore, ut posset morari. Ceterùm, postquam vineas agi, turresque excitari viderunt, victa pertinacia est. nam, prætérquam quòd adversus vim pares non erant, ne frumenti quidem aut ullius alterius rei copia intus erat, ut in necopinata obsidione. Itaque quum spei nihil ad resistendum esset, C. Carvilius Spoletinus & C. Afranius à præsidio Romano missi, qui à Perseo peterent, primò, ut armatos suaque secum ferentes abire sineret; dein, si id minùs impetrarent, vitæ tantùm libertatisque fidem acciperent. Promissum id benigniùs est ab rege, quàm præstitum. exire enim sua secum efferentibus jussis primùm arma ademit. his urbe egressis, & Illyriorum cohors, (quingenti erant) & Uscanenses se urbemque dediderunt.

XIX. Perseus, præsidio Uscanæ imposito, multitudinem omnem deditorum, quæ propè numero exercitum æquabat, Stuberam abducit. Ibi Romanis, (quatuor millia autem hominum erant) præter principes, in custodiam civitatium divisis, Uscanensibus Illyriisque venditis, in Penestiam exercitum reducit ad Oæneum oppidum in potestatem redigendum. & alioqui opportunè situm, & transitus eà est in Labeates, ubi Gentius regnabat. Prætereunti frequens castellum, Draudacum nomine, peritorum quidam regionis ejus, *nihil Oæneo capto opus esse*, ait, *nisi in potestate & Draudacum sit. opportunius etiam ad omnia positum esse.* Admoto exercitu, omnes extemplo dediderunt sese. Quà spe celeriore deditione erectus, postquam animadvertit, quantus agminis sui terror esset, undecim alia castella eodem metu in potestatem redigit. ad perpauca vi opus fuit, cetera voluntate dedita: & in his recepti mille & quingenti dispositi per

præsidia milites Romani. Magno usui Carvilius Spoletinus erat in colloquiis, dicendo, nihil in ipsos sævitum. Ad Oæneum perventum est, quod sine justa oppugnatione capi non poterat; & majore aliquanto, quàm cetera, juventute, & validum oppidum mœnibus erat. & hinc amnis Artatus nomine, hinc mons præaltus & aditu difficilis cingebat. hæc spem ad resistendum oppidanis dabant. Perseus, circumvallato oppido, aggerem à parte superiore ducere instituit, cujus altitudine muros superaret. quod opus dum perficitur, crebris interim prœliis, quibus per excursiones & mœnia sua oppidani tutabantur, & opera hostium impediebant, magna eorum multitudo variis casibus absumpta est: &, qui supererant, labore diurno nocturnoque & vulneribus inutiles erant. Ubi primùm agger injunctus muro est, & cohors regia, quos Nicatoras appellant, transcendit, & scalis multis simul partibus impetus in urbem est factus. puberes omnes interfecti sunt: conjuges liberosque eorum in custodiam dedit: prædæ alia militum cessere. Stuberam inde victor revertens ad Gentium legatos, Pleuratum Illyrium, exsulantem apud se, & Aputeum Macedonem à Berœa, mittit. Iis mandat, ut exponerent æstatis ejus hiemisque acta sua adversus Romanos Dardanosque. adjicerent recentia in Illyrico hibernæ expeditionis opera. hortarentur Gentium in amicitiam secum & cum Macedonibus jungendam.

XX. Hi, transgressi jugum Scordi montis, per Illyrici solitudines, quas de industria populando Macedones fecerant, ne transitus faciles Dardanis in Illyricum aut Macedoniam essent, Scodram labore ingenti tandem pervenerunt. Lissi rex Gentius erat. eò acciti legati, mandata exponentes, benignè auditi sunt: qui responsum sine effectu tulerunt; *Voluntatem sibi non deesse ad bellandum cum Romanis: ceterùm ad conandum id, quod velit, pecuniam maximè deesse.* Hæc Stuberam retulere

lere regi, tum maximè captivos ex Illyrico vendenti. Extemplo iidem legati, addito Glaucià ex numero custodum corporis, remittuntur fine mentione pecuniæ, quâ unâ barbarus inops impelli ad bellum poterat. Ancyram inde populatus Perfeus, in Peneftas rurfum exercitum reducit: firmatifque Ufcanæ, & circa eam per omnia caftella, quæ receperat, præfidiis, in Macedoniam fefe recipit.

XXI. L. Cœlius, legatus Romanus, præerat Illyrico: qui, moveri non aufus, quum in iis locis rex effet, poft profectionem demum ejus conatus in Peneftis Ufcanam recipere, à præfidio, quod ibi Macedonum erat, cum multis vulneribus repulfus, Lychnidum copias reduxit. Inde poft dies paucos M. Trebellium Fregellanum cum fatis valida manu in Peneftas mifit ad obfides ab his urbibus, quæ in amicitia cum fide permanferant, accipiendos. Procedere etiam in Parthinos (ii quoque obfides dare pepigerant) juffit: ab utraque gente fine tumultu exigi. Peneftarum obfides Apolloniam, Parthinorum Dyrrhachium (tum Epidamni magis celebre nomen Græcis erat) miffi. Ap. Claudius, acceptam in Illyrico ignominiam corrigere cupiens, Phanotem Epiri caftellum adortus oppugnare, & auxilia Athamanum Thefprotorumque, præter Romanum exercitum, ad fex millia hominum fecum adduxit: neque operæ pretium fecit, Clevâ, qui relictus à Perfeo erat, cum valido præfidio defendente. Et Perfeus, in Elimeam profectus, & circa eam exercitu luftrato, ad Stratum, vocantibus Epirotis, ducit. Stratus validiffima tum urbs Ætoliæ erat. fita eft fuper Ambracium finum, prope amnem Acheloum. Cum decem millibus peditum eò profectus eft & equitibus trecentis: quos pauciores propter anguftias viarum & afperitatem duxit. Tertio die quum perveniffet ad Citium montem, vix transgreffus propter altitudinem nivis, locum quoque caftris ægre invenit. Profectus inde,

de, magis quia manere non poterat, quàm quòd tolerabilis aut via aut tempestas esset, cum ingenti vexatione, præcipuè jumentorum, altero die ad templum Jovis, quem Nicæum vocant, posuit castra. Ad Arachthum inde flumen, itinere ingenti emenso, retentus altitudine amnis, mansit. Quo spatio temporis ponte perfecto, traductis copiis diei progressus iter, obvium Archidamum principem Ætolorum, per quem ei Stratus tradebatur, habuit.

XXII. Eo die ad finem agri Ætoli castra posita. Inde altero die ad Stratum perventum: ubi, prope Acheloum amnem castris positis, quum exspectaret, effusos omnibus portis Ætolos in fidem suam venturos, clausas portas, atque ipsa ea nocte, qua venerat, receptum Romanum præsidium cum C. Popillio legato invenit. Principes, qui præsentis Archidami auctoritate compulsi regem arcessierant, obviàm egresso Archidamo segniores facti, locum adversæ factioni dederant ad Popillium cum mille peditibus ab Ambracia arcessendum. In tempore & Dinarchus, præfectus equitum gentis Ætolorum, cum sexcentis peditibus & equitibus centum venit. Satis constabat, eum, tanquam ad Persea tendentem, Stratum venisse: mutato deinde cum fortuna animo, Romanis se, adversus quos venerat, junxisse. Nec Popillius securior, quàm debebat esse, inter tam mobilia ingenia erat. claves portarum custodiamque murorum suæ extemplo potestatis fecit: Dinarchum Ætolosque cum juventute Stratiorum in arcem per præsidii speciem amovit. Perseus, ab imminentibus superiori parti urbis tumulis tentatis colloquiis, quum obstinatos atque etiam telis procul arcentes videret, quinque millia passuum ab urbe trans Petitarum amnem posuit castra. Ibi consilio advocato, quum Archidamus Epirotarumque transfugæ retinerent, Macedonum principes non pugnandum cum infesto tempore anni censerent, nullis præparatis commea-

meatibus; quum inopiam priùs obsidentes, quàm obsessi, sensuri essent, maximè quòd hostium haud procul inde hiberna erant; territus in Aperantiam castra movit. Aperantii eum, propter Archidami magnam in ea gente gratiam auctoritatemque, consensu omnium acceperunt: is ipse cum octingentorum militum præsidio his est præpositus.

XXIII. Rex cum minore vexatione jumentorum hominumque, quàm venerat, in Macedoniam rediit. Appium tamen ab obsidione Phanotis fama ducentis ad Stratum Persei summovit. Clevas, cum præsidio impigrorum juvenum insecutus, sub radicibus propè inviis montium ad mille hominum ex agmine impedito occidit, ad ducentos cepit. Appius, superatis angustiis, in campo, quem Elæona vocant, stativa dierum paucorum habuit. Interim Clevas, assumpto Philostrato, qui Epirotarum gentem habebat, in agrum Antigonensem transcendit. Macedones ad depopulationem profecti; Philostratus cum cohorte sua in insidiis loco obscuro consedit. in palatos populatores quum erupissent ab Antigonea armati, fugientes eos persequentes effusiùs in vallem insessam ab hostibus præcipitant. ibi ad mille occisis, centum ferme captis, ubique prosperè gestâ re, prope stativa Appii castra movent, ne qua vis sociis suis ab Romano exercitu inferri possit. Appius, nequicquam in his locis terens tempus, dimissis Chaonumque, & si qui alii Epirotæ erant, præsidiis, cum Italicis militibus in Illyricum regressus, per Parthinorum socias urbes in hiberna militibus dimissis, ipse Romam sacrificii causâ rediit. Perseus ex Penestarum gente mille pedites, ducentos equites revocatos, Cassandriam, præsidio ut essent, misit. Ab Gentio eadem adferentes redierunt. nec deinde alios atque alios mittendo tentare eum destitit, quum appareret, quantum in eo præsidii esset; nec

tamen impetrare ab animo posset, ut impensam in rem maximi ad omnia momenti faceret.

* * * *

LIBER XLIV.

EPITOME.

I, II, &c. Q. *Marcius Philippus per invios saltus penetravit in Macedoniam, compluresque urbes occupavit.* XIV. *Rhodii misere legatos Romam, minantes, se Perseo auxilio futuros, nisi populus Romanus cum eo pacem atque amicitiam jungeret. indignè id latum.* XVIII, &c. *Quum id bellum L. Æmilio Paullo, sequentis anni consuli iterum, mandatum esset, Paullus, in concione precatus, ut, quicquid diri populo Romano immineret, in domum suam converteretur, & in Macedoniam profectus, vicit Persen, totamque Macedoniam in potestatem redegit.* XXXVII. *Antequam confligeret, C. Sulpicius Gallus tribunus militum prædixit exercitui, ne miraretur, quòd luna nocte proximâ defectura esset.* XXX, XXXI. *Gentius quoque rex Illyriorum, quum rebellâsset, ab Anicio prætore victus, venit in deditionem, & cum uxore, & liberis, & propinquis, Romam missus est.* XIX. *Alexandriâ legati à Cleopatra & Ptolemæo regibus venerunt, querentes de Antiocho Rege Syriæ, quòd his bellum inferret.* XXIII, &c. *Perses, sollicitatis in auxilium Eumene rege Pergami, & Gentio rege Illyriorum, quia his pecuniam, quam promiserat, non dabat, ab eis relictus est.*

PRIN-

I. PRINCIPIO veris, quod hiemem eam, quâ hæc gesta sunt, insecutum est, ab Roma profectus Q. Marcius Philippus consul cum quinque millibus (quod in supplementum legionum secum trajecturus erat) Brundisium pervenit. M. Popillius consularis & alii pari nobilitate adolescentes tribuni militum in Macedonicas legiones consulem secuti sunt. Per eos dies & C. Marcius Figulus prætor, cui classis provincia evenerat, Brundisium venit: & simul ex Italia profecti, Corcyram altero die, tertio Actium Acarnaniæ portum tenuerunt. Inde consul, ad Ambraciam egressus, itinere terrestri petit Thessaliam. Prætor, superato Leucatâ, Corinthium sinum invectus, & Creüsæ relictis navibus, terrâ & ipse per mediam Bœotiam diei unius expedito itinere Chalcidem ad classem contendit. Castra eo tempore A. Hostilius in Thessalia circa Palæpharsalum habebat; sicut nullâ re bellicâ memorabili gestâ, ita ad cunctam militarem disciplinam ab effusa licentia formato milite, & sociis cum fide cultis, & ab omni genere injuriæ defensis. Audito successoris adventu, quum arma, viros, equos cum cura inspexisset, ornato exercitu obviàm venienti consuli processit. Et primus eorum congressus ex dignitate ipsorum ac Romani nominis, & in rebus deinde gerendis *. Proconsul enim ad exercitum **. Paucis post diebus consul concionem apud milites habuit. orsus à parricidio Persei perpetrato in fratrem, cogitato in parentem, adjecit, *post scelere partum regnum, veneficia, cædes, latrocinio nefando petitum Eumenem, injurias in populum Romanum, direptiones sociarum urbium contra fœdus, ea omnia quàm Diis quoque invisa essent, sensurum in exitu rerum suarum. Favere enim pietati fideique Deos, per quæ populus Romanus ad tantum fastigii venerit.* Vires deinde populi Romani, jam terrarum orbem complectentis, cum viribus Macedoniæ, exercitus cum exerciti-

bus comparavit. *quanto majores Philippi Antiochique opes non majoribus copiis fractas esse?*

II. Hujus generis adhortatione accensis militum animis, consultare de summa gerendi belli cœpit. Eò & C. Marcius prætor à Chalcide, classe acceptâ, venit. Placuit, non ultrà morando in Thessalia tempus terere, sed movere extemplo castra, atque pergere inde in Macedoniam; & prætorem dare operam, ut eodem tempore classis quoque invehatur hostium littoribus. Prætore dimisso, consul, menstruum jusso milite secum ferre, profectus decimo post die, quàm exercitum acceperat, castra movit: &, unius diei progressus iter, convocatis itinerum ducibus, quum, exponerent in consilio, jussisset, quà quisque ducturus esset; summotis iis, quam potissimùm peteret, retulit ad consilium. Aliis per Pythium placebat via: aliis per Cambunios montes, quà priore anno duxerat Hostilius consul: aliis præter Ascuridem paludem. Restabat aliquantum viæ communis: itaque in id tempus, quo prope divortium itinerum castra posituri erant, deliberatio ejus rei differtur. in Perrhæbiam inde ducit, & inter Azorum & Dolichen stativa habuit ad consulendum rursus, quam potissimùm capesseret viam. Per eosdem dies Perseus, quum appropinquare hostem sciret, quod iter petiturus esset ignarus, omnes saltus insidere præsidiis statuit. In jugum Cambuniorum montium (Volustana ipsi vocant) decem millia levis armaturæ juvenum cum duce Asclepiodoto mittit: ad castellum, quod super Ascuridem paludem erat, (Lapathus vocatur locus) Hippias tenere saltum cum duodecim millium Macedonum præsidio jussus. Ipse cum reliquis copiis primò circa Dium stativa habuit. deinde, adeò ut obtorpuisse inops consilii videretur, cum equitibus expeditis littore nunc Heracleum, nunc Philam percurrebat, eodem inde cursu Dium repetens.

III. Interim consuli sententia stetit eo saltu ducere, ubi

ubi propter Octolophum diximus regis castra *. Præmitti tamen quatuor millia armatorum ad loca opportuna præoccupanda placuit: quis præpositi sunt M. Claudius, Q. Marcius consulis filius. confestim & universæ copiæ sequebantur. Ceterùm adeo ardua & aspera & confragosa via fuit, ut præmissi expediti biduo quindecim millium passuum ægre itinere confecto castra posuerint: turrim Eudieru, quem cepere, locum appellant. Inde postero die septem millia progressi, tumulo haud procul hostium castris capto, nuncium ad consulem remittunt: *perventum ad hostem esse, loco se tuto & ad omnia opportuno consedisse; ut, quantum extendere iter posset, consequeretur*. Sollicito consuli, & propter itineris difficultatem, quod ingressus erat, & eorum vicem, quos paucos inter media præsidia hostium præmiserat, nuncius ad Ascuridem paludem occurrit. Addita igitur & ipsi fiducia est, conjunctisque copiis, castra tumulo, qui tenebatur, quà aptissimum ad loci naturam erat, sunt acclinata. Non hostium modò castra, quæ paulo plus mille passuum aberant, sed omnis regio ad Dium & Philam, oraque maris, latè patente ex tam alto jugo prospectu, oculis subjicitur. Quæ res accendit militi animos, postquam summam belli, ac regias omnes copias, terramque hostilem tam è propinquo conspexerunt. Itaque quum alacres, protinus duceret ad castra hostium, consulem hortarentur; dies unus fessis labore viæ ad quietem datus est. tertio die, parte copiarum ad præsidium castrorum relictâ, consul ad hostem ducit.

IV. Hippias nuper ad tuendum saltum ab rege missus erat: qui, ex quo castra Romana in tumulo conspexit, præparatis ad certamen animis suorum, venienti agmini consulis obvius fuit: & Romani expediti ad pugnam exierant, & hostes. levis armatura erat, promptissimum genus ad lacessendum certamen. Congressi igitur extemplo, tela conjecerunt. multa utrin-

que vulnera temerario incursu & accepta, & illata: pauci utriusque partis ceciderunt. Irritatis in posterum diem animis, majoribus copiis atque infestiùs concursum ab illis, si loci satis ad explicandam aciem fuisset: jugum montis, in angustum dorsum cuneatum, vix ternis ordinibus armatorum in fronte patuit. Itaque, paucis pugnantibus, cetera multitudo, præcipuè qui gravium armorum erant, spectatores pugnæ stabant. levis armatura etiam per anfractus jugi procurrere, & ab lateribus cum levi armatura conserere, per iniqua atque æqua loca pugnam petere. ac, pluribus eâ die vulneratis, quàm interfectis, prœlium nocte diremptum est. Tertio die egere consilio Romanus imperator: nam neque manere in jugo inopi, neque regredi sine flagitio, atque etiam periculo; sed cedenti ex superioribus locis instare hostis poterat: nec aliud restabat, quàm audacter commissum pertinaci audaciâ, quæ prudens interdum in exitu est, corrigere. Ventum quidem erat eò, ut, si hostem similem antiquis Macedonum regibus habuisset consul, magna clades accipi potuerit. sed, quum ad Dium per littora cum equitibus vagaretur rex, & ab duodecim millibus prope clamorem & strepitum pugnantium audiret: nec auxit copias integros fessis submittendo, neque ipse, quod plurimùm intererat, certamini adfuit: quum Romanus imperator, major sexaginta annis, & prægravis corpore, omnia militaria munera ipse impigrè obiret. Egregiè ad ultimum in audacter commisso perseveravit: &, Popillio relicto in custodia jugi, per invia transgressus, præmissis, qui repurgarent iter, Attalum & Misagenem, cum suæ gentis utrumque auxiliaribus, præsidio esse saltum aperientibus jubet. ipse, equites impedimentaque præ se habens, cum legionibus agmen cogit.

V. Inenarrabilis labor descendentibus cum ruina jumentorum sarcinarumque. Progressis vixdum quatuor

millia

millia passuum nihil optabilius esse, quàm redire, quà venerant, si possent. Hostilem propè tumultum agmini elephanti præbebant: qui, ubi ad invia venerant, dejectis rectoribus, cum horrendo stridore pavorem ingentem, equis maximè, incutiebant, donec traducendi eos ratio inita est. Per proclive, sumpto fastigio, longi duo validi asseres ex inferiore parte in terra defigebantur, distantes inter se paulo plus, quàm quanta belluæ latitudo est. in eos transversi incumbentes tigni, ad tricenos longi pedes, ut pons esset, injungebantur: humusque insuper injiciebatur. modico deinde infra intervallo similis alter pons: dein tertius, & plures ex ordine, quà rupes abscissæ erant, fiebant. Solido procedebat elephas in pontem: cujus priusquam in extremum procederet, succisis asseribus collapsus pons, usque alterius initium pontis, prolabi eum leniter cogebat, alii elephanti, pedibus insistentes, alii clunibus subsidentes, prolabebantur. ubi planicies altera pontis excepisset eos, rursus simili ruinà inferioris pontis deferebantur, donec ad æquiorem vallem perventum est. Paulo plus septem millia die Romani processerunt; minimum pedibus itineris confectum. plerumque provolventes se simul cum armis aliisque oneribus, cum omni genere vexationis, processerunt: adeo ut ne dux quidem & auctor itineris inficiaretur, parvà manu deleri omnem exercitum potuisse. Nocte ad modicam planiciem pervenerunt: neque, an infestus is locus esset, septus undique, circumspiciendi spatium fuit. vix tandem ex insperato stabilem ad insistendum nactis locum postero quoque die in tam cava valle opperiri Popillium, ac relictas cum eo copias, necesse fuit: quos & ipsos, quum ab nulla parte hostis terruisset, locorum asperitas hostiliter vexavit. Tertio die conjunctis copiis eunt per saltum, quem incolæ Callipeucen appellant. quarto inde die per æquè invia, sed assuetudine peritiùs, & meliore cum spe, quòd nec hostis

ftis unquam apparebat, & mari appropinquabant, degressi in campos, inter Heracleum & Libethrum posuerunt castra peditum: quorum pars major tumulos tenebat. ii vallem, campi quoque partem, ubi eques tenderet, amplectebantur.

VI. Lavanti regi dicitur nunciatum, hostes adesse, quo nuncio quum pavidus exsiluisset è solio, victum se sine prœlio clamitans proripuit; &, subinde per alia atque alia pavida consilia & imperia trepidans, duobus ex amicis Pellam, alterum Asclepiodotum, ubi pecunia deposita erat, ex præsidiis revocat; omnesque aditus aperit bello. Ipse, ab Dio auratis statuis omnibus raptim, ne præda hosti essent, in classem congestis, ociùs demigrare Pydnam cogit: &, quæ temeritas consulis videri potuisset (quòd eò processisset, unde invito hoste regredi nequiret) eam non inconsultam audaciam fecit. Duos enim saltus, per quos inde evadere possent, habebant Romani: unum per Tempe in Thessaliam, alterum in Macedoniam præter Dium; quæ utraque regiis tenebantur præsidiis. Itaque si dux intrepidus decem dies primam speciem appropinquantis terroris sustinuisset, neque receptus Romanis per Tempe in Thessaliam, neque commeatibus pervehendis eò patuisset iter. Sunt enim Tempe saltus, etiamsi non bello fiat infestus, transitu difficilis. nam præter angustias per quinque millia, quà exiguum jumento onusto iter est, rupes utrinque ita abscisæ sunt, ut despici vix sine vertigine quadam simul oculorum animique possit. terret & sonitus & altitudo per mediam vallem fluentis Penei amnis. Hic locus, tam suàpte naturâ infestus, per quatuor distantia loca præsidiis regis fuit infessus. unum in primo aditu ad Gonnum erat: alterum Condylon castello inexpugnabili: tertium circa Lapathunta, quem Characa appellant: quartum viæ ipsi, quà & media & angustissima vallis est, impositum, quam vel decem armatis tueri facile est. Interclusio per

per Tempe simul aditu commeatibus, simul reditu, ipsi montes, per quos descenderant, repetendi erant. quod ut furto fefellerant, ita propalam, tenentibus superiora cacumina hostibus, non poterant: & experta difficultas spem omnem inciderat. Supererat nihil aliud in temere commisso, quàm in Macedoniam ad Dium per medios evadere hostes: quod, nisi Dii mentem regi ademissent, ipsum ingentis difficultatis erat. Nam quum Olympi radices montis paulo plus quàm mille passuum ad mare relinquant spatium, cujus dimidium loci occupat ostium latè restagnans Baphyri amnis, partem planiciæ aut Jovis templum, aut oppidum tenet; reliquum perexiguum fossà modicà valloque claudi poterat, & saxorum ad manum silvestrisque materiæ tantum erat, ut vel murus objici, turresque excitari potuerint. Quorum nihil quum dispexisset cæcata mens subito terrore, nudatis omnibus præsidiis, patefactisque bello, ad Pydnam refugit.

VII. Consul, plurimum & præsidii & spei cernens in stultitia & segnitie hostis, remisso nuncio ad Sp. Lucretium Larissam, ut castella, relicta ab hoste, circa Tempe occuparet, præmisso Popillio ad explorandos transitus circa Dium, postquam patere omnia in omnes partes animadvertit, secundis castris pervenit ad Dium: metarique sub ipso templo, ne quid sacro in loco violaretur, jussit. Ipse, urbem ingressus, sicut non magnam, ita exornatam publicis locis & multitudine statuarum, munitamque egregiè, vix satis credere, in tantis rebus sine causa relictis non aliquem subesse dolum. Unum diem ad exploranda circà omnia moratus, castra movet: satisque credens, paratam frumenti copiam fore, eo die ad amnem nomine Mityn processit. Postero die progressus, Agassam urbem, tradentibus sese ipsis, recepit: &, ut reliquorum Macedonum animos sibi conciliaret, obsidibus contentus, sine præsidio relinquere se eis urbem, immunes-

munesque ac suis legibus victuros, est pollicitus. Progressus inde diei iter, ad Ascordum flumen posuit castra: &, quantum procederet longiùs à Thessalia, eo majorem rerum omnium inopiam sentiens, regressus ad Dium est; dubitatione omnibus exemptâ, quid intercluso ab Thessalia patiendum fuisset, cui procul inde abscedere tutum non esset. Perseus, contractis in unum omnibus copiis ducibusque, increpare præfectos præsidiorum, ante omnes Asclepiodotum atque Hippiam: ab his dicere claustra Macedoniæ tradita Romanis esse: cujus culpæ reus nemo justiùs, quàm ipse, fuisset. Consuli postquam ex alto conspecta classis spem fecit, cum commeatu naves venire, (ingens enim caritas annonæ ac propè inopia erat) ab invectis jam portum audit, onerarias naves Magnesiæ relictas esse. Incerto inde, quidnam agendum foret, (adeo sine ulla ope hostis quæ aggravaret, cum ipsa difficultate rerum pugnandum erat) peropportunè literæ à Sp. Lucretio allatæ sunt: castella se, quæ super Tempè essent, & circa Philan, tenere omnia, frumentique in iis & aliarum in usum rerum copiam invenisse.

VIII. His magnopere lætus consul ab Dio ad Philan ducit, simul ut præsidium ejus firmaret, simul ut militi frumentum, cujus tarda subvectio erat, divideret. Ea profectio famam haudquaquam secundam habuit. nam alii, metu recessisse eum ab hoste, ferebant, quia manenti imperatori prœlio dimicandum foret: alii ignarum, belli quæ in dies fortuna novaret; ut qui, offerentibus sese rebus, omisisset è manibus ea, quæ mox repeti non possent. Simul enim cessit possessione Dii, excitavit hostem, ut tunc tandem sentiret, recuperanda esse, quæ priùs culpâ amissa forent. Auditâ enim profectione consulis, regressus Dium, quæ disjecta ac vastata ab Romanis erant, reficit: pinnas mœnium decussas reponit, ab omni parte muros firmat: deinde quinque millia passuum ab urbe citra ri-

pam

pam Enipei amnis castra ponit; amnem ipsum, transitu perdifficilem, pro munimento habiturus. Fluit ex valle Olympi montis, æstate exiguus, hibernis idem incitatus pluviis: & supra rupes ingentes gurgitibus facit, & intra prorupta, in mare evolvendo terram, præaltas voragines, cavatoque medio alveo ripas utrinque præcipites. Hoc flumine Perseus septum iter hostis credens, extrahere reliquum tempus ejus æstatis in animo habebat. Inter hæc consul à Phila Popillium cum duobus millibus armatorum Heracleum mittit. abest à Phila quinque millia ferme passuum, mediâ regione inter Dium Tempeque, in rupe amni imminente positum.

IX. Popillius, priusquam armatos muris admoveret, misit, qui magistratibus principibusque suaderent, fidem clementiamque Romanorum, quàm vim, experiri mallent. nihil ea consilia moverunt, quia ignes ad Enipeum ex regis castris apparebant. Tum terrâ marique (& classis appulsa ab littore stabat) simul armis, simul operibus machinisque, oppugnari cœpti. Juvenes etiam quidam Romani, ludicro circensi ad usum belli verso, partem humillimam muri ceperunt. Mos erat tum, nondum hac effusione inductâ bestiis omnium gentium circum complendi, varia spectaculorum conquirere genera: nec, semel quadrigis, semel desultore misso, vix unius horæ tempus utrumque curriculum complebat. Inter cetera sexageni ferme juvenes, interdum plures, apparitoribus ludi armati inducebantur. horum inductio in parte simulacrum decurrentis exercitûs erat; ex parte elegantioris exercitii, quàm militaris artis, propiorque gladiatorium armorum usum. Quum alios decursûs edidissent motus, quadrato agmine facto, scutis super capita densatis, stantibus primis, secundis summissioribus, tertiis magis & quartis, postremis etiam genu nisis, fastigatam, sicut tecta ædificiorum sunt, testudinem faciebant.

Hinc

Hinc quinquaginta ferme pedum ſpatio diſtantes duo armati procurrebant, comminatique inter ſe, ab ima in ſummam teſtudinem per denſata ſcuta quum evaſiſſent, nunc velut propugnantes per oras extremæ teſtudinis, nunc in media inter ſe concurrentes, haud ſecus, quàm ſtabili ſolo perſultabant. Huic teſtudini ſimillimâ parti muri admotâ, quum armati ſuperſtantes ſubiſſent, propugnatoribus muri faſtigio altitudinis æquabantur: depulſiſque iis, in urbem duorum ſignorum milites tranſcenderunt. Id tantùm diſſimile fuit, quòd, & in fronte extrema, & ex lateribus, ſoli non habebant ſuper capita elata ſcuta, ne nudarent corpora; ſed prætecta pugnantium more. ita nec ipſos tela ex muro miſſa ſubeuntes læſerunt, & teſtudini injecta imbris in modum, lubrico faſtigio innoxia ad imum labebantur. Et conſul, capto jam Heracleo, caſtra eò promovit; tanquam Dium, atque, inde ſummoto rege, in Pieriam etiam progreſſurus. Sed, hiberna jam præparans, vias commeatibus ſubvehendis ex Theſſalia muniri jubet, & eligi horreis opportuna loca, tectaque ædificari, ubi diverſari portantes commeatus poſſent.

X. Perſeus, tandem à pavore eo, quo attonitus fuerat, recepto animo, malle, imperiis ſuis non obtemperatum eſſe, quum trepidans gazam in mare dejici Pellæ, Theſſalonicæ navalia juſſerat incendi. Andronicus, Theſſalonicam miſſus, traxerat tempus, id ipſum quod accidit, pœnitentiæ relinquens locum. incautior Nicias Pellæ projiciendo pecuniæ partem, quod fuerat nactus: ſed in rem emendabilem viſus lapſus eſſe, quòd per urinatores omne ferme extractum eſt. tantuſque pudor regi pavoris ejus fuit, ut urinatores clàm interfici juſſerit; deinde Andronicum quoque & Nician, ne quis tam dementis imperii conſcius exſiſteret. Inter hæc C. Marcius, cum claſſe ab Heracleo Theſſalonicam profectus, & agrum pluribus locis,

ex-

expositis per littora armatis, latè vastavit, & procurrentes ab urbe, secundis aliquot prœliis, trepidos intra mœnia compulit. jamque ipsi urbi terribilis erat, quum, dispositis omnis generis tormentis, non vagi modò circa muros, temere appropinquantes, sed etiam qui in navibus erant, saxis tormento emicantibus percutiebantur. Revocatis igitur in naves militibus, omissâque Thessalonicæ oppugnatione, Æniam inde petunt. quindecim millia passuum ea urbs abest, adversus Pydnam posita, fertili agro. Pervastatis finibus ejus, legentes oram, Antigoneam perveniunt. ibi, egressi in terram, primò & vastârunt agros passim, & aliquantum prædæ contulerunt ad naves. dein palatos eos adorti Macedones, mixti pedites equitesque, fugientes effusè ad mare persecuti, quingentos ferme occiderunt, & non minus ceperunt. Nec aliud, quàm ultima necessitas, quum recipere se tutò ad naves prohiberentur, animos militum Romanorum, simul desperatione aliâ salutis, simul indignitate, irritavit. Redintegrata in littore pugna est. adjuvere &, qui in navibus erant. Ibi Macedonum ducenti ferme cæsi; par numerus captus. Ab Antigonea classis profecta, ad agrum Pallenensem exscensionem ad populandum fecit. Finium is ager Cassandrensium erat, longè fertilissimus omnis oræ, quam prætervecti fuerant. Ibi Eumenes rex, viginti tectis navibus ab Elea profectus, obvius fuit; & quinque missæ à Prusia rege tectæ naves.

XI. Hac virium accessione animus crevit prætori, ut Cassandream oppugnaret. Condita est à Cassandro rege in ipsis faucibus, quæ Pallenensem agrum ceteræ Macedoniæ jungunt, hinc Toronaïco, hinc Macedonico septa mari. Eminet namque in altum lingua, in qua sita est: nec minùs, quàm in altum magnitudine Atho mons, excurrit, obversa in regionem Magnesiæ duobus imparibus promontoriis; quorum majori Posideum est nomen, minori Canastræum. Divisis partibus

tibus oppugnare adorti: Romanus ad Clitas, quas vocant, munimenta, cervis etiam objectis, ut viam intercluderet, à Macedonico ad Toronaïcum mare perducit. ab altera parte Euripus est: inde Eumenes oppugnabat. Romanis in fossa complenda, quam nuper objecerat Perseus, plurimum erat laboris. Ibi quærenti prætori, quia nusquam cumuli apparebant, quò regesta è fossa terra foret, monstrati sunt fornices: *non ad eandem crassitudinem, quâ veterem murum, sed simplici laterum ordine, structos esse*. Consilium igitur cepit, transfosso pariete iter in urbem patefacere. fallere autem ita se posse, si, muros à parte alia scalis adortus, tumultu injecto, in custodiam ejus loci propugnatores urbis avertisset. Erant in præsidio Cassandreæ, præter non contemnendam juventutem oppidanorum, octingenti Agrianes, & duo millia Penestarum Illyriorum, à Pleurato inde missi, bellicosum utrumque genus. His tuentibus muros, quum subire Romani summâ vi niterentur, momento temporis parietes fornicum perfossi urbem patefecerunt. quòd si, qui irrupere, armati fuissent, extemplo cepissent. Hoc ubi perfectum esse opus militibus nunciatum est, clamorem alacres gaudio repentè tollunt, aliis parte aliâ in urbem irrupturis.

XII. Hostes primùm admiratio cepit, quidnam sibi repentinus clamor vellet. postquam patere urbem accepere præfecti præsidii Pytho & Philippus, pro eo, qui occupâsset aggredi, opus factum esse rati, cum valida manu Agrianum Illyriorumque erumpunt: Romanosque, qui alii aliunde coïbant convocabanturque, ut signa in urbem inferrent, incompositos atque inordinatos fugant, persequunturque ad fossam: in quam compulsos ruinâ cumulant. sexcenti ferme ibi interfecti, omnesque propè, qui inter murum fossamque deprehensi erant, vulnerantur. Ita suo ipse conatu perculsus prætor, segnior ad alia factus consilia erat: & ne Eumeni quidem, simul à mari, simul à terra aggredienti,

dienti, quidquam satis procedebat. Placuit igitur utrique, custodiis firmatis, ne quod præsidium ex Macedonia intromitti posset, quoniam vis aperta non processisset, operibus mœnia oppugnare. Hæc parantibus his, decem regii lembi, ab Thessalonica cum delectis Gallorum auxiliaribus missi, quum in salo stantes hostium naves conspexissent; ipsi, obscurâ nocte, simplici ordine, quàm poterant proximè littus tenentes, intrârunt urbem. Hujus novi præsidii fama absistere oppugnatione simul Romanos regemque coëgit. circumvecti promontorium, ad Toronen classem appulerunt. Eam quoque oppugnare adorti, ubi validâ defendi manu animadverterunt, irrito incepto Demetriadem petunt. Ibi quum adpropinquantes repleta mœnia armatis vidissent, prætervecti ad Iolcon classem appulerunt; inde, agro vastato, Demetriadem quoque aggressuri.

XIII. Inter hæc & consul, ne segnis sederet tantùm in agro hostico, M. Popillium cum quinque millibus militum ad Melibœam urbem oppugnandam mittit. Sita est in radicibus Ossæ montis, quà parte in Thessaliam vergit, opportunè imminens super Demetriadem. Primus adventus hostium perculit incolas loci: collectis deinde ex necopinato pavore animis, discurrunt armati ad portas ac mœnia, quà suspecti aditus erant: spemque extemplo inciderunt, capi primo impetu posse. Obsidio igitur parabatur, & opera oppugnationum fieri cœpta. Perseus, quum audisset, simul Melibœam à consulis exercitu oppugnari, simul classem Iolci stare, ut inde Demetriadem aggrederetur, Euphranorem quendam ex ducibus cum delectis duobus millibus Melibœam mittit. eidem imperatum, ut, si à Melibœa submovisset Romanos, Demetriadem priùs occulto itinere intraret, quàm ab Iolco ad urbem castra moverent Romani. Et ab oppugnatoribus Melibœæ, quum in superioribus locis repentè apparuisset,

cum

cum trepidatione multa relicta opera sunt, ignisque injectus. ita à Meliboea abscessum est. Euphranor, solutâ unius urbis obsidione, Demetriadem extemplo ducit. nec tum moenia modò, sed agros etiam confiderunt se à populationibus tueri posse: & eruptiones in vagos populatores non sine vulneribus hostium factæ sunt. Circumvecti tamen moenia sunt prætor & rex, situm urbis contemplantes, si quà parte tentare aut opere aut vi possent. Fama fuit, per Cydantem Cretensem & Antimachum, qui Demetriadi præerat, tractatas inter Eumenem & Persea conditiones amicitiæ. ab Demetriade certè abscessum est. Eumenes ad consulem navigat: gratulatus, quòd prospere Macedoniam intrâsset, Pergamum in regnum abit. Marcius Figulus prætor, parte classis in hiberna Sciathum missâ, cum reliquis navibus Oreum Boeotiæ petit, eam urbem aptissimam ratus, unde exercitibus, qui in Macedonia, quique in Thessalia erant, mitti commeatus possent. De Eumene rege longè diversa tradunt. Si Valerio Antiati credas, nec classe adjutum ab eo prætorem esse, quum sæpe eum literis arcessisset, tradit; nec cum gratia ab consule profectum in Asiam, indignatum, quòd, ut iisdem castris tenderet, permissum non fuerit. ne ut equites quidem Gallos, quos secum adduxerat, relinqueret, impetrari ab eo potuisse. Attalum fratrem ejus & remansisse apud consulem, & sinceram ejus fidem æquali tenore egregiamque operam in eo bello fuisse.

XIV. Dum bellum in Macedonia geritur, legati Transalpini ab regulo Gallorum (Balanos ipsius traditur nomen; gentis, ex qua fuerit, non traditur) Romam venerunt, pollicentes ad Macedonicum bellum auxilia. Gratiæ ab senatu actæ, muneraque missa, torquis aureus duo pondo, & pateræ aureæ quatuor pondo, equus phaleratus, armaque equestria. Secundùm Gallos Pamphyli legati coronam auream, ex viginti millibus

libus Philippeorum factam, in curiam intulerunt: petentibusque iis, ut id donum in cella Jovis optimi maximi ponere, & sacrificare in Capitolio liceret, permissum. benignéque amicitiam renovare volentibus legatis responsum, & binûm millium æris singulis missum munus. Tum ab rege Prusia, & paulo post ab Rhodiis, de eadem re longè aliter differentes legati auditi sunt. utraque legatio de pace reconcilianda cum rege Perseo egit. Prusiæ preces magis, quàm postulatio, fuère, profitentis, *& ad id tempus se cum Romanis stetisse, &, quoad bellum foret, staturum. Ceterùm, quum ad se à Perseo legati venissent de finiendo cum Romanis bello, & iis pollicitum deprecatorem apud senatum futurum; petere, si possent inducere in animum, ut finiant iram, se quoque in gratia reconciliatæ pacis posse uti.* hæc regii legati. Rhodii, superbè commemoratis erga populum Romanum beneficiis, & penè victoriæ, utique de Antiocho rege, majore parte ad se vindicatà, adjecerunt: *Quum pax inter Macedonas Romanosque esset, sibi amicitiam cum rege Perseo cœptam. eum se invitos, nullo ejus in se merito, quoniam ita Romanis visum sit in societatem se belli trahere, interrupisse. Tertium se annum multa ejus incommoda belli sentire. mari intercluso, inopià insulam premi, amissis maritimis vectigalibus atque commeatibus. Quum id ultrà pati non possent, legatos alios ad Persea in Macedoniam misisse, qui ei denunciarent, Rhodiis placere, pacem eum componere cum Romanis: se Romam eadem nunciatum missos. Per quos stetisset, quo minùs belli finis fieret, adversus eos quid sibi faciendum esset, Rhodios consideraturos esse.* Ne nunc quidem hæc sine indignatione legi audirive posse, certum habeo. inde existimari potest, qui habitus animorum audientibus ea Patribus fuerit.

XV. Claudius, nihil responsum, auctor est: tantùm senatusconsultum recitatum, quo Caras & Lycios liberos esse juberet populus Romanus, literasque extemplo ad utramque gentem * scirent indicatum mitti.

Quà

Quâ auditâ re, principem legationis, cujus magniloquentiam vix curia paulo antè ceperat, corruisse. Alii responsum esse tradunt, *Populum Romanum & principio hujus belli haud vanis auctoribus compertum habuisse, Rhodios cum Perseo rege adversus rempublicam suam occulta consilia iniisse: &, si id antè dubium fuisset, legatorum paulo antè verba ad certum redegisse: & plerumque ipsam se fraudem, etiamsi initio cautior fuerit, detegere. Rhodios nuncio in orbe terrarum arbitria belli pacisque agere: Deorum nutu arma sumpturos posituros que Romanos esse. jam non Deos fœderum testes, sed Rhodios, habituros. Itane tandem iis pareatur, exercitusque de Macedonia deportentur? Visuros esse, quid sibi faciendum sit. Quid Rhodii visuri sint, ipsos scire. Populum certè Romanum, devicto Perseo, quod prope diem sperent fore, visurum, ut pro meritis cujusque in eo bello civitatis gratiam dignam referat.* Munus tamen legatis in singulos binûm millium æris missum est: quod ii non acceperunt.

XVI. Literæ deinde recitatæ Q. Marcii consulis sunt, *Quemadmodum, saltu superato, in Macedoniam transisset: ibi & ex aliis locis commeatus à prætore prospectos in hiemem habere, & ab Epirotis viginti millia mediûm tritici, decem hordei sumpsisse: ut pro eo frumento pecunia Romæ legatis eorum curaretur. Vestimenta militibus ab Roma mittenda esse: equis ducentis ferme opus esse, maximè Numidis: nec sibi in his locis ullam copiam esse.* Senatusconsultum, ut ea omnia ex literis consulis fierent, factum est. C. Sulpicius prætor sex millia togarum, triginta tunicarum, & equos deportanda in Macedoniam, præbendaque arbitratu consulis locavit, & legatis Epirotarum pecuniam pro frumento solvit; & Onesimum, Pythonis filium, nobilem Macedonem, in senatum introduxit. Is pacis semper auctor regi fuerat, monueratque, sicut pater ejus Philippus institutum usque ad ultimum vitæ diem servabat, quotidie bis in die fœderis icti cum Romanis perlegendi; ut eum morem, si non

non ſemper, crebrò tamen uſurparet. Poſtquam deterrere eum à bello nequiit, primò ſubtrahere ſeſe per alias atque alias cauſas, ne intereſſet iis, quæ non probabat, cœpit: poſtremò, quum ſuſpectum ſe eſſe cerneret, & proditionis interdum crimine inſimulari, ad Romanos transfugit: magno uſui conſuli fuit. Ea introductus in curiam quum memorâſſet, ſenatus in formulam ſociorum eum referri juſſit: locum, lautia præberi: agri Tarentini, qui publicus populi Romani eſſet, ducenta jugera dari, & ædes Tarenti emi: utì ea curaret, C. Decimio prætori mandatum. Cenſores cenſum Idibus Decembribus, ſeveriùs quàm antè, habuerunt: multis equi adempti, inter quos P. Rutilio, qui tribunus plebis eos violenter accuſârat: tribu quoque is motus, & ærarius factus. Ad opera publica facienda quum eis dimidium ex vectigalibus ejus anni attributum ex ſenatuſconſulto à quæſtoribus eſſet; Ti. Sempronius ex ea pecunia, quæ ipſi attributa erat, ædes P. Africani ponè Veteres ad Vortumni ſignum, lanienaſque & tabernas conjunctas in publicum emit, baſilicamque faciendam curavit, quæ poſtea Sempronia appellata eſt.

XVII. Jam in exitu annus erat, & propter Macedonici maximè belli curam in ſermonibus homines habebant, quos in annum conſules ad finiendum tandem id bellum crearent. itaque ſenatuſconſultum factum eſt, ut Cn. Servilius primo quoque tempore ad comitia habenda veniret. Senatuſconſultum Sulpicius prætor ad conſulem * poſt paucos dies recitavit, quibus ante diem ** in urbem venturum. Et conſul maturavit, & comitia eo die, qui dictus erat, ſunt perfecta. Conſules creati L. Æmilius Paullus iterum, ſeptimo decimo anno poſtquam primò conſul fuerat, & C. Licinius Craſſus. Prætores poſtero die facti Cn. Bæbius Tamphilus, L. Anicius Gallus, Cn. Octavius, P. Fontejus Balbus, M. Æbutius Elva, C. Papirius Carbo.

Omnia ut maturiùs agerentur, belli Macedonici stimulabat cura. itaque designatos extemplo sortiri placuit provincias; ut, utri Macedonia consuli, cuique prætori classis venisset, sciretur: ut jam inde cogitarent pararentque, quæ bello usui forent, senatumque consulerent, si quâ re consulto opus esset. *Latinas, ubi magistratum iniissent, quod per religiones posset, primo quoque tempore fieri placere; neque consulem, cui eundum in Macedoniam esset, teneri.* His decretis, consulibus Italia & Macedonia, prætoribus, præter duas jurisdictiones in urbe, classis, & Hispania, & Sicilia, & Sardinia provinciæ nominatæ sunt. Consulum, Æmilio Macedonia, Licinio Italia evenit. Prætores, Cn. Bæbius urbanam, L. Anicius peregrinam, & si quò senatus censuisset, Cn. Octavius classem, P. Fontejus Hispaniam, M. Æbutius Siciliam, C. Papirius Sardiniam est sortitus.

XVIII. Extemplo apparuit omnibus, non segniter id bellum L. Æmilium gesturum; præterquam quòd alius vir erat, etiam quòd dies noctesque intentus ea sola, quæ ad id bellum pertinerent, animo agitabat. Jam omnium primùm à senatu petit, ut legatos in Macedoniam mitterent ad exercitus visendos classemque, & comperta referenda, quid aut terrestribus aut navalibus copiis opus esset: præterea ut explorarent copias regias, quantum possent, quâque provincia nostra, quà hostium foret. utrùm intra saltus castra Romani haberent, an jam omnes angustiæ exsuperatæ, & in æqua loca pervenissent: qui fideles nobis socii, qui dubii suspensæque ex fortuna fidei, qui certi hostes viderentur: quanti præparati commeatus, & unde terrestri itinere, unde navibus supportarentur: quid eâ æstate terrâ marique rerum gestarum esset: ex his bene cognitis certa in futurum consilia capi posse ratus. Senatus Cn. Servilio consuli negotium dedit, ut is in Macedoniam, quos L. Æmilio videretur, legaret. Legati

gati biduo post profecti, Cn. Domitius Ahenobarbus, A. Licinius Nerva, L. Bæbius. Bis in exitu anni ejus lapidatum esse nunciatum est; in Romano agro, simul in Vejentibus. novendiale sacrum factum est. Sacerdotes eo anno mortui sunt, P. Quinctilius Varus, flamen Martialis; & M. Claudius Marcellus, decemvir: in cujus locum Cn. Octavius suffectus. Et jam magnificentiâ crescente notatum est, ludis circensibus P. Cornelii Scipionis Nasicæ & P. Lentuli ædilium curulium sexaginta tres Africanas, & quadraginta ursos & elephantos lusisse.

XIX. L. Æmilio Paullo, C. Licinio consulibus, Idibus Martiis principio insequentis anni, quum in exspectatione Patres fuissent, maximè quidnam consul de Macedonia, cujus ea provincia esset, referret; *nihil se habere*, Paullus, *quod referret, quum nondum legati redissent*, dixit. *Ceterùm Brundisii legatos jam esse, bis ex cursu Dyrrhachium ejectos. Cognitis mox, quæ nosci priùs in rem esset, relaturum: id fore intra perpaucos dies. Et, ne quid profectionem suam teneret, pridie Idus Aprilis Latinis esse constitutam diem. Sacrificio rite perfecto, se & Cn. Octavium, simul senatus censuisset, exituros esse. C. Licinio collegæ suo fore curæ, se absente, ut, si qua parari mittive ad id bellum opus sit, parentur mittanturque. Interea legationes exterarum nationum audiri posse.* Sacrificio rite perfecto, primi Alexandrini, legati ab Ptolemæo & Cleopatra regibus, vocati sunt. Sordidati, barbâ & capillo promisso, cum ramis oleæ ingressi curiam, procubuerunt: & oratio, quàm habitus, fuit miserabilior. Antiochus Syriæ rex, qui obses Romæ fuerat, per honestam speciem majoris Ptolemæi reducendi in regnum, bellum cum minore fratre ejus, qui tum Alexandriam tenebat, gerens, & ad Pelusium navali prœlio victor fuerat, &, tumultuario opere ponte per Nilum facto, transgressus cum exercitu, obsidione ipsam Alexandriam terrebat: nec procul abesse, quin potiretur re-

gno opulentiſſimo, videbatur. Ea legati querentes orabant ſenatum, ut opem regno regibuſque amicis imperio ferrent. *Ea merita populi Romani in Antiochum, eam apud omnes reges genteſque auctoritatem eſſe, ut, ſi legatos miſiſſent, qui denunciarent, non placere ſenatui, ſociis regibus bellum fieri, extemplo abſceſſurus à mœnibus Alexandriæ, abducturuſque exercitum in Syriam eſſet. Quod ſi cunctentur facere, brevi extorres regno Ptolemæum & Cleopatram Romam venturos, cum pudore quodam populi Romani, quòd nullam opem in ultimo diſcrimine fortunarum tuliſſent.* Moti Patres precibus Alexandrinorum, extemplo C. Popillium Lænatem, & C. Decimium, & C. Hoſtilium legatos, ad finiendum inter reges bellum, miſerunt. Priùs Antiochum, dein Ptolemæum adire juſſi, & nunciare, ni abſiſtatur bello, per utrum ſtetiſſet, eum non pro amico, nec pro ſocio habituros eſſe.

XX. His intra triduum ſimul cum legatis Alexandrinis profectis, legati ex Macedonia quinquatribus ultimis adeo exſpectati venerunt, uti, niſi veſper eſſet, extemplo ſenatum vocaturi conſules fuerint. Poſtero die ſenatus fuit, legatique auditi ſunt. Ii nunciant, *Majore periculo, quàm emolumento, exercitum per invios ſaltus in Macedoniam inductum. Pieriam, quò proceſſiſſet, regem tenere: caſtra caſtris propè ita collata eſſe, ut flumine Enipeo interjecto arceantur. neque regem pugnandi poteſtatem facere, nec noſtris vim ad cogendum eſſe. Hiemem etiam aſperam rebus gerendis interveniſſe, in otio militem ali, nec plus quàm ſex ** frumentum habere. Macedonum dici triginta millia armatorum eſſe. Si Ap. Claudio circa Lychnidum ſatis validus exercitus foret, potuiſſe ancipiti bello diſtinere regem: nunc & Appium, & quod cum eo præſidii ſit, in ſummo periculo eſſe, niſi propere aut juſtus exercitus eò mittatur, aut illi inde deducantur. Ad claſſem ſe ex caſtris profectos, ſociorum navalium partem morbo audiſſe abſumptam; partem, maximè qui ex Sicilia fuerint, domos ſuas abiiſſe, & homines navibus deeſſe. qui ſint, neque ſtipendium*

accepiſſe,

accepisse, neque vestimenta habere. Eumenem classemque ejus, tanquam vento allatas naves, sine causa & venisse, & abisse: nec animum ejus regis constare satis visum. Sicut omnia de Eumene dubia, Attali egregiè constantem fidem nunciabant.

XXI. Legatis auditis, tunc de bello referre sese L. Æmilius dixit. Senatus decrevit, *Ut in octo legiones parem numerum tribunorum consules & populus crearent: creari autem neminem eo anno placere, nisi qui honorem gessisset. Tum ex omnibus tribunis militum uti L. Æmilius in duas legiones in Macedoniam, quot eorum velit, eligat, & ut, solemni Latinarum perfecto, L. Æmilius consul, Cn. Octavius prætor, cui classis obtigisset, in provinciam proficiscantur.* Additus est his tertius L. Anicius prætor, cujus inter peregrinos jurisdictio erat. eum in provinciam Illyricum circa Lychnidum Ap. Claudio succedere placuit. Delectûs cura C. Licinio consuli imposita. is septem millia civium Romanorum & equites ducentos scribere jussus; & sociis nominis Latini septem millia peditum imperare, quadringentos equites; & Cn. Servilio Galliam obtinenti provinciam literas mittere, ut sexcentos equites conscriberet. Hunc exercitum ad collegam primo quoque tempore mittere in Macedoniam jussus. neque in ea provincia plus quàm duas legiones esse; eas repleri, ut sena millia peditum, trecenos haberent equites. ceteros equites peditesque in præsidiis disponi. qui eorum idonei ad militandum non essent, dimitti. Decem præterea millia peditum imperata sociis, & octingenti equites. Id præsidii additum Anicio, præter duas legiones, quas portare in Macedoniam est jussus, quina millia peditum & ducenos habentes, trecenos equites: & in classem quinque millia navalium sociûm sunt scripta. Licinius consul duabus legionibus obtinere provinciam jussus: eò addere sociorum decem millia peditum, & sexcentos equites.

XXII. Senatusconsultis perfectis, L. Æmilius con-

ſul è curia in concionem proceſſit, orationemque talem habuit. *Animadvertiſſe videor, Quirites, majorem mihi, ſortito Macedoniam provinciam, gratulationem factam, quàm quum aut conſul eſſem conſalutatus, aut quo die magiſtratum iniſſem: neque id ob aliam cauſam, quàm quia bello in Macedonia, quod diu trahitur, exiſtimâſtis dignum majeſtate populi Romani exitum per me imponi poſſe. Deos quoque huic faviſſe ſorti ſpero, eoſdemque in rebus gerendis adfuturos eſſe. Hæc partim opinari, partim ſperare poſſum. Illud affirmare pro certo habeo audeoque, me omni ope adniſurum eſſe, ne fruſtra vos hanc ſpem de me conceperitis. Quæ ad bellum opus ſunt, & ſenatus decrevit, & (quoniam extemplo proficiſci placet, neque ego in mora ſum) C. Licinius collega, vir egregius, æquè enixè parabit, ac ſi ipſe id bellum geſturus eſſet. Vos, quæ ſcripſero ſenatui, aut vobis, credite. rumores credulitate veſtrâ ne alatis, quorum auctor nemo extabit. Nam nunc quidem, quod vulgò fieri, hoc præcipuè bello, animadverti, nemo tam famæ contemptor eſt, cujus non debilitari animus poſſit. In omnibus circulis, atque etiam (ſi Diis placet) in conviviis ſunt, qui exercitus in Macedoniam ducant; ubi caſtra locanda ſint, ſciant; quæ loca præſidiis occupanda; quando, aut quo ſaltu intrande Macedonia; ubi horrea ponenda; quâ terrâ, mari ſubvehantur commeatus; quando cum hoſte manus conſerenda; quando quieſcendum ſit. Nec, quid melius faciendum ſit, modò ſtatuunt, ſed, quidquid aliter, quàm ipſi cenſuere, factum eſt, conſulem veluti dictâ die accuſant. Hæc magna impedimenta res gerentibus ſunt. nec enim omnes tam firmi & conſtantis animi contra adverſum rumorem eſſe poſſunt, quàm Fabius fuit: qui ſuum imperium minui per vanitatem populi maluit, quàm ſecundâ famâ malè rem gerere. Non ſum is, qui non exiſtimem admonendos duces eſſe: immo eum, qui de ſua unius ſententia omnia gerat, ſuperbum judico magis, quàm ſapientem. Quid ergo eſt? Primùm à prudentibus, & propriè rei militaris peritis, & uſu doctis, monendi imperatores ſunt: deinde ab his, qui interſunt gerendis * loca, qui hoſtem, qui temporum*

temporum opportunitatem vident, qui in eodem velut navigio participes sunt periculi. Itaque si quis est, qui, quod è republica sit, suadere se mihi in eo bello, quod gesturus sum, confidat; ne deneget operam reipublicæ, & in Macedoniam mecum veniat. nave, equo, tabernaculo, viatico etiam à me juvabitur. Si quem id facere piget, & otium urbanum militiæ laboribus præoptat, è terra ne gubernaverit. Sermonum satis ipsa præbet urbs. loquacitatem suam contineat: nos castrensibus consiliis contentos futuros esse sciat. Ab hac concione, Latinis, quæ pridie Kalendas Apriles fuerunt, in monte sacrificio rite perpetrato, protinus inde & consul & prætor Cn. Octavius in Macedoniam profecti sunt. Traditum est memoriæ, majore, quàm solità, frequentià prosequentium consulem celebratum; ac propè certà spe ominatos esse homines, finem esse Macedonico bello, maturumque reditum cum egregio triumpho consulis fore.

XXIII. Dum hæc in Italia geruntur, Perseus, quod jam inchoatum perficere, quia impensa pecuniæ faciendæ erat, non inducebat in animum, ut Gentium Illyriorum regem sibi adjungeret; hoc, postquam intrâsse saltum Romanos, & adesse discrimen ultimum belli animadvertit, non ultrà differendum ratus; quum per Hippiam legatum trecenta argenti talenta pactus esset, ita ut obsides ultro citroque darentur, Pantauchum misit, ex fidissimis amicis, ad ea perficienda. Medeone Labeatidis terræ Pantauchus regi Illyrio occurrit: ibi & jusjurandum ab rege & obsides accepit. missus & à Gentio est legatus, nomine Olympio, qui jusjurandum à Perseo obsidesque exigeret. Cum eodem ad pecuniam accipiendam missi sunt, &, auctore Pantaucho, qui Rhodum legati cum Macedonibus irent, Parmenio & Morcus destinantur. quibus ita mandatum, uti, jurejurando, obsidibusque, & pecunià acceptà, tum demum Rhodum proficiscerentur: *duorum simul regum nomine incitari Rhodios ad bellum Romanum posse.*

se. adjunctam civitatem, penes quam unam tum rei navalis gloria esset, nec terrâ nec mari spem relicturam Romanis. Venientibus Illyriis Perseus, ab Enipeo amni ex castris cum omni equitatu profectus, ad Dium occurrit. Ibi ea, quæ convenerunt, circumfuso agmine equitum facta; quos adesse fœderi sancitæ cum Gentio societatis volebat rex, aliquantum eam rem ratus animorum iis adjecturam. & obsides in conspectu omnium dati acceptique: &, Pellam ad thesauros regios missis, qui pecuniam acciperent, qui Rhodum irent cum Illyriis legatis, Thessalonicæ conscendere jussi. Ibi Metrodorus erat, qui nuper ab Rhodo venerat: auctoribusque Dinone & Polyarato, principibus civitatis ejus, affirmabat, Rhodios paratos ad bellum esse. is princeps junctæ cum Illyriis legationis datus est.

XXIV. Eodem tempore ad Eumenem & ad Antiochum communia mandata, quæ subjicere conditio rerum poterat. *Naturâ inimica inter se esse liberam civitatem & regem. Singulos populum Romanum aggredi, &, quod indignius sit, regum viribus reges oppugnare. Attalo adjutore, patrem suum oppressum. Eumene adjuvante, & quadam ex parte etiam Philippo patre suo, Antiochum oppugnatum. in se nunc & Eumenem & Prusiam armatos esse. Si Macedoniæ regnum sublatum foret, proximam Asiam esse; quam jam ex parte, sub specie liberandarum civitatium, suam fecerint: deinde Syriam. Jam Prusiam Eumeni honore præferri, jam Antiochum victorem præmio belli ab Ægypto arceri. Hæc cogitantem providere* jubebat, *ut aut ad pacem secum faciendam compelleret Romanos, aut perseverantes in bello injusto communes duceret omnium regum hostes.* Ad Antiochum aperta mandata erant, ad Eumenem per speciem captivorum redimendorum missus legatus erat: verùm occultiora quædam agebantur, quæ in præsentia invisum quidem & suspectum Romanis Eumenem falsis gravioribus **. Proditor enim ac propè hostis habitus, dum inter se duo reges captantes fraude

&

& avaritiâ certant. Cydas erat Cretensis, ex intimis Eumenis: hic priùs ad Amphipolim cum Chimaro quodam populari suo, militante apud Persea, inde postea ad Demetriadem, semel cum Menecrate quodam, iterum cum Antimacho, regiis ducibus, sub ipsis mœnibus urbis collocutus fuerat. Eropon quoque, qui tum missus est, duabus ad eundem Eumenem jam antè legationibus functus erat. Quæ colloquia occulta & legationes infames quidem erant: sed, quid actum esset, quidve inter reges convenisset, ignorabatur. Res autem ita sese habuit.

XXV. Eumenes neque favit victoriæ Persei, neque bello eum invadere animo habuit: non tam quia paternæ inter eos inimicitiæ erant, quàm ipsorum odiis inter se accensæ. Non ea regum æmulatio, ut æquo animo Persea tantas adipisci opes, tantamque gloriam, quanta Romanis victis eum manebat, Eumenes visurus fuerit. Cernebat & Persea, jam inde ab initio belli, omni modo spem pacis tentâsse, & in dies magis, quo propior admoveretur terror, nihil neque agere aliud, neque cogitare. Romanos quoque, quia traheretur diutiùs spe ipsorum bellum, & ipsos duces, & senatum, non abhorrere à finiendo tam incommodo ac difficili bello. Hac utriusque partis voluntate exploratâ, quod fieri etiam suâ sponte tædio validioris, metu infirmioris credebat posse, in eo suam operam venditare conciliandâ gratiâ magis cupiit. Nam, modò ne juvaret bello Romanos terrâ marique, modò pacis patrandæ cum Romanis paciscebatur mercedem: ne bello interesset, mille & quingenta talenta. in utroque non fidem modò se, sed obsides quoque, dare paratum esse, ostendebat. Perseus ad rem inchoandam promptissimus erat, cogente metu, & de obsidibus accipiendis sine dilatione agebat, conveneratque, ut accepti Cretam mitterentur. Ubi ad pecuniæ mentionem ventum erat, ibi hæsitabat: & utique alteram in-

tanti nominis regibus turpem ac sordidam, & danti & magis accipienti, mercedem esse. Malebat in spem Romanæ pacis non recusare impensam, sed eam pecuniam perfectâ re daturum; interea Samothracæ in templo depositurum. Ea insula quum ipsius ditionis esset, videre Eumenes nihil interesse, an Pellæ pecunia esset: id agere, ut partem aliquam præsentem ferret. ita, nequicquam inter se captati, nihil præter infamiam movere.

XXVI. Nec hæc tantùm Perseo per avaritiam est dimissa res, quum pecuniam tutam & pacem habere per Eumenem, quæ vel parte regni redimenda esset, ac receptus protrahere inimicum mercede onustum, & hostes merito ei Romanos posset facere: sed etiam Gentii regis parata societas, & tum Gallorum, effusorum per Illyricum, ingens agmen oblatum avaritiâ dimissum est. Veniebant decem millia equitum, par numerus peditum, & ipsorum jungentium cursum equis, & in vicem prolapsorum equitum vacuos capientium ad pugnam equos. Hi pacti erant, eques denos præsentes aureos, pedes quinos, mille dux eorum. Venientibus his Perseus ab Enipeo ex castris profectus obviàm cum dimidia copiarum parte denunciarè per vicos urbesque, quæ viæ propinquæ sunt, cœpit, ut commeatus expedirent, frumenti, vini, pecorum ut copia esset. ipse equos, phalerasque, & sagula, donum principibus ferre, & parum auri, quod inter paucos divideret, multitudinem credens trahi spe posse. Ad Almanam urbem pervenit, & in ripa fluminis Axii posuit castra. circa Desudabam in Mædica exercitus Gallorum consederat, mercedem pactam opperiens. Eò mittit Antigonum, ex purpuratis unum, qui juberet, multitudinem Gallorum ad Bylazora (Pæoniæ is locus est) castra movere, principes ad se venire frequentes. septuaginta quinque millia ab Axio flumine & castris regis aberant. Hæc mandata ad eos quum per-

pertulisset Antigonus, adjecissetque, per viam quanta omnium præparata curâ regis copia multitudini foret, quibusque muneribus principes advenientes, vestis, argenti, equorumque excepturus rex esset, de his quidem se coràm cognituros respondent. illud, quod præsens pepigissent, interrogant, ecquid aurum, quod in singulos pedites equitesque dividendum esset, secum adduxisset? Quum ad id nihil responderetur, Clondicus regulus eorum, *Abi, renuncia ergo*, inquit, *regi, nisi aurum obsidesque accepissent, nusquam inde Gallos longiùs vestigium moturos.* Hæc relata regi quum esset, advocato consilio, quum, quid omnes suasuri essent, appareret, ipse, pecuniæ, quàm regni, melior custos, institit de perfidia & feritate Gallorum disserere. *Multorum jam antè cladibus expertum, periculosum esse, tantam multitudinem in Macedoniam accipere, ne graviores eos socios habeant, quàm hostes Romanos. Quinque millia equitum sat esse, quibus & uti ad bellum possent, & quorum multitudinem ipsi non timeant.*

XXVII. Apparebat in omnibus, mercedem multitudinis timere, nec quicquam aliud: sed, quum suadere consulenti nemo auderet, remittitur Antigonus, qui nunciaret, quinque millium equitum operâ tantùm uti regem: contemnere multitudinem aliam. Quod ubi audivere barbari, ceterorum quidem fremitus fuit, indignantium se frustra excitos sedibus suis: Clondicus rursus interrogat, ecquid ipsis quinque millibus, quod convenisset, numeraret? Quum adversus id quoque misceri ambages cerneret, inviolato fallaci nuncio (quod vix speraverat ipse posse contingere) retro ad Istrum, perpopulati Thraciam, quà vicina erat viæ, redierunt. Quæ manus, quieto sedente rege ad Enipeum, adversus Romanos Perrhæbiæ saltum in Thessaliam traducta, non agros tantùm nudare populando potuit, ne quos inde Romani commeatus exspectarent, sed ipsas exscindere urbes, tenente ad Enipeum

um Perseo Romanos, ne urbibus sociis opitulari possent. Ipsis quoque Romanis de se cogitandum fuisset: quando neque manere, amissâ Thessaliâ, unde exercitus alebatur, potuissent, neque progredi, quum ex adverso castra Macedonum ***. qui eâ pependerant spe, haud mediocriter debilitavit. Eadem avaritia Gentium regem sibi alienavit. nam, quum trecenta talenta Pellæ missis à Gentio numerâsset, signare eos pecuniam passus. Inde decem talenta ad Pantauchum missa, eaque præsentia dari regi jussit: reliquam pecuniam, signatam Illyriorum signo, portantibus suis præcipit, parvis itineribus veherent. dein, quum ad finem Macedoniæ ventum esset, subsisterent ibi, ac nuncios ab se opperirentur. Gentius, exiguâ parte pecuniæ acceptâ, quum assiduè Pantaucho ad lacessendos hostili facto Romanos stimularetur, M. Perpernam & L. Petillium legatos, qui tum fortè ad eum venerant, in custodiam conjecit. Hoc audito, Perseus, contraxisse eum necessitates ratus ad bellum utique cum Romanis, ad revocandum, qui pecuniam portabat, misit: velut nihil aliud agens, quàm ut, quanta maxima posset, præda ex victo Romanis reservaretur. Et ab Eumene Eropon, ignotis, quæ occultè acta erant, redit. De captivis actum esse & ipsi evulgaverant, & Eumenes consulem, vitandæ suspicionis causâ, certiorem fecit.

XXVIII. Perseus, post reditum ab Eumene Eropontis spe dejectus, Antenorem & Callippum præfectos classis cum quadraginta lembis (adjectæ ad hunc numerum quinque pristes erant) Tenedum mittit; ut inde sparsæ per Cycladas insulas naves, Macedoniam cum frumento petentes, tutarentur. Cassandreæ deductæ naves in portus primùm, qui sub Atho monte sunt, inde Tenedum placido mari quum trajecissent, stantes in portu Rhodias apertas naves Eudamumque præfectum earum, inviolatas, atque etiam benignè appellatos

latos dimiserunt. Cognito deinde, in latere alterò quinquaginta onerarias suarum, stantibus in ostio portûs Eumenis rostratis, quibus Damius præerat, inclusas esse; circumvecti propere, ac summotis terrore hostium navibus, onerarias, datis, qui prosequerentur, decem lembis, in Macedoniam mittunt: ita ut in tutum prosecuti redirent Tenedum. Nono post die ad classem, jam ad Sigeum stantem, redierunt. Inde Subota (insula est interjecta Elææ & Atho) trajiciunt. Fortè postero die, quàm Subota classis tenuit, quinque & triginta naves, quas hippagogos vocant, ab Elæa profectæ cum equitibus Gallis equisque, Phanas promontorium Chiorum petebant, unde transmittere in Macedoniam possent. Attalo ab Eumene mittebantur. Has naves per altum ferri quum ex specula signum datum Antenori esset, profectus à Subotis, inter Erythrarum promontorium Chiumque, quà artissimum fretum est, iis occurrit. Nihil minùs credere præfecti Eumenis, quàm Macedonum classem in illo vagari mari: nunc Romanos esse, nunc Attalum, aut remissos aliquos ab Attalo ex castris Romanis Pergamum petere. Sed quum jam appropinquantium forma lemborum haud dubia esset, & concitatio remorum, directæque in se proræ, hostes appropinquare aperuissent; tunc injecta trepidatio est, quum resistendi spes nulla esset, inhabilique navium genere, & Gallis vix quietem ferentibus in mari. Pars eorum, qui propiores continenti littori erant, in Erythræam enârunt: pars, velis datis, ad Chium naves ejecere, relictisque equis, effusâ fugâ urbem petebant. Sed, propiùs urbem lembi accessuque commodiore quum exposuissent armatos, partim in via fugientes Gallos adepti Macedones ceciderunt, partim ante portam exclusos. clauserant enim Chii portam, ignari, qui fugerent, aut sequerentur. Octingenti ferme Gallorum occisi, ducenti vivi capti: equi, pars in mari, fractis navibus, absumpti;

fumpti; partim nervos fucciderunt in littore Macedones. viginti eximiæ equos formæ cum captivis eosdem decem lembos, quos antè miserat, Antenor devehere Thessalonicam jussit, & primo quoque tempore ad classem reverti: Phanis se eos exspectaturum. Triduum ferme classis ad urbem stetit. Phanas inde progressi sunt, &, spe celeriùs reversis decem lembis, evecti Ægæo mari Delum trajecerunt.

XXIX. Dum hæc geruntur, legati Romani, C. Popillius, & C. Decimius, & C. Hostilius, à Chalcide profecti, tribus quinqueremibus Delum quum venissent, lembos ibi Macedonum quadraginta, & quinque regis Eumenis quinqueremes invenerunt. Sanctitas templi insulæque inviolatos præstabat omnes. Itaque permixti Romanique & Macedones & Eumenis navales socii in templo, inducias religione loci præbente, versabantur. Antenor, Persei præfectus, quum aliquas alto præferri onerarias naves ex speculis significatum foret, parte lemborum ipse insequens, parte per Cycladas dispositâ, præterquam si quæ Macedoniam peterent, omnes aut supprimebat, aut spoliabat naves. quibus poterat, Popillius aut Eumenis naves succurrebat: sed vecti nocte binis aut ternis plerumque lembis Macedones fallebant. Per id ferè tempus legati Macedones Illyriique simul Rhodum venerunt, quibus auctoritatem addidit non lemborum modò adventus, passim per Cycladas atque Ægæum vagantium mare, sed etiam conjunctio ipsa regum Persei Gentiique, & fama cum magno numero peditum equitumque venientium Gallorum. Et jam quum accessissent animi Dinoni ac Polyarato, qui Persei partium erant, non benignè modò responsum regibus est, sed palam pronunciatum, *bello finem se auctoritate suâ imposituros esse. itaque ipsi quoque reges æquos adhiberent animos ad pacem accipiendam.*

XXX. Jam veris principium erat, novique duces

in

in provinciam venerant; consul Æmilius in Macedoniam, Octavius Oreum ad classem, Anicius in Illyricum, cui bellandum adversus Gentium. Patre Pleurato rege Illyriorum & matre Eurydicâ genitus fratres duos, Platorem utroque parente, Caravantium matre eâdem natum, habuit: Hoc propter ignobilitatem paternam minùs suspecto, Platorem occidit & duos amicos ejus, Etritum & Epicadum, impigros viros, quo tutiùs regnaret. Fama fuit, Honuni Dardanorum principis filiam Etutam pacto fratri eum invidisse, tanquam his nuptiis adjungenti sibi Dardanorum gentem. & similius id vero fecit ducta ea virgo, Platore interfecto. Gravis deinde, dempto fratris metu, popularibus esse cœpit: & violentiam insitam ingenio intemperantia vini accendebat. Ceterùm, sicut antè dictum est, ad Romanum incitatus bellum, Lissum omnes copias contraxit. quindecim millia armatorum fuerunt. Inde, fratre in Caviorum gentem, vi aut terrore subigendam, cum mille peditibus & quinquaginta equitibus misso, ipse ad Bassaniam urbem quinque millia ab Lisso ducit. Socii erant Romanorum. itaque per missos nuncios priùs tentati, obsidionem pati, quàm dedere sese, maluerunt. Caravantium in Caviis Durnium oppidum advenientem benignè accepit: Caravantis altera urbs exclusit. &, quum agros eorum effusè vastaret, aliquot palati milites agrestium concursu interfecti sunt. Jam & Ap. Claudius, adsumptis ad eum exercitum, quem habebat, Bullinorum, & Apolloniatium, & Dyrrhachinorum auxiliis, profectus ex hibernis, circa Genusuum amnem castra habebat; audito fœdere inter Persea & Gentium, & legatorum violatorum injuriâ accensus, bellum haud dubiè adversus eum gesturus. Anicius prætor, eo tempore Apolloniæ auditis, quæ in Illyrico gererentur, præmissisque ad Appium literis, ut se ad Genusuum opperiretur, triduo & ipse in castra venit: & ad ea,

quæ

habebat, auxilia assumptis Parthinorum juventutis duobus millibus peditum & equitibus ducentis, (peditibus Epicadus, equitibus Algalsus præerat) parabat ducere in Illyricum, maximè ut Bassanitas solveret obsidione. tenuit impetum ejus fama lemborum vastantium maritimam oram. Octoginta erant lembi, auctore Pantaucho missi à Gentio ad Dyrrhachinorum & Apolloniatium agros populandos. Tum classis ad

* * *

tò eo, tradiderunt se.

XXXI. Deinceps & urbes regionis ejus idem faciebant, adjuvante inclinationem animorum clementià in omnes & justitià prætoris Romani. Ad Scodram inde ventum est, id quod belli caput fuerat; non eo solùm, quòd Gentius eam sibi ceperat velut regni totius arcem, sed etiam quòd Labeatium gentis munitissima longè est & difficilis aditu. Duo cingunt eam flumina, Claufala latere urbis, quod in orientem patet, præfluens, Barbana ab regione occidentis, ex Labeatide palude oriens. hi duo amnes confluentes incidunt Oriundi flumini; quod, ortum ex monte Scodro, multis & aliis auctum aquis, mari Hadriatico infertur. Mons Scodrus, longè altissimus regionis ejus, ab oriente Dardaniam subjectam habet, à meridie Macedoniam, ab occasu Illyricum. Quanquam munitum situ naturali oppidum erat, gensque id tota Illyriorum & rex ipse tuebatur, tamen prætor Romanus, quia prima successerant prospere, fortunam totius rei principia secuturam esse ratus, & repentinum valiturum terrorem, instructo exercitu ad mœnia succedit. Quòd si clausis portis muros portarumque turres, dispositis armatis, defendissent, vano cum incepto mœnibus pepulissent Romanos. nunc, portà egressi, prœlium loco æquo majore animo commiserunt, quàm sustinuerunt. pulsi enim & fugà conglobati, quum ducenti amplius in ipsis faucibus portæ cecidissent, tantum intulerunt

tulerunt terrorem, ut oratores extemplo ad prætorem mitteret Gentius Teuticum & Bellum, principes gentis, per quos inducias peteret, ut deliberare de ſtatu rerum ſuarum poſſet. Triduo in hoc dato, quum caſtra Romana quingentos ferme paſſus ab urbe abeſſent, navem conſcendit, & flumine Barbanâ navigat in lacum Labeatum, velut ſecretum locum petens ad conſultandum; ſed, ut apparuit, falsâ ſpe excitus, Caravantium fratrem, multis millibus armatorum actis ex ea regione, in quam miſſus erat, adventare. qui poſtquam evanuit rumor, tertio poſt die navem eandem ſecundo amni Scodram demiſit: præmiſſiſque nunciis, ut ſibi appellandi prætoris poteſtas fieret, copia facta, in caſtra venit. Et principium orationis ab accuſatione ſtultitiæ orſus ſuæ, poſtremò ad preces lacrimaſque effuſus, genibus prætoris accidens, in poteſtatem ſeſe dedit. Primò, bonum animum habere juſſus, ad cœnam etiam invitatus, in urbem ad ſuos rediit, & cum prætore eo die honorificè eſt epulatus: deinde in cuſtodiam C. Caſſio tribuno militum traditus, vix gladiatorio accepto decem talentis ab rege rex, ut in eam fortunam recideret.

XXXII. Anicius, Scodrâ receptâ, nihil priùs, quàm requiſitos Petillium Perpernamque legatos ad ſe duci, juſſit. quibus ſplendore ſuo reſtituto, Perpernam extemplo mittit ad comprehendendos amicos cognatoſque regis: qui, Medeonem, Labeatium gentis urbem, profectus, Etlevam uxorem cum filiis duobus, Scerdiledo Pleuratoque, & Caravantium fratrem Scodram in caſtra adduxit. Anicius, bello Illyrio intra triginta dies perfecto, nuncium victoriæ Perpernam Romam miſit: & poſt dies paucos Gentium regem ipſum cum parente, conjuge, ac liberis, ac fratre, aliiſque principibus Illyriorum. Hoc unum bellum priùs perpetratum, quàm cœptum, Romæ auditum eſt. Quibus diebus hæc agebantur, Perſeus quoque in magno terrore

rore erat, propter adventum simul Æmilii novi consulis, quem cum ingentibus minis adventare audiebat, simul Octavii prætoris. Nec minus terroris à classe Romana & periculo maritimæ oræ habebat. Thessalonicæ Eumenes & Athenagoras præerant cum parvo præsidio duorum millium cetratorum. Eò & Androclem præfectum mittit, jussum sub ipsis navalibus castra habere. Æniam mille equites cum Antigono misit ad tutandam maritimam oram: ut, quocunque littore applicuisse naves hostium audissent, extemplo ferrent agrestibus opem. quinque millia Macedonum missa ad præsidium Pythii & Petræ, quibus præpositi erant Histiæus, & Theogenes, & Milo. His profectis, ripam munire Enipei fluminis aggressus est, quia sicco alveo transiri poterat. Huic ut omnis multitudo vacaret, feminæ, ex propinquis urbibus coactæ, cibaria in castra afferebant: miles jussus ex propinquis silvis

* * *

XXXIII. *** postremò sequi se utrarios ad mare, quod minus trecentos passus aberat, jussit, & in littore alios alibi modicis intervallis fodere. montes ingentis altitudinis spem faciebant, eo magis quia nullos apertos evergerent rivos, occultos continere latices, quorum venæ in mare permanantes undæ miscerentur. Vix deducta summa arena erat, quum scaturigines turbidæ primò & tenues emicare, dein liquidam multamque fundere aquam, velut Deûm dono, cœperunt. Aliquantum ea quoque res duci famæ & auctoritatis apud milites adjecit. Jussis deinde militibus expedire arma, ipse cum tribunis primisque ordinibus vadit ad contemplandos transitus; quà descensus facilis armatis, quà in ulteriorem ripam minimè iniquus adscensus esset. His satis exploratis, illa quoque primùm, ut ordine ac sine tumultu omnia in agmine ad nutum imperiumque ducis fierent, providit. Ubi omnibus simul pronunciaretur, quod fieret, neque omnes exaudirent;

dirent; incerto imperio accepto, alios, ab se adjicientes, plus eo, quod imperatum sit, alios minus facere. clamores deinde dissonos oriri omnibus locis, & priùs hostes, quàm ipsos, quid paretur, scire. Placere igitur, tribunum militum primo pilo legionis secretum edere imperium: illum, & dein singulos, proximo cuique in ordine centurioni dicere, quid opus facto sit; sive à primis signis ad novissimum agmen, sive ab extremis ad primos perferendum imperium sit. Vigiles etiam novo more scutum in vigiliam ferre vetuit: non enim in pugnam vigilem ire, ut armis utatur, sed ad vigilandum, ut, quum senserit hostium adventum, recipiat se, excitetque ad arma alios. Scuto pro se erecto stare galeatos: deinde, ubi fessi sint, innisos pilo, capite super marginem scuti posito, sopitos stare: ut fulgentibus armis procul conspici ab hoste possint, ipsi nihil provideant. Stationum quoque morem mutavit. armati omnes, & frenatis equis equites, diem totum perstabant. id quum æstivis diebus, urente assiduo sole, fieret, tot horarum æstu & languore ipsos equosque fessos integri sæpe adorti hostes, vel pauci plures vexabant. itaque ex matutina statione ad meridiem decedi, & in postmeridianam succedere alios jussit: ita nunquam fatigatos recens hostis aggredi poterat.

XXXIV. Hæc quum ita fieri placere, concione advocatâ, pronunciâsset, adjecit urbanæ concioni convenientem orationem. *Unum imperatorem in exercitu providere & consulere, quid agendum sit, debere, nunc per se, nunc cum iis, quos advocaverit in consilium. qui non sint advocati, eos nec palàm, nec secretò jactare consilia sua. Militem hæc tria curare debere, corpus ut quàm validissimum & pernicissimum habeat, arma apta, cibum paratum ad subita imperia; cetera scire de se Diis immortalibus & imperatori suo curæ esse. in quo exercitu milites, consul, & imperator rumoribus vulgi circumgatur, ibi nihil salutare esse. Se, quod*

quod sit officium imperatoris, provisurum, ut bene gerendæ rei occasionem eis præbeat. illos nihil, quod futurum sit, quærere: ubi datum signum sit, tum militarem operam navare. Ab his præceptis concionem dimisit; vulgò etiam veteranis fatentibus, se illo primùm die, tanquam tirones, quid agendum esset in re militari, didicisse. Non sermonibus tantùm his, cum quanto assensu audissent verba consulis, ostenderunt; sed rerum præsens effectus erat. Neminem totis mox castris quietum videres: acuere alii gladios: alii galeas bucculasque, scuta alii loricasque tergere: alii aptare corpori arma, experirique sub his membrorum agilitatem: quatere alii pila, alii micare gladiis, mucronemque intueri: ut facilè quis cerneret, ubi primùm conserendi manum cum hoste data occasio esset, aut victoriâ egregiâ, aut morte memorabili inituros bellum. Perseus quoque quum, adventu consulis simul & veris principio, strepere omnia moverique apud hostes, velut novo bello, cerneret, mota à Phila castra in adversa ripa posita, nunc ad contemplanda opera sua circumire ducem, haud dubiè transitus speculantem, * * * norum esse.

XXXV. Quæ res Romanis auxit animos, Macedonibus regique eorum haud mediocrem attulit terrorem. Et primò supprimere in occulto famam ejus rei est conatus, missis, qui Pantauchum inde venientem appropinquare castris vetarent. sed jam & pueri quidam visi ab suis erant inter obsides Illyrios ducti: &, quo quæque accuratiùs curantur, eo faciliùs loquacitate regiorum ministrorum emanant. Sub idem tempus Rhodii legati in castra venerunt cum iisdem de pace mandatis, quæ Romæ ingentem iram Patrum excitavere. Multò iniquioribus animis à castrensi consilio auditi sunt. Itaque quum alii præcipites sine responso * agendos castris, pronunciavit, post diem quintumdecimum se responsum daturum. Interim, ut appareret,

pareret, quantum pacificantium Rhodiorum auctoritas valuisset, consultare de ratione belli gerendi cœpit. Placebat quibusdam, & maximè majoribus natu, per Enipei ripam munitionesque vim facere. *confertis & vim facientibus resistere Macedonas non posse: ex tot castellis aliquanto altioribus ac munitioribus, quæ validis præsidiis insedissent, priore anno dejectos.* aliis placebat, Octavium cum classe Thessalonicam petere, & populatione maritimæ oræ distringere copias regias: ut, altero ab tergo se ostendente bello, circumactus ad interiorem partem regni tuendam, nudare aliquâ parte transitus Enipei cogeretur. Ipsi naturâ & operibus inexsuperabilis ripa videbatur: &, præterquam quòd tormenta ubique disposita essent, missilibus etiam meliùs & certiore ictu hostes uti audierat. Aliò spectabat mens tota ducis: dimissoque consilio Perrhæbos mercatores, Schœnum & Menophilum, notæ & fidei jam sibi & prudentiæ homines, arcessitos secretò percunctatur, quales ad Perrhæbiam transitus sint. Quum loca non iniqua esse dicerent, præsidiis autem regis obsideri, spem cepit, si nocte improvisò validâ manu aggressus necopinantes esset, dejici præsidia posse. *Jacula enim & sagittas & cetera missilia in tenebris, ubi, quid petatur, procul provideri nequeat, inutilia esse: gladio comminus geri rem in permixta turba, quo miles Romanus vincat.* His ducibus usurus, prætorem Octavium arcessitum, exposito, quid pararet, Heracleum cum classe petere jubet, & mille hominibus decem dierum cocta cibaria habere. Ipse P. Scipionem Nasicam, Q. Fabium Maximum filium suum cum quinque delectis millibus Heracleum mittit, velut classem conscensuros ad maritimam oram interioris Macedoniæ, quod in consilio agitatum erat, vastandam. Secretò indicatum, cibaria his præparata ad classem esse, ne quid eos moraretur. Inde jussi duces itineris ita dividere viam, ut quartâ vigiliâ tertio die Pythium adoriri possent. Ipse postero

ſtero die, ut diſtineret regem ab circumſpectu rerum aliarum, primâ luce medio in alveo cum ſtationibus hoſtium prœlium commiſit. pugnatumque utrinque eſt levi armaturâ: nec gravioribus armis in tam inæquali alveo pugnari poterat. Deſcenſus ripæ utriuſque in alveum trecentorum ferme paſſuum erat: medium ſpatium torrentis, alibi aliter cavati, paulo plus quàm mille paſſus patebat. Ibi in medio, ſpectantibus utrinque ex vallo caſtrorum hinc rege, hinc conſule cum ſuis legionibus, pugnatum eſt. Miſſilibus procul regia auxilia meliùs pugnabant; comminus ſtabilior & tutior, aut parmâ, aut ſcuto Liguſtino, Romanus erat. Meridie ferè receptui cani ſuis conſul juſſit. ita eo die diremptum prœlium eſt, haud paucis utrinque interfectis. Sole orto poſtero die, irritatis certamine animis, etiam acriùs concurſum eſt: ſed Romani, non ab his tantùm, cum quibus contractum certamen erat, ſed multo magis ab ea multitudine, quæ diſpoſita in turribus ſtabat, omni genere miſſilium telorum ac ſaxis maximè vulnerabantur. Ubi propiùs ripam hoſtium ſubiſſent, tormentis miſſa etiam ad ultimos perveniebant. Multo pluribus eo die amiſſis, conſul paulo feriùs recepit ſuos. Tertio die prœlio abſtinuit, degreſſus ad imam partem caſtrorum, veluti per devexum in mare brachium tranſitum tentaturus. Perſeus, quod in oculis erat,

* * *

XXXVI. *** anni poſt circumactum ſolſtitium erat: hora diei jam ad meridiem vergebat: iter multo pulvere & incaleſcente ſole factum erat. laſſitudo & ſitis jam ſentiebatur, &, meridie inſtante, magis acceſſurum utrumque apparebat. Statuit ſic affectos recenti atque integro hoſti non objicere. Sed tantus ardor in animis ad dimicandum utrinque erat, ut conſuli non minore arte ád ſuos eludendos, quàm ad hoſtes, opus eſſet. Nondum omnibus inſtructis, inſtabat

tribunis

tribunis militum, ut maturarent instruere: circumibat ipse ordines, animos militum hortando in pugnam accendebat. Ibi primò alacres signum poscebant. deinde, quantum increscerct æstus, & vultus minùs vigentes & voces segniores erant, & quidam incumbentes scutis, nisique pilis stabant. Tum jam apertè primis ordinibus imperat, metarentur frontem castrorum, & impedimenta constituerent. Quod ubi fieri milites sensere, alii gaudere palàm, quòd fessos viæ labore flagrantissimo æstu non coëgisset pugnare. legati circa imperatorem ducesque externi erant, inter quos & Attalus, omnes approbantes, quum pugnaturum consulem credebant: neque enim ne his cunctationem aperuerat suam. tunc mutatione consilii subità quum alii silerent, Nasica unus ex omnibus ausus est monere consulem, *ne hostem quidem ludificatos priores imperatores, fugiendo certamen, manibus emittere. Vereri, ne nocte abeat, sequendus maximo labore ac periculo in intima Macedoniæ; exercitusque, sicut prioribus ducibus, per calles saltusque Macedonicorum montium vagando circumagatur. Se magnopere suadere, dum in campo patenti hostem habeat, aggrediatur, nec oblatam occasionem vincendi amittat.* Consul, nihil offensus liberà admonitione tam clari adolescentis, *Et ego*, inquit, *animum istum habui, Nasica, quem tu nunc habes: &, quem ego nunc habeo, tu habebis. Multis belli casibus didici, quando pugnandum, quando abstinendum pugnâ sit. Non operæ sit stanti nunc in acie docere, quibus de caussis hodie quiêsse melius sit. rationes aliàs reposcito. nunc auctoritate veteris imperatoris contentus eris.* Conticuit adolescens; haud dubiè videre aliqua impedimenta pugnæ consulem, quæ sibi non apparerent.

XXXVII. Paullus, postquam metata castra impedimentaque collocata animadvertit, ex postrema acie triarios primos subducit: deinde principes, stantibus in prima acie hastatis, si quid hostis moveret: postremò hastatos, ab dextro primùm cornu singulorum paulatim

latim signorum milites subtrahens. Ita pedites, equitibus cum levi armatura ante aciem hosti oppositis, sine tumultu abducti: nec antè, quàm prima frons valli ac fossa perducta est, ex statione equites revocati sunt. Rex quoque, quum sine detrectatione paratus pugnare eo die fuisset, contentus, quòd per hostem moram fuisse pugnæ scirent, & ipse in castra copias reduxit. Castris permunitis, C. Sulpicius Gallus tribunus militum secundæ legionis, qui prætor superiore anno fuerat, consulis permissu ad concionem militibus vocatis pronunciavit, *nocte proximâ, ne quis id pro portento acciperet, ab hora secunda usque ad quartam horam noctis lunam defecturam esse. Id, quia naturali ordine statis temporibus fiat, & sciri antè & prædici posse. Itaque quemadmodum, quia certi solis lunæque & ortus & occasus sint, nunc pleno orbe, nunc senescente exiguo cornu fulgere lunam, non mirarentur; ita ne obscurari quidem, quum condatur umbrâ terræ, trahere in prodigium debere.* Nocte, quam pridie Nonas Septembres insecuta est dies, editâ horâ luna quum defecisset, Romanis militibus Galli sapientia propè divina videri: Macedonas, ut triste prodigium, occasum regni perniciemque gentis portendens, movit: nec aliter vates, clamor ululatusque in castris Macedonum fuit, donec luna in suam lucem emersit. Postero die tantus utrique ardor exercitui ad concurrendum fuerat, ut & regem & consulem suorum quidam, quòd sine prœlio discessum esset, accusarent. Regi prompta defensio erat, non eo solùm, quòd hostis prior, apertè pugnam detrectans, in castra copias reduxisset; sed etiam, quòd eo loco signa constituisset, quo phalanx, quam inutilem vel mediocris iniquitas loci efficeret, promoveri non posset. Consul ad id, quòd pridie prætermisisse pugnandi occasionem videbatur, & locum dedisse hosti, si nocte abire vellet, tunc quoque per speciem immolandi terere videbatur tempus, quum luce primâ signum propositum pugnæ

ad

ad exeundum in aciem fuisset. Tertiâ demum horâ, sacrificio rite perpetrato, ad consilium vocavit; atque ibi, quod rei gerendæ tempus esset, loquendo & intempestivè consultando videbatur quibusdam extrahere. post sermones tamen consul orationem habuit.

XXXVIII. *P. Nasica, egregius adolescens, ex omnibus unus, quibus hesterno die pugnari placuit, denudavit mihi suum consilium: idem postea, ita ut transisse in sententiam meam videri posset, tacuit. Quibusdam aliis absentem carpere imperatorem, quàm præsentem monere, melius visum est. Et tibi, P. Nasica, & quicumque idem, quod tu, occultiùs senserúnt, non gravabor reddere dilatæ pugnæ rationem. Nam tantum abest, ut me hesternæ quietis pœniteat, ut servatum à me exercitum eo consilio credam. in qua me opinione esse ne quis sine causa vestrûm credat, recognoscat, agedum, mecum, si videtur, quàm multa pro hoste & adversus nos fuerint. Jam omnium primùm, quantum numero nos præstent, neminem vestrûm nec antè ignorâsse, & hesterno die implicatam intuentes aciem animadvertisse, certum habeo. Ex hac nostra paucitate quarta pars militum præsidio impedimentis relicta erat: nec ignavissimum quemque relinqui ad custodiam sarcinarum scitis. Sed fuerimus omnes. parvum hoc tandem esse credimus, quòd ex his castris, in quibus hac nocte mansimus, exituri in aciem hodierno aut summum crastino die, si ita videbitur, Diis bene juvantibus, sumus? Nihilne interest, utrùm militem, quem neque viæ labor hodie, neque operis fatigaverit, requietum, integrum in tentorio suo arma capere jubeas, atque in aciem plenum virium, vigentem & corpore & animo educas? an longo itinere fatigatum, & onere fessum, madentem sudore, ardentibus siti faucibus, ore atque oculis repletis pulvere, torrentem meridiano sole, hosti objicias recenti, quieto, qui nullâ re antè consumptas vires ad prœlium adferat? Quis, pro Deûm fidem! ita comparatus, vel iners atque imbellis, fortissimum virum non vicerit? Quid? quòd hostes per summum otium instruxerant aciem, reparaverant animos, stabant compositi suis quisque ordinibus?*

nobis tunc repentè trepidandum in acie instruenda erat, & incompositis concurrendum?

XXXIX. *At, Hercule, aciem quidem inconditam inordinatamque habuissemus: castra munita, provisam aquationem, tutum ad eam iter præsidiis impositis, explorata circà omnia; an nihil nostri habentes præter nudum campum, in quo pugnaremus? Majores vestri castra munita portum ad omnes casus exercitûs ducebant esse: unde ad pugnam exirent, quò jactati tempestate pugnæ receptum haberent. ideo, quum munimentis ea sepîssent, præsidio quoque valido firmabant; quòd, qui castris exutus erat, etiamsi pugnando acie vicisset, pro victo habebatur. castra sunt victori receptaculum, victo perfugium. Quàm multi exercitus, quibus minùs prospera pugnæ fortuna fuit, intra vallum compulsi, tempore suo, interdum momento post, eruptione factâ, victorem hostem pepulerunt? patria altera est militaris hæc sedes, vallumque pro mœnibus, & tentorium suum cuique militi domus ac penates sunt. Sine ulla sede vagi dimicâssemus, ut quò victores nos reciperemus? His difficultatibus & impedimentis pugnæ illud opponitur: Quid si hostis hac interpositâ nocte abîsset, quantum rursus sequendo eo penitus in ultimam Macedoniam exhauriendum laboris erat? Ego autem, neque mansurum eum, neque in aciem copias educturum fuisse, certum habeo, si cedere hinc statuisset. quanto enim facilius abire fuit, quum procul abessemus, quàm nunc, quum in cervicibus sumus? Nec falleret nos, nec interdiu nec nocte abeundo. Quid autem est nobis optatius, quàm ut, quorum castra, praaltâ fluminis ripâ tuta, vallo insuper septa ac crebris turribus, oppugnare adorti sumus, eos, relictis munimentis, agmine effuso abeuntes, in patentibus campis ab tergo adoriamur? Hæ dilatæ pugnæ ex hesterno die in hodiernum caussæ fuerunt. Pugnare enim & ipsi mihi placet; & ideo, quia per Enipeum amnem septa ad hostem via erat, alio saltu, dejectis hostium præsidiis, novum iter aperui: neque priùs, quàm debellavero, absistam.*

XL. Post hanc orationem silentium fuit, partim traductis in sententiam ejus, partim verentibus nequicquam

quam offendere in eo, quod, utcunque prætermissum, revocari non posset. Ac ne illo ipso quidem die, aut consule, aut rege, (rege, quòd nec fessos, ut pridie, ex via, neque trepidantes in acie instruenda & vixdum compositos aggressurus erat; consule, quòd in novis castris non ligna, non pabulum convectum erat, ad quæ petenda ex propinquis agris magna pars militum è castris exierat) neutro imperatorum volente, Fortuna, quæ plus consiliis humanis pollet, contraxit certamen. Flumen erat haud magnum propius hostium castris, ex quo & Macedones & Romani aquabantur, præsidiis ex utraque ripa positis, ut id facere tutò possent. Duæ cohortes à parte Romanorum erant, Marrucina & Peligna; duæ turmæ Samnitium equitum, quibus præerat M. Sergius Silus legatus: & aliud pro castris stativum erat præsidium sub C. Cluvio legato, tres cohortes, Firmana, Vestina, Cremonensis; duæ turmæ equitum, Placentina & Æsernina. Quum otium ad flumen esset, neutris lacessentibus, horâ circiter quartâ jumentum, è manibus curantium elapsum, in ulteriorem ripam effugit. quòd quum per aquam, ferme genu tenus altam, tres milites sequerentur, Thraces duo id jumentum ex medio alveo in suam ripam trahentes; altero eorum occiso, receptoque eo jumento, ad stationem suorum se recipiebant. Octingentorum Thracum præsidium in hostium ripa erat. ex his pauci primò, ægre passi popularem in suo conspectu cæsum, ad persequendos interfectores fluvium transgressi sunt: dein plures, postremò omnes, & cum præsidio * *

* * * prœlium ducit.

XLI. Movebat imperii majestas, gloria viri, ante omnia ætas, quòd major sexaginta annis juvenum munia in parte præcipua laboris periculique capessebat. Intervallum, quod inter cætratos & phalanges erat, implevit legio, atque aciem hostium interru-

terrupit. A tergo cætratis erat, frontem adversus clipeatos habebat: aglaspides appellabantur. Secundam legionem L. Albinus consularis ducere adversus leucaspidem phalangem jussus: ea media acies hostium fuit. In dextrum cornu, unde circa fluvium commissum prœlium erat, elephantes inducti, & ala sociorum: & hinc primùm fuga Macedonum est orta. Nam sicut pleraque nova commenta mortalium in verbis vim habent, experiendo, quum agi, non, quemadmodum agantur, edisseri, oportet, sine ullo effectu evanescunt; ita tum elephanti in acie nomen tantùm sine usu fuerunt. Elephantorum impetum subsecuti sunt socii nominis Latini, pepuleruntque lævum cornu. In medio secunda legio immissa dissipavit phalangem. neque ulla evidentior causa victoriæ fuit, quàm quòd multa passim prœlia erant, quæ fluctuantem turbârunt primò, deinde disjecerunt phalangem: cujus confertæ & intentis horrentis hastis intolerabiles vires sunt. Si carptim aggrediendo circumagere immobilem longitudine & gravitate hastam cogas, confusâ strue implicantur: si verò aut ab latere, aut ab tergo aliquid tumultûs increpuit, ruinæ modo turbantur. sicut tum adversus catervatim incurrentes Romanos, & interruptâ multifariam acie, obviàm ire cogebantur: & Romani, quacunque data intervalla essent, insinuabant ordines suos. Qui, si universâ acie in frontem adversus instructam phalangem concurrissent, quod Pelignis, principio pugnæ incautè congressis adversus cætratos, evenit, induissent se hastis, nec confertam aciem sustinuissent.

XLII. Ceterùm sicut peditum passim cædes fiebant, nisi qui abjectis armis fugerunt; sic equitatus propè integer pugnâ excessit. Princeps fugæ rex ipse erat, jam à Pydna cum sacris alis equitum Pellam petebat: confestim Cotocus sequebatur Odrysarumque equitatus. ceteræ quoque Macedonum alæ integris abibant

bant ordinibus; quia interjecta peditum acies, cujus cædes victores tenebant, immemores fecerat sequendi equites. Diu phalanx à fronte, à lateribus, ab tergo cæsa est: postremò, qui ex hostium manibus elapsi erant, inermes ad mare fugientes, quidam aquam etiam ingressi, manus ad eos, qui in classe erant, tendentes, suppliciter vitam orabant: & quum scaphas concurrere undique ab navibus cernerent, ad excipiendos sese venire rati, ut caperent potiùs, quàm occiderent, longiùs in aquam, quidam etiam natantes, progressi sunt. Sed quum hostiliter è scaphis cæderentur, retro, qui poterant, nando repetentes terram, in aliam fœdiorem pestem incidebant. elephanti enim, ab rectoribus ad littus acti, exeuntes obterebant elidebantque. Facilè conveniebat, Romanis nunquam unâ acie tantum Macedonum interfectum. Cæsa enim ad viginti millia hominum sunt: ad sex millia, qui Pydnam ex acie perfugerant, vivi in potestatem pervenerunt: & vagi è fuga quinque millia hominum capta. Ex victoribus ceciderunt non plus centum, & eorum multo major pars Peligni. vulnerati aliquanto plures sunt. Quòd si maturiùs pugnari cœptum esset, ut satis diei victoribus ad persequendum superesset, deletæ omnes copiæ forent: nunc imminens nox & fugientes texit, & Romanis pigritiem ad sequendum locis ignotis fecit.

XLIII. Perseus ad Pieriam silvam viâ militari, frequenti agmine equitum & regio comitatu, fugit. Simul in silvam ventum est, ubi plures diversæ semitæ erant, & nox appropinquabat; cum perpaucis maximè fidis viâ divertit. Equites, sine duce relicti, alii aliâ in civitates suas dilapsi sunt: perpauci inde Pellam celeriùs, quàm ipse Perseus, quia rectâ expeditâ viâ ierant, pervenerunt. Rex ad mediam ferme noctem terrore & variis difficultatibus viæ vexatus est. In regia Perseò, qui Pellæ præerat, Euctus regiique pueri præsto erant. contra ea amicorum, qui, alii a-

lio casu servati, ex prælio Pellam venerant, quum sæpe arcessiti essent, nemo ad eum venit. tres erant tantùm cum eo fugæ comites, Evander Cretensis, Neo Bœotius, & Archidamus Ætolus. cum iis, jam metuens, ne, qui venire ad se abnuerent, majus aliquid mox auderent, quartâ vigiliâ profugit. Secuti eum sunt admodum quingenti Cretenses. petebat Amphipolim: sed nocte à Pella exierat, properans ante lucem Axium amnem trajicere, eum finem sequendi, propter difficultatem transitûs, fore ratus Romanis.

XLIV. Consulem, quum se in castra victor recepisset, ne sincero gaudio frueretur, cura de minore filio stimulabat. P. Scipio is erat, Africanus & ipse postea, deletâ Karthagine, appellatus, naturalis consulis Paulli, adoptione Africani nepos. Is, septimum decimum tunc annum agens, quod ipsum curam augebat, dum effusè sequitur hostes, in partem aliam turbâ ablatus erat: &, seriùs quum redisset, tunc demum, recepto sospite filio, victoriæ tantæ gaudium consul sensit. Amphipolim quum jam fama pugnæ pervenisset, concursusque matronarum in templum Dianæ, quam Tauropolon vocant, ad opem exposcendam fieret; Diodorus, qui præerat urbi, metuens, ne Thraces, quorum duo millia in præsidio erant, urbem in tumultu diriperent, ab subornato ab se per fallaciam in tabellarii speciem literas in foro medio accepit. Scriptum in iis erat, *ad Emathiam classem Romanam appulsam esse, agrosque circà vexari. orare præfectos Emathiæ, ut præsidium adversus populatores mittat.* His lectis, hortatur Thracas, *ut ad tuendam Emathiæ oram proficiscantur. magnam eos cædem prædamque, palatis passim per agros Romanis, facturos. Simul elevat famam adversæ pugnæ: quæ si vera foret, alium super alium recentes ex fuga venturos fuisse.* Per hanc causam Thracibus ablegatis, simul transgressos eos Strymonem vidit, portas clausit.

XLV. Ter-

XLV. Tertio die Perseus, quàm pugnatum erat, Amphipolim venit. inde oratores cum caduceo ad Paullum misit. Interim Hippias, & Milo, & Pantauchus, principes amicorum regis, Berœam, quò ex acie confugerant, ipsi ad consulem profecti, Romanis dedunt: hoc idem & aliæ deinceps metu perculsæ parabant facere. Consul, nunciis victoriæ Q. Fabio filio & L. Lentulo & Q. Metello cum literis Romam missis, spolia jacentis hostium exercitûs peditibus concessit; equitibus prædam circumjecti agri, dum ne ampliùs duabus noctibus à castris abessent. Ipse propius mare ad Pydnam castra movit. Berœa primùm, deinde Thessalonica, & Pella, & deinceps omnis ferme Macedonia intra biduum dedita. Pydnæi, qui proximi erant, nondum miserant legatos: multitudo incondita plurium simul gentium, turbaque, quæ ex acie fugâ in unum compulsa erat, consilium & consensum civitatis impediebat: nec clausæ modò portæ, sed etiam inædificatæ erant. Missi Milo & Pantauchus sub muros ad colloquium Solonis, qui præsidio erat: per eum emittitur militaris turba. oppidum deditum militibus datur diripiendum. Perseus, unâ tantum spe Bisaltarum auxilii tentatâ, ad quos nequicquam miserat legatos, in concionem processit, Philippum secum filium habens: ut & ipsos Amphipolitanos, & equitum peditumque, qui aut semper secuti, aut fugâ eôdem delati erant, adhortando animos confirmaret. Sed aliquoties dicere incipientem quum lacrimæ præpedissent; quia ipse dicere nequiit, Evandro Cretensi editis, quæ agi cum multitudine vellet, de templo descendit. Multitudo, sicut ad conspectum regis fletumque tam miserabilem & ipsa ingemuerat lacrimaveratque, ita Evandri orationem aspernabatur: & quidam ausi sunt media ex concione succlamare, *Abite hinc, ne, qui pauci superfumus, propter vos pereamus.* Horum ferocia vocem Evandri clausit. Rex in domum se recepit,

pit, pecuniàque & auro argentoque in lembos, qui in Strymone ſtabant, delatis, & ipſe ad flumen deſcendit. Thraces, navibus ſe committere non auſi, domos dilapſi, & aliæ militaris generis turbæ: Creſenſes ſpem pecuniæ ſecuti. &, quoniam in dividendo plus offenſionum, quàm gratiæ, erat, quinquaginta talenta iis poſita ſunt in ripa diripienda. Ab hac direptione quum per tumultum naves conſcenderent, lembum unum in oſtio amnis multitudine gravatum merſerunt. Galepſum eo die, poſtero Samothracam, quam petebant, perveniunt: ad duo millia talentûm perveƈta eò dicuntur.

XLVI. Paullus, per omnes deditas civitates dimiſſis, qui præeſſent, ne qua injuria in nova pace viƈtis fieret, retentiſque apud ſe caduceatoribus regis, P. Naſicam, ignarus fugæ regis, Amphipolim miſit cum modica peditum equitumque manu: ſimul ut Sinticen evaſtaret, & ad omnes conatus regis impedimento eſſet. Inter hæc Melibœa à Cn. Oƈtavio capitur diripiturque: ad Æginium, ad quod oppugnandum Cn. Anicius legatus miſſus erat, ducenti, eruptione ex oppido faƈtâ, amiſſi ſunt, ignaris Æginienſibus debellatum eſſe. Conſul, à Pydna profeƈtus, cum toto exercitu die altero Pellam pervenit: &, quum caſtra mille paſſus inde poſuiſſet, per aliquot dies ibi ſtativa habuit, ſitum urbis undique adſpiciens; quam non ſine cauſa deleƈtam eſſe regiam advertit. Sita eſt in tumulo, vergente in occidentem hibernum. cingunt paludes inexſuperabilis altitudinis æſtate & hieme, quas reſtagnantes faciunt lacus. In ipſa palude, quà proxima urbi eſt, velut inſula eminet, aggeri operis ingentis impoſita: qui & murum ſuſtineat, & humore circumfuſæ paludis nihil lædatur. Muro urbis conjunƈta procul videtur. diviſa eſt intermurali amni, & eadem ponte junƈta: ut nec, oppugnante externo, aditum ab ulla parte habeat; nec, ſi quem ibi rex includat,

dat, ullum nisi per facillimæ custodiæ pontem effugium. Et gaza regia in eo loco erat: sed tum nihil præter trecenta talenta, quæ missa Gentio regi, deinde retenta fuerant, inventum est. Per quos dies ad Pellam stativa fuerunt, legationes frequentes, quæ ad gratulandum convenerant, maximè ex Thessalia, auditæ sunt. Nuncio deinde accepto, Persea Samothracam trajecisse, profectus à Pella consul quartis castris Amphipolim pervenit. Effusa omnis obvia turba cuivis indicio erat, non bono ac justo rege orba-

* * *

LIBER XLV.

EPITOME.

VI. *Perseus ab Æmilio Paullo in Samothrace captus est.* XI, &c. *Quum Antiochus, Syriæ rex, Ptolemæum & Cleopatram, Ægypti reges, obsideret, & missis ad eum à senatu legatis, qui juberent, ab obsidione socii regis absisteret, editisque mandatis consideraturum se ille, quid faciendum esset, respondisset; unus ex legatis Popillius virgâ regem circumscripsit: jussitque, antequam circulo excederet, responsum daret. quâ asperitate effecit, ut Antiochus bellum omitteret.* XIII. *Legationes gratulantium populorum ac regum in senatum admissæ.* XX. *Rhodiorum, quia eo bello contra populum Romanum faverant, exclusa.* XXI. *postero die, quum de eo quæreretur, ut iis bellum indiceretur, causam in senatu patriæ suæ legati egerunt. nec tanquam hostes, nec tanquam socii dimissi.* XXXI, &c. *Macedonia in provinciæ formam redacta est.* XXXV, &c. *Æmilius Paullus, repugnantibus militibus ejus propter minorem prædam, & con-*

 tradi-

tradicente Ser. Sulpicio Galbâ, triumphavit: & Persen cum tribus filiis ante currum duxit. XL. *cujus triumphi lætitia ne solida ei contingeret, duorum filiorum funeribus insignita est: quorum alterius mors patris triumphum præcessit, alterius secuta est. Lustrum conditum est à censoribus. Censa sunt civium capita trecenta duodecim millia, octingenta quinque.* XLIV. *Prusias, Bithyniæ rex, Romam, ut senatui gratularetur ob victoriam ex Macedonia partam, venit; & Nicomedem filium senatui commendavit. Rex, plenus adulationis, libertum se populi Romani dicebat.*

I. VICTORIÆ nuncii, Q. Fabius & L. Lentulus & Q. Metellus, quanta potuit adhiberi festinatio, celeriter Romam quum venissent, præcerptam tamen ejus rei lætitiam invenerunt. Quarto post die, quàm cum rege est pugnatum, quum in circo ludi fierent, murmur repentè populi tota spectacula pervasit; *pugnatum in Macedonia, & devictum regem esse*. Dein fremitus increbruit: postremò clamor plaususque, velut certo nuncio victoriæ allato, est exortus. Mirari magistratus, & quærere auctorem repentinæ lætitiæ: qui postquam nullus erat, evanuit quidem tanquam incertæ rei gaudium; omen tamen lætum insidebat animis. Quod postquam veris nunciis Fabii Lentulique & Metelli adventu firmatum est, quum victoriâ ipsâ, tum augurio animorum suorum, lætabantur. Et aliter traditur circensis turbæ non minùs similis veri lætitia. Ante diem decimum Kalendas Octobres, ludorum Romanorum secundo die, C. Licinio consuli, ad quadrigas mittendas escendenti, tabellarius, qui se ex Macedonia venire diceret, * laureatas literas dicitur: quadrigis missis, consul currum conscendit: &, quum per circum reveheretur ad foros publicos, laureatas tabellas populo ostendit. Quibus conspectis, repentè immemor spectaculi populus in medium decurrit. eò senatum consul vocavit, recitatisque

citatisque tabellis, ex auctoritate Patrum pro foris publicis denunciavit populo: *L. Æmilium collegam signis collatis cum rege Perseo pugnâsse. Macedonum exercitum cæsum fusumque. Regem cum paucis fugisse. civitates omnes Macedoniæ in ditionem populi Romani venisse.* His auditis, clamor cum ingenti plausu ortus: ludis relictis, domus magna pars hominum ad conjuges liberosque lætum nuncium portabant. Tertius decimus dies erat ab eo, quo in Macedonia pugnatum est.

II. Postero die senatus in curia habitus, supplicationesque decretæ, & senatusconsultum factum est, ut consul, quos, præter milites sociosque navales, conjuratos haberet, dimitteret, de militibus sociisque navalibus dimittendis referretur, quum legati ab L. Æmilio consule, à quibus præmissus tabellarius esset *, Ante diem sextum Kalendas Octobres, horâ ferè secundâ, legati urbem ingressi sunt, ingentem secum occurrentium, quacumque ibant, prosequentiumque trahentes turbam, in forum ad tribunal perrexerunt. Senatus fortè in curia erat: eò legatos consul introduxit. Ibi tantum temporis retenti, dum exponerent, *quantæ regiæ copiæ peditum equitumque fuissent, quot millia ex his cæsa, quot capta forent; quàm paucorum militum jacturâ tanta hostium strages facta; quàm cum paucis rex fugisset: existimari Samothraciam petiturum, paratam classem ad persequendum esse: neque terrâ, neque mari elabi posse:* eadem hæc paulo post in concionem traducti exposuerunt: renovataque lætitia, quum consul edixisset, *ut omnes ædes sacræ aperirentur*, pro se quisque ex concione ad gratias agendas ire Diis; ingentique turbâ, non virorum modò, sed etiam feminarum, conferta totà urbe Deorum immortalium templa. Senatus, revocatus in curiam, supplicationes, ob rem egregiè gestam ab L. Æmilio consule, in quinque dies circa omnia pulvinaria decrevit, hostiisque majoribus sacrificari jussit. Naves, quæ in Tiberi paratæ instru-

ſtæque ſtabant, ut, ſi rex poſſet reſiſtere, in Macedoniam mitterentur, ſubduci, & in navalibus collocari: ſocios navales, dato annuo ſtipendio, dimitti, & cum his omnes, qui in conſulis verba juraverant: & quod militum Corcyræ, Brundiſii, ad mare ſuperum, aut in agro Larinati eſſet, (omnibus his locis diſpoſitus exercitus fuerat, cum quo, ſi res poſceret, C. Licinius collegæ ferret opem) hos omnes milites dimitti placuit. Supplicatio pro concione populi indicta eſt, ex ante diem quintum Idus Octobres cum eo die in quinque dies.

III. Ex Illyrico duo legati, C. Licinius Nerva & P. Decius, nunciârunt, *exercitum Illyriorum cæſum: Gentium regem captum, in ditione populi Romani & Illyricum eſſe.* Ob eas res, geſtas ductu auſpicioque L. Anicii prætoris, ſenatus in triduum ſupplicationes decrevit, ut Latinæ edictæ à conſule ſunt in ante quartum & tertium & pridie Idus Novembres. Tradidere quidam, legatos Rhodios, nondum miſſos, poſt victoriam nunciatam, velut ad ludibrium ſtolidæ ſuperbiæ, in ſenatum vocatos eſſe. Ibi Ageſipolim principem eorum ita locutum: *Miſſos eſſe legatos ab Rhodiis ad pacem inter Romanos & Perſea faciendam; quòd id bellum grave atque incommodum Græciæ omni, ſumptuoſum ac damnoſum ipſis Romanis eſſet. Fortunam perbene feciſſe, quando, finito aliter bello, gratulandi ſibi de victoria egregia Romanis opportunitatem dediſſet.* Hæc ab Rhodio dicta. Reſponſum ab ſenatu eſſe, *Rhodios nec utilitatium Græciæ, neque curâ impenſarum populi Romani, ſed pro Perſeo legationem eam miſiſſe. Nam, ſi ea fuiſſet cura, quæ ſimularetur, tum mittendos legatos fuiſſe, quum Perſeus, in Theſſaliam exercitu inducto, per biennium Græcas urbes, alias obſideret, alias denunciatione armorum terreret. Tum nullam pacis ab Rhodiis mentionem factam. Poſtquam ſuperatos ſaltus tranſgreſſoſque in Macedoniam Romanos audirent, & incluſum teneri Perſea, tunc Rhodios legationem miſiſſe, non ad ullam aliam*

rem, quàm ad Persea ex imminenti periculo eripiendum. cum hoc responso legatos dimissos.

IV. Per eosdem dies & M. Marcellus, ex provincia Hispania decedens, Marcolicâ nobili urbe captâ, decem pondo auri, & argenti ad summam sestertii decies in ærarium retulit. Paullus Æmilius consul, quum castra, ut suprà dictum est, ad Siras terræ Odomanticæ haberet, quum literas ab rege Perseo per ignobiles tres legatos cerneret, & ipse illacrimâsse dicitur sorti humanæ: quòd, qui paulo antè, non contentus regno Macedoniæ, Dardanos Illyriosque oppugnâsset, Bastarnarum excivisset auxilia, is tùm, amisso exercitu, extorris regno, in parvam insulam compulsus, supplex, fani religione, non viribus suis, tutus esset. Sed postquam, *Regem Persea consuli Paullo salutem,* legit; miserationem omnem stultitia ignorantis fortunam suam exemit. Itaque quanquam in reliqua parte literarum minimè regiæ preces erant, tamen sine responso ac sine literis ea legatio dimissa est. Sensit Perseus, cujus nominis obliviscendum victo esset: itaque alteræ literæ, cum privati nominis titulo missæ, & petiere, & impetravere, ut aliqui ad eum mitterentur, cum quibus loqui de statu & conditione suæ fortunæ posset. Missi sunt tres legati, P. Lentulus, A. Postumius Albinus, A. Antonius. Nihil eà legatione perfectum est, Perseo regium nomen omni vi amplectente, Paullo, ut se suaque omnia in fidem & clementiam populi Romani permitteret, contendente.

V. Dum hæc aguntur, classis Cn. Octavii Samothraceam est appulsa. Is quoque, præsenti admoto terrore, modò minis, modò spe perlicere, ut se traderet, quum conaretur; adjuvit in hoc eum res, seu casu contracta, seu consilio. L. Atilius illustris adolescens, quum in concione esse populum Samothracum animum advertisset, à magistratibus petiit, ut sibi paucis alloquendi populi potestatem facerent. Permisso, *Utrùm*

nos,

nus, hospites Samothraces, verè accepimus, an falsò, sacram hanc insulam, & augusti totam atque inviolati soli esse? Quum creditæ sanctitati assentirentur omnes, *Cur igitur*, inquit, *pollutam homicida sanguine regis Eumenis violavit? &, quum omnis præfatio sacrorum eos, quibus non sint pura manus, sacris arceat, vos penetralia vestra contaminari cruento latronis corpore sinetis?* Nobilis famâ erat, apud omnes Græciæ civitates, Eumenis regis per Evandrum Delphis propè perpetrata cædes. Itaque, præterquam quòd in potestate Romanorum sese insulamque totam & templum cernebant esse, ne immeritò quidem ea sibi exprobrari rati, Theondam, qui summus magistratus apud eos erat, (regem ipsi appellant) ad Persea mittunt, qui nunciaret, *argui cædis Evandrum Cretensem. esse autem judicia apud sese more majorum comparata de iis, qui incestas manus intulisse intra terminos sacratos templi dicantur. Si confideret Evander, innoxium se rei capitalis argui, veniret ad causam dicendam: si committere se judicio non auderet, liberaret religione templum, ac sibimet ipse consuleret.* Perseus, evocato Evandro, *judicium subeundi nullo pacto auctor esse: nec causâ, nec gratiâ parem fore.* Suberat & ille metus, ne damnatus auctorem se nefandi facinoris protraheret. *reliqui quid esset, nisi ut fortiter moriatur?* Nihil palàm abnuere Evander: sed quum, veneno se malle mori, quàm ferro, dixisset; occultè fugam parabat. quod quum renunciatum regi esset, metuens, ne, tanquam à se subtracto pœnæ reò, iram Samothracum in se converteret, interfici Evandrum jussit. Quâ perpetratâ temere cæde, subiit extemplo animum, in se nimirum receptam labem, quæ Evandri fuisset: ab illo Delphis vulneratum Eumenem, ab se Samothracæ Evandrum occisum. ita duo sanctissima in terris templa, se uno auctore, sanguine humano violata. Hujus rei crimen, corrupto pecuniâ Theondâ, avertitur, ut renunciaret populo, Evandrum sibi ipsum mortem conscisse.

VI. Ce-

VI. Ceterùm tanto facinore in unicum relictum amicum, ab ipso per tot casus expertum, proditumque, quia non prodiderat, omnium ab se abalienavit animos. Pro se quisque transire ad Romanos: fugæque consilium capere solum propè relictum coëgerunt: Oroandemque Cretensem, cui nota Thraciæ ora erat, quia mercaturas in ea regione fecerat, appellat, ut se sublatum in lembum ad Cotym deveheret. Demetrium est portus in promontorio quodam Samothracæ: ibi lembus stabat. Sub occasum solis deferuntur, quæ ad usum necessaria erant: defertur & pecunia, quanta clàm deferri poterat. Rex ipse nocte mediâ, cum tribus consciis fugæ, per posticum ædium in propinquum cubiculo hortum, atque inde, maceriam ægre transgressus, ad mare pervenit. Oroandes jam tum, dum pecunia deferretur, primis tenebris solverat navem, ac per altum Cretam petebat. Postquam in portu navis non inventa est, vagatus Perseus aliquandiu in littore, postremò timens lucem jam appropinquantem, in hospitium redire non ausus, in latere templi prope angulum obscurum delituit. Pueri regii apud Macedonas vocabantur principum liberi, ad ministerium electi regis: ea cohors, persecuta regem fugientem, ne tum quidem abscedebat, donec jussu Cn. Octavii pronunciatum est per præconem, *Regios pueros Macedonasque alios, qui Samothracæ essent, si transirent ad Romanos, incolumitatem, libertatemque & sua omnia servaturos, quæ aut secum haberent, aut in Macedonia reliquissent.* Ad hanc vocem transitio omnium facta est, nominaque dabant ad C. Postumium tribunum militum. Liberos quoque parvos regios Ion Thessalonicensis Octavio tradidit: nec quisquam, præter Philippum, maximum natu è filiis, cum rege relictus. Tum sese filiumque Octavio tradidit; fortunam Deosque, quorum in templo erant, nullâ ope supplicem juvantes, accusans. In prætoriam navem imponi jussus: eódem

&

& pecunia, quæ superfuit, delata est: extemploque classis Amphipolim repetit. Inde Octavius regem in castra ad consulem misit, præmissis literis, ut in potestate eum esse & adduci sciret.

VII. Secundam eam Paullus, sicut erat, victoriam ratus, victimas cecidit eo nuncio; &, consilio advocato, literas prætoris quum recitâsset, Q. Ælium Tuberonem obviàm regi misit: ceteros manere in prætorio frequentes jussit. Non aliàs ad ullum spectaculum tanta multitudo occurrit. Patrum ætate Syphax rex captus in castra Romana adductus erat: præterquam quòd nec suâ, nec gentis famâ comparandus, tunc quoque accessio Punici belli fuerat, sicut Gentius Macedonici. Perseus caput belli erat: nec ipsius tantùm, patris avique, quos sanguine ac genere contingebat, fama conspectum eum efficiebat, sed effulgebant Philippus ac Magnus Alexander, qui summum imperium in orbe terrarum Macedonum fecerant. Pullo amictus illo Perseus ingressus est castra, nullo suorum alio comite, qui socius calamitatis miserabiliorem eum faceret. progredi præ turba occurrentium ad spectaculum non pôterat, donec consul lictores misisset, qui summovendo iter ad prætorium facerent. Consurrexit consul, &, jussis sedere aliis, progressusque paulum, introeunti regi dextram porrexit, submittentemque se ad pedes sustulit: nec attingere genua passus, introductum in tabernaculum adversus advocatos in consilium considere jussit.

VIII. Prima percunctatio fuit, *quâ subactus injuriâ contra populum Romanum bellum tam infesto animo suscepisset, quo se regnumque suum ad ultimum discrimen adduceret?* Quum, responsum exspectantibus cunctis, terram intuens, diu tacitus fleret, rursum consul: *Si juvenis regnum accepisses, minùs equidem mirarer, ignorâsse te, quàm gravis aut amicus, aut inimicus esset populus Romanus. nunc verò, quum & bello patris tui, quod nobiscum gessit, interfuisses,*

isses, & pacis postea, quam cum summa fide adversus eum coluimus, meminisses, quod consilium, quorum & vim bello, & fidem in pace expertus esses, cum iis tibi bellum esse, quàm pacem, malle? Nec interrogatus, nec accusatus quum responderet; *Utcunque tamen hæc, sive errore humano, seu casu, seu necessitate inciderunt, bonum animum habe: multorum regum, populorum casibus cognita populi Romani clementia non modò spem tibi, sed propè certam fiduciam salutis, præbet.* Hæc Græco sermone Perseo: Latinè deinde suis, *Exemplum insigne cernitis,* inquit, *mutationis rerum humanarum. Vobis hoc præcipuè dico, juvenes. ideo in secundis rebus nihil in quemquam superbè ac violenter consulere decet, nec præsenti credere fortunæ; quum, quid vesper ferat, incertum sit. Is demum vir erit, cujus animum nec prospera flatu suo efferet, nec adversa infringet.* Consilio dimisso, tuendi cura regis Q. Ælio mandatur. Eo die & invitatus ad consulem Perseus, & alius omnis ei honos habitus est, qui haberi in tali fortuna poterat.

IX. Exercitus deinde in hiberna dimissus est. maximam partem copiarum Amphipolis, reliquas propinquæ urbes acceperunt. Hic finis belli, quum quadriennium continuum bellatum esset, inter Romanos ac Persea fuit: idemque finis incliti per Europæ plerumque atque Asiam omnem regni. Vicesimum ab Carano, qui primus regnavit, Persea numerabant. Perseus, Q. Fulvio, L. Manlio consulibus, regnum accepit: à senatu rex est appellatus, M. Junio, A. Manlio consulibus: regnavit undecim annos. Macedonum obscura admodum fama usque ad Philippum Amyntæ filium fuit: inde ac per eum crescere quum cœpisset, Europæ se tamen finibus continuit, Græciam omnem & partem Thraciæ atque Illyrici amplexa. Superfudit deinde se in Asiam: & tredecim annis, quibus Alexander regnavit, primùm omnia, quà Persarum propè immenso spatio imperium fuerat, suæ ditionis fecit. Arabas hinc Indiamque, quà terrarum ultimus

finis

finis Rubrum mare amplectitur, peragravit. tum maximum in terris Macedonum regnum nomenque; inde morte Alexandri distractum in multa regna, dum ad se quisque opes rapiunt, lacerantes viribus: à summo culmine fortunæ ad ultimum finem centum quinquaginta annos stetit.

X. Victoriæ Romanæ fama quum pervasisset in Asiam, Antenor, qui cum classe lemborum ad Phanas stabat, Cassandriam inde trajecit. C. Popillius, qui ad Delum præsidio navibus Macedoniam petentibus erat, postquam debellatum in Macedonia, & statione submotos hostium lembos audivit, dimissis & ipse Atticis navibus, ad susceptam legationem peragendam navigare Ægyptum pergit: ut priùs occurrere Antiocho posset, quàm ad Alexandreæ mœnia accederet. Quum prætervehеrentur Asiam legati, & Loryma venissent, qui portus viginti paulo amplius millia ab Rhodo abest, ex adverso urbi ipsi positus; principes Rhodiorum occurrunt (jam enim eò quoque victoriæ fama perlata erat) orantes, *ut Rhodum devehеrentur. pertinere id ad famam salutemque civitatis, noscere ipsos omnia, quæ acta essent, agerenturque Rhodi, & comperta per se, non vulgata famâ, Romam referre.* Diu negantes perpulerunt, ut moram navigationis brevem pro salute sociæ urbis paterentur. Postquam Rhodum ventum est, in concionem quoque eos iidem precibus pertraxerunt. Adventus legatorum auxit potiùs timorem civitati, quàm minuit: omnia enim Popillius, quæ singuli universique eo bello hostiliter dixerant, fecerantque, retulit. &, vir asper ingenio, augebat atrocitatem eorum, quæ dicerentur, vultu truci & accusatoriâ voce: ut, quum propriæ simultatis nulla causa cum civitate esset, ex unius senatoris Romani acerbitate, qualis in se universi senatûs animus esset, conjectarent. C. Decimii moderatior oratio fuit, qui, *in plerisque eorum, quæ commemorata à Popillio essent, culpam non penes populum,*

populum, sed penes paucos concitores vulgi esse, dixit. *eos, venalem linguam habentes, decreta plena regiæ assentationis fecisse: & eas legationes misisse, quarum Rhodios semper non minùs puderet, quàm pœniteret. Quæ omnia, si tamen populo foret, in capita noxiorum versura.* Cum magno assensu auditus est, non magis eo, quòd multitudinis noxam elevabat, quàm quòd culpam in auctores verterat. Itaque quum principes eorum Romanis responderent, nequaquam tamen tam grata oratio eorum fuit, qui, quæ Popillius objecerat, diluere utcunque conati sunt; quàm eorum, qui Decimio in auctoribus ad piaculum noxæ objiciendis assensi sunt. Decretum igitur extemplo, ut, qui pro Perseo adversus Romanos dixisse quid, aut fecisse, convincerentur, capitis condemnarentur. Excesserunt urbe sub adventu Romanorum quidam, alii mortem sibi consciverunt. Legati, non ultrà quàm quinque dies Rhodi morati, Alexandriam proficiscuntur. Nec eo segniùs judicia ex decreto coram his facto Rhodi exercebantur, quàm perseverantiam in exsequenda re Decimii lenitas *.

XI. Quum hæc gererentur, Antiochus frustra tentatis mœnibus Alexandriæ abscesserat: ceteràque Ægypto potitus, relicto Memphi majore Ptolemæo, cui regnum quæri suis viribus simulabat, ut victorem mox aggrederetur, in Syriam exercitum abduxit. Nec hujus voluntatis ejus ignarus Ptolemæus, dum conterritum obsidionis metu minorem fratrem haberet, posse se recipi Alexandreæ, & sorore adjuvante, & non repugnantibus fratris amicis, ratus; primùm ad sororem, deinde ad fratrem amicosque ejus, non priùs destitit mittere, quàm pacem cum iis confirmaret. Suspectum Antiochum effecerat, quod, ceterâ Ægypto sibi traditâ, Pelusii validum relictum erat præsidium. apparebat, claustra Ægypti teneri, ut, quum vellet, rursus exercitum induceret: bello intestino cum fratre eum exitum fore, ut victor, fessus certamine, nequa-

quaquam par Antiocho futurus esset. Hæc, prudenter animadversa à majore, cum assensu minor frater, quique cum eo erant, acceperunt: soror plurimùm adjuvit, non consilio modò, sed etiam precibus. Itaque, consentientibus cunctis pace factâ, Alexandream recipitur, ne multitudine quidem adversante: quæ in bello, non per obsidionem modò, sed etiam postquam à mœnibus abscessum est, quia nihil ex Ægypto subvehebatur, omnium rerum attenuata inopià erat. His quum lætari Antiochum conveniens esset, si reducendi ejus causâ exercitum Ægyptum induxisset, quo specioso titulo ad omnes Asiæ & Græciæ civitates, legationibus recipiendis literisque dimittendis, usus erat, adeo est offensus, ut multo acrius infestiusque adversus duos, quàm antè adversus unum, pararet bellum. Cyprum extemplo classem misit: ipse, primo vere cum exercitu Ægyptum petens, in Cœlen Syriam processit. Circa Rhinocolura Ptolemæi legatis agentibus gratias, quòd per eum regnum patrium recepisset, petentibusque, ut suum munus tueretur, & diceret potiùs, quid fieri vellet, quàm, hostis ex socio factus, vi atque armis ageret, respondit; *Non aliter neque classem revocaturum, neque exercitum reducturum, nisi sibi & totâ Cypro, & Pelusio, agroque, qui circa Pelusiacum ostium Nili esset, cederet:* diemque præstituit, intra quam de conditionibus peractis responsum acciperet.

XII. Postquam dies data induciis præteriit, * navigantibus ostio Nili ad Pelusium, per deserta Arabiæ * ad Memphim incolebant, & ab ceteris Ægyptiis, partim voluntate, partim metu, ad Alexandriam modicis itineribus descendit. Ad Leusinem transgresso flumen, qui locus quatuor millia ab Alexandria abest, legati Romani occurrerunt. quos quum advenientes salutâsset, dextramque Popillio porrigeret; tabellas ei Popillius scriptum habentes tradit, atque omnium primùm id legere jubet: quibus perlectis, quum se considera-

sideraturum, adhibitis amicis, quid faciendum sibi esset, dixisset; Popillius, pro cetera asperitate animi, virgâ, quam in manu gerebat, circumscripsit regem: ac, *Priusquam hoc circulo excedas*, inquit, *redde responsum, senatui quod referam*. Obstupefactus tam violento imperio parumper quum hæsitâsset, *Faciam*, inquit, *quod censet senatus*. Tum demum Popillius dextram regi, tanquam socio atque amico, porrexit. Die deinde finitâ quum excessisset Ægypto Antiochus, legati, concordiâ etiam auctoritate suâ inter fratres firmatâ, inter quos vixdum convenerat, pars Cyprum navigant: & inde, quæ jam vicerat prœlio Ægyptias naves, classem Antiochi dimittunt. Clara ea per gentes legatio fuit, quòd haud dubiè adempta Antiocho Ægyptus habenti jam, redditumque patrium regnum stirpi Ptolemæi fuerat. Consulum ejus anni, sicut alterius clarus consulatus insigni victoriâ, ita alterius obscura fama, quia materiam res gerendi non habuit. Jam primùm quum legionibus ad conveniendum diem dixit, non auspicatò templum intravit. vitio diem dictam esse augures, quum ad eos relatum est, decreverunt. Profectus in Galliam circa Macros campos ad montes Siciminam & Papinum stativa habuit: deinde circa eadem loca cum sociis nominis Latini hibernabat: legiones Romanæ, quòd vitio dies exercitui ad conveniendum dicta erat, Romæ manserant. Et prætores, præter C. Papirium Carbonem, cui Sardinia evenerat, in provincias iere. eum jus dicere Romæ (nam eam quoque sortem habebat) inter cives & peregrinos Patres censuerant.

XIII. Et Popillius & ea legatio, quæ missa ad Antiochum erat, Romam rediit; retulit, controversias inter reges sublatas esse, exercitumque ex Ægypto in Syriam reductum. Post ipsorum regum legati venerunt: Antiochi legati, referentes, *Omni victoriâ potiorem pacem regi, quæ senatui placuisset, visam: eumque haud secus,*

secus, quàm Deorum imperio, legatorum Romanorum jussis paruisse. gratulati deinde victoriam sunt, *ad quam summâ ope, si quid imperatum foret, adfuturum regem fuisse*. Ptolemæi legati, communi nomine regis & Cleopatræ, gratias egerunt, *Plus eos senatui populoque Romano, quàm parentibus suis, plus, quàm Diis immortalibus, debere: per quos obsidione miserrimâ liberati essent, regnum patrium propè amissum recepissent*. Responsum ab senatu est: *Antiochum rectè atque ordine fecisse, quòd legatis paruisset, gratumque id esse senatui populoque Romano*. Regibus Ægypti Ptolemæo Cleopatræque: *si quid per se boni commodique evenisset, id magnopere senatum lætari: daturumque operam, ut regni sui maximum semper præsidium positum esse in fide populi Romani ducant*. Munera legatis ut ex instituto mittenda curaret, C. Papirio prætori mandatum. Literæ deinde Macedoniâ allatæ, quæ victoriæ lætitiam geminarent: *Persea regem in potestatem consulis venisse*. Dimissis legatis, disceptatum inter Pisanos Lunensesque legatos: Pisanis querentibus, agro se à colonis Romanis pelli; Lunensibus affirmantibus, eum, de quo agatur, à triumviris agrum sibi assignatum esse. Senatus, qui de finibus cognoscerent statuerentque, quinqueviros misit, Q. Fabium Buteonem, P. Cornelium Blasionem, T. Sempronium Muscam, L. Nævium Balbum, C. Appuleium Saturninum. Et ab Eumene & ab Attalo & ab Athenæo fratribus, communis legatio de victoria gratulatum venit. Et Masgabæ, regis Masinissæ filio, Puteolis navem egresso, præsto fuit, obviàm missus cum pecunia, L. Manlius quæstor, qui Romam eum publico sumptu perduceret. Advenienti extemplò senatus datus est. Is adolescens ita locutus est, ut, quæ rebus grata erant, gratiora verbis faceret. Commemoravit, *quot pedites equitesque, quot elephantos, quantum frumenti eo quadriennio pater suus in Macedoniam misisset. Sed duas res ei rubori fuisse: unam, quòd rogâsset eum per legatos senatus, quæ ad bellum opus*

pus essent, & non imperâsset : alteram, quòd pecuniam ei pro frumento misisset. Masinissam meminisse, regnum à populo Romano partum auctumque & multiplicatum habere : usu regni contentum scire, dominium & jus eorum, qui dederint, esse. Sumere itaque eosdem, non se rogare, aequum esse, neque emere ea, ex fructibus agri ab se dati quae ibi proveniant. Id Masinissae satis esse, & fore, quod populo Romano superesset. Cum iis mandatis à patre profectum postea consecutos equites, qui devictam Macedoniam nunciarent, gratulatumque senatui juberent indicare, tanta eam rem laetitia patri suo esse, ut Romam venire velit, Jovique optimo maximo in Capitolio sacrificare, & grates agere : id, nisi molestum sit, ut ei permittatur, ab senatu petere.

XIV. Responsum regulo est : *Facere patrem ejus Masinissam, quod virum gratum bonumque facere deceat, ut pretium honoremque debito beneficio addat. Et populum Romanum ab eo, bello Punico, fortis fidelique operâ adjutum ; & illum, favente populo Romano, regnum adeptum ; aequitate suâ postea trium regum bellis deinceps omnibus functum officiis. Victoriâ verò populi Romani laetari eum regem mirum non esse, qui sortem omnem fortunae regnique sui cum rebus Romanis immiscuisset. Grates Diis pro populi Romani victoria apud suos penates ageret ; Romae filium pro eo acturum. Gratulatum quoque satis suo ac patris nomine esse. Ipsum relinquere regnum, & Africâ excedere, praeterquam quòd illi inutile esset, non esse è republica populi Romani, senatum censere.* Petenti Masgabae, ut Hanno Hamilcaris filius obses in locum * exigeret. Munera ex senatusconsulto emere regulo quaestor jussus ex centum pondo argenti, & prosequi eum Puteolos, omnemque sumptum, quoad in Italia esset, praebere, & duas naves conducere, quibus ipse comitesque regis in Africam deveherentur : & comitibus omnibus, liberis servisque, vestimenta data. Haud ita multo post de altero Masinissae filio Misagene literae allatae sunt, *missum eum ab L. Paullo post devictum Persea in Africam cum equitibus suis ; navigantem,*

vigantem, dispersâ classe in Hadriatico mari, Brundisium tribus navibus ægrum delatum. Ad eum cum iisdem muneribus, quæ data Romæ fratri ejus erant, L. Stertinius quæstor Brundisium missus: jussusque curare, ut ædes hospi-

* * *

XV. * in quatuor urbanas tribus descripti erant libertini, præter eos, quibus filius quinquenni major ex senatusconsulto esset. Eos, ubi proximo lustro censi essent, censeri jusserunt: & eos, qui prædium prædiave rustica pluris sestertiûm triginta millium haberent, censendi jus factum est. Hoc quum ita servatum esset, negabat Claudius, *suffragii lationem injussu populi censorem cuiquam homini, nedum ordini universo, adimere posse. Neque enim, si tribu movere posset, quod sit nihil aliud, quàm mutare jubere tribum, ideo omnibus quinque & triginta tribubus emovere posse; id est, civitatem libertatemque eripere; non, ubi censeatur, finire, sed censu excludere.* Hæc inter ipsos disceptata: postremò eò descensum est, ut ex quatuor urbanis tribubus unam palàm in atrio Libertatis sortirentur, in quam omnes, qui servitutem servissent, conjicerent. Æsquilinæ sors exiit: in ea Ti. Gracchus pronunciavit, libertinos omnes censeri placere. Magno ea res honori censoribus apud senatum fuit. gratiæ actæ & Sempronio, qui in bene cœpto perseveràsset; & Claudio, qui non impedisset. Plures, quàm à superioribus, & senatu emoti sunt, & equos vendere jussi: omnes iidem ab utroque & tribu remoti, & ærarii facti: neque ullius, quem alter notaret, ab altero levata ignominia. Petentibus, ut ex instituto ad sarta tecta exigenda, & ad opera, quæ locàssent, probanda, anni & bimensis tempus prorogaretur, Cn. Tremellius tribunus, quia lectus non erat in senatum, intercessit. Eodem anno C. Cicereius ædem in monte Albano dedicavit quinquennio post, quàm vovit.

rit. Flamen Martialis inauguratus est eo anno L. Postumius Albinus.

XVI. Q. Ælio, M. Junio consulibus de provinciis referentibus, censuere patres, duas provincias Hispaniam rursus fieri, quæ una per bellum Macedonicum fuerat: & Macedoniam Illyricumque eosdem, L. Paullum & L. Anicium, obtinere, donec de sententia legatorum & res bello turbatas, & statum alium ejus regni formando composuissent. Consulibus Pisæ & Gallia decretæ cum binis legionibus peditum, & equitum quadringentenis. Prætorum sortes fuere, Q. Cassii urbana, M. Juvencii Thalnæ inter peregrinos, Ti. Claudii Neronis Sicilia, Cn. Fulvii Hispania citerior, C. Licinii Nervæ ulterior. A. Manlio Torquato Sardinia obvenerat, nequiit ire in provinciam, ad res capitales quærendas ex senatusconsulto retentus. De prodigiis deinde nunciatis senatus est consultus. Ædes Deorum Penatium in Velia de cœlo tacta erat: & in oppido Minervio duæ portæ & muri aliquantum. Anagniæ terra pluerat; & Lanuvii fax in cœlo visa erat; & Calatiæ in publico agro M. Valerius civis Romanus nunciabat è foco suo sanguinem per triduum & duas noctes manâsse. Ob id maximè decemviri libros adire jussi, supplicationem in diem unum populo edixerunt, & quinquaginta capris in foro sacrificaverunt. & aliorum prodigiorum causà diem alterum supplicatio circa omnia pulvinaria fuit, & hostiis majoribus sacrificatum est, & urbs lustrata. Inde, quod ad honorem Deûm immortalium pertineret, decrevit senatus, *Ut, quoniam perduelles superati, Perseus & Gentius reges cum Macedonia atque Illyrico in potestate populi Romani essent, ut, quanta dona, Ap. Claudio, M. Sempronio consulibus, ob devictum Antiochum regem data ad omnia pulvinaria essent, tanta Q. Cassius & M'. Juvencius prætores curarent danda.*

XVII. Legatos deinde, quorum de sententia impe-

ratores L. Paullus, L. Anicius componerent res, decreverunt decem in Macedoniam, quinque in Illyricum. In Macedoniam sunt hi nominati, A. Postumius Luscus, C. Claudius, ambo censorii, C. Licinius Crassus, collega in consulatu Paulli; tum prorogato imperio provinciam Galliam habebat. His consularibus addidere Cn. Domitium Ahenobarbum, Ser. Cornelium Sullam, L. Junium, C. Antistium Labeonem, T. Numisium Tarquiniensem, A. Terentium Varronem. In Illyricum autem hi nominati, P. Ælius Ligus consularis, C. Cicereius, & Cn. Bæbius Tamphilus, (hic priore anno, Cicereius multis antè annis prætor fuerat) P. Terentius Tuscivicanus, P. Manilius. Moniti deinde consules à Patribus, ut, quoniam alterum ex his succedere C. Licinio, qui legatus nominatus erat, in Galliam oporteret, primo quoque tempore provincias aut compararent inter se, aut sortirentur, sortiti sunt. M. Junio Pisæ obvenerunt, (quem priùs, quàm in provinciam iret, legationes, quæ undique Romam gratulatum convenerunt, introducere in senatum placuit) Q. Ælio Gallia. Ceterùm quanquam tales viri mitterentur, quorum de consilio sperari posset, imperatores nihil indignum nec clementiâ nec gravitate populi Romani decreturos esse, tamen in senatu quoque agitata est summa consiliorum, ut inchoata omnia legati ab domo ferre ad imperatores possent.

XVIII. *Omnium primùm liberos esse* placebat *Macedonas atque Illyrios, ut omnibus gentibus appareret, arma populi Romani non liberis servitutem, sed contrà servientibus libertatem afferre; ut & in libertate gentes quæ essent, tutam eam sibi perpetuamque sub tutela populi Romani esse, &, quæ sub regibus viverent, & in præsens tempus mitiores eos justioresque respectu populi Romani habere se, &, si quando bellum cum populo Romano regibus fuisset suis, exitum ejus victoriam Romanis, sibi libertatem allaturum crederent. Me-*

talli

tolli quoque Macedonici, quod ingens vectigal erat, locationesque prædiorum rusticorum tolli placebat. *nam neque sine publicano exerceri posse; & , ubi publicanus est, ibi aut jus publicum vanum, aut libertatem sociis nullam esse. Ne ipsos quidem Macedonas idem exercere posse. ubi in medio præda administrantibus esset, ibi nunquam causas seditionum & certaminis defore. Commune concilium gentis esset, ne improbum vulgus à senatu aliquando libertatem salubri moderatione datam ad licentiam pestilentem traheret. In quatuor regiones describi Macedoniam, ut suum quæque concilium haberet,* placuit; *& dimidium tributi, quàm quod regibus ferre soliti erant, populo Romano pendere.* Similia his & in Illyricum mandata. cetera ipsis imperatoribus legatisque relicta, in quibus præsens tractatio rerum certiora subjectura erat consilia.

XIX. Inter multas regum gentiumque & populorum legationes Attalus, frater regis Eumenis, maximè convertit in se omnium oculos animosque. exceptus enim est ab his, qui simul eo bello militaverunt, haud paulo benigniùs, quàm si ipse rex Eumenes venisset. Adduxerant eum duæ in speciem honestæ res: una, gratulatio, conveniens in ea victoria, quam ipse adjuvisset: altera, querimonia Gallici tumultûs, Advertæque gladiis regnum in dubium adductum esse. Suberat & secreta spes honorum præmiorumque ab senatu, quæ vix salvâ pietate ejus contingere poterant. erant enim quidam Romanorum quoque non boni auctores, qui spe cupiditatem ejus elicerent: *Eam opinionem de Attalo & Eumene Romæ esse, tanquam de altero Romanis certo amico, altero nec Romanis, nec Persi fido socio. Itaque vix statui posse, utrùm, quæ pro se, an, quæ contra fratrem petiturus esset, ab senatu magis impetrabilia forent: adeo universos omnia & huic tribuere, & illi verò negare.* Eorum hominum (ut res docuit) Attalus erat, qui, quantum spes spopondisset, cuperent, ni unius amici prudens monitio velut frenos animo ejus, gestienti secun-

dis rebus, impofuiſſet. Stratius cum eo fuit medicus, ad id ipſum à non ſecuro Eumene Romam miſſus, ſpeculator rerum, quæ à fratre agerentur, monitorque fidus, ſi decedi fide vidiſſet. Is, ad occupatas jam aures ſollicitatumque jam animum quum veniſſet, aggreſſus tempeſtivis temporibus rem propè prolapſam reſtituit, *aliis alia regna creviſſe rebus*, dicendo: *regnum eorum novum, nullis vetuſtis fundatum opibus, fraternâ ſtare concordiâ: quòd unus nomen regium & præcipuum capitis inſigne gerat, omnes fratres regnent. Attalum verò, quiá ætate proximus, quis non pro rege habeat? neque eo ſolùm, quia tantas præſentes ejus opes cernat, ſed quòd haud ambiguum prope diem regnaturum eum infirmitate ætateque Eumenis eſſet, nullam ſtirpem liberûm habentis:* (necdum enim agnoverat eum, qui poſtea regnavit.) *Quid attineret vim afferre rei, ſuâ ſponte mox ad eum venturæ? Acceſſiſſe etiam novam tempeſtatem regno tumultûs Gallici, cui vix conſenſu & concordiâ regum reſiſti queat. Si verò ad externum bellum domeſtica ſeditio adjiciatur, ſiſti non poſſe; nec aliud eum, quàm, ne frater in regno moriatur, ſibi ipſi ſpem propinquam regni erepturum. Si utraque glorioſa res eſſet, & ſervâſſe fratri regnum, & eripuiſſe; ſervati tamen regni, quæ juncta pietati ſit, potiorem laudem fuiſſe. Sed enimvero quum deteſtabilis altera res & proxima parricidio ſit, quid ad deliberationem dubii ſupereſſe? Utrùm enim partem regni petiturum eſſe, an totum erepturum? ſi partem; ambo infirmos, diſtractis viribus, & omnibus injuriis obnoxios fore: ſi totum; privatumne ergo majorem fratrem, an exſulem illâ ætate, illâ corporis infirmitate, an ultimùm mori juſſurum? Egregium enim (ut fabulis traditus impiorum fratrum eventus taceatur) Perſei exitum videri, qui ex fraterna cæde raptum diadema in templo Samothracum, velut præſentibus Diis exigentibus pœnas, ad pedes victoris hoſtis proſtratus poſuerit. Eos ipſos, qui, non illi amici, ſed Eumeni infeſti, ſtimulent eum, pietatem conſtantiamque laudaturos, ſi fidem ad ultimam fratri præſtitiſſet.*

XX. Hæc

XX. Hæc plus valuere in Attali animo. Itaque introductus in senatum, gratulatus victoriam, & sua merita eo bello fratrisque, si qua erant, & Gallorum defectionem, quæ nuper ingenti motu facta erat, exposuit. Petiit, ut legatos mitteret ad eos, quorum auctoritate ab armis avocarentur. His pro regni utilitate editis mandatis, Ænum sibi & Maroneam petiit. Ita destitutâ eorum spe, qui, fratre accusato, partitionem regni petiturum crediderant, curiam excessit. Ut rarò aliàs quisquam, rex aut privatus, tanto favore tantoque omnium assensu est auditus; omnibus honoribus muneribusque, & præsens est cultus, & proficiscentem prosecuti sunt. Inter multas Asiæ Græciæque legationes, Rhodiorum maximè legati civitatem converterunt. nam quum primò in veste candida visi essent, quod gratulantes decebat, &, si sordidam vestem habuissent, lugentium Persei casum præbere speciem poterant; postquam consulti ab M. Junio consule Patres, stantibus in comitio legatis an locum, lautia, senatumque darent, nullum hospitale jus in iis servandum censuerunt; egressus è curia consul, quum Rhodii, gratulatum se de victoria purgatumque civitatis crimina dicentes venisse, petissent, ut senatus sibi daretur, pronunciat: *sociis & amicis & alia comiter atque hospitaliter præstare Romanos, & senatum dare consuesse: Rhodios non ita meritos eo bello, ut amicorum sociorum numero habendi sint.* His auditis, prostraverunt se omnes humi, consulemque & cunctos, qui aderant, orantes, ne nova falsaque crimina plus obesse Rhodiis æquum censerent, quàm antiqua merita, quorum ipsi testes essent. Extemplo, veste sordidâ sumptâ, domos principum cum precibus ac lacrimis circumibant, orantes, ut priùs cognoscerent causam, quàm condemnarentur.

XXI. M'. Juvencius Thalna prætor, cujus inter cives & peregrinos jurisdictio erat, populum adversus Rhodios incitabat: rogationemque promulgaverat, *Ut*

Rhodiis bellum indiceretur : & ex magistratibus ejus anni deligerent, qui ad id bellum cum classe mitteretur, se eum sperans futurum esse. Huic actioni M. Antonius & M. Pomponius tribuni plebis adversabantur. Sed & prætor novo maloque exemplo rem ingressus erat, quòd, antè non consulto senatu, non consulibus certioribus factis, de sua unius sententia rogationem ferret, *Vellent, juberentne, Rhodiis bellum indici?* quum antea semper priùs senatus de bello consultus esset, deinde ad populum latum ; & tribuni plebis, quum ita traditum esset, ne quis priùs intercederet legi, quàm privatis suadendi dissuadendique legem potestas facta esset ; eoque persæpe evenisset, ut, qui non professi essent se intercessuros, animadversis vitiis legis ex ratione dissuadentium, intercederent ; &, qui ad intercedendum venissent, desisterent, victi auctoritatibus suadentium legem. Tum inter prætorem tribunosque omnia intempestivè agendi certamen erat. Tribuni festinationem prætoris ante tempus intercedendo, ** in adventum im-

* * *

XXII. *** *peccaverimusne, adhuc dubium est : pœnas, ignominias omnes jam patimur. Antea, Karthaginiensibus victis, Philippo, Antiocho superatis, quum Romam venissemus, ex publico hospitio in curiam gratulatum vobis, Patres conscripti, ex curia in Capitolium ad Deos vestros dona ferentes ; nunc ex sordido deversorio, vix mercede recepti, ac propè hostium more extra urbem manere jussi, in hoc squalore venimus in curiam Romanam Rhodii, quos provinciis nuper Lyciâ atque Cariâ, quos præmiis atque honoribus amplissimis donâstis. Et Macedonas Illyriosque liberos esse (ut audimus) jubetis, quum servierint, antequam vobiscum bellarent : (nec cujusquam fortunæ invidemus, immo agnoscimus clementiam populi Romani) Rhodios, qui nihil aliud quàm quieverunt hoc bello, hostes ex sociis facturi estis? Certè quidem vos estis Romani, qui ideo felicia bella vestra esse,* quia

quia justa sint, præ vobis fertis; nec tam exitu eorum, quòd vincatis, quàm principiis, quòd non sine causa suscipiatis, gloriamini. Messana in Sicilia oppugnata Karthaginienses, Athenæ oppugnatæ & Græcia in servitutem petita, & adjutus Hannibal pecuniâ, auxiliis, Philippum hostem fecerunt. Antiochus ipse, ultrò ab Ætolis hostibus vestris arcessitus, ex Asia classe in Græciam trajecit; Demetriade, & Chalcide, & saltu Thermopylarum occupato, de possessione imperii vos dejicere conatus. Cum Perseo socii vestri oppugnati, alii interfecti reguli principesque gentium aut populorum, causa belli vobis fuere. Quem tandem titulum nostra calamitas habitura est, si perituri sumus? Nondum segrego civitatis causam à Polyarato & Dinone, civibus nostris, & iis, quos, ut traderemus vobis, adduximus. Si omnes Rhodii æquè noxii essemus, quod nostrum in hoc bello crimen esset? Persei partibus favimus; &, quemadmodum Antiochi Philippique bello pro vobis adversus reges, sic nunc pro rege adversus vos stetimus. Quemadmodum soleamus socios juvare, & quàm impigrè capessere bella, C. Livium, L. Æmilium Regillum interrogate, qui classibus vestris in Asia præfuerunt. Nunquam vestræ naves pugnavere sine nobis. nostrâ classe pugnavimus semel ad Samum, iterum in Pamphylia adversus Hannibalem imperatorem. quæ victoria nobis eo gloriosior est, quòd, quum ad Samum magnam partem navium adversâ pugnâ & egregiam juventutem amisissemus, ne tantâ quidem clade territi, iterum ausi sumus regiæ classi ex Syria venienti obviàm ire. Hæc non gloriandi causâ retuli, (neque enim ea nunc nostra est fortuna) sed ut admonerem, quemadmodum adjuvare socios solerent Rhodii.

XXXII. *Præmia, Philippo & Antiocho devictis, amplissima accepimus à vobis. Si, quæ vestra nunc est fortuna Deûm benignitate & virtute vestrâ, ea Persei fuisset, & præmia petitum ad victorem regem venissemus in Macedoniam, quid tandem diceremus? Pecuniâne à nobis adjutum, an frumento? auxiliis terrestribus, an navalibus? quod præsidium tenuisse nos? ubi pugnâsse aut sub illius ducibus, aut*

per nos ipsos? Si quæreret, ubi miles noster, ubi navis intra præsidia sua fuisset; quid responderemus? Causam fortasse diceremus apud victorem, quemadmodum apud vos dicimus. Hoc enim legatos utroque de pace mittendo consecuti sumus, ut ne ab utraque parte gratiam iniremus; ab altera etiam crimen & periculum esset. Quanquam Perseus verè objiceret, id quod vos non potestis, Patres conscripti, nos principio belli misisse ad vos legatos, qui pollicerentur vobis, quæ ad bellum opus essent; navalibus, armis, juventute nostrâ, sicut prioribus bellis, ad omnia paratos fore. Ne præstaremus, per vos stetit, qui de quacunque causa tum aspernati nostra auxilia estis. Neque fecimus igitur quicquam tanquam hostes, neque bonorum sociorum defuimus officio; sed à vobis prohibiti præstare fuimus. Quid igitur? nihilne factum neque dictum est in civitate vestra, Rhodii, quod nolletis, quo meritò offenderetur populus Romanus? Hinc jam non, quod factum est, defensurus sum, (non adeo insanio) sed publicam causam à privatorum culpa segregaturus. Nulla enim est civitas, quæ non & improbos cives aliquando, & imperitam multitudinem semper habeat. Etiam apud vos fuisse audivi, qui assentando multitudini grassarentur: & secessisse aliquando à vobis plebem, nec in potestate vestra rempublicam fuisse. Si hoc in hac tam bene morata civitate accidere potuit, mirari quisquam potest, aliquos fuisse apud nos, qui, regis amicitiam petentes, plebem nostram consiliis depravarent? qui tamen nihil ultrà valuerunt, quàm ut in officio cessaremus. Non præteribo id, quod gravissimum est in hoc bello crimen civitatis nostræ. Legatos eodem tempore & ad vos, & ad Persea de pace misimus: quod infelix consilium furiosus (ut postea audivimus) orator stultissimum fecit: quem sic locutum constat, tanquam C. Popillius legatus Romanus, quem ad summovendos à bello Antiochum & Ptolemæum reges misistis, loqueretur. Sed tamen ea, sive superbia sive stultitia appellanda est, eadem, quæ apud vos, & apud Persea fuit. Tam civitatium, quàm singulorum hominum mores sunt: gentes quoque aliæ iracundæ, aliæ audaces, quædam timidæ: in vi-

num, in Venerem proniores aliæ sunt. Athenienſium populum fama eſt celerem & ſupra vires audacem eſſe ad conandum: Lacedæmoniorum cunctatorem, & vix in ea, quibus fidit, ingredientem. Non negaverim, & totam Aſiæ regionem inaniora parere ingenia, & noſtrorum tumidiorem ſermonem eſſe, quòd excellere inter finitimas civitates videamur; & id ipſum non tam viribus noſtris, quàm veſtris honoribus ac judiciis. Satis quidem & tunc in præſentia caſtigata illa legatio erat, cum tam triſti reſponſo veſtro dimiſſa. ſi tum parum ignominiæ penſum eſt, hæc certè tam miſerabilis ac ſupplex legatio etiam inſolentioris, quàm illa fuit, legationis ſatis magnum piaculum eſſet. Superbiam, verborum præſertim, iracundi oderunt, prudentes irrident; utique ſi inferioris adverſus ſuperiorem eſt: capitali pœnâ nemo unquam dignam judicavit. Id enimvero periculum erat, ne Romanos Rhodii contemnerent. Etiam Deos aliqui verbis ferocioribus increpant, nec ob id quemquam fulmine ictum audimus.

XXIV. *Quid igitur ſuperat, quod purgemus, ſi nec factum hoſtile ullum noſtrum eſt, & verba tumidiora legati offenſionem aurium, non perniciem civitatis, meruerunt? Voluntatis noſtræ tacitæ velut litem æſtimari veſtris inter vos ſermonibus audio, Patres conſcripti: faviſſe nos regi, & illum vincere maluiſſe; ideo bello perſequendos eſſe credunt. Alii veſtrûm, voluiſſe quidem nos hoc, non tamen ob id bello perſequendos eſſe: neque moribus, neque legibus ullius civitatis ita comparatum eſſe, ut, ſi quis vellet inimicum perire, ſi nihil fecerit, quo id fiat, capitis damnetur. His, qui nos pœnâ, non crimine, liberant, gratiam quidem habemus: ipſi nobis hanc dicimus legem; ſi omnes voluimus, quod arguimur, non diſtinguimus voluntatem à facto: omnes plectamur. Si alii principum noſtrorum vobis, alii regi faverunt; non poſtulo, ut propter nos, qui partium veſtrarum fuimus, regis fautores ſalvi ſint: illud deprecor, ne nos propter illos pereamus. Non eſtis vos illis infeſtiores, quàm civitas ipſa; & hoc qui ſciebant, plerique eorum aut profugerunt, aut mortem ſibi conſciverunt. alii, damnati à nobis, in poteſtate ve-*

stra erunt, Patres conscripti. Ceteri Rhodii, sicut gratiam nullam meriti hoc bello, ita ne pœnam quidem sumus. Priorum nostrorum benefactorum cumulus hoc, quod nunc cessatum in officio est, expleat. Cum tribus regibus gessistis bella per hos annos. ne plus obsit nobis, quòd uno bello cessavimus, quàm quòd duobus bellis pro vobis pugnavimus. Philippum, Antiochum, Persea, tanquam tres sententias, ponite. duæ nos absolvunt: una dubia est, ut gravior sit. Illi de nobis si judicarent, damnati essemus. vos judicate, Patres conscripti, sit Rhodus in terris, an funditus deleatur. Non enim de bello deliberatis, Patres conscripti, quod inferre potestis, gerere non potestis; quum nemo Rhodiorum arma adversus vos laturus sit. Si perseverabitis in ira, tempus à vobis petemus, quo hanc funestam legationem domum referamus: omnia libera capita, quidquid Rhodiorum virorum, feminarum est, cum omni pecunia nostra naves conscendemus; ac, relictis penatibus publicis privatisque, Romam veniemus: &, omni auro & argento, quicquid publici, quicquid privati est, in comitio, in vestibulo curiæ vestræ, cumulato, corpora nostra conjugumque ac liberorum vestræ potestati permittemus, hic passuri, quodcunque patiendum erit. procul ab oculis nostris, urbs nostra diripiatur, incendatur. Hostes Rhodios esse, Romani judicare possunt: est tamen & nostrum aliquod de nobis judicium, quo nunquam judicabimus nos vestros hostes: nec quicquam hostile, etiam si omnia patiemur, faciemus.

XXV. Secundùm talem orationem universi rursus prociderunt, ramosque oleæ supplices jactantes, tandem excitati, curià excesserunt. Tunc sententiæ interrogari cœptæ. Infestissimi Rhodiis erant, qui consules prætoresve aut legati gesserant in Macedonia bellum. Plurimùm causam eorum adjuvit M. Porcius Cato; qui, asper ingenio, tum lenem mitemque senatorem egit. Non inseram simulacrum viri copiosi, quæ dixerit, referendo: ipsius oratio scripta exstat, Originum quinto libro inclusa. Rhodiis responsum ita redditum est, ut nec hostes fierent, nec socii permanerent. Philocrates & Astymedes principes legationis erant.

erant. Partem cum Philocrate renunciare Rhodum legationem placuit, partem cum Astymede Romæ subsistere, quæ agerentur, sciret, certioresque suos faceret. In præsentia deducere ante certam diem ex Lycia Cariaque jusserunt præfectos. Hæc Rhodum nunciata, quæ per se tristia fuissent, quia majoris mali levatus erat timor, quum bellum timuissent, in gaudium renunciata verterunt. Itaque extemplo coronam viginti millium aureorum decreverunt: Theodotum, præfectum classis, in eam legationem miserunt. Societatem ab Romanis ita volebant peti, ut nullum de ea re scitum populi fieret, aut literis mandaretur: quòd, nisi impetrarent, major repulsis ignominia esset. Præfecti classis id unius erat jus, ut agere de ea re sine rogatione ulla perlata posset. nam ita per tot annos in amicitia fuerant, ut sociali fœdere se cum Romanis non illigarent ob nullam aliam causam, quàm ne spem regibus abscinderent auxilii sui, si cui opus esset, neu sibi ipsis fructus ex benignitate & fortuna eorum percipiendi. Tunc utique petenda societas videbatur, non quæ tutiores eos ab aliis faceret, (nec enim timebant quemquam, præter Romanos) sed quæ ipsis Romanis minùs suspectos. Sub idem ferè tempus & Caunii descivere ab his, & Mylasenses Euromensium oppida occupàrunt. Non ita fracti animi civitatis erant, ut non sentirent, si Lycia & Caria ademptæ ab Romanis forent, cetera aut se ipsa per defectionem liberarent, aut à finitimis occuparentur, includi se insulæ parvæ & sterilis agri littoribus, quæ nequaquam alere tantæ urbis populum posset. missâ igitur juventute, propere & Caunios, quanquam Cibyratarum adsciverant auxilia, coëgerunt imperio parere; & Mylasenses Alabandenosque, qui, Euromensium provinciâ ademptâ, ad ipsos conjuncto exercitu venerunt, circa Orthosiam acie vicerunt.

XXVI. Dum hæc ibi, alia in Macedonia, alia Ro-

mæ geruntur; interim in Illyrico L. Anicius, rege Gentio, sicut antè dictum est, in potestatem redacto, Scodræ, quæ regia fuerat, præsidio imposito Gabinium præfecit, Rhizoni & Olcinio urbibus opportunis C. Licinium. Præpositis his Illyrico, cum reliquo exercitu in Epirum est profectus. ubi prima Phanota ei dedita, totâ multitudine cum infulis obviàm effusâ. hic præsidio imposito, in Molossidem transgressus: cujus omnibus oppidis, præter Passaronem, & Tecmonem, & Phylacen, & Horreum, receptis, primùm ad Passaronem ducit. Antinous & Theodotus principes ejus civitatis erant, insignes & favore Persei, & odio adversus Romanos: iidem universæ genti auctores desciscendi ab Romanis. Hi conscientià privatæ noxæ, quia ipsis nulla spes veniæ erat, ut communi ruinâ patriæ opprimerentur, clauserunt portas, multitudinem, ut mortem servituti præponerent, hortantes. Nemo adversus præpotentes viros hiscere audebat. Tandem Theodotus quidam, nobilis & ipse adolescens, quum major à Romanis metus timorem à principibus suis vicisset, *Quæ vos rabies*, inquit, *agitat, qui duorum hominum noxæ civitatis accessionem facitis? Equidem pro patria qui letum oppetissent, sæpe fando audivi: qui patriam pro se perire æquum censerent, hi primi inventi sunt. Quin aperimus portas, & imperium accipimus, quod orbis terrarum accepit?* Hæc dicentem quum multitudo sequeretur, Antinous & Theodotus in primam stationem hostium irruperunt, atque ibi, offerentes se ipsi vulneribus, interfecti. urbs dedita est Romanis. Simili pertinacià Cephali principis clausum Tecmonem, ipso interfecto, per deditionem recepit. Nec Phylace, nec Horreum, oppugnationem tulerunt. Pacato Epiro, divisisque in hiberna copiis per opportunas urbes, regressus ipse in Illyricum, Scodræ, quò quinque legati ab Roma venerant, evocatis ex tota provincia principibus, conventum habuit. Ibi pro tribunali pronunciavit de

sen-

sententia consilii: *Senatum populumque Romanum Illyrios esse liberos jubere. præsidia ex omnibus oppidis, arcibus, & castellis sese deducturum. Non solùm liberos, sed etiam immunes fore Issenses, & Taulantios, Dassaretiorum Pirustas, Rhizonitas, Olciniatas; quòd, incolumi Gentio, ad Romanos defecissent. Daorseis quoque immunitatem dare; quòd, relicto Caravantio, cum armis ad Romanos transîssent. Scodrensibus, & Dassarensibus, & Selepitanis, ceterisque Illyriis, vectigal dimidium ejus, quod regi pendissent.* Inde in tres partes Illyricum divisit. unam eam fecit, quæ suprà dicta est; alteram Labeatas omnes; tertiam Agrauonitas, & Rhizonitas, & Olciniatas, accolasque eorum. hac formulâ dictâ in Illyrico, ipse in Epiri Passâronem in hiberna rediit.

XXVII. Dum hæc in Illyrico geruntur, Paullus ante adventum decem legatorûm Q. Maximum filium, jam ab Roma regressum, ad Æginium & Agassas diripiendas mittit: Agassas, quòd, quum Marcio consuli tradidissent urbem, petitâ ultro societate Romanâ, defecerant rursûs ad Persea: Æginiensium novum crimen erat. famæ de victoria Romanorum fidem non habentes, in quosdam militum, urbem ingressos, hostiliter sævierant. Ad Æniorum quoque hostiliter urbem diripiendam L. Postumium misit, quòd pertinaciùs, quàm finitimæ civitates, in armis fuerant. Autumni ferè tempus erat, cujus temporis initio circumeundam Græciam, visendaque, quæ nobilitata famâ magis auribus accepta sunt, quàm oculis noscuntur, ut statuit, præposito castris C. Sulpicio Gallo, profectus cum haud magno comitatu, tegentibus latera Scipione filio & Athenæo Eumenis regis fratre, per Thessaliam Delphos petit, inclitum oraculum: ubi, sacrificio Apollini facto, inchoatas in vestibulo columnas, quibus impositui statuas regis Persei fuerant, suis statuis victor destinavit. Lebadiæ quoque templum Jovis Trophonii adiit. ibi quum vidisset os specûs,

eös, per quod oraculo utentes sciscitatum Deos descendunt, sacrificio Jovi Hercynnæque facto, quorum ibi templum est, Chalcidem ad spectaculum Euripi * Euboeque ante insulæ, ponte continenti junctæ, descendit. A Chalcide Aulidem trajicit, trium millium spatio distantem, portum inclitum statione quondam mille navium Agamemnoniæ classis, Dianæque templum, ubi navibus cursum ad Trojam, filiâ victimâ aris admotâ, rex ille regum petiit. Inde Oropum Atticæ ventum est; ubi pro Deo vates Amphilochus colitur, templumque vetustum est, fontibus rivisque circà amœnum. Athenas inde, plenas quidem & ipsas vetustate famæ, multa tamen visenda habentes: arcem, portus, muros Piræeum urbi jungentes, navalia magnorum imperatorum, simulacra Deorum hominumque, omni genere & materiæ & artium insignia.

XXVIII. Sacrificio Minervæ præsidi arcis in urbe facto profectus, Corinthum altero die pervenit. urbs erat tunc præclara ante excidium. arx quoque & Isthmus præbuere spectaculum: arx inter omnia in immanem altitudinem edita, scatens fontibus: Isthmus duo maria, ab occasu & ortu solis finitima, artis faucibus dirimens. Sicyonem inde & Argos nobiles urbes adit: inde haud parem opibus Epidaurum, sed inclitam Æsculapii nobili templo; quod, quinque millibus passuum ab urbe distans, nunc vestigiis revulsorum donorum, tum donis dives erat, quæ remediorum salutarium ægri mercedem sacraverant Deo. Inde Lacedæmonem adit, non operum magnificentiâ, sed disciplinâ institutisque memorabilem: unde per Megalopolin Olympiam ascendit. Ubi & alia quidem spectanda visa, &, Jovem velut præsentem intuens, motus animo est. Itaque, haud secus quàm si in Capitolio immolaturus esset, sacrificium amplius solito apparari jussit. Ita peragratâ Græciâ, ut nihil eorum, quæ quisque Persei bello privatim aut publicè sensisset, inquire-

quireret, ne cujus metu sollicitaret animos sociorum; Demetriadem quum revertit, in itinere sordidata turba Ætolorum occurrit; mirantique & percunctanti, quid esset, defertur, quingentos quinquaginta principes ab Lycisco & Tisippo, circumsesso senatu per milites Romanos, missos à Bæbio præside, interfectos; alios in exsilium actos esse: bonaque eorum, qui interfecti essent, & exsulum possidere, qui arguebant. Jussis Amphipolim adesse, ipse, convento Cn. Octavio Demetriade, postquam fama accidit, trajecisse jam mare decem legatos, omnibus aliis omissis, Apolloniam ad eos pergit. quò quum Perseus obviàm Amphipoli nimis solutâ custodiâ processisset, (id diei iter est) ipsum quidem benignè allocutus est: ceterùm, postquam in castra ad Amphipolim venit, graviter increpuisse traditur C. Sulpicium: primùm, quòd Persea tam procul à se vagari per provinciam passus esset: deinde, quòd adeo indulsisset militibus, ut nudare tegulis muros urbis ad tegenda hibernacula sua pateretur. referrique tegulas & resarciri tecta, sicut fuerant, jussit. Et Persea quidem cum majore filio Philippo, traditos A. Postumio, in custodiam misit: filiam cum minore filio, à Samothrace accitos Amphipolim, omni liberali cultu habuit.

XXIX. Ipse, ubi dies venit, quo adesse Amphipoli denos principes civitatium jusserat, literasque omnes, quæ ubique depositæ essent, & pecuniam regiam conferri, cum decem legatis, circumfusâ omni multitudine Macedonum, in tribunali consedit. Assuetis regio imperio tamen novum formam terribilem præbuit tribunal, summotor aditûs, præco, accensus, insueta omnia oculis auribusque; quæ vel socios, nedum hostes victos, terrere possent. Silentio per præconem facto, Paullus Latinè, quæ senatui, quæ sibi ex consilii sententia visa essent, pronunciavit: ea Cn. Octavius prætor (nam & ipse aderat) interpretata sermone

Græco

Græco referebat. *Omnium primùm liberos esse jubere Macedonas, habentes urbes easdem agrosque, utentes legibus suis, annuos creantes magistratus: tributum dimidium ejus, quod pependissent regibus, pendere populo Romano. Deinde in quatuor regiones dividi Macedoniam. unam fore & primam partem, quod agri inter Strymonem & Nessum amnem sit: accessurum huic parti trans Nessum, ad orientem versum, quà Perseus tenuisset vicos, castella, oppida, præter Ænum, & Maroneam, & Abdera; trans Strymonem autem vergentia ad occasum, Bisalticam omnem cum Heraclea, quam Sinticen appellant. Secundam fore regionem, quam ab ortu Strymo amplecteretur amnis, præter Sinticen Heracleam & Bisaltas: ab occasu quà Axius terminaret fluvius, additis Pæonibus, qui prope Axium flumen ad regionem orientis colerent. Tertia pars facta, quam Axius ab oriente, Peneus amnis ab occasu cingunt: ad septentrionem Bora mons objicitur. adjecta huic parti regio Pæoniæ, quà ab occasu præter Axium amnem porrigitur: Edessa quoque & Berœa eòdem concesserunt. Quarta regio trans Boram montem, unà parte confinis Illyrico, alterà Epiro. Capita regionum, ubi concilia fierent, primæ regionis Amphipolim, secundæ Thessalonicen, tertiæ Pellam, quartæ Pelagoniam fecit. Eò concilia suæ cujusque regionis indici, pecuniam conferri, ibi magistratus creari jussit.* Pronunciavit deinde, *neque connubium, neque commercium agrorum ædificiorumque inter se placere cuiquam extra fines regionis suæ esse. Metalla quoque auri atque argenti non exerceri: ferri & æris permitti.* Vectigal exercentibus dimidium ejus impositum, quod pependissent regi. Et sale invecto uti vetuit. Dardanis repetentibus Pæoniam, quòd & sua fuisset, & continens esset finibus suis, *omnibus dare libertatem* pronunciavit, *qui sub regno Persei fuissent.* Post non impetratam Pæoniam, salis commercium dedit: tertiæ regioni imperavit, ut Stobos Pæoniæ deveherent, pretiumque statuit. Navalem materiam & ipsos cædere, & alios pati vetuit. Regionibus, quæ affines barbaris essent, (exceptâ autem

tertiâ,

tertià, omnes erant) permisit, ut præsidia armata in finibus extremis haberent.

XXX. Hæc, pronunciata primo die conventûs, variè affecerunt animos. Libertas præter spem data arrexit, & levatum annuum vectigal. Regionatim commerciis interruptis ita videri lacerata, tanquam animalia in artus, alterum alterius indigentes, distracta: adeo, quanta Macedonia esset, quàm divisui facilis, & à se ipsa quæque contempta pars esset, Macedones quoque ignorabant. Pars prima Bisaltas habet, fortissimos viros, (trans Nessum amnem incolunt & circa Strymonem) & multas frugum proprietates, & metalla, & opportunitatem Amphipolis: quæ objecta claudit omnes ab oriente sole in Macedoniam aditus. Secunda pars celeberrimas urbes, Thessalonicen & Cassandriam, habet; ad hoc Pallenen, fertilem ac frugiferam terram: maritimas quoque opportunitates ei præbent portus ad Toronen ac montem Atho, (Æneæ vocant hunc) alii ad insulam Eubœam, alii ad Hellespontum opportunè versi. Tertia regio nobiles urbes, Edessam & Berœam & Pellam, habet, & Vettiorum bellicosam gentem: incolas quoque permultos Gallos & Illyrios, impigros cultores. Quartam regionem Eordæi & Lyncestæ & Pelagones incolunt: juncta his Atintania, & Stymphalis, & Elimiotis. frigida hæc omnis, duraque cultu, & aspera plaga est: cultorum quoque ingenia terræ similia habet. ferociores eos & accolæ barbari faciunt; nunc bello exercentes, nunc in pace miscentes ritus suos. Divisæ itaque Macedoniæ partium usibus separatis, quanta universos teneat Macedonas, formula dicta, quum leges quoque se daturum ostendisset.

XXXI. Ætoli deinde citati: in qua cognitione magis, utra pars Romanis, utra regi favisset, quæsitum est, quàm utri fecissent injuriam, aut accepissent. Noxâ liberati interfectores; exsilium pulsis æquè ratum fuit,

fuit, ac mors interfectis. A. Bæbius unus est damnatus, quòd milites Romanos præbuisset ad ministerium cædis. Hic eventus Ætolorum causæ in omnibus Græciæ gentibus populisque eorum, qui partis Romanorum fuerant, inflavit ad intolerabilem superbiam animos; & obnoxios pedibus eorum subjecit, quos aliquâ parte suspicio favoris in regem contigerat. Tria genera principum in civitatibus erant: duo, quæ adulando aut Romanorum imperium, aut amicitiam regum, sibi privatim opes oppressis faciebant civitatibus: medium unum, utrique generi adversum, libertatem & leges tuebatur. His ut major apud suos caritas, ita minor apud externos gratia erat. Secundis rebus elati Romanorum partis ejus fautores, soli tum in magistratibus, soli in legationibus erant. Hi quum frequentes & ex Peloponneso, & ex Bœotia, & ex aliis Græciæ conciliis adessent, implevere aures decem legatorum: *Non eos tantùm, qui se propalam per vanitatem jactassent, tanquam hospites & amicos Persei, sed multo plures alios ex occulto favisse. reliquos per speciem tuendæ libertatis in conciliis adversus Romanos omnia instruxisse. nec aliter eas mansuras in fide gentes, nisi, fractis animis partium, aleretur confirmareturque auctoritas eorum, qui nihil præter imperium Romanorum spectarent.* Ab his editis nominibus, evocati literis imperatoris ex Ætolia, Acarnaniaque, & Epiro, & Bœotia, qui Romam ad causam dicendam sequerentur: in Achaiam ex decem legatorum numero profecti duo, C. Claudius & Cn. Domitius, ut ipsi edicto evocarent. Id duabus de caussis factum: una, quòd fiduciæ plus animorumque esse Achæis ad non parendum credebant; & forsitan etiam in periculo fore Callicratem & ceteros criminum auctores delatoresque: altera, cur præsentes evocarent, causa erat, quòd ex aliis gentibus principum literas deprehensas in commentariis regiis habebant: in Achæis cæcum erat crimen, nullis eorum literis inven-

tis.

Supra Pag. 235 c

fis. Ætolis dimissis, Acarnanum citata gens: in his nihil novatum, nisi quòd Leucas exempta est Acarnanum concilio. Quærendo deinde latiùs, qui publicè aut privatim partium regis fuissent, in Asiam quoque cognitionem extendere: & ad Antissan in Lesbo insula diruendam, traducendos Methymnam Antissæos, Labeonem miserunt; quòd Antenorem, regium præfectum, quo tempore cum lembis circa Lesbum est vagatus, portu receptum commeatibus juvissent. Duo securi percussi viri insignes; Andronicus Andronici filius Ætolus, quòd, patrem secutus, arma contra populum Romanum tulisset: & Neo Thebanus, quo auctore societatem cum Perseo junxerant.

XXXII. His rerum externarum cognitionibus interpositis, Macedonum rursus advocatum concilium: pronunciatum, *Quod ad statum Macedoniæ pertinebat, senatores, quos Synedros vocant, legendos esse, quorum consilio respublica administraretur.* Nomina deinde sunt recitata principum Macedonum, quos cum liberis, majoribus quàm quindecim annos natis, præcedere in Italiam placeret. Id, primâ specie sævum, mox apparuit multitudini Macedonum pro libertate sua esse factum. nominati sunt enim regis amici purpuratique, duces exercituum, præfecti navium aut præsidiorum; servire regi humiliter, aliis superbè imperare assueti: prædivites alii, alii, quos fortunâ non æquarent, his sumptibus pares: regius omnibus victus vestitusque: nulli civilis animus, neque legum neque libertatis æquæ patiens. Omnes igitur, qui in aliquibus ministeriis regiis, etiam qui in minimis legationibus fuerant, jussi Macedoniâ excedere, atque in Italiam ire: qui non paruisset imperio, mors denunciata. Leges Macedoniæ dedit cum tanta cura, ut non hostibus victis, sed sociis bene meritis, dare videretur: & quas ne usus quidem longo tempore (qui unus est legum corrector) experiendo argueret. Ab seriis rebus ludicrum, quod

ex

ex multo antè præparato, & in Asiæ civitates, & ad reges missis, qui denunciarent, & quum circumiret ipse Græciæ civitates, indixerat principibus, magno apparatu Amphipoli fecit. Nam & artificum omnis generis, qui ludicram artem faciebant, ex toto orbe terrarum multitudo, & athletarum, & nobilium equorum convenit: & legationes cum victimis, & quicquid aliud Deorum hominumque causâ fieri magnis ludis in Græcia solet. Ita factum est, ut non magnificentiam tantùm, sed prudentiam in dandis spectaculis, ad quæ rudes tum Romani erant, admirarentur. Epulæ quoque legationibus paratæ & opulentiâ & curâ eâdem. Vulgò dictum ipsius ferebant, & convivium instruere, & ludos parare ejusdem esse, qui vincere bello sciret.

XXXIII. Edito ludicro omnis generis, clipeisque æreis in naves impositis, cetera omnis generis arma, cumulata in ingentem acervum, precatus Martem, Minervam, Luamque matrem, & ceteros Deos, quibus spolia hostium dicare jus fasque est, ipse imperator, face subditâ, succendit. deinde circumstantes tribuni militum pro se quisque ignes conjecerunt. Notata est in illo conventu Europæ Asiæque, undique partim ad gratulationem, partim ad spectaculum contractâ multitudine, tantis navalibus terrestribusque exercitibus, ea copia rerum, ea vilitas annonæ; ut & privatis, & civitatibus, & gentibus, dona data pleraque ejus generis sint ab imperatore, non in usum modò præsentem, sed etiam quod domos aveherent. Spectaculo fuit ei, quæ venerat, turbæ non scenicum magis ludicrum, non certamina hominum, aut curricula equorum, quàm præda Macedonica omnis, ut viseretur, exposita statuarum, tabularumque, textilium, & vasorum ex auro & argento & ære & ebore factorum ingenti curâ in ea regia: ut non in præsentem modò speciem, qualibus referta regia Alexandriæ erat, sed in perpetuum u-

fum.

sum fierent. Hæc, in classem imposita, devehenda Romam Cn. Octavio data. Paullus, benignè legatis dimissis, transgressus Strymonem, mille passuum ab Amphipoli castra posuit: inde profectus, Pellam quinto die pervenit. Prætergressus urbem, ad Spelæum (quod vocant) biduum moratus, P. Nasicam, & Q. Maximum filium cum parte copiarum ad depopulandos Illyrios, qui Persea juverant bello, misit, jussos ad Oricum sibi occurrere: ipse, Epirum petens, quintisdecimis castris Passaronem pervenit.

XXXIV. Haud procul inde Anicii castra aberant. ad quem literis missis, ne quid ad ea, quæ fierent, moveretur; *senatum prædam Epiri civitatium, quæ ad Persea defecissent, exercitui dedisse*; submissis centurionibus in singulas urbes, qui se dicerent ad præsidia deducenda venisse, ut liberi Epirotæ, sicut Macedones, essent, denos principes ex singulis evocavit civitatibus: quibus quum denunciasset, ut aurum atque argentum in publicum proferretur, per omnes civitates cohortes dimisit. antè in ulteriores, quàm in propiores, profecti, ut uno die in omnes perveniretur. Edita tribunis centurionibusque erant, quæ agerentur: manè omne aurum argentumque collatum: horâ quartâ signum ad diripiendas urbes datum est militibus: tantaque prædâ fuit, ut in equitem quadringeni denarii, peditibus duceni dividerentur, centum quinquaginta millia capitum humanorum abducerentur. Muri deinde direptarum urbium diruti sunt: ea fuere oppida circa septuaginta. Vendita præda omnium, de ea summa militi numeratum est. Paullus ad mare Oricum descendit, nequaquam, ut ratus erat, expletis militum animis: qui, tanquam nullum in Macedonia gessissent bellum, expertes regiæ prædæ esse indignabantur. Orici quum missas cum Scipione Nasica Maximoque filio copias invenisset, exercitu in naves imposito, in Italiam trajecit. Et post paucos dies Anicius, conventu reliquorum

rum Epirotarum Acarnanumque acto, jussisque in Italiam sequi principibus, quorum cognitionem causæ reservârat, & ipse, navibus exspectatis, quibus usus Macedonicus exercitus erat, in Italiam trajecit. Quum hæc in Macedonia Epiroque gesta sunt, legati, qui cum Attalo ad finiendum bellum inter Gallos & regem Eumenem missi erant, in Asiam pervenerunt. Induciis per hiemem factis, & Galli domos abierant, & rex in hiberna concesserat Pergamum, gravique morbo æger fuerat. Ver primùm ex domo excivit: jamque Synnada pervenerant, quum Eumenes ad Sardes undique exercitum contraxerat. Ibi & Romani Solovettium ducem Gallorum Synnadis allocuti, & Attalus cum eis profectus; sed castra Gallorum intrare eum non placuit, ne animi ex disceptatione irritarentur. P. Licinius cum regulo Gallorum est locutus, retulitque, ferociorem eum deprecando factum. ut mirum videri posset, inter tam opulentos reges, Antiochum Ptolemæumque, tantum legatorum Romanorum verba valuisse, ut extemplo pacem facerent; apud Gallos nullius momenti fuisse.

XXXV. Romam primùm reges captivi, Perseus & Gentius, in custodiam cum liberis abducti; dein turba alia captivorum: tum quibus Macedonum denunciatum erat, ut Romam venirent, principumque Græciæ. nam hi quoque non solùm præsentes exciti erant, sed etiam, si qui apud reges esse dicebantur, literis arcessiti sunt. Paullus ipse post dies paucos regià nave ingentis magnitudinis, quam sexdecim versus remorum agebant, ornatà Macedonicis spoliis, non insignium tantùm armorum, sed etiam regiorum textilium, adverso Tiberi ad urbem est subvectus, completis ripis obviàm effusà multitudine. Paucos post dies Anicius & Octavius classe suà advecti. Tribus iis omnibus decretus est ab senatu triumphus; mandatumque Q. Cassio prætori, cum tribunis plebis ex auctoritate

Patrum

Patrum ageret, rogationem ad plebem ferrent, ut iis, quo die urbem triumphantes inveherentur, imperium esset. Intacta invidiâ media sunt: ad summa ferme tendit. nec de Anicii, nec de Octavii triumpho dubitatum est: Paullum, cui ipsi quoque se comparare erubuissent, obtrectatio carpsit. Antiquâ disciplinâ milites habuerat; de præda parciùs, quàm speraverant ex tantis regiis opibus, dederat nihil relicturis, (si aviditati indulgeretur) quod in ærarium deferret. Totus Macedonicus exercitus imperatori erat neglegenter adfuturus comitiis ferendæ legis. Sed eos Ser. Sulpicius Galba, qui tribunus militum secundæ legionis in Macedonia fuerat, privatim imperatori inimicus, prensando ipse, & per suæ legionis milites sollicitando, stimulaverat, ut frequentes ad suffragium adessent: *Imperiosum ducem & malignum antiquando rogationem, quæ de triumpho ejus ferretur, ulciscerentur. plebem urbanam secuturam esse militum judicia. Pecuniam illum dare non potuisse, militem honorem dare posse? ne speraret ibi fructum gratiæ, ubi non meruisset.*

XXXVI. His incitatis, quum in Capitolio rogationem eam Ti. Sempronius tribunus plebis ferret, & privatis lege dicendi locus esset, nec ad suadendum, ut in re minimè dubia, quisquam procederet; Ser. Galba repentè processit, & à tribuno postulavit, *ut, quoniam hora jam octava diei esset, nec satis temporis ad demonstrandum haberet, cur L. Æmilium non juberent triumphare, in posterum diem differrent, & manè eam rem agerent. Integro sibi die ad causam eam orandam opus esse.* Quum tribunus dicere eo die, si quid vellet, juberet, in noctem rem dicendo extraxit, referendo admonendoque, *exacta acerbè munia militiæ; plus laboris, plus periculi, quàm desideràsset res, injunctum; contrà in præmiis, in honoribus, omnia artata. militiamque, si talibus succedat ducibus, horridiorem asperioremque bellantibus; eandem victoribus inopem atque inhonoratam futuram. Macedonas in*

meliore

meliore fortuna, quàm milites Romanos, esse. Si frequentes postero die ad legem antiquandam adessent, intellecturos potentes viros, non omnia in ducis, aliquid & in militum manu esse. His vocibus incitati, postero die milites tantâ frequentiâ Capitolium compleverunt, ut aditus nulli præterea ad suffragium ferendum esset. Intro vocatæ primæ tribus quum antiquarent, concursus in Capitolium principum civitatis factus est, *indignum facinus esse*, clamitantium, *L. Paullum, tanti belli victorem, dispoliari triumpho. obnoxios imperatores tradi licentiæ atque avaritiæ militari: in uno nimis se per ambitionem peccare. Quid, si domini milites imperatoribus imponantur?* in Galbam pro se quisque probra ingerere. Tandem, hoc tumultu sedato, M. Servilius, qui consul & magister equitum fuerat, ut de integro eam rem agerent, ab tribunis petere, dicendique sibi ad populum potestatem facerent. Tribuni, quum ad deliberandum secessissent, victi auctoritatibus principum, de integro agere cœperunt, revocaturosque se easdem tribus renunciârunt, si M. Servilius aliique privati, qui dicere vellent, dixissent.

XXXVII. Tum Servilius: *Quantus imperator L. Æmilius fuerit, Quirites, si ex alia re nulla æstimari possit, vel hoc satis erat, quòd, quum tam seditiosos & leves milites, tam nobilem, tam temerarium, tam eloquentem ad instigandam multitudinem inimicum in castris haberet, nullam in exercitu seditionem habuit. Eadem severitas imperii, quam nunc oderunt, tunc eos continuit. Itaque, antiquâ disciplinâ habiti, neque fecerunt. Ser. quidem Galba, si in L. Paullo accusando tirocinium ponere, & documentum eloquentiæ dare voluit, non triumphum impedire debuit, quem, si nihil aliud, senatus justum esse judicaverat: sed postero die, quàm triumphatum est, privatum eum visurus esset, nomen deferret, & legibus interrogaret; aut seriùs paulo, quum primùm magistratus ipse cepisset, diem diceret, inimicum ad populum accusaret. Ita & pretium rectè facti triumphum haberet L. Paullus pro egregiè bello gesto; & pœnam, si quid & vetere*

gloriâ

gloriâ suâ & novâ indignum fecisset. Sed videlicet, cui crimen nullum, nullum probrum dicere poterat, ejus obtrectare laudes voluit. Diem integrum hesterno die ad accusandum L. Paullum petiit: quatuor horas, quantum supererat diei, dicendo absumpsit. Quis unquam tam nocens reus fuit, cujus vitia vitæ tot horis expromi non possent? Quid interim objecit, quod L. Paullus, si causam dicat, negatum velit? Duas mihi aliquis conciones parumper faciat: unam militum Macedonicorum; puram alteram, integrioris judicii, & à favore & odio, universo judicante populo Romano. Apud concionem togatam & urbanam priùs reus agatur. Quid apud Quirites Romanos, Ser. Galba, diceres? illa enim tibi tota abscisa oratio esset: "in statione severiùs & intentiùs institisti; vigiliæ acerbiùs & diligentiùs circumitæ sunt; operis plus, quàm antea, fecisti, quum ipse imperator & exactor circumires; eodem die & iter fecisti, & in aciem ex itinere duxisti. Ne victorem quidem te acquiescere passus est: statim ad persequendos hostes duxit. Quum te prædâ partiendâ locupletem facere posset, pecuniam regiam translaturus in triumpho est, & in ærarium laturus." Hæc sicut ad militum animos stimulandos aliquem aculeum habent, qui parum licentiæ, parum avaritiæ suæ inservitum censent; ita apud populum Romanum nihil valuissent: qui, ut vetera atque audita à parentibus suis non repetat, quæ ambitione imperatorum clades acceptæ sint, quæ severitate imperii victoriæ partæ, proximo certè Punico bello, quid inter M. Minucium magistrum equitum & Q. Fabium Maximum dictatorem interfuerit, meminit. Itaque accusatorem id scire potuisse, & supervacaneam defensionem Paulli fuisse. Transeatur ad alteram concionem: nec Quirites vos, sed milites videor appellaturus, si nomen hoc saltem ruborem incutere, & verecundiam aliquam imperatoris violandi afferre possit.

XXXVIII. *Equidem ipse aliter affectus animo sum, qui apud exercitum mihi loqui videar, quàm paulo antè eram, quum ad plebem urbanam spectabat oratio. Quid etiam dicitis, milites? Aliquis est Romæ, præter Persea, qui tri-*

umphari de Macedonibus nolit? & eum non iisdem manibus discerpitis, quibus Macedonas vicistis? Vincere vos prohibuisset, si potuisset, qui triumphantes urbem inire probibet. Erratis, milites, si triumphum imperatoris tantùm, & non militum quoque & universi populi Romani, esse decus censetis. Non unius hoc Paulli. Multi etiam, qui ab senatu non impetrârunt triumphum, in monte Albano triumphârunt. Nemo L. Paullo magis eripere decus perfecti belli Macedonici potest, quàm C. Lutatio primi Punici belli, quàm P. Cornelio secundi, quàm illis, qui post eos triumphaverunt. Nec L. Paullum minorem aut majorem imperatorem triumphus faciet. militum magis in hoc universique populi Romani fama agitur. primùm ne invidiæ & ingrati animi adversus clarissimum quemque civem opinionem habeat, & imitari in hoc populum Atheniensem, lacerantem invidiâ principes suos, videatur. Satis peccatum in Camillo à majoribus vestris est, quem tamen ante receptam per eum à Gallis urbem violârunt: satis insuper à vobis in P. Africano. Literni domicilium & sedem fuisse domitoris Africæ! Literni sepulchrum ostendi! Erubescamus, gloriâ si par illis viris L. Paullus, injuriâ vestrâ exæquetur. Hæc igitur primùm infamia deleatur, fœda apud alias gentes, damnosa apud nostros. Quis enim aut Africani, aut Paulli, similis esse in ingrata & inimica bonis civitate velit? Si infamia nulla esset, & de gloria tantùm ageretur, quî tandem triumphus non communem nominis Romani gloriam habet? Tot de Gallis triumphi, tot de Hispanis, tot de Pœnis, ipsorum tantùm imperatorum, an populi Romani, dicuntur? Quemadmodum non de Pyrrho modò, nec de Hannibale, sed de Epirotis Karthaginiensibusque triumphi acti sunt; sic non M'. Curius tantùm, nec P. Cornelius, sed Romani triumphârunt. Militum quidem propria est causa; qui & ipsi laureati, & quisque donis, quibus donati sunt, insignes, triumphum nomine cient, suasque & imperatoris laudes canentes per urbem incedunt. Si quando non deportati ex provincia milites ad triumphum sint, fremunt: & tamen tum quoque se absentes, quòd suis manibus parta victoria sit, triumphare credunt. Si

quis

quis vos interroget, milites, ad quam rem in Italiam deportati, & non statim, confectâ provinciâ, dimissi sitis? quid Romam frequentes sub signis veneritis, quid moremini hîc, & non diversi domos quisque abeatis vestras? quid aliud respondeatis, quàm vos triumphantes videri velle? Vos certè victores conspici velle debebatis.

XXXIX. *Triumphatum nuper de Philippo, patre hujus, & de Antiocho est. ambo regnabant, quum de his triumphatum est. De Perseo capto, in urbem cum liberis abducto, non triumphabitur? Quòd si in curru scandentes Capitolium, auratos purpuratosque, ex inferiore loco L. Paullus in turba togatorum unus privatus interroget: L. Anici, Cn. Octavi, utrùm vos digniores triumpho esse, an me, censetis? currum ei cessuri, & præ pudore videntur insignia ipsi sua tradituri. Et vos Gentium, quàm Persea, duci in triumphum mavultis, Quirites, & de accessione potiùs belli, quàm de bello, triumphari? Et legiones ex Illyrico laureatæ urbem inibunt, & navales socii? Macedonicæ legiones, suo abrogato, triumphos alienos spectabunt? Quid deinde tam opimæ prædæ, tam opulentæ victoriæ spoliis fiet? Quonam abdentur illa tot millia armorum, detracta corporibus hostium? an in Macedoniam remittentur? Quò signa aurea, marmorea, eburnea, tabulæ pictæ, textilia, tantum argenti cælati, tantum auri, tanta pecunia regia? An noctu, tanquam furtiva, in ærarium deportabuntur? Quid illud spectaculum maximum, nobilissimus opulentissimusque rex captus, ubi victori populo ostendetur? Quos Syphax rex captus, accessio Punici belli, concursus fecerit, plerique meminimus. Perseus rex captus, Philippus & Alexander filii regis, tanta nomina, subtrahentur civitatis oculis? Ipsum L. Paullum, bis consulem, domitorem Græciæ, omnium oculi conspicere urbem curru ingredientem avent. Ad hoc fecimus consulem, ut bellum, per quadriennium ingenti etiam pudore nostro tractum, perficeret. cui sortito provinciam, cui proficiscenti præsagientibus animis victoriam triumphumque destinavimus, ei victori triumphum negaturi? & quidem non homines tantùm, sed Deos etiam suo honore fraudatu-*

umphari de Macedonibus nolit? & eum non iisdem manibus discerpitis, quibus Macedonas vicistis? Vincere vos prohibuisset, si potuisset, qui triumphantes urbem inire prohibet. Erratis, milites, si triumphum imperatoris tantùm, & non militum quoque & universi populi Romani, esse decus censetis. Non unius hoc Paulli. Multi etiam, qui ab senatu non impetrârunt triumphum, in monte Albano triumphârunt. Nemo L. Paullo magis eripere decus perfecti belli Macedonici potest, quàm C. Lutatio primi Punici belli, quàm P. Cornelio secundi, quàm illis, qui post eos triumphaverunt. Nec L. Paullum minorem aut majorem imperatorem triumphus faciet. militum magis in hoc universique populi Romani fama agitur. primùm ne invidiæ & ingrati animi adversus clarissimum quemque civem opinionem habeat, & imitari in hoc populum Atheniensem, lacerantem invidiâ principes suos, videatur. Satis peccatum in Camillo à majoribus vestris est, quem tamen ante receptam per eum à Gallis urbem violârunt: satis insuper à vobis in P. Africano. Literni domicilium & sedem fuisse domitoris Africæ! Literni sepulchrum ostendi! Erubescamus, gloriâ si par illis viris L. Paullus, injuriâ vestrâ exæquetur. Hæc igitur primùm infamia deleatur, fœda apud alias gentes, damnosa apud nostros. Quis enim aut Africani, aut Paulli, similis esse in ingrata & inimica bonis civitate velit? Si infamia nulla esset, & de gloria tantùm ageretur, qui tandem triumphus non communem nominis Romani gloriam habet? Tot de Gallis triumphi, tot de Hispanis, tot de Pœnis, ipsorum tantùm imperatorum, an populi Romani, dicuntur? Quemadmodum non de Pyrrho modò, nec de Hannibale, sed de Epirotis Karthaginiensibusque triumphi acti sunt; sic non M'. Curius tantùm, nec P. Cornelius, sed Romani triumphârunt. Militum quidem propria est causa; qui & ipsi laureati, & quisque donis, quibus donati sunt, insignes, triumphum nomine cient, suasque & imperatoris laudes canentes per urbem incedunt. Si quando non deportati ex provincia milites ad triumphum sint, fremunt: & tamen tum quoque se absentes, quòd suis manibus parta victoria sit, triumphare credunt. Si

quis

quis vos interroget, milites, ad quam rem in Italiam deportati, & non statim, confectâ provinciâ, dimissi sitis? quid Romam frequentes sub signis veneritis, quid moremini hîc, & non diversi domos quisque abeatis vestras? quid aliud respondeatis, quàm vos triumphantes videri velle? Vos certè victores conspici velle debebatis.

XXXIX. *Triumphatum nuper de Philippo, patre hujus, & de Antiocho est. ambo regnabant, quum de his triumphatum est. De Perseo capto, in urbem cum liberis abducto, non triumphabitur? Quòd si in curru scandentes Capitolium, auratos purpuratosque, ex inferiore loco L. Paullus in turba togatorum unus privatus interroget: L. Anici, Cn. Octavi, utrùm vos digniores triumpho esse, an me, censetis? currum ei cessuri, & præ pudore videntur insignia ipsi sua tradituri. Et vos Gentium, quàm Persea, duci in triumphum mavultis, Quirites, & de accessione potiùs belli, quàm de bello, triumphari? Et legiones ex Illyrico laureatæ urbem inibunt, & navales socii? Macedonicæ legiones, suo abrogato, triumphos alienos spectabunt? Quid deinde tam opima præda, tam opulentæ victoriæ spoliis fiet? Quonam abdentur illa tot millia armorum, detracta corporibus hostium? an in Macedoniam remittentur? Quò signa aurea, marmorea, eburnea, tabulæ pictæ, textilia, tantum argenti cælati, tantum auri, tanta pecunia regia? An noctu, tanquam furtiva, in ærarium deportabuntur? Quid illud spectaculum maximum, nobilissimus opulentissimusque rex captus, ubi victori populo ostendetur? Quos Syphax rex captus, accessio Punici belli, concursus fecerit, plerique meminimus. Perseus rex captus, Philippus & Alexander filii regis, tanta nomina, subtrahentur civitatis oculis? Ipsum L. Paullum, bis consulem, domitorem Græciæ, omnium oculi conspicere urbem curru ingredientem avent. Ad hoc fecimus consulem, ut bellum, per quadriennium ingenti etiam pudore nostro tractum, perficeret. cui sortito provinciam, cui proficiscenti præsagientibus animis victoriam triumphumque destinavimus, ei victori triumphum negaturi? & quidem non homines tantùm, sed Deos etiam suo honore frau-*

daturi? Diis quoque enim, non solùm hominibus, debetur. Utrùm majores vestri omnium magnarum rerum & principia exorsi ab Diis sunt, & finem eum statuerunt? Consul, proficiscens, prætorve, paludatis lictoribus, in provinciam & ad bellum, vota in Capitolio nuncupat: victor, perpetrato eodem, in Capitolio triumphans ad eosdem Deos, quibus vota nuncupavit, merita dona populi Romani traducit. pars non minima triumphi est victimæ præcedentes; ut appareat, Diis grates agentem imperatorem ob rempublicam bene gestam redire. Omnes illas victimas, quas traducendas in triumpho vindicavit, alias alio cædente, mactate. illas quidem epulas senatûs, quæ nec privato loco, nec publico profano, sed in Capitolio eduntur, utrùm hominum voluptatis causâ, an Deorum hominumque, auctore Ser. Galbâ, turbaturi estis? L. Paulli triumpho portæ claudentur? Rex Macedonum Perseus cum liberis & turba alia captivorum, spolia Macedonum, citra flumen relinquentur? L. Paullus privatus, tanquam rure rediens, à porta domum ibit. Et tu, centurio, miles, quid de imperatore Paullo senatus decrêrit potiùs, quàm quid Ser. Galba fabuletur, audi: & hoc dicere me potiùs, quàm illum, audi. Ille nihil, præterquam loqui, & ipsum maledicè ac malignè, didicit: ego ter & vicies cum hoste per provocationem pugnavi: ex omnibus, cum quibus manum conserui, spolia retuli. insigne corpus honestis cicatricibus, omnibus adverso corpore exceptis, habeo. Nudâsse deinde se dicitur, &, quo quæque bello vulnera accepta essent, retulisse. quæ dum ostentat, adapertis fortè, quæ velanda erant, tumor inguinum proximis risum movit. tum, *Hoc quoque, quod ridetis,* inquit, *in equo dies noctesque persedendo habeo: nec magis me ejus, quàm cicatricum harum, pudet pœnitetque; quando nunquam mihi impedimento ad rempublicam bene gerendam domi militiæque fuit. Ego hoc ferro sæpe vexatum corpus vetus miles adolescentibus militibus ostendi. Galba nitens & integrum denudet. Revocate, si videtur, tribuni, ad suffragium tribus: ego ad vos, milites,* * * *

XL. *** Sum-

XL. *** Summam omnis captivi auri argentique translati sestertiûm millies ducenties fuisse, Valerius Antias tradit: quæ haud dubiè major aliquanto summa ex numero plaustrorum ponderibusque auri, argenti, generatim ab ipso scriptis, efficitur. Alterum tantum aut in bellum proximum absumptum, aut in fuga, quum Samothracen peteret, dissipatum tradunt: eoque id mirabilius erat, quòd tantum pecuniæ intra triginta annos post bellum Philippi cum Romanis, partim ex fructu metallorum, partim ex vectigalibus aliis, coacervatum fuerat. Itaque admodum inops pecuniæ Philippus, Perseus contrà prædives, bellare cum Romanis cœpit. Ipse postremò Paullus in curru magnam, quum dignitate aliâ corporis, tum senectâ ipsâ, majestatem præ se ferens: post currum inter alios illustres viros filii duo, Q. Maximus & P. Scipio: deinde equites turmatim, & cohortes peditum suis quæque ordinibus. Pediti in singulos dati centeni, duplex centurioni, triplex equiti. tantum pediti daturum fuisse credunt, & pro rata aliis, si aut non refragati honori ejus fuissent, aut benignè, hac ipsâ summâ nunciatâ, acclamâssent. Sed non Perseus tantùm per illos dies documentum humanorum casuum fuit, in catenis ante currum victoris ducis per urbem hostium ductus; sed etiam victor Paullus, auro purpurâque fulgens. Nam duobus è filiis, quos, duobus datis in adoptionem, solos nominis, sacrorum, familiæque heredes retinuerat domi, minor, ferme duodecim annos natus, quinque diebus ante triumphum, major, quatuordecim annorum, triduo post triumphum decessit: quos prætextatos curru vehi cum patre, sibi ipsos similes prædestinantes triumphos, oportuerat. Paucis post diebus, datâ à M. Antonio tribuno plebis concione, quum de suis rebus gestis more ceterorum imperatorum disseruisset, memorabilis ejus oratio & digna Romano principe fuit.

 XLI. *Quan-*

XLI. *Quanquam & quàm feliciter rempublicam administraverim, & quod duo fulmina domum meam per hos dies perculerint, non ignorare vos, Quirites, arbitror, quum spectaculo vobis nunc triumphus meus, nunc funera liberorum meorum fuerint; tamen paucis, quæso, sinatis me cum publica felicitate comparare eo, quo debeo, animo privatam meam fortunam. Profectus ex Italia, classem à Brundisio sole orto solvi; nonâ diei horâ cum omnibus meis navibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini pro me, exercitibusque, & classibus lustra sacrificavi. A Delphis quinto die in castra perveni: ubi exercitu accepto, mutatis quibusdam, quæ magna impedimenta victoriæ erant, progressus, quia inexpugnabilia castra hostium erant, neque cogi pugnare poterat rex, inter præsidia ejus saltum ad Petram evasi, &, ad pugnam rege coacto, acie vici: Macedoniam in potestatem populi Romani redegi, &, quod bellum per quadriennium quatuor ante me consules ita gesserunt, ut semper successori traderent gravius, id ego quindecim diebus perfeci. Aliarum deinde secundarum rerum velut proventus secutus. civitates omnes Macedoniæ se dediderunt; gaza regia in potestatem venit; rex ipse, tradentibus propè ipsis Diis, in templo Samothracum cum liberis est captus. Mihi quoque ipsi nimia jam fortuna mea videri, eoque suspecta esse. Maris pericula timere cœpi, in tanta pecunia regia in Italiam trajicienda, & victore exercitu transportando. Postquam omnia secundo navium cursu in Italiam pervenerunt, neque erat, quod ultrà precarer, illud optavi, ut, quum ex summo retro volvi fortuna consuêsset, mutationem ejus domus mea potiùs, quàm respublica, sentiret. Itaque defunctam esse fortunam publicam meâ tam insigni calamitate spero; quòd triumphus meus, velut ad ludibrium casuum humanorum, duobus funeribus liberorum meorum est interpositus. Et, quum ego & Perseus nunc nobilia maximè sortis mortalium exempla spectemur, ille, qui ante se captivos captivus ipse duci liberos vidit, incolumes tamen eos habet: ego, qui de illo triumphavi, ab alterius funere filii curru in* [Capitolium, ad alterum] *ex Capitolio propè jam exspira-*

exspirantem veni: neque ex tanta stirpe liberûm superest, qui L. Æmilii Paulli nomen ferat. Duos enim, tanquam ex magna progenie liberorum in adoptionem datos, Cornelia & Fabia gens habent; Paulli in domo, præter se, nemo superest. Sed hanc cladem domûs meæ vestra felicitas & secunda fortuna publica consolatur.

XLII. Hæc, tanto dicta animo, magis confudere audientium animos, quàm si miserabiliter orbitatem suam deflendo locutus esset. Cn. Octavius Kalendis Decembribus de rege Perseo navalem triumphum egit. Is triumphus sine captivis fuit, sine spoliis. Dedit sociis navalibus in singulos denarios septuagenos quinos; gubernatoribus, qui in navibus fuerant, duplex; magistris navium quadruplex. Senatus deinde habitus est. Patres censuerunt, ut Q. Cassius Persea regem cum Alexandro filio Albam in custodiam duceret; comites, pecuniam, argentum, instrumentum quod haberet. Bitis, regis Thracum filius, cum obsidibus in custodiam Carseolos est missus. Ceteros captivos, qui in triumpho ducti erant, in carcerem condi placuit. Paucos post dies, quàm hæc acta, legati ab Cotye rege Thracum venerunt, pecuniam ad redimendum filium aliosque obsides apportantes. Eis, in senatum introductis, & id ipsum argumenti prætendentibus orationis, non suâ voluntate Cotyn bello juvisse Persea, quòd obsides dare coactus esset, orantibusque, ut eos pretio, quantum ipsi statuissent Patres, redimi paterentur, responsum ex auctoritate senatûs est: *Populum Romanum meminisse amicitiæ, quæ cum Cotye majoribusque ejus, & gente Thracum fuisset. Obsides datos crimen, non criminis defensionem, esse; quum Thracum genti ne quietus quidem Perseus, nedum bello Romano occupatus, timendus fuerit. Ceterùm, etsi Cotys Persei gratiam prætulisset amicitiæ populi Romani, magis, quid se dignum esset, quàm quid merito ejus fieri posset, æstimaturum: filium atque obsides ei remissurum. Beneficia gratuita esse populi Romani:*

pretium eorum malle relinquere in accipientium animis, quàm præsens exigere. Legati nominati, T. Quinctius Flamininus, C. Licinius Nerva, M. Caninius Rebilus, qui obsides in Thraciam reducerent: & Thracibus munera data in singulos binûm millium æris. Bitis, cum ceteris obsidibus à Carseolis arcessitus, ad patrem cum legatis missus. Naves regiæ, captæ de Macedonibus inusitatæ antè magnitudinis, in campo Martio subductæ sunt.

XLIII. Hærente adhuc, non in animis modò, sed penè in oculis, memoriâ Macedonici triumphi, L. Anicius Quirinalibus triumphavit de rege Gentio Illyriisque. Similia omnia magis visa hominibus, quàm paria. minor ipse imperator, & nobilitate Anicius cum Æmilio, & jure imperii prætor cum consule collatus: non Gentius Perseo, non Illyrii Macedonibus, non spolia spoliis, non pecunia pecuniæ, non dona donis comparari poterant. Itaque sicut præfulgebat huic triumphus recens; ita apparebat ipsum per se intuentibus nequaquam esse contemnendum. Perdomuerat intra paucos dies, terrâ marique ferocem, locisque munitis fretam, gentem Illyriorum: regem regiamque omnes stirpis ceperat: transtulit in triumpho multa militaria signa, spoliaque alia, & supellectilem regiam: auri pondo viginti & septem, argenti decem & novem pondo: denariûm tria millia, & centum viginti millia Illyrii argenti. Ante currum ducti Gentius rex cum conjuge & liberis, & Caravantius frater regis, & aliquot nobiles Illyrii. De præda militibus in singulos quadragenos quinos denarios, duplex centurioni, triplex equiti, sociis nominis Latini quantum civibus, & sociis navalibus dedit quantum militibus. Lætior hunc triumphum est secutus miles, multisque dux ipse carminibus celebratus. sestertiûm ducenties ex ea præda redactum esse, auctor est Antias, præter aurum argentumque, quod in ærarium sit latum: quod quia

unde

unde redigi potuerit, non apparebat, auctorem pro re posui. Rex Gentius cum liberis, & conjuge, & fratre Spoletium in custodiam ex senatusconsulto ductus, ceteri captivi Romæ in carcerem conjecti: recusantibusque custodiam Spoletinis, Igiturvium reges traducti. Reliquum ex Illyrico prædæ ducenti viginti lembi erant; de Gentio rege captos eos Corcyræis, & Apolloniatibus, & Dyrrhachinis Q. Cassius ex senatusconsulto tribuit.

XLIV. Consules eo anno, agro tantùm Ligurum populato, quum hostes exercitus nunquam eduxissent, nullà re memorabili gestà, Romam ad magistratus subrogandos redierunt; & primo comitiali die consules creârunt M. Claudium Marcellum, C. Sulpicium Gallum. Deinde prætores postero die L. Julium, L. Appuleium Saturninum, A. Licinium Nervam, P. Rutilium Calvum, P. Quinctilium Varum, M. Fontejum. His prætoribus duæ urbanæ provinciæ sunt decretæ, duæ Hispaniæ, Sicilia ac Sardinia. Intercalatum eo anno: postridie Terminalia intercalares fuerunt. Augur eo anno mortuus est C. Claudius: in ejus locum augures legerunt T. Quinctium Flamininum, & flamen Quirinalis mortuus Q. Fabius Pictor. Eo anno rex Prusias venit Romam cum filio Nicomede. Is, magno comitatu urbem ingressus, ad forum à porta tribunalque Q. Cassii prætoris perrexit: concursuque undique facto, *Deos, qui urbem Romam incolerent, senatumque & populum Romanum salutatum se* dixit *venisse: & gratulatum, quòd Persea, Gentiumque reges vicissent; Macedonibusque & Illyriis in ditionem redactis, auxissent imperium.* Quum prætor senatum ei, si velit, eo die daturum dixisset; biduum petiit, quo templa Deûm urbemque & hospites amicosque viseret. Datus, qui circumduceret eum, L. Cornelius Scipio quæstor; qui & Capuam ei obviàm missus fuerat: & ædes, quæ ipsum comitesque ejus benignè reciperent, conductæ. Tertio

tio post die senatum adit; gratulatus victoriam est; merita sua in eo bello commemoravit; petiit, *ut votum sibi solvere, Romæ in Capitolio decem majores hostias, & Præneste unam Fortunæ, liceret. ea vota pro victoria populi Romani esse. Et ut societas secum renovaretur; agerque sibi, de rege Antiocho captus, quem nulli datum à populo Romano Galli possiderent, daretur.* Filium postremò Nicomedem senatui commendavit. Omnium, qui in Macedonia imperatores fuerant, favore est adjutus. Itaque cetera, quæ petebat, concessa: de agro responsum est, *legatos ad rem inspiciendam missuros. Si ager populi Romani fuisset, nec cuiquam datus esset, dignissimum eo dono Prusiam habituros esse. Si autem Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere: aut, si datus Gallis esset, ignoscere Prusiam debere, si ex nullius injuria quidquam ei datum vellet populus Romanus. Ne quod detur quidem, gratum esse donum posse, quod eum, qui det, ubi velit, ablaturum esse sciat. Facilè Nicomedis commendationem accipere. Quantæ curâ regum amicorum liberos tueatur populus Romanus, documento Ptolemæum Ægypti regem esse.* Cum hoc responso Prusias est dimissus. Munera ei ex * sestertiis jussa dari, & vasorum argenteorum pondo quinquaginta. & filio regis Nicomedi ex ea summa munera dari censuerunt, ex qua Masgabæ filio regis Masinissæ data essent: & ut victimæ aliaque, quæ ad sacrificium pertinerent, seu Romæ, seu Præneste immolare vellet, regi ex publico, sicut magistratibus Romanis, præberentur: & ut ex classe, quæ Brundisii esset, naves longæ viginti assignarentur, quibus uteretur, donec ad classem, dono datam ei, rex pervenisset. L. Cornelius Scipio ne ab eo abscederet, sumptumque ipsi & comitibus præberet, donec navem conscendisset. Mirè lætum & eâ benignitate in se populi Romani regem fuisse, ferunt: munera sibi ipsum renuisse; filium jussisse donum populi Romani accipere. Hæc de Prusia nostri scriptores. Polybius, eum regem indignum

gnum majeſtate nominis tanti, tradit; pileatum, capite raſo, obviàm ire legatis ſolitum, libertumque ſe populi Romani ferre; & ideo inſignia ordinis ejus gerere. Romæ quoque, quum veniret in curiam, ſubmiſiſſe ſe, & oſculo limen curiæ contigiſſe: & *Deos ſervatores ſuos* ſenatum appellâſſe, aliamque orationem, non tam honorificam audientibus, quàm ſibi deformem, habuiſſe. Moratus circa urbem triginta haud amplius dies in regnum eſt profectus.

RELIQUORUM

T. LIVII LIBRORUM,

QUI DESIDERANTUR,

EPITOMÆ.

LIBRI XLVI.

EUMENES rex Romam venit: qui, quia Macedonico bello medium egerat, ne aut hostis judicatus videretur, si exclusus esset, aut liberatus crimine, si admitteretur; in commune lex lata est, ne cui regi Romam venire liceret. Claudius Marcellus consul Alpinos Gallos, C. Sulpicius Gallus consul Ligures subegit. Legati Prusiæ regis conquesti sunt de Eumene, quòd fines suos popularetur: dixeruntque, eum conspiràsse cum Antiocho contra populum Romanum. Societas cum Rhodiis deprecantibus juncta est. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta viginti septem millia viginti duo. Princeps senatûs lectus M. Æmilius Lepidus. Ptolemæus Ægypti rex, pulsus regno à minore fratre, missis ad eum legatis, restitutus est. Ariarathe Cappadociæ rege mortuo, filius ejus Ariarathes regnum accepit, & amicitiam cum populo Romano per legatos renovavit. Res præterea adversus Ligures, & Corsos, & Lusitanos, vario eventu gestas, & motus Syriæ, mortuo Antiocho, qui filium Antiochum puerum admodum reliquerat, continet. Hunc Antiochum puerum cum Lysia tutore Demetrius, Seleuci filius, qui Romæ obses fuerat, clàm, quia

non

non dimittebatur à Romanis, interemit; & ipse in regnum receptus. L. Æmilio Paullo, qui Persen vicerat, mortuo, tanta ejus abstinentia fuit, ut, quum ex Hispania & ex Macedonia immensas opes retulisset, vix ex auctione ejus redactum sit, unde uxori ejus dos solveretur. Pomptinæ paludes à Cornelio Cethego consule, cui ea provincia evenerat, siccatæ, agerque ex iis factus.

LIBRI XLVII.

CN. Tremellio tribuno plebis multa dicta est, quòd cum M. Æmilio Lepido pontifice maximo injuriosè contenderat: sacrorumque, quàm magistratuum, jus potentius fuit. Lex de ambitu lata. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta triginta octo millia, trecenta quatuordecim. Princeps senatûs lectus Æmilius Lepidus. Inter Ptolemæos fratres, qui diffidebant, fœdus ictum, ut alter in Ægypto, alter Cyrenis regnaret. Ariarathes, Cappadociæ rex, consilio Demetrii, regis Syriæ, & viribus pulsus regno, à senatu restitutus est. Missi a senatu, qui inter Masinissam & Karthaginienses de agro judicarent. C. Marcius consul adversùs Dalmatas parum prospere primùm, postea feliciter pugnavit; cum quibus bello confligendi causa fuit, quòd Illyrios, populi Romani socios, vastaverant; eandemque gentem Cornelius Nasica consul domuit. Q. Opimius consul Transalpinos Ligures, qui Massiliensium oppida, Antipolim & Nicæam, vastabant, subegit. Præterea res in Hispania à compluribus parum prospere gestas continet. Consules anno quingentesimo nonagesimo octavo ab urbe condita magistratum, peractis comitiis, insequentisque anni consulibus creatis, inire cœperunt. Mutandi comitia causa fuit, quòd Hispani rebellabant. Legati, ad disceptandum inter Masinissam & Karthaginienses missi, renunciaverunt, vim navalis materiæ

se

se Karthagine deprehendisse. Aliquot prætores, à provinciis avaritiæ nomine accusati, damnati sunt.

LIBRI XLVIII.

LUstrum à censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta viginti quatuor millia. Semina tertii belli Punici referuntur. Quum in finibus Karthaginiensium ingens Numidarum exercitus, duce Ariobarzane, Syphacis nepote, diceretur esse, M. Porcius Cato suasit, ut Karthaginiensibus, quum Ariobarzanem, specie contra Masinissam regem, sed re verà contra Romanos, accitum in finibus haberent, bellum indiceretur. Contradicente P. Cornelio Nasicà, placuit, legatos mitti Karthaginem, qui specularentur, quid ageretur. Castigato senatu Karthaginiensium, quòd contra fœdus & exercitum & navales materias haberent, pacem inter eos & Masinissam facere voluerunt, Masinissà agro, de quo lis erat, cedente. sed Gisgo, Hamilcaris filius, homo seditiosus, qui tunc in magistratu erat, quum senatus pariturum se judicio legatis dixisset, ita bellum adversus Romanos suadendo concitavit, ut legatos, quo minùs violarentur, fuga explicuerit. Id nunciantes, infestum jam senatum Karthaginiensibus, infestiorem fecerunt. M. Porcius Cato filii, in prætura mortui, funus tenuissimo, ut valuit, (nam pauper erat) sumptu fecit. Andriscus, qui se Persei filium, regis quondam Macedoniæ, ingenti asseveratione mentiretur, Romam missus. M. Æmilius Lepidus, qui princeps senatûs ab sextis jam censoribus erat lectus, antequam exspiraret, præcepit filiis, lecto se strato sine linteis, sine purpura efferrent; in reliquum funus ne plus, quàm æris denos, consumerent: imaginum specie, non sumptibus, nobilitari magnorum virorum funera solere. De veneficiis quæsitum. Publicia & Licinia, nobiles feminæ, quæ viros suos consulares necâsse insimulabantur, cognità

gnitâ causâ, quum prætori pro se vades dedissent, cognatorum decreto necatæ sunt. Gulussa, Masinissæ filius, denunciavit, Karthagine delectus agi, classem comparari, & haud dubium bellum strui. Quum Cato suaderet, ut iis bellum indiceretur, P. Cornelio Nasicâ dicente, nihil temere faciundum, placuit, decem mitti legatos exploratum. L. Licinius Lucullus, A. Postumius Albinus consules, quum delectum severè agerent, nec quemquam gratiâ dimitterent, ab tribunis plebis, qui pro amicis suis vacationem impetrare non poterant, in carcerem conjecti sunt. Quum Hispaniense bellum, parum prospere aliquoties gestum, ita confudisset civitatem Romanam, ut ne ii quidem invenirentur, qui aut tribunatum exciperent, aut legati ire vellent, P. Cornelius Æmilianus processit, & excepturum se militiæ genus, quodcumque imperatum esset, professus est. quo exemplo omnes ad studium militandi concitavit. L. Lucullus consul, qui M. Claudio Marcello successerat, quum lacessere omnes Celtiberiæ populi viderentur, Vaccæos, & Cantabros, & alias adhuc incognitas nationes in Hispania subegit. Ibi P. Cornelius Africanus Scipio Æmilianus, L. Paulli filius, Africani nepos, sed adoptivus, provocatorem barbarum tribunus militum occidit: & in oppugnatione Intercatiæ urbis, majus etiam periculum adiit. nam murum primus transcendit. Ser. Sulpicius Galba prætor malè adversus Lusitanos pugnavit. Quum legati ex Africa cum oratoribus Karthaginiensium, & Gulussa Masinissæ filio, redissent, dicerentque, & exercitum se & classem Karthagine deprehendisse, perrogari sententias placuit. Catone & aliis principibus senatui suadentibus, ut in Africam confestim transportaretur exercitus, quòd P. Cornelius Nasica dicebat, nondum sibi justam causam belli videri, placuit, ut bello abstinerent, si Karthaginienses classem exussissent, & exercitum dimisissent: sin minùs,

minùs, proximi consules de Punico bello referrent. Quum locatum à censoribus theatrum exstrueretur; P. Cornelio Nasicâ auctore, tanquam inutile & nociturum publicis moribus, ex senatusconsulto destructum est, populusque aliquandiu stans ludos spectavit. Karthaginienses quum adversus fœdus bellum Masinissæ intulissent, victi ab eo, annos habente nonaginta duos, & sine pulpamine mandere & gustare panem tantùm solito, insuper Romanum bellum meruerunt.

LIBRI XLIX.

Tertii Punici belli initium altero & sexcentesimo anno ab urbe condita, intra quintum annum, quàm erat cœptum, consummati. Inter M. Porcium Catonem & Scipionem Nasicam, quorum alter sapientissimus vir in civitate habebatur, alter etiam vir optimus à senatu judicatus erat, diversis certatum sententiis est; Catone suádente bellum, & ut tolleretur deleretorque Karthago; Nasicâ dissuadente. Placuit tamen, quòd contra fœdus naves haberent, quòd exercitum extra fines duxissent, quòd socio populi Romani & amico Masinissæ arma intulissent, quòd filium ejus Gulussam, qui cum legatis Romanis erat, in oppidum non recepissent, bellum iis indici. Priusquam ullæ copiæ in naves imponerentur, Uticenses legati Romam venerunt, se suaque omnia dedentes. Ea legatio, veluti omen, grata Patribus, acerba Karthaginiensibus fuit. Diti patri ludi ad Terentum, ex præcepto librorum Sibyllinorum, facti: qui anno centesimo, primo Punico bello, quingentesimo & altero anno ab urbe condita, facti erant. Legati triginta Romam venerunt, per quos se Karthaginienses dedebant. Catonis sententia pervicit, ut in decreto perstaretur, & ut consules quàm primùm ad bellum proficiscerentur. Qui ubi in Africam transierunt, acceptis, quos imperaverant, trecentis obsidibus, & armis, omnibusque instrumentis

mentis bellicis, si qua Karthagine erant; tunc, quum ex auctoritate Patrum juberent, ut in alium locum, dum à mari decem millia passuum, ne minùs, remotum, oppidum facerent, indignitate rei ad bellandum Karthaginienses compulerunt. Obsideri oppugnarique cœpta est Karthago ab L. Marcio, M'. Manilio consulibus. In qua oppugnatione quum neglectos ab una parte muros duo tribuni temere cum cohortibus suis irrupissent, & ab oppidanis graviter cæderentur, à Scipione Africano expliciti sunt: per quem & castellum Romanorum, quod nocte expugnabant, paucis equitibus juvantibus, liberatum est: castrorumque, quæ Karthaginienses, omnibus copiis ab urbe pariter egressi, oppugnabant, liberatorum is ipse præcipuam gloriam tulit. Præterea, quum ab irrita oppugnatione Karthaginis consul (alter enim Romam ad comitia ierat) exercitum duceret adversus Hasdrubalem, qui cum altera manu iniquum saltum insederat, suasit primò consuli, ne tam iniquo loco confligeret. victus deinde complurium, qui & prudentiæ ejus & virtuti invidebant, sententiis, & ipse saltum ingressus est. quumque, sicut prædixerat, fusus fugatusque esset Romanus exercitus, & duæ cohortes ab hoste obsiderentur, cum exiguis equitum turmis in saltum reversus, liberavit eas, & incolumes reduxit. Quam virtutem ejus & Cato, vir promptioris ad vituperandum linguæ, in senatu sic prosecutus est, ut diceret, *reliquos, qui in Africa militarent, umbras militare, Scipionem vigere*; & populus Romanus eo favore complexus, ut comitiis plurimæ eum tribus consulem scriberent, quum hoc per ætatem non liceret. Quum L. Scribonius tribunus plebis rogationem promulgâsset, ut Lusitani, qui, in fidem populi Romani dediti, à Ser. Galba in Galliam venissent, in libertatem restituerentur, M. Cato acerrimè suasit: exstat oratio in annalibus ejus inclusa. Q. Fulvius Nobilior, & sæpe ab eo in senatu laceratus,

ceratus, respondit pro Galba. ipse quoque Galba, quum se damnari videret, complexus duos filios prætextatos, & Sulpicii Galli filium, cujus tutor erat, ita miserabiliter pro se locutus est, ut rogatio antiquaretur. exstant tres orationes ejus: duæ adversus Libonem tribunum plebis rogationemque ejus, habitæ de Lusitanis: una contra L. Cornelium Cethegum, in qua Lusitanos propter sese castra habentes cæsos fatetur, quòd compertum habuerit, equo atque homine suo ritu immolatis, per speciem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse. Andriscus quidam, ultimæ sortis homo, Persei regis se filium ferens, & mutato nomine Philippus vocatus, quum ab urbe Romana, quò illum Demetrius Syriæ rex ob hoc ipsum mendacium miserat, clàm profugisset, multis ad falsam ejus fabulam, velut ad veram, coëuntibus, contracto exercitu, totam Macedoniam aut voluntate incolentium, aut armis occupavit. Fabulam autem talem finxerat. Ex pellice se & Perseo rege ortum, traditum educandum Cretensi cuidam esse, ut in belli casus, quod ille cum Romanis gereret, aliquod velut semen regiæ stirpis exstaret. Perseo demortuo, Adramyttei se educatum usque ad duodecimum annum ætatis, patrem eum esse credentem, à quo educaretur, ignarum generis fuisse sui. affecto deinde eo, quum propè ad vitæ finem ultimum esset, detectam tandem ibi originem suam, falsæque matri libellum datum, signo Persei regis signatum, quem sibi traderet, quum ad puberem ætatem venisset: obtestationesque ultimas adjectas, ut res in occulto ad id tempus servaretur. pubescenti libellum traditum: in quo relicti sibi duo thesauri à patre dicerentur. tum scientem mulierem subditum se esse, veram stirpem ignoranti edidisse genus: atque obtestatam, ut priùs, quàm manaret ad Eumenem res, Perseo inimicum, excederet iis locis, ne interficeretur. eo se exterritum, simul sperantem aliquod à Demetrio

metrio auxilium, in Syriam se contulisse: atque ibi primùm, quis esset, palàm expromere ausum.

LIBRI L.

Thessalia, quum & illam invadere armis atque occupare Pseudophilippus vellet, per legatos Romanorum auxiliis Achæorum defensa est. Prusias rex Bithyniæ, omniumque humillimorum vitiorum, à Nicomede filio, adjuvante Attalo rege Pergami, occisus est. Habebat alterum filium, qui, pro superiore ordine dentium, enatum habuisse unum os continens dicitur. Quum legatos ad pacem inter Nicomedem & Prusiam faciendam Romani misissent, & unus ex iis multis cicatricibus sparsum caput haberet, alter pedibus æger esset, tertius ingenio socors haberetur; dixit Cato, eam legationem nec caput, nec pedes, nec cor habere. In Syria, quæ eo tempore ex stirpe generis Persei, regis Macedonum, inertià socordiàque similem Prusiæ regem habebat, jacente eo in ganea & lustris, Ammonius regnabat; per quem & amici omnes regis, & Laodice regina, & Antigonus, Demetrii filius, occisi. Masinissa, Numidiæ rex, major nonaginta annis decessit, vir insignis. Inter cetera opera juvenilia, quæ ad ultimum edidit, adeo, etiam versus in senectam, viguit, ut post sextum & octogesimum annum filium genuerit. Inter tres liberos ejus, maximum natu Micipsam, Gulussam, Mastanabalem, qui etiam Græcis literis eruditus erat, P. Scipio Æmilianus (quum commune eis pater regnum reliquisset, & dividere eos arbitro Scipione jussisset) partes administrandi regni divisit. Item Phamææ Himilconi, præfecto equitum Karthaginiensium, viro forti, & cujus præcipuâ operâ Pœni utebantur, persuasit, ut ad Romanos cum equitatu suo transiret. Ex tribus legatis, qui ad Masinissam missi fuerant, Claudius Marcellus, coortà tempestate, fluctibus obrutus est. Karthaginienses Hasdrubalem,

belem Masinissæ nepotem, quem prætorem habebant, proditionis suspectum, in curia occiderunt: quæ suspicio inde emanavit, quòd propinquus esset Gulussæ, Romanorum auxilia juvantis. P. Scipio Æmilianus, quum ædilitatem peteret, consul à populo dictus, quoniam per annos consulem fieri non licebat, cum magno certamine suffragantis plebis, & repugnantibus aliquamdiu Patribus, legibus solutus, & consul creatus est. M'. Manilius aliquot urbes circumpositas Karthagini expugnavit. Pseudophilippus in Macedonia, cæso cum exercitu P. Juvencio prætore, à Q. Cæcilio victus captusque est, & recepta Macedonia.

LIBRI LI.

KArthago, in circuitu millia viginti tria passuum patens, magno labore obsessa, & per partes capta est; primùm à Mancino legato, deinde à Scipione consule, cui extra sortem provincia Africa data erat. Karthaginienses, portu novo (quia vetus obstructus à Scipione erat) facto, & contractâ clàm exiguo tempore amplà classe, infeliciter navali prælio pugnaverunt. Hasdrubalis quoque ducis eorum castra, ad Nephesim oppidum loco difficili sita, cum exercitu deleta sunt à Scipione; qui tandem urbem expugnavit septingentesimo anno, quàm erat condita. spoliorum major pars Siculis, quibus ablata erant, reddita. Ultimo urbis excidio, quum se Hasdrubal Scipioni dedidisset, uxor ejus, quæ paucis antè diebus de marito impetrare non potuerat, ut ad victorem transfugerent, in medium se flagrantis urbis incendium, duobus cum liberis, ex arce præcipitavit. Scipio exemplo patris sui naturalis Æmilii Paulli, qui Macedoniam vicerat, ludos fecit, transfugasque ac fugitivos bestiis objecit. Belli Achaici semina referuntur hæc: quòd legati populi Romani ab Achaicis pulsati sint Corinthi, missi, ut e-

as civitates, quæ sub ditione Philippi fuerant, ab Achaico concilio secernerent.

LIBRI LII.

CUm Achæis, qui in auxilio Bœotos & Chalcidenses habebant, Q. Cæcilius Metellus ad Thermopylas bello conflixit: quibus victis, dux eorum Critolaus veneno sibi mortem conscivit. in cujus locum Diæus, Achaici motûs primus auctor, ab Achæis dux creatus, ad Isthmon à L. Mummio consule victus est. qui, omni Achaiâ in deditionem acceptâ, Corinthon ex senatusconsulto diruit, quia ibi legati Romani violati erant. Thebæ quoque & Chalcis, quæ auxilio fuerant, dirutæ. Ipse L. Mummius abstinentissimum virum egit. nec quicquam ex iis opibus ornamentisque, quæ prædives Corinthos habuit, in domum ejus pervenit. Q. Cæcilius Metellus de Andrisco triumphavit; P. Cornelius Scipio Africanus Æmilianus de Karthagine & de Hasdrubale. Viriathus in Hispania primùm ex pastore venator, ex venatore latro, mox justi quoque exercitûs dux factus, totam Lusitaniam occupavit; M. Vetilium prætorem, fuso ejus exercitu, cepit: post quem C. Plautius prætor nihilo feliciùs rem gessit: tantumque terroris is hostis intulit, ut adversus eum consulari opus esset & duce, & exercitu. Præterea motus Syriæ, & bella inter reges gesta referuntur. Alexander, homo ignotus & incertæ stirpis, occiso (sicut antè dictum est) Demetrio rege, in Syria regnabat. hunc Demetrius, Demetrii filius, qui à patre quondam ob incertos belli casus ablegatus Gnidon fuerat, contemptâ socordiâ inertiâque ejus, adjuvante Ptolemæo Ægypti rege, cujus filiam Cleopatram in matrimonium acceperat, bello interemit. Ptolemæus, in caput graviter vulneratus, inter curationem, dum ossa medici terebrare contendunt, exspiravit; atque in locum ejus frater minor Ptolemæus, qui Cyrenis regnabat,

regnabat, successit. Demetrius ob crudelitatem, quam per tormenta in suos exercebat, à Diodoto quodam, uno ex subjectis, qui Alexandri filio, bimulo admodum, regnum asserebat, bello superatus, Seleuciam confugit. L. Mummius de Achæis triumphavit. signa ærea, marmoreaque, & tabulas pictas in triumpho tulit.

LIBRI LIII.

AP. Claudius consul Salassos, gentem Alpinam, domuit. Alter Pseudophilippus in Macedonia à L. Tremellio quæstore cum exercitu cæsus est. Q. Cæcilius Metellus proconsul Celtiberos cecidit. à Q. Fabio proconsule pars magna Lusitaniæ, expugnatis aliquot urbibus, recepta est. C. Julius senator Græcè res Romanas scribit.

LIBRI LIV.

Q. Pompeius consul in Hispania Termestinos subegit. cum eisdem & Numantinis pacem ab infirmitate fecit. Lustrum à censoribus conditum est. Censa civium capita trecenta viginti octo millia, quadringenta quadraginta duo. Quum Macedonum legati conquestum de D. Junio Silano prætore venissent, quòd acceptis pecuniis provinciam spoliâsset, & senatus de querelis eorum vellet cognoscere; T. Manlius Torquatus, pater Silani, petiit, impetravitque, ut sibi cognitio mandaretur: &, domi causâ cognitâ, filium condemnavit, abdicavitque; ac ne funeri quidem ejus (quum suspendio vitam finisset) interfuit; sedensque domi potestatem consultantibus ex instituto fecit. Q. Fabius proconsul rebus in Hispania prospere gestis labem imposuit, pace cum Viriatho æquis conditionibus facta. Viriathus à proditoribus, consilio Ser. vilii Cæpionis, interfectus est, & ab exercitu suo multùm comploratus, ac nobiliter sepultus; vir duxque magnus,

magnus, & per quatuordecim annos, quibus cum Romanis bellum gessit, frequentiùs superior.

LIBRI LV.

Cornelio Nasicâ, cui cognomen Serapion fuit ab irridente Curiatio tribuno plebis impositum, & Junio Bruto consulibus delectum habentibus, in conspectu tironum res saluberrimi exempli facta est: nam C. Matienus accusatus est apud tribunos plebis, quòd exercitum in Hispania deseruisset: damnatusque, sub furca diu virgis cæsus est, & sestertio nummo venit. Tribuni plebis, quia non impetrarent, ut sibi denos, quos vellent, milites eximere liceret, consules in carcerem duci jusserunt. Junius Brutus consul in Hispania iis, qui sub Viriatho militaverant, agros & oppidum dedit, quod Valentia vocatum est. M. Popillius à Numantinis, cum quibus pacem factam senatus irritam fieri censuerat, cum exercitu fusus fugatusque est. C. Hostilio Mancino consule sacrificante, pulli ex cavea evolaverunt. conscendenti deinde navim, ut in Hispaniam proficisceretur, accidit vox, *Mane, Mancine:* quæ auspicia tristia fuisse, eventu probatum est. victus enim à Numantinis & castris exutus, quum spes nulla servandi exercitûs esset, pacem cum eis fecit ignominiosam, quam ratam esse senatus vetuit. Triginta millia Romanorum à Numantinorum millibus quatuor victa erant. D. Junius Lusitaniam, triginta urbium expugnationibus, usque ad occasum & oceanum perdomuit: &, quum fluvium Oblivionem transire nollent milites, ereptum signifero signum ipse transtulit, & sic, ut transgrederentur, persuasit. Alexandri filius, rex Syriæ, decem annos admodum habens, à Diodoto, qui Tryphon cognominabatur, tutore suo, per fraudem occisus est; corruptis medicis, qui, eum calculi dolore consumi ad populum mentiti, dum secant, occiderunt.

LIBRI

regnabat, successit. Demetrius ob crudelitatem, quam per tormenta in suos exercebat, à Diodoto quodam, uno ex subjectis, qui Alexandri filio, bimulo admodum, regnum asserebat, bello superatus, Seleuciam confugit. L. Mummius de Achæis triumphavit. signa ærea, marmoreaque, & tabulas pictas in triumpho tulit.

LIBRI LIII.

AP. Claudius consul Salassos, gentem Alpinam, domuit. Alter Pseudophilippus in Macedonia à L. Tremellio quæstore cum exercitu cæsus est. Q. Cæcilius Metellus proconsul Celtiberos cecidit. à Q. Fabio proconsule pars magna Lusitaniæ, expugnatis aliquot urbibus, recepta est. C. Julius senator Græcè res Romanas scribit.

LIBRI LIV.

Q. Pompeius consul in Hispania Termestinos subegit. cum eisdem & Numantinis pacem ab infirmitate fecit. Lustrum à censoribus conditum est. Censa civium capita trecenta viginti octo millia, quadringenta quadraginta duo. Quum Macedonum legati conquestum de D. Junio Silano prætore venissent, quòd acceptis pecuniis provinciam spoliâsset, & senatus de querelis eorum vellet cognoscere; T. Manlius Torquatus, pater Silani, petiit, impetravitque, ut sibi cognitio mandaretur: &, domi causâ cognitâ, filium condemnavit, abdicavitque; ac ne funeri quidem ejus (quum suspendio vitam finîsset) interfuit; sedensque domi potestatem consultantibus ex instituto fecit. Q. Fabius proconsul rebus in Hispania prospere gestis labem imposuit, pace cum Viriatho æquis conditionibus facta. Viriathus à proditoribus, consilio Ser. Vilii Cæpionis, interfectus est, & ab exercitu suo multùm comploratus, ac nobiliter sepultus; vir duxque magnus,

magnus, & per quatuordecim annos, quibus cum Romanis bellum gessit, frequentiùs superior.

LIBRI LV.

P. Cornelio Nasicâ, cui cognomen Serapion fuit ab irridente Curiatio tribuno plebis impositum, & D. Junio Bruto consulibus delectum habentibus, in conspectu tironum res saluberrimi exempli facta est: nam C. Matienus accusatus est apud tribunos plebis, quòd exercitum in Hispania deseruisset: damnatusque, sub furca diu virgis cæsus est, & sestertio nummo veniit. Tribuni plebis, quia non impetrarent, ut sibi denos, quos vellent, milites eximere liceret, consules in carcerem duci jusserunt. Junius Brutus consul in Hispania iis, qui sub Viriatho militaverant, agros & oppidum dedit, quod Valentia vocatum est. M. Popillius à Numantinis, cum quibus pacem factam senatus irritam fieri censuerat, cum exercitu fusus fugatusque est. C. Hostilio Mancino consule sacrificante, pulli ex cavea evolaverunt. conscendenti deinde navim, ut in Hispaniam proficisceretur, accidit vox, *Mane, Mancine*: quæ auspicia tristia fuisse, eventu probatum est. victus enim à Numantinis & castris exutus, quum spes nulla servandi exercitûs esset, pacem cum eis fecit ignominiosam, quam ratam esse senatus vetuit. Triginta millia Romanorum à Numantinorum millibus quatuor victa erant. D. Junius Lusitaniam, triginta urbium expugnationibus, usque ad occasum & oceanum perdomuit: &, quum fluvium Oblivionem transire nollent milites, ereptum signifero signum ipse transtulit, & sic, ut transgrederentur, persuasit. Alexandri filius, rex Syriæ, decem annos admodum habens, à Diodoto, qui Tryphon cognominabatur, tutore suo, per fraudem occisus est; corruptis medicis, qui, eum calculi dolore consumi ad populum mentiti, dum secant, occiderunt.

LIBRI

LIBRI LVI.

D. Junius Brutus in Hispania ulteriore feliciter adversus Gallæcos pugnavit. dissimili eventu M. Æmilius Lepidus proconsul adversus Vaccæos rem gessit, cladem que similem Numantinæ passus est. Ad exsolvendum Numantini fœderis religione populum, Mancinus, quum hujus rei auctor fuisset, deditus Numantinis, non est receptus. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta viginti tria millia. Fulvius Flaccus consul Vardæos in Illyrico subegit. M. Cosconius prætor in Thracia cum Scordiscis prospere pugnavit. Quum bellum Numantinum vitio ducum non sine pudore publico duraret, delatus est ultro Scipioni Africano à senatu populoque Romano consulatus: quem quum illi capere ob legem, quæ vetabat, quemquam iterum consulem fieri, non liceret, sicuti priori consulatu, legibus solutus est. Bellum servile, in Sicilia ortum, quum opprimi à prætoribus non potuisset, C. Fulvio consuli mandatum est. hujus belli initium fuit Eunus servus, natione Syrus; qui, contractâ agrestium servorum manu, & solutis ergastulis, justi exercitûs numerum implevit. Cleon quoque, alter servus, ad septuaginta millia servorum contraxit; &, copiis junctis, contra populum Romanum exercitumque ejus bellum sæpe gesserunt.

LIBRI LVII.

Scipio Africanus Numantiam obsedit, & corruptum licentiâ luxuriâque exercitum ad severissimam militiæ disciplinam revocavit. omnia deliciarum instrumenta recidit; duo millia scortorum à castris ejecit; militem quotidie in opere habuit, & triginta dierum frumentum ad septenos vallos ferre cogebat. ægre propter onus incedenti dicebat, *Quum gladio te vallare scieris, vallum ferre desinito.* Alii, scutum par-

vum

vum habiliter ferenti, scutum amplius justo ferre jussit: neque id se reprehendere, quando meliùs scuto, quàm gladio, uteretur. Quem militem extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, vitibus; si extraneus, fustibus cecidit. Jumenta omnia, ne exonerarent militem, vendidit. Sæpe adversus eruptiones hostium feliciter pugnavit. Vaccæi obsessi, liberis conjugibusque trucidatis, ipsi se interemerunt. Scipio amplissima munera, missa sibi ab Antiocho rege Syriæ, quum celare aliis imperatoribus regum munera mos esset, pro tribunali accepturum se esse dixit, omniaque ea referre quæstorem in publicas tabulas jussit: ex iis se viris fortibus dona daturum. Qùum undique Numantiam obsidione clausisset, & obsessos fame videret urgeri; hostes, qui pabulatum exierant, vetuit occidi; quòd diceret, velociùs eos absumpturos, frumenti quod haberent, si plures fuissent.

LIBRI LVIII.

TI. Sempronius Gracchus tribunus plebis, quum legem agrariam ferret adversus voluntatem senatûs & equestris ordinis, *Ne quis ex publico agro plus, quàm quingenta jugera, possideret*, in eum furorem exarsit, ut M. Octavio collegæ, causam diversæ partis defendenti, potestatem lege latà abrogaret: seque, & Gracchum fratrem, & Ap. Claudium socerum, triumviros ad dividendum agrum crearet. Promulgavit & aliam legem agrariam, quâ sibi latiùs agrum patefaceret, *ut iidem triumviri judicarent, quâ publicus ager, quâ privatus esset*. deinde, quum minus agri esset, quàm quod dividi posset sine offensa etiam plebis, (quoniam eos ad cupiditatem amplum modum sperandi incitaverat) legem se promulgaturum ostendit, *ut iis, qui Semproniâ lege agrum accipere deberent, pecunia, quæ regis Attali fuisset, divideretur.* Heredem autem populum Romanum reliquerat Attalus, rex Pergami, Eumenis fili-

us. Tot indignitatibus commotus graviter senatus, ante omnes T. Annius consularis, qui, quum in senatu in Gracchum peroràsset, raptus ab eo ad populum, delatusque plebi, rursus in eum pro rostris concionatus est. Quum iterum tribunus plebis creari vellet Gracchus, auctore P. Cornelio Nasicâ, in Capitolio ab optimatibus occisus est, ictus primùm fragmentis subselliorum, & inter alios, qui in eadem seditione occisi erant, insepultus in flumen projectus. Res præterea in Sicilia vario eventu adversus fugitivos gestas continet.

LIBRI LIX.

NUmantini, fame coacti, ipsi se per vicem tradentes trucidaverunt. Captam urbem Scipio Africanus delevit, & de ea triumphavit, quartodecimo anno post Karthaginem deletam. P. Rupilius consul in Sicilia cum fugitivis debellavit. Aristonicus, regis Eumenis filius, Asiam occupavit; quum, testamento Attali regis legata populo Romano, libera esse deberet. Adversus eum P. Licinius Crassus consul, quum idem pontifex maximus esset, (quod nunquam antea factum erat) extra Italiam profectus, prœlio victus & occisus est. M. Perperna consul victum Aristonicum in deditionem accepit. Q. Pompeius & Q. Metellus, tunc primùm uterque ex plebe facti censores, lustrum condiderunt. Censa sunt civium capita trecenta septemdecim millia, octingenta viginti tria, præter pupillos & viduas. Q. Metellus censor censuit, ut omnes cogerentur ducere uxores liberorum creandorum causâ. Exstat oratio ejus, quam Augustus Cæsar, quum de maritandis ordinibus ageret, velut in hæc tempora scriptam in senatu recitavit. C. Atinius Labeo tribunus plebis Q. Metellum censorem, à quo in senatu legendo præteritus erat, de saxo dejici jussit: quod ne fieret, ceteri tribuni plebis auxilio fuerunt. Quum

Carbo

Carbo tribunus plebis rogationem tulisset, ut eundem tribunum plebis, quoties vellet, creari liceret; rogationem ejus P. Africanus gravissimâ oratione dissuasit; in qua dixit, *Ti. Gracchum jure cæsum videri*. Gracchus contrà suasit rogationem: sed Scipio tenuit. Bella inter Antiochum Syriæ, & Phraatem Parthorum regem gesta, nec magis quietæ res Ægypti referuntur. Ptolemæus, Euergetes cognominatus, ob nimiam crudelitatem suis invisus, incensâ à populo regiâ, clàm Cypron profugit. &, quum sorori ejus Cleopatræ, quam (filià ejus virgine per vim compressâ, atque in matrimonium ductâ) repudiaverat, regnum à populo datum esset, infensus filium, quem ex illa habebat, Cypri occidit, caputque ejus, & manus, & pedes matri misit. Seditiones à triumviris Fulvio Flacco, & C. Graccho, & C. Papirio Carbone, agro dividendo creatis, excitatæ: quibus quum P. Scipio Africanus adversaretur, fortisque ac validus de die domum se recepisset, mortuus in cubiculo inventus est. Suspecta fuit, tanquam ei venenum dedisset, Sempronia uxor, hinc maximè, quòd soror esset Gracchorum; cum quibus simultas Africano fuerat. de morte tamen ejus nulla quæstio acta. Eo defuncto, seditiones triumvirales acriùs exarserunt. C. Sempronius consul contra Iapydas primò rem malè gessit: mox victoriâ cladem acceptam emendavit virtute D. Junii Bruti, ejus, qui Lusitaniam subegerat.

LIBRI LX.

L. Aurelius consul rebellantes Sardos subegit. M. Fulvius Flaccus primus Transalpinos Ligures bello domuit, missus in auxilium Massiliensibus adversus Salluvios Gallos, qui fines Massiliensium populabantur. L. Opimius prætor Fregellanos, qui defecerant, in deditionem accepit, Fregellas diruit. Pestilentia in Africa ab ingenti locustarum multitudine, & deinde

deinde necatarum strage, fuisse traditur. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta nonaginta millia septingenta triginta sex. C. Gracchus, Tiberii frater, tribunus plebis, eloquentior quàm frater, perniciosas aliquot leges tulit: inter quas frumentariam, *ut semisse & triente frumentum plebi daretur*: alteram legem agrariam, quam & frater ejus tulerat: tertiam, quâ equestrem ordinem, tunc cùm senatu consentientem, corrumperet: *ut sexcenti ex equitibus in curiam sublegerentur: &, quia illis temporibus trecenti tantùm senatores erant, sexcenti equites trecentis senatoribus admiscerentur*: id est, ut equester ordo bis tantum virium in senatu haberet. &, continuato in alterum annum tribunatu, legibus agrariis latis effecit, ut complures coloniæ in Italia deducerentur, & una in solo dirutæ Karthaginis; quò, ipse triumvir creatus, coloniam deduxit. Præterea res à Q. Metello consule adversus Baliares gestas continet: quas Græci Gymnesias appellant, quia æstatem nudi exigant: Baliares à teli missu appellati, aut à Baleo, Herculis comite, ibi relicto tunc, quum Hercules ad Geryonem navigaret. Motus quoque Syriæ referuntur, in quibus Cleopatra Demetrium virum suum & Seleucum filium, indignata quòd, occiso patre ejus à se, injussu suo diadema sumpsisset, interemit.

LIBRI LXI.

C. Sextius proconsul, victâ Salluviorum gente, coloniam Aquas Sextias condidit, ob aquarum copiam è calidis frigidisque fontibus, atque à nomine suo ita appellatas. Cn. Domitius proconsul adversus Allobrogas ad oppidum Vindalium feliciter pugnavit. Quibus bellum inferendi causa fuit, quòd Teutomalium, Salluviorum regem, fugientem recepissent, & omni ope juvissent; quódque Æduorum agros, sociorum populi Romani, vastâssent. C. Gracchus, seditioso tribunatu acto, quum Aventinum quoque arma-

tà

tâ multitudine occupâsset, à L. Opimio consule, ex senatusconsulto vocato ad arma populo, pulsus & occisus est; & cum eo Fulvius Flaccus consularis, socius ejusdem furoris. Q. Fabius Maximus consul, Paulli nepos, adversus Allobrogas & Bituitum, Arvernorum regem, feliciter pugnavit. Ex Bituiti exercitu cæsa millia hominum centum viginti. Ipse, quum ad satisfaciendum senatui Romam profectus esset, Albam custodiendus datus est, quia contra pacem videbatur, ut in Galliam remitteretur. Decretum quoque est, ut Congentiatus, filius ejus, comprehensus Romam mitteretur. Allobroges in deditionem accepti. L. Opimius, accusatus apud populum à Q. Decio tribuno plebis, quòd indemnatos cives in carcerem conjecisset, absolutus est.

LIBRI LXII.

Q. Marcius consul Stœnos, gentem Alpinam, expugnavit. Micipsa, Numidarum rex, mortuus regnum tribus filiis reliquit, Adherbali, Hiempsali, & Jugurthæ fratris filio, quem adoptaverat. L. Cæcilius Metellus Dalmatas subegit. Jugurtha Hiempsalem fratrem bello petiit, quem victum occidit: Adherbalem regno expulit: is à senatu restitutus est. L. Cæcilius Metellus, Cn. Domitius Ahenobarbus, censores, duos & triginta senatu moverunt. Præterea motus Syriæ regum continet.

LIBRI LXIII.

Cato Porcius consul in Thracia malè adversus Scordiscos pugnavit. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta nonaginta quatuor millia, trecenta triginta sex. Æmilia, Licinia, Marcia, virgines Vestales, incesti damnatæ sunt: idque incestum quemadmodum & commissum, & deprehensum, & vindicatum sit, refertur. Cimbri, gens

vaga, populabundi in Illyricum venerunt: ab iis Papirius Carbo consul cum exercitu fusus est. Livius Drusus consul adversus Scordiscos, gentem à Gallis oriundam, in Thracia feliciter pugnavit.

LIBRI LXIV.

Adherbal, bello petitus à Jugurtha, & in oppido Cirta obsessus, contra denunciationem senatûs ab eo occisus est. Ob hoc ipsi Jugurthæ bellum indictum: idque Calpurnius Bestia consul gerere jussus, pacem cum Jugurtha injussu populi & senatûs fecit. Jugurtha, fide publicâ evocatus ad indicandos auctores consiliorum suorum, quòd multos pecuniâ in senatu corrupisse dicebatur, Romam venit: &, propter cædem, admissam in regulum quendam, nomine Massivam, qui regnum ejus populo Romano invisi affectabat, Romæ interfectum, quùm periclitaretur, causam capitis dicere jussus, clàm profugit, &, cedens urbe, fertur dixisse: *O urbem venalem, & citò perituram, si emptorem invenerit!* A. Postumius legatus infeliciter prælio adversus Jugurtham gesto pacem quoque adjecit ignominiosam, quam non esse servandam senatus censuit.

LIBRI LXV.

Q. Cæcilius Metellus consul duobus præliis Jugurtham fudit, totamque Numidiam vastavit. M. Junius Silanus consul adversus Cimbros infeliciter pugnavit. Legatis Cimbrorum sedem & agros, in quibus consisterent, postulantibus senatus negavit. M. Minucius proconsul adversus Thracas prosperè pugnavit. L. Cassius consul à Tigurinis Gallis, pago Helvetiorum, qui à civitate secesserant, in finibus Allobrogum cum exercitu cæsus est. Milites, qui ex ea clade superaverunt, obsidibus datis & dimidiâ rerum omnium

parte

parte, ut incolumes dimitterentur, cum hostibus pacti sunt.

LIBRI LXVI.

Jugurtha, pulsus à C. Mario Numidiâ, auxilio Bocchi, Maurorum regis, adjutus est: &, cæsis prœlio Bocchi quoque copiis, nolente Boccho bellum infeliciter susceptum diutiùs sustinere, vinctus ab eo & Mario traditus est: in qua re præcipua opera L. Cornelii Sullæ, quæstoris Marii, fuit.

LIBRI LXVII.

M. Aurelius Scaurus, legatus consulis, à Cimbris fuso exercitu, captus est: &, quum, in consilium ab iis evocatus, deterreret eos, ne Alpes transirent Italiam petituri, eo quòd diceret, Romanos vinci non posse, à Bojorige rege, feroci juvene, occisus est. Ab iisdem hostibus Cn. Manlius consul & Q. Servilius Cæpio proconsul, victi prœlio, castrisque binis exuti sunt. militum millia octoginta occisa, calonum & lixarum quadraginta. Secundùm populi Romani jussionem, Cæpionis, cujus temeritate clades accepta erat, damnati bona publicata sunt, primi post regem Tarquinium; imperiumque ei abrogatum. in triumpho C. Marii ductus ante currum ejus Jugurtha cum duobus filiis, & in carcere necatus est. Marius triumphali veste in senatum venit, quod nemo ante eum fecerat: eique propter Cimbrici belli metum continuatus per complures annos magistratus est. Secundò & tertiò absens consul creatus, quartum consulatum dissimulanter captans consecutus est. Cn. Domitius pontifex maximus populi suffragio creatus est. Cimbri, vastatis omnibus, quæ inter Rhodanum & Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi, ibique multa loca populati, à Celtiberis fugati sunt: reversique in Galliam, bellicosis se Teutonis conjunxerunt.

LIBRI LXVIII.

M. Antonius prætor in Ciliciam maritimos prædones persecutus est. C. Marius consul summâ vi oppugnata à Teutonis & Ambronibus castra defendit. duobus deinde prœliis circa Aquas Sextias eos hostes delevit, in quibus cæsa traduntur hostium ducenta millia, capta nonaginta. Marius absens quintùm consul creatus est, triumphum oblatum, donec & Cimbros vinceret, distulit. Cimbri, repulso ab Alpibus fugatoque Q. Catulo proconsule, qui fauces Alpium obsederat, & ad flumen Athesim castellum editum insederat, reliqueratque, quum, virtute suâ explicitì, fugientem proconsulem exercitumque consecuti, in Italiam trajecissent, junctis ejusdem Catuli & C. Marii exercitibus, prœlio victi sunt ab eis: in quo cæsa traduntur hostium centum quadraginta millia, capta sexaginta. Marius, totius civitatis consensu exceptus, pro duobus triumphis, qui offerebantur, uno contentus fuit. Primores civitatis, qui aliquandiu ut novo homini, ad tantos honores evecto, inviderant, conservatam ab eo rempublicam fatebantur. Publicius Malleolus, matre occisâ, primus insutus culeo, in mare præcipitatus est. Ancilia cum strepitu mota esse, antequam Cimbricum bellum consummaretur, referuntur. Bella præterea inter Syriæ reges gesta continet.

LIBRI LXIX.

L. Appuleius Saturninus, adjuvante C. Mario, & per milites occiso A. Nonio competitore, tribunus plebis per vim creatus, non minùs violenter tribunatum, quàm petierat, gessit; &, quum legem agrariam per vim tulisset, Metello Numidico, eo quòd in eam non juraverat, diem dixit: qui quum à bonis civibus defenderetur, ne causa certaminum esset, in exsilium voluntarium Rhodum profectus est: ibique legendo

gendo & audiendis magnis viris avocabatur. Profecto C. Marius, seditionis auctor, qui sextum consulatum per tribus sparsâ pecuniâ emerat, aquâ & igni interdixit. Idem Appuleius Saturninus tribunus plebis C. Memmium candidatum consulatûs, quem maximè adversarium actionibus suis timebat, occidit. quibus rebus concitato senatu, (in cujus causam & C. Marius, homo varii & mutabilis ingenii consiliique semper secundùm fortunam, transierat, quùm eum tueri minimè posset) oppressus armis cum Glaucia prætore, & aliis ejusdem furoris sociis, bello quodam interfectus est. Q. Cæcilius Metellus ab exsilio, ingenti totius civitatis favore, reductus est. M'. Aquillius proconsul in Sicilia bellum servile excitatum confecit.

LIBRI LXX.

Quum M'. Aquillius de pecuniis repetundis causam diceret, ipse judices rogare noluit. M. Antonius, qui pro eo perorabat, tunicam à pectore ejus discidit, ut honestas cicatrices ostenderet: quibus conspectis, indubitanter absolutus est. Cicero ejus rei solus auctor. T. Didius proconsul adversus Celtiberos feliciter pugnavit. Ptolemæus, Cyrenarum rex, cui cognomentum Apioni fuit, mortuus heredem populum Romanum reliquit, & ejus regni civitates senatus liberas esse jussit. Ariobarzanes in regnum Cappadociæ à L. Cornelio Sulla reductus est. Parthorum legati, à rege Arsace missi, venerunt ad Sullam, ut amicitiam populi Romani peterent. P. Rutilius, vir summæ innocentiæ, quoniam legatus Q. Mucii proconsulis à publicanorum injuriis Asiam defenderat, invisus equestri ordini, penes quem judicia erant, repetundarum damnatus, in exsilium missus est. C. Sentius prætor contra Thracas infeliciter pugnavit. Senatus, quum impotentiam equestris ordinis in judiciis exercendis ferre nollet, omni vi niti cœpit, ut ad se

judicia transferrentur, fustinente causam ejus M. Livio Druso tribuno plebis: qui, ut vires sibi acquireret, perniciosâ spe largitionum plebem concitavit. Præterea motus Syriæ regum continet.

LIBRI LXXI.

M. Livius Drusus, tribunus plebis, ut majoribus viribus senatûs causam susceptam tueretur, socios & Italicos populos spe civitatis Romanæ sollicitavit: iisque adjuvantibus, per vim legibus agrariis frumentariisque latis, judiciariam quoque pertulit; *ut æquâ parte judicia penes senatum & equestrem ordinem essent.* Quum deinde promissa sociis civitas præstari non posset, irati Italici defectionem agitare cœperunt. Eorum coïtus, conjurationesque, & orationes in conciliis principum referuntur. propter quæ Livius Drusus, invisus etiam senatui factus, velut socialis belli auctor, incertum à quo, domi occisus est.

LIBRI LXXII.

Italici populi defecerunt, Picentes, Vestini, Marsi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani, initio belli à Picentibus moto. Q. Servilius proconsul in oppido Asculo cum omnibus civibus Romanis, qui in eo oppido erant, occisus est. saga populus sumpsit. Ser. Galba, à Lucanis comprehensus, unius feminæ operâ, ad quam devertebatur, captivitate exemptus est. Æsernia & Alba coloniæ ab Italicis obsessæ sunt. Auxilia deinde Latini nominis externarumque gentium missa populo Romano, & expeditiones in vicem expugnationesque urbium referuntur.

LIBRI LXXIII.

L. Julius Cæsar consul male adversus Samnites pugnavit. Nola colonia in potestatem Samnitium venit

venit cum L. Postumio prætore, qui ab iis interfectus est. Complures populi ad hostes defecerunt. Quum P. Rutilius consul malè adversus hostes Marsos pugnâsset, & in prœlio cecidisset, C. Marius, legatus ejus, meliore eventu cum hostibus conflixit. Ser. Sulpicius Pelignos prœlio fudit. Q. Cæpio, legatus Rutilii, quum obsessus prospere in hostes erupisset, & ob eum successum æquatum ei cum C. Mario esset imperium, temerarius factus, & circumventus insidiis, fuso exercitu cecidit. L. Julius Cæsar consul feliciter adversus Samnites pugnavit. ob eam victoriam Romæ saga posita sunt. &, ut varia belli fortuna esset, Æsernia colonia cum M. Marcello in potestatem Samnitium venit. Sed C. Marius prœlio Marsos fudit, Herio Asinio, prætore Marrucinorum, occiso. C. Cæcilius in Gallia Transalpina Salluvios rebellantes vicit.

LIBRI LXXIV.

CN. Pompeius Picentes prœlio fudit, & obsedit: propter quam victoriam Romæ prætextæ & alia magistratuum insignia sumpta sunt. C. Marius cum Marsis dubio eventu pugnavit. Libertini tum primùm militare cœperunt. A. Plotius legatus Umbros, L. Porcius prætor Marsos, quum uterque populus defecisset, prœlio vicerunt. Nicomedes in Bithyniæ, Ariobarzanes in Cappadociæ regna reducti sunt. Cn. Pompeius consul Marsos acie vicit. Quum ære alieno oppressa esset civitas, A. Sempronius Asellio prætor, quoniam secundùm debitores jus dicebat, ab iis, qui fœnerabantur, in foro occisus est. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam populationesque continet.

LIBRI LXXV.

A. Postumius Albinus legatus, quum classi præesset, infamis crimine proditionis, ab exercitu suo inter-

terfectus est. L. Cornelius Sulla legatus Samnites prœlio vicit, & bina castra eorum expugnavit. Cn. Pompeius Vestinos in deditionem accepit. L. Porcius consul, rebus prospere gestis, fusisque aliquoties Marsis, dum castra eorum expugnat, cecidit. ea res hostibus victoriam ejus prœlii dedit. Cosconius & Lucceius Samnites acie vicerunt, Marium Egnatium, nobilissimum hostium ducem, occiderunt, compluraque eorum oppida in deditionem acceperunt. L. Sulla Hirpinos domuit, Samnites multis prœliis fudit, aliquot populos recepit: quantisque rarò quisquam alius ante consulatum rebus gestis, ad petitionem consulatûs Romam est profectus.

LIBRI LXXVI.

A. Gabinius legatus, rebus adversus Lucanos prospere gestis, & pluribus oppidis expugnatis, in obsidione castrorum hostilium cecidit. Sulpicius legatus Marrucinos cecidit, totamque eam regionem recepit. Cn. Pompeius proconsul Vestinos & Pelignos in deditionem accepit. Marsi quoque, à L. Muræna & Cæcilio Pinna legatis aliquot prœliis fracti, pacem petierunt. Asculum à Cn. Pompeio captum est, cæsis & à Mam. Æmilio legato Italicis. Silo Pompædius, dux Marsorum, auctor hujus rei, in prœlio cecidit. Ariobarzanes Cappadociæ, Nicomedes Bithyniæ regno à Mithridate Ponti rege pulsi sunt. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam populationesque continet.

LIBRI LXXVII.

QUum P. Sulpicius tribunus plebis, auctore C. Mario, perniciosas leges promulgâsset, *ut exsules revocarentur, & novi cives libertinique distribuerentur in tribus, & ut Marius adversus Mithridatem Ponti regem dux crearetur*, & adversantibus consulibus Q. Pompeio & L. Sullæ

L. Sullæ vim intulisset, occiso Q. Pompeio consulis filio, genero Sullæ; L. Sulla consul cum exercitu in urbem venit, & adversus factionem Sulpicii & Marii in ipsa urbe pugnavit, eamque expulit. ex qua duodecim à senatu hostes, inter quos C. Marius pater & filius, judicati sunt. P. Sulpicius, quum in quadam villa lateret, indicio servi sui retractus & occisus est. servus, ut præmium promissum indici haberet, manumissus, & ob scelus proditi domini de saxo dejectus est. C. Marius filius in Africam trajecit. C. Marius pater, quum in paludibus Minturnensium lateret, extractus est ab oppidanis: &, quum missus ad occidendum eum servus, natione Gallus, majestate tanti viri perterritus recessisset, impositus publicè in navim delatus est in Africam. L. Sulla civitatis statum ordinavit: exinde colonias deduxit. Q. Pompeius consul, ad accipiendum à Cn. Pompeio proconsule exercitum profectus, consilio ejus occisus est. Mithridates, Ponti rex, Bithyniâ & Cappadociâ occupatis, & pulso Aquillio legato, Phrygiam, provinciam populi Romani, cum ingenti exercitu intravit.

LIBRI LXXVIII.

Mithridates Asiam occupavit: Q. Oppium proconsulem, item Aquillium legatum, in vincula conjecit: jussuque ejus, quicquid civium Romanorum in Asia fuit, uno die trucidatum est. Urbem Rhodum, quæ sola in fide permanserat, oppugnavit, & aliquot prœliis navalibus victus recessit. Archelaus, præfectus regis, in Græciam cum exercitu venit; Athenas occupavit. Præterea trepidationem urbium insularumque, aliis ad Mithridatem, aliis ad populum Romanum civitates suas trahentibus, continet.

LIBRI LXXIX.

L. Cornelius Cinna, quum perniciosas leges per vim atque arma ferret, pulsus urbe à Cn. Octavio collega, cum sex tribunis plebis: imperioque ei abrogato, corruptum Ap. Claudii exercitum in potestatem suam redegit, & bellum urbi intulit, arcessito C. Mario ex Africa cum aliis exsulibus: in quo bello duo fratres, alter ex Pompeii exercitu, alter ex Cinnæ, ignorantes concurrerunt: &, quum victor spoliaret occisum, agnito fratre, ingenti lamentatione editâ, rogo ei exstructo, ipse supra rogum se transfodit, & eodem igni consumptus est. Et quum opprimi inter initia potuissent, Cn. Pompeii fraude, qui, utramque partem fovendo, vires Cinnæ dedit, nec nisi profligatis optimatium rebus auxilium tulit, & consulis segnitie confirmati Cinna & Marius quatuor exercitibus, ex quibus duo Q. Sertorio & Carboni dati sunt, urbem circumsederunt. Ostiam coloniam Marius expugnavit, & crudeliter diripuit.

LIBRI LXXX.

Italicis populis à senatu civitas data est. Samnites, qui soli arma retinebant, Cinnæ & Mario se conjunxerunt. ab iis Plautius cum exercitu cæsus est. Cinna & Marius cum Carbone & Sertorio Janiculum occupaverunt, & fugati ab Octavio consule recesserunt. Marius Antium, & Ariciam, & Lanuvium colonias devastavit. Quum nulla spes esset optimatibus resistendi propter segnitiem & perfidiam & ducum & militum, qui corrupti aut pugnare nolebant, aut ad diversas partes transibant, Cinna & Marius in urbem recepti sunt: qui, velut captam, eam cædibus & rapinis vastârunt, Cn. Octavio consule occiso, & omnibus adversæ partis nobilibus trucidatis, inter quos M. Antonio eloquentissimo viro, L. & C. Cæsare, quorum

rum capita in rostris posita sunt. Crassus filius ab equitibus Fimbriæ occisus. pater Crassus, ne quid indignum virtute suâ pateretur, gladio se transfixit. Et citra ulla comitia consules in sequentem annum se ipsos renunciaverunt: eodemque die, quo magistratum inierant, Marius Sex. Licinium senatorem de saxo dejici jussit; editisque multis sceleribus, Idibus Januariis decessit: vir, cujus si examinentur cum virtutibus vitia, haud facile sit dictu, utrùm bello melior, an pace perniciosior fuerit. adeo, quam rempublicam armatus servavit, eam primò togatus omni genere fraudis, postremò armis hostiliter evertit.

LIBRI LXXXI.

L. Sulla Athenas, quas Archelaus, præfectus Mithridatis, occupârat, circumsedit, & cum magno labore expugnavit. urbi libertatem, & civibus, quæ habuerant, reddidit. Magnesia, quæ sola in Asia civitas in fide manserat, summâ virtute adversus Mithridatem defensa est. Præterea Thracum in Macedonia continet gesta.

LIBRI LXXXII.

Sulla copias regis, quæ, Macedoniâ occupatâ, in Thessaliam venerant, prœlio vicit, cæsis hostium centum millibus, & castris quoque expugnatis. Renovato deinde bello, iterum exercitum regis fudit ac delevit. Archelaus cum classe regia Sullæ se tradidit. L. Valerius Flaccus consul, collega Cinnæ, missus, ut Sullæ succederet, propter avaritiam invisus exercitui suo, à C. Fimbria legato ipsius, ultimæ audaciæ homine, occisus est, & imperium ad Fimbriam translatum. Præterea expugnatæ in Asia urbes à Mithridate, & crudeliter direpta provincia, incursionesque Thracum in Macedoniam, referuntur.

LIBRI

LIBRI LXXXIII.

C. Fimbria, in Asiá fusis prœlio aliquot præfectis Mithridatis, urbem Pergamum cepit, obsessumque regem, non multum abfuit, quin caperet. Urbem Ilion, quæ se potestati Sullæ reservabat, expugnavit ac delevit, & magnam partem Asiæ recepit. Sulla multis prœliis Thracas cecidit. Quum L. Cinna & Cn. Papirius Carbo, ab se ipsis consules per biennium creati, bellum contra Sullam pararent, effectum est per L. Valerium Flaccum principem senatûs, qui orationem in senatu habuit, & per eos, qui concordiæ studebant, ut legati ad Sullam de pace mitterentur. Cinna ab exercitu suo, quem invitum cogebat naves conscendere, & adversus Sullam proficisci, interfectus est. consulatum Carbo solus gessit. Sulla, quum in Asiam trajecisset, pacem cum Mithridate fecit; ita ut is cederet provinciis Asiâ, Bithyniâ, Cappadociâ. Fimbria, desertus ab exercitu, qui ad Sullam transierat, ipse se percussit: impetravitque de servo suo, præbens cervicem, ut se occideret.

LIBRI LXXXIV.

Sulla legatis, qui à senatu missi erant, futurum se in potestate senatûs respondit, si cives, qui pulsi à Cinna ad se confugerant, restituerentur. quæ conditio quum justa senatui videretur, per Carbonem factionemque ejus, cui bellum videbatur utilius, ne conveniret, effectum est. Idem Carbo, quum ab omnibus oppidis Italiæ coloniisque obsides exigere vellet, ut fidem eorum contra Sullam obligaret, consensu senatûs prohibitus est. Novis civibus senatusconsulto suffragium datum est. Q. Metellus Pius, qui partes optimatium secutus erat, quum in Africa bellum moliretur, à C. Fabio prætore pulsus est: senatusque consultum per factionem Carbonis & Marianarum partium

factum.

factum est, ut omnes ubique exercitus dimitterentur. Libertini in quinque & triginta tribus distributi sunt. Præterea belli apparatum, quod contra Sullam excitabatur, continet.

LIBRI LXXXV.

SUlla in Italiam cum exercitu trajecit, missisque legatis, qui de pace agerent, à consule C. Norbano violatis, eundem Norbanum prœlio vicit. Et quum L. Scipionis alterius consulis, cum quo per omnia id egerat, ut pacem jungeret, nec potuerat, castra oppugnaturus esset, universus exercitus consulis, sollicitatus per emissos à Sulla milites, signa ad Sullam transtulit. Scipio, quum occidi posset, dimissus est. Cn. Pompeius, Cn. F. ejus, qui Asculum ceperat, conscripto voluntariorum exercitu, cum tribus legionibus ad Sullam venerat; ad quem se nobilitas omnis conferebat, ita ut desertâ urbe ad castra veniretur. Præterea expeditiones per totam Italiam utriusque partis ducum referuntur.

LIBRI LXXXVI.

QUum C. Marius, C. Marii filius, consul ante annos viginti per vim creatus esset, C. Fabius in Africa propter crudelitatem & avaritiam in prætorio suo vivus exustus est. L. Philippus legatus Sullæ Sardiniam, Q. Antonio prætore pulso & occiso, occupavit. Sulla cum Italicis populis, ne timeretur ab iis, velut erepturus civitatem & suffragii jus nuper datum, fœdus percussit. Idemque, ex fiducia jam certæ victoriæ, litigatores, à quibus adibatur, vadimonia Romam differre jussit, quum à parte diversa urbs adhuc teneretur. L. Damasippus prætor, ex voluntate C. Marii consulis quum senatum contraxisset, omnem, quæ in urbe erat, nobilitatem trucidavit. ex cujus numero Q. Mucius Scævola pontifex maximus fugiens in vestibulo

vestibulo aedis Vestae occisus est. Praeterea bellum à L. Muraena adversus Mithridatem in Asia renovatum continet.

LIBRI LXXXVII.

SUlla C. Marium, exercitu ejus fuso deletoque ad Sacriportum, in oppido Praeneste obsedit. urbem Romam ex inimicorum manibus recepit. Marium erumpere tentantem repulit. Praeterea res à legatis ejus, eâdem ubique fortunâ partium, gestas continet.

LIBRI LXXXVII.

SUlla Carbonem, exercitu ejus fuso ad Clusium, ad Faventiam Fidentiamque caeso, Italiâ expulit: cum Samnitibus, qui soli ex Italicis populis nondum arma posuerant, juxta urbem Romanam ante portam Collinam debellavit: recuperatâque republicâ, pulcherrimam victoriam crudelitate, quanta in nullo hominum fuit, inquinavit. Octo millia deditorum in villa publica trucidavit: tabulam proscriptionis posuit: urbem ac totam Italiam caedibus replevit: inter quas omnes Praenestinos inermes concidi jussit: Marium, senatorii ordinis virum, cruribus brachiisque fractis, auribus praesectis, & effossis oculis, necavit. C. Marius, Praeneste obsessus à Lucretio Ofella, Sullanarum partium viro, quum per cuniculum captaret evadere, septus ab exercitu, mortem sibi conscivit. id est, in ipso cuniculo, quum sentiret se evadere non posse, cum Pontio Telesino, fugae comite, stricto utrinque gladio, concurrit: quem quum occidisset, ipse saucius impetravit à servo, ut se occideret.

LIBRI LXXXIX.

M. Brutus à Cn. Papirio Carbone, qui Cossuram appulerat, missus nave piscatoriâ Lilybaeum, ut exploraret, an ibi Pompeius esset, & circumventus à navibus,

navibus, quas Pompeius miserat, in se mucrone verso, ad transtrum navis obnixus corporis pondere, incubuit. Cn. Pompeius, in Siciliam cum imperio a senatu missus, Cn. Carbonem, qui flens muliebriter mortem tulit, captum occidit. Sulla, dictator factus, quod nemo unquam fecerat, cum fascibus viginti quatuor processit. Rebus novis reipublicae statum confirmavit, tribunorum plebis potestatem minuit, & omne jus legum ferendarum ademit. Pontificum augurumque collegium ampliavit, ut essent quindecim; senatum ex equestri ordine supplevit: proscriptorum liberis jus petendorum honorum eripuit, & bona eorum vendidit: ex quibus plurima primo rapuit. redactum est sestertiûm ter millies quingenties. Q. Lucretium Ofellam, consulatum adversus voluntatem suam petere ausum, jussit occidi in foro: &, quum hoc indigne ferret populus Romanus, concione advocatâ, se jussisse dixit. Cn. Pompeius in Africa Cn. Domitium proscriptum & Hiarbam, regem Numidiae, bellum molientes, victos occidit; &, quatuor & viginti annos natus, adhuc eques Romanus, quod nulli contigerat, ex Africa triumphavit. Cn. Norbanus consularis proscriptus, in urbe Rhodo quum comprehenderetur, ipse se occidit. Mutilus, unus ex proscriptis, clam capite adoperto ad posticas aedes Bastiae uxoris quum accessisset, admissus non est, quia illum proscriptum diceret, itaque se transfodit, & sanguine suo fores uxoris respersit. Sulla Nolam in Samnio recepit. quadraginta septem legiones in agros captos deduxit, & eos iis divisit. Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat, obsessum, in deditionem accepit. Mitylenae quoque in Asia, quae sola urbs post victum Mithridatem arma retinebat, expugnatae dirutaeque sunt.

LIBRI XC.

SUlla decessit, honosque ei à senatu habitus est, ut in campo Marcio sepeliretur. M. Æmilius Lepidus, quum acta Sullæ tentaret rescindere, bellum excitavit & à Q. Catulo collega Italiâ pulsus est: & in Sardinia, frustra bellum molitus, periit. M. Brutus, qui Cisalpinam Galliam obtinebat, à Cn. Pompeio occisus est. Q. Sertorius proscriptus in ulteriore Hispania ingens bellum excitavit. L. Manlius proconsul & M. Domitius legatus ab Herculeio quæstore prœlio victi sunt. Præterea res à P. Servilio proconsule adversus Cilicas gestas continet.

LIBRI XCI.

CN. Pompeius, quum adhuc eques esset, cum imperio consulari adversus Sertorium missus est. Sertorius aliquot urbes expugnavit, plurimasque civitates in potestatem suam redegit. Ap. Claudius proconsul Thracas pluribus prœliis vicit. Q. Metellus proconsul L. Herculeium, quæstorem Sertorii, cum exercitu cecidit.

LIBRI XCII.

CN. Pompeius dubio eventu cum Sertorio pugnavit, ita ut singula ex utraque parte cornua vicerint. Q. Metellus Sertorium & Perpernam cum duobus exercitibus prœlio fudit: cujus victoriæ partem cupiens ferre Pompeius parum prospere pugnavit. obsessus deinde Clunia Sertorius, assiduis eruptionibus non leviora damna obsidentibus intulit. Præterea ab Curione proconsule in Thracia res gestas adversus Dardanos, & Q. Sertorii multa crudelia in suos facta continet; qui plurimos ex amicis & secum proscriptis, crimine proditionis insimulatos, occidit.

LIBRI

LIBRI XCIII.

P. Servilius proconsul in Cilicia Isauros domuit, & aliquot urbes piratarum expugnavit. Nicomedes, Bithyniæ rex, moriens populum Romanum fecit heredem, regnumque ejus in provinciæ formam redactum est. Mithridates, fœdere cum Sertorio icto, bellum populo Romano intulit. Apparatus deinde regiarum copiarum pedestrium navaliumque: &, occupatâ Bithyniâ, M. Aurelius Cotta consul ad Chalcedonem prœlio à rege victus est. resque à Pompeio & Metello adversus Sertorium gestas continet; qui omnibus belli militiæque artibus par fuit. quos etiam, ab obsidione Calagurris oppidi depulsos, coëgit diversas regiones petere, Metellum ulteriorem Hispaniam, Pompeium Galliam.

LIBRI XCIV.

L. Licinius Lucullus consul adversus Mithridatem equestribus prœliis feliciter pugnavit, & expeditiones aliquot prosperas fecit, poscentesque pugnam milites à seditione inhibuit. Dejotarus, Gallogræciæ tetrarches, præfectos Mithridatis, bellum in Phrygia moventes, cecidit. Præterea res à Cn. Pompeio in Hispania contra Sertorium prospere gestas continet.

LIBRI XCV.

C. Curio proconsul Dardanos in Thracia domuit. Quatuor & septuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Lentuli profugerunt: &, congregatâ servitiorum ergastulorumque multitudine, Crixo & Spartaco ducibus bello excitato, Claudium Pulchrum legatum & P. Varenum prætorem prœlio vicerunt. L. Lucullus proconsul ad Cyzicum urbem exercitum Mithridatis fame ferroque delevit; pulsumque Bithyniâ regem, variis belli

belli ac naufragiorum casibus fractum, coëgit in Pontum profugere.

LIBRI XCVI.

Q. Arrius prætor Crixum, fugitivorum ducem, cum viginti millibus hominum cecidit. Cn. Lentulus consul malè adversus Spartacum pugnavit. Ab eodem L. Gellius consul & Q. Arrius prætor acie victi sunt. Sertorius à M'. Antonio, & M. Perperna, & aliis conjuratis in convivio interfectus est, octavo ducatûs sui anno: magnus dux, & adversus duos imperatores, Pompeium & Metellum, sæpe par, vel frequentiùs victor: ad ultimum desertus & proditus. Imperium partium ad Marcum translatum est: quem Cn. Pompeius victum captumque interfecit, ac recepit Hispanias decimo ferè anno, quàm cœptum erat bellum. C. Cassius proconsul & Cn. Manlius prætor malè adversus Spartacum pugnaverant: idque bellum M. Crasso prætori mandatum est.

LIBRI XCVII.

M. Crassus prætor primùm cum parte fugitivorum, quæ ex Gallis Germanisque constabat, feliciter pugnavit, cæsis hostium triginta quinque millibus, & duce eorum Granico. Cum Spartaco deinde bellavit, cæsis cum ipso millibus sexaginta. M. Antonius prætor bellum adversus Cretenses, parum prospere susceptum, morte suâ finivit. M. Lucullus proconsul Thracas subegit. L. Lucullus in Ponto adversus Mithridatem feliciter pugnavit, cæsis hostium ampliùs quàm sexaginta millibus. M. Crassus & Cn. Pompeius consules facti, (sed Pompeius, antequam quæsturam gereret, ex equite Romano) tribunitiam potestatem restituerunt. Judicia quoque per L. Aurelium Cottam prætorem ad equites Romanos translata sunt. Mithri-

thridates, desperatione rerum suarum coactus, ad Tigranem Armeniæ regem confugit.

LIBRI XCVIII.

MAchares, filius Mithridatis, Bosphori rex, ab L. Lucullo in amicitiam receptus est. Cn. Lentulus & L. Gellius censores asperam censuram egerunt, quatuor & sexaginta senatu motis: à quibus, lustro condito, censa sunt civium capita quadringenta quinquaginta millia. L. Metellus prætor in Sicilia adversus piratas prospere rem gessit. Templum Jovis in Capitolio, quod incendio consumptum ac refectum erat, à Q. Catulo dedicatum est. L. Lucullus in Armenia Mithridatem & Tigranem, & ingentes utriusque regis copias, pluribus prœliis fudit. Q. Metellus proconsul, bello sibi adversus Cretenses mandato, Cydoniam urbem obsedit. C. Triarius, legatus Luculli, adversus Mithridatem parum prospere pugnavit. Lucullum, ne persequeretur Mithridatem ac Tigranem, summamque victoriæ imponeret, seditio militum tenuit, quia sequi nolebant: id est, quia legiones Valerianæ, impleta à se stipendia dicentes, Lucullum reliquerunt.

LIBRI XCIX.

Q. Metellus proconsul Gnosson, & Lyctum, & Cydoniam, & alias plurimas urbes expugnavit. L. Roscius tribunus plebis legem tulit, ut equitibus Romanis in theatro quatuordecim gradus proximi assignarentur. Cn. Pompeius, lege ad populum latâ, persequi piratas jussus, qui commercium annonæ intercluserant, intra quadragesimum diem toto mari eos expulit; belloque cum iis in Cicilia confecto, acceptis in deditionem piratis agros & urbes dedit. Præterea res gestas à Q. Metello adversus Cretenses continet: & epistolas Metelli & Cn. Pompeii in vicem missas.

Queri-

Queritur Metellus, gloriam sibi rerum gestarum à Pompeio præripi, qui in Cretam miserit legatum suum ad accipiendas urbium deditiones. Pompeius rationem reddit, hoc se facere debuisse.

LIBRI C.

C. Manilius tribunus plebis magnâ indignatione nobilitatis legem tulit, ut Pompeio Mithridaticum bellum mandaretur. Concio ejus bona. Q. Metellus, perdomitis Cretensibus, liberæ in id tempus insulæ leges dedit. Cn. Pompeius, ad gerendum bellum adversus Mithridatem profectus, cum rege Parthorum Phraate amicitiam renovavit, equestri prœlio Mithridatem vicit. Præterea bellum inter Phraatem Parthorum regem, & Tigranem Armeniorum, ac deinde inter Tigranem filium patremque, gestum, continet.

LIBRI CI.

CN. Pompeius Mithridatem, nocturno prœlio victum, coëgit Bosphoron profugere. Tigranem in deditionem accepit, eique, ademptis Syriâ, Phœnice, Ciliciâ, regnum Armeniæ restituit. Conjuratio eorum, qui in petitione consulatûs ambitûs damnati erant, facta de interficiendis consulibus, oppressa est. Cn. Pompeius, quum Mithridatem persequeretur, in ultimas ignotasque gentes penetravit. Iberos Albanosque, qui transitum non dabant, prœlio vicit. Præterea fugam Mithridatis per Colchos, Heniochosque, & res ab eo in Bosphoro gestas continet.

LIBRI CII.

CN. Pompeius in provinciæ formam Pontum redegit. Pharnaces, filius Mithridatis, bellum patri intulit. ab eo Mithridates obsessus in regia, quum veneno sumpto parum profecisset ad mortem, à milite Gallo, nomine Bitœto, à quo, ut adjuvaret se, petierat,

rat, interfectus est. Cn. Pompeius Judæos subegit: fanum eorum in Hierosolyma, inviolatum ad id tempus, cepit. L. Catilina, bis repulsam in petitione consulatûs passus, cum Lentulo prætore, & Cethego, & pluribus aliis, conjuravit de cæde consulum & senatûs, incendiis urbis, & opprimenda republica; exercitu quoque in Etruria comparató. Ea conjuratio industriâ M. Tullii Cicerónis eruta est. Catilinâ urbe pulso, de reliquis conjuratis supplicium sumptum est.

LIBRI CIII.

CAtilina à C. Antonio proconsule cum exercitu cæsus est. P. Clodius accusatus, quòd in habitu muliebri in sacrarium, in quod virum intrare nefas est, intrâsset, & uxorem maximi pontificis stuprâsset, absolutus est. C. Pontinius prætor Allobrogas, qui rebellaverant, ad Solonem domuit. P. Clodius ad plebem transiit. C. Cæsar Lusitanos subegit: eoque consulatûs candidato, & captante rempublicam invadere, conspiratio inter tres principes civitatis facta est, Cn. Pompeium, M. Crassum, C. Cæsarem. Leges agrariæ à Cæsare consule cum magna contentione, invito senatu, & altero consule M. Bibulo, latæ sunt. C. Antonius proconsul in Thracia parum prospere rem gessit. M. Cicero, lege à P. Clodio tribuno plebis latâ, quòd indemnatos cives necavisset, in exsilium missus est. Cæsar, in provinciam Galliam profectus, Helvetios, vagam gentem, domuit: quæ, sedem quærens, per provinciam Cæsaris Narbonem iter facere volebat. Præterea situm Galliarum continet. Pompeius de liberis Mithridatis, Tigrane, & Tigranis filio, triumphavit; Magnusque à tota concione consalutatus est.

LIBRI CIV.

PRima pars libri situm Germaniæ moresque continet. C. Cæsar, quum adversus Germanos, qui

Arioviſto duce in Galliam tranſcenderant, exercitum duceret, rogatus ab Æduis & Sequanis, quorum ager poſſidebatur, trepidationem militum, propter metum novorum hoſtium ortam, allocutione exercitûs inhibuit, & victos prœlio Germanos Galliâ expulit. M. Cicero, Pompeio inter alios orante, & T. Annio Milone tribuno plebis, agente, ingenti gaudio ſenatûs ac totius Italiæ, ab exſilio reductus eſt. Cn. Pompeio per quinquennium annonæ cura mandata eſt. Cæſar Ambianos, Sueſſiones, Veromanduos, Atrebates, *Belgarum* populos, quorum ingens multitudo erat, prœlio victos in deditionem accepit: ac deinde contra Nervios unius civitatis cum magno diſcrimine pugnavit, eamque gentem delevit; quæ bellum geſſit, donec ex ſexaginta millibus armatorum trecenti ſupereſſent: ex ſexcentis ſenatoribus tres tantùm evaderent. Lege latâ de redigenda in provinciæ formam Cypro, & publicanda pecunia regia, M. Catoni adminiſtratio ejus rei mandata eſt. Ptolemæus, Ægypti rex, ob injurias, quas patiebatur à ſuis, regno pulſus, Romam venit. C. Cæſar Venetos, gentem Oceano junctam, navali prœlio vicit. Præterea res à legatis ejus eâdem fortunâ geſtas continet.

LIBRI CV.

Quum C. Catonis tribuni plebis interceſſionibus comitia tollerentur, ſenatus veſtem mutavit. M. Cato in petitione præturæ, prælato Vatinio, repulſam tulit, idem, quum legem impediret, quâ provinciæ conſulibus in quinquennium, Pompeio Hiſpaniæ, Craſſo Syria & Parthicum bellum, Cæſari Gallia & Germania dabantur, à C. Trebonio tribuno plebis, legis auctore, in vincula ductus eſt. A. Gabinius proconſul Ptolemæum reduxit in regnum Ægypti, ejecto Archelao, quem ſibi regem adſciverant. Cæſar, victis Germanis in Gallia cæſiſque, Rhenum tranſcendit, &

proxi-

proximam partem Germaniæ domuit: ac deinde Oceano in Britanniam, primò parum prospere tempestatibus adversis, trajecit; iterum parum feliciùs, magnâque multitudine hostium cæsâ, aliquam partem insulæ in potestatem redegit.

LIBRI CVI.

JUlia, Cæsaris filia, Pompeii uxor, decessit: honosque ei à populo habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. Gallorum aliquot populi, Ambiorige duce Eburonum, defecerunt: à quibus Cotta & Titurius, legati Cæsaris, circumventi insidiis, cum exercitu, cui præerant, cæsi sunt. & quum aliarum quoque legionum castra oppugnata magno labore defensa essent, interque eos, qui in Nerviis præerat, Q. Cicero, ab ipso Cæsare hostes prœlio fusi sunt. M. Crassus, bellum Parthis illaturus, Euphratem fluvium transiit, victusque prœlio, in quo & filius ejus cecidit, quum reliquias exercitûs in collem recepisset, evocatus in colloquium ab hostibus, velut de pace acturis, quorum dux erat Surenas, comprehensus, &, ne quid vivus pateretur, repugnans interfectus est.

LIBRI CVII.

C. Cæsar, Treviris in Gallia victis, iterum in Germaniam transiit: nulloque ibi hoste invento, reversus in Galliam, Eburones & alias civitates, quæ conspiraverant, vicit, & Ambiorigem in fuga persecutus est. P. Clodii, à T. Annio Milone, candidato consulatûs, Appiâ viâ ad Bovillas occisi, corpus plebs in curia cremavit. Quum seditiones inter candidatos consulatûs Hypsæum, Scipionem, & Milonem essent, qui armis ac vi contendebant; ad comprimendas eas Cn. Pompeius legatus à senatu consul tertiùm factus est, absens & solus, quod nulli alii unquam contigit. Quæstione decretâ de morte P. Clodii, Milo judicio

damnatus in exsilium actus est. Lex lata est, ut ratio absentis Cæsaris in petitione consulatûs haberetur, invito & contradicente M. Catone. Præterea res gestas à C. Cæsare adversus Gallos, qui propè universi, Vercingentorige Arverno duce, defecerunt, & laboriosas obsidiones urbium continet: inter quas Avarici Biturigum, & Gergoviæ Arvernorum.

LIBRI CVIII.

C. Cæsar Gallos ad Alesiam vicit, omnesque Galliæ civitates, quæ in armis fuerant, in deditionem accepit. C. Cassius, quæstor M. Crassi, Parthos, qui in Syriam transcenderant, cecidit. In petitione consulatûs M. Cato repulsam tulit, creatis consulibus Ser. Sulpicio, M. Marcello. C. Cæsar Bellovacos cum aliis Gallorum populis domuit. Præterea contentiones inter consules de successore C. Cæsari mittendo, agente in senatu M. Marcello consule, ut Cæsar ad petitionem consulatûs veniret, quum is lege latâ in id tempus consulatûs provincias obtinere deberet, resque à M. Bibulo in Syria gestas continet.

LIBRI CIX.

CAusæ civilium armorum & initia referuntur, contentionesque de successore C. Cæsari mittendo, quum se dimissurum exercitus negaret, nisi à Pompeio dimitterentur. & C. Curionis tribuni plebis primùm adversus Cæsarem, dein pro Cæsare actiones continet. Quum senatusconsultum factum esset, ut successor Cæsari mitteretur, M. Antonio & Q. Cassio tribunis plebis, quoniam intercessionibus id senatusconsultum impediebant, urbe pulsis, mandatum est à senatu consulibus & Cn. Pompeio, ut viderent, ne quid respublica detrimenti caperet. C. Cæsar, bello inimicos persecuturus, cum exercitu in Italiam venit: Corfinium cum L. Domitio & L. Lentulo cepit, eosque dimisit. Cn. Pompeium ceterosque partium ejus Italiâ expulit.

LIBRI

LIBRI CX.

C. Cæsar Massiliam, quæ portas ipsi clauserat, obsedit: &, relictis in obsidione urbis ejus legatis, C. Trebonio & D. Bruto, profectus in Hispaniam, L. Afranium, & M. Petreium, legatos Cn. Pompeii, cum septem legionibus ad Ilerdam in deditionem accepit, omnesque incolumes dimisit, Varrone quoque legato Pompeii cum exercitu in potestatem suam redacto. Gaditanis civitatem dedit. Massilienses, duobus navalibus prœliis victi, post longam obsidionem potestati Cæsaris se permiserunt. C. Antonius, legatus Cæsaris, malè contra Pompeianos in Illyrico rebus gestis, captus est. In quo bello Opitergini Transpadani, Cæsaris auxiliares, rate suà ab hostilibus navibus clausà, potiùs, quàm in potestatem hostium venirent, inter se concurrentes occubuerunt. C. Curio, legatus Cæsaris in Africa, quum prospere adversus Varum, Pompeianarum partium ducem, pugnâsset, à Juba rege Mauritaniæ cum exercitu cæsus est. C. Cæsar in Græciam trajecit.

LIBRI CXI.

M. Cœlius Rufus prætor, quum seditiones in urbe concitaret, novarum tabularum spe plebe sollicitatà, abrogato magistratu pulsus urbe, Miloni exsuli, qui fugitivorum exercitum contraxerat, se conjunxit. uterque, qùum bellum molirentur, interfecti sunt. Cleopatra, Ægypti regina, à Ptolemæo fratre regno pulsa est. Propter Q. Cassii prætoris avaritiam crudelitatemque Cordubenses in Hispania cum duabus Varianis legionibus à partibus Cæsaris desciverunt. Cn. Pompeius, ad Dyrrachium obsessus à Cæsare, &, præsidiis ejus cum magna clade diversæ partis expugnatis, obsidione liberatus, translato in Thessaliam bello, apud Pharsaliam acie victus est. Cicero in ca-

stris remansit, vir nihil minùs quàm ad bella natus; omnibusque adversatum partium, qui se potestati victoris permiserunt, Cæsar ignovit.

LIBRI CXII.

TRepidatio victarum partium in diversas orbis terrarum partes & fuga referuntur. Cn. Pompeius, quum Ægyptum petisset, jussu Ptolemæi regis pupilli, auctore Theodoto præceptore, cujus magna apud regem auctoritas erat, & Pothino, occisus est ab Achilla, cui id facinus erat delegatum, in navicula, antequam in terram exiret. Cornelia uxor & Sex. Pompeius filius Cypron refugerunt. Cæsar, post tertium diem insecutus, quum ei Theodotus caput Pompeii & annulum obtulisset, & infensus est, & illacrimavit. sine periculo Alexandriam tumultuantem intravit. Cæsar, dictator creatus, Cleopatram in regnum Ægypti reduxit, & inferentem bellum iisdem auctoribus Ptolemæum, quibus Pompeium interfecerat, cum magno suo discrimine vicit. Ptolemæus dum fugit, in Nilo navicula subsedit. Præterea laboriosum M. Catonis in Africa per deserta cum legionibus iter, & bellum à Cn. Domitio contra Pharnacem parum prospere gestum continet.

LIBRI CXIII.

COnfirmatis in Africa Pompeianis partibus, imperium earum P. Scipioni delatum est; Catone, cui ex æquo deferebatur imperium, cedente. Et quum de diruenda urbe Utica propter favorem civitatis ejus in Cæsarem deliberaretur, idque ne fieret, M. Cato tenuisset, Juba suadente, ut dirueretur; tutela ejus & custodia mandata est Catoni. Cn. Pompeius Magni filius in Hispania, contractis viribus, quarum ducatum neo Afranius, nec Petreius excipere volebant, bellum adversus Cæsarem renovavit. Pharnaces, Mithrida-

tis filius, rex Ponti, sine ulla belli mora victus est. Quum seditiones Romæ à P. Dolabella tribuno plebis, legem ferente de novis tabulis, excitatæ essent, & ex ea causa plebs tumultuaretur, inductis à M. Antonio magistro equitum in urbem militibus, octingenti è plebe cæsi sunt. Cæsar veteranis cum seditione missionem postulantibus dedit: &, quum in Africam trajecisset, contra copias Jubæ regis cum discrimine magno pugnavit.

LIBRI CXIV.

BEllum in Syria Cæcilius Bassus, eques Romanus Pompeianarum partium, excitavit; relicto à legione Sex. Cæsare, quæ ad Bassum transierat, occisoque eo. Cæsar Scipionem prætorem, Afranium, Jubamque vicit ad Thapsum, castris eorum expugnatis. Cato, auditâ re, quum se percussisset Uticæ, &, interveniente filio, curaretur, inter ipsam curationem rescisso vulnere exspiravit, anno ætatis quadragesimo nono. Petreius Jubam seque interfecit. P. Scipio in nave circumventus honestæ morti vocem quoque adjecit: quærentibus enim imperatorem hostibus dixit, *Imperator bene se habet*. Faustus & Afranius occisi. Catonis filio venia data. Brutus, legatus Cæsaris, in Gallia Bellovacos rebellantes prœlio vicit.

LIBRI CXV.

CÆsar quatuor triumphos duxit; ex Gallia, ex Ægypto, ex Ponto, ex Africa. epulum & omnis generis spectacula dedit. M. Marcello consulari, senatu rogante, reditum concessit. qui Marcellus beneficio ejus frui non potuit, à Cn. Magio Cilone cliente suo Athenis occisus. Recensum egit, quo censa sunt civium capita centum quinquaginta millia. profectusque in Hispaniam adversus Cn. Pompeium, multis utrinque expeditionibus factis, & aliquot urbibus expugna-

pugnatis, summam victoriam cum magno discrimine ad Mundam urbem consecutus est. Pompeius Sextus effugit.

LIBRI CXVI.

C. Cæsar ex Hispania quintum triumphum egit. Et, quum plurimi maximique honores ei à senatu decreti essent, inter quos ut *Pater Patriæ* appellaretur, & sacrosanctus, ac dictator in perpetuum esset, invidiæ causam adversus eum præstitere, quòd senatui deferenti hos honores, quum ante ædem Veneris Genitricis sederet, non assurrexit: & quòd à M. Antonio consule collega suo, inter Lupercos currente, diadema capiti suo impositum in sella reposuit: & quòd Epidio Marullo & Cæsetio Flavo tribunis plebis, invidiam ei tanquam regnum affectanti moventibus, potestas abrogata est. Ex iis causis conspiratione in eum factâ, (cujus capita fuerunt M. Brutus, & C. Cassius, & ex Cæsaris partibus D. Brutus & C. Trebonius) in Pompeii curia occisus est viginti tribus vulneribus, occupatumque ab interfectoribus ejus Capitolium. Oblivione deinde cædis ejus à senatu decretâ, obsidibus Antonii & Lepidi liberis acceptis, conjurati à Capitolio descenderunt. Testamento Cæsaris heres ex parte dimidia institutus C. Octavius sororis nepos, & in nomen adoptatus est. Cæsaris corpus, quum in campum Martium ferretur, à plebe ante rostra crematum est. Dictaturæ honos in perpetuum sublatus est. C. Amatius, humillimæ sortis homo, qui se C. Marii filium ferebat, quum apud credulam plebem seditiones moveret, necatus est.

LIBRI CXVII.

C. Octavius Romam ex Epiro venit, (eò enim illum Cæsar præmiserat, bellum in Macedonia gesturus) ominibusque prosperis exceptus etiam nomen *Cæsaris* sum-

sumpsit. In confusione rerum ac tumultu Lepidus pontificatum maximum intercepit. Sed M. Antonius consul, quum impotenter dominaretur, legemque de permutatione provinciarum per vim tulisset, & Cæsarem quoque, petentem, ut sibi adversus percussores avunculi adesset, magnis injuriis affecisset; Cæsar, & sibi, & reipublicæ vires adversus eum paraturus, deductos in colonias veteranos excitavit. Legiones quoque quarta & Martia signa ab Antonio ad Cæsarem tulerunt. Deinde & complures sævitiâ M. Antonii, passim in castris suis trucidati, quia & suspecti erant, ad Cæsarem desciverunt. D. Brutus, ut petenti Cisalpinam Galliam Antonio obsisteret, Mutinam cum exercitu occupavit. Præterea discursus utriusque partis virorum ad accipiendas provincias, apparatusque belli continet.

LIBRI CXVIII.

M. Brutus in Græcia sub prætextu reipublicæ & suscepti contra M. Antonium belli exercitum, cui Vatinius præerat, cum provincia in potestatem suam redegit. C. Cæsari, qui primus reipublicæ arma sumpserat, proprætoris imperium à senatu datum est cum consularibus ornamentis; adjectumque, ut senator esset. M. Antonius D. Brutum Mutinæ obsedit, missique ad eum à senatu legati de pace parum ad eam componendam valuerunt. Populus Romanus saga sumpsit. M. Brutus in Epiro C. Antonium prætorem cum exercitu potestati suæ subjecit.

LIBRI CXIX.

C. Trebonius in Asia fraude P. Dolabellæ occisus est. Ob id facinus Dolabella hostis à senatu judicatus est. Quum Pansa consul malè adversus Antonium pugnâsset, A. Hirtius consul cum exercitu superveniens, fusis M. Antonii copiis, fortunam utrius-

que partis æquavit. Victus deinde ab Hirtio & Cæsare Antonius in Galliam confugit, & M. Lepidum cum legionibus, quæ sub ipso erant, sibi junxit: hostisque à senatu cum omnibus, qui intra præsidia ejus essent, judicatus est. A. Hirtius, qui post victoriam in ipsis hostium castris ceciderat, & C. Pansa, è vulnere, quod in adverso prœlio exceperat, defunctus, in campo Martio sepulti sunt. Adversus C. Cæsarem, qui solus è tribus ducibus supererat, parum gratus senatus fuit, qui, D. Bruto, obsidione Mutinensi à Cæsare liberato, honore triumphi decreto, Cæsaris militumque ejus mentionem non satis gratam habuit: ob quæ C. Cæsar, reconciliatà per M. Lepidum cum M. Antonio gratià, Romam cum exercitu venit, &, perculsis adventu ejus iis, qui in eum iniqui erant, quum annos novemdecim haberet, consul creatus est.

LIBRI CXX.

Cæsar consul legem tulit de quæstione habenda in eos, quorum operà pater occisus esset: postulatique eà lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, absentes damnati sunt. Quum M. Antonio vires Asinius quoque Pollio & Munatius Plancus, cum exercitibus suis adjuncti, ampliàssent, & D. Brutus, cui senatus, ut persequeretur Antonium, mandaverat, relictus à legionibus suis, profugisset; jussu Antonii, in cujus potestatem venerat, à Capeno Sequano interfectus est. C. Cæsar pacem cum Antonio & Lepido fecit: ita ut tresviri reipublicæ constituendæ per quinquennium essent ipse, & Lepidus, & Antonius; & ut suos quisque inimicos proscriberent. in qua proscriptione plurimi equites Romani, centum triginta senatorum nomina fuerunt, & inter eos L. Paulli fratris M. Lepidi, & L. Cæsaris Antonii avunculi, & M. Ciceronis. hujus, occisi à Popilio legionario milite, quum haberet annos sexaginta tres, caput quoque cum

dextra

dextra manu in rostris positum est. Præterea res à M. Bruto in Græcia gestas continet.

LIBRI CXXI.

C. Cassius, cui mandatum à senatu erat, ut Dolabellam hostem judicatum bello persequeretur, auctoritate reipublicæ adjutus, Syriam cum tribus exercitibus, qui in eadem provincia erant, in potestatem suam redegit. Dolabellam, in urbe Laodicea obsessum, mori coëgit. M. quoque Bruti jussu C. Antonius captus, occisus est.

LIBRI CXXII.

M. Brutus adversus Thracas parum prospere rem gessit; omnibusque transmarinis provinciis exercitibusque in potestatem ejus & C. Cassii redactis, coierunt Smyrnæ uterque ad ordinanda belli futuri consilia. M. Messalæ Publicolam fratrem victum communi consilio condonaverunt.

LIBRI CXXIII.

SEx. Pompeius, Magni filius, lectis ex Epiro proscriptis ac fugitivis, cum exercitu diu, sine ulla loci cujusquam possessione, prædatus in mari, Messanam oppidum in Sicilia primùm, deinde totam provinciam occupavit: occisoque A. Pompeio Bithynico prætore, Q. Salvidienum legatum Cæsaris navali prælio vicit. Cæsar & Antonius cum exercitibus in Græciam trajecerunt, bellum contra Brutum & Cassium gesturi. Q. Cornificius in Africa T. Sextium, Cassianarum partium ducem, prælio vicit.

LIBRI CXXIV.

C. Cæsar & Antonius apud Philippos vario eventu adversus Brutum & Cassium pugnaverunt, ita ut dextra utrinsque cornua vincerent, & castra quoque

utrimque ab iis, qui vicerant, expugnarentur. Sed inæqualem fortunam partium mors Cassii fecit: qui, quum in eo cornu fuisset, quod pulsum erat, totum exercitum fusum ratus, mortem sibi conscivit. Altero deinde prœlio victus M. Brutus & ipse vitam finivit, exorato Stratone fugæ comite, ut sibi gladium adigeret, annorum circiter quadraginta, inter quos Q. Hortensius occisus est.

LIBRI CXXV.

C. Cæsar, relicto Antonio, transmarinæ provinciæ ex parte imperium ei cessit: reversus in Italiam veteranis agros divisit. Seditiones exercitûs sui, quas corrupti à Fulvia, M. Antonii uxore, milites adversus imperatorem suum concitaverant, cum gravi periculo inhibuit. L. Antonius consul, M. Antonii frater, eâdem Fulviâ consiliante, bellum Cæsari intulit; receptis in partes suas populis, quorum agri veteranis assignati erant, & M. Lepido, qui custodiæ urbis cum exercitu præerat, fuso, hostiliter in urbem irrupit.

LIBRI CXXVI.

C. Cæsar, quum esset annorum viginti trium, obsessum in oppido Perusiæ L. Antonium, conatumque aliquoties erumpere, & repulsum, fame coëgit in deditionem venire; ipsique & omnibus militibus ejus ignovit. Perusiam diruit. redactisque in potestatem suam omnibus diversæ partis exercitibus, bellum citra ullum sanguinem confecit.

LIBRI CXXVII.

PArthi, Labieno, qui Pompeianarum partium fuerat, duce, in Syriam irruperunt: victoque Decidio Saxâ, M. Antonii legato, totam eam provinciam occupaverunt. M. Antonius, quum ad bellum contra Cæsarem gerendum incitaretur, uxore Fulviâ dimissâ,

dimissâ, ne concordiæ ducum obstaret, pace factâ cum Cæsare, sororem ejus Octaviam in matrimonium duxit. Q. Salvidienum, consilia nefaria contra Cæsarem molitum, indicio suo protraxit, isque damnatus mortem sibi conscivit. P. Ventidius, Antonii legatus, Parthos, prœlio victos, Syriâ expulit, Labieno eorum duce occiso. Quum vicinus Italiæ hostis Sex. Pompeius Siciliam teneret, & commercium annonæ impediret, cum eo postulatam pacem Cæsar & Antonius fecerunt, ita ut Siciliam provinciam haberet. Præterea motus Africæ & bella ibi gesta continet.

LIBRI CXXVIII.

QUum Sex. Pompeius rursus latrociniis mare infestum redderet, nec pacem, quam acceperat, præstaret, Cæsar, necessario adversus eum bello suscepto, duobus navalibus prœliis dubio eventu pugnavit. P. Ventidius, legatus M. Antonii, Parthos in Syria prœlio vicit, regemque eorum occidit. Judæi quoque à legatis Antonii subacti sunt. Præterea belli Siculi apparatum continet.

LIBRI CXXIX.

ADversus Sex. Pompeium vario eventu navalibus prœliis pugnatum est: ita ut ex duabus Cæsaris classibus altera, cui Agrippa præerat, vinceret; altera, quam Cæsar duxerat, deleta, expositi in terram milites in magno periculo essent. Victus deinde Pompeius in Siciliam profugit. M. Lepidus, qui ex Africa velut ad societatem belli, contra Sex. Pompeium à Cæsare gerendi, trajecerat, quum bellum Cæsari quoque inferret, relictus ab exercitu, abrogato triumviratûs honore, vitam impetravit. M. Agrippa navali coronâ à Cæsare donatus est: qui honos nulli ante eum habitus erat.

LIBRI

LIBRI CXXX.

M. Antonius, dum cum Cleopatra luxuriatur, tardè Mediam ingreſſus, bellum cum legionibus octodecim & ſexdecim millibus equitum Parthis intulit: & quum, duabus legionibus amiſſis, nullâ re proſpere cedente, retro rediret, inſecutis ſubinde Parthis, & ingenti trepidatione, & magno totius exercitûs periculo, in Armeniam reverſus eſt, viginti & uno diebus trecenta millia fugâ emenſus. Circa octo millia hominum tempeſtatibus amiſit; tempeſtates quoque infeſtas, ſuper tam infeliciter ſuſceptum Parthicum bellum culpâ ſuâ paſſus eſt; quia hiemare in Armenia nolebat, dum ad Cleopatram feſtinat.

LIBRI CXXXI.

SEx. Pompeius, quum in fidem M. Antonii veniret, bellum adverſus eum in Aſia moliens, oppreſſus à legatis ejus, occiſus eſt. Cæſar ſeditionem veteranorum, cum magna pernicie motam, inhibuit: Iapydas, & Dalmatas, & Pannonios ſubegit. Antonius Artavaſdem, Armeniæ regem, fide datâ perductum, in vincula conjici juſſit, regnumque Armeniæ filio ſuo, ex Cleopatra nato, dedit; quam uxoris loco, jam pridem captus amore ejus, habere cœperat.

LIBRI CXXXII.

CÆſar in Illyrico Dalmatas domuit. Quum M. Antonius ob amorem Cleopatræ, ex qua duos filios habebat, Philadelphum & Alexandrum, neque in urbem venire vellet, neque, finito triumviratûs tempore, imperium deponere, bellumque moliretur, quod urbi & Italiæ inferret, ingentibus tam navalibus quàm terreſtribus copiis ob hoc contractis, remiſſoque Octaviæ ſorori Cæſaris repudio, Cæſar in Epirum cum

exercitu.

exercitu trajecit. Pugnæ deinde navales & prœlia equestria secundâ Cæsaris referuntur.

LIBRI CXXXIII.

M. Antonius, ad Actium classe victus, Alexandriam profugit; obsessusque à Cæsare, in ultimâ rerum desperatione, præcipuè occisæ Cleopatræ falso rumore impulsus, se ipse interfecit. Cæsar, Alexandriâ in potestatem redactâ, Cleopatrâ, ne in arbitrium victoris veniret, voluntariâ morte defunctâ, in urbem reversus, tres triumphos egit: unum ex Illyrico, alterum ex Actiaca victoria, tertium de Cleopatra, imposito fine civilibus bellis altero & vigesimo anno. M. Lepidus, Lepidi, qui triumvir fuerat, filius, conjuratione contra Cæsarem factâ, bellum moliens, oppressus & occisus est.

LIBRI CXXXIV.

CÆsar, rebus compositis, & omnibus provinciis in certam formam redactis, Augustus quoque cognominatus est: & mensis Sextilis in honorem ejus appellatus est. Quum ille conventum Narbone ageret, census à tribus Galliis, quas Cæsar pater vicerat, actus. Bellum adversus Bastarnas, & Mœsos, & alias gentes, à M. Crasso gestum, refertur.

LIBRI CXXXV.

BEllum à M. Crasso adversus Thracas, & à Cæsare adversus Hispanos gestum refertur; & Salassi, gens Alpina, perdomiti.

LIBRI CXXXVI.

RHætia à Ti. Nerone & Druso, Cæsaris privignis, domita. Agrippa, Cæsaris gener, mortuus; & à Druso census actus est.

LIBRI

LIBRI CXXXVII.

CIvitates Germaniæ, cis Rhenum & trans Rhenum positæ, oppugnantur à Druso; & tumultus, qui ob censum exortus in Gallia erat, compositus; ara Cæsari ad confluentem Araris & Rhodani dedicata, sacerdote creato C. Julio Vercondari Dubio Æduo.

LIBRI CXXXVIII.

THraces domiti à L. Pisone; item Cherusci, Tenēteri, Chatti, aliæque Germanorum trans Rhenum gentes subactæ à Druso referuntur. Octavia, soror Augusti, defuncta, antea amisso filio Marcello: cujus monumenta sunt theatrum & porticus, nomine ejus dedicata.

LIBRI CXXXIX.

BEllum adversus Transrhenanas gentes à Druso gestum refertur: in quo inter primores pugnaverunt Senectius & Anectius tribuni, ex civitate Nerviorum. Dalmatas & Pannonios Nero, frater Drusi, subegit. Pax cum Parthis facta est, signis à rege eorum, quæ sub Crasso, & postea sub Antonio capta erant, redditis.

LIBRI CXL.

BEllum adversus Germanorum trans Rhenum civitates, gestum à Druso, refertur. Ipse ex fractura, equo super crus ejus collapso, tricesimo die, quam id acciderat, mortuus est. corpus à Nerone fratre, qui, nuncio valetudinis evocatus, raptim adcurrerat, Romam pervectum, & in C. Julii tumulo conditum. Laudatus est à Cæsare Augusto vitrico, & supremis ejus plures honores additi.

FRAG-

FRAGMENTA

Deperditorum librorum

T. LIVII,

Ex antiquis Grammaticis aliisque collecta.

EX LIB. XIV.

Privato nos tenuissemus. *Priscian. lib.* XV. *Gramm. pag.* 1009.

EX LIB. XVII.

Pridie nonas. Pridie Idus. *Priscian. lib.* XIV. *Gramm. pag.* 992.

EX LIB. XVIII.

Imberbi vulgariter. *Charis. lib.* 1. *Gramm. pag.* 74.

EX LIB. XCIV.

Livius in libro nonagesimo quarto Inarimem in partibus Mæoniæ esse dicit; ubi per quinquaginta millia terræ igni exustæ sunt. Hoc etiam Homerum significâsse vult. *Servius ad Virg.* IX. *Æneid. vers.* 715.

EX LIB. CIII.

Horrendus magis est, premit qui corpora, carbo.
Urit hic inclusus, vitalia rumpit acerbus:
Hunc veteres quondam variis pepulere medelis,
Tertia namque Titi simul & centesima Livi
Charta docet, ferro talem candente dolorem
Exactum, aut poto raporum semine pulsum:
Infecti dicens vix septem posse diebus
Vitam produci. tanta est violentia morbi.

Q. Seren. Samon. de Medic. cap. XXXIX. *vers.* 725.

EX

EX LIB. CVII.

Qui Pompeium morbum excusâsse ferunt, ne, quum interesset dedicationi, animos Numantinorum irritaret. *Priscian. lib.* XVIII. *Gramm. pag.* 1198.

EX LIB. CXII.

Castra quoque diversis partibus Cassius & Bogud adorti haud multum absfuere, quin opera perrumperent.

Quo tempore firmandi regni Bogudis causâ exercitum in Africam velociter trajicere conatus sit.

Cassius gessisset cum Trebonio bellum, si Bogudem trahere in societatem furoris potuisset.

Priscian. lib. VI. *Gramm. pag.* 686 & 687.

EX LIB. CXIII.

Bogud, Bogudis, nomen barbarum, quod Livius in CXIII. declinavit Bogudis. *Priscian. lib.* V. *Gramm. pag.* 643.

Et ipse circa Pulpud oram tuebatur. *Priscian. lib.* VI. *Gramm. pag.* 687.

EX LIB. CXVIII.

Adversus interfectores C. Cæsaris ultoribus manum comparans concibat. *Priscian. lib.* IX. *Gramm. pag.* 865.

EX LIB. CXXVII.

Quoniam inter Augustum & Antonium reliquiæ adhuc erant dissensionis, Cocceius Nerva, proavus Nervæ, qui postea imperavit Romæ, mandavit Augusto, ut mitteret, qui de summa rerum tractarent. Ergo missus est Mæcenas cum Agrippa, qui utrumque exercitum in una castra coëgerunt, ut ait Livius lib. CXXVII. Intelligendum autem, quod, Fontejo misso ab Antonio, Augustus Mæcenatem & ceteros ad eundem locum emiserit. *Acro ad Horatii lib.* I. *Sat.* V. *vers.* 29.

Porphyrio notat: Dissensione ortâ inter Cæsarem Augustum Antoniumque, Cocceius Nerva, avus ejus, qui postea Romæ imperavit, petiit à Cæsare, ut aliquem, qui de summa rerum tractaret, mitteret Tarracinam.

cinam. Et primùm Mæcenas, mox & Agrippa congressi sunt, hique pepigerunt fidem confirmatissimam, & in una castra conferri signa utriusque exercitûs jusserunt. Hoc & T. Livius lib. CXXVII. refert, exceptâ Capitonis mentione.

Commentator verò Cruquii: Ab Antonio missus fuerat Fonteius Capito legatus, ab Augusto Mæcenas, intercedente Cocceio Nervâ, proavo Nervæ imperatoris, (qui & Augusto & Antonio gratus erat) cum Agrippâ. Eâ autem conditione convenerant legati, ut de summa rerum tractarent, exortamque dissensionem inter duos hos imperatores componerent; quod & fecerunt, & utrumque exercitum juxta Brundisium in una castra cum magna lætitia coëgerunt, ut infert Livius lib. CXXVII.

EX LIB. CXXXVI.

Eodem anno ludos seculares Cæsar ingenti apparatu fecit; quos centesimo quoque anno (is enim terminus seculi) fieri mos. *Censor. de die natali, cap.* XVII.

LIBRORUM INCERTORUM.

Curribus falcatis usos esse majores, & Livius & Sallustius docent. *Servius ad Virg. lib.* 1. *Æn. vers.* 476.

Ni Pyrrhus unicus pugnandi artifex, magisque in prœlio, quàm bello, bonus. *Servius ad Virg. lib.* 1. *Æn.* 456.

Sichæus, Sicharbas dictus est; Belus Didonis pater, Methres; Carthago à Carthada, ut lectum est: quod invenitur in historia Pœnorum, & in Livio. *Servius ad Virg.* 1. *Æn.* 343.

Carthago est lingua Pœnorum nova civitas, ut docet Livius. *Servius ad Virg.* 1. *Æn.* 366.

Bitias classis Punicæ fuit præfectus, ut docet Livius. *Servius ad Virg.* 1. *Æn.* 738.

Serpentis quoque à T. Livio curiosè pariter ac facundè relatæ fiat mentio. Is enim ait, in Africa apud

Bagra-

Bagradam flumen tantæ magnitudinis anguem fuisse, ut Atilii Reguli exercitum usu amnis prohiberet: multisque militibus ingenti ore correptis, compluribus caudæ voluminibus elisis, quum telorum jactu perforari nequiret, ad ultimum balistarum tormentis undique petitam, silicum crebris & ponderosis verberibus procubuisse, omnibusque & cohortibus & legionibus ipsâ Karthagine visam terribiliorem. Atque etiam cruore suo gurgitibus imbutis, corporisque jacentis pestifero afflatu vicinâ regione pollutâ, Romana inde submovisse castra. Dicit belluæ etiam corium centum viginti pedes longum in urbem missum. *Valer. Max. lib.* I. *cap.* VIII. *ex. ext.* XIX.

Tertii ludi (*seculares*) fuerunt, Antiate Livioque auctoribus, P. Claudio Pulchro, C. Junio Pullo consulibus. *Censorin. de die natal. cap.* XVII.

De quartorum ludorum (*secularium*) anno triplex opinio est. Antias enim, & Varro, & Livius relatos esse prodiderunt L. Marcio Censorino, M. Manilio consulibus, post Romam conditam anno sexcentesimo quinto. *Censorin. de die natal. cap.* XVII.

Sulla nobilissimum conjugium contrahit, Cæciliâ ductâ Metelli pontificis maximi filiâ. Ob quod cecinit multa in eum probrosè vulgus, multique ex primoribus inviderunt ei, indignum illâ feminâ existimantes, ut Titus ait, quem consulatu judicaverant dignum. *Plutarch. in Vita Sullæ, pag.* 455.

Sulla quum primùm ad urbem contra Marium castra movisset, adeo læta exta immolanti fuisse scribit Livius, ut custodiri se Postumius aruspex voluerit, capitis supplicium subiturus, nisi ea, quæ in animo Sulla haberet, Diis juvantibus implevisset. *Augustin. de civit. Dei, lib.* II. *cap.* XXIV.

Eversis quippe & incensis omnibus cum oppido simulacris, solum Minervæ simulacrum sub tanta ruina

tempi

templi illius, ut scribit Livius, integrum stetisse perhibetur. *Augustin. de civit. Dei, lib.* III. *cap.* VII.

Hoc primum prœlium inter Sertorium & Pompeium fuit: decem millia hominum de Pompeii exercitu amissa, & omnia impedimenta, Livius auctor est. *Frontin. lib.* II. *Strateg. cap.* V. *ex.* 31.

Triginta quinque millia armatorum eo prœlio interfecta cum ipsis ducibus Livius tradit, receptas quinque Romanorum aquilas, signa sex & viginti, multa spolia, inter quæ quinque fasces cum securibus. *Frontin. lib.* II. *Strateg. cap.* V. *ex.* 34.

Livius ait, nunquam Romanos signa cum hostibus contulisse tanto numero inferiores. Neque enim vigesimam propemodum partem, immo nec minorem, æquarunt victores victorum. *Plutarch. in Lucull. pag.* 511.

Livius auctor est, priore prœlio plures fuisse, in hoc nobiliores hostium cæsos & captos. *Plutarch. in Lucull. pag.* 513.

Creta primò quidem centum habuit civitates: unde Hecatompolis dicta est: post viginti quatuor: inde, ut dicitur, duas, Gnoson & Hierapidnam. Quamvis Livius plures à Metello expugnatas dicat. *Servius ad Virg.* III. *Æneid. vers.* 106.

Quod quum diluisset. *Agrœtius de orthogr. in Putschii corpore grammat. pag.* 2267. *&* *Gothofr. auctor. ling. Lat. pag.* 1352.

Etenim captâ urbe, tertio demum mense, die jejunii, Olympiade centesimâ septuagesimâ nonâ, C. Antonio & M. Tullio Cicerone consulibus, quum vi ingressi hostes eos, qui erant in fano, jugularent, nihilo secius rem divinam facere perseverabant, neque metu vitæ amittendæ, neque jam cæsorum multitudine in fugam compulsi, quicquid pati necesse erat, illud ad aras ipsas laturos esse melius putantes, quàm ut aliquid legibus patriis præscriptum omitterent. Quòd autem ista

ista non sint fabula, unicè ad falsæ pietatis laudem ostendendam adhibita, sed ipsamet veritas, testimonio sunt, qui res à Pompeio gestas memoriæ prodiderunt; & in his Strabo, & Nicolaus, ac præterea T. Livius, historiæ Romanæ scriptor. *Joseph. lib.* xiv. *antiq. Jud. cap.* iv. *sect.* iii. *pag.* 689.

Britanniæ licet magnitudinem olim nemo (ut refert Livius) circumvectus est, multis tamen data est varia opinio de ea loquendi. *Jornandes de rebus Getic. cap.* ii.

Septingentesimo conditionis suæ anno, quatuordecim vicos ejus [*Romæ*] incertum unde consurgens flamma consumpsit: nec unquam, ut ait Livius, majore incendio vastata est; adeo ut post aliquot annos Cæsar Augustus ad reparationem eorum, quæ tunc exusta erant, magnam vim pecuniæ ex ærario publico largitus sit. *Orosius lib.* vii. *cap.* ii.

Cæsar, Rubicone flumine transmeato, mox ut Ariminum venit, quinque cohortes, quas tunc solas habebat, cum quibus (ut ait Livius) orbem terrarum adortus est, quid facto opus esset, edocuit. *Orosius lib.* vi. *cap.* xv.

Primus hostem percussit nuper pilo sumpto primo C. Crastinus. *Scholiastes vetus Lucani ad lib.* vii. *vers.* 471.

Patavii C. Cornelius, auguralis scientiæ peritus, Livii historici civis & familiaris, sub idem fortè tempus operam dabat auspicio. Hic primùm (ut Livius auctor est) tempus prælii cognovit, præsentibusque geri ait nunc rem, & prœlium duces committere. Ut iterum aves inspexit, advertitque signa, fanaticus exiliit, clamans, Vincis Cæsar. Obstupescentibus illis, qui aderant, detractâ capiti coronâ juravit, non priùs se repositurum eam, quàm arti res esset adstipulata. Hoc Livius verum esse affirmat. *Plut. in vita Cæsar. pag.* 730.

Quadringenta millia librorum Alexandriæ arserunt, pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum. Alius laudaverit, sicut Livius; qui elegantiæ regum curæque

que egregium id opus ait fuisse. *Senecą de tranquill. animi. cap.* IX.

Hæc de Basso quidam produnt: Livius verò, militâsse illum Pompeii auspiciis: quo victo privatim egisse Tyri; corruptisque quibusdam legionibus effecisse, ut, interfecto Sexto, ipsum sibi ducem adsumerent. *Appian. Alex. lib.* III. *bell. civil. pag.* 576.

Optarem mihi contingere, quod T. Livius scribit de Catone: cujus gloriæ neque profuit quisquam laudando, nec vituperando quisquam nocuit, quum utrumque summis præditi fecerint ingeniis. Significat autem M. Ciceronem & C. Cæsarem, quorum alter laudes, alter vituperationes suprà dicti scripsit viri. *Hieronymus prol. lib.* II. *in Oseam.*

Quum Cæsaris ædibus esset ex senatusconsulto adjunctum, (ut auctor est Livius) velut ad ornamentum & amplitudinem, pinnaculum, id per quietem imaginata collabi Calpurnia videbatur sibi ideo lamentari & lacrimari: ac, quum lux appetisset, rogavit Cæsarem, si quâ fieri posset, ne prodiret, sed in aliud tempus rejiceret senatum. *Plutarch in vit. Cæsar. pag.* 738.

Malum omen est, quoties Ætna, mons Siciliæ, non fumum, sed flammarum egerit globos: &, ut dicit Livius, tanta flamma ante mortem Cæsaris ex Ætna monte defluxit, ut non tantùm vicinæ urbes, sed etiam Rhegina civitas, quæ multo spatio ab ea distat, afflaretur. *Serv. ad Virg. lib.* I. *Georg. vers.* 471.

Quod de Cæsare olim majore vulgò dictitatum est, & à T. Livio positum, in incerto esse, utrùm illum magis nasci reipublicæ profuerit, an non nasci, dici, etiam de ventis potest. *Seneca lib.* V. *natur. quæst.* XVIII.

M. Cicero sub adventum triumvirorum cesserat urbe, pro certo habens, id quod erat, non magis Antonio eripi se, quàm Cæsari Cassium & Brutum, posse. Primò in Tusculanum fugit, inde transversis itineribus in Formianum, ut ab Cajeta navim conscensurus, profi-

proficifcitur. Unde aliquoties in altum provectum quum modò venti adverfi retuliffent, modò ipfe jactationem navis, cæco volvente fluctu, pati non poffet, tædium tandem eum & fugæ & vitæ cepit: regreffufque ad fuperiorem villam, quæ paulo plus mille paffibus à mari abeft, *Moriar*, inquit, *in patria fæpe fervata*. Satis conftat, fervos fortiter fideliterque paratos fuiffe ad dimicandum; ipfum deponi lecticam, & quietos pati, quod fors iniqua cogeret, juffiffe. Prominenti ex lectica, præbentique immotam cervicem caput præcifum eft. Nec fatis ftolidæ crudelitati militum fuit. Manus quoque, fcripfiffe in Antonium aliquid exprobrantes, præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium, juffuque ejus inter duas manus in roftris pofitum; ubi ille conful, ubi fæpe confularis, ubi eo ipfo anno adverfus Antonium, quantà nulla unquam humana vox, cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat. Vix attollentes lacrimis oculos homines intueri trucidata membra ejus poterant. . . . .

Vixit tres & fexaginta annos, ut, fi vis abfuiffet, ne immatura quidem mors videri poffit: ingenium & operibus & præmiis operum felix: ipfæ fortunæ diu profperæ, & in longo tenore felicitatis magnis interim ictus vulneribus, exfilio, ruinà partium, pro quibus fteterat, filiæ morte, exitu tam trifti atque acerbo, omnium adverforum nihil, ut viro dignum erat, tulit præter mortem: quæ verè æftimanti minùs indigna videri potuit, quod à victore inimico nil crudelius paffus erat, quàm quod ejufdem fortunæ compos ipfe feciffet. Si quis tamen virtutibus vitia pensàrit, vir magnus, acer, memorabilis fuit, & in cujus laudes perfequendas Cicerone laudatore opus fuerit. *M. Seneca fuafor.* VII.

Livius refert, Cleopatram, quum ab Augufto capta indulgentiùs de induftria tractaretur, dicere folitam,

Non

Non triumphabor. Commentator vetus Cruquii ad Horat. I. *od.* XXXVII. 30.

Vir ingenii magni magis, quàm boni. *Seneca lib.* I. *de ira, cap.* XVI.

Profiteor, mirari me T. Livium, auctorem celeberrimum, in Historiarum suarum, quas repetit ab origine urbis, quodam volumine sic exorsum: satis jam sibi gloriæ quæsitum, & potuisse se desinere, ni animus inquies pasceretur opere. *Plinius in præfat. lib.* I. *hist. natur.*

T. Livius ac Nepos Cornelius latitudinis [*freti Gaditani*] tradiderunt, ubi minimum, septem millia passuum; ubi verò plurimum, decem millia. *Plinius præfat. lib.* III. *hist. natur.*

Completis consulibus. *Serv. ad Virg.* III. *Georg.* I.

Verba sunt, ut habemus in Livio, imperatoris transfugam recipientis in fidem: Quisquis es, noster eris. *Servius ad Virg.* II. *Æneid.* 148.

Impubes libripens esse non potest, neque antestari. *Priscian. lib.* VIII. *Gramm. pag.* 792.

Apud Nympham Atlantis filiam Calypsonem. *Priscian. lib.* VI. *Gramm. pag.* 685.

Est in Livio, quòd quum quidam cupidus belli gerendi à tribuno plebis arceretur, ne iret, pullos jussit adferri: qui quum missas non ederent fruges, irridens consul augurium ait, Vel bibant; & eos in Tiberim præcipitavit. Inde navibus victor revertens ad Africam in mari cum omnibus, quos ducebat, exstinctus est. *Servius ad Virg.* VI. *Æneid.* 198.

INDEX.

Numerus primus, librum; sequentes capita indicant.

ABBA, *Africæ urbs*, 30, 7.
Abassus, Phrygiæ majoris urbs, ad Tolistobiorum fines, 38, 15.
Abdera, Macedoniæ oppidum, 45, 29.
Abderitarum ager, 38, 41.
Abderitæ apud senatum queruntur de præfectis suis, 43, 4. *Abderitis libertas redditur*, ibid.
Abelox, 22, 24.
Aborigines, 2, 1, 2.
Abrupolis, populi Rom. socius, regno expulsus à Perseo, 42, 13, 41.
C. *Aburius, legatus ad Masinissam*, 42, 35.
M. *Aburius prætor*, 41, 14.
M. *Aburius tribunus plebis*, 39, 4.
Abydeni, à Philippo obsessi, ad exemplum Saguntinorum se suosque occidunt, 31, 16, 17, 18, 31. 32, 21.
Abydus, urbs Mysiæ, 21, 18. 31, 14. 32, 33. 33, 30. 37, 9, 12, 14. *oppugnatur à Philippo*, 31, 14.
Acanthus opp. 31, 45.
Acarnanes, 26, 28. *ab Ætolis dirempti*, 26, 24.
Acarnania, 26, 24.
Acarnanica conjuratio, 26, 25.
Accius Navius, vide *Navius*.
Acerræ, 27, 3. *direptæ & incensæ*, 23, 17.
Acerrani, 23, 17, 19. 27, 3. *Romani facti lege Papiriâ*, 8, 17. *obsidentur ab Hannibale*, 23, 17.
Achæi, 27, 30. *cum Ætolis Eleisque pugnant*, 27, 34. *sollicitantur ut à Philippo ad Rom. deficiant*, 32, 19. *à Philippo deficiunt*, 23. *liberi pronunciantur*, 33, 20. *auxilia, quò censuit Quinctius, mittunt*, 35, 50. *Lacedæmoniis bellum indicunt*, 38, 32. *legatos Persei non admittunt*, 41, 25.
Achæorum portus, 37, 9.
Achaicum bellum, 27, 32. 35, 35. Epitom. 51. *Achaicum concilium*, 39, 48, 50. 42, 37. 43, 17.

Ache-

Achelous amnis, 43, 21, 22.
Acheron amnis ex Molosside fluens, 8, 24.
Acherusia aqua, 8, 24.
Achilla, Epitom. 112.
Achivi Trojam capiunt, 1, 1.
Acholla, 33, 48.
Achradina, 24, 22, 23, 25, 32, 33, 34. 25, 24, 25, 27, 29, 30. *à Marcello obsidetur*, 25, 26. *capitur*, 25, 31.
Acilius, 39, 23, 25, 26. *C. Acilius trib. pleb.* 32, 29. *L. Acilius*, 40, 31, 32. *M'. Acilius Glabrio*, 27, 4, 25. *trib. pleb.* 30, 40. *decemvir sacrorum*, 32. 50. *prætor*, 33, 25. *ludos plebeios facit*, 33, 29. *consulatum ambit*, 35, 10. *impetrat*, 36, 1. *vovet ludos magnos*, 2. *paludatus urbe egreditur*, 3. *adversus Antiochum castra ponit*, 16. *de Antiocho & Ætolis triumphat*, 26. *Pietatis ædem dedicat*, 40, 34. *Q. Acilius triumvir*, 21. 25.
Acra opp. 24, 36. 35, 27.
Acræphia opp. 33, 29.
Acrilla urbs, 24, 35.
Acrocorinthus arx, 33, 31, 34. 49, 50.
Actium prom. 44, 1. Epit. 133.
M. Acutius trib. pleb. 5, 10.
Adherbal, Epitom. 62, 64. *cum Lælio pugnat*, 28, 30. *fugatur*, ibid. *à Jugurtha occiditur*, Epit. 63.
Adoreus mons, 38, 18.
Adramyttium urbs, 37, 10, 19, 21. Epit. 49.
Adria, 5, 33. *Adriani*, 27, 10. 34, 45. *Adrianus ager*, 22, 9. *Adriaticum mare*, 1, 1. 5, 33. 40, 21, 57.
Adrumetum urbs, 30, 29, 35.
Æburæ urbs, 40, 30, 32, 33.
Æbutia femina, 39, 11, 12. *L. Æbutius*, 3, 6. *M. Æbutius* 41, 1. *M. Æbutius Elva*, 4, 11. 44, 17. *P. Æbutius*, 39, 9, 12, 13, 14, 19. *Post. Æbutius Cornicen*, 4, 11. *Post. Æbutius Elva*, 4, 21. *T. Æbutius*, 2, 19. 41, 6, 15. *T. Æbutius Carus*, 39, 55. 42, 4.
Æca, 24, 20.
Ædui, 5, 34. Epit. 61, 104.
Ægates insulæ, 21, 10, 41, 49. 22, 54, 56. 23, 13. 30, 32. Epit. 19.
Ægeleon urbs, 31, 46.
Ægestæus campus, 27, 33.
Ægeum mare, 36. 43.

Ægienses funditores, 38, 28. 39, 30.
Ægimurus insula, 29, 27. 30, 24.
Ægina insf. 27, 30, 33. 28, 5. 31, 14, 15, 25, 28, 33. 32, 39. 33, 17, 30. 36, 42. 42, 14, 18.
Æginium opp. 32, 15. 36, 13. 44, 46. 45, 27.
Ægium, 28, 7, 8. 35, 26, 47, 48. 36, 35. 38, 29, 30.
C. Ælius prætor, 32, 26. *C. Ælius trib. mil.* 41, 1, 4. *L. Ælius Pætus*, 10, 23. *P. Ælius*, 30, 17, 21. 34, 59. 43, 14. *quæstor*, 4. 54. *ædilis*, 29, 38. *prætor*, 30, 1. *magister eq.* 30, 39. *COS.* 40. 42, 10. *triumvir*, 34, 52. 41, 13. *P. Ælius Ligus legatus*, 42, 9, 10. 45, 17. *P. Ælius Pætus*, 9, 7, 27, 36. 29, 38. 31, 2, 3, 8. *COS.* 8, 15. *magister eq.* 9, 7. *augur*, 10, 9. *decemvir*, 31, 4. *triumvir*, 32, 2. *censor*, 7. *augur moritur*, 41, 21. *P. Ælius Tubero*, 30, 40, 41. 41, 8. *ædil. pl. vitio creatus, magistratu se abdicat*, 30, 39. *triumvir*, 35, 9. *legatus*, 37, 55. *iterum prætor*, 41, 8. *Qu. Ælius*, 41, 6. *Q. Ælius Pætus*, 22, 35. 23, 21. *augur*, 41, 21. *Q. Ælius Tubero trib. pleb.* 34, 52. 35, 9. 45, 8, 16. *Sex. Ælius Pætus*, 32, 9, 27. 34, 44, 53. 35, 8. *æd. cur.* 31, 50. *triumvir*, 32, 2. *consul*, 7. *censor*, 34, 43. *T. Ælius trib. militum*, 41, 1, 4.
Æmilia, 38, 57. *Æmilia P. Scipionis Africani uxor*, 38, 57. *Æmilia virgo vestalis*, Epit. 63. *Æmilia lex*, 9, 33, 34. *Æmilia porticus*, 41, 27. *Æmilia tribus*, 38, 36.
Æmilius, 10, 2. 37, 18, 19, 22, 29, 32. *Æmilius Mamercus*, 9, 34. Epit. 76. *Æmilius Paullus*, Epit. 22. *Æmilius Regillus*, 37, 31. *C. Æmilius trib. mil. conf. pot.* 5, 26. *iterum*, 32. *L. Æmilius*, 2, 49. *COS.* 2, 42, 54. *Volscos vincit*, 2, 42. *tribunus mil. conf. pot. iterum*, 6, 5. *tertio*, 21. *quarto*, 22. *interrex*, 7, 17. *mag. eq.* 21. *legatus*, 21, 18. *triumvir mensarius*, 23, 21. *censor*, 23. *prætor*, 36, 45. *L. Æmilius Lepidus*, 33, 30. 35, 24. 36, 2. *L. Æmilius Mamercus*, 7, 1, 39. *COS. II.* 7, 3. *magist. eq.* 39, 8, 1. *dictator*, 16. *L. Æmilius Pætus ædil. pl.* 10, 23. *L. Æmilius Papus*, 23, 21. *prætor*, 28, 38. *L. Æmilius Papus decemvir sacrorum moritur*, 42, 28. *L. Æmilius Paullus*, 47, 48. *triumvir*, 34, 44. *ædilis*, 35, 10. *prætor*, 14. *legatus*, 37, 5. *Lusitanos fundit fugatque*, 57. *conf.* 39, 56. *in Ligures Ingaunos exercitum ducit*, 40, 25. *de Liguribus Ingaunis triumphat*, 34. *COS. iterum*, 44, 17. *Perseus ut ab eo recipitur*, 45, 7.

cum

cum XV. legatis res Macedonicas componit, 29. *ludicrum Amphipoli facit*, 32. *Macedonum arma succendit*, 33. *cum exercitu in Italiam trajicit*, 34. *post magnam disceptationem* (36) *triumphat de Perseo*, 40. *duorum liberorum ejus mors*, 40. *ejus abstinentia*, Epit. 46. *apophthegma*, 45, 32. *mors*, Epit. 46: *L. Æmilius L. F. Paullus*, 43, 2. *L. Æmilius Regillus*, 37, 2, 4, 14, 17, 58. 40, 52. 45, 22. *triumphat*, 37, 58. *L. Æmilius Scaurus*, 37, 31. *Mamercus Æmilius*, 4, 16, 30, 53. 5, 12. *dictator*, 4, 17. *triumphat*, 19. *coronam auream Jovi consecrat*, 20. *iterum dictator*, 23. *censuram minuit*, 24. *à censorib. tribu movetur*, ibid. *dictator creatur, paulo ante tribu motus*, 31. *triumphat*, 34. *M'. Æmilius Mamercus trib. militum consf. pot.* 4, 60. *iterum*, 6, 1. *tertium*, 10. *M. Æmilius*, 22, 9, 33. *COS.* 4, 53. 5, 32. *prætor*, 21, 51. 22, 9. *peregrinus*, 24, 44. *prætor urbis*, 25, 12. *ludos magnos facit*, 27, 3. *legatus ad Philippum*, 31, 18. 37, 22. *ædem Junoni vovet & Dianæ*, 39, 2. *urbes Karthagini subjectas expugnat*, Epit. 50. *M. Æmilius Lepidus*, Epit. 47. 48. 90. *prætor*, 24, 43. *decemvir*, 26, 23. 42, 4. *legatus ad Ptolemæum*, 31, 2. *pontifex*, 32, 7. *ædilis*, 35, 10. *prætor*, 14. *consul*, 38, 42. *triumvir*, 39, 55. *pont. max.* 40, 42. *censor*, 45. *Junonis ædem & Dianæ in circo Flam. dedicat*. 52. *princeps senatus III. lectus*, 43, 15. *VI.* Epit. 48. *ante mortem quæ filiis præceperit*, ibid. *M. Æmilius Papus dictat*. 9, 7. *maximus curio*, 27, 6. *Æmilius Paullus mag. eq.* 10, 3. *M. Æmilius Regillus*, 24, 8. *COS.* 24, 7. *moritur*, 29, 11, 38. *Q. Æmilius Barbula*, 9, 31, 32. *COS.* 9, 20, 21. *COS. iterum*, 30. *Q. Æmilius Cerretanus COS.* 8, 37. *magist. eq.* 9, 22. *obit*, ibid. *Q. Æmilius Lepidus*, 23, 30. *T. Æmilius*, 3, 1. 7, 21. 8, 2. 13, 20. *COS.* 2. *quæ gessit in Sabinis*, 61 & 62. *COS. iterum*, 3, 1. *decemvir mensarius*, 7, 25. *prætor*, 8, 2. *T. Æmilius Mamercus COS.* 8, 12. Vide *L. Æmilius Paullus.*

Æmus mons, 40, 21, 22.

Ænaria insula, 8, 22.

Æneæ mons, vide *Atho.*

Æneas, 1, 1, 2, 3. *Æneas Silvius rex III. Albæ*, 1, 3. vide *Silvius.*

Æneates, 40, 4.

Ænei pop. 31, 31.

Æneſidemus Dymæus, Achæorum præfectus, fortiter occumbit, 32, 25.
Ænia, oppidum Macedoniæ, à Theſſalonica 15 *mill. paſſ. in auſtrum*, 40, 4. 44, 10. 10, 32.
Ænianes, populi, 33, 3.
Ænii pop. 37, 33. 38, 41. 45, 27.
Ænus opp. 37, 60. 39, 33. 40, 21, 22. 45, 30, 29.
Æolis regio, 33, 11, 38. 34, 58. 35, 16. 37, 8, 9, 12, 18, 25, 35.
Æpulo, Hiſtrorum regulus, 41, 11.
Æqui, 9, 19, 45. *pacem à Q. Fabio petunt, eamque mox irritam faciunt*, 3, 2. *ab Ecetranis Volſcis præſidium petunt*, 4. *vincuntur*, 5. *cum Volſcis agrum Hernicum populantur*, 6. *& fines Rom.* 8. *à Tuſculanis ſubjugantur*, 23. *Lanuvinum agrum & Tuſculanum depopulantur*, 25 & 38. *ſub jugum mittuntur*, 28. *cum Volſcis contra Rom. arma capiunt*, 66. *bellum parant*, 4, 28. *funduntur*, ibid. *inducias ann. VIII. impetrant*, 30. *bellum redintegrant*, 53. *à Camillo vincuntur, eorumque urbs capitur*, 6, 2. *Æquis bellum indicitur*, 9, 45. *Æquorum oppida xli. intra lx. dies capta*, ibid. *bellum rurſum movent*, 10, 1. *debellantur* 9.
Æquicolæ, 1, 32.
Æquicum bellum, 2, 58. 3, 4. 10, 1.
Æquimælium Romæ, locus, à Sp. Mælio ſic vocatus, 4, 16. 24, 47. 38. 28.
Æropus mons, 32, 5.
Æſculapius ab Epidauro Romam arceſſitur, 10, 47. *ex Græcia*, 29, 11. *ei ſupplicatio habita*, 10, 47. *dona vota*, 40, 37. *ejus templum*, 38, 5. 40, 37. 41, 22. 45, 28. *tabulis pictis ornatur*, 43, 4.
Æſernia, colonia & urbs Italiæ, Epit. 16, 27.
Æſernini, 72, 10.
Æſerninus ager, 10, 31.
Æſis fluv. Ital. 5, 35.
Æſquiliæ, 26, 10.
Æſquilina porta, 26, 10. 33, 26. 41, 9. 45, 15. vide *Eſquilina*.
Æſulana arx, 26, 9.
Æthalia inſula, 37, 13.
Ætna, 26, 29.
Ætoli, 25, 23. *umbilicum Græciæ incolunt*, 35, 18. *eorum cum pop. Rom. ſocietatis conditiones*, 26, 24. *fœdera in Capitolio*

Capitolio posita, ibid. *adversus Philippum bellum movent*, ibid. *ad eum legationes mittunt*, 27, 32. *Thessaliæ fines populantur*, 32, 13. *cum Cn. Cornelio colloquuntur*, 33, 37. *Antiochum, & Philippum, & Nabin adversus Romanos concitant*, 35, 2. *palàm à Rom. deficiunt*, 32. *Demetriadem occupant*, 34. *Lacedæmonem diripientes, cæduntur*, 36. *nequicquam oppugnare Chalcidem tentant*, 37. *in tuenda Heraclea constantes*, 36, 23. *sese consuli dedunt*, 25. *legatos ad Antiochum mittunt*, 26. *pacem à COS. M. Acilio petunt*, 27. *Naupactum muniunt adversus Romanos*, 30. *Quinctium orant, ut sibi opem ferat*, 34. *eorum legati Italiâ excedere jubentur*, 37, 1. *principes in latomias conjiciuntur*, 3. *Ætoli intra XV. diem Italiâ excedere jubentur*, 49. *conjungunt se Athamanibus*, 38, 2. *legatos ad COS. de pace mittunt*, 8. *iis quibus conditionibus pax data*, 11. *L. Æmilio Paullo occurrunt sordidati*, 45, 28. *eorum mutuæ cædes*, 41, 25. *reconciliantur*, 42, 5.

Ætolia, 26, 24. 27, 33. 29, 12, *&c.*

Ætolicum bellum, 27, 30, 32. 28, 5, 7. 37, 6, 45, 53, 58. 38, 42. 39, 22, 28. 40, 44.

Afranius, Epit. 113, 114. *C. Afranius Stellio*, 39, 35. *prætor*, 23. *triumvir*, 40, 55. *ad Persea mittitur*, 43, 18. *L. Afranius*, Epit. 110.

Afri, 21, 21, 22, 56. 22, 2, 4, 47. 23, 29. 24, 24, 27, 20, 51. 28, 14, 20, 30, 44. 29, 3, 4, 17, 29, 34. 30, 7, 10, 33, 34, 35. *venduntur*, 27, 21. *gens ad omnem auram spei mobilis & infida*, 29, 3. *levium corporum homines*, 35, 11.

Africa, 21, 1, 6, 17, *&c.*

Africum bellum, 21, 1, 2, 21, 41.

Agamemnonia classis, 45, 27.

Agassa urbs, 44, 7.

Agassæ inf. 45, 27.

Agathocles, rex Syracusanus, in Africam transgressus, 28, 43.

Agathyrna opp. 26, 40. 27, 12.

Agesimbrotus, præfectus Andriorum, 31, 46, 47. 32, 6.

Agesipolis, exsulum princeps, 34, 26. 45, 3.

Aglaspides, nomen legionis, 44, 41.

Agræi pop. 32, 34.

Agrauonitæ, pop. Illyrici, 45, 26.

Agrianes pop. 28, 5. 33, 18. 42, 51. 44, 11, 12.

Agriani gens bellicosa, 33, 2.

Agrigentum, 24, 34, 35: 25, 23, 27, 40, 41. 36, 2. *à Levino oppugnatur*, 26, 40. *proditur*, ibid.
Agrippa Cæsaris gener moritur, Epit. 136. *Agrippa Sil.* 1, 3. *M. Agrippa*, Epit. 129.
Aharna opp. 10, 25.
Ajus Locutius, 5, 50.
Alabanda opp. 33, 2, 14, 15. 38, 13.
Alabandenses, 38, 13. 43, 6. *qui & Alabandeni*, 45, 25. *coronam auream in Capitolio L. pondo Jovi Opt. Max. ponunt*, 43, 6.
Alander fl. 38, 15, 18.
Alatrinates pop. 9, 42, 43.
Alba urbs, 1, 6, 26, *&c.* Epit. 1. 10. 61. 72. *Alba ædes*, 32, 9. 40, 45. *Alba colonia*, 27, 11. 29, 15. *Alba Longa*, 7, 30. *ab Ascanio Æneæ F. conditur*, 1, 3. *à Romanis diruitur*, 29.
Albana aqua, 27, 11. *Albana arx*, 7, 24. *Albana vallis*, 3, 7. *Albani montes*, 7, 25. *Albani pop.* 1, 6. Epit. 101. *in agrum Romanum excurrunt*, 1, 23. *inter eos & Romanos fœdus ictum*, 24. *de bello redintegrando cogitant*, 27. *Albani exercitus proditio*, ibid. *cives Albani Romam traducuntur*, 29. *Cœlium montem inhabitant*, 33. *eorum principes in Patres leguntur*, 30. *patrio ritu sacra facere jubentur*, 31. *Albanum nemus*, 5, 15. *Albanum prodigium*, 5, 16. *Albanus ager*, 6, 41. *Albanus lacus*, 5, 15, 19, 51, 52. *Albanus mons*, 1, 3, 31, *&c.* *in eo ædes dedicatur*, 45, 15. *in eo triumphatur*, 23, 8. 41, 21.
Albensis ager, 26, 11.
Albingauni pop. 29, 5.
L. Albinius virgines Vestales sacraque in plaustrum imposita, Cæreque sacerdotes devehit, 5, 40. *M. Albinius*, 6. 30.
Albinus, 40, 37, 47. *L. Albinus*, 44, 41. *trib. pleb.* 2, 33. *trib. mil. ex plebe*, 6, 30.
C. Albius Calenus, 28, 24, 27, 28, 29.
Albula fl. 1, 3.
Alce urbs, 40, 48, 49.
Alcibiades exul, 29, 35. 39, 35, 36, 37.
Alcon Saguntinus, 21, 12, 13.
Alesia urbs, Epit. 108.
Alexamenus, Ætolorum princeps, 35, 34, 35.
Alexander, 32, 34: 36, 11. 42, 52. 45, 39, 42. Epit. 52. 132. *Alexander Acarnan.* 35, 18. 36, 20. *Alexander Bero-*

Beræeus, 40, 24. *Alexander Epirensis rex*, 8, 17. *classe in Italiam appulit*, 3. *interficitur à Lucanis*, 24. *Consentiæ sepelitur*, ibid *ejus ossa Metapontum ad hostes remissa*, ibid. *Alexander Macedonum rex*, 35, 14. *Alexander magister equitum*, 32, 10. *Alexander Magnus*, 8, 24. 26, 19. 35. 47. 42, 51. 45. 7. *quo tempore vixerit*, 8, 3. XIII. *annis regnavit*, 45, 9. *ejus dedecora*, 9, 18. *ejus cum Romanis ducibus comparatio*, ibid. *si cum Romanis foret bellatum quinam ei eventus futurus*, 17. *cum quibus ducibus in Europa fuisset bellandum*, ibid. *Alexander princeps Ætolorum, vir facundus*, 32, 33. *Alexander quidam Megalopolitanus*, 35, 47. *Alexandri filius rex Syriæ, per fraudem tutoris occiditur*, Epit. 55.

Alexandria in Ægypto quando condita, 8, 24. *Alexandria Troas*, 35, 42. 37, 35.

Alexandrini, 44, 19. *Alexandrini legati de Antiocho queruntur*, 44, 10.

Alfaterna, Nuceria, urbs Samnitium, 9, 41.

Algalsus equitum præfectus, 44, 30.

Algidum mons, 3, 2, 3, 25, 38, 41, 42, 44, 60, 62, 63, 68. 4, 26, 30, 45. 5, 31. 26, 9.

L. Alienus ædilis plebis, 3, 31.

Alimne urbs, 38, 14.

Aliphera urbs, 28, 8. 32. 5.

Allia fl. 5, 37, 39, 49. 6, 1, 28, 29. 7, 13. 15, 6. 38, 17.

Alliensis clades, 6, 1. 22, 50. 25, 6. 36, 17. *Alliensis dies*, 6, 28.

Allifæ de Samnitibus vi captæ, 8, 25. 9, 38, 42. 22, 18, *Allifanus ager*, 22, 13, 17. 26, 9.

Allifates subacti, 9, 41.

Allobroges gens, nullâ Gallicâ gente opibus aut famâ inferior, 21, 31. Epit. 103.

Allucius Celtiberorum princeps, 26, 50.

Almana urbs, 44, 26.

Alopeconnesus urbs, 31, 16.

Alorcus, Hannibalis miles, 21, 12.

Alpes, 1, 1, 2, *&c.* (vide *Hannibal*) *montium altitudines*, 21, 30. *inexsuperabiles*, 5, 34. 21, 23. *quàm difficiles transitu*, 35. *hieme clausæ*, 27, 38. *Alpes Juliæ*, 5, 34.

Alpinæ gentes, 5, 32. 27, 41. Epit. 68. *Alpini Galli*, Epit. 46. *Alpini montes*, 21, 35. *Alpini pop.* 28, 46. 43, 5.

Alsiensis pop. 27, 38, 49.

Alyatti

Alyatti pop. 38, 18.
Amadocus, rex Thracum, capitur, 39, 35.
Amarynthidis Dianæ sacrum, 35, 38.
C. Amatius, Epit. 116.
Ambarri pop. 5, 34.
Ambiani pop. Epit. 104.
Ambigatus, rex Celtarum, 5, 34.
Ambiorix, dux Eburonum, Epit. 106, 107.
Ambracia, 32, 15. 36, 14, *&c. oppugnatur à M. Fulvio,* 38, 4, 5. 15. *Ambracienses,* 38, 6, 9, 10, 43, 44. *Ambracius sinus,* 23, 14, 15. 38, 4. 45, 21.
Ambrones pop. Epit. 68.
Ambrysus opp. 32, 18.
M. Ambustius, 5, 35.
Ameriola opp. 1, 38.
Amiternini Umbriæ pop. 28, 45.
Amiterninus ager, 21, 62.
Amiternum opp. 10, 39. 26, 11. 36, 37.
Ammonius regnat in Syria. Epit. 50.
Amphilochi pop. 38, 5, 8, 10.
Amphilochia urbs, 38, 7.
Amphilochus vates pro Deo colitur apud Aropum, 38, 5. 45, 27.
Amphipolis urbs, 40, 24, 56, 57, *&c.*
Amphipolitani pop. 45, 28.
Amphissa opp. 37, 5, 6, 7.
Amulius, rex Albæ, 1, 3, 4, 5, 7.
Amusitus, princeps Lacetanorum ad Hasdrubalem profugit, 21, 61.
Amyclæ opp. 34, 28.
Amynander, 27, 29, 32, *&c. ad Rom. deficit,* 31, 21. *Thessaliam populatur,* 32, 14. *Pellinæum occupat,* 36, 10.
Amyntas, pater Philippi, 38, 34. 45, 9.
Anabura urbs, 38, 15.
Anagnia urbs, 26, 23. 27, 4. 29, 14. 43, 13. 45, 16.
Anagnini pop. 9, 42, 43. 26, 9.
Anagninum compitum, 27, 4.
Anapus fl. 24, 36. (Vide Ortelii Thes. Geogr. sub hac voce.)
Anca Apulorum urbs, 24, 20.
Anchises, pater Æneæ, 1, 1.
Ancona urbs, 41, 1.
Anchora urbs, 32, 13.

Sp.

Sp. Ancius, 4, 17.
Ancyra urbs, 38, 24, 25. 43, 20.
Andania opp. 36, 31.
Andranodorus, Siculus, regis Hieron. tutor & gener, 24, 4, 5, 7, 21, 22, 23, 24, 25, 26.
Andrii pop. 31, 45.
Andriscus, qui & Pseudophilippus, Epit. 48. 49. 52.
Androcles, praefectus Persei, 33, 16. 44, 32.
Andronicus, securi percussus, 44. 10. 45, 31. 47, 13.
Andros ins. 31, 15, 45, 46. 32, 16. 36, 20.
Androsthenes, dux Corinth. 32, 23. 33, 14, 15.
Anectius, tribunus civitatis Nerviorum, Epit. 139.
Anemurium, promontorium Ciliciae, 33, 16.
Angea opp. 32, 13.
Anicius, 44, 30, 32. 45, 34, 35. *Cn. Anicius*, 44, 46. *L. Anicius*, 44, 17, 21. 45, 3, 17, 26, 43.
Anidus mons, 40, 38.
Aniensis tribus, 10, 9.
Anio fl. 1, 27, 36, 37. 2, 16, 26, 27, 64. 4, 17, 21. 5, 39. 6, 41, 42. 7, 9. 27, 11, 13, 41. 30, 28.
Anitorgis urbs, 25, 32.
L. Annius Setinus, 8, 3, 4, 5, 6. *T. Annius triumvir*, 21, 25. *T. Annius Luscus triumvir*, 42, 25. 43, 17. *T. Annius Milo trib. pleb*. Epit. 104, 107.
Antemnates pop. 1, 9, 10, 11.
Antenor Trojanus, 1, 1. *Persei classis praefectus*, 44, 28, 29. 45, 10.
Antias ager, 5, 45. 22, 1. 42, 4. *Antias populus*, 8, 1. 27, 38. *Antiates Volsci*, 2, 33. 3, 5, &c.
Anticyra opp. 26, 26. 28, 8. 32, 49, &c. *oppugnatur*, 26, 26.
Antigonea, vel *Antigonia, urbs*, 32, 5. 43, 23. 44, 10, 23. *ejus fauces Sthena vocant Graeci*, 32, 5.
Antigonus Echecratis fl. 40, 54. *tutor Philippi*, ibid. *Antigonus Macedoniae rex*, 32, 21. 34, 28. Epit. 50. *Antigono fratris Philippi F. regnum Macedoniae à Philippo traditur*, 34, 56.
Antimachus, praefectus sacrae alae, 42, 66. 44, 13, 24.
Antinous, princeps civitatis Passaronis, 45, 26.
Antiochia, 35, 13. 38, 13. 41, 20. 42, 18.
Antiochus Syriae rex, 31, 14. 44, 19. &c. *Coracesium oppugnat*, 33, 4. *Antiochi & legatorum Rom. conventus*, 25.

ejus

ejus ad legatos Rom. responsio, 26. *deliberat de Hannibale classi præficiendo*, 35, 42. *ejus copiæ*, 43. *imperator appellatur*, 45. *in Bœotiam proficiscitur*, 36, 6. *Macedonum ossa circa Cynoscephalas interfectorum colligi jubet*, 8. *convivia sectatur*, 11. *Pheras oppugnat*, 9. *metu exercitûs Rom. ab Larissa recedit*, 10. *Chalcidensem virginem in uxorem ducit*, 11. *Apollini Delphico sacrificat*, ibid. *Hannibalem ut vatem admiratur*, 15. *ad Thermopylas castra ponit*, ibid. *ejus exercitus funditur*, 19. *de eo scriptores variant*, 20. *ejus statua in templo Minervæ Itoneæ posita*, ib. *Ephesum perfugit*, 21. *de Hannibalis consilio parat se adversus Romanos*, 41. *de pace agit cum Æmilio & sociis*, 38, 18. *ad Bithyniæ regem legatos mittit*, 25. *Sardes se recipit*, 31. *ejus legatus Scipionis animum tentat*, 36. *P. Scipionis f. ad patrem remittit*, 37. *in fugam vertit equum*, 43 *ejus castra diripiuntur*, ibid. *legati ejus in senatum introducuntur*, 55. *cum Antiocho & Romanis pacis leges*, 38, 38. *ejus naves concisæ aut incensæ*, 39. *legatos Romam mittit*, 42, 6. *cum eo societas renovatur*, ibid. *ejus res gestæ in Ægypto*, 45, 11. *virgâ circumscribitur à Popillio*, 12. vide M'. *Acilius*. *Antiochi F. moritur*, 35, 15.

Antipater, 37, 41, 55, 56. 38, 16. 42, 66.

Antipâtria urbs incensa, 31, 27.

Antiphilus, 33, 1. 42, 51.

Antipolis, Massiliensium oppidum, Epit. 47.

Antissa ins. 45, 31. *Antissæi Methymnam traducuntur*, ib.

C. Antistius Labeo legatus, 45, 17. *L. Antistius*, 4, 42, 44. *trib. mil. ex plebe*, 6, 30. *M. Antistius legatus*, 21, 63. *Sex. Antistius legatus*, 27, 36.

Antium urbs, 2, 33, 63, &c. Epit. 80. *deditur Romanis*, 65. *Antium nova colonia missa*, 8, 14.

A. Antonius legatus, 45, 4. Epit. 124, 125. *C. Antonius COS.* Epit. 57, 103, 110. *L. Antonius*, Epit, 125, 126. *M. Antonius*, 8, 17. 45, 21. Epit. 68. *se ipse interimit*, Epit. 113. *M. Antonius mag. eq.* 8, 17. *M. Antonius trib. pl.* 45, 40. *rogationi in Rhodios intercedit*, 21. *M. Antonii caput in rostris ponitur*, Epit. 80. *M. Antonius pr. moritur*, Epit. 97. *Q. Antonius*, 37, 31. Epit. 86. *Q. Antonius Merenda trib. pleb.* 4, 42. *T. Antonius Merenda decemvir*, 3, 35.

Antron, urbs Thessaliæ, 42, 42, 67.

Anxur

Anxur opp. postea Tarracina vocatum, 7, 39. *capitur*, 4, 59. *Anxuri neglectum præsidium opprimitur*, 5, 8. *Anxur ab hostibus recuperatur*, 10. *nequicquam oppugnatur*, 12. *à Romanis recipitur*, 13. *Anxur* ccc *in coloniam missi*, 8, 22.
Anxuras pop. 27, 38.
Aous fl. Macedoniæ, 32, 5, 10. 33, 3. 36, 17.
Apamea opp. 35, 15. 37, 18, 44. 38, 15, 37, 38. *olim Celana dicta*, 38, 13. *Apamea soror Seleuci regis, à qua Apamea urbs dicta*, ibid.
Apania filia Alexandri Megal. 35, 47.
Apelaurus, 33, 14.
Apelles, (*Philippi regis legatus*) 40, 20, 54. 42, 5.
Apenninus mons, 5, 33, 35, &c. *ejus transitus quàm difficilis Hannibali*, 10, 27. *frigora*, 21, 58.
Aperantia, urbs Epiri, 36, 34. 38, 3. 43, 22.
Aperantii pop. 42, 22.
Aphir, rex profugus, 34, 62.
Aphrodisias castellum, 33, 20. *vi capitur*, 37, 21.
Apodeota, pop. Ætoliæ, 32, 34.
Apollinare sacrum, 10, 8.
Apollinares ludi, 25, 12. 27, 4, 13, 23. 30, 38.
Apollinaris circus, 3, 63.
Apollo per dies octo stratis lectis placatur, 5, 13. *Cumis triduum lacrimatur*, 43, 13. *Apollini bove aurato & capris duabus albis auratis litatum*, 25, 12. *cratera aurea Delphos missa*, 5, 25. *dona voventur*, 40, 37. *Apollinis ædes*, 4, 25, 29. 7, 20. 27, 37. 32, 1. 34, 42. 35, 51. 37, 58. 39, 4. 40, 2, 51. 41, 16. *ager sacer*, 32, 44. 34, 43. *Apollinis fanum*, 38, 13. *Apollinis Medici ædes*, 40, 51. *Apollinis Zerinthii templum*, 38, 41. *Apollinis promontorium*, 30, 24.
Apollodorus, defectionis auctor, Athenis damnatur, 35, 50.
Apollonia, 28, 3, 41. &c. *à Philippo oppugnatur*, 24, 40. *Apollonius ager*, 42, 36, 49. *Apolloniates*, 26, 25. Epit. 15. *Philippi castra noctu invadunt*, 26, 40. *Apolloniatum agri vastantur*, 19, 12.
Apollonius, Antiochi purpuratus & legatus, 37, 23. 42, 6.
Aporidos come, 38, 15.
Appia via, 7, 39. 22, 15, 54. 26, 8, 22, 27, 107. vide *Claudius*.
Appiana libido, 3, 51.

C. Appius (*rectiùs* Oppius) 31, 2.
Appiolæ opp. 1, 35.
Appuli, vide *Apuli*.
Appulia, vide *Apulia*.
Appuleius Pansa COS. 10, 5. *C. Appuleius Saturninus triumvir*, 45, 13. *Cn. Appuleius Saturninus trib. pl.* Epit. 69. *L. Appuleius*, Epit. 5. *L. Appuleius Saturninus pr.* 45, 44. *L. Appuleius trib. pl. M. Furio diem dicit*, 5, 32. *L. Appuleius decemvir*, 42, 4. *Q. Appuleius COS.* 10, 6, 9. *decemvir*, 42, 4.
C. Apronius trib. pl. 3, 54.
Apsus fl. 31, 27.
Apuani Ligures perdomiti à Cl. Flaminio COS. 39, 2. vide *Ligures*.
Apuli, 8, 27, *&c. in amicitiam fœdere recipiuntur*, 8, 25. *ad Pœnos deficiunt*, 23, 11.
Apulia, 6, 41, 42. 7, 1. 8, 39. & passim.
Apulum bellum, 8, 37. *Apulus ager*, 31, 4.
Apustius, 31, 46, 47. *L. Apustius legatus*, 23, 38. 37, 4. *L. Apustius Fullo ædil. pleb.* 31, 4. *prætor*, 33, 9. *triumvir*, 34, 52. 35, 9. *T. Apustius P. Sulpitii legatus Macedoniæ fines depopulatur*, 31, 27.
Aputeus Macedo, 43, 19.
Aquæ calidæ, (loci nomen) 30, 24. *aquæ Cumianæ*, 41, 16. *aquæ Sextiæ*, Epit. 61. 68. *aquæ Sinuessanæ*, 22, 13.
Aquileia, 39, 22, 55. 40, 34. *Aquileiensis ager*, 39, 45. *Aquileienses*, 43, 17.
P. Aquileius, 27, 3.
Aquillii fratres, 2, 4, 7.
C. Aquillius, 2, 40. *Hernicos devincit*, ibid. *L. Aquillius Corvus trib. mil. cons. potestate*, 6, 4. *L. Aquillius Gallus pr.* 41, 14, 15. *L. Aquillius Pætus augur*, 27, 38. *M'. Aquillius COS. servile bellum in Sicilia conficit*, Epit. 69. 70. *P. Aquillius*, 27, 3.
Aquilonia Samnitium, 10, 38, 39, 41, 42. *expugnatur*, ibid. *deflagrat*, 44.
Aquinus ager, 26, 9.
Aquitania, 21, 23.
Arabes, 37, 40. 45, 9.
Arabiæ deserta, 45, 12.
Arachtus fl. 43, 21.
Aradii pop. 35, 48.

Arar fl. 21, 31. Epit. 137.
Aratus, princeps Achaeorum, 27, 31. *Sicyonius interfectus*, 32, 21.
Arbocala urbs capta, 21, 5.
Arcades, 1, 5. 32, 5.
Arcadia, 1, 5.
Arcas, praefectus auxiliorum, 31, 26.
Archelaus, 33, 16. Epit. 81, 82, 105.
Archidamus, Ætolorum dux, 32, 4. 35, 48. 43, 21. 44, 43.
Archimedes, Mathematicus Syracusius, 24, 34. *interficitur*, 25, 31.
Archippus, dux Argivorum, 34, 40.
Archo, (vel *Arco*) *frater Xenarchi*, 40, 4. 41, 24.
Archobarzanes, (al. *Ariobarzanes*) Epit. 48.
Ardea urbs, 4, 11. 21, 7. 27, 11. 29, 15. *oppugnatur*, 31, 57.
Ardeas ager, 8, 12. *Ardeates*, 3, 71, 72. *à Rom. desciscunt*, 4, 1. *legatos Romam mittunt*, 7. *inter Ardeates ob virginis nuptias bellum intestinum*, 9. *duce Camillo Gallorum castra invadunt, eosque trucidant*, 5, 45. *Ardeatinum foedus*, 4, 7. *Ardeatinus ager*, Epit. 4.
Ardoneae, urbs Apuliae, 24, 20.
Ardys Antiochi fil. 33, 19.
Ardyaei, 27, 30.
Arei, 33, 18.
C. Arennius, 27, 6. *L. Arennius*, 27, 6, 29.
Aretho (vel *Arethon*, *fl.* 38, 4.
Arethusa fons, 25, 30.
Aretini pop. 28, 45. vid. *Arretini*.
Aretium, urbs Etruriae, 9, 37. 10, 3, 37.
Areus exsul, 39, 35, 36, 37.
Argenta opp. 32 14.
Argentanum opp. 30, 19.
Argentaria Nova, 26, 27. 40, 51.
Argestaeus campus, 27, 33.
Argi urbs Gr. 27, 32. 31, 7. 32, 38, 40. 34, 25. 42, 22. 45, 28.
Argiletum locus Romae, 1, 19.
Argithea urbs caput Athamaniae, 38, 1, 2.
Argivi pop. 32, 28. 34, 39. *Argivus ager*, 35, 27.
Argos Amphilochium, 38, 10.
C. Arianus trib. pleb. 27, 6. *L. Arianus trib. pleb.* 27, 6.

Ariarathes Cappadocum rex, 37, 40. 38, 37. *in amicitiam populi Romani recipitur*, 39. *cum pop. Rom. amicitiam renovat*, Epit. 46. *regno pulsus à senatu restituitur*, Epit. 47. *Ariarathis legati Romam veniunt*, 42, 19.
Aricia urbs Latii, 1, 50. 2, 26. Epit. 80. *oppugnatur*, 2, 14.
Aricina opp. 22, 36.
Aricini pop. 3, 71.
Ariminenses pop. 27, 12.
Ariminum urbs Ital. 21, 11. 28, 38, 46.
Ariobarzanes rex Cappadociæ, Epit. 70, 76. vide *Archobarzanes*.
Ariovistus, Epit. 104.
Aristænus (vel *Aristhenus*) *prætor Achæus*, 32, 19, 20, 24.
Aristo, 24, 24. 34, 61, 62.
Aristodemus tyrannus, 2, 21, 34.
Aristomachus princeps plebis Crotoniensis, 24, 2, 3.
Aristonicus Eumenis regis fil. Epit. 59.
Aristoteles præfectus Antiochi regis, 36, 21.
Armenes Nabidis fil. in triumphum ductus, 34, 52.
Armenia, Epit. 97. 101. 130. 131. *Armenii*, Epit. 100.
Arines Punico præsidio præfuit in nova Karthagine, 26, 49.
Armilustrum, 27, 37.
Arniensis tribus, 6, 5.
Arnus fl. 22, 2.
Arpi civitas Apuliæ, 9, 13. 22, 9. 24, 3. *oppugnantur à Q. Fabio*, 45. *capiuntur*, 46.
Arpinates, 10, 1. 38, 36.
Arpinum opp. 9, 44.
Arretini, vide *Aretini*.
Arretium, vide *Aretium*.
Q. Arrius prætor, Epit. 96.
Arsia sylva, 2, 7.
Aratus fl. 43, 19.
Artavasdes Armeniæ rex, Epit. 131.
Artena opp. 4, 61.
Artetarus Illyrius, 42, 13.
Artona urbs, 2, 43.
Arverni pop. 5, 34. 27, 39. Epit. 61.
C. Aruncileius, 27, 22.
Aruns Lucumonis F. 1, 34. *Aruns Porsenæ F.* 2, 14. *Aruns Clusinus*, 5, 33. *Aruns Tarquinius*, 2, 6.

Asca-

Ascanius, 1, 3.
Asclepiodotus, Gallorum præfectus, 42, 51. 44, 2, 6, 7.
Ascordus fl. 44, 7.
Asculum opp. 32, 29. Epit. 72. 76. 85.
Ascuris palus, 44, 2.
Asdrumetum, vide *Adrumetum*.
Asellius Claudius, 24, 8.
Asena urbs, 23, 27.
Asia, 9, 19, &c. *Asiatici*, 36, 17.
Asnaus mons, 32, 5.
Asopus fl. 36, 22.
Aspendii pop. 37, 23. 38, 15.
Asta opp. 39, 21. *Astensis ager*, ibid.
Astapa urbs oppugnatur, 28, 22. *Astapenses*, 23.
Astræum Pæoniæ opp. 40, 24.
Astii pop. 38, 40.
Astragos castellum, 33, 7.
Astura opp. 8, 13.
Astymedes Rhodiorum legatus, 45, 25.
Atalanta insula, 35, 37, 38.
Atella urbs Italiæ, 26, 16. *Atellani*, 26, 33. 27, 3. *Atellanæ fabulæ*, 7, 2.
A. Aterius COS. 3, 31. *in tribunum plebis eligitur*, 65.
Athacus urbs, 31, 34.
Athamanes pop. 32, 14. 36, 14. 38, 1.
Athanagia urbs, Illergetum caput, 21, 61.
Athenæ, 3, 32. 31, 44. 45, 27. &c. *oppugnantur a Philippo*, 31, 24. *Athenienses*, 31, 5, 14, 30, 44. 37, 6. 45, 23.
Athenæum castellum, 38, 1. 39, 25.
Athenæus, frater Eumenis regis, 38, 12.
Athenagoras, præfectus Philippi regis, 31, 34, 35.
Atho mons, 44, 11. *qui & mons Æneæ dicitur*, 45, 30.
Atina, urbs Italiæ, 9, 28. *Atinatium ager*, 10, 39.
C. Atinius Labeo, Epit. 59. *trib. pl.* 32, 7. *prætor*, 28, 36, 45. *trib. mil.* 34, 35. *M. Atinius*, 25, 15. 36, 46. *Tib. Atinius*, 11, 1, 36.
Atintania, Macedoniæ regio, 45, 30. *Atintanes*, 39, 12.
Atlesbis, regulus Thracum, 42, 67.
Atrace urbs, 32, 15. 33, 4. 36, 10, 13.
Atrebates, Epit. 104.
L. Atreus, 43, 13.

C. Atrius Umber, 28, 24, 29.
Attalus rex Asiæ, 26, 24, 37. *Æginæ hibernat*, 27, 35. *è Peparetho Nicæam trajicit*, 28, 5. *Oreum se recipit*, 7. *Piræeum trajicit*, 31, 15. *immodicis honoribus affectus*, ibid. *Ætolos ad defectionem sollicitat*, ibid. *ejus legati in senatum introducti*, 32, 8. *adversus Antiochum auxilia à Rom. poscit*. ibid. *ab Argis Sicyonem proficiscitur*, 40. *Pergami moritur*, 33, 21. *Attalus Attali frater*, 35, 23. 42, 15. 45, 19, 20. *heredem pop. Rom. relinquit*, Epit. 58. *Attalus quidam*, 25, 23. *Attalis tribus*, 31, 15.
Attanes, Turdetanorum regulus, 28, 15.
Attellæ, 26, 34. *Attellani*, 22, 61. 26, 34.
Atticæ leges, 3, 32.
Attilius Calatinus COS. Epit. 17. 19. *A. Attilius Serranus prætor*, 35, 10. *in Græciam mittitur*, 22. *iterum prætor*, 41, 28. *C. Attilius prætor*, 21, 26. *C. Attilius Æmil. curio max. moritur*, 41, 21. *C. Attilius Serranus prætor*, 21, 62. 39, 23. *pont*. 22, 35. *ædil. curul*. 34, 5. *L. Attilius*, 4, 7. 24, 1. *trib. mil*. 4, 6, 5, 18. *trib. mil. cons. pot*. 5, 13. *trib. pl*. 9, 30. *quæstor*, 22, 49. *L. Attilius illustris adolescens*, 45, 5. *M. Attilius Regulus*, 24, 43. *COS*. 8, 16. 10, 32. 22, 26. *ejus res gestæ*, 35, 36. *ei triumphi negatur honos*, 10, 36. *serpentem ingentem occidit*, Epit. 18. *à Karthaginiensibus mittitur ut de pace ageret*, ibid. *dictator primus extra Italiam exercitum duxit*. Epit. 19. *duumvir*, 23, 21. *triumvir mensarius*, 23, 23. *censor*, 24, 11. *prætor*, 24, 43. *legat*. 26, 33. *M. Attilius Serranus duumvir*, 37, 47, 57.
Attinius, vide *Atinius*.
Attis, 28, 8.
Attius Tullus, 2, 35, 37, 38, 39, 40. *L. Attius trib. mil*. 41, 3.
Atys Silvius, 1, 3.
Avaricum urbs, Epit. 107.
Audena fl. 41, 19.
Aventinus Silvius, 1, 3. *Aventinus mons*, 1, 33. 3, 60. *Aventini lucus*, 24, 20.
Averni lacus, 24, 12.
Aufidena capta, 10, 12.
Cn. Aufidius trib. pl. 43, 8.
Aufidus amnis, 22, 44.
Auginus mons, 39, 2.

Augustus Cæsar, 1, 19. 4, 20. 28, 12. Epit. 59.
Aulerci pop. 5, 34.
Aulis opp. 35, 37, 51. *portus* 45, 27.
M. Aulius, 27, 24. *Q. Aulius Cerretanus*, 9, 15, 16, 22, 23.
Aurelius Scaurus legatus, Epit. 67. *C. Aurelius legat.* 29, 16. *C. Aurelius Cotta præt.* 30, 26. *COS.* 31, 4. *C. Aurelius Scaurus præt.* 39, 6. *Cn. Aurelius*, 31, 12. *L. Aurelius quæstor*, 33, 22. *L. Aurelius Cotta trib. mil.* 40, 27. *M. Aurelius legat.* 30, 26. *M. Aurelius Cotta*, 23, 30. 25, 23. 39, 38. *decemvir sacrorum*, 31, 50. *legatus*, 38, 52.
Aurinx urbs, 24, 42.
Aurunca urbs, 8, 25. *Aurunci pop.* 2, 17, 26. *Auruncum bellum*, 7, 28.
C. Aurunculeius præt. 27, 6. *trib. mil. tertiæ leg.* 43. *L. Aurunculeius pr.* 36, 45. *legat.* 37, 55.
Ausetani pop. 21, 23, 61. 34, 20. *Ausetanus ager*, 29, 2. 39, 56.
Ausona urbs, 9, 25. *Ausones*, 8, 16. 9, 25.
Axius fl. 39, 54. 44, 26, 43. 45, 29.
Axylos terra, 38, 18.
Azorus opp. (Ἄζωρον, Ptol. vid. Ortelii Thes. Geogr.) 42, 53. 44, 2.

B.

Babylonia, 38, 17.
Bacchæ, 39, 9, 10, 13, 14. *Bacchanalium initia in Hetruria*, 39, 9. *eorum indicium*, 10. *exstirpantur, auctoresque eorum comprehenduntur*, 17.
Bachium (vel *Bacchium*) *insula*, 37, 21.
Badius Campanus, 25, 18.
Bæbia lex, 40, 44.
A. Bæbius, 45, 13. *Cn. Bæbius Tamphilus*, 29, 37. 32, 7. *pr.* 31, 49. *triumvir*, 39, 23. *COS.* 39, 56. *L. Bæbius Dives pr.* 37, 47, 57. *L. Bæbius legat.* 44, 18. *M. Bæbius legat.* 30, 25. *triumvir*, 34, 44. *prætor*, 35, 10. *cum Philippo congreditur*, 36, 10. *M. Bæbius Tamp. COS.* 40, 18, 38. *Q. Bæbius*, 31, 6. *Q. Bæbius Tamp. legatus ad Hannibalem*, 21, 6, 10. *tr. pl.* 31, 6. *Q. Bæbius Herennius*, 22, 34. *Q. Bæbius Sulca legatus*, 42, 6.
Bæcula urbs, 27, 20.

A. Bæ-

A. Baculonius, 41, 4.
Bætica, 28, 2.
Bætis fl. 28, 16, 30. ab accolis *Certis* appellatus, 22.
Bagrada fl. 30, 25.
Balanos, vel *Balanus*, *Gallorum regulus*, 44, 14.
Balari pop. 41, 6, 12.
Balbus mons, 20, 31.
Baleus Herculis fil. 60.
Baliares unde appellati, Epit. 60. *Baliares insulæ*, 22, 20. 50 *millia pass. à Pityusa*, 27, 2. *Baliares funditores*, 27, 2. *Baliarica funda*, 38, 29.
Ballista, vel *Balista*, *mons*, 39, 2. 40, 41. 41, 18.
Bantia, 27, 25.
L. Bantius Nolanus, 23, 15.
Baphyrus fl. 44, 6.
Barbana fl. 44, 31.
Barbosthenes mons, 35, 27, 30.
Barchina factio, 21, 2. *familia*, 23, 13, 41. *Barchinorum in bello præstantia*, 28, 12.
Barcillas, vide *Brachyllas*.
Barcina, vide *Barchina*.
Bardo oppidum, 33, 21.
Bargillæ, vide *Bargyliæ*.
Bargillum opp. 39, 12.
Bargusii pop. 21, 19, 23.
Bargyliæ, vel *Bargillæ*, *opp.* 32, 33, 35. 33, 18, 30. 34, 32. *Bargylieticus sinus*, 37, 17.
Barium opp. 40, 18.
Bassania urbs, 44, 30.
Bastarnæ gens nobilis, 40, 5, 57.
Bastia, *uxor Metelli*, Epit. 89.
Bato, *Longari filius*, 31, 28.
Bebius, vide *Bæbius*.
Begorrites lacus, 42, 53.
Belbinates ager, 38, 34.
Belgæ pop. Epit. 104.
Bellona, 10, 19. *Bellonæ ædes*, 26, 21. 28, 9, 38. 30, 21. 40. 31, 47. 33, 22. 36, 39. 38, 45. 39, 29. 41, 6. 42, 9, 21, 28, 36.
Bellovaci victi, Epit. 108. 114.
Bellovesus, *Ambigati Gallorum regis sororis filius*, 5, 34.
Bellus, *Gentii reg. orator*, 44, 31.

Bendi-

Bendidium castrum, 38, 41.
Beneventum, 38, 14. olim *Maleventum* dictum, 9, 27.
Beneventani, 27, 12.
Bergistani pop. 34, 16.
Berœa regio, 44, 45. 45, 29.
Besasis, 33, 44.
Besidiæ opp. 30, 19.
Bessi pop. 29, 53.
Betica regio, 28, 2.
Betula urbs, 28, 13.
Betuſia regio, 39, 30.
Beudos vetus, 38, 15.
Bevus fl. 31, 33.
Bianor, 33, 16.
Bibius, sive *Bæbius Herennius, trib. pl.* 34, 34.
M. Bibulus, Epit. 103, 108.
Bigerra urbs, 24, 41.
Bilistages, Ilergetum regulus, 34, 11, 12.
Bisaltæ pop. 44, 45. 45, 29, 30. *Bisaltica terra*, 45, 29.
Bithocus, vide *Bitœtus*.
Bithynia, 27, 32. *Bithyniæ*, 29, 12. *Bithyni*, 33, 30.
Bitœtus, vel *Bithocus, miles*, Epit. 102.
Bitis, regis Thracum filius, 45, 42.
Bituitus, Arvernorum rex, Epit. 61.
Bituriges pop. 5, 34. Epit. 107.
Blandæ ex Lucanis captæ, 24, 20.
Blasius, princeps Salapiæ, 26, 38.
Blosii fratres, 27, 13.
Boarium forum, 10, 23. 22, 57.
Bocchar rex, 29, 30, 32.
Bocchus rex, Epit. 66.
Bœbe palus, 31, 41.
Bœbeii pop. 27, 32.
Bœotarches, magistratus, 33, 27.
Bœoti pop. 33, 13, 15. *Bœotiam concilium*, 42, 44.
Boji Galli, 32, 29. 33, 24. *ubi consederint*, 4, 35. *à Romanis deficiunt*, 21, 25. *Placentiam invadunt*, 31, 10. *in deditionem veniunt*, 33, 39. *Bojorum cæsa* xix. *millia*, 35, 5. *Boji Cn. Domitio COS. se dedunt*, 35, 40.
Boiorix Boiorum regulus, 34, 46. Epit. 67.
Bolæ urbs, 6, 2.
Bolæ opp. 26, 25.

Bolus rex, Epit. 67.
Bomilcar, 23, 41. 25, 27.
Bononia, 37, 57. *Bononiensis ager*, 39, 2.
Bora mons, 45, 29.
Bostar, 22. 22, 24. 23, 34.
Bovianum urbs, 9, 31. 10, 12, 41. 25, 13. *oppugnatur*, 9, 28.
Bovilla, 10, 47. Epit. 107.
Brachyllas, vel *Barcillas*, 33, 27, 28. 35, 47.
Brancus Allobrogum regulus, 21, 31.
Brennus, 5, 38, 48. 38, 16.
Briniates pop. 39, 2. 41, 19.
Britannia, Epit. 105.
Brixia urbs, 5, 35. *Brixiani*, 21, 25.
Bruanna, 31, 39.
Brundisium, Epit. 19. *Brundisii prom*. 10, 2. *Brundisium portus*, 23, 33.
Bruttia, 27, 27. *Bruttii*, 27, 53. *à Rom. deficiunt*, 22, 61. *Crotonem occupant*, 24, 2. *Græcos expellunt*, 34, 44.
Brutulus Papius Samnis, 8, 39.
Brutus, 1, 56. vide *Junius*.
Bryanium, 31, 39.
Budares Imperator Hispanus, 33, 44.
Bulini, vel *Bulliani*, 42, 30.
Busa mulier Romanos Cannusii hospitio excipit, 22, 52, 54.
Butrotus fl. 29, 7.
Buxentum, *colonia deserta*, 32, 29. 34, 44. 39, 13.
Bylazora, *locus Pæoniæ*, 44, 26.
Byllinus ager, 36, 7.
Byrsa, 36, 62.
Byzantium, 38, 16. *Byzantii*, 32, 33.

C.

CAcus, 1, 8.
Cadusii, (vel *Caddusii*) *pop*. 35, 48, 49.
Cæcilius Bassus, Epit. 114. *Cæcilius Metellus pont. max.* Epit. 19. *Cæcilius Pinna*, Epit. 76. *C. Cæcilius*, Epit. 73. *L. Cæcilius præt. à Gallis Sen. cæsus*, Epit. 12. *L. Cæcilius Denter pr*. 39, 56. *L. Cæcilius Metellus*, 22, 53. *trib. pleb*. 24, 43. *auctor deserendæ Italiæ post pugnam Cann*. 27, 13. *L. Cæcilius Metellus triumphat*, Epit. 52. *Dalmatas obsidet*, Epitom. 62. *M. Cæcilius Denter leg.* 22,

22, 6. *M. Cæcilius Metellus ædil. pl.* 28, 38. *M. Cæcilius decemvir*, 42, 4. *M. Cæcilius Metellus legat. ad Attalum missus*, 29, 11. *Q. Cæcilius trib. pl.* 4, 16. *Q. Cæcilius Metellus*, Epitom. 50, 53, 65. *pont.* 23, 21. *ædil. curul.* 27, 23. *legat.* 27, 53. *præt.* 28, 10. *COS.* ibid. *dictator*, 39, 11. *decemvir*, 31, 4. *T. Cæcilius trib. mil.* 4, 6.

M. Cædicius legatus, 10, 40, 41. *trib. pl.* 2, 52. *M. Cædicius*, 5, 32.

L. Cælius, 27, 29. 43, 24.

Cæni pop. 38, 40.

Cæninenses pop. 1, 9, 10.

Cænomani pop. 21, 55. 31, 10. 33, 8. 39, 3.

Q. Cæpio, Epit. 7[illegible]

Cære opp. 1, 2. 7, 20. 4, 61. *Cæretes aquæ*, 22, 1. *Cærites pop.* 7, 20. 10, 4. *cum iis hospitium cur factum*, 5, 50. *ipsis bellum infertur*, 7, 20. *Scipionem juvant in ornanda classe*, 38, 45. *Cæres ager*, 5, 16. *Cæres pop.* 7, 19.

C. Cæsar, Epit. 80. 103. 104. 105. *L. Cæsar*, Epit. 80, 120. *Sextus Cæsar*, Epit. 114.

Cæsetius Flavius, Epit. 106.

Cæsones, 3, 14.

M. Cæsonius prætor, Epit. 56.

Caicus fl. 13, 34. 24, 11, 40. 37, 37.

Cajeta, 40, 2.

Calabria, 23, 34.

Calagurium opp. Epitom. 93. *Calagurris opp.* 29, 21.

Calathana vicus, 32, 13.

Calatia, 9, 2, 28. 42, 20. *expugnata*, 9, 47. *in deditionem accepta*, 26, 16. *Calatini à Rom. deficiunt*, 22, 61.

Calavius, Campanorum magistratus summus, 23, 2, 3, *&c.* 9, 26. *Calavii*, 26, 27.

Calauris (vel *Caularis*) *fl.* 38, 15.

Caleni, 10, 20. *Calenus ager*, ibid.

Cales, 8, 16. 27, 11. 39, 15.

Caletranus ager, 39, 55.

Calicinus tumulus, 42, 58.

Callicrates, 41, 23, 24. 45, 31.

Callicritus, 42, 13, 40.

Callicula mons, 22, 15, 16.

Callidromos, Oetæ montis vertex, 26, 15, 16, 17, 18.

Callisæ opp. 8, 25.

Bolus rex, Epit. 67.
Bomilcar, 23, 41. 25, 27.
Bononia, 37, 57. *Bononiensis ager*, 39, 2.
Bora mons, 45, 29.
Bostar, 22. 22, 24. 23, 34.
Bovianum urbs, 9, 31. 10, 12, 41. 25, 13. *oppugnatur*, 9, 28.
Bovilla, 10, 47. Epit. 107.
Brachyllas, vel *Barcillas*, 33, 27, 28. 35, 47.
Brancus Allobrogum regulus, 21, 31.
Brennus, 5, 38, 48. 38, 16.
Briniates pop. 39, 2. 41, 19.
Britannia, Epit. 105.
Brixia urbs, 5, 35. *Brixiani*, 21, 25.
Bruanna, 31, 39.
Brundisium, Epit. 19. *Brundisii prom*. 10, 2. *Brundisinus portus*, 23, 33.
Bruttia, 27, 27. *Bruttii*, 27, 53. *à Rom. deficiunt*, 22, 61. *Crotonem occupant*, 24, 2. *Græcos expellunt*, 34, 44.
Brutulus Papius Samnis, 8, 39.
Brutus, 1, 56. vide *Junius*.
Bryanium, 31, 39.
Budares Imperator Hispanus, 33, 44.
Bulini, vel *Bulliani*, 42, 30.
Busa mulier Romanos Cannusii hospitio excipit, 22, 52, 54.
Butrotus fl. 29, 7.
Buxentum, *colonia deserta*, 32, 29. 34, 44. 39, 13.
Bylazora, *locus Pæoniæ*, 44, 26.
Byllinus ager, 36, 7.
Byrsa, 36, 62.
Byzantium, 38, 16. *Byzantii*, 32, 33.

C.

CAcus, 1, 8.
Cadusii, (vel *Caddusii*) *pop*. 35, 48, 49.
Cæcilius Bassus, Epit. 114. *Cæcilius Metellus pont. max.* Epit. 19. *Cæcilius Pinna*, Epit. 76. *C. Cæcilius*, Epit. 73. *L. Cæcilius præt. à Gallis Sen. cæsus*, Epit. 12. *L. Cæcilius Denter pr*. 39, 56. *L. Cæcilius Metellus*, 22, 53. *trib. pleb*. 24, 43. *auctor deserendæ Italiæ post pugnam Cann*. 27, 13. *L. Cæcilius Metellus triumphat*, Epit. 52. *Dalmatas obsidet*, Epitom. 62. *M. Cæcilius Denter leg.*

22, 6. *M. Cæcilius Metellus ædil. pl.* 28, 38. *M. Cæcilius decemvir*, 42, 4. *M. Cæcilius Metellus legat. ad Attalum missus*, 29, 11. *Q. Cæcilius trib. pl.* 4, 16. *Q. Cæcilius Metellus*, Epitom. 50, 53, 65. *pont.* 23, 21. *ædil. curul.* 27, 23. *legat.* 27, 53. *præt.* 28, 10. *COS.* ibid. *dictator*, 39, 11. *decemvir*, 31, 4. *T. Cæcilius trib. mil.* 4, 6.

M. Cædicius legatus, 10, 40, 41. *trib. pl.* 2, 52. *M. Cædicius*, 5, 32.

L. Cælius, 27, 29. 43, 24.

Cæni pop. 38, 40.

Cæninenses pop. 1, 9, 10.

Cænomani pop. 21, 55. 31, 10. 33, 8. 39, 3.

Q. Cæpio, Epit. 7[illegible]. [illegible]

Cære opp. 1, 2. 7, 20. 4, 61. *Cæretes aquæ*, 22, 1. *Cærites pop.* 7, 20. 10, 4. *cum iis hospitium cur factum*, 5, 50. *ipsis bellum infertur*, 7, 20. *Scipionem juvant in ornanda classe*, 38, 45. *Cæres ager*, 5, 16. *Cæres pop.* 7, 19.

C. Cæsar, Epit. 80. 103. 104. 105. *L. Cæsar*, Epit. 80, 120. *Sextus Cæsar*, Epit. 114.

Cæsetius Flavius, Epit. 106.

Cæsones, 3, 14.

M. Cæsonius prætor, Epit. 56.

Caicus fl. 13, 34. 24, 11, 40. 37, 37.

Cajeta, 40, 2.

Calabria, 23, 34.

Calagurium opp. Epitom. 93. *Calagurris opp.* 29, 21.

Calathana vicus, 32, 13.

Calatia, 9, 2, 28. 42, 20. *expugnata*, 9, 47. *in deditionem accepta*, 26, 16. *Calatini à Rom. deficiunt*, 22, 61.

Calavius, Campanorum magistratus summus, 23, 2, 3, *&c.* 9, 26. *Calavii*, 26, 27.

Calauris (vel *Caularis*) *fl.* 38, 15.

Caleni, 10, 20. *Calenus ager*, ibid.

Cales, 8, 16. 27, 11. 39, 15.

Caletranus ager, 39, 55.

Calicinus tumulus, 42, 58.

Callicrates, 41, 23, 24. 45, 31.

Callicritus, 42, 13, 40.

Callicula mons, 22, 15, 16.

Callidromos, Oetæ montis vertex, 26, 15, 16, 17, 18.

Callifæ opp. 8, 25.

Calli-

Calligenes medicus, 40, 56.
Callipeuce saltus, 44, 5.
Callipolis, 31, 16. 36, 30.
Callippus, præfectus classis Persei, 44, 28.
Callithera, 32, 13.
Calœnus ager, 10, 20.
Calor fl. 24, 24. 25, 17.
Calpurnius Bestia COS. Epit. 64. *Calpurnius Flamma*, 22, 60. *C. Calpurnius leg.* 22, 61. *C. Calpurnius Piso pr.* 25, 41. 26, 3, 10, 15, 21. 39, 6. *de Lusitanis, &c. triumphat*, 42. *triumvir*, 40, 29. *COS.* 35, 37. *L. Calpurnius leg.* 32, 19. *M. Calpurnius trib. mil.* Epit. 17.
Calycadnus prom. 38, 38.
Camars, Clusium appellatum, 10, 25.
Cambunii montes, 42, 53. 44, 2.
Cameria opp. 1, 38.
Camertes Umbri, 9, 36. 28, 45.
Camœnæ musæ, 1, 21.
Campania, 2, 52, *&c. Campani auxilium petunt*, 7, 30, 31. *Romanos benigne excipiunt*, 9, 6. *de Italiæ imperio cogitant*, 23, 6. *legatos ad Hannibalem mittunt*, ibid. *&* 25, 22. *in Romanos crudeles*, 23, 7. *de Cumanis subigendis cogitant*, 35. *à Graccho oppressi*, ibid. *de Flacco Marc. queruntur*, 26, 15. *Campanorum mores*, 9, 6. 23, 45. 25, 13. *conjuratio*, 27, 13.
Canæ opp. 36, 45. 37, 8.
Canastræum Pallenes, 31, 45. 44, 11. *Canastræum prom.* 44, 11.
M. Cancius trib. pl. 10, 46.
M. Caninius Rebilus leg. 42, 28. 45, 42. *pr.* 43, 11.
Canna fl. 25, 12. *Cannæ vicus*, 22, 43. *prœlium istbic & clades*, 25, 5.
Cannetum opp. 21, 25.
Cannusium, vide *Canusium*.
Cantabri, Epit. 48.
L. Cantilius, 22, 57.
C. Canuleius trib. pl. 4, 1, 2, 3. *L. Canuleius Dives pr.* 42, 28. *M. Canuleius*, 4, 44. *Canuleii*, 4, 2.
Canusium opp. 22, 50, 52, 54. *Canusini pop.* 9, 20.
Capena, 22, 1. 37, 28. *Capena porta*, 1, 26. 3, 22. *Capenates*, 5, 8, 10, 24. *Capenas bellum*, 5, 16.
Capenus Sequanus, Epit. 120.

Cape-

Capetus Silvius, 1, 3.
Capitolini ludi, 5, 52. *Capitolinus mons*, 1, 12.
Cappadocia, 37, 21.
Cappadoces, 37, 40.
Capræ palus, 1, 16.
Capua, 23, 2. *unde dicta*, 4, 37. *voluptatum magistra*, 7, 38. *ejus perditi mores*, 23, 4. *à Samnitibus capta*, 4, 37. *à COSS. obsidetur*, 25, 20. *Romanis dedita*, 26, 14, 16.
Capusa, filius Desalcis, paternum imperium accipit, 29, 29, 30.
Capys dux, unde Capua dicta, 4, 37. *Capys Silvius rex Alb.* 1, 3.
Carales, 23, 40. 30, 39. *Caralitanus ager vastatur*, 27, 6. *Caralitis palus*, 38, 15.
Caranus, primus rex Macedonum, 45, 9.
Caravantius, 44, 30. 45, 34.
C. Carbo, Epit. 59, 79. *Cn. Carbo*, Epit. 80. 83. 84. 89.
Carda opp. 30, 6. 33, 21.
Caria, 33, 19, *&c.* *Cariæ*, 33, 27. *Cares*, 33, 18.
Carinæ, 26, 10. *Carinæ Esquiliæ*, 26, 10. *Carini*, 36, 37.
Carmelus Istror. regulus, 41, 1, 4.
Carmenta, mulier fatidica, 1, 7. *Carmentalis porta*, 2, 49. 25, 7. 27, 37. *Carmentis saxum*, 5, 47.
Carni, 43, 1, 5.
Carnuns urbs, 43, 1.
Carnutes pop. 5, 34.
Carpesii pop. 23, 26.
Carpetania, Hispaniæ urbs, 39, 30. 40, 30.
Carpetani, 21, 5.
Carseoli, colonia, 10, 3, 11. 27, 9. 29, 15. 45, 42.
Cartalo, vide *Karthalo*.
Carteja urbs, 43, 3. *ubi sita*, 28, 30. *expugnatur*, 21, 5.
Carventana arx, 4, 53, 55, 56.
C. Carvilius Spoletinus, 43, 18. *L. Carvilius*, 25, 3. *Sp. Carvilius*, 23, 22. *Sp. Carvilius Q. F. Maximus ædilis*, 10, 9. *Sp. Carvilius COS. Amiternum vi rapit*, 10, 39. *& urbes in Samnio*, 45. *triumphat*, ib. *Sp. Carvilius Maximus augur moritur*, 26, 23.
Caryæ, (quarum meminerunt Pausanias & Lucianus in Saltationib.) 34, 26.
Carystus urbs, 31, 45. 32, 16. 42, 7. *deditur*, 17. *Carystii*, 31, 45. 32, 16. 35, 38.

Casander, 39, 34, 35.
Casandrea (vel *Cassandrea*, sive *Cassandria*) *urbs*, 28, 8. 31, 44. 43, 23. *oppugnatur à Romanis*, 44, 11.
Casilinum urbs, 22, 13, 15, 16. *Casilini*, 23, 19, 20. 24, 19.
Casinum opp. 9, 28. 22, 13. 26, 9. *Casinas ager*, 22, 13. 26, 9.
Cassandrea, vide *Casandrea*.
Cassignatus regulus, 42, 57.
Cassius Altinius, 24, 45. *C. Cassius decemvir*, 42, 4. *COS.* 43, 1. Epit. 120. *C. Cassius Longinus COS.* 42, 28. *L. Cassius COS.* Epit. 65. *Q. Cassius*, 45, 42. *Sp. Cassius COS.* 2, 17, 33, 41. *mag. eq.* 2, 18. *Cassia familia*, 2, 44. *Cassii*, 4, 15.
Castellum, 21, 33.
Castoris ædes, 2, 20, 42. 8, 11.
Castrum novum, 36, 3.
Castulo, oppidum Hispaniæ, 24, 41. 28, 13, 19, 20. *Castulonensis saltus*, 26, 20.
Catana, urbs Siciliæ, 27, 8, 10.
C. Catilina, Epit. 103. *L. Catilina*, Epit. 102.
C. Catinius pr. 38, 33. 39, 7. *L. Catinius*, 39, 17. *M. Catinius*, ibid.
Q. Catius ædilis pl. 27, 6.
Catulus, 30, 19. *Q. Catulus*, 27, 45. Epit. 68. 90. 98.
Cauci pop. Epit. 139.
Caudium, 9, 2. *Caudinæ furcæ*, 9, 2. *Caudina pax*, 9, 1. *ubi facta*, 9, 5, 10. *Caudina clades*, 9, 36. *Caudinus Samnis*, 24, 20.
Cavii pop. 44, 30.
Caularis, vide *Calauris*.
Caulon, (vel *Caulonia*) *urbs*, 27, 15.
Caunei, (vel *Caunii*) 33, 20. *à Rhodiis desciscunt*, 45, 25.
Caunus mons, 40, 50.
Cea insula, 31, 15.
Celenæ urbs, 38, 13.
Celelates pop. 32, 29.
Celeres CCC. *à Romulo instituti*, 1, 15.
Celetrum opp. 31, 40.
Celtæ, 5. 34.
Celtiberia, 38, 1. *Celtiberiæ montes*, 21, 43. *oppida*, 103. *in deditionem accepta*, 40, 49. *Celtiberi Karthaginiensi-*

um provinciam invadunt, 22, 21. *ad Romanos desciscunt*, 49. *perfidi*, 25, 33. *eis mos in prœlia concursare*, 27, 2. *adoriuntur Q. Fulvium Flaccum*, 40, 30. *Romanos in saltu Manliano invadunt*, 39. *& cæduntur*, 40, 48. *rebellant & debellantur*, 41, 26. *Celtibericum bellum*, 28, 22. 42, 3.

Cenchreæ, Corinthiorum Emporium, 32, 17. 28, 8. 41, 24. *Cenchrei*, 32, 23.

Cenæum (vel *Ceneum*) *Eubœæ*, 36, 20.

Ceninenses pop. 1, 9, 10.

Cenomani, vide *Canomani*.

Cenon opp. 2, 63.

Censennia, 9, 44.

C. Centenius, 22, 8. *M. Centenius Penula*, 25, 19.

C. Centronius proprætor, 22, 7.

Cephallenia, 36, 11, 12, *&c.* *Cephallenia fretum*, 37, 18. *Cephallenes*, 39, 5.

Cephalo princeps, 45, 26.

Cephalus, 43, 18. 45, 26.

Cercetius mons, 32, 14.

Cercina ins. 22, 31. 33, 34, 48.

Cercinium urbs, 31, 41.

Cerdiciates pop. 32, 29.

Cerdubellus Himilconem & Punica auxilia Romanis prodit, 28, 20. 32, 29.

Ceres mater, 24, 38. *ejus sacrum intermissum*, 21, 56. 34, 6. *ei jejunium instituitur*, 36, 37. *& peculium Sp. Cassii COS. à patre consecratur*, 2, 41. *& tria ænea signa ponuntur*, 33, 26. *ejus ædes*, 27, 6, 36. 40, 2. 41, 28. *de cœlo tacta*, 28, 11. *Cereris Eleusinæ templum*, 30, 30. *Cereris initia*, 31, 47. *ejus templum non initiatis ingredi nefas*, 31, 14. *Cereales ludi*, 39, 39.

Certima urbs, 40, 47.

Certis, 28, 22.

Cethegus, Epit. 102.

Chæreas, 40, 55.

Chæronea, 35, 46. 42, 43.

Chalcedon, 42, 16. Epit. 93.

Chalciœcon, i. e. *Minervæ templum æreum*, 35, 36.

Chalcis urbs, 8, 22. 27, 37. 32, 37. 33, 33. 38, 7. *à Romanis capta*, 21, 23. *Antiocho dedita*, 35, 51. *diruta*, Epit. 52. *Chalcidenses de injuriis queruntur*, 43, 7.

Chamaces, se Martis filium ferebat, Epit. 116.
Chaones, vide *Chaonia*.
Chariclitus, 37, 23, 24.
Charilaus, princeps Palæpolis, 8, 25, 26.
Chaonia, 32, 5. *Chaones*, 43, 23.
Charopus Epirotes, 32, 6, 11.
Chatti pop. Epit. 138.
Chaus fl. 38, 14.
Chelidonium promontorium, 33, 41. 38, 27.
Chersonesus, 31, 16.
Cherusci pop. Epit. 138.
Chius, 37, 14, 27. 40, 52.
Chii, 27, 32. 31, 31. *agro donantur*, 38, 39.
Chimarus, miles apud Persea, 44, 24.
Chryso, servorum dux, Epit. 95.
Cia, 31, 15.
Ciani, 33, 32, 56.
Cibyra opp. 38, 14. *Cibyratæ*, 45, 25.
C. Cicereius pr. 41, 28. 42, 1, 7. *in m. Albano triumphat*, 21. *ædem in m. Albano dedicat*, 45, 15.
Q. Cicero, Epit. 106.
Cilicia, 33, 19. 35, 13. Epit. 68. *Cilices*, 38, 19.
Cilnium genus, 10, 3, 5.
Cimbis, locus prope Gades, 28, 37.
Cimbri, Epit. 63. 68. *Cimbricum bellum*, Epit. 67. 68.
Cimetra urbs, 10, 15.
Ciminii saltus, 9, 37. 10, 24.
Cincibilis, Gallorum regis legatus, 43, 5.
Cincinnatus, 4, 6.
L. Cincius Alimentus pr. 26, 23, 28. 27, 5, 6, 8. *M. Cincius Alimentus trib. pl*. 29, 20. *Cincia lex*, 34, 4.
Cineas, 34, 4. Epit. 13.
Cingilia opp. 8, 29.
Cinna, vide *Cornelius*.
Circe Dea, 1, 49.
Circeienses, 6, 12, 13, 17.
Circeii colonia, 1, 56. 27, 9. 29, 15.
Circius amnis, Bætis dictus, 28, 22.
Circumpadani campi, 21, 35.
Circus Apollinaris, 3, 63. *Flaminius*, 55. Epit. 20. *maritimus apud Hernicos*, 9, 42. *maximus à Tarq. Prisco institutus*, 1, 35. *Circenses ludi*, 44, 9, 18.

Cirrha, 42, 15.
Cirtæ funditores, 37, 40.
Cirtha mons, 29, 32. Epit. 64. Cirtha Syphacis regia, 30, 12. Masinissæ dedita, ibid. Cirthenses, ibid.
Cisalpini, vide Galli.
Cissaus mons, 28, 5.
Citheronis saltus, 31, 26.
Citium opp. 42, 51. Citius mons, 43, 21.
Civismarus regulus, 24, 42.
Cius, 32, 33.
Clampetia, oppidum Bruttiorum, 29, 38. 30, 19.
Clastidium vicus, 21, 48. 29, 11.
Claudia soror Claudii, Epit. 19. Claudiæ Quintiæ pudicitia, 29, 14. Claudius Asellus, 23, 47. Claudius Glicia, Epit. 19. Claudius Pulcher COS. Epit. 16. Claudius Crassus trib. conf. pot. 4, 35. Appius Claudius, prius App. Claussus dictus, Romam venit, 2, 16. in senatum eligitur, ibid. natura immitis, 29. COS. 21. sententia ejus de comprimenda plebe, 23. de creditis pecuniis, 27. Patribus gratus magistratu abit, 28. App. Claudius (Appii F.) COS. 2, 56. lictorem ad Lectorium trib. mittit, ibid. in Volscos mittitur, 58. plebem cur oderit, ibid. Volerones trib. pl. vocat, ibid. in exercitum animadvertit, 59. unde vinci exoptat, ib. ei dies dicta, 61. obit, ib. Appius Claudius decemvir, 3, 33. ejus nefandum facinus, 44. & judicium, 47. ei dies à Virginio dicta, 56. in carcerem conjicitur, 57, mortem sibi consciscit, 58. Ap. Claudius decemviri nepos, 4, 48. App. Claudius Crassus trib. mil. conf. pot. 5, 1. plebeiis certaminibus tribunis pl. resistit, 2. ejus de præda Vejorum sententia, 20. App. Claudius dictator, 7, 5, 6. COS. 24. moritur, 25. App. Claudius censor, 9, 29. abdicare se magistratu noluit, 33. viam munit, quæ Appia dicta est, 29. aquam in urbem duxit, ibid. lumine captus, ibid. App. Claudius COS. 9, 42. 10, 15. interrex, 11. App. Claudius præt. 10, 22. App. Claudius COS. primus Karthaginiensibus bellum infert, 31, 1. App. Claudius trib. mil. 32, 25. App. Claudius Cento ædilis cur. 40, 58. ovat, 41, 28. App. Claudius Pulcher, 22, 53, ei summa imperii defertur, ibid. præt. 23, 24. COS. 25, 23. App. Claudius vulneratur, 26, 6. obit sub deditionem Capuæ, 16. App. Claudius COS. moritur, 33. App. Claudius Pulch. pr. 38, 42. App. Claudius Pulcher COS. 39, 23.

23. *Appius Claudius Nero pr.* 33, 28. *legatus*, 37, 55. C. *Claudius Appii F. COS.* 3, 15. *ejus pro App. Claudio deprecatio*, 3, 58. C. *Claud. Etruscis literis eruditus*, 9, 36. C. *Claud. prat.* 40, 30. C. *Claud. censori dies à P. Rutilio dicta*, 43, 16. C. *Claudius legat.* 45, 17. C. *Claudius augur moritur*, 45, 44. C. *Claudius Cento*, 31, 14. *dictator*, 25, 2. C. *Claudius Cicero trib. pl.* 3, 31. C. *Claudius Hortator mag. eq.* 8, 15. C. *Claudius flam. Dial.* 26, 23. *Claudius Nero*, 24, 17. *in Hispaniam mittitur*, 26, 17. *Hasdrubalem persequitur*, ibid. *legatus*, 27, 16. *COS.* 37, 38. *Hannibalem prope Venusiam assequitur*, 44. *dein ad Hasdrubalem properat*, 45. *quo victo ad Hannibalem redit*, 52. *ad urbem revocatur*, 28, 9. *equo sine militibus triumphat*, ibid. *in eum varia carmina*, ibid. C. *Claudius censor*, 29, 37. *lustrum condit*, ibid. C. *Claudius Nero legat.* 32, 2. *prat.* 25, 2. C. *Claudius Ap. F. Pulch. augur*, 33, 30. C. *Claudius Pulch. COS.* 41, 8. *ab exercitu contemnitur*, 10. *de Istris, &c. triumphat*, 13. C. *Claudius Regillensis dictator*, 8, 15. *Cn. Claudius Appii F. Cento interrex*, 22, 33. M. *Claudius App. Claudii decemviri cliens*, 3, 44. *assertor Virginia*, 45. *exsulatum abit*, 58. M. *Claudius*, 22, 37. *trib. pl.* 43, 14. M. *Claudius Marcellus*, 22, 57. *COS.* 26, 16, 31. Epit. 20. *pr.* 22, 35. *procos.* 23, 30. *Hannonem & Epicyden fundit*, 25, 41. *victor Syracusas redit*, ibid. *ei imperium prorogatum*, 26, 1. 27, 7. *à C. Publicio Bib. trib. pl. accusatur*, 22. *COS.* 23. 24. *cum Hannibale cupit dimicare*, 28. *transfigitur*, 29. *ab Hannibale sepelitur*, 30. M. *Claudius Marcellus COS. f. trib. mil. fit*, 27, 28. M. *Claudius Marcellus trib. pleb.* 29, 20. *ad. curulis*, 31, 50. *prat.* 32, 7. *COS.* 34, 9. *de Insubribus, &c. triumphat*, 33, 37. M. *Claudius Marcellus censor*, 37, 75. 38, 35. 39, 23. *COS.* 39, 32. *triumvir*, 40, 29. Q. *Claudius trib. pl.* 21, 63. Q. *Claudius flam. prator fit*, 27, 21, 22, 40. *propret.* 45. T. *Claudius*, 30, 27. T. *Claudius Asellus trib. mil.* 27, 43. *prat.* 28, 10. *adilis pl.* 39, 11. T. *Claudius Nero COS.* 30, 26. *prator*, 29, 11. 30, 36. 40, 18, 58. *legatus*, 42, 19. *Claudia tribus*, 2, 16. *stirps*, 4, 48. *Claudia aqua*, Epit. 9.

Clausala fl. 44, 31.

Attus Clausus, 10, 8. *Atta Clausus*, 2, 16.

Clazomenii pop. 38, 39.

Cleomedon, legatus Philippi, 32, 21.
Cleomenes, tyrannus Lacedæmoniorum, 34, 26.
Cleo (vel *Cleon*) Epit. 56. *Cleonæ*, 33, 14, 15. 34, 25. *Cleonæus ager*, 33, 14.
Cleonymus, dux Lacedæmoniorum, 10, 2.
Cleopatra Alex. Epirotæ uxor, 8, 24. *Cleopatra Ægypti regina*, 37, 3. *ei palla picta cum amiculo purpureo à Rom. missa*, 27, 4. *Cleopatra Demetrium virum suum & Seleucum F. interimit*, Epit. 60. *Cleopatra à Ptolemæo frat. regno pellitur*, Epit. 111. *Cleopatra perditè ab Antonio amatur*, Epit. 130, *&c. mortem sibi consciscit*, Epit. 133.
Cleoptolemus, 36, 11.
Clevas, præfectus Persei, 42, 21, 23. 43, 23.
Cline opp. 26, 25.
Clitæ, 44, 11.
Cliternum opp. 24, 47.
Clitor (Plinio *Clitorium*) *opp.* 39, 35.
Cloacina, 3, 48.
P. Clodius, Epit. 103. 107.
Clœlia virgo, 2, 13. *Clœlii in Patres lecti*, 1, 30.
P. Clœlius trib. mil. 6, 31. *P. Clœlius Siculus*, 40, 42. *Q. Clœlius COS.* 2, 21. *Q. Clœlius Sic. censor*, 6, 31. *T. Clœlius Sic. triumvir*, 4, 11. *Clœlii*, 1, 30.
Clondicus, Gallorum dux, 44, 26.
Cluilius, 1, 22, 23. *Cluilia fossa*, 1, 23. *Gracchus Cluilius*, 3, 25. 4, 10. 11, 39.
Clunia, Epit. 92.
Clupea urbs, 27, 31, 29, 32.
Clusium opp. 5, 33. *Camars olim dictum*, 10, 26. *oppugnatur*, 5, 33. *Clusini*, 27, 46. *auxilium à Rom. contra Gallos petunt*, 5, 32.
Cluvia opp. 9, 31.
C. Cluvius leg. 44, 40. *C. Cluvius Saxula prætor*, 41, 28. *Sp. Cluvius pr.* 42, 9.
Clytus, Acarnanum prætor, 36, 11, 12.
Cnidus, opp. 37, 16.
Cnossii, 37, 60.
Cobulatus amnis, 38, 15.
Coclites, 3, 13.
Codrio opp. 31, 27.
Cœla, vide *Euboïcus sinus*.
Cœle, 32, 4.

Cœle Syria, 33, 19. 42, 29. 45, 11.
Cæleta pop. 38, 40.
Cælimontana porta, 35, 9.
Cœlius mons, 1, 30. *L. Cœlius*, 43, 21.
Colchas (five *Culcas*) *regulus*, 28, 13. 33, 21.
Collatia civitas, 1, 38, 57, 58. *Sabinis adempta*, 37. *Collatini*, 1, 38.
Collina porta, 2, 11, 51, 64. 3, 61. 4, 21, 31. 6, 28. 26, 10.
Colophon opp. 37, 26. *Colophonii*, ibid. 38, 39.
Columen, loci nomen, 3, 23.
Combolomarus regulus, 38, 19.
Combulteria urbs, 23, 39.
Come Macra opp. 32, 13, 36.
Comenses, 33, 36. *Comensis ager*, ibid.
Cominium opp. obsessum, 10, 39. *captum*, 41, 43. *deflagrat*, 44.
Cominius Ceritus, 25, 14. *L. Cominius trib. mil.* 8, 30. *Postumus Cominius COS.* 2, 18. *ejus res gestæ*, 33.
Compsa, 23, 1. 24, 20.
Compulsius regulus, 38, 18.
Compulteria opp. capitur, 33, 38.
Comum opp. 23, 36.
Concordiæ ædes, 9, 46. 22, 33. 23, 21. 26, 23. *ara*, 24, 22. *area*, 39, 56. 40, 19.
Condylon castellum, 44, 6.
Congentiatus, filius Bituiti regis, Epit. 61.
Connocondylum, vide *Gonnocondylum*.
Connus opp. 42, 54, 67. 44, 6.
Consa, colonia deducta, Epit. 14.
Consentia opp. 8, 24. *Samnitibus recepta*, 9, 44. *Hannibali dedita*, 23, 30. *capitur*, 29, 38. *ad Romanos deficit*, 30, 19.
Q. Considius, auctor agrariæ legis, 2, 52.
Consualia, à Romulo instituta, 1, 9.
Contenebra opp. 6, 4.
Contrebia opp. 40, 33.
Copaïs palus, 33, 29.
Cora opp. 2, 16. *Coranus ager*, 8, 19.
Coracesium opp. 33, 20.
Corax mons, 36, 30. 37, 4.
Corbio opp. 2, 39. 3, 28, 69. *expugnatur*, 39, 42.
Corbis Orsuæ frat. 28, 21.
Corcyra ins. 26, 24. 36, 42. *Corcyræi*, 33, 50.

Cordu-

Cordubenses, Epit. 140.

Corinthus, (sive *Corinthos*) 27, 33. 32, 37. 33, 33. 38, 7. *ubi sita*, 45, 28. *oppugnatur*, 32, 23. *Achæis redditur*, 33, 36. *ob legatos Rom. violatos diruitur*, Epit. 52. *Corinthii*, 32, 17. *Corinthiacus* (vel *Corinthius*) *sinus*, 26, 26. 43, 58. 44, 1.

Coriolanus, 7, 40.

Corioli opp. à Marcio capitur, 2, 33. *Romanis adimitur*, 39.

Cormasa urbs, 38, 15.

Cornelia, epoto medicamento quod marito confecerat, obit, 8, 18. *Cornelius Barbatus pont. max.* 9, 46. *Cornelius Cinna*, Epit. 79. *A. Cornelius quæst.* 3, 24. *pont. max.* 4, 17. *trib. mil.* 6, 36, 42. *COS.* 10, 31. *A. Cornelius Arvina dictator*, 8, 38. *A. Cornelius Cossus dictator*, 6, 12, 14. *ejus triumphus*, 16. *A. Cornelius Cossus mag. eq.* 7, 26. *COS.* 5, 29, 34. *A. Cornelius Mammula proprat.* 23, 21, 34. *prat.* 35, 24. *C. Cornelius quæst.* 25, 17. *C. Cornelius Cethegus in Hispania pugnat*, 31, 49. *censor*, 34, 43. *C. Cornelius Dolabella moritur*, 40, 42. *C. Cornelius Lentulus triumvir*, 32, 2. *Cornelius Mammula prat.* 40, 44. *Cn. Cornelius COS. à classe Punica captus*, Epit. 17. *Cn. Cornelius de Insubribus, &c. triumphat*, 33, 24. *pacem cum Karthaginiensibus facit*, 30, 44. *Cn. Cornelius Blasio prat.* 34, 41. *Cn. Cornelius Cethegus COS.* 42, 27. *adversus Insubres pugnat*, 30. *Cn. Cornelius Cossus trib. mil. conf. pot.* 4, 55, 58. 5, 10. *Ecetras petit*, 4, 59, 61. *COS.* 54. *Cn. Cornelius Dolabella rex sacr.* 27, 38. *Cn. Cornelius Lentulus COS.* 30, 40. *ex S. C. ovans urbem ingreditur*, 33, 38. *Cn. Cornelius Merenda prat.* 34, 41. *Cn. Cornelius Merula legat.* 37, 55. *Cn. Cornelius Scipio frater adversus Hasdrubalem mittitur*, 21, 32, 60. *primus Romanorum in Hispaniam venit*, 28, 32. *Hasdrubalem adoritur*, 22, 19. *agrum Karthaginiensem populatur*, 20. *cum Pœnis confligit*, 23, 49. *vulneratur*, 24, 42. *vincitur*, 25, 36. *de morte ejus variæ sententiæ*, ibid. *Cn. Cornelius Scipio pontif.* 32, 7. *prætor*, 41, 8. *Cn. Cornelius Scipio Hispalus COS.* 41, 14. *moritur Cumis*, ibid. *L. Cornelius COS.* Epit. 17. *II. COS.* 8, 17. *L. Cornelius Caudinus ædilis curulis*, 27, 23. *L. Cornelius Dolabella duumvir navalis*, 40, 42. *L. Cornelius Lentulus COS.* 7, 22. 31, 49. *pont. max.* 22, 10. *moritur*, 25, 2. *decemvir sacr.* 25, 2. *prat.* 41. *leg.* 27, 16.

16. *ædilis curulis*, 29, 11. *ovans urbem init*, 31, 20. L. *Cornelius Maluginensis*, 3, 22. M. *Cornelii decemviri frater*, 40. L. *Cornelius Merula pr.* 32, 7. *triumvir*, 34, 44. *conf.* 53. *Boiorum agros populatur*, 35, 4. L. *Cornelii Merulæ literæ de prælio ad Mutinam facto*, 35, 6. L. *Cornelius Scip.* 10, 11. *interrex*, 7, 21. *COS.* 23. *proprætor*, 10, 25. L. *Cornelius Scipio frat. P. Scip. Oringin oppugnat*, 28, 3. *nuncius receptæ Hispaniæ Romam mittitur*, 16. *Hannonem & alios secum ducit*, 4. *ædilis curul.* 33, 26. *prætor*, 34, 53. *COS.* 34, 54. 35, 45. *COS. paludatus ab urbe proficiscitur*, 36, 4. *triumphat de Asiaticis*, 37, 58. L. *Scipio damnatur*, 38, 55. *absolvitur*, 60. *ludos facit*, 39, 22. L. *Scipioni Asiat. equus adimitur*, 44. *Scipionis statua ubi*, 38, 56. M. *Cornelius in Algidum mittitur*, 3, 41. M. *Cornelius censor*, 5, 31. 36, 36. M. *Cornelius trib. mil.* 6, 36, 42. *præt.* 26, 21, 26. *COS.* 29, 13. *proconf. cum Magone pugnat*, 30, 18. M. *Cornelius Cethegus pontif. max.* 25, 2. *comitia habet*, 5. *pr.* 25, 41. *cenf.* 37, 13. *lustrum condit*, 38. *COS.* 29, 11. M. *Cornelius Cethegus pontif. moritur*, 33, 28. M. *Cornelius Cethegus legat.* 43, 1. *triumvir*, 17. M. *Cornelius Malug. decemvir*, 3, 35. *COS.* 4, 21. M. *Cornelius Mammula legat.* 42, 6. M. *Cornelius Scipio præt.* 41, 14. P. *Cornelius dictator*, 4, 59. *trib. mil. conf. pot.* 6, 1, 11. 9, 38. P. *Cornelius Arvina COS.* 9, 42. *censor*, 10, 47. P. *Cornelius Asina*, 21, 25. 36, 8. *interrex*, 22, 34. P. *Cornelius Blasio triumvir*, 10, 18. P. *Cornelius Calussa pontifex max.* 25, 5. P. *Cornelius Caudinus*, 26, 48. P. *Cornelius Cethegus præt.* 39, 23, 32. *decemvir*, 42, 4. P. *Cornelius Cossus trib. mil. conf. pot.* 4, 49, 58. 5, 24, 26. P. *Cornelius Lentulus pr.* 24, 9. 29, 38. *legat.* 36, 40. *COS.* 46, 18. P. *Cornelius Malug. trib. mil. conf. pot.* 4, 61. 5, 16. P. *Cornelius Mammercus præt.* 40, 35. P. *Cornelius Merenda*, 22, 3. P. *Cornelius Ruffinus dictator*, 8, 17. *COS. senatu movetur*, Epit. 14. P. *Cornelius Scapula COS.* 8, 22. P. *Cornelius Scipio mag. eq.* 5, 19. 7, 24. *interrex*, 5, 31. 6, 1. *ædilis*, 7, 1. *dictator*, 9, 44. *consul*, 21, 6. *ad Trebiam venit*, 48. *in Hispaniam*, 22, 22. *adversus Magonem ducit*, 25, 31. *vulneratur*, 34. *ubique defletur*, 36. P. *Cornelius Scip. Publ. F. mirabilis*, 26, 19. *Alexandro M. comparatur*, ibid. *divina stirpe creditur*, 38, 58. *ejus laudes*, 53. C. Corne-

Cornelius Scip. adolescens fit imperator, 22, 53. *ædil. curul. ante ætatem*, 25, 2. *in Hispaniam mittitur*, 26, 18. *Karthag. novam oppugnat*, 42. *ejus in obsides humanitas*, 49. *liberalitas*, 50. *captivam virginem eximia forma sponso reddit*, ibid. *Tarraconem abit*, 51. *castris Hasdrubalis potitur*, 27, 21. *Rex ab Hispanis invitus appellatus*, ibid. *adversus Hasdrubalem Gisgonis pergit*, 28, 2. *eum adoritur*, 14. *P. Scipio Hispania Karthaginienses pellit*, 16. *cum Syphace qua gerit*, 17, 18. *gladiatorium edit*, 21. *ejus mors falsò credita excitat seditionem*, 24. *adversus Mandonium, &c. copias ducit*, 33. *ei ignoscit*, 34. *in Hispania COS.* ibid. *provincia Africa ei destinatur*, ibid. *inter P. Cornelium Scip. & trib. pl. altercatio*, 45. *P. Cornelii Scip. ludi*, ibid. *in Siciliam proficiscitur*, 46. *Karthaginis excidia agitat animo*, 29, 2. *à Q. Fabio luxuria accusatur*, 19. *falsò*, 22. *Masinissam donis decorat*, 30, 15. *cum Hannibale in colloquium venit*, 30. *Pœnos adoritur*, 33. *Romam reversus, triumphat*, 45. *primus nomine victæ gentis nobilitatur*, ibid. *ludos fecit*, 31, 49. *P. Cornelius Scip. Afric. censor*, 32, 7. *cum T. Sempronio Longo designatur II. COS.* 34, 42. *fit senatûs princeps iterum*, 43. *P. Scipionis tertium in senatu lecti principis & Hannibalis colloq.* 35, 14. *filius ejus ab Antiocho capitur*, 34. *cui gratias agit de filio remisso*, 37. *literas ad Bithyniæ regem mittit*, 25. *P. Scipioni Afric. dies dicta*, 38, 50. *die dictâ quo modo se gessit*, 55. *Afric. Literaum concedit*, 38, 52. *ibique sepelitur*, 53. *ejus statua*, 56. *ejus filiæ quibus nuptæ*, 57. *P. Scipio Africani F. augur*, 40, 42. *P. Cornelius Afric. Scip. Æmil. L. Paulli F. Africani nepos*, 44, 44. *trib. mil. occidit provocatorem*, Epit. 48. *it ad bellum Hisp.* ibid. *COS.* Epit. 50. *triumphat*, Epit. 52. *mortuus in cubiculo inventus*, Epit. 59. *P. Scipio Cn. F. Nasica, opt. vir judicatur*, 29, 14. 36, 40. *Ostiam it Idææ matri*, 39, 14. *triumvir*, 31, 49. *præt.* 34, 42. *res quæstum gessit*, 35, 1. *COS.* 24, 36, 1. *Bojos fundit, &c.* 36, 38. *triumphat*, 40. *P. Scipio Nas. triumvir*, 39, 55. 40, 34. *nullo bello gesto triumphat*, 38. *patronus Hispaniæ pop.* 43, 2. *P. Cornelius Nas. COS. Dalmatas domat*, Epit. 48. *P. Cornelius Sisenna præt.* 39, 45. *P. Cornelius Sulla prætor*, 25, 2. 39, 6. *Sergius Cornelius Malug.* 6, 6. *trib. mil. consf. pot. iterum*, 18, 28. *mag. equit.* 7, 9. *trib. mil.* 6, 36, 38. *COS.* 10, 1. *Cornelius Lentu-*

Lentulus ædil. curul. 38, 10. *prat.* 43, 11. *Ser. Cornelius Malug. trib. mil. conf. pot.* 4, 6, 22. *Ser. Cornelius Sylla legat.* 40, 17. *Ser. Cornelius flam. Quirinalis obit,* 3, 32. *Cornelia gens,* 35, 40. *tribus,* 38, 36.
Corniculum opp. 1, 38. *capitur,* 39.
Q. Cornificius, Epit. 123.
Cornus opp. 23, 40, 41.
Corolamus Bojorum regulus, 33, 36.
Coronea (vel *Coronea*) *urbs,* 33, 29. *Coronei pop.* 43, 44. *Coronensis ager,* 36, 20. *Corone,* 39, 49.
Corragon castellum captum, 31, 27.
Corragus Macedo, 38, 13. *Eumenis præfectus,* 42, 67.
Corribilo regulus, 35, 32.
Corsica ins. 22, 31. 30, 39.
Corsi pop. deficiunt à Rom. 40, 19. *dant obsides,* 34. *iis pax data,* 42, 7.
Cortona urbs, 22, 4. *pacem petit à Rom.* 9, 37. *Cortonenses montes,* 22, 4.
Cortuosa opp. diruitur, 6, 4.
T. Coruncanius pont. max. Epit. 18.
Corycum Tejorum promontorium, 37, 12, 29.
Corycus portus, 33, 20. 36, 43.
Corylenus opp. 37, 21.
Cosconius, Epit. 75. *M. Cosconius trib. mil.* 30, 18.
Cossa (vel *Cosa*) *opp.* 33, 17. *capitur,* 24, 20.
Cossani pop. 27, 10.
Cossanus portus, 22, 11. 30, 39.
Cossura, Epit. 89.
Costocus, 44, 42.
Cotto nobilis Bastarna, 40, 57.
Cotton urbs, 38, 21.
Cotys, rex Odrysarum, 42, 29, 33, 51, 67. 44, 42.
Cous, 37, 16.
Cranii, 38, 28.
Cranon urbs, 42, 64. *Crannonius ager,* ibid. *Cranon opp.* 36, 10, 14.
M. Crassus, Epit. 97. *occiditur,* Epit. 106.
Craterus, 35, 26.
Cremaste dicta Larissa, 31, 46. *oppugnatur,* 42, 56.
Cremera fl. 2, 49.
Cremona, Epit. 20. 21. 56. *oppugnatur à Ligusticis pop.* 31, 10. *Cremonenses,* 33, 34.

Cremonis jugum, 21, 38.
Crene, 37, 21.
Cretensium bella intestina, 41, 25. *Cretenses sagittarii*, 37, 41.
Cretes, 24, 31.
Creusa mater Ascanii, 1, 3. *Creusa Thespiensium empor.* 36, 21.
Crispinus, 25, 26.
Crito Berœæus, 23, 39.
Critolaus, Achæorum dux, Epit. 52.
Croton (vel *Crotona*) 1, 8. *ejus ambitus*, 24, 3. *obsidetur à Brutiis*, 23, 30. *Crotoniatæ, qui & Crotonienses*, 22, 61. *in Locros traducuntur*, 24, 3. *eorum bellum*, 29, 18.
Crustumeria opp. 3, 42. *capta*, 2, 19.
Crustumina tribus, 42, 34, *Crustumini pop.* 1, 9. *bellum parant*, 10. *vincuntur*, 11. *Crustumini campi*, 2, 64.
Cuballum castellum, 38, 18.
Culcas regulus, vide *Colca*.
Cumæ captæ, 4, 44. *Cumani municipes facti*, 23, 31. *à Chalcide Euboïca oriundi*, 8, 22. *Pœnos fundunt fugantque*, 23, 37. *iis Latinè loqui permittitur*, 43, 40. *Cumanæ aquæ*, 41, 16.
Cures, 1, 13, 18.
C. Curio trib. pl. Epit. 110. *proconf.* Epit. 95.
C. Curiatius trib. mil. 4, 6. *P. Curiatius COS.* 3, 33. 4, 1. *decemvir*, 3, 33. *trib. pl.* 5, 11. *Curiatii*, 1, 26, 30.
Curius Dentatus COS. Epit. 14. *M'. Curius trib. pl.* 32, 7. 45, 38.
M. Curtius in specum se projicit, 7, 6. *Metius Curtius Sabinorum princeps*, 1, 12. *Curtius lacus*, 1, 13. 7, 6.
Cusibi opp. 35, 22.
Cutilii pop. 26, 11.
Cutina opp. 8, 29.
Cyatis arx, 38, 29.
Cyclades insf. 34, 26.
Cycliadas prætor Achæorum, 27, 31. 30, 32. *Philippi consilium coarguit*, 31, 26. *transit ad Philippum*, 32, 19, 32.
Cydas (vel *Cyndas*) *Cretensis*, 33, 3. 44, 24.
Cydonia urbs, Epit. 98. *Cydoniatæ*, 37, 60.
Cylarabis gymnasium, 34, 26.
Cyllene urbs, 27, 32.
Cyme, (vel *Cyma*) 37, 11. *Cymæi*, 38, 39.
Cymines opp. 32, 13.

Cyneas leg. 34, 4. Epit. 13.
Cynosarges, templum Herculis, 31, 24.
Cynoscephalæ opp. 33, 17, 20.
Cyparæ, 36, 10.
Cyparissa (vel *Cyparissia*) 32, 21.
Cyphara, 32, 13.
Cyprius vicus, 1, 48.
Cyprus (vel *Cypros*) 33, 41. Epit. 59. 104.
Cypsela, 31, 16. 38, 40.
Cyrenæ, 23, 10. 34, 62.
Cyretiæ, 42, 53. *captæ & direptæ,* 31, 41. 36, 10, 13.
Cyrus, 9, 17.
Cyssus portus, 36, 43.
Cythnus insf. 31, 15, 45.
Cyzicus, 41, 20. Epit. 95.

D.

DAcæ, sagittarii, 38, 38.
Dædala castrum, 37, 22.
Dahæ milites, 35, 48, 49.
Dalmatæ pop. Epit. 47. 62. 131. 132. 139.
Damaratus Corinthius, 1, 34. 4, 3.
Damippus (vel *Damasippus*) *Laced.* 25, 23. *L. Damasippus præt.* Epit. 86.
Damius, præfectus navium Eumenis, 44, 8.
Damocles, Argivus adolescens, 34, 25.
Damocritus præt. Ætolorum, 31, 32. *capitur,* 36, 25. *ad Nabin mittitur,* 34, 12. *ejus ad T. Quinctium responsum,* 33. *gladio se transfigit,* 37, 46.
Damoteles, legatus Ætolorum, 38, 8.
Dampetia opp. 30, 19.
Dantheletæ, 39, 53.
Daorses pop. 45, 26.
Daphne, 33, 49. *ad Daphnen ludi celebrati,* 33, 51.
Dardani, 26, 25. *infestissimi Macedoniæ,* 40, 57. *confertim pugnant & cedunt,* 31, 43. *cum Bastarnis bellum gerunt & vincuntur,* 41, 19. *eorum urbs in Macedonia capta,* 26, 25.
Dardanum urbs, 37, 37. *libertate donatur,* 38, 39.
Darius, 9, 17.
Darsa urbs, 38, 15.
Dasius, Salapiæ princeps, amicus Hannibali, 22, 48. 26, 38.
Dassa-

Dassarenses pop. 45, 26.
Dassaretii pop. 27, 34. 31, 33.
Daudracum castellum, 43, 19.
Daulis urbs, 32, 18.
Decidius Saxa, Epit. 127.
C. Decimius prat. 30, 3. 39, 39. 44, 16. *legatus*, 19. *C. Decimius Flavus trib. mil.* 27, 14. *prat.* 39, 32. *M. Decimius legat.* 42, 19.
Decius Jubellius, 28, 28. Epit. 12. *M. Decius trib. pl.* 9, 30. *P. Decius trib. mil. per media hostium castra cum suis salvus evadit*, 7, 36. *ejus triumphus castrensis*, ibid. *aureâ coronâ & bobus C. donatur*, ibid. *& coronâ gramineâ obsidionali*, 37. *Marti bovem eximium immolat*, ibid. *P. Decius Mus quinquevir mensarius*, 7, 21. *COS.* 8, 3. *se pro exercitu Diis manibus devovet*, 8, 9. *ejus corpus inventum*, 12. *P. Decius pater ad Veserim bello Latino se devovari jubet*, 10, 28. *P. Decius COS.* 9, 29, 40. *P. Decius Mus mag. eq.* 9, 44. *censor*, 46. *inter P. Decium Murem & App. Claudium certamen de lege pro augendo numero sacerdotum*, 10, 7. *pontif. fit*, 9. *III. COS.* 14. *COS. absens creatur*, 22. *IV. COS.* 24. *P. Decius Diis Manibus se devovet*, 28. *interficitur*, 29. *P. Decius Subulo triumvir*, 43, 17. *Q. Decius trib. pl.* Epit. 61.
Deiotarus, Gallograciæ regulus, Epit. 94.
Delium Bœotiæ, 31, 45. *Delium Apollinis templum mari imminet*, 35, 50. *Delii templi & insulæ religio*, 44, 29.
Delphi, umbilicus terrarum orbis, 38, 47. *& Græciæ*, 41, 25. *Delphicum oraculum*, 1, 56. 5, 13.
Demarata, Hieronis Syracusii filia, 24, 22, 25.
Demetria urbs, 32, 37.
Demetrias opp. 27, 5, 34. 33, 33. 35, 34. *Demetriacus sinus*, 28, 5.
Demetrium Phthiotidis, 28, 6. *Demetrium portus*, 45, 6.
Demetrius Philippi filius, 33, 33. *ductus in triumphum*, 24, 51. *ad patrem remittitur*, 26, 36. *suspectus ac invisus patri*, 40, 53. *fugam meditatur*, 23. *veneno occiditur*, 24. *Demetrius Syriæ rex*, Epit. 49. *Demetrius Pharius*, 22, 33.
Demiurgi, magistratus Achæorum, 32, 22.
Democrates, præfectus classis Tarentinæ, 10, 18. 26, 39. 27, 17.
Dentheletæ pop. 39, 41. 40, 22.

Desalces, Galæ regis frater, 29, 29.
Desudaba urbs, 44, 26.
Deuriopus, oppidum Macedoniæ, 39, 53.
Dexagoridas imperator, 34, 29.
Diæus, Epit. 52.
Diana placatur, 5, 13. *Dianæ Amarynthidis sacrum*, 35. 38. *Dianæ Ephesiæ fanum*, 1, 45. *Diana Tauropolos*, 44, 44. *Dianæ templum*, 31, 17. 36, 22. 40, 52. 45, 27. *Dianæ ædes*, 39, 2. *festum*, 25, 23. *locus*, 27, 4. *Dianium*, 1, 48.
Dicæarchus, 33, 2. 35, 12. 36, 28.
Dictynneum locus, 34, 38.
Didas Pæoniæ præfectus, 40, 24. 42, 58. *Demetrium prosequitur*, 40, 21. *Demetrium interficit*, 42, 51.
Didius, Epit. 70. *Didius Saxa*, Epit. 127.
Sex. Digitius navalis socius, 26, 48. *murali coronâ donatur*, ibid. *prætor*, 34, 41. *in Hispania malè rem gerit*, 35, 1. *legat*. 37, 4. *trib. mil.* 43, 11.
Dimallum opp. 29, 12.
Dinarchus, præfectus equitum Ætolorum, 43, 22.
Diniæ urbs, 38, 15.
Dino, 44, 23, 29. 45, 22.
Dinocrates, regius præfectus, 33, 18. 39, 49.
Dinomentes, 24, 23, 30.
Diocles, Ætolorum princeps, 35, 34.
Diodotus (vel *Diodorus*) *Tryphon*, Epit. 54, 55. *Diodorus Amphipoli præficitur*, 44, 44.
Diomedes campus, 25, 12.
Dion, princeps Rhodiorum, 44, 23.
Dionysidorus, Attali legatus, 34, 32.
Dionysius Siculus, tyrannus, 24, 3, 5, 22.
Diophanes prætor Achæorum, 36, 1, 31, 32. *Megalopolitanus legat.* 38, 32.
Dioxippus, præfectus militum, 31, 24.
Dipylus, 31, 24.
Diti Patri ludi fiunt ad Tarentum, Epit. 49.
Dium opp. 33, 3. 42, 38. 44, 2.
Dodonæi Jovis sortes, 8, 24.
P. Dolabella, Epit. 113. 119. 121.
Dolichæ (vel *Doliche*) *opp.* 42, 53. 44, 2.
Dolopia, 22, 13. 36, 34. 39, 26. *Dolopes*, 33, 34. *ad Ætolos deficiunt*, 38, 3. *à Perseo oppugnantur*, 5. *liberi pronunciantur*, 23, 24.

C. Domitius, Epit. 61. *C. Domitius, Cn. F. Calvinus*, 10, 9. *Cn. Domitius COS.* 8, 17. *pont. max.* Epit. 67. *Cn. Domitius interimitur*, Epit. 89. *Cn. Domitius Ænobarbus pr. ædilis plebis*, 33, 44. *consul*, 35, 10. *Cn. Domitius Ænobarbus censor*, Epit. 62. *legatus*, 44, 18. 45, 17. *P. Domitius Censor ex plebe*, Epit. 13.

Donuca mons, 40, 57.

Dorimachus princeps Ætolorum, 26, 24.

Doris opp. 28, 7.

Doriscon castellum, 31, 16.

Dorulacus Boiorum dux, 34, 45.

Drachus Achæorum dux, Epit. 52.

Draudacum castellum, 44, 19.

Drepenum (vel potius *Drepana*) 28, 41.

Dromos campus, 34, 27.

Druentia fl. 21, 31, 32.

Drusus, Cæsaris privignus, 136, 140.

Drymas opp. Doridis, 27, 7.

Drymusa ins. 38, 39.

Drynia, 28, 7.

Ducarius (*Insuber eques*) 22, 6.

Cæso Duilius (vel *Duillius*) *decemvir*, 3, 35. 5, 13. *COS.* 8, 16. *triumvir*, ibid. *quintumvir mensarius*, 7, 21. *M. Duilius trib. pl.* 2, 58, 61. 3, 54, 59. 7, 16.

Durnium opp. 44, 30.

Duronia expugnata, 10, 39.

L. Duronius pr. 40, 18, 42.

Dymæ urbs, 27, 31. 32, 33.

Dymeus (vel *Dymæus*) *ager vastatur*, 32, 23. *Dymenses funditores*, 38, 29.

Dyrrhachium, 29, 12. *Dyrrhachini*. 42, 48.

E.

EBura opp. 40, 30, 32. *Eburones pop.* Epit. 106, 107.

Ebusus ins. 32, 20.

Ebutia (sive *Æbutia*) 39, 10.

L. Ebutius (sive *Æbutius*) *COS.* 3, 6. *M. Ebutius trib. mil.* 41, 1. *M. Ebutius Elva triumvir*, 4, 11. *prœt.* 44, 17. *P. Ebutius*, 39, 9, 19. *Postumus Ebutius Cornicen COS.* 4, 11. *Post. Ebutius Elva mag. eq.* 22. *T. Ebuti-*

us COS. 2, 19. *mag. eq.* ibid. *T. Ebutius Carus triumvir*, 39, 55. *T. Ebutius Carus decemvir*, 42, 4.
Ecetra (vel *Ecetra*) *opp.* [Ἐχέτρα, Dionys. Hal.] 3, 10. 4, 59. *Ecetrani Volsci*, 2, 25. 3, 4.
Echecrates Macedo, 40, 54.
Echedemus, Ætolorum legatus, 33, 16. 37, 7.
Echinus opp. 32, 33. 33, 39. 34, 23.
Edesco, clarus inter duces Hispanos, 27, 16. 28, 19.
Edessa, 45, 29.
Egeleon, 31. 46.
Egeria Dea, 1, 19, 21. Epit. 1.
Egerius, Aruntis filius, 1, 34, 38.
L. Egilius triumvir, 41, 13.
Gellius Egnatius, 10, 19. 20, 29. *Marius Egnatius*, Epit. 75.
Elaa, vide *Elea*.
Elaeatii pop. 32, 21.
Elaus opp. 32, 16.
Elatia opp. 28, 7. 32, 18, 21. *oppugnatur & capitur à Rom.* 24.
Elatienses pop. 32, 24.
Elea (sive *Elaa*) 36, 44. *Elei* (vel *Elai*) 27, 32, 33. *cum Achæis ad Messenen pugnant*, 27, 35. *legatos ad Antiochum mittunt*, 36, 5. *Eleus ager*, 27, 31.
Eleon campus, 43, 23.
Eleusine castellum, 31, 25, 26.
Elicius Jupiter, 1, 20.
Elii pop. 42, 37.
Elimaa (vel *Elimea*) 31, 40. 42, 53. *Elimai*, 35, 48, 49. *sagittarii*, 37, 40.
Elimiotis regio, 45, 30.
Elis opp. 27, 32, 34. 36, 31. 38, 32.
Elitovius, dux Germanorum, 5, 35.
Elymai, vide *Elimei*.
Emathia, olim Paonia dicta, 40, 3. 43, 7. 44, 44.
Emporia regio, 34, 61. *Emporitani Hispani*, 34, 16. *Emporia urbs*, 1, 60. 26, 19.
Emporium castellum, 21, 57.
Empulum ex Tiburtibus capitur, 7, 18.
Enipeus fl. 44, 8, 20, 27.
Enna urbs, 24, 37, 38, 39.
Eordaa (vel *Eordea*) *urbs*, 31, 39. 42, 53. *Eordei*, 45, 30.
Epan-

Epanterii pop. 28, 46.
Ephesus, 33, 38. 38, 12, 39.
Epicadus, peditum praefectus, 44, 30.
Epicrates Rhodius, 37, 13, 14, 15.
Epicydes legatus, 24, 6, 7. *praetor*, 32. *in Africam trajicit*, 26, 40. *Epicydes (cui Sidon cognomen)* 25, 28.
Epidamnus, olim *Dyrrhachium*, 43, 21. 44, 21.
Epidaurus, 10, 47. 45, 28. Epit. 11.
Epidius Marullus, Epit. 116.
Epipolae, locus, 25, 24.
Epirus, 9, 17. *Epiri civitates diripiuntur*, 45, 34. *Epiri montes*, 32, 13. *claustra*, 16. *fauces*, 21. *Epirotae*, 29, 12.
Epossognatus regulus, 38, 18.
Equi pop. vide *Aequi*.
Erduaa, sive *Eordaa*, q. v.
Erea opp. 28, 7.
Eretria opp. 32, 13, 16. 33, 33. *Eretrienses*, 35, 38.
Eretum opp. 3, 26, 29. 26, 11, 23.
Ergastulum opp. 2, 23. 7, 4.
Ergavia urbs, 40, 50.
Ericinum (vel *Ericinium*) *opp.* 36, 13. 39, 25.
Erigonus fl. 31, 39. 39, 53.
Eriza urbs, 38, 14.
Eropon, 44, 24, 27, 28.
Eropus, 27, 32. 29, 12.
Erycina Venus, 22, 9.
Erythrae, 28, 8. 37, 27. *Erythrar. prom.* 44, 28. *Erythraei*, 36, 43.
Eryx mons, 21, 10, 41. 28, 41.
Esernia, Epit. 72. *Esernina equitum turma*, 44, 4. *Esernini*, 27, 12.
Esetrunium, 10, 31.
Esquiliae, 1, 44. *Esquiliarum collis*, 48. *Esquilina porta*, 2, 11. *Esquilina tribus*, Epit. 19. 20. vide *Aesquilina*.
Ethiopia urbs, 38, 2.
Etleva, uxor Gentii regis, 44, 32.
Etovissa urbs, 21, 22.
Etritus, vir impiger, à Gentio occisus, 44, 30.
Etruria & Etrusci, vide *Hetruria*.
Etuta, filia Dardanorum principis, 44, 30.
Evander (vel *Euander*) *literar. apud Latinos inventor*, 1, 5, 7. *Evander Cretensis*, 42, 15. 44, 43. *accusatur ob Eumenem*

menem Delphis vulneratum, 45, 5. *à Perseo interficitur*, ibid.
Eubœa insf. 28, 5. *Euboïcæ urbes*, 35, 51. *Euboïcus sinus Cœla dictus*, 31, 47. *Euboïcum talentum*, 37, 45.
Eubulidas, 37, 45. 38, 38.
Eubulus, *Antiochi præfectus*, 38, 38.
Euctus, *præfectus Pellæ*, 44, 43.
Eudamus, *præfectus classis Rhodiæ*, 37, 12, 15. 44, 28.
Eudieru turris, 44, 3.
Euersa (vel *Eversa*) *Thebanus princeps*, 42, 13, 40.
Euganei pop. 1, 1.
Eugenium opp. 29, 12.
Euhydrium opp. 32, 13.
Eumenes rex, 33, 32. Epit. 46. *ei regiones & civitates datæ*, 38, 36. *ejus legati de Philippo queruntur*, 39, 27. *Romam venit & Persei consilia detegit*, 42, 11. *commentarium de apparatibus belli facit*, 6. *ejus beneficentia*, 5. *vulneratur*, 15. *secreto curatur*, 16. *de eo scriptores variant*, 44, 13.
Eunomus, *Thessalorum prætor*, 33, 35.
Eusus, *servus*, *natione Syrus*, *bellum ciet in Sicilia*, Epit. 56.
Eupalium urbs, 28, 8.
Euphanes, *Cretensium dux*, 36, 5.
Euphranor, *Persei præfectus*, 42, 41. 44, 13.
Euphrates, Epit. 106.
Eupolemus, 36, 4, 6. 41, 25.
Euripus, 28, 5, 6. *Euripi fretum*, 31, 22, 24. *castellum*, 36, 7.
Euromenses pop. 32, 33. 45, 25.
Euromus opp. 33, 30.
Europa, 9, 16. & passim.
Eurotas amnis, 34, 28. 35, 29, 30.
Euryalus, *tumulus Syracusis*, 25, 25, 26.
Eurydica, *mater Gentii*, 44, 30.
Eurylochus, *princeps Magnetum*, 35, 31, 32, 39. 36, 33.
Eurymedon amnis, 33, 41.
Eurymenæ urbs, 39, 25.
Euthymidas princeps, 21, 46. 27, 25, 35, 37, 38.
Exquilina porta, vide *Esquilina*.

Fabia

F.

FAbia Gens, 2, 45. bellum in Vejentes sibi deposcit 2, 47. laudatur, 49. ex ea CCCVI. milites patricii, ibid. nimium fidens, 50. Fabii ad unum omnes cæsi, ibid. Fabiæ sorores æmulæ, 6, 34. Fabianæ artes, 22, 34. Cæso Fabius quæstor, 2, 41. COS. 42, 43. COS. cum T. Virginio, 48. C. Fabius COS. 7, 11. interrex, 17. mag. eq. 9, 23. C. Fabius vivus exustus, Epit. 86. Cæso Fabius Ambustus, trib. mil. COS. pot. 4, 58, 61. 5, 10. trib. mil. COS. pot. secundùm, 24. C. Fabius Dorso, 5, 46. Cn. Fabius Buteo pr. 41, 28. Massiliæ moritur, 42, 4. Cn. Fabius Vibulanus trib. mil. 4, 57. COS. 4, 42. L. Fabius legat. 30, 25. M. Fabius Cæsonis frat. COS. 2, 42, 43. triumphum recusat, fratre mortuo, 47. M. Fabius legat. 4. 27. M. Fabius pont. max. se pro patria devovet, 5, 41. interrex, 7, 3, 17, 22. dictator, 22. M. Fabius captivus auctor occupandi Cales Ausonum, 8, 16. M. Fabius Q. Fabii Max. pater ad pop. provocat, 8, 33. M. Fabius consulis fr. 9, 36. M. Fabius Ambustus trib. mil. 6, 22. ejus duæ filiæ, Ser. Sulpicio major, minor C. Licinio Stoloni nupta, 34. COS. 7, 11. Hernicos devincit, ibid. ovans urbem init, ibid. COS. II. 17. interrex, ibid. III. COS. 18. M. Fabius Ambustus mag. eq. 38. M. Fabius Buteo dictator, 33, 38. ædilis cur. 30, 27. M. Fabius Dorso COS. 7, 28. M. Fabius Pictor flamen Quirinalis moritur, 45, 44. M. Fabius Vibulanus COS. 4, 11. legatus, 17. ejus res gestæ, 19. trib. mil. cons. pot. 25. Numerius Fabius Buteo, 41, 28. Numerius Fabius Vibulanus, 4, 43, 49, 57, 58, 59. Q. Fabius COS. 1, 41, 43. gladio hostili transfigitur, 46. Q. Fabius, 3, 1. in Æquos mittitur, 2. præfectus urbis tribuno pleb. resistit, 9. trib. mil. 5, 12. Q. Fabius legat. 5, 36. 21, 18. ei dicta dies 6, 1. Q. Fabius flam. Quirin. prætor, 37, 50. Q. Fabius quæstor, 39, 39. Q. Fabius Ambustus COS. 4, 52. mag. eq. 7, 28. dictator, 9, 7. Q. Fabius Buteo prat. 33, 25. 40, 18. triumvir, 43. 45, 13. Q. Fabius Gurges COS. F. matronas, stupri damnatas, pecuniâ mulctat, 10. 31. COS. 10, 42. de Samnitibus triumphat, Epit. 11. Q. Fabius Labeo quæstor urb. 33, 41. prat. 36, 50. candidatus consulatûs, 39, 32. triumvir, 44, 45. COS. 45. ei prorogatum imperium, 41, 1. pontifex, 42. Q. Fabius Max.

Max. Rullianus ædilis curulis, 8, 18. 10, 9. magist. eq. 8, 29. absente dictatore cum Samnitibus pugnat, 30. reus ad triarios se recipit, 32. Romam profugit, 33. noxæ damnatus, donatur populo Romano, 35. Q. Fabius Max. COS. 38. interrex, 9, 7. de Hetruscis triumphat, 40. ei consulatus continuatur, 41. Q. Fabius procos. Samnites fundit, 42. COS. 10, 9. censor populum in IV. tribus conjicit, 9, 46. unde Maximi cognomen, ibid. annonæ dispensationem curat, 10, 11. consulatum recusat, 13, 15. COS. 13. II. COS. 14. P. Decium collegam sibi poscit, 22. III. COS. 22, 24. cum collega de provinciarum partitione contendit, ibid. ei extra sortem provincia datur, ibid. de bello Hetrusco Romam venit, ibid. Ædem Jovi Victori vovet, 29. collegæ funus celebrat, ibid. de Gallis, &c. triumphat, 30. Q. Fabius Max. prodictator, 22, 8. Ædem Veneri Erycinæ vovet, 10. ejus cunctatio, 12 & 15. factor. cauvd Romam vocatur, 18. inviolatum ab Hannibale agrum suum vendit, 23. parum popularis, 35. Minucio mag. eq. fert suppetias, 29. ab eo pater appellatur, 30. Casilinum oppugnat, 24, 19. post semestre imperium, dictaturâ se abdicat, 21, 31. pontifex fit, 23, 21. duumvir, 31. IV. COS. 24, 9. legatus filio ad Suessulam venit, 44. V. COS. 6. Senatus princeps, 27, 13. Marcellum à pugna cum Hannibale dissuadet, 14. Tarentum obsidet, 17. Fabio Max. aves non addicunt, 18. moritur, 30, 26. Q. Fabius Max. consulis fil. COS. absens creatur, 24, 43. in Apuliam profectus, 44. pont. max. 30, 26. Q. Fabius Maximus pater, legatus ab M. Livio COS. Romam mittitur, 28, 9. augur, 33. 44. Q. Fabius Max. COS. Pauli nepos cum Allobrogibus pugnat, Epit. 61. Q. Fabius Pictor Delphos missus, 22, 57. inde Romam redit, responsumque ex scripto recitat, 23, 11. Q. Fabius Vibulanus, 4. 49, 51. III. COS. 3, 22. decemvir 35. trib. mil. cons. pot. iterum, 4, 49. interrex, 51.

Fabraterni legati, 8, 19.

C. Fabricius ad Pyrrhum missus, ut de captivis redimendis ageret, Epit. 13. C. Fabricius Luscinus pont. 33, 44. legatus, 37, 4.

Fæsulæ (sive Fesulæ) urbs, 22, 3.

Falerii, 5, 14. 10, 14. Falerina tribus, 9, 20, Falernus ager, 8, 11,

Falisci vincuntur, 5, 19, eorum castra expugnantur, 26. urbs obsidetur.

obsidetur, 27. principem eorum liberi produntur Romanis à ludimagistro, ibid. vincuntur, 7, 17. inducias in XL annos impetrant, 22. eis bellum indicitur, 10, 45. pacem petentibus induciæ annuæ dantur, 46. eorum legiones, 4, 17. Faliscus ager, 4, 21. Faliscum bellum, 5, 16, 24. 7, 22.
Faucia curia, 9, 38.
Faucula Cluvia pro salute & victoria populi Romani sacrificavit, 26, 33.
Faventia, Epit. 88.
Faveria opp. 41, 11.
Fauni insula, 33, 43.
Fauni ædes, 34, 53.
Faustulus, Romuli & Remi alumnus, 1, 4, 5.
Hispala Fecenia libertina index conjurationis Bacchiæ, 39, 9, 11. ad consulem arcessitur, ibid. originem facinorum ei exponit, 13. accipit præmia, 19.
Felix, Syllæ cognomen, 30, 45.
Felsina opp. 33, 37.
Fenectani campi, 8, 12.
Feralia, 35, 7.
Ferentani debellati ab Æmilio, 9, 15. Ferentanus ager, 27, 45.
Ferentinum, 10, 34. capitur, 7, 9. Ferentinates pop. 4, 56. 9, 43. Ferentinæ lucus, 1, 50, 52. Ferentina aqua, 1, 51. Ferentinum caput, 2, 38. Ferentinus ager, 25, 9.
Feretrius Jupiter, 1, 10.
Feronia vestalis stupri comperta, 22, 57.
Feronia Dea, 22, 1. Feroniæ fanum, 1, 39. ab Hannibale spoliatur, 26, 11. in Capenate de cœlo tactum, 33, 26. Feroniæ lucus, 27, 4.
Fescenninus versus, 7, 2.
Fesulæ, vide Fæsulæ.
Ficana capta, 1, 33.
Ficulnea vetus, 1, 38. Ficulnensis via, 3, 52. vide Nomentana.
Ficus Ruminalis, 1, 4. 10, 23.
Fidenæ, 1, 27. obsessæ, 2, 19. Fidenas bellum, 5, 8. Fidenates, 1, 4. Romanis bellum inferunt, 1, 14. & vincuntur, ibid. à Rom. desciscunt, 27. funduntur, ibid. agrum Rom. populantur, 4, 21. vincuntur, 22. à Romanis deficiunt, 31. Fidenatum deditio & urbis eorum direptio, 34.
Fidentia, Epit. 88.

Fides

Fides civitatem regit imperio Numæ, 1, 21.

C. Fimbria L. Valerium Flaccum occidit, Epit. 82. *ipse occiditur à servo suo*, 83.

Firmani à populo Romano laudantur, 27, 10. 28, 12. *Firmana cohors*, 49, 40.

Flamines à Numa creati, 1, 20.

Flaminia prata, 3, 55, 63. *Flaminia via*, 22, 11. 29, 2. Epit. 20.

Flaminius circus, 3, 54. 27, 23. 40, 52. Epit. 20.

C. Flaminius censor viam Flaminiam munit, Epit. 20. *consulatum Arimini init*, 21, 15, 57. *in provincia, non in urbe, consulatum inire statuit*, 63. *paludatus it sine lictoribus in provinciam*, ibid. *ipso immolante, vitulus ictus profugit*, ibid. *C. Flaminius in Hetruriam exercitum ducit*, ibid. *ejus ferocia*, 22, 1. *ab equo per caput devolvitur*, ibid. *lanceâ transfigitur*, 6. *C. Flaminius censor*, 23, 23. *quæstor*, 26, 47. *COS.* 27, 35. *ædilis cur.* 33, 44. *prætor*, 34, 53. *C. Flaminio imperium prorogatur*, 36, 2. *C. Flaminius COS.* 38, 42. *M. Fulvium defendit*, 43. *Friniates Ligures in deditionem accipit*, 39, 2. *C. Flaminius triumvir*, 40, 34. *L. Flaminius moritur*, 43, 11. *Q. Flaminius decemvir*, 31, 4.

Flavius Lucanus, 25, 16. *Flavius scriba*, Epit. 9. *Cn. Flavius Cn. F. scriba, ædilis cur. fit*, 9, 46. *jus civile repositum in penetralibus pontificum evulgat*, ibid. *Concordiæ ædem in area Vulcani dedicat*, ibid. *M. Flavius populo dat viscerationem*, 8, 22. *trib. pl.* 37. *Flavia rogatio*, ibid.

M. Flavoleius centurio, 2, 45.

Floronia vestalis, 22, 57.

Flumentana porta, 6, 20. 35, 9, 21.

M. Folius (vel *Follius*, sive *Fostius*) *trib. mil. cons. pot.* 4, 25. *M. Folius Flaccina COS.* 9, 20. *M. Folius mag. eq.* 9, 26, 28.

M. Fonteius prat. 45, 44. *P. Fonteius Balbus pr.* 44, 17. *P. Fonteius Capito prat.* 43, 11. *T. Fonteius legat.* 25, 34, 36. 26, 17. *T. Fonteius Capito prat.* 40, 58.

Fontinalis porta, 35, 10.

Formiæ (quæ & *Hormiæ*: sed Ptol. Φόρμιαι.) 32, 29. 35, 21. *Formiani pop.* 8, 14. 38, 36. *Formianus ager*, 10, 31. *Formianus mons*, 39, 44. *Formiana saxa*, 22, 16.

Fornicata via, 22, 36.

Fortuna

Fortunæ ædes, 23, 19, 34, 47. 33, 12, 27. 42, 1, 3. 43, 19. *Fortunæ ædes reficitur*, 25, 7. *de cælo Capuæ tacta*, 27, 23. *Fortis Fortunæ ædes*, 10, 46. *Fortunæ Equestris ædes*, 40, 40. 42, 10. *Fortunæ Muliebris templum*, 2, 40. *Fortuna Primigenia*, 29, 36. *Fortunæ Primigeniæ ædes*, 34, 52. *Fortunæ in Algido supplicatio imperata*, 21, 62.

Foruli vicus, 26, 11.

Fostius, vide *Folius*.

Fregellæ, 8, 22. Epit. 29. *diruuntur*, Epit. 60. *Fregellis porta de cælo tacta*, 26, 23. *lux nocte oborta*, 28, 11. *hasta interdiu plus duas horas arsit, ita ut nihil ejus ignis amburerer*, 43, 13. *Fregellani*, 9, 12. 27, 6. *Fregellana arx*, 9, 31. *Fregellanus ager*, 26, 9.

Fregena colonia, 36, 3.

Frentani pop. 9, 45. *Frentanus ager*, 27, 43.

Fresilia urbs, 10, 3.

Fricium opp. 36, 13.

Friniates Ligures, 39, 2.

Frusinates pop. 10, 1. *Frusinatis ager*, 26, 9.

Frusino opp. 27, 37. 30, 38.

Fucinus lacus, 4, 57.

Fuisulæ oppugnatæ, 24, 20.

C. *Fulcinius legatus*, 4, 17.

Fulsulæ opp. 24, 20.

Fulvia M. Antonii uxor, Epit. 125.

Fulvius Flaccus legat. 22, 12. *Fulvius Flaccus interimitur*, Ep. 61. C. *Fulvius Curvus ædilis pl.* 10, 23. C. *Fulvius Flaccus leg.* 22, 12. C. *Fulvius frat. Flacci legat.* 26, 33. 27, 10. *Cn. Fulvius legat.* 10, 4. *COS.* 11. *de Samnitibus triumphat*, 12. *propræt.* 26. *quæst.* 21, 59. *præt.* 25, 20. 36, 45. *ejus exercitus ab Hannibale fusus*, ibid. *à C. Sempronio Blæso accusatur*, 26, 2. *se defendit*, 3. *exsulatum Tarquinios abit*, ibid. *Cn. Fulvius cum exercitu ab Hannibale occisus*, 27, 1. *Cn. Fulvius Centumalus præt.* 24, 43. 36, 45. *COS.* 25, 41. *Cn. Fulvius Flaccus prætor*, 25, 2. *L. Fulvius consul*, 8, 38. *mag. eq.* 9, 21. *L. Fulvio Flacco C. Flaccus frater invisus ob vitia*, 27, 8. *L. Fulvius Masso decemvir sacror.* 25, 2. *M. Fulvius trib. mil.* 10, 14. *cæsus*, 27, 14. *trib. plebis*, 32, 7. *M. Fulvius Centumalus præt.* 35, 10, 20. *M. Fulvius Flaccus decemvir*, 31, 4. *legat.* 43, 11. *triumvir*, 39, 45.

M. Fulvius Nobilior ædilis cur. 33, 34. *præt.* 34, 53. *ejus res gestæ in Hispania,* 35, 7. *ovans ex Hispania urbem ingreditur,* 36, 21, 38. *COS.* 37, 48. *ei triumphus decernitur,* 39, 5. *de Ætolis & Cephallenia triumphat,* ib. *censor,* 40, 45. *M. Fulvius Nobilior Q. frater trib. mil.* 40, 41. *M. Fulvius Pætus* (sive *Pætinus*) *COS.* 10, 9. *Q. Fulvius,* 37, 44. *dictator,* 27, 5. *dictaturâ se abdicat,* 6. *ædilis cur.* 30, 39. *trib. pl.* 32, 28. *legat.* 36. *Q. Fulvius M. F. triumvir Epulo,* 40, 42. *Q. Fulvius Flaccus pontifex,* 23, 11, 21. *præt.* 24. *COS.* 30. *prætor refectus,* 24, 9. *mag. eq.* 25, 2. *III. COS.* 5. *pont. max. fieri petit,* ibid. *Hannonis castra oppugnat,* 13. *Q. Fulvius Cn. Fulvii frater,* 26, 3. *relicto Capua collegâ Romam contendit,* 8. *ejus in puniendis Campanis senatoribus severitas,* 15. *ei in annum prorogatum imperium,* 28. *III. COS.* 36, 6. *quater COS. & censf.* 38, 45. *Q. Fulvius Flaccus præt.* 38, 42. 39, 56. *legat.* 40, 27. *de Liguribus triumphat,* 58. *Fortunæ Equestri ædem vovet,* 40. *pontifex,* 42. *de Celtiberia triumphat,* 43. *ludos facit,* 44. *Q. Fulvius Flaccus censf.* 41, 27. *ejus opera,* ibid. *ex æde Junonis Laciniæ tegulas marmoreas detrahit,* 42, 3. *Q. Fulvii Flacci pontif. mors fœda,* 28. *Q. Fulvius Gillo legat.* 33, 21. *præt.* 31, 4. *Q. Fulvius Nobilior triumvir,* 39, 44. Epit. 49.

Fundi, 8, 19. 41, 27. *Fundani pop.* 8, 14, 19, 23. 38, 36.

M. Fundanius Fundulus ædilis pl. 25, 2. *M. Fundanius trib. pl.* 34, 1.

Furia gens, 31, 48.

Furii Fusiique, iidem, 3, 4.

Furius Bibaculus ad Cannas cæsus, 22, 49. *Agrippa Furius COS.* 3, 66. *trib. mil. cons. pot.* 5, 32. *C. Furius trib. mil. cons. pot.* 4, 31. *duumvir navalis,* 42, 1. *C. Furius Aculeo quæstor,* 38, 55, 58. *C. Furius Pacilus COS.* 4, 12, 52. *censor,* 4, 23. 9, 33. *L. Furius COS.* 2, 54. *trib. mil.* 6, 22, 36. *Camilli collega, cunctationis impatiens,* 22. *præt.* 9, 20. *L. Furius ab Arimino Cremonam proficiscitur,* 31, 21. *ejus de Gallis triumph.* 49. *de eo variæ sententiæ,* 48. *L. Furius Camillus dictator Patribus possessionem pristinam consulatûs reddit,* 7, 24. *COS. Gallicum bellum sibi extra sortem sumit,* 25. *dictator ædem Junoni Monetæ vovet,* ibid. *de Latinis triumphat,* 8, 13. *II. COS.* 25. *L. Furius Medullinus trib. mil. cons. pot.* 4, 25.

25, 35. *COS.* 51. *adversus Volscos legiones ducit*, ibid. *II. COS.* 54, 57. *trib. mil. conf. pot. iterum*, 5, 12. *III.* 14. *IV.* 16. *V.* 24. *VI.* 26. *VII.* 32. *L. Furius Philus pontif. moritur*, 43, 11. *L. Furius Purpureo trib. mil.* 28, 2. *prat.* 4. *ad Panattolium venit*, 31, 28. *COS.* 33, 25. *per tribum Sappiniam in Bojos venit*, 3. *legat.* 38, 55. *M. Furius Camillus trib. mil. conf. pot.* 5, 1. *iterum*, 10. *interrex*, 17. *dictator*, 19. *ludos magnos ex S. C. Vejis captis vovet*, ibid. *templum Matutæ matri dedicat*, 23. *ei in Faliscos bellum mandatur*, 26. *ejus justitia*, 27. *interrex*, 31. *exsulatum abit*, 32. *revocatur*, 46. *dictator absens creatus*, ibid. *Gallos vincit*, 49. *triumphans in urbem redit*, *ter victor*, 6, 4. *collegis imperium communicat*, 6. *formidabilis hostibus*, 8. *trib. mil. conf. pot. VI.* 18. *VII.* 22. *ei Volscum bellum extra ordinem decretum*, ibid. *ad Satricum, cum* IV. *legion. proficiscitur*, ib. *fugientem exercitum excipit*, 24. *ejus candor erga collegam*, 25. *dictator L. Æmilium mag. eq. cooptat*, 38. *se abdicat magistratu*, ibid. *triumphat*, 42. *dictator*, *V.* ibid. *M. Furii Camilli mors & laudes*, 7, 1. *M. Furius Crassipes triumvir*, 34, 52. 35, 40. *prætor*, 38, 42. *iterum*, 41, 28. *M. Furius Luscus ædilis*, 39, 7. *P. Furius COS.* 2, 56. *triumvir*, 3, 1. *P. Furius Philus pr.* 22, 35. *P. Furius Philus consularis viri F.* 22, 53. *P. Furius Philus censor*, 24, 11. *P. Furio dies dicitur à L. Metello trib. pl.* 8, 43. *P. Furius Philus augur moritur*, 25, 2. *Q. Furius pont. max.* 3, 54. *Sex. Furius COS.* 2, 39. *Sp. Furius*, 3, 12. *COS.* 2, 43. 3, 5. *ejus res gestæ*, 4. *trib. mil. conf. pot.* 6, 31. *Sp. Furius M. F. Camillus prat.* 7, 1.
Sp. Fusius pater patratus, 1, 24.

G.

GAbii, 1, 53. Epit. 1. *Gabini*, 1, 53. 6, 21. *Gabinus ager*, 3, 8. *Gabinus cinctus*, 5, 46. 8, 9. 10, 7. *Gabina via*, 2, 11. 3, 6.
Gabinius, 45, 26. *A. Gabinius legatus*, Epit. 70.
Gades, 21, 21. *Gaditani*, 28, 36. 32, 2. Epit. 110. *Gaditana provincia*, 28, 2.
Gatuli milites, 23, 18.
Gala, rex Numidiæ, 24, 48. 29, 29. 40, 17.
Galatia castellum, 36, 5.
Galeagra turris, 25, 23.

Galepsus opp. 44, 45.
Galeria juniorum sorte prærogativa, 27, 6.
Galesus fl. 25, 11.
Gallæci pop. Hispaniæ, Epit. 56.
Gallia provincia, olim Ariminum dicta, 28, 38.
Gallia, 21, 31, &c. *Galliæ*, 21, 21. Epit. 21. *Galli gens ferox*, 7, 23. 21, 20. *præsertim primo impetu*, 10, 28. 42, 52. *feritatem cum cælo mutârunt*, 38, 17. *famâ belli præstant*, ibid. *molles etiam*, 22, 2. *humori frigorique assueti*, 5, 48. *intolerantissimi laboris atque æstûs*, 10, 28. 27, 50. 35, 5. *minimè patientes sitis*, 34, 46. *magni magis, quàm firmi*, 5, 44. *nati in vanos tumultus*, 5, 37. *auri avidissimi*, 21, 20. *eorum forma & mores*, 38, 17. *religionis haudquaquam negligentes*, 5, 46. *eis promissa & mutilata coma*, 38, 17. *Galli armati in concilium veniunt*, 21, 20. *eorum armatura qualis*, 22, 46. *ululatus & cantus dissoni*, 5, 39. 38, 17. *ululatus & tripudia*, ibid. *super umbilicum nudi pugnant*, 22, 46. *essedis carrisque superstantes pugnant*, 10, 28. *eorum equites capita lanceis infixa gestant*, 10, 26. *cur primùm Alpes transierint*, 5, 33. *legatos Romam mittunt*, 36. *Romam infesti petunt*, 37. *Romanos in fugam vertunt*, 38. *cæsorum spolia legunt*, 39. *Romam per portam Collinam ingrediuntur*, 43. *Romanorum principes in ædium vestibulis trucidant*, ibid. *in arcem impetum facientes funduntur*, 43. *nocte sublustri in arcem clàm contendunt*, 47. *à Camillo fusi*, 49. *in Albano agro victi*, 6, 42. *ad tertium lapidem castra habent*, 7, 9. *relictis castris, in Tiburtem agrum transeunt*, 11. *cum eis non procul porta Collina pugnatum*, ibid. *fugati Tibur se recipiunt*, ibid. *vincuntur*, 15. *in agro Latino castra habent*, 22, 23. *arcem Albanam petunt*, 24. *terga vertunt*, 26. *se Hetruscis militaturos promittunt, si in partem agri accipiantur*, 10, 10. *Galli Senones ad Clusium veniunt*, 26. *Galli Transalpini cæsi*, Epit. 20. *Galli cum Pœno pacem ineunt*, 21, 24. *Hannibalem oppugnant*, 33. *adoriuntur*, 34. *eorum stratagema*, 23, 24. *Romanos ad Cremonam bello lacessunt*, 31, 21. *Galli nobiles in triumpho Cn. Cornelii ante currum traducti*, 33, 24. *de Gallis plures triumphi, quàm de toto terrarum orbe acti*, 38, 17. *Gallorum tres gentes vectigalem sibi Asiam faciunt*, 16. *Brenno duce in Dardanos perveniunt*, 16. *spoliantes Delphos tempestate perempti*, 40, 57. *eorum equites fugantur*, 38, 18. *Galli*

Cisalpini, 27, 40, 51. *Galli Insubres*, Epit. 20. *Ligures*, 12, 38, 58. *Transalpini in Venetiam ingrediuntur*, 39, 22. *in Italiam ingrediuntur*, 45. *Italiâ excedunt*, 54. *Porcio COS. se dedunt*, ibid. *legatos Romam mittunt cum muneribus*, 44, 14. *Gallus virum Romanum ad certamen provocat*, 7, 9. *Gallus & Galla in foro Boario vivi defossi*, 22, 57. *Gallicum bellum*, 5, 36. 6, 28. *Gallici belli fama*, 8, 17. 31, 10. *Gallica busta*, 5, 48. *Gallicum aurum*, 6, 14. *Gallici thesauri*, 6, 25. *Gallicus ager*, 21, 53. *Gallicus sinus*, 26, 19. 30, 19.
Gallogræcia, 37, 8. *Gallogræci bellicosi*, ibid. *eorum origo*, 38, 17. *reges*, 19. *corpora candida*, 21. *nudi pugnant*, ibid. *eorum castra diripiuntur*, 23. *perfidia*, 25. *oratores de pace ad COS. mittunt*, 40. *de eis triumphatur*, 39, 6.
Ganymedes præfectus Ptolemæi proditor, 31, 16.
Garamantum gens, 29, 33.
Garitenes hospes Philippi, contra jus fasque occisus, 32, 21.
Garuli pop. 41, 19.
Cn. Gavillius, 41, 5. *L. Gavillius*, ibid.
Gaulotus (vel *Gavoltus*) *regulus*, 38, 19.
Gaureleon portus, 31, 45.
Gaurus mons, 7, 32.
L. Geganius, 6, 31. *M. Geganius*, 4, 27. *trib. mil. cons. pot.* 6, 42. *M. Geganius Macerinus COS.* 3, 65. *II. COS.* 4, 8. *ejus res gestæ*, 7. *III. COS.* 17. *censor*, 23. 9, 33. *Proculus Geganius Macerinus*, 4, 12. *T. Geganius COS.* 2, 34. *Geganii*, 1, 30.
Gellius Egnatius, vide *Egnatius*. *L. Gellius*, Epit. 96.
Gelo, filius Hieronis, ad Pœnos deficit, 23, 30. 24, 5.
Geminius Metius Tusculanus, 8, 7. *C. Gem. prat.* Ep. 70.
Genius Deus, 22, 62.
Gentius rex, 40, 42. *ejus genius & crudelitas*, 44, 30. *ad eum legati mittuntur*, 42, 26. *inducias ab Antiocho petit*, 44, 31. *Anicio pratori se dedit*, 32. *Romam mittitur*, ibid. *in custodiam abstruditur*, 45, 35. *ante currum in triumphum cum conjuge & uxore ducitur*, 43.
Genua urbs, 21, 32. 29, 5. *à Magone capitur*, 28, 46.
C. Genucius augur, 10, 9. *Cn. Genucius*, 5, 18. *trib. mil. cons. pot.* 5, 13. *COS. II.* 7, 13. *L. Genucius COS. plebeius*, 7, 1. *iterum*, 4. *cum exercitu occiditur*, 6. *L. Genucius trib. pl.* 7, 42. *COS.* 10, 1. *legatus ad Syphacem* 27, 4. *M. Genucius COS.* 4, 1. *tribunus mil. occiditur*,

35, 5. *T. Genucius auctor agrariæ legis*, 2, 52. *trib. pl. consules arripit*, 2, 54. *occiditur*, ibid. *T. Genucius decemvir*, 3, 33.
Genusuus fl. 44, 30.
Geræsticus portus, 37, 27.
Geræstus portus, 31, 45.
Gergithus, 38, 39.
Gergovia urbs, Epit. 107.
Gerion urbs, 22, 18.
Germania, Epit. 104. 105. 107. 137.
Germani, Epit. 97. 104. 106. 138. 140. *Germanici saltus*, 9, 36.
Geronium urbs, 22, 23. 24, 32, 44.
Gerrunium castellum, 31, 27.
Geryon, ab Hercule occisus, 1, 7. Epit. 66.
Getuli milites, 23, 18.
Gisgo legatus ad Philippum, 23, 34. *Gisgo dissuadens pacem ex superiore loco detrabitur ab Hannibale*, 30, 37. *Gisgo Hamilcaris F.* Epit. 48.
Gitanæ (sive *Gittanæ*) *opp.* 42, 38.
Glaucia, 43, 20. Epit. 69. *C. Glaucia dictator*, Epit. 19.
Gnidos, Epit. 52.
Gnosos (vel *Cnosos*, sive *Cnossos*) *urbs*, Epit. 99. *Gnosii*, 37, 59.
Gomphi, 31, 41. 36, 13. 42, 55. *Gomphorum deditio terret Thessalos*, 32, 14.
Gonnocondylum, urbs, dicta etiam Olympias, 39, 25.
Gonnus, 42, 54, 67. *Genni opp.* 36, 10.
Gordium emporium, 38, 19.
Gordiutichos, locus in finibus Pisidarum, 38, 13.
Gorgopa (sive *Gorgopas*) *imperator*, 34, 29.
Gortynii pop. 33, 3. 37, 60.
C. Gracchus interimitur, Epit. 61. *Gracchi*, Epit. 59.
Gradivus Mars, 2, 45.
Græcia, 31, 7. *in servitutem petita*, 45, 22. *Græciæ compedes quæ*, 32, 37. *Græciæ civitates ludis Isthmiis pronunciantur liberæ*, 33, 34. *Græci magis linguâ, quàm factis, strenui*, 8, 22. *eorum classibus mare infestum*, 7, 25. *eorum classis Cleonymo duce Italiam appellit*, 10, 2. *Græcus ignobilis Bacchanalium auctor*, 39, 8. *Græcus & Græca in foro Boario defossi*, 22, 57. *Græci sermonis ubertas*, 27, 13. *Græci* VII. *libri de sapientiæ disciplina inventi in*
Numa

Numæ sepulchro, 40, 29. *Græcis Cumanis permissum, ut publicè Latinè loquerentur*, 40, 43. *Græca calliditas*, 42, 47. *Græca gens omnium eruditissima*, 39, 8. *Græcæ fabulæ*, 28, 43. *Græcæ urbes à Romanis liberæ esse jussæ*, 33, 32.
Granicus, Epit. 87.
Gravisca colonia, 40, 29. 41, 16.
Grumentum opp. 23, 37. 27, 41.
Gulussa, filius Masinissæ, 42, 23.
Gymnesiæ, Baliares appellantur, quia æstatem nudi agunt, Epit. 60.
Gyrto urbs, 36, 10. 42, 54.
Gythium opp. oppugnatur à T. Quinctio, 34, 29. *ei traditur*, ibid. *à Nabide expugnatur*, 35, 27.

H.

HAdria, 24, 10. *Hadriaticum mare*, 44, 31. *Hadriaticus sinus*, 10, 2.
Hadrianus ager, 22, 9.
Hædus, vide *Hasdrubal*.
Haliacmon fl. 42, 53.
Haliartus (al. *Aliartus*) *urbs*, 42, 46, 63. *Haliartii*, 42, 44.
Halicarnassus urbs, 37, 16. *Halicarnassenses*, 33, 20.
L. Halienus ædilis pleb. 3, 31.
Halope urbs, 42, 56.
Halys fl. 38, 16, 25, 27.
Hamæ urbs, 23, 35.
Hamilcar, 21, 2, 4, 5, &c. *in bello capitur*, 32, 30. *in triumpho à Cn. Cornelio ducitur*, 33, 8. *Hamilcar pater Hannibalis*, 21, 1. *Mars alter*, 10. *Hamilcar Bomilcaris filius*, 23, 49. *Hamilcar Gisgonis filius*, 21, 51. *Hamilcar dux Pœnus cum Gallis occiditur*, 31, 21.
Hampsicora, Sardiniæ princeps, 23, 40, 41.
Hannibal, 9, 19. 21, 3, 6, &c. IX. *annos natus, hostem se pop. Rom. fore jurat*, 21, 1. *ejus ingenium & natura*, &c. 4. *laudes*, 28, 12. *in Hispaniam mittitur*, 21, 4. *triennio sub Hasdrubale meruit*, ibid. *Olcadum fines ingreditur*, 5. *in Vaccæos bellum promovet*, ibid. *ictus tragulâ cadit*, 7. *valido præsidio Africam firmat*, 21. *spectrum in quiete videt*, 22. *Rhodanum trajicit*, 28. *suos ad invadendam Italiam hortatur*, 30, 35. *nono die in jugum Alpium pervenit*, 35. *quo modo transierit Alpes*, 38. *suos miro spectaculo*

tatò ad pugnam stimulat, 42. *præmiis etiam*, 45. *pugnat cum Romanis, & saucius pugnâ excedit*, 57. *iterum Romanos adoritur*, 59. *in Ligures concedit*, ibid. *ex hibernis movet*, 22, 2. *altero oculo capitur*, ibid. *Italiæ agros devastat*, 9. *ex Arpis in Samnium transit*, 13. *Q. Fabii Max. prudentiam timet*, 12. *ducem itineris virgis cæsum in crucem sustulit*, 13. *duo millia boum accensis cornibus in montes concitat*, 16. *ejus dolus ad augendam dictatoris invidiam*, 23. *ad certamen prolicit magist. equitum*, 28. *ejus de Q. Fabii Max. virtute testimonium*, 30. *ejus exercitus inopiâ laborat*, 40. *relictis castris fugam simulat*, 41. *ejus insidiæ detectæ*, 42. *in castra redit*, 43. *ad Cannas castra ponit*, 44. *aciem instruit*, 46. *vincit Romanos*, 49. *Decium Magium comprehendi jubet*, 23, 7, 10. *Capuæ diversatur*, ibid. *Pacuvium Calavium ad cœnam vocari jubet*, 8. *in agrum Nolanum pergit*, 14. *Nuceriam in deditionem accipit*, 15. *Nolam oppugnat*, 16. *Acerras obsidet & diripit*, 17. *Casilinum oppugnat*, 18. *exercitum ejus Campanæ deliciæ enervârunt*, ibid. *ex hibernis redit Casilinum oppugnaturus*, 19. *ejus ad Philippum legati intercipiuntur*, 34. *ad Hamas pervenit*, 36. *Cumas oppugnat*, 36. *ab obsidione discedit*, 37. *Nolam oppugnat*, 43 & 44. *ejus equites ad Marcellum transfugiunt*, 46. *Puteolos oppugnat*, 24, 13. *Tarentum venit*, 25, 9. *ex insidiis Tarentum ingreditur*, ibid. *in Apuliam movet*, 20. *Centenii & Fulvii exercitus fundit*, 20, 21. *ab Herdonia Tarentum ducit legiones*, 22. *in Campaniam contendit*, 26, 5. *castra Romanorum aggreditur*, ibid. *oppugnandæ Romæ consilium capit*, 7. *octo mil. passuum à Roma castra locat*, 9. *ad Anienem castris positis cum duobus equitum millibus Romam obequitat*, 10. *ad Herdoneam Cn. Fulviam fundit*, 27, 1. *in Apuliam abit*, 2. *de M. Marcello judicium quale dederit*, 16. *noctè castra movet*, ibid. *Metapontum se recipit*, 18. *Lacinium copias admovet*, 27. *Marcelli corpus sepelit*, 30. *ad solvendum Locrorum obsidionem proficiscitur*, ibid. *ex agro Tarentino in Bruttios concedit*, 42. *relictis castris Apuliam petit*, 44. *ejus literæ interceptæ*, 45. *viso capite Hasdrubalis, se Karthaginis fortunam agnoscere dicit*, 53. *ad Junonis Laciniæ templum æstatem agit*, 28, 46. *aram ibi condit*, ibid. *Locros tendit*, 29, 7. *scorpione ictus, receptui canere jubet*, ibid. *noctè Locris descendit*, ibid. *Crotonem venit*, 36. *ex Italia revocatur*, 30, 9, 20. *in Africam*.

fricam trajicit, 25, 29. Scipionis colloquium expetit, 30. suos ad pugnam instruit, 32. victus Adrumetum perfugit, 35. Karthaginem accitus se victum esse fatetur, ibid. Pœnis in curia flentibus risisse fertur, 44. Karthaginienses increpat, ibid. ordinem judicum Karthagine accusat, 33, 48. Africâ excedit, 50. Tyrum pervenit, & ab Antiocho comiter excipitur, 51. Antiocho suadet, ut in Italia bellum gerat, 34, 59. Aristonem Karthaginem mittit, 60. ejus colloquium cum P. Scipione, 35, 14. judicium de optimis imperatoribus, ibid. suspectus Antiocho reconciliatur, 19. profugit ad Prusiam, 39, 51. septem exitus è domo fecerat, ibid. obseptus, poculum veneni exhaurit, ibid. quo anno mortuus, ibid. uxor ejus, 24, 41. Hannibales, 27, 44.

Hanno Bomilcaris F. 21, 27. ejus copiæ Rhodanum trajiciunt, ibid. Hanno alterius Barchinæ factionis princeps, 21, 3. adversus Cn. Scipionem prodit, & capitur, 21, 60. pulsus finibus Lucanis à T. Sempronio Longo, 23, 37. ejus cum Nolanis colloquium, 43. ad defectionem sollicitat Græcas in Bruttiis urbes, 24, 1. inter Hannonem & Gracchum acris pugna, 15. ejus exercitus fusus à Graccho, 16. castra direpta, 25, 14. in Bruttios cum Cominio Cerito redit, ibid. in Bruttios ad exercitum comparandum missus, 27, 44. Hanno novus imperator in locum Barchini Hasdrubalis concedit, 28, 1. in Africam trajicit, relictâ Siciliâ, 26, 40. vivus capitur, 28, 2. Romam mittitur, 4. postea à L. Martio in fugam vertitur, 28, 30. Hanno Hamilcaris filius, 44, 14. ad Saleram urbem castra ponit, 29, 24. interficitur, ibid. Hanno Karthaginiensis equitatûs præfectus occiditur, 29, 28.

Harmonia Gelonis filia, 24, 24, 25.

Harpalus, princeps legationis Persei, 42, 14.

Harpasus fl. 38, 13.

Harsicora, (vel Hampsicora) 23, 40.

Hasdrubal gener Hamilcaris, 22, 2. tuendam suscipit Hispaniam, 21, 22. in Lusitaniam concedit, 22, 21. jubetur in Italiam exercitum ducere, 23, 27. pecunias exigit ab Hispaniæ populis, 28. ejus fides Punica, 24, 17. in fugam vertitur, 27, 21. Alpes transire nunciatur, 41. Placentiam obsidet, ibid. ejus mira solertia, 49. aciem instruit in C. Claudium & Livium COSS. 50. docuit fabrili scalpro elephantos interimere, 51. pugnans egregiè, cadit, ibid.

ejus caput ante stationes Hannibalis projectum, 53. *Hasdrubal cognomento Calvus, Sardiniæ dux electus*, 33, 32. 34. *capitur*, 40. *Hasdrubal Gisgonis filius tertius Karthaginiensium dux*, 24, 4. 27, 22. *reliquias exercitûs Scipionum aggreditur*, 25, 37. *ejus exercitus in fugam versus*, ibid. *ad Oceanum Gadesque concedit*, 28, 1, 12, 16. *eodem in lecto cum Scipione apud Syphacem accubuit*, 18. *Hasdrubalis & Syphacis ingentes copiæ adversus Scipionem*, 35. *fugâ*, 30, 6, 8. *Hasdrubal Hædus*, 30, 42, 44. *Hasdrubal Masinissæ nepos*, Epit. 50. *cum exercitu à Scipione deletur*, Epit. 51. *uxor ejus cum duobus liberis ex arce se præcipitat*, ibid.

Hasdrumetum, vide *Adrumetum*.

Hebrus fl. 38, 41.

Hedui, vide *Ædui*.

Heduli pop. 1, 34.

Hegeas præfectus equitum, 23, 1.

Hegesianax, legatus Antiochi regis, 24, 57, 58, 59.

Hegesilochus, prudens pro patria, 42, 45.

Helena, 1, 1.

Hellespontus, 31, 16. *ejus fauces*, 37, 9.

Helorus (Ἕλωρος, Athenæo sine aspiratione. Ἐλλέπορος, vocat Polyb. I. 1. *Elleporum* Polyæn.) 24, 35.

Helvetii pop. Epit. 65. 103.

C. Helvius, 32, 8, 9. 38, 20. *prætor*, 32, 7, 27. *trib. mil.* 30, 18. *obtinet ulteriorem Hispaniam*, 33, 22. *ovans urbem ingreditur*, 34, 10. *M. Helvius triumvir*, 44.

Heneti pop. 1, 1.

Heniochi pop. Epit. 101.

Hephæstia, 33, 35.

Heptagoniæ, locus prope Spartam, 34, 38.

Heraclea filia Hieronis, uxor Zoippi, 24, 26.

Heraclea urbs, 1, 18. *Heraclea* quæ & *Minoa* vocatur, 24, 35. 25, 40. *Heraclea* quæ & *Sintice* appellata, 45, 29. *Heraclea Tarentinorum colonia*, 8, 24. *Heracleæ urbis situs*, 36, 22. *oppugnatur*, ibid. *expugnatur à COS. M. Acilio*, 24. *à Popillio oppugnatur*, 44, 8. *capitur*, 9. *Heracleensis ager*, 24, 20. 36, 22. *vastatur*, 36, 16.

Heracleum, 44, 2, 5, 8, 9, 35.

Heraclides, 31, 16. 33, 46. *in vincula à Philippo conjicitur*, 32, 5. *Heraclides Byzantius*, 37, 34.

Heracliensis ager, 24, 20.

Hera-

Heraclitus, 23, 39.
Hereum, 33, 17.
Herbesus opp. 24, 30. *oppugnatur*, ibid. *à Marcello recipitur*, 35.
Hercates pop. 41, 19.
Hercinii saltus, 5, 34.
Herculaneum opp. 10, 45.
L. Herculeius, Epit. 90. 91.
Hercules, 1, 7. *quo modo placatur*, 5, 13. *Alpes an superaverit?* 5, 34. *ejus ædes rotunda*, 10, 23. *simulacbrum in Capitolio*, 9, 44. 38, 35. *sacra*, 1, 7. *fanum*, 40, 51. *de cœlo Ardeæ tactum*, 32, 9. *fons*, 22, 1. *ministri Potitii*, 1, 7. 9, 29. *columnæ*, 21, 43. 23, 51.
Herdonia (vel *Herdonea*) *urbs*, 25, 21. 27, 1.
App. Herdonius, 3, 15, 18. *Turnus Herdonius*, 1, 50, 51.
Heræa (vel *Herea*) *urbs*, 32, 5. 33, 36. *Heræi* (vel *Herei*) *ludi*, 27, 32.
Herennius Bassus, 23, 43, 44. *Herennius Cerrinius*, 39, 13. *Herennius Pontius*, 9, 3. *C. Herennius*, 21, 25.
Herius Asinius, Epit. 73. *Petrius*, 23, 43.
Hermæum (vel *Hermeum*) 35, 50.
Hermandica urbs, 21, 5.
Sp. Herminius COS. 3, 75. *T. Herminius*, 2, 10. *legatus*, 20. *veruto percussus in prœlio exspirat*, ibid.
Hermione opp. 31, 44. *Hermionicus ager*, ibid.
Hernici pop. bellum apparant, 7, 7. *devicti*, 2, 40. *bellum redintegrantes fugantur*, 7, 8. *iterum bellum gerentes vincuntur à Q. Martio Tremulo*, 9, 42, 43. *Hernicum bellum*, 7, 3.
Herodicus, princeps Thessalorum, 40, 4.
Herodorus Cianus mercator, 35, 37. *Herodorus princeps amicorum Demetrii*, 40, 23.
Hersilia, uxor Romuli, 1, 11.
Hetriculum opp. 30, 19.
Hetruria, 4, 23. *bellum apparat*, 10, 18, 21. *Hetrusci cœlestium periti*, 1, 34, 56. *aruspices*, 5, 15. *Hetrusci prædatores caduntur*, 2, 11. *fusi pacem supplices petunt*, 49. *à Sp. Servilio COS. occisi*, 57. *Sutrium capiunt*, 6, 3. *exercitus ad Sutrium cogunt*, 9, 35. *funduntur*, 37. *inducias in* XXX. *annos impetrant*, ibid. *absente dictatore magistrum eq. circumveniunt*, 10, 3. *Romanum præsidium adoriuntur*, 4. *fusi & eorum castra direpta*, 5. *eis induciæ biennii data*,

ta, ibid. *Gallos adversus Romanos cient*, 10, 10. *deficiunt*, 27, 23. *Scipionem in ornanda classe juvant*, 38, 45.
Hetrusca legiones, 3, 16.
Hexapylon, 23, 24, 32, 39. 25, 21.
Hiarba, Epit. 89.
Hibristes, vide *Hybristas*.
Hiempsal, *Micipsæ filius*, *occiditur à Jugurtha*, Epit. 62.
Hieracome, 38, 13.
Hiero, 21, 49. Epit. 16. *classem Hostiam mittit*, 22, 37. *C. Flaminii COS. mortem ægre fert*, ibid. *ejus in pop. Rom. liberalitas*, ibid. *mors*, 24, 4. *testamentum*, ibid. *memoria*, 25, 28. *regnum ejus classe Punicâ vastatur*, 22, 56.
Hierocles Agrigentinus, 36, 31.
Hieronymus, 24, 4. *ejus tyrannici mores*, 5. *deficit à Romanis ad Hannibalem*, 6. *legatos Karthaginem mittit*, ibid. *à conjuratis interficitur*, 7.
Hierosolyma, Epit. 102.
Hilernus rex, 35, 7.
Himera amnis, 24, 6. 25, 40.
Himilco, 23, 12. *in Hispaniam cum exercitu mittitur*, 28. *à Cerdubello Romanis proditur*, 28, 20. *Agrigentum se recipit*, 24, 39. 25, 23. *Syracusanis suppetias fert*, 26. *peste perit*, ibid.
Hiostus, *filius Hampsicoræ*, 23, 40, 41.
Hippias Beræus, 42, 39, 51.
Hippo Hispaniæ opp. 39, 30. *Hippo Regius opp. Africæ*, 29, 3, 4, 5, 33.
Hippocrates, 25, 23. *legatus Hannibalis ad Hieronymum*, 24, 6. *catenis vincitur*, 31. *ob Hippocratem seditio mota in Syracusano exercitu*, ibid. *prætor*, 32. *Murgantium se recipit*, 39. *Syracusanis suppetias fert*, 25, 26. *peste perit*, ibid.
Hippolochus dux, 36, 9.
Hipponiates ab Hannibale in Siciliam mittitur, 25, 40.
A. Hirtius, Epit. 119.
Hirpini pop. 23, 37. *à Romanis deficiunt*, 23, 1. *Q. Fulvio se dedunt*, 27, 17. *domiti à L. Sylla*, Epit. 75.
Hispala Fecenia, vide *Fecenia*.
Hispania postrema provinciarum perdomita, 28, 12. *qualis regio*, 28, 1. 33, 26. *ejus populi ad defectionem Karthaginiensium spectant*, 12, 22. *Gens inquieta avidaque novarum*

tum rerum, 22, 21. *ferox*, 34, 17. *quali armaturâ utitur*, 22, 46. *Hispanorum exercitus adversus imperatores Romanos*, 29, 2. XIII. *millia cæsa*, 3. XII. *millia cæsa à Catone*, 34, 10. *in fugam vertuntur*, 15. *eorum castra diripiuntur*, ibid. *legati de magistratuum injuriis in senatu queruntur*, 43, 2. *Hispanus gladius*, 7, 10.
Hister Tusco verbo ludio *vocatur*, 7, 2.
Histiæus dux, 44, 32.
Histria, (sive *Istria*) 41, 11. *Histri* (sive *Istri*) *pop*. 21, 16. *Romanorum castra invadunt*, 41, 2. *vino somnoque mersi cæduntur*, 3. *victi obsides dare jubentur*, 10. *eorum legati*, 43, 5. vide *Istria*.
Holo opp. 35, 22.
Honoris ædes, 27, 25.
Honosca urbs, 22, 20.
Honunus, *princeps Dardanorum*, 44, 20.
Horatia virgo, 1, 36.
Horatii & Curiatii trigemini fratres, 1, 24. *illorum de imperio pugna*, 25. *C. Horatius COS*. 2, 51. *ejus res gestæ*, ibid. *C. Horatius Pulvillus augur*, 3, 32. *L. Horatius COS*. 10, 37. *L. Horatius Barbatus trib. mil. cons. pot*. 4, 35. *L. Horatius Pulvillus trib. mil. cons. pot*. 5, 6. *M. Horatius trib. mil*. 6, 31. *COS. templum Jovis opt. max. dedicat*, 7, 3. *M. Horatius Barbatus adversus decemviros graviter invehitur*, 3, 39. *COS*. 55. *ejus leges*, ibid. *M. Horatius Pulvillus COS*. 2, 8. 3, 30. *Capitolium dedicat*, 2, 8. *P. Horatius victor sororem gladio transfigit*, 1, 26. *in jus rapitur ad regem*, ibid. *damnatus ad populum provocat & absolvitur*, ibid. *P. Horatius pater Horat*. 1, 26. *Horat. Cocles*, 2, 10. *ejus virtus*, ibid. *armatus in Tiberim desilit, & incolumis ad suos tranat*, ibid. *ei statua posita, ac tantum agri quantum uno die circumaravit, datum*, ibid. *Horatia lex*, 3, 55. *Horatia pila*, 1, 26.
Horreum opp. 45, 26.
L. Hortensius, 5, 9. 43, 4, 7. *Q. Hortensius dictator*, Epit. 11. *Q. Hortensius occiditur*, Epit. 124.
Hostia, (sive *Ostia*) 1, 33. 22, 37. *Hostia portus*, 22, 11. *Hostia colonia*, 36, 3. *Hostiæ lacus de cœlo tactus*, 27, 13. *Hostienses pop*. 3, 8.
Hostilia curia, 1, 30. 5, 55. 22, 55.
Quarta Hostilia, 40, 37.

A. Hostilius Cato prætor, 27, 37. *decemvir*, 31, 3. *legatus*, 38, 54. *A. Hostilius Mancinus præt.* 40, 35. *C. Hostilius*, 27, 7. *prætor ludos facit*, 13. *obsides Aretinis imperat*, 26. *legatus*, 44, 19. *C. Hostilius Cato præt.* 27, 37. *C. Hostilio Mancino COS. sacrificante pulli ex cavea evolant*, Epit. 55. *à Numantinis vincitur*, ibid. *Numantinis deditus, minime ab iis recipitur*, Epit. 56. *C. Hostilius Tubulus præt.* 27, 6. *ei prorogatum imperium*, 27, 24, 38. *prospere cum Hannibale pugnat*, 42. *ei prorogatum imperium Capuæ*, 28, 10. *Hostius Hostilius cadit*, 1, 12, 22. *L. Hostilius Cato legatus*, 38, 55. *L. Hostilius Mancinus cum* CCCC. *equit. ad explorandum missus*, 22, 15. *cum iis occiditur*, ibid. *Tullus Hostilius rex*, 1, 22. *Romulo ferocior*, ibid. *duumviros creat qui judicent de facto Horatii*, 26. *in agrum Albanum pergit infesto exercitu*, 23. *Anienem transit*, 27. *fana Pallori ac Pavori dedicat*, ibid. *sacrificium lustrale parat*, 28. *in Cælio monte habitat*, 30. *Albanorum principes in Patres legit*, ibid. *Sabinos vincit*, 31. *pestilentia laborat*, ibid. *superstitioni deditus*, ibid. *fulmine conflagrat*, ibid.

Hyampolis urbs, 32, 8.

Hybla urbs, 36, 21.

Hybristas pirata, 37, 13.

Hydrela Caria, 37, 56. *Hydrelatanus ager*, ibid.

Hydruntum opp. 36, 21.

Hypata urbs, 36, 17. 37, 7, 26. *Hypatæi*, 36, 14. 41, 25. *Hypatensis ager*, 36, 16.

Hypsæus, Epit. 107.

Hyrcanus campus, 37, 38.

Hyrienses pop. 38, 15.

I.

J*Amphorina urbs*, 26, 25.

Janiculum, 1, 33. 2, 51. Epit. 1.

Janus, 1, 19. *Janus dexter*, 2, 49. *Jani*, 41, 27.

Iapydes pop. 43, 5. Epit. 59. 131.

Iassus opp. 32, 33, 35. 4, 32. 37, 17. *Iassenses*, 37, 17.

Iberi urbs, 23, 28.

Iberi, Epit. 101.

Iberus fl. 21, 2. 26, 17.

Icesias, Atheniensis, 38, 10.

L. Icilius, 3, 44, 45. *trib. pl.* 3, 54. 4, 52. *legem fert de* trium-

triumpho consulum, 3, 63. *Sp. Icilius trib. pl.* 2, 58.
Icus insula, 31, 45.
Idæa mater, 29, 10. 34, 3. 36, 40. Epit. 29. *in ædem Victoriæ defertur*, 29, 14. *ejus ædes*, 36, 36.
Igiturvium opp. 45, 43.
Iercaonenses pop. 22, 21.
Ierda pop. Epit. 110.
Ilergetes, vide *Illergetes*.
Ilion urbs, 31, 27. Epit. 83.
Ilipa urbs, 35, 1.
Ilium opp. 1, 3. 35, 43. 37, 9. *Ilienses*, 29, 12. *Rhœteo & Gergitho donantur*, 38, 39.
Illergetes (sive *Ilergetes*) *pop.* 21, 61. 34, 11.
Illiberi (vel *Illiberis*) *opp.* 21, 24.
Illiturgi opp. à Pœnis obsidetur, 23, 49. *liberatur obsidione*, ibid. *iterum oppugnatur à Karthaginiensibus*, 24, 41. *ad Pœnos deficit*, 28, 19. *à Scipione oppugnatur*, ibid. *capitur & solo æquatur*, ibid. *Illiturgitani*, 28, 20.
Illyricum regio, 45, 71.
Illyrii, 45, 18. *gens fera*, 10, 2. *iis bellum indictum*, Epit. 20. *Illyrii legati*, 42, 26.
Ilotæ quidam Castellani, agreste genus à Nabide necantur, 34, 27.
Ilva (vel *Ilua*) *insula*, 30, 39.
Ilvates (vel *Iluates*) *pop.* 31, 10. 32, 29, 31.
Ilucia opp. 35, 7.
Imbrinium locus, 8, 30.
Imbrus insula, 33, 33. 35, 43.
India, 9, 17. 35, 32. 45, 9. *Indi*, 9, 19.
Indibilis rex, 25, 34. *Suessetanum agrum depopulatur*, 28, 24. *propalam à Romanis deficit*, 31. *cum paucis fugit, reliquis cæsis*, 33. *Mandonium fratrem ad Scipionem supplex mittit*, 34. *à P. Scipione quâ clementiâ habitus*, ibid. *à Romanis deficit*, 29, 2.
Indigemenes, custos corporis Hieronymi, 24, 7.
Indiges Jupiter, dictus Æneas, 1, 2.
Indigetes Dii, 8, 9.
Indus fluv. 38, 14.
Inferum mare, 5, 33.
Ingauni Ligures, 40, 34, 41. *bellum gerunt cum Epanteriis montanis*, 28, 46. *cum Ingaunis Ligurib. fœdus ictum*, 31, 2.

Insani montes, 30, 39.

Insubres, 12, 25. 33, 24, 39. *Galli*, 30, 18. *Insubrium ager*, 5, 34. *Placentiam invadunt*, 31, 10. *caeduntur*, 32, 29.

Insula, 21, 31.

Intemelii Ligures, 40, 41.

Interamna, colonia Romana, 10, 36. 26, 9. 27, 11. 29, 15. 34, 44. *Interamnas ager*, 10, 39.

Intibili opp. 23, 49.

Inuus, Pan à Romanis vocatus, 1, 5.

Io, 24, 10.

Iolcos opp. 44, 12, 13.

Ion Thessalonicensis, 45, 6.

Ionia, 33, 38. 34, 58. *Iones*, 38, 13. *Ionium mare*, 23, 33. 42, 48.

Iresiæ opp. 32, 13.

Isalca, præfectus Gætulorum, 23, 18.

Isauri pop. Epit. 93.

Isidorus præfectus, 36, 20, 33.

Isiondenses pop. 38, 15.

Ismenias, princeps Bœotis, 42, 38, 43, 44.

Issa opp. 43, 9. *Issai*, (vel *Issenses*) 31, 45. 43, 9. 45, 25. *de Illyriis queruntur*, 42, 16. *Issaïci lembi*, 32, 21.

Ister fluv. 39, 35. 40, 21, 57.

Isthmus, 45, 28. Epit. 52. *Isthmi fauces*, 32, 21. *Isthmia*, 33, 34.

Istri (vide *Histri*) *gens fera*, 10, 2. *subacti*, Epit. 20. *Istricum bellum*, 41, 1, 11.

Istricus vicus, 24, 10.

Italia, 5, 33, *&c.*

Itonea, vide *Minerva*.

Juba, rex Mauritaniæ, Epit. 110. 113. 114.

Decius Jubellius, Epit. 12. *Jubellius Taurea*, 23, 8. *Jubellii Campani & Claudii Aselli Rom. pugna*, 47. *mors*, 26, 15.

Judæi, Epit. 102. 128.

Jugarius vicus, 24, 47. 25, 21. 27, 39.

Jugurtha, Epit. 62. *Adherbalem in Cirta oppido obsidet*, Epit. 64. *Numidiâ pellitur*, Epit. 16. *in carcere necatur*, Epit. 67.

Julia Cæsaris F. Pompeii uxor moritur, Epit. 106.

Julia gens, 1, 3.

Julia

Juliæ Alpes, (al. *inviæ Alpis*) 5, 34.
App. Julius trib. pl. 3, 54. *C. Julius decemvir*, 3, 33. *P. Sextio diem dicit*, ibid. *legatus*, 50. *COS.* 65. *iterum*, 4, 21. *III.* 23. *ædem Apollinis dedicat*, 24. *Cn. Julius censor*, 56, 31. *C. Julius dictator*, 7, 2. *C. Julius Cæsar dictator*, Epit. 111. *quatuor triumphos ducit*, Epit. 115. *sextum ex Hispania ducit*, Epit. 116. *dictator perpetuus*, ibid. *in curia Pompeii occiditur*, ibid. *ejus corpus à plebe ante rostra crematur*, ibid. *Divus Cæsar dictus*, 34, 9. *C. Cæsar COS.* Epit. 119. *Augustus cognominatur*, Epit. 134. *ei ara dedicatur*, Epit. 87. *C. Julius Tullus legatus*, 4, 17. var. lect. *C. Julius Tullus patricius trib. mil. conf. pot.* 4, 55. *iterum*, 60. *C. Julius Mento COS.* 4, 26. *C. Julius Vercondaridubius Æduus*, Epit. 137. *L. Julius III. trib. mil. conf. pot.* 4, 16. *mag. eq.* 26. *COS.* 30. *L. Julius trib. mil. conf. pot.* 6, 30. *prætor*, 39, 45. *equestris fulmine ipse & equus exanimati*, 33, 36. *L. Julius trib. pl.* 40, 43. *L. Jul. Tullus tr. mil. conf. pot.* 5, 10, 16. 6, 4. *Sext. Julius Cæsar legatus*, 27, 21, 29. 40, 27. *præt.* 6, 23. *tr. mil.* 40, 37. *Sextus Jul. Tullus tr. mil. conf. pot.* 4, 35. *Vopiscus Julius conf. in annalibus pro Opit. Virginio*, 2, 54. *Julii*, 1, 30.
Julus, 1, 3.
Junia domus, 2, 5.
C. Junius Bubulcus COS. 9, 20. *II. COS.* 9, 28. *dictator*, 29. *III. COS.* 30. *mag. eq.* 38. *censor ædem Saluti locat*, 43. *dictator ædem Salutis dedicat*, 10, 1. *Æquos subigit*, ibid. 1. *triumphans in urbem redit*, ibid.
D. Junius, 25, 22. *Junius Brutus Scæva COS.* 8, 29. *D. Brutus Scæva legatus*, 10, 43. *D. Junius Brutus Scæva COS.* 10, 47. *munus gladiatorium pro patre defuncto primus edidit*, Epit. 16. *D. Junius Brutus triumvir*, 33, 60. *D. Junius Brutus adversus Gallæcos pugnat*, Epit. 56. *D. Junius Silanus*, Epit. 54. 59. *D. Brutus à Capeno Sequano interimitur*, Epit. 120. *Junius Brutus magist. equit.* 8, 12. *L. Junius legatus*, 45, 18. *L. Junius Annalis prætor*, 42, 28. *L. Junius Brutus*, 1, 56. *ejus ingenium*, ibid. *auctor capiendi arma adversus Tarquinios*, 59. *primus COS. Romæ*, 60. *jurejurando populum contra reges adstringit*, 2, 1, 2. *Tarquinium Collatinum collegam cogit consulatu se abdicare, & civitate cedere*, 2. *P. Valerium collegam creat*, ibid. *bona regum diripi jubet*, 5.

COS. de suis liberis pœnas sumit, ibid. *ex equo moribundus labitur in prœlio*, 6. *ei funus à collega factum*, 7. *per annum à matronis lugetur*, ibid. *L. Brutus sibi mortem conscicit*, Epit. 89. *M. Junius dictator*, 22, 57, 59. *M. Junius Brutus prat.* 35, 24. *legatus*, 37, 55. *COS.* 40, 58. *M. Brutus à Cn. Pompeio occiditur*, Epit. 90. *M. Brutus absens damnatur*, Epit. 120. *manus sibi ipse infert*, Epit. 124. *M. Junius Pennus ædil. pl.* 29, 11. *prætor*, 30, 40. *M. Junius Syllanus prætor*, 25, 2, 3. *ei imperium prorogatur*, 26, 1. *proprætor*, 19. *mittitur adversus Magonem & Hannonem*, 28, 1. *COS.* Epit. 65. *P. Junius Brutus*, 34, 1. *trib. pleb.* 35, 41. *P. Junius prætor*, 36, 45. *Q. Junius trib. pl.* 4, 16.

Juno, 1, 32. *Juno Lacinia*, 38, 46. *ejus ædes detecta*, 24, 3. *non sine manifesta ultione*, 42, 28. *Junonis Lucinæ templum de cœlo tactum*, 37, 3. *Juno Moneta*, 7, 28. *Junonis Monetæ ædes*, 42, 7. *Juno Regina*, 5, 21. 27, 39. *quantâ religione Vejis Romam deportata sit*, 5, 22. *ei sacrificium à decemviris factum*, 27, 39. *templum in Aventino à M. Furio Camillo locatum*, 5, 21. *à M. Furio dictatore dedicatur*, 31. *Junoni Reginæ ædes vovetur*, 39, 2. *dedicatur*, 40, 52. *Juno Sospita*, 22, 1. 29, 14. *ejus simulacrum Lanuvii lacrimat*, 40, 19. *ei ædes in foro Olitorio dedicata*, 34, 25. *Junonis promontorium*, 32, 23.

Jupiter in culmine cum quadrigis, 10, 23. *Jupiter Acræus*, 38, 2. *Jupiter Dodonæus*, 8, 24. *Jupiter Elicius*, 1, 20. *Jupiter Feretrius*, 1, 10. *ejus ædes amplificatur*, 33. *Jupiter Latiaris*, 21, 63. *Jupiter imperator*, 6, 29. *Jupiter indiges*, 1, 2. *Nicæus*, 44, 22. *Jovis Olympii templum Athenis*, 41, 20. *Jovis templum Piræei*, 31, 30. *Jupiter Stator*, 1, 12. *ei templum vovetur*, 10, 36. *ejus ædes*, 26, 39. *Jupiter Trophonius*, 35, 27. *Jupiter Vicillinus*, 24, 44. *Jovis cella*, 7, 38. 44, 14. *Jovi Victori ædes vovetur*, 10, 29. *eidem spolia hostium cremantur*, ibid. *Jovi in Capitolio duæ ædes dedicatæ*, 35, 41. *Jovis templum in Capitolio dedicatur*, Epit. 98. *ei in insula ædes dedicatur*, 24, 52. *ejus ædes Formiis de cœlo tacta*, 32. 1. *& Ariciæ*, 24, 44. *& Lanuvii*, 32, 9. *& Minturnis*, 27, 39. *ejus ara in Æmo monte*, 40, 22. *Jovi aurea corona à Latinis in Capitolium missa*, 2, 22. *Jovi Capitolino aurea corona à Saguntinis donata*, 28, 39. *Jovi opt. max. ludi per decem dies facti*, 42, 20. *Jovis epulum ludorum causâ*, 25, 2. 27, 38. 29, 38.

Juven-

Juventas Dea, 5, 54. *ei lectisternium indictum*, 21, 62. *ejus ædes in circo max.* 37, 36.
L. Juventius Thalna legatus, 39, 31. *M'. Juventius Thalna*, 43, 8. 45, 16, 21. *prætor*, 40, 21. Epit. 50. *T. Juventius trib. mil.* 33, 23. *T. Juventius Thalna præt.* 34, 41.

K.

Karthago, XXIII. *millia pass. circuitu*, Epit. 51. *Karthaginienses in Siciliam trajiciunt*, 4, 30. *fœdus cum Romanis icunt, & legatos Romam mittunt cum corona aurea*, 7, 27. *fœdus tertiò renovant*, 9, 44. *quartò fœdus renovant*, Epit. 13. *iis bellum indicitur*, 21, 18. *Heracleam veniunt*, 24, 35. *Scipionis adventu exterrentur*, 29, 3, 28. *classem Rom. oppugnant*, 30, 10. *pacem petunt*, 16. *variè afficiuntur ob Hannibalis reditum*, 24. *pacis conditiones quas tulerint*, 37. *eorum legati in senatu gratias agunt ob pacem*, 43. *inter eos & Romanos quando postremò pax inita*, 44. *tributum Romam advehunt*, 32, 2. *obsides tradunt qui Setiæ erant*, 26. *frumentum Romanis pollicentur*, 36, 4. *cum Masinissa contendunt*, 40, 17. *legatos de injuriis Romam mittunt*, 42, 23. *non obstante fœdere Masinissæ bellum inferunt, & vincuntur*, Epit. 48. *obsidentur à L. Martio, & Manlio COSS.* Epit. 49. *Hasdrubalem Masinissæ nepot. in curia interimunt*, Epit. 50.
Karthago nova, 21, 5. *ubi sita*, 26, 42. *à P. Scipione oppugnatur*, 34.
Karthalo (vel *Kartalo*) *nobilis Karthaginiensis*, 22, 15, 58. 27, 16. 28, 18.

L.

Labeates pop. 43, 19. 44, 31, 32.
Labeatis palus, 44, 31.
Cn. Labeo, 33, 22.
Labici pop. 2, 39. *Labicanus ager*, 26, 9.
Labienus, Epit. 127.
C. Lacerius trib. pl. 5, 10.
Lacedæmon, 32, 40. 34, 40. *quas ob res memorabilis*, 45, 28. *à T. Quinctio oppugnatur*, 27. *iterum oppugnatur*, 37. vide & *Sparta*.
Lacetania, 21, 23. *Lacetani pop.* 21, 60, 61. 28, 24. *oppugnantur à Catone*, 34, 20.

Lacha-

Lachares, filius Mithridatis, Epit. 98.
Laciniæ Junonis templum, 23, 33. 24, 3.
Lacinium opp. 27, 25. 36, 42.
Lacones pop. 10, 2. 35, 12. *eorum ager depopulatur*, 30. *eorum ora maritima oppugnatur*, 22. *Laconica regio*, 31, 25. *Laconici sermonis brevitas*, 34, 30. *Laconicus ager*, 35, 27. *Laconicum bellum*, 35, 30.
Lacumaces rex, 29, 29, 30, 31. *ingentia auxilia ab Syphace adducit*, 30.
C. *Lælius*, 26, 42. *coronâ aureâ ac* XXX. *bobus à P. Scipione donatur*, 39 & 48. *Romam cum captivis venit*, 27, 7. *ad Syphacem cum donis à Scipione mittitur*, 38, 17. *ad Cartejam classe appellit*, 30. *in Africam prædatum mittitur*, 39, 1. *Syphacem & alios Romam deportat*, 30, 15. C. *Lælius prætor*, 33, 25, 26. *COS.* 36, 45. *M. Lælius COS.* 22, 35.
Lætorius (vel *Lectorius*) 2, 56. *C. Lætorius ædilis cur.* 23, 30. *legatus*, 25, 22. *præt.* 26, 23. *flam. dialis*, 27, 8. *Cn. Lætorius legat.* 31, 21. *L. Lætorius ædilis pl.* 30, 39. *M. Lætorius*, 2, 27.
Lævi Ligures, 5, 35. vide *Ligures*.
Lago urbs, 38, 15.
Lamia urbs, 27, 30, 35, 43. *oppugnatur*, 36, 25. 37, 4. *expugnatur*, 37, 5.
Lampsacus, 35, 42. 33, 40. *Lampsaceni* LXXX. *pondo coronam in Capitolio Jovi ponunt*, 43, 6. *in formulam sociorum referuntur*, ibid.
Lampsus urbs, 32, 14.
Lampter cur dicta Phocæa urbs, 37, 31.
Lanuvium urbs, 3, 29. 4, 27. 21, 62. 29, 14. 35, 9. *Lanuvius magistratus*, 41, 16. *Lanuvinus ager*, 41, 21.
Laodice regina, Epit. 50.
Laodiceni pop. 33, 18.
Lapathus castellum, 44, 2.
Lapicini pop. 41, 19.
Lapides atri, 26, 17.
Larentia (vel *Laurentia*) 1, 4.
Lares, 8, 9. *Lares Permarini*, 40, 52.
Largius, vide *Lartius*.
Larinas (vel *Larinus*) *ager*, 22, 18, 24.
Larissa urbs, 28, 5. 32, 15, 25, 33. *Larissa quæ & Cremaste oppugnatur*, 42, 56. *occupatur*, 2, 31, 46. *Larissenses*, 31, 31. *Larissæi*, 36, 9.

Lariſſus amnis, 27, 31.
Lars, ſive *Lartes Tolumnius*, *Vejentium rex*, 4, 17, 58. *ejus cædes*, 19, 59.
Sp. Lartius (ſive *Largius*) 2, 10, 11. *T. Lartius COS.* 2, 18, 21. *dictator*, 2, 18.
Las vicus, 38, 31.
Latemnaſtus, *Cretenſis dux*, 35, 29.
Latialis Jupiter, 21, 63. vide *Jupiter*.
T. Latinus, 2, 36.
Latinus rex, 1, 1. *Latinus Silvius rex*, 1, 3.
Latini pop. 1, 1. *perſimiles Romanis in rebus bellicis*, 8, 8. *in agrum Romanum excurrunt*, 1, 32. *incurſionibus Æquorum vexantur*, 2, 48. *Latini Volſcique vincuntur*, 6, 32. *Satricum igni concremant*, 33. *eis pax petentibus data*, 7, 12. *eorum de bello inferendo occulta conſilia*, 8, 3. *vincuntur*, 10. *Veſciam ſe recipiunt*, 11. *novum exercitum conſcribunt*, ibid. *victi ſeſe COS. dedunt*, ibid. *iis caro data in monte Albano*, 32, 1. 37, 3. *Latinæ coloniæ deductæ in Bruttios & in Thurinum agrum*, 34, 52. *Latina colonia in Hiſpania*, 43, 3. *Latinæ feriæ*, 5, 17, 19. *pontificum decreto inſtauratæ*, 32, 1. 37, 3. 40, 45. *Latina via*, 2, 39. 22, 12, 17, 55. *Latinus rex*, 1, 1, 2, 3. *Latinum bellum*, 2, 18, 19, 22, 26. *Latinum fœdus*, 8, 2. *Latinus ager*, 2, 53.
Latium, 1, 53. 2, 22, &c.
Latona, 5, 13. 25, 12.
Lavici opp. 4, 45. *Lavicani*, 6, 21. *Lavicanus ager*, 4, 47. *Lavicana via*, 4, 40.
Lavinia Æneæ uxor, 1, 1, 3.
Lavinium opp. 1, 1, 3, 14, 23.
Laurentes pop. 1, 14. 8, 1. 37, 3.
Laurens ager, 1, 1.
Laurentia, vide *Larentia*.
Lauretanus portus, 30, 39.
Lautulæ, 7, 39, 41. 9, 23, 25.
Lebadia opp. 45, 27.
Lechæum, 32, 23.
Lecton promontorium, 37, 37.
Lectorius, vide *Latorius*.
Lemnus inſ. 28, 5.
Cn. Lentulus ædilis cur. 29, 11. *L. Lentulo Hiſpania provincia à P. Scipione traditur*, 28, 38. *L. Lentulus imperator*

rator in Hispania, 29, 3. *ei prorogatum imperium*, 32, 8. *P. Lentulus legat.* 33, 41. vide *Cornelius*.

Leon Atheniensis, legatus ad Romanos, 38, 10.

Leonatus præfectus agematis Persei, 42, 51.

Leonides Lacedæmonius, dux Persei, 42, 51.

Leonorius, 38, 16.

Leontia, 24, 39. *Leontini*, 7, 21. 24, 7. *deficiunt à Syracusanis*, 7, 29. *oppugnantur à M. Marcello*, 39.

Leptis civitas, 30, 25. 34, 62.

Letemnastus, vide *Latemnastus*.

Letus mons, 41, 18.

Leucadia, 33, 17. *Leucadii*, ibid. 36, 11.

Leucas promontorium, 26, 26. 33, 16, 17, 51. *ejus situs*, 33, 17. *Leucas capitur*, ibid. *Acarnanum concilio exempta*, 45, 31.

Leucaspis phalanx, 44, 41.

Leucata, 44, 1.

Levi Libui, 33, 38. vide *Libui*.

Leusine fl. 45, 12.

Leusus Cretensis, 38, 13.

Liberi ædes, 3, 55. *Liberæ ædes*, ibid. *Libero Liberæque tria ænea signa posita*, 33, 26.

Libertatis atrium, 25, 7. 34, 44.

Libethrus mons, 44, 5.

Libitina, 40, 19. 41, 21.

Libo, Epit. 49.

Libui Galli, 5, 35. 21, 38. vide & *Galli*.

Liburni gens fera, 10, 2.

Libyphœnices pop. 21, 22. 25, 40.

Licinium, 36, 42.

Licinium genus præpotens, 10, 3.

Licinia nobilis femina, Epit. 48. *virgo vestalis*, Epit. 63.

Licinius Menenius trib. mil. II. 6, 27. *III.* 31. *A. Licinius Nerva trib. pl.* 42, 6. *legatus*, 44, 18. *præt.* 26, 44. *C. Licinius trib. pleb.* 2, 33. *legatus*, 21, 18. *C. Licinius Calvus COS.* 7, 9. *C. Licinius Crassus præt.* 42, 9. *COS.* 17. *legatus*, 45, 17. *C. Licinius Lucullus triumvir epulo*, 33, 44, *duumvir*, 32, 16. *C. Licinius Nerva*, 10, 42, *legatus*, 45, 3. *C. Licinius Stolo*, 6, 34. *leges adversus patriciorum opes promulgat*, 35. *VIII. tr. pl.* 36. *mag. eq.* 6, 39. 10, 8. *continuari sibi tribunatum recusat*, 6, 39. *X. tribunus pl.* 42. *COS.* 7, 2. *suâ ipsius lege damnatur*.

mnatur, 6, 16. *L. Licinius trib. mil. conf. pot.* 6, 5. *prætor*, 27, 9. *L. Licinius Lucullus COS. à tribunis pl. in carcerem conjicitur*, Epit. 48. *L. Lucullus COS. prospere adversus Mithridatem pugnat*, Epit. 94. *L. Licinius Pollio legat*, 37, 31. *M. Licinius trib. mil.* 27, 14. *M. Licinius Lucullus præt.* 39, 6, 18. *M. Lucullus Thraces subigit*, Epit. 97. *M. Licinius Strabo trib. mil.* 41, 2. *P. Licinius Calvus trib. mil. conf. pot.* 5, 12. 7, 37. *P. Licinius P. Licinii F. trib. mil. conf. pot.* 18. *ejus sententia de præda Vejorum*, 20. *P. Licinius Crassus pont. max.* 30, 1. *magist. eq.* 27, 5. *censor*, 8. *P. Licinius Crassus Dives pont. max. prætor creatur*, 27, 23. *censor*, 36. *COS.* 28, 38. *in Bruttios proficiscitur*, 28, 46. 29, 36. *inter P. Licinium pontif. max. & Q. Fabium Pictorem flam. Quir. certamen*, 37, 51. *pont. max. moritur*, 39, 46. *P. Licinius Crassus pr.* 41, 14. *COS.* 42, 28. *paludatus ad bellum proficiscitur*, 49. *interimitur*, Epit. 59. *P. Licinius Tegula*, 31, 12. *Sp. Licinius trib. pl.* 2, 43. *P. Licinius Varus ædil. cur.* 27, 6. *præt.* 23. *legem fert ut ludi Apollinares in perpetuum voveantur*, 25. *legat.* 53. *Licinia lex de promiscuo consulatu*, 7, 21, 22, 25. 10, 7. *de quingentis jugeribus*, 8, 16.

Ligures, 5, 35. Epit. 20. *Lunensem agrum vastant*, 34, 55. *Pisas circumsident*, 25, 3. *in deditionem veniunt*, 37, 2. *Ligures ambob. COSS. provincia decernitur*, 38, 42. *sese dedunt, & in Taurasinos traducuntur*, 40, 38. *Ligures Montani in deditionem veniunt*, 41. *Ligures expugnantur*, 41, 12. *Mutinam capiunt*, 14. *rursus rebellant*, 17. *in captivos sæviunt*, 18. *Ligures ipsi bonaque ipsorum venduntur*, 42, 8. *de Liguribus in sedem suam restituendis S. C.* 9. *de iisdem plebiscitum* 10. *Ligures Alpini*, 28, 42. *Ligures Apuani Rom. exercitum circumveniunt*, 39, 20. *iis ager datur*, 40, 41. *Ligures Galli*, Epit. 46. *Ligures Ingauni*, 30, 10. 39, 32. *castra Romana oppugnant*, 40, 25. *victi in deditionem veniunt*, ibid. *Ligustini pop.* 31, 10. *Ligustici Iluates*, 32, 31. *Ligustinum bellum*, 35, 4. *Ligustini montes*, 34, 8.

Sp. Ligustinus, 42, 33.

Lileum opp. 36, 19.

Lilybæum promontorium, 21, 29, 50.

Limnæa urbs, 10, 23. 36, 14.

Lincestæ pop. 45, 30.

Lingones

Lingones pop. 5, 35.
Lingos mons, 32, 15.
Lingus urbs, 31, 33. 32, 13. 33, 36.
Linternum, vide *Liternum*.
Lipara insula, 5, 28. 21, 49. *Liparenses*, 5, 28.
Liris fluv. 10, 21. 26, 9, 34.
Lisinas urbs, 32, 14.
Lissus opp. 43, 30. *Lissus fluv.* 44, 30.
Litabrum opp. 35, 22.
Litana silva, 23, 24. 24, 22, 41.
Liternum (vel *Linternum*) *fluv.* 22, 16. 23, 35. 32, 29. *opp.* 34, 44.
Litubium opp. 32, 29.
C. Livius pontif. 26, 23. *ædil. cur.* 29, 38. *præt.* 30, 26. 35, 14. *COS.* 38, 35. *pontifex moritur*, 43, 11. *L. Livius trib. pl.* 9, 8. *præt.* 45, 44. *pontif.* 10, 28. *legat.* 21, 18. *M. Livius*, 26, 39. *M. Livius Denter COS.* 10, 1. *pontif.* 9. *M. Livius Drusus COS. adversus Scordiscos pugnat*, Epit. 63. *trib. pl. domi suæ occiditur*, Epit. 71. *M. Livius*, Macatus, 27, 36. *M. Livius Tarentinæ præfectus*, 27, 27. *M. Livius pro cognato M. Livio* Macato *causam dicit*, 27, 36. *consulatum recusat*, ibid. *barbam tondere, &c. à censoribus jubetur*, ibid. *II. COS.* 38. *irâ in cives plenus, ad bellum proficiscitur*, 42. *ad urbem redire jubetur*, 28, 9. *quadrigis urbem intrat*, ibid. *LVI. asses militibus suis dividit*, ibid. *dictator*, 10. *ei in annum prorogatum imperium*, ibid. *Volonum exercitum in Galliam ducit*, 29, 5. *censor*, 37. 36, 36. *unde Salinatoris cognomen*, 29, 37. *inter M. Livium & C. Claudium censores simultas*, ibid. *T. Livium quæ causæ ad res pop. Rom. scribendas impulerunt*, Præf. l. 1. *quo tempore vixerit*, 4, 20.
Locri qui & Locrenses, 22, 61. *oppugnantur*, 27, 27. *eorum arx à Romanis capta*, 29, 6. *ad Pœnos deficiunt*, 23, 30. *in agris vagantes ab Hamilcare intercipiuntur*, 24, 1. *iis libertas restituitur*, 21.
Locris urbs, 32, 18, 32.
Locutius Deus, 5, 50, 52.
Loguntica, vide *Longuntica*.
Lomnorius, Gallorum regulus, 38, 16.
Longarus dux bellum gerit cum Demetrio, 31, 28.
Longula opp. 1, 33, 39. 2, 33.

Longantica (vel *Loguntica*) 22, 20.
Longus vicus, 10, 23.
Loracina fluv. 43, 4.
Loryma portus, 37, 17. 45, 10.
Lua mater, 8, 1.
Luca urbs, 21, 59. 41, 13.
Lucani, 22, 42. *mutabiles*, 8, 24. *in amicitiam fœdere accipiuntur*, 25. *quâ arte à Romanis defecerunt*, 27. *oratores Romam mittunt*, 10, 12. *cum iis fœdus ictum*, ibid. *à Rom. deficiunt*, 22, 61. *Q. Fulvio sese dedunt*, 27, 17. *in Lucanis cœlum arsit*, 31, 13.
Luccejus, Epit. 75.
Luceres equites, 10, 6. *eorum nominis origo incerta*, 1, 13.
Luceria urbs, 9, 2, 12. 10, 35. *ad Samnites deficit*, 2, 25. *Lucerini*, 9, 2. 10, 35. 27, 12. *Lucerinus finis*, 10, 35.
Lucretia lanæ dedita, inter ancillas inventa, 1, 57. *laudes muliebris certaminis obtinet*, ibid. *à Sexto Tarquinio stupratur*, 58. *nuncium ad patrem & virum mittit*, ibid. *sibi mortem conficit*, ibid. *ejus corpus in forum defertur*, 59.
Lucretius Asella, Epit. 89. *C. Lucretius duumvir navalis*, 40, 26. *à Chalcidensibus accusatur*, 35. *à tribb. damnatur*, 43, 8. *C. Lucretius Gallus*, 42, 28. *Hostius Lucretius Tricipitinus COS.* 4, 30. *L. Lucretius trib. mil. cons. pot.* 5, 19. 6, 21, 22. *quæstor*, 21, 59. *L. Lucretius Flavius COS.* 5, 29. *L. Lucretius Tricipitinus COS.* 3, 8. *trib. cons. pot.* 6, 4. *M. Lucretius trib. pl.* 27, 5, 41. 42, 19. *P. Lucretius III. consul*, 2, 15. *præfectus urbis*, 3, 24. *Tricipitinus trib. mil. cons. pot. iterum*, 4, 47. *Sp. Lucretius*, 1, 58. *COS.* 2, 8. *prætor*, 28, 30. 42, 9. *prorogatur ei imperium, ut Genuam oppidum exædificaret*, 30, 1. *T. Lucretius COS.* 2, 8. *II. COS.* 16.
C. Luctatius, vide *Lutatius*.
Lucullus, vide *Licinius*.
Lucumo, *dictus etiam Tarquinius Priscus*, 1, 34.
Luna mater, 8, 1. *Lunæ ædes*, 40, 2.
Luna urbs, 41, 19. 43, 9. *Lunenses*, 45, 13. *Lunensis ager*, 34, 56. *Lunæ portus*, 34, 8. 39, 21, 32.
Lupa Laurentia, i. e. *meretrix*, 1, 4.
Lupercal, 1, 5.
Luperci, Epit. 116.
Luscinus regulus, 33, 21.

Lusitania, 27, 22. *ejus montes*, 21, 43. *Lusitani fugantur à L. Æm. Paulo*, 37, 57.
Lutatius regulus, 38, 16.
Lutatius (vel *Luctatius*) 21, 18. *C. Lutatius*, 23, 13. *triumvir*, 21, 25. *COS. finem bello primo Punico imposuit*, Epit. 19, 28, 38. *ex servitute liberatur*, 30, 19. *Cn. Lutatius Cerco legatus*, 42, 6. *L. Lutatius*, 21, 19. *Q. Lutatius*, 30, 44.
Lycaonia, 38, 38, 39, 54.
Lyceum Athenis incensum, 31, 24.
Lyceus Pan, 1, 5.
Lychnidum opp. 44, 21. *capitur*, 27, 32.
Lycia, 33, 41. 37, 23. *Lycii*, 40. *de Rhodiis queruntur*, 41, 6. *à Rhodiis vexantur*, 25. *fusi fugatique*, 37, 16.
Lyciscus prætor, 42, 38. 45, 28.
Lyco præfectus, 42, 51. *opp.* 37, 46.
Lycortas Megalopolitanus dux, 35, 29. *legatus*, 38, 32. *prætor*, 39, 35.
Lycurgus, 34, 26. 39, 37. *ejus leges abrogatæ*, 38, 34. 39, 33, 36. *disciplina sublata*, 38, 34.
Lyctus, Epit. 99.
Lycus fluv. 31, 33. 32, 9. 33, 34. 38, 15.
Lydia, 38, 39. *Lydi*, 37, 40.
Lyncestæ pop. 45, 30.
Lyncus, 26, 25.
Lysimachia, 33, 38. 40, 41. *Lysimachienses*, 33, 38.
Lysimachus rex, 34, 58. 40, 8.
Lysinia urbs, 38, 15.

M.

Macedonia in IV. *regiones divisa*, 45, 29. *ejus capita*, ibid. *Macedonum imperium incruentum*, 45, 9. *post mortem Alexandri in multa regna distractum*, 9. *de Macedonia provincia inter cons. & trib. pleb. certamen*, 22, 28. *in eam* X. *legati mittuntur*, 45, 17. *Macedones à Rhodiis fugantur*, 33, 18. *Macedonum ossa circa Cynoscephalas interfectorum colliguntur*, 36, 8. *Maced. legati in senatum introducti*, 30, 42. *lautia in villa illis præbita*, 33, 25. *Macedones expelluntur urbibus Athamaniæ*, 38, 1. *cum Romanis prælium ineunt*, 34, 35. *fugiunt & caeduntur*, 42. *Macedoniæ urbes Paullo COS. deduntur*, 45. *de Macedonibus Senatûs decreta*, 45, 18. *eorum principes in Italiam ire*

re jubentur, 32. *regnum Macedonum* CL *annos stetit*, 45, 9. *Macedonici exercitûs lustrandi solenne*, 40, 6. *Maced. bellum*, 23, 48. 31, 1. 39, 23. *ob Macedonicum bellum quid in conscribendo exercitu novatum sit*, 42, 31. *Macedonici belli finis*, 45, 9. *illud bellum* XV. *diebus confectum*, 45, 41. *Macedonicarum regionum situs*, 45, 30.
Macer Licinius, 10, 9. vide *Licinius Macer*.
Machanidas, *Lacedæmoniorum tyrannus*, 27, 29. 28, 5, 7.
Machares, Epit. 98.
Macra Come, 32, 13. vide *Come*.
Macri campi, 41, 18. 45, 12.
Macris ins. 37, 13, 28, 29.
Maduateni pop. 38, 40.
Madytos opp. 31, 16.
Mæander fl. 37, 55. 38, 13. *arce Celænarum oritur*, ibid. & 15.
Mæcia tribus, 29, 37.
Sp. Mæcilius, 4, 48.
Mædi, 26, 25.
Mædica regio, 26, 25. 40, 21, 22.
Mælius, vide *Melius*.
Mænalus mons, 34, 28.
C. Mænius COS. 8, 13. *dictator*, 9, 26. *pr.* 40, 35. *L. Mænius*, 7, 16. *M. Mænius*, 6, 19. *tr. mil.* 30, 18. *P. Mænius*, 5, 12, 18. *T. Mænius pr.* 39, 6, 8. *Mænium atrium*, 39, 44.
Mæsia silva, 1, 33.
Magaba, 38, 19.
Magalus regulus, 21, 29.
Magana mons, 38, 19.
Magella ad Numidas deficit, 26, 21.
Cn. Magius *Atellanus*, 24, 19. *Cn. Magius Cilo*, Epit. 115. *Decius Magius*, 23, 7, 10.
Magnesia urbs ad Mæandrum, 37, 11, 45. *ad Sipylum*, 36, 43. 37, 11, 37, 44.
Magnetæ qui & Magnetes, 33, 34, 36. 35, 31. *Magnetarches*, 35, 31.
Magni campi (locus) 30, 8.
Mago Hamilcaris f. res ab Hannibale gestas exponit, 23, 11. *annulos aureos à digitis occisorum Romanorum detractos in curia vestibulo effundi jubet*, 12. *in fugam vertitur*, 28, 2. *delectum in Hispania cum Hasdrubale habet*, 12. *jube-*

tur à senatu Karthag. ut in Italiam trajiciat, 36. *à Gaditanis intra urbem non admittitur*, 37. *ex minore Baliarium in Italiam trajicit*, 46. *Genuam capit*, ibid. *Gallos & Ligures in Concilium vocat*, 29, 5. *femore transfixo cadit*, 30, 18. *in Liguriam perfugit*, 19. *ex vulnere moritur*, ibid. *Mago legatus ad Philippum*, 23, 34. *Mago ex gente Barchina cognatus Hannibalis, capitur*, 40. *Mago Pœnorum dux Karthaginem Novam tuetur*, 24, 42. *arcem & præsidium Scipioni dat*, 26, 46. *Romam mittitur cum* XV. *captivis senatoribus*, 27, 51. vide *Hanno*.

Maharbal, 21, 12. *pop. Romanor. agros depopulatur*, 21, 45. *suadet Hannibali ut quàm primùm Romam adeat*, 22, 51. *ad oppugnandum Casilinum mittitur*, 23, 18.

Malea, 31, 44, 47. 32, 16. 42, 56. *Malea prom.* 34, 31.

Maleventum opp. 10, 15. *cui nunc Beneventum nomen est*, 9, 27.

Maliacus sinus, 27, 30. 31, 46.

Maliensis ager, 42, 40.

Malitiosa silva, 1, 30.

P. Malleolus, Epit. 68.

Mallœa, 31, 41, 44. 42, 61.

Mamercus Æmilius trib. conf. pot. 4, 16. vide *Æmilius*.

Mamertini pop. Siciliæ, 28, 28. 30, 31. Epit. 16.

C. Mamilius, 27, 35. *L. Mamilius dictator*, 3, 18, 29. *Oct. Mamilius*, 1, 94.

Manastabal, Masinissæ filius, Epit. 50.

Mancinus, Epit. 51.

Mandonius regulus, 22, 21. *à Romanis deficit*, 28, 31. *cum paucis fugit, reliquis cæsis*, 33. *ad P. Scipionem supplex venit*, 34. *agrum Suessetanum depopulatur*, 24. *Rom. deditur*, 29, 3. *ejus uxoris ad Scipionem preces*, 26, 49.

Mandropolis, 38, 15.

Manduria opp. 27, 15.

Manicius, 23, 19.

Manilius scriba, prætor, 23, 19. *A. Manilius trib. mil. conf. pot.* 5, 16. *C. Manilius trib. pl.* Epit. 100. *C. Manlius Attilius max. curio*, 27, 8. *M. Manilius COS*: 4, 23. *P. Manilius trib. mil. conf. pot.* 5, 12. *P. Manilius legatus*, 45, 18. *Sex. Manilius*, 3, 51.

A. Manlius legatus, 3, 31. 5, 28. *decemvir*, 33. *trib. mil. conf. pot.* 4, 60. *iterum*, 5, 8. *tertiùm*, 6, 21. *IV*. 6, 1. *trib. mil.* 27, 28. *interficitur*, ibid. *triumvir*, 34, 52. *A.*

Manlio

Manlii COS. postremò pax data Karthaginiensibus, 30, 44. A. Manlius Volso COS. 40, 58. C. Manlius COS. 2, 24. trib. mil. conf. pot. 6, 30. pr. 27, 37. legat. ad Philippum, 30, 26. C. Manlius Volso, 33, 44. Cn. Manlius COS. 2, 43. interficitur, 47. COS. 7, 12, 16. interrex, 17. Cn. Manlius Capitolinus mag. eq. 7, 28. Cn. Manlius Volso triumvir, 35, 9. COS. 37, 47. Cn. Manlius in Gallogræcia bellum gerit, 38, 12. ad Olympum castra locat, 20. per medios Thracas in Macedoniam pervenit, 41. accusatur, quòd injussu pop. Rom. bellum gesserit, ei triumphus decernitur, 50. de Gallogræcis triumphat, 39, 6. L. Manlius prætor in Galliam mittitur, 21, 17. ejus exercitus cæditur à Bojis, 25. legatus captivorum Rom. ad Cannas, 22, 61. præt. urb. 28, 4. L. Manlius Acidinus præt. 26, 23. 27, 52. 29, 3. ei Hispania provincia à P. Scipione traditur, 28; 38. prohibetur à M. Porcio trib. pl. ne ovans urbem intret, 32, 7. L. Manlius, quòd legatos Karthag. pulsaverit, per feciales legatis traditus, 38, 42. L. Manlius Acidinus pr. 38, 35. ovans urbem init, 39, 28. triumvir, 55. iterum pr. 56. triumvir, 43, 34. COS. 40, 43. L. Manlius Capitolinus trib. pl. 4, 42. L. Manlius Imperiosus dictator clavi figendi causâ, 7, 3. magistratu se abdicat, ibid. L. Manlio dies à M. Pomponio tr. pl. dicta, 4. unde ei cognomen Imperiosi, ibid. L. Manlius accusatus crudelitatis in filium, ib. L. Manlius Torquatus legatus, 10, 26. dictator, 27, 35. pontif. moritur, 30, 39. L. Manlius Volso, 22, 35. præt. 33, 43. M. Manlius tr. pleb. conf. pot. 4, 44. M. Manlius Capitolinus COS. 4, 3. ejus liberalitas, 14. M. Manlius ob arcem servatam quo munere donatus sit, 5, 47. interrex, 6, 5. seditionis auctor, 11. in vincula à dictatore duci jubetur, 16. vinculis liberatur, 17. regnum affectat, ibid. & damnatus de saxo Tarpeio dejicitur, 20. ei mortuo adjectæ notæ, ibid. ne quis Manliæ gentis deinde M. vocetur, decreto cautum, 6, 20. M. Manlius Tullus COS. 2, 19. P. Manlius trib. mil. conf. pot. 6, 30. dictator, 6, 38. pr. peregrinus, 38, 10. pr. 32, 28. triumvir epulo moritur, 40, 42. P. Manlius Volso præt. 26, 25, 28. Q. Manlius æd. pl. 27, 38. Q. Manlius Thurinus æd. pl. 27, 10. T. Manlius L. F. cum Gallo pugnat, 7, 10. vincit, & Torquatus dicitur, ibid. ejus in patrem pietas, 5. dictator, 26. Cæritibus bellum infert, 19. T. Manlius Torquatus

 quatus

quatus COS. 27. II. COS. 28. III. COS. 8, 3. *ejus ad Latinos responsio*, 5. COS. *filium securi feriri jubet*, 8, 10. *Romam redit*, 12. *eum juventus exsecratur*, ibid. T. *Manlius* T. F. *cum Geminio Metio pugnat*, 8, 7. *eumque vincit*, ibid. T. *Manlius Torquatus* COS. 10, 9. *ex equo lapsus moritur*, 11. T. *Manlio* COS. *templum Jani clausum*, 1, 19. T. *Manlius Torquatus pont. max. fieri petit*, 25, 5. *consulatum recusat*, 26, 22. *pontif. fit*, 43, 11. T. *Manlius Torquatus Syllani pater, filium condemnat repetundarum*, Epit. 54. *Manliana imperia*, 4, 29. 8, 7, 34. *Manlianus saltus*, 40, 39.

Mannus servus, 26, 27.

Cl. *Marcellus pr. Nolam pervenit*, 23, 14. *Marcellus suos in Hannibalem educit*, 16. M. *Marcellus* III. COS. 24, 9. *Leontinos oppugnat*, 29. *Syracusas intuitus lacrimatur*, 25, 24. *Achradinam circumsidet*, 26. M. *Marcellus ex Sicilia provincia ad urbem venit*, 26, 21. *ei triumphus negatur*, ibid. *ovans urbem intrat, & in Albano monte triumphat*, ibid. *ad Numistronem cum Hannibale pugnat*, 27, 2, 14. *de eo Hannibalis judicium*, 16. *de ejus morte auctorum dissensio*, 29. *virtutis adem dedicat*, 22, 11. *Gallorum supra* 40000 *cecidit*, 33, 38. *pontifex fit*, 44. M. *Marcus Marcellus* COS. Epit. 108. *à* P. *Magio Chilone occisus*, Epit. 115.

Marcia virgo Vestalis, Epit. 63. *Marcia lucus*, 27, 39. *ad Marcium*, 6, 2.

Ancus Marcius rex, 1, 32. Epit. 1. *Sacra & bellicas ceremonias instituit*, ibid. *Politorium capit*, 33. *sacra flaminibus demandat*, ibid. *Medulliam vincit*, ibid. C. *Marcius* COS. 7, 16. C. *Marcius* COS. Epit. 47. C. *Marcius Coriolanus*, 2, 33. *ejus virtus*, ibid. *hostis tribunitia pot.* 34. *ei dies dicta*, 35. *damnatus in Volscos exsulat*, ibid. *dux fit contra Romanos*, 39. *fletu muliebri, ut ab Roma recederet, movetur*, 40. *invidiâ rei oppressus, periisse traditur*, ibid. C. *Marcius Figulus pr.* 43, 11. C. *Marcius Rutilus dictator*, 7, 17. COS. 21. *censuram petit*, ib. III. COS. 28, 38. *pontif.* 10, 9. *censor*, 8. Cn. *Marcius*, Epit. 62. L. *Marcius Septimii F. res Hispaniæ perditas restituit*, 25, 37. *concionanti flamma fusa è capite sine ipsius sensu*, 39. *Hannibalis castra invadit*, ibid. *ejus literæ multos offendunt quod se propr. scripserat*, 26, 2. M. *Marcius rex sacrorum moritur*, 27, 16. M. *Marcius*

Ralla pr. 29, 11. *legatus*, 30, 38. *M. Marcius Sermo trib. pl.* 42, 21. *Marcius Numa Marci F. pont.* 1, 20. *P. Marcius Rex legatus*, 42, 1. *Q. Marcius Philippus pr.* 38, 35. *COS.* 39, 6, 8. *Q. Marcius decemvir sacror.* 40, 42. *iterum COS.* 43, 11. *Q. Marcius in Macedoniam trajicit*, 44, 1. *Thessalonicam oppugnat*, 10. *Q. Marcii Philippi literæ ex Macedonia Romam missæ*, 16. *Q. Marcius Ralla duumvir*, 34. 25. *ædem Jovi dedicat*, 35, 41. *Q. Marcius rex*, 33, 26. *Q. Marcius Scylla trib. pl.* 42, 21. *Q. Marcius Tremulus COS.* 9, 42. *de Hernicis triumphat*, 43. *ei statua equestris decreta*, ibid. *Marcia rogatio*, 42, 21. *Marcius saltus*, 33, 26.

Marcolica urbs, 45, 4.

Mare inferum, 23, 38. *Ionium*, 33, 49. *superum*, 5, 33. 23, 38. *rubrum*, 36, 17. 41, 52. 45, 9.

Marene regio, 42, 67.

Mariciæ lucus de cœlo tactus, 27, 37.

Maritimus circus, 9, 42.

Marius Alfius, 23, 35. *Marius Blosius*, 23, 7. *C. Marius* Epit. 67. *V. COS.* Epit. 68. *interficitur*, Epit. 69. *Marius legatus*, 40, 48.

Maronea (sive *Maronia*) *opp.* 27, 1. 31, 16. 37, 60.

Maronitæ pop. 31, 31. 37, 33. 38, 41.

Marrucini pop. 8, 29. *legatos Romam mittunt*, 9, 45. *Marrucinus ager*, 37, 45.

Mars, 7, 37. 8, 10. *Mars Gradivus*, 1, 20. *Martis ara*, 35, 10. 40, 45. *ædes*, 6, 5. 35, 9. *lacus*, 41, 9. *Lignum*, 22, 1.

Marsi pop. 8, 6, 29. *victi*, 9, 41. 10, 3. *legatos Romam mittunt*, 9, 45.

Marsyas amnis, 38, 13.

Martia gens, 10, 27. *Martius campus*, 35, 10. 38, 28. 45, 42. *Martius clipeus cum imagine Hasdrubalis*, 25, 39. *Martius lupus*, 10, 27.

Masæsyli gens, 28, 17. *in ditionem Mezetuli concedunt*, 29, 29. *fugantur*, 31. *regnum paternum Masinissæ concedunt*, 30, 11.

Masgaba, Masinissæ filius, Romam venit, 45, 13, 14.

Masinissa regis Galæ fil. 24, 49. *juvenis acerrimus*, 28, 52. *socius Karthaginiensium*, 25, 34. *ejus & Scipionis colloq.* 28, 35. *ad Scipionem accedit*, 29, 29. *varia ejus fortuna*, ibid. *Thapsum urbem capit*, 30. *in montem Balbum profugit*,

fugit, 31. cum filio iv. equitib. aufugit, 32. in occultis latebris vulnus curat, ibid. collecto exercitu Syphacis & Carth. sociorum agros vastat, 33. Hannonem ad pugnam elicit, 34. regnum paternum recipit, 30, 11. Sophonisbam Syphacis uxorem ducit, 12. ob has nuptias à Scipione reprehenditur, 14. venenum in poculo ad Sophonisbam mittit, 15. amplis donis à P. Scipione decoratur, ibid. ejus legati in senatum Rom. introducti, 17. ejus terra à Scipione aucta, 44. ei dona missa à Rom. 31, 2. legatos Romam mittit, 36, 4. agrum controversum obtinet, 40, 34. ejus legator. munera, 42, 6. post annum LXXXVI. filium genuit, Epit. 50.
Massicus mons, 22, 14. 40.
Massilienses pop. 5, 34. 21, 20. 39, 38.
Massiva, puer regius à Scipione captus, ad Masinissam remittitur, 27, 19. Epit. 64.
Mastiani gens, 24, 48.
Mastanabal, Epit. 24, 29.
Matalus regulus, Hannibali dux itineris in Italiam, 21, 29.
Mater Magna, 38, 18. ejus aedes, 29, 37.
Materina regio, 9, 41.
C. Matienus duumvir navalis, 40, 26, 28. Epit. 55. M. Matienus pr. 41, 28. 43, 2. P. Matienus tr. mil. 29, 6, 8.
Matuta mater, 25, 7. 33, 28. 41, 28. ejus templum, 6, 33. 7, 27. ejus aedes Satrici de caelo tacta, 28, 11.
Mavors, 22, 1.
Mauritaniae regio, 29, 30. Epit. 110.
Maurus jaculator, 23, 26. Mauri, 21, 22. 22, 14, 37. 23, 5, &c. Epit. 66.
Maximus Fabius, 24, 9.
L. Mecilius, sive Metilius, pl. 2, 58. Sp. Mecilius trib. pl. IV. 4, 48. vide Metilius.
Medea, vide Medion.
Medi pop. 28, 5. 35, 48.
Medio (vel Medion) opp. 36, 11, 12. 44, 32.
Mediolanum, à Gallis conditum, 5, 34. 34, 46.
Medionii, 36, 12.
Meddixtuticus (sive Medixtuticus) summus apud Campanos magistratus, 24, 19. 26, 6.
Meduacus amnis, 10, 2.
Medullia opp. 1, 33, 38.

Mega-

Megalesia, 29, 14. 35, 54. 36, 36.
Megalopolis, 32, 5. 34, 36. 36, 31. *Megalopolitæ*, 28, 8. *Megalopolitani*, 32, 22.
Megara urbs, 24, 30, 31. 28, 7. 31, 22.
Megiste portus, 37, 22, 24, 44.
Melæ, Samnitium oppidum, 24, 20. 27, 1.
Melambium, 33, 6.
Melana amniculus, 36, 22. 38, 40.
Melessum urbs, 28, 3.
Melibœa urbs, 36, 13. *oppugnatur à Rom.* 44, 13. *ejus situs*, ibid. *capitur à Cn. Octavio diripiturque*, 46.
Melita insf. 21, 51.
Melium, 33, 26.
P. Melius (vel *Mælius*) *trib. mil. conf. pot.* 5, 12. *Q. Melius tr. pl.* 9, 8. *Sp. Melius*, 4, 13, 14, 21. *Melianum frumentum*, 16. *Meliana cædes*, ibid. *Meliani*, 4, 14.
Melotidis terra, 32, 13.
C. Memmius, Epit. 69. *pr.* 42, 10.
Memnon, 32, 22.
Memphis urbs, 45, 12.
Mendis vicus, 31, 45.
Menecrates, Antiochi dux, 44, 24.
Menelaïs urbs, 39, 26.
Menelaius mons, 34, 28.
Agrippa Menenius COS. 2, 16. *moritur*, 33. *ei sumptus ad funus defuere*, ibid. *Agrippa Menenius triumvir*, 4, 11. *Agrippa Menenius cui Lanato cognomen, COS.* 4, 13. *trib. mil. conf. pot.* 45, 47. *C. Menenius COS.* 3, 32. *L. Menenius trib. pl.* 7, 16. *L. Menenius Lanatus COS.* 4, 12. *M. Menenius trib. mil. conf. pot.* 6, 5. *tr. pl. legis agrariæ lator*, 4, 53. 6, 19. *M. Manlio diem dicit*, 20. *P. Menenius Racilius trib. mil. conf. pot.* 5, 13. *P. Menenius iterum trib. mil. conf. pot.* 5, 18. *P. Menenius COS.* 2, 50, 51, 52, 54. *adversus Tuscos male pugnat*, 51.
Menetas Epirota, 36, 28.
Meninx insf. 22, 31.
Menippus dux Philippi, 27, 32. 28, 5. *Antiochi legatus*, 34, 56. 35, 32. *in Perrhæbiam proficiscitur*, 36, 10.
Meno Antigonensis, 24, 58.
Menophilus, mercator Perrhæbius, 44, 35.
Mens Dea, 22, 9, 10. 23, 31, 34.

Men-

Mentissa opp. 26, 17.

Mercurius, 5, 13. *ejus ædes*, 2, 11, 27. *Mercurius Teutates*, 25, 44. *Mercurii tumulus*, 44. *prom.* 29, 27.

Mericus, *Hispanus*, *Romanis amicus*, 25, 30, 31. 26, 21, 30, 31.

Messapii pop. 8, 24.

Messena (five *Messana*) *urbs*, 21, 49. 23, 41. 27, 35. *oppugnatur*, 36, 31. *Messenii dedunt se Romanis*, 36, 31. *à concilio Achaïco desciscunt*, 40, 48.

Vettius Messius, 4, 28, 29.

Metapontus, 1, 18. 27, 44, 45. *Metaponti præsidium*, 25, 11. *Metapontini pop. ad Hannibalem deficiunt*, 25, 15. *eorum dolus*, 27, 18. *Metapontinus ager*, 24, 20.

Metaurus fl. 27, 9, 47.

Metellus, Epit. 89. *M. Metellus trib. pl.* 22, 25. *Q. Metellus æd. cur.* 27, 38. *ejus de P. Scipione sententia*, 29, 20. *Q. Metellus censor*, Epit. 59. *Q. Metellus Pius*, Epit. 31.

Methymna, *urbs Lesbi*, 45, 31.

Metia tribus, 8, 17. 29, 37.

M. Metilius trib. pl. 5, 11. *Sp. Metilius trib. pl.* III. 4, 48. *T. Metilius Croto legatus*, 22, 13.

Metius (five *Mettius*) *Curtius*, 1, 12, 13. *Metius Fuffetius* (vel *Suffetius*) 1, 23, 28. *Octavius Metius*, 10, 41.

Metrodorus, 44, 23.

Metropolis, 32, 13. 36, 10. *Metropolitanus campus*, 33, 15.

Mevania opp. 9, 41.

Mezentius, *Etruscorum rex*, 1, 2, 3.

Mezetulus, *Numida*, *regum suorum inimicus*, 29, 29.

Micipsa, Epit. 50. 61.

Mictio Chalcidensis dux, 35, 38, 46.

Midon Beræus, *equitum præfectus*, 42, 58.

Milesii, 42, 6. *eis immunitas conceditur*, 38, 39. *iisd. ager sacer restituitur*, ibid.

Miletus civitas, 38, 13, 16, 17.

Milionia opp. 10, 3, 34.

Milionius, *prætor Lavinii*, 8, 11.

Milo Beræaus, 42, 48. 44, 45. Epit. 115.

Milvius pons, 27, 53.

Milyas, vide *Mylias*.

Stajus Minacius, 10, 20.

Minucius

Mincius amnis, 24, 10. 32, 30.
Mindii pop. 33, 20.
Minerva numerum invenit, 7, 3. *Minerva Alcis*, 42, 51. *Atheniensium preses*, 31, 30. *Minerva Itoniæ templum*, 36, 20. *Minervæ Piræi templum*, 36, 30. *Minervæ templo dicata lex de clavo figendo*, 7, 30. *ei sacrificatur*, 37, 3.
Minervæ prom. 40, 18. 42, 20.
Minervium opp. 45, 16.
Minii Celeres, Stenius Pacuviusque, 23, 8.
Minio, Antiochi amicus, 35, 15, 16. 37, 41.
Minius Cerrinius, 39, 13. *Bacchanalium auctor*, 17. *in vincula conjicitur*, 18.
Minoa, Heraclea vocata, 24, 35.
Minturnæ, colonia & urbs Latii, 8, 10, 11. 9, 25. 10, 21. 27, 39. *Minturnenses*, 27, 37, 38. Epit. 77.
Minucia Vestalis, 8, 15.
L. Minucius COS. 3, 25. *cum exercitu obsidetur*, 26. *jussu dictatoris se abdicat consulatu*, 29. *decemvir*, 35. *in Algidum mittitur*, 41. *præfectus annonæ*, 4, 12. *COS.* ibid. & 13. *bove aurato extra portam trigem. donatur*, 16. *L. Minucius Myrtilus*, 38, 42. *L. Minucius Rufus pr.* 31, 4. *M. Minucius COS.* 2, 21, 34. *eo COS. ædes Saturno dedicata*, 21. *trib. pl.* 5, 11. *triumvir*, 35, 40. *proconf.* Epit. 65. *M. Minucius Fessus augur*, 10, 9. *M. Minucius Rufus magist. eq.* 22, 28. *Fabii cunctationem incusat*, 12. *postea mutat sententiam*, 29. *pr.* 32, 28. *P. Minucius tr. mil.* 35, 5. *Q. Minucius COS.* 3, 39. *Q. Minucius Claudii leg.* 26, 32. *Q. Minucius Rufus leg.* 37, 55. *Q. Minucius in monte Albano triumphat de Ligurib. &c.* 33, 24, 25. *prospere in Hispania pugnat*, 33, 46. *trib. mil.* 35, 5. *Q. Minucius Rufus pr.* 31, 4. *COS.* 32, 27. *Q. Minucius Thermus æd. cur.* 32, 27. *triumvir*, 29. *pr.* 23, 25. *COS.* 34, 53, 54. *in Rostra ascendit*, 55. *ei prorogatum imperium*, 35, 20. *Ligurum* IX. *millia occidit*, 21. *ei triumphus negatur*, 37, 46. *legatus*, 37, 55. *ejus mors*, 38, 41. *triumvir*, 34, 44. *T. Minucius COS.* 9, 44. *in Samnium mittitur*, ibid. *de Samnitibus triumphat*, ibid. *T. Minucius Molliculus prætor*, 40, 35. *T. Minucius pr. moritur*, 37. *T. Minucius Rufus pr.* 42, 54.
Misagenes F. Masinissæ, 42, 29, 62. 45, 14.

Miseni prom. 24, 13.
Mithridates Antiochi F. 33, 19. *Ponti Rex Asiam occupat,* Epit. 78. *ad regem Armeniæ confugit,* Epit. 97. *à filio Pharnace in regia obsidetur,* Epit. 102. *interficitur,* ibid.
M. Mitilius legatus, 25, 22.
Mitys (five *Mytis*) *amnis,* 44, 7.
Mitylene, 37, 21. *Mitylenæi,* ibid.
Mnasimachus Acarnan, 38, 38, 45.
Mnesilochus, princeps Acarnanum, 26, 11, 12.
Moagetes, tyrannus Cibyræ, 38, 14.
Moricaptus regulus, 24, 42.
Mæsi pop. Epit. 134.
Mæsia silva, 1, 33.
Molossus fl. 8, 24.
Monetæ ædes, 4, 7, 20. 32, 11.
Monopodia, 39, 6.
Mopsiani pop. 23, 1.
Mopsis, 23, 1.
Mopsias (five *Mopseius*) *tumulus,* 42, 61, 65.
Morcus legatus, 44, 23.
Morzi pop. 38, 26.
Mocamites Volscor. rex, 2, 33.
Mucia prata, 2, 13.
C. Mucius, 2, 12, 13. *Scævola dictus,* ibid. *P. Mucius Scævola præt.* 40, 44. 41, 19. *censuram petit,* 43, 14. *Q. Mucius,* 23, 34. *Q. Mucius Scævola pr.* 23, 24. 40, 44. *decemvir sacror. moritur,* 27, 8. *Q. Mucius Scævola in vestibulo ædis Vestæ occiditur,* Epit. 86.
Mulvius pons, 27, 51.
C. Mummius pr. 41, 8. *M. Mummius,* 38, 54. *ejus conf.* Epit. 52. *Corinthum diruit,* ibid. *triumphat,* ibid. *Q. Mummius,* 38, 54.
C. Munatius decemvir, 42, 4.
Munda urbs, 24, 42. 40, 47. Epit. 115.
Munii Celeres, 23, 8.
L. Muræna, Epit. 76. 86.
Murcia, 1, 33.
Murgantia, urbs Samnitium, 10, 17. 24, 37. 26, 1.
Mutila opp. 41, 11. *Mutilum castrum,* 30, 23. 31, 2. 33, 37.
Mutilus, Epit. 89.

Mutina,

Mutina, 21, 25. 27, 21. 29, 55. 35, 4, 6. Epit. 117. *obsidetur*, 21, 25. *recipitur*, 41, 16. *Mutinensis ager*, 41, 14.
Mutines Hipponiates, Hannibalis ducum unus, 25, 40. 26, 21. *civitate Romanâ donatur*, 27, 5. *Mutinis filius*, 38, 41.
Mycenia urbs, 32, 39.
Myla fluv. 24, 30, 31.
Mylæ urbs, 42, 54.
Mylassenses pop. 45, 25.
Mylias (sive *Milyas*) 38, 39.
Myndus urbs, 37, 16. *Myndii*, 32, 44.
Myonnesus prom. 27, 28, 31. 37, 13. Epit. 37.
Myrina urbs, 33, 30.
Mysi pop. 37, 40.
Mysia, 38, 39.
Mytis, vide *Mitys*.

N.

N*Abis*, 29, 12. *ejus crudelitas in Argivos*, 32, 38. *ejus & T. Quinctii colloquium*, 39. *ejusd. cum Romanis pacis conditiones*, ibid. & 34, 34. *ejus in apparando bello diligentia*, 34, 27. *Lacedæmonem se recipit, fuso exercitu*, 35, 30. *Achæorum agros populatur*, 25. *interficitur*, 35. *ejus uxor Argos ad feminas spoliandas missa*, 32, 40. *ejus filius in triumphum ductus*, 34, 51.
Nadagara urbs, 30, 29.
Nævia porta, 2, 11.
Nævius Crispinus, 24, 40. *L. Nævius Balbus triumvir*, 45, 13. *M. Nævius*, 38, 56. *Q. Nævius triumvir*, 34, 52. 35, 40. *Q. Nævius Matho pr*. 39, 32.
Narbon, Epit. 134.
Narnia, 27, 11, 45. 29, 15. *à fl. Narnia appellatur*, 10, 10. *ubi sita*, 16, 9. *Narniensis tribus*, 29, 37.
Nasos ins. quæ & Nasus atque Nassus, 25, 24, 29. 26, 21. *à Romanis capitur*, 31.
Attus Navius, 1, 36. Epit. 1. *Q. Navius centurio*, 26, 4. *ejus bellica virtus*, 6.
Naupactus urbs, 26, 26. 32, 31. *obsidetur*, 36, 30.
Naustathmos portus, 37, 31.
C. Nautius (sive *Naucius*) *COS*. 2, 52. *in Volscos mittitur*, 51. *C. Naucius Rutilius COS*. 4, 52. *L. Naucius COS*. 3.

3, 25. quas res gesta, 26. ad Eretum cum Sabinis pugnat, 27. Sp. Nautius COS. 2, 39. Sp. Nautius legat. 4, 17. COS. 5, 21. 10, 40. Sp. Nautius Rutilus trib. mil. cons. pot. 4, 35. iterum, 47, 61.
Naxus ins. 36, 24.
Neapolis, 8, 22. Neapolitani legati, 22, 32. Neapolitanus senatus, 8, 25. Neapolitanus ager, 24, 13, 17.
Nemea. 27, 32. 34, 40.
Nea Therma, 45, 31.
Nearchus, dux Antiochi regis, 37, 40.
Neon Bœotius, 44, 43.
Nepete opp. 6, 10. 9, 14. 27, 11. 29, 15. Nepesini, 6, 12. Nepesinus ager, 5, 19. 26, 34.
Nephelis prom. Ciliciæ, 33, 20.
Nepheris, Epit. 51.
Neptunus, 1, 9. 5, 13. 22, 10. Neptunus equester, 1, 9. Neptunia aqua, 39, 44.
Nequinum opp. 10, 9, 10.
Nero, Epit. 139. 140. C. Nero, vide Claud.
Nervii pop. Epit. 104. 139.
Nerulum opp. 9, 20.
Nesactium opp. (vel Nesatium) 41, 11.
Nesiota pop. 38, 28.
Nessus fluv. 45, 29.
Nicæa urbs, 28, 5. 32, 3.
Nicala, 35, 26.
Nicæus Jupiter, 43, 21.
Nicander, archipirata, 37, 11.
Nicander, prætor Ætolorum, 38, 4, 5.
Nicanor, 33, 8.
Nicatores, regiæ Macedonum cohors, 43, 19.
Nicephorium, Veneris templum, 32, 33, 34.
Nicias pr. 38, 8. 44, 10.
Nico princeps Tarentinæ conjurationis, 25, 8, 9. 27, 18. Nico, Perco cognominatus, 26, 39.
Nicodamus, Ætolorum dux, 38, 5.
Nicomedes, Bithyniæ rex, 36, 16. Epit. 76, 93.
Nicostratus, Achæorum prætor, 32, 14, 15.
Nilus fluv. 44, 19. Epit. 112.
Nisuetæ pop. 33, 18.
Nola opp. 9, 28. 23, 14, 16. Nolani, 8, 26. Nolanus senatus, 23, 39. Nolanus ager, 23, 14, 15.

Nolba opp. 35, 22.
Nomentum opp. 1, 38. 4, 22. *Nomentana* (antea *Ficulnensis*) *via*, 3, 52.
A. Nonius, Epit. 69.
Norba opp. 7, 42. 11, 34. 32, 2. *Norbani pop.* 8, 1. *Norbanus ager*, 8, 19.
Cn. Norbanus, Epit. 85, 89.
Nortia Dea, 7, 3.
Notium urbs, 37, 26.
Nova Karthago, 28, 17.
Nova via, 5, 52.
Novæ Tabernæ, 3, 48.
Novendiale sacrum, 1, 31. 21, 62. 26, 23. 27, 38, 39. 30, 38. 34, 44. 35, 9. 38, 36. 39, 22. 44, 18.
Novensiles Divi, 8, 9.
Nuceria opp. 9, 41. 23, 15, 16. 27, 3. *Nucerini*, 27, 3. *Nucerinus ager*, 9, 38.
Numa, vide *Pompilius*.
Numantini, Epit. 54, 55, 56, 57, 59. *Numantina clades*, Epit. 56. *Numantinum fœdus*, ibid. *Numantinum bellum*, ibid.
C. Numatius mag. eq. 22, 49.
Numerius Decimius Samnis, 22, 24.
Numicius fluv. 1, 2. *L. Numicius Circejensis*, 7, 3. *T. Numicius Priscus COS.* 2, 63.
Numidæ, 21, 22. *gens ad pedestria bella rudis, equis tantum habilis*, 24, 48. *ante omnes barbaros in Venerem effusi*, 29, 23. 30, 12. *populantur agros socior. pop. Rom. in Sicilia*, 26, 21. *fraudulenti*, 26, 12. *jaculatores*, 28, 11. *Numidæ equites primo aspectu contemptissimi*, 35, 11.
Numisius, 8, 11. *C. Numisius pr.* 41, 8. *T. Numisius Tarquiniensis legatus*, 40, 17.
Numistro, 27, 2.
Numitor, 1, 3, 5, 6.
L. Numitorius tr. pl. 2, 58. *P. Numitorius trib. pl.* 3, 4. 46, 48.
Nursia opp. 37, 3.
Nursini pop. 28, 45.
Nymphæum, 26, 25. 42, 36, 49.
Nymphius, princeps Palæpolis, 8, 25, 26.

O.

OBlivio fluv. Epit. 55.
Obrimæ fontes, 38, 15.
Ocriculum, (vel *Otriculum*) 22, 11. *Ocriculani*, 9, 41.
T. Octacilius, vide *Otacilius*.
Octavia, Epit. 127. 132. 133. 138.
Octavius Metius, 10, 41. *Cn. Octavius pr.* 28, 38. LXXX. *onerarias Pœnor. naves capit*, 46. *legatus in Africam mittitur*, 31, 11. *triumvir*, 34, 44. *decemvir*, 44, 18. *pr.* 44, 17. *ei triumphus decernitur*, 45, 35. *Cn. Octavius de Perseo navalem triumphum agit*, 42. *Cn. Octavius occiditur*, Epit. 80.
Octolophum loci nomen, 31, 36, 40. 44, 3.
Odomantica (vel *Odomanticida*) *terra*, 45, 4.
Odrysæ opp. 39, 53. 44, 42.
Oeneum, 43, 19.
Oeniadæ opp. 26, 24. 38, 11.
Oenus fluv. 34, 28.
Oesalces, 29, 29, 30, 31.
Oeta mons, 36, 15, 22, 30. 37, 5.
Oetæi montes, 41, 22.
Offilius Calavius, 9, 7.
A. Ogulnius, 33, 36. *Cn. Ogulnius tr. pl.* 10, 6. *ædilis cur.* 23. *M. Ogulnius legat.* 27, 3. *M. Ogulnius Gallus pr.* 39, 6. *Q. Ogulnius tr. pl.* 10, 6. *ædilis cur.* 23.
Olba urbs, 30, 7.
Olbiensis ager, 27, 6.
Olcades, gens ultra Iberum, 21, 4.
Olciniatæ, Illyriæ pop. 45, 26.
Olympia ludi, 27, 37. 28, 7. 45, 28.
Olympias Alexandri M. mater, 8, 24. *Olympias, olim Gonnocondylum*, 39, 25.
Olympio legatus, 44, 23.
Olympium, Jovis templum, 24, 33.
Olympius Jupiter, 24, 21, 11.
Olympus mons, 38, 19. 44, 6.
Olzinium opp. 45, 26.
Omolium opp. 42, 38.
Onchestus amnis, 33, 6.
Onesimus, Pythonis Macedonis filius, 44, 16.
Onomastus, 39, 34. 40, 8.

Opimia virgo Vest. 22, 57. Epit. 22.
L. Opimius COS. Epit. 47. *pr*. Epit. 66. *L. Opimius Pansa quaestor*, 10, 32. *Q. Opimius*, Epit. 47.
Opis ædes, 39, 22.
Opitergini pop. Epit. 110.
L. Opiternius, 39, 17.
Oppia virgo Vestalis, 2, 1, 42.
Oppia lex, 34, 1, 2, & *seqq*.
Oppia Cluvia, 26, 34.
C. Oppius tr. pl. 3, 54. 31, 2. 34, 1, 4. *L. Oppius tr. pl.* 32, 28. *L. Oppius Salinator ædilis pl.* 35, 23. *pr*. 24. *M. Oppius*, 3, 51. *Sp. Oppius legatus consularis*, 3, 50. *Sp. Oppius Cornicen decemvir*, 3, 35, 58. vide *Appius*.
Opus à Philippo recipitur, 28, 7. *Opunte seditio facta*, 32, 32. *Opuntii*, 28, 6, 7, 8.
Oratio pro militib. in Siciliam relegatis, 25, 6. *Achæor. prætoris ad Appium*, 39, 36. *L. Æmilii Paulli COS. morituri ad Cn. Cornel.* 22, 49. *ad milites*, 40, 27. 44, 38. *ad populum quum in Maced. iret*, 44, 22. *ad Quirites*, 45, 41. *Mamerci Æmilii*, 4, 32, 33. *Alexandri Ætoli ad Philippum*, 32, 33. *ad Athenienses*, 34, 23. *Alorci militis Hannibalis*, 21, 13. *Hannibalis ad Hispanos milites*, 21, 21. *ad milites suos*, 21, 43. *ad Scipionem*, 30, 30. *in senatu Campano*, 33, 10. *ad Antiochum & socios*, 36, 7. *L. Annii pr. ad suos*, 8, 4. *ejusd. Romæ oratio in senatu*, 5. *Antigoni Echecrati f. ad Philippum*, 40, 55. *Antiochi*, 35, 44. *Arconis pr.* 41, 24. *Aristhæni præt*. 32, 20, 21. 34, 24. *L. Attilii ad Samothraces*, 45, 5. *Bæbii Herennii in Patres*, 34, 34. *Q. Cæcilii Metelli ad censores*, 40, 46. *Callicratis ad Achæos*, 41, 23. *Camilli ad Tusculanos*, 6, 26. *ad Quirites*, 38. *Campanor. legator. in senatu*, 7, 30. *C. Canuleii adversus COSS*. 4, 3. *Appii Claudii Crassi*, 5, 3. 6, 40. *C. Claudii patrui Appii decemviri*, 3, 56. *Claudii Neronis ad milites*, 27, 27. *M. Claudii Marcelli in milites*, 27, 15. *A. Cornelii Arvinæ fecialis*, 9, 10. *A. Cornelii Cossi dictatoris ad milites*, 6, 12. *in M. Manlium*, 15. *L. Cornelii Scip. ad mil.* 27, 20. *P. Cornelii Scipionis ad milites*, 21, 40. 26, 41. 43, 31, 40. *ad Celtiberor. principem*, 26, 50. *ad seditiosos milites*, 28, 27. *ejus oratio responsoria ad Fabium*, 28, 43. *ad Hannibalem*, 30, 31. *adversus M. Nævium*, 40, 52. *P. Scipionis Nasicæ pro Africano & Asiatico Scipionib.* 38, 58. *P. Decii trib. mil.*

mil. ad centuriones, 7, 34. *ad milites*, 35. *Demetrii adversus fratrem Persea*, 40, 12. *Cornelii Cinnæ ad milites*, 6, 15. *Eumenis ad Patres*, 37, 53. *M. M. Fabii in dictatoris crudelitatem*, 8, 33. *Q. Fabii Max. ad L. Æmilium ne rem prælio præcipitet*, 22, 39. *de creandis consulib.* 24, 8. *de Africa provincia*, 28, 40. *Faliscor. legator.* 5, 27. *L. Furii COS. ad pop.* 2, 54. *L. Furii Camilli dictatoris in senatu de reb. Latinis*, 8, 13. *L. Furii Purpureonis ad Ætolor. legatos*, 31, 31. *L. Furii contra Cn. Manlium*, 38, 45. *C. Furii Camilli ad Ardeates*, 5, 44. *adversus tribunos plebis*, 51. *ad milites hostium multitudine perterritos*, 6, 7. *ad Tusculanos*, 26. *ad Quirites*, 38. *M. Furii, quâ Cn. Manlium accusat*, 38, 45. *Hannonis in senatu Karthaginiensi adversus Hannibalem*, 21, 10. *ejusd. oratio gravissima, quâ Hannibalis victoriam elevat*, 23, 12. *M. Horatii Barbati, adversus decemviros*, 3, 39. *M. Horatii ad milites*, 62. *P. Horatii ad Quirites*, 1, 26. *Tulli Hostilii*, 1, 28. *L. Icilii contra App. Claudium decemvirum*, 3, 45. *Indibilis ad Scipionem*, 27, 19. *M. Junii dict. ad P. C. de captivis redimendis*, 22, 59. *Lævini COS.* 26, 36. *L. Lentuli*, 9, 4. *P. Licinii ad Quirites*, 5, 18. *Sp. Ligustini ad populum*, 42, 34. *Locrensium legator. in senatu de Q. Pleminii crudelitate*, 29, 18. *Lycortæ ad Appium*, 39, 35. *C. Mænii adversus nobiles*, 9, 26. *C. Manlii pro se*, 38, 47. *Cn. Manlii ad milites*, 35, 17. *M. Manlii ad dictatorem oratio responsoria*, 6, 15. *T. Manlii ad triarios*, 8, 10. *Manlii Capit. ad plebem*, 6, 18. *T. Manlii ad filium*, 8, 7. *T. Manlii Torquati, ne redimerentur captivi, suadentis*, 22, 60. *M. Marcelli in milites*, 27, 15. *C. Marcii Coriolani*, 2, 34. *L. Marcii ad Milites*, 25, 38. *Q. Marcii ad Persea*, 42, 40. *Masinissæ ad Scipionem*, 28, 35. *Agrippæ Menenii ad plebem*, 2, 32. *Menippi Antiochi regis legati*, 35, 32. *M. Metelli in dictatorem*, 22, 25. *Minionis ad legatos Rom. pro Antiocho*, 35, 16. *M. Minucii Rufi in Fabii cunctationem*, 22, 14. *Nabidis ad Quinctium*, 34, 30. *L. Papirii cursoris ad milites* 10, 39. *Perollæ ad patrem*, 22, 9. *Persei contra Demetrium*, 40, 9. *ad Martium*, 42, 41. *ad milites*, 42, 61. *Philippi ad socios*, 28, 8. *ejus legati ad Ætolos*, 5, 29. *contra Romanos*, 39, 28. *ad filios suos Persea & Demetrium*, 40, 8. *L. Pinarii ad milites*, 24, 38. *C. Pontii Herennii F.* 9, 1. *M. Portii Catonis pro lege*

Oppia, 34, 2. *ad tribb. & præfectos*, 34, 13. *de pecunia regis Antiochi*, 38, 54. *Sp. Postumii*, 9, 8, 9. *Sp. Postumii Albini quæ exponit Bacchanalium furores*, 39, 15. *Proculi Julii de Apotheosi Romuli*, 1, 16. *L. Quinctii Cincinnati in tribb.* 3, 12, 19. *T. Quinctii Capitolini ad Quirites*, 3, 67. *T. Quinctii ad sociar. in Græcia civitatium legatos*, 34, 22. *responsoria ad Nabidem*, 31. *responsoria ad Menippum Antiochi regis legatum*, 57. *in concilio Achæor.* 35, 40. *ad mag. eq. A. Sempronium Atratinum*, 6, 29. *T. Quinctii conjurator. ducis ad suos*, 7, 41. *Rhodior. legator. in senatu contra Eumenem*, 37, 54. *Rhodior. ad P. C.* 45, 22. *Sabinar. mulier.* 1, 13. *Saguntinor. legator. ad Romanos*, 38, 39. *Samnitium legator. ad Hannibalem*, 23, 42. *P. Scaptii*, 3, 71. *P. Sempronii in Ap. Claudium consf.* 9, 34. *P. Sempronii Tuditani ad commilitones*, 22, 50. *Tib. Sempronii Gracchi pro M. Fulvio procos.* 39, 5. *C. Servilii Ahalæ ad tribb. pl.* 5, 9. *M. Servilii pro L. Æmilio Paullo*, 45, 37. *Siculor. in Marcellum*, 26, 30. *Sopatri de Andranodori & Themistii cæde*, 24, 25. *Sophonisbæ ad Masinissam*, 30, 12. *Metii Suffetii*, 1, 23. *C. Sulpicii ad milites*, 7, 15. *P. Sulpicii oratio responsoria ad Minionem*, 35, 16. *P. Sulpicii Galbæ de bello Macedonico*, 31, 7. *Syphacis ad Masinissam*, 30, 13. *Syracusanorum oratorum ad Marcellum*, 25, 29. *Tarquinii Superbi ad Latinos*, 1, 52. *C. Terentii Varronis ad legatos Campanos*, 23, 5. *Accii Tullii ad COSS.* 2, 37. *ad cives suos*, 38. *Sex. Tullii ad dictatorem C. Sulpicium*, 7, 18. *Tusculanorum dictatoris in senatu*, 6, 26. *L. Valerii COS. ad milites*, 3, 61. *ad equites*, ibid. *L. Valerii trib. pl. pro abroganda Oppia lege*, 34, 5. *M. Valerii dictatoris pro victore populo*, 2, 31. *M. Valerii Corvini ad milites*, 7, 32. *ad conjuratos*, 8, 40. *P. Valerii Volesi F. COS. ad populum*, 2, 7. *P. Valerii Poplicolæ COS. ad tribb. & plebem*, 3, 17. *Vectii Messii ad suos*, 4, 28. *Veturiæ ad Coriolanum filium*, 2, 40. *Vibii Virii*, 26, 13.

Orbitanium opp. 24, 20.

Orchomenon, 22, 5.

Orcus, 9, 40.

Orestæ, gens Macedonum, 33, 4. 42, 38.

Orestis urbs, 27, 33. 31, 40.

Oretani pop. 21, 11. 35, 7.

Oreum urbs, 28, 5, 7, 8. 33, 31, 34. 44, 13. *oppugnatur*, 28,

28, 6. capitur, ibid. iterum à Romanis & ab Attalo oppugnatur, 31, 46. & capitur, ibid.
Orgessum castellum, 31, 27.
Orgiago regulus, 38, 19. uxor ejus, 38, 24.
Oricini pop. 26, 25.
Oricum urbs, 24, 40. 34, 50, 52. 45, 33.
Orinx opp. 28, 3.
Oritani pop. 28, 8.
Oriundus fluv. 44, 31.
Oroanda opp. 38, 37, 39. Oroandenses, 38, 18.
Oroandes Cretensis, 45, 6.
Oropus urbs, 45, 27.
Orsua & Corbis fratres patrueles, 28, 21.
Orthobula, uxor Proxeni, veneficii damnatur, 41, 25.
Orthosia, 45, 25.
Ortona, 2, 43. 3, 30.
Osca lingua, 10, 20. ab Oscis Atellanæ fabellæ inventæ, 7, 2. Oscense argentum, 34, 10, 45. 40, 43.
Osphagus fluv. 31, 39.
Ossa mons, 42, 54.
Ostia Tiberis, 2, 34. 23, 38. Ager Ostiensis, 8, 12. vide Hostia.
T. Otacilius propr. 22, 56. COS. 26, 22. T. Otacilius Crassus duumvir, 23, 31. pontif. moritur, 26, 23. 27, 6.
Otriculum, vide Ocriculum.
Ovile ubi conveniunt Centuriæ seniorum & juniorum, 26, 22.
Ovius Paccius, sacerdos Samnitium, 9, 7. 10, 38.
Oximum opp. 41, 27. 42, 20.

P.

PAchynus prom. 24, 27, 35.
Pactius, Bruttiorum nobilissimus, 27, 17.
Paculla Minia Campana sacerdos Bacchanalium, 39, 13.
Pacuvius Calavius, 23, 2, 3, 4, 8, 9.
Padasa, 33, 30.
Padus fluv. 5, 33, 35. Epit. 20. major ac violentior Rhodano, 21, 43. Padani campi, 21, 35.
Pæonia regio, 33, 19. 38, 17. 39, 53. nunc Emathia, 40, 3.
Pæstum opp. 8, 17. 22, 36. 26, 39. Pæstani, 27, 12.
Pætelius, vide Petilius.
Palæpharsalus, 44, 1.
Palæphatus opp. 32, 13.

Palæpolis, 8, 22, 23. *Palæpolitani*, 22, 25. Epit. 8.
Palanteum urbs, 1, 5.
Palatina tribus, Epit. 20.
Palatinus mons, 1, 5, 7, 12.
Palinurus prom. 37, 11.
Pallene urbs, 31, 45. 45, 30. *Pallenses*, 38, 28. *Pallensis ager*, 44, 11.
Palloris templum, 1, 27.
Palumbinum opp. 10, 45.
Pamphylia, 37, 23. 45, 22.
Pamphylidas (vel *Pamphilidas*) *præfectus classis*, 37, 22, 23, 24.
Pamphylii, 37, 40. 44, 14. *Pamphylium mare*, 38, 13. *Pamphylius sinus*, 37, 23.
Pan, 1, 15.
Panætolium, *concilium Ætolor.* 31, 28, 32. 35, 32.
Pandosia urbs, 8, 24. 29, 38.
Pannonii pop. Epit. 131. 139.
Panopea opp. 32, 18.
Panopolis opp. 32, 33.
Panormum, sive *Panormus*, *opp.* 24, 36. 29, 1. *Panormus Samiæ*, 37, 10, 11.
L. Pansa in campo Martio sepelitur, Epit. 119.
Pantaleon, *Ætoliæ princeps*, 42, 15.
Pantaucus legatus, 42, 39. 44, 23. *Romanis sese dedit*, 45.
Paphlagonia, 1, 1.
Papiniensis ager, 9, 41.
Papinus mons, 45, 12.
Papiria tribus, 8, 37.
Papirius, 4, 8. *C. Papirius Carbo pr.* 44, 17. *C. Papirius Crassus tr. mil. cons. pot.* 6, 18. *C. Papirius Maso*, 21, 25. *C. Papirius C. F. Maso pont. moritur*, 25, 2. *decemvir sacrorum moritur*, ibid. *C. Papirius Turdus tr. pl.* 41, 6. *Cn. Papirius Carbo*, Epit 89. *L. Papirius trib. mil. cons. pot.* 6, 22, 38. *L. Papirii fœneratoris libido & crudelitas*, 8, 28. *L. Papirius pr.* 10, 47. *L. Papirius Crassus COS.* 4, 21, 30. *dictator*, 8, 12. *COS.* 16. *COS. iterum*, 19. *L. Papirius Cursor trib. mil. cons. pot.* 6, 5. *tr. mil. cons. pot. iterum*, 11. *mag. eq.* 8, 12. *dictator*, 29. *mag. eq. succenset*, 31. *triumphat*, 37, 9, 46. *iterum COS.* 9, 7. *vini cibique capacissimus*, 16. *Prænestino prætori multam dicit*, ibid. *par Alexandro M.* ib.

omnes

omnes sui ætatis cursu superavit, 16. V. COS. 28. dictator. 38. Vulneri Jovi poculum vovit, priusquam tenctum haberet, morit. 42. L. Papirius Mugillanus pr. 41, 14. L. Papirius Mugillanus (vel Mugillanus) alias Cursor, 4, 30, 42. COS. 4, 7, 8, 30. 8, 23. censu agendo à populo præficitur, ibid. moritur, 43. Papirius quinquevir mensarius, 7, 21. M. Papirius Atratinus COS. 4, 52. M. Papirius Crassus COS. 4, 12. dictator, 8, 7. M. Papirius Mugillanus tr. mil. cons. pot. iterum, 4, 47. P. Papirius tr. mil. 6, 27. Sp. Papirius tr. mil. cons. pot. 6, 22. Sp. Papirius filius fratris consul, 10, 44. Papiriana sævitia, 10, 3.
Paracheloïs opp. 39, 26.
Paræ, 31, 31.
Parisia, 42, 2.
Parma colonia Romanorum, 39, 55.
Parmenio legatus, 44, 23.
Parnassus mons, 42, 16.
Parorea (vel Parorcia) 39, 27. 42, 51.
Paros (sive Parus) ins. 31, 15.
Partheni pop. 33, 18.
Parthenius mons, 34. 26.
Parthi, 38, 17. Epit. 127.
Parthicum bellum, Epit. 105. 127. 130.
Parthini pop. 27, 32. 29, 12. 33, 34.
Partini pop. 43, 23.
Pasargæ opp. 25, 26, 33. 45, 33.
Pasirymonia, Thraciæ subjecta, 42, 51.
Patara, caput Lyciæ, 33. 41. 37, 15, 16.
Patavium, 10, 2. Patavini, ibid. & 41, 27. Patavini agri, 2.
Patræ urbs, 27, 29. 36, 21. 38, 29.
Patrocles Antigonensis, 42, 58.
L. Æmilius Paullus II. COS. 22, 35. ad Cannas victus periit, 49.
L. Paullus, Epit. 120.
Pavoris templum, 1, 27.
Pausanias princeps, 36, 9. pr. Epirotar. 32, 10.
Pausistratus, prætor Rhodiorum, 33, 18. 37, 11.
T. Pedanius Centurio vexillum jacit in hostes, 25, 14.
Pedasa, 33, 32.
Pedum opp. 2, 39. 7, 11.

Pedani pop. 8, 12, 13.
Pelagonia, 26, 25. 31, 39.
Peligna cohors, 25, 14.
Peligni pop. 8, 4, 6, 29. *victi à M. Fabio*, 9, 41. *legatos Romam mittunt*, 45. *funduntur*, Epit. 73.
Pelignum bellum, 7, 38.
Pelignus ager, 10, 30.
Pelium opp. 31, 40.
Pella, 26, 25. *Macedonum regia*, 47, 51. *ejus situs*, 44, 46.
Pellene, 33, 15. *Pellenensis ager*, 33, 14, 15.
Pellidi Sardi, 23, 40.
Pellina, 31, 39.
Pellinæum, 36, 10.
Peloponnesus, 1, 7.
Pelops Lacedæmoniorum rex, 34, 32.
Pelorus, 24, 35.
Pelusiacum, Nili ostium, 45, 11.
Pelusium, 44, 19.
Penates Dei, 45, 16.
Penestæ, 43, 20, 21. 44, 11.
Penestia, 43, 19.
Penestiana terra, 43, 18.
Peneus amnis, 32, 15. 42, 38, 55, 60. 44, 6. 45, 29.
Peninus, (vel *Penninus*) *mons*, 21, 38.
Pentri Samnites, 9, 31. 22, 61.
Peparethus opp. 28, 5. 31, 28.
Peræa (vel *Perea*) *regio*, 32, 34, 35. 33, 49, 51, 55. *Peræa Mitylenæor. colonia*, 37, 21.
Perga urbs, 38, 37.
Pergamus, 29, 11. 31, 46. Epit. 33. *Pergamenus ager*, 37, 18. *Pergameni*, 37, 19.
Perinthus urbs, 33, 32.
Perolla Calavii fil. de interficiendo Hannibale cogitat, 22, 8.
M. Perperna (vel *Perpenna*) *in carcerem à Gentio conjicitur*, 44, 27.
Perranthe, 38, 4.
Perrhæbia, 31, 41. 32, 15. 44, 35. *Perrhæbii*, 33, 34. *liberi pronunciantur*, 20. *à Perseo recepti*, 42, 53.
Persæ ab Lacedæmoniis aquam & terram petunt, 35, 17. *eos circumveniunt in Thermopylis*, 36, 16.
Perseis urbs, 39, 54.
Perseus Philippi f. 31, 28. XXX. *annum agens contendit cum fratre*,

fratre, 40, 6. *dives*, 45, 40. *munificus*, 41, 40. *Dolopes Amphilochosque oppugnat*, 38, 6. *rex* XX. *à Carano*, 45, 9. *rex à pop. Rom. appellatus*, 41, 24. *ut & à senatu*, 45, 9. *Demetrio fratri irascitur*, 40, 5, 7. *eumque apud* Philippum *patrem accusat parricidii*, 8. *regnum scelere partum invadit*, 40, 56. *Antigonum interficiendum curat*, 57. *Dolopas subigit*, 42, 21. *conciliat sibi Græciæ civitates*, ibid. *Achæos sollicitat*, 23. *ad* Persea *legati mittuntur Româ*, 42, 6. *ad Eumenis cædem sceleratos quosd. subornat*, 15. *à senatu hostis judicatur*, 18. *legatos Romam mittit*, 36. *cum Martio legato Rom. colloquitur*, 38. *legatos ad Rhodios mittit*, 46. *de rer. suar. summa consilium habet*, 50, 62. *ad bellum milites cohortatur*, 39, 32. *ad Sycurium stativa habet*, 54, 56. *Romanos ad prælium perlicere tentat*, 58. *aciem suor. instruit*, ibid. *de pace legatos ad COS. mittit*, 62. *Romanos aggreditur*, 64. *Romanos passim vagantes opprimit*, 65. *proximas Illyrior. gentes oppugnat*, 43, 18. *Uscanam obsidet*, ibid. *legatos ad Gentium mittit*, ibid. *in Macedoniam se recipit*, 21. *præsidia ad Tempe disponit*, 44, 6. *Dium urbem munit*, 8. *ad Pydnam refugit*, 6. *Gentium sibi adjungit*, 23. *ad Eumenem & Antiochum legationem mittit*, 24. *ad silvam Pieriam fugit*, 43. *à suis contemnitur*, ibid. *oratores cum caduceo ad L. Æmilium* Paullum *mittit*, 44. *cum filio sese Octavio tradit*, 45, 7. *in custodiam Albam ducitur*, 42. Persei *mores*, 41, 20. 42, 5. 44, 27. *in Demetrium insidiæ*, 55.

C. Persius, 26, 39.

Perusia *opp.* 9, 37. *in deditionem accipitur*, 40. *capitur*, 10, 37. *diruitur*, Epit. 126.

Perusini, 10, 30, 31. 28, 45. Perusina *cohors*, 23, 17.

Pessinus *urbs*, 34, 3. Epit. 29.

Petelinus *lucus*, 6, 20. 7, 41.

Petellia (five Petilia) *urbs*, 27, 26. *expugnatur*, 23, 30. 29, 38.

Petellini, 22, 16. 23, 20.

P. Petellius *legatus*, 27, 4.

Petilia *rogatio*, 38, 54.

C. Petilius (five Pætelius, Pœtilius, vel potiùs Petillius) *tr. pl.* 7, 15. *COS.* 27. *dictator*, 9, 28. *C.* Petilius Balbus *COS.* 7, 11. *de Gallis Tyburtibusque geminum triumphum agit*, 7, 11. *L.* Petilius *scriba*, 40, 29. *legat.* 44, 37. *M.* Petilius

Petilius COS. 9, 24. *P. Petilius*, 27, 4. *Q. Petilii trib. pl.* 38, 50, 53. *Q. Petilius decemvir*, 3, 35. *pr. urb.* 40, 29. *Q. Petilius Spurinus pr.* 40, 18. *COS.* 41, 14, 18. *Petilia*, 38, 53, 54, 55. *Petilia lex*, 39, 6.
Petitarus fluv. 43, 22.
Petra urbs, 39, 26. 44, 32. *oppugnatur*, 40, 22.
C. Petreius, Epit. 110.
Phacium opp. 36, 13. *vastatur*, 32, 13.
Phaeneas, 30, 32. 33, 3. vide *Phaneas*.
Phaestum (vel *Phestum*) *opp.* 36, 13.
Phalanna opp. 42, 54.
Phalannaeus ager, 42, 65.
Phalara (seu *Phalera*) *opp.* 27, 30. 35, 43. 36, 29.
Phaleria urbs, 32, 15.
Phalisci, vide *Falisci*.
Phaloria opp. 36, 13. 39, 25.
Phamea Himilco, Epit. 50.
Phanae portus, 36, 43. 39, 25. 45, 10.
Phaneas (vel *Phaeneas*) *princeps Aetolor.* 32, 32. 38, 8. *valetudine oculor. laborat*, 32, 34. *Phaneae & M. Acilii altercatio*, 36, 28. *ejus ferocia fracta*, ibid. *Phaneas Himilconis praef. ad Romanos transit*, Epit. 50.
Phanotea (vel *Phanota*) *castellum*, 32, 18. 43, 21. 45, 26.
Pharnaces, *rex* Ponticus, 40, 2, 20. Epit. 102.
Pharsalus urbs Thessaliae, 32, 33, 35. 33, 10, 13. 36, 49. *Romanis deditur*, 36, 14.
Phaselis urbs, 37, 22, 23, 24.
Pheca urbs, 32, 14.
Phecadum urbs, 31, 42.
Pheneus opp. & lacus, 28, 7.
Pherae opp. 32, 13. 33, 6. 35, 30. *Romanis deditur*, 36, 14. *Pheraei*, 36, 9. *Antiocho se dedunt*, ibid. *eorum ager vastatur*, 42, 56.
Pherinum, 32, 14.
Phestum, vide *Phaestum*.
Phila opp. 42, 67. 44, 2, 3, 34.
Philadelphus, Epit. 132.
Phileas Tarentinus, 25, 7.
Philemenus (sive *Philomenus*) 25, 8, 9. 27, 16.
Philetaerus, *frater Eumenis*, 42, 55.
Philippus naturâ dicacior, quàm regem decet, 32, 34. *ejus mores*, 27, 33. 40, 3. *legatos ad Hannibalem mittit*, 23, 33. *inter eum & Hannibalem leges foederis*, ibid. *legatio*

nonem alteram ad Hannibalem mittit, 39. propè feminædus fugit, 24, 40. terram Macedonicam petit, ibid. ejus expeditiones, 26, 25. prospere adversus Ætolos & socios pugnat, 27, 32. agrum Eleum populatur, ibid. in cohortem Romanam incurrit, 34. fugit, ibid. ab Ætolico bello revocatur ob domesticas seditiones, 35. in Asiam trajicit, 28, 7. Toronem capit, ibid. Heræam & Triphyliam Achais reddit, 28, 8. cum Ætolis pacem init, 29, 12. agros Apolloniatium vastat, ibid. cum Philippo & Romanis pax, ibid. quo anno cum Philippo bellum initum, 31, 5. Athenas oppugnat, 24. re infectâ discedit, 25. Achæos tentat illigare Romano bello, ibid. Atheniensium agros populatur templaque diruit, 26. bellum apparat, 28. ejus exercitus, 34. equo delapsus ferè capitur, 37. occupat angustias, ne Eordæam appetant Romani, 39. magnâ curâ bellum apparat, 32, 5. cum COS. Romano colloquitur, 10. in T. Quinctium indignatur, ibid. fugit & Thessaliam petit, 12. ejus castra diripiuntur, 13. Thessaliæ oppida incendit, ibid. intra Tempe stativa ponit, 15. ejus nomen in comitiis Argivorum recitatum post Jovem, Apollinem, Herculemque, 25. cum T. Quinctio colloquitur, 32, 35. Argivorum urbem fiduciariam Nabidi tradit, 38. Dardanos opprimit, 33, 19. Maronitas, qui Eumeni faverent, interficiendos curat, 39, 35. Demetrium filium minorem Romam mittit, 36. Antigoni præcepti recordatur, 40, 21. Æmum montem conscendit, 22. duas aras in monte Æmo ponit, ibid. Petram oppugnat, ibid. moritur, 54. Philippus Epirotar. pr. 29, 12. Philippus Megalopolitanus, 36, 13. per ludibrium à Philippo rege salutatur, 14. insulæ præficitur, 31. Philippus Pœnus, nobile scortum, 39, 32. Philippus præfectus, 44, 12. Philippei nummi, 34, 57. 37, 58. 39, 5, 7.

Philippopolis, 39, 25. capitur, 53.

Philistio præf. Epicydis, 25, 28.

Philo, 37, 45. Philo Chalcidensis, 38, 45. P. Philo, 9, 26.

Philocles unus ex præfectis Philippi, 31, 16. 32, 16, 23, 38. 34, 32. Atheniensium fines depopulatur, 31, 26. Athenas oppugnat, ibid. Philocles Philippi regis legat. 40, 20, 55.

Philocrates, Rhodiorum legatus, 45, 25.

Philodemus Argivus, 25, 25.

Philomenus, vide Philemenus.

Philopœmen (sive Philopœmenes) Achæor. prætor, 31, 25. adver-

adversus Nabin classem educit, 35, 25. fugit, ibid. Lacedæmonios nocturnis insidiis opprimit, 27. Laconicum agrum depopulatur, 30. Lacedæmonios societati Achæorum adjungit, 37. à Messeniis capitur, 40, 49. veneno hausto exspirat, 50.
Philostratus, 43, 23.
Philotas, 37, 12.
P. Furius Philus prœt. 22, 55.
Phliasius ager, 33, 14, 15.
Phlius, untis, opp. 34, 7.
Phocææ urbis descriptio, 37, 31. oppugnatur à Rom. 32. capitur & diripitur, ibid.
Phocæenses, 33, 32, 34, 36. 38, 39.
Phœbeum, locus, 34, 37.
Phœnice urbs, 29, 12. 34, 13. Epit. 101.
Phœnicus, portus, 36, 45. 37, 16.
Phocis, 28, 7. 36, 11.
Phœnice, 29, 12.
Photinus, Epit. 112.
Phraates, Parthorum rex, Epit. 59 & 106.
Phraganda, 26, 25.
Phricium, mons & opp. Locridis, 36, 13.
Phryges, 37, 40. 38, 17.
Phrygia, 37, 54. 38, 17.
Phrygius amnis, 37, 37, 38.
Phthiota, 33, 36. Phthiota Achæi, 36, 15. Phthioticus ager, 33, 3, 6.
Phylace opp. 45, 26.
Physias prætor & dux Ætolorum, 27, 32.
Picenum, 21, 62. 24, 11. 27, 45. Epit. 15. Picenus ager, 22, 9. 27, 43, 44.
Picentes, 10, 11. Epit. 15.
Pitra opp. 32, 15.
Pieria, 39, 26. 44, 9. Pieria silva, 44, 43.
Pietatis ædes, 40, 34.
Pinarii, ministri sacrorum Herculis, 1, 7.
L. Pinarius COS. 2, 56. mag. eq. 7, 3. pr. 25. L. Pinarius vir acer, 24, 37. L. Pinarius Mamercus tr. mil. conf. pot. 4, 25. M. Pinarius Posca pr. 40, 18.
Pineus rex, 22, 33.
P. Pipius quæstor, 4, 54.
Piræum, portus Athenarum, 31, 26. 41, 27.

Pirustæ, populi Illyrici, 45, 26.
Pisæ, 21, 39. *Pisani*, 40, 43. *Pisanus ager*, 34, 56.
Pisaurum, colonia deducta, 39, 44.
Piscina publica, 23, 32.
Pisidia, 35, 14. 37, 56. *Pisidæ*, 35, 13. 38, 13, 15.
Pisistratidæ, 31, 44.
Pisistratus, Bœotiorum princeps, 33, 29, 30.
Pisuetæ, 33, 18.
Pithecusæ (al. *Pithecussæ*) *ins.* 8, 22.
Pityusa ins. 28, 37.
Placentia, 21, 39. Epit. 20. *ab Hasdrubale obsidetur*, 27, 41. *Ligusticis pop. direpta*, 31, 10. *Placentini*, 27, 10. 33, 24. *pileati currum sequuntur Cn. Cornelii*, 33, 24. *Placentinus ager*, 34, 56.
Plætorius, vide *Pletorius*.
Plator, præpositus Oreo à Philippo, 28, 6, 7. 44, 30.
C. *Plautius COS.* 7, 12. *Hernicos devincit*, 15. *magist. eq.* 17. *II. COS.* 7, 72. 8, 1. *censor*, 9, 29. *præt.* Epit. 52. *L.* *Plautius Hypsæus pr.* 37, 47. *Venno COS.* 8, 19. 9, 20. P. *Plautius Proculus COS.* 8, 22.
Pleiæ, 35, 27.
Q. *Pleminius propr.* 29, 6. *ejus in Locrenses crudelitas*, 29. 8. *in catenis Romam mittitur*, 19, 21. *in vinculis moritur*, 29, 22. 34, 43.
Plestina opp. 10, 3.
C. *Pletorius* (sive *Plætorius*) 34, 45. 42, 26.
Pleuratus Illyrior. rex, 26, 24. 27, 30. *pater Gentii*, 44, 30. *maritima Ætoliæ populatur*, 38, 7. *Scerdileti fil. ad Romanos deficit*, 31, 28.
Plistia opp. 9, 21.
Plitendum opp. 38, 18.
A. *Plotius*, Epit. 74.
Pœni Romanos invadunt, 22, 4. *in fugam avertunt classem*, 19. *eor. in bello Cannensi cæsa* VIII. *millia*, 22, 52. *socii ad Romanos transeunt*, 28, 15. II. *millia &* CCC. *cæsi, uno tantùm Romanorum amisso*, 23, 16. *Syracusis abscedunt*, 24, 36. *victores Cn. Scipionem insequuntur*, 25, 34. *eor. & socior. occisa* LVI. *millia, capta* V. *millia &* CCCC. 27, 43. *naves* LXXX. *onerariæ captæ*, 28, 43. *funduntur, cæsis suor.* XX. *millib. & totid. captis*, 30, 35. *eor. in jurando mos*, 21, 1. vide *Karthaginienses*.
Pœninus mons, 5, 35.

Pœtneum

Patnetum castellum, 39, 25.
Politorium urbs, 1, 33. Epit. 1.
Pollentia (sive *Potentia*) *colonia deducta*, 39, 44. 41, 27.
Pollentiæ *Deæ signum dejectum*, 39, 7.
Pollia tribus, 8, 37. 29, 37.
Polusca opp. 2, 33, 39.
Polyænus, Syracusanus, cives ad concordiam hortatur, 24, 22.
Polyaratus, princeps Rhodiorum, 44, 23, 29. 45, 22.
Polyclitus præfectus Epicydis Syracusis, 25, 28.
Polycratia, uxor Arati, Achæorum principis, 27, 31.
Polyphantes, dux Philippi, 27, 32. 28, 5.
Polyxenidas, exsul Rhodius, præfectus Classi regis Antiochi, 35, 50. 36, 44. 37, 10. *adversus classem Rom. profi-ciscitur*, 28. *fugit* XLII. *navibus amissis*, 30.
Pometia, 1, 53. *ad Auruncos deficit*, 2, 16. *capitur*, *ac præda datur militi*, 25. *Pometinæ manubiæ*, 1, 55.
Pomœrium, 1, 26, 44.
Pompeii urbs, 9, 38.
Cn. Pompeius Vestinos & Pelignos in deditionem accipit, Epit. 76. *ex Africa triumphat*, Epit. 89. *COS.* Epit. 97. *de liberis Mithridatis triumphat*, Epit. 103. *III. COS.* Epit. 107. *occiditur*, Epit. 112. *Pompeii liberi devicti à D. Cæsare*, 34, 9. *L. Pompeius tr. mil.* 42, 65. *Q.* Pompeius *COS. Thermestinos subigit*, Epit. 54. *Q. Pompeius censor*, Epit. 59. *occiditur*, Epit. 77. *Pompeii*, 9, 38.
Numa Pompilius *à Curibus arcessitus*, 1, 34. *ei regnum à Patrib. Rom. defertur*, 1, 18. *ejus justitia religioque*, ibid. *an Pythagoræ auditor fuerit?* ibid. & 40, 29. *Deor. metum hominib. injicit*, 1, 19. *cum Ægeria Dea sibi rem esse simulat*, ibid. *annum in* XII. *menses describit*, ib. *fastos nefastosque dies instituit*, 20. *sacra ipse obit*, ibid. *flamines creat*, ibid. *Camœnis sacrat lucum*, 21. *Fidei solenne instituit*, ibid. *Vestales virgines legit*, & *ipsis stipendium instituit*, 20. *Salios XII. Marti Gradivo legit*, ibid. *Numa pontificem Numam Marcium Marci F. ex Patrib. legit*, ibid. *aram Jovi Elicio dedicat*, ib. XLIII. *annos regnat*, 21. *ejus cadaver duæque arcæ inventa*, 40, 29. *ejusdem libri inventi*, ibid. & *cremati*, ibid. *Sex. Pompilius tr. pl.* 4, 44.
Pompo, 40, 29.
Pomponius, 24, 17. *L. Pomponius Vejentanus præf. socium*, 25, 1, 3. *M.* Pomponius *tr. pl.* 3, 54. 7, 4. 5. *prat.* 22, 7.

7, 55. 23, 24. 31, 12. *M.* Pomponius *Matho præt.* 22, 35. 29, 11. *mag. eq.* 33. *pont.* 26, 23. *æd. pleb.* 28, 10. *legatus Delphos ad donum ex præda Hasdrubalis missus*, 28, 45. *trib. pl. rogationi in Rhodios intercedit*, 45, 21. *Sex.* Pomponius *legat.* 21, 51.
Pomptinus *ager*, 4, 25. 6, 5, 6, 12, 21. 42, 2. Pomptina *tribus*, 7, 15. Epit. 7. Pomptinæ *paludes*, Epit. 46.
Pontia *colonia deducta*, 9, 28.
Pontiani *pop.* 27, 10.
Cn. Pontificius *præt.* Epit. 103. *Tib.* Pontificius *tr. pl.* 2, 44.
Cn. Pontinus *prætor*, Epit. 103.
Pontius *Cominius*, 5, 46. *C.* Pontius *Herennii F.* 9, 1. *ejus ad fecialem responsio*, 9, 11. *securi percutitur*, Ep. 11.
Pontus, 42, 56. Epit. 76. 77. 102, *&c.* Ponticum *mare*, 40, 22.
Silo Popædius, Epit. 76.
C. Popilius *eques*, 41, 4. *C.* Popilius *Lænas COS.* 42, 9, 10. *legat.* 44, 19. *Cn.* Popilius, 45, 10, 12. *L.* Popilius *Volscus tr. mil. cons. pot.* 5, 12. *M.* Popilius *COS.* 9, 21. *M.* Popilius *Lænas COS.* 7, 12, 16. *iterum COS.* 17. *ei Gallicum bellum extra ordinem datum*, 23. *trajectus prope humerum matari*, 24. *adhortatio ejus ad milites*, ibid. *de Gallis triumphat*, 25. *COS. IV.* 26. *triumvir*, 40, 33. *pr.* 41, 14. *M.* Popilius *Lænas COS.* 41, 28. *M.* Popilius *à Numantinis victus*, Epit. 55. P. Popilius *legat. ad Syphacem*, 27, 4. *triumvir*, 40, 43. *T.* Popilius *legat.* 26, 6. *elephantos in vallo conficit*, ibid.
Populonii *qui &* Populonienses, 28, 45. 30, 39.
L. Porcius *propr.* 28, 10. *pr. Marsos vincit*, Epit. 74. *L.* Porcius *Licinius legat.* 26, 6. *ædil. pleb.* 27, 6. *præt.* 27, 37, 48. 34, 53. *COS.* 39, 32. *L.* Porcius *L. F. Licinius duumvir ædem Veneris Ericynæ dedicat*, 40, 34. *M.* Porcius *Cato pr.* 32, 7. *COS.* 33, 34. *in Hispaniam trajicit*, 34, 8. *Hispaniam domat*, 18. *& triumphat*, 45. *Victoriæ virginis ædem dedicat*, 35, 9. *Africani inimicus*, 38, 54. *censor*, 39, 41, 44. *Rhodior. causam adjuvat*, 45, 25. *funus mortuo filio facit*, Epit. 48. *ejus laus*, 39, 42. *M.* Porcius *Cato Utic. moritur*, Epit. 114. *M.* Porcius *Lecca tr. pl.* 32, 7. P. Porcius *Lecca triumvir epulo*, 33, 34. Porcia *lex pro tergo civium lata*, 10, 9. Porcia *basilica à M. Porcio Catone appellata*, 39, 43.

Poris

Poris, Æniaum princeps, 40, 4.
Lars Porsenna rex, 2, 9. Janiculum capit, 10. Romam obsidet, 11. pacis conditiones ultro fert Romanis, 13. obsides accipit à Rom. ibid. legatos mittit de reducendo in regnum Tarquinio, 15. Porsennæ bona vendere quid, 1, 14.
Porta Capena, 1, 26. 3, 22. Carmentalis, 2, 49. Collina, 1, 51. 3, 51. Cælimontana, 35, 9. Decumana, 3, 5. 10, 32. Æsquilina, 3, 66. 33, 27. Flumentana, 6, 20. 35, 9. Jovis, 26, 14. principalis dextra, 40, 27. principalis sinistra, ibid. Quæstoria, 34, 46. Quintana, 41, 2. Trigemina, 41, 27.
Posideum prom. 44, 11.
Posidonia, colonia deducta, Epit. 14.
Possinus, 29, 11.
Postumia virgo Vestalis, 4, 44.
A. Postumius dictator, 2, 19. ad lacum Regillum pugnat, ibid. ædem Castori vovet, 20. triumphat, ibid. COS. 21. bello Latino dictator, 26. consulatu se abdicat, 21. A. Postumius COS. & flamen Martialis, Epit. 19. A. Postumius Albus CQS. 4, 5. A. Postumius Albinus pr. 39, 23. A. Postumius Albinus Luscus COS. 40, 35. A. Postumius Albinus censor, 41, 27. decemvir sacror. 42, 10. COS. in carcerem conjicitur, Epit. 48. legatus, Epit. 76. A. Postumius Luscus legat. 45, 17. A. Postumius Regillensis tr. mil. conf. pot. 5, 16. iterum, 6, 22. A. Postumius Tubertus mag. eq. 4, 23. dictator, 26. ludos magnos vovet, 27. ejus prudentia, ibid. triumphus, 29. L. Postumius tr. mil. conf. pot. 6, 1. COS. 9, 44. de Samnitib. triumphat, ibid. L. Postumius consularis damnatus, Epit. 11. prætor, Epit. 83. L. Postumius Albinus pr. 22, 35. L. Postumius III. COS. 23, 24. cum exercitu à Gallis deletus, ibid. ejus caput præcisum Boji auro cœlant, poculoque eo libant, ibid. L. Postumius Albinus pr. 40, 35. de Lusitanis triumphat, 41, 6. COS. 28. censuram petit, 43, 14. flamen Quirin. 45, 15. L. Postumius Megillus propr. 10, 27. COS. ædem Victoriæ facit & dedicat, 32. apud P. C. ob negatum sibi triumphum queritur, 37. interrex, 27, 6. L. Postumius Regillensis tr. mil. 6, 22. L. Postumius Tempsanus pr. 39, 23. L. Postumius cui Tympano cognomen, occiditur, 34, 46. M. Postumius tr. mil. conf. pot. 4, 31. decem millib. æris gravis damnatur, 41. M. Postumius tr. mil. conf.

conf. pot. 5, 1. *M.* Postumius *Albinus tr. mil. conf. pot.* 5, 1. *M.* Postumii *Pyrgensis publicani fraus & multa,* 25, 3. *ei dies dicitur,* 4. *M.* Postumius *Regillensis trib. mil. conf. pot.* 4, 49. *lapidib. obruitur,* 50. *P.* Postumius *COS.* 2, 16. *de Sabinis triumphat,* ibid. *Sp.* Postumius *censor,* 8, 17. *COS.* ibid. *&* 16. *mag. eq.* 23. *Sp.* Postumius *COS.* 9, 1. *cum* Pontio *de fœdere agitat,* 4. *per fecialem Samnitib. deditus non accipitur,* 10, 11. *Sp.* Postumius *Albus legat.* 3, 70. 4, 27. *saxo ictus, acie excedit,* 4, 28. *trib. mil. conf. pot.* 4, 25. *legatus Athenas mittitur ut leges Solonis, &c. describeret,* 3, 31. *decemvir,* 33. *Sp.* Postumius *Albinus pr.* 37, 47. *COS.* 39, 6, 8. *de Bacchica conjuratione refert ad senatum,* 14. *augur,* 45. *moritur,* 40, 42. *Sp.* Postumius *Albinus pr.* 39, 45. *Sp.* Postumius *Regillensis censor,* 6, 27. Postumiana *imperia,* 4, 29.

Potentia, vide *Pollentia.*

Potidania, urbs Ætoliæ, 28, 8.

Potitia gens, 9, 29.

Potitii, ministri sacrorum Herculis, 1, 7, 9, 29.

Præneste, 2, 19. 6, 29. *à Latinis ad Romanos descîscit,* 2, 19. *per deditionem recipitur,* 6, 29. *à servitiis occupatur,* 31, 26. *Prænestinis bellum indictum,* 6, 21. *Prænestini Romam hostili more accedunt,* 6, 28. *terga vertunt,* 29. *eorum octo oppida capiuntur,* ibid. *Casilinum occupant,* 23, 17. *Prænestinis militib. senatus Rom. duplex stipendium & quinquennii militiæ vacationem dat,* 20. *Prænestini montes,* 3, 8. *Prænestinus ager,* ibid.

Prætutianus ager, 22, 9. 27, 43.

Prasiæ, continentis Atticæ locus, 31, 45.

Praxo, Delphica sacerdos, 42, 15, 17.

Priaticus campus, 38, 41.

Priene urbs, 38, 13, 21.

Prisci Latini, 1, 3.

Privernum, 8, 19. 27, 11. *Privernates,* 7, 15. *vincuntur & eorum urbs in deditionem accipitur,* 16. *deficiunt, & subiguntur,* 8, 1. *eis civitas data,* 21. *eorum senatus trans Tiberim habitare jussus,* 20. *de eis senatus consulitur,* 21. *Privernas bellum,* 8, 19, 20.

Proca rex, 1, 3.

Proculus Geganius Macerinus COS. 4, 12. *Proculus Julius,* 1, 16. *Proculus Virginius COS.* 4, 12.

Proerna urbs, 36, 14.

Pro-

Propontis, sinus maris, 38, 16, 18.
Proserpina, 24, 38, 39. *ejus thesauri*, 29, 8. & 31, 12. *templum*, 29, 19. *fanum*, 29, 18.
Prœxenus veneno tollitur ab uxore, 41, 25.
Prusias Bithyniæ rex, 28, 7. 37, 25. *Hannibalem post Antiochum recipit*, 40, 51. *Romam venit*, 45, 44. *ejus assentatio*, ibid. *per legatos de Eumene conqueritur*, 44, 14. Epit. 46. *à Nicomede filio occiditur*, Epit. 50.
Prytanis, magistratus apud Rhodios, 42, 45.
Pseudophilippus, Epit. 49, 50. *Pseudophilippus alter in Macedonia cum exercitu cæditur*, Epit. 53.
Pteleum opp. 35, 43. *diruitur*, 42, 67.
Ptolemæus Ægypti rex, 27, 4. Epit. 14. *legatos mittit Romam*, 31, 9. *Ptolemæus* Philopator, 32, 33. *Ptolemæus Ægypti rex Antiochi filiam ducit*, 35, 13. *ejus legati*, 37, 3. 45, 13. *Ptolemæus major, & Ptolemæus minor*, 44, 19. *reconciliantur*, 45, 11. *Ptolemæus Ægypt. rex à minore fratre regno pellitur*, Epit. 46. *Ptolemæus rex Ægypti inter curationem moritur*, Epit. 52. *Ptolemæus Euergetes*, Epit. 59. *Ptolemæus Cyrenar. rex Heredem pop. Rom. relinquit*, Epit. 70.
Publicia, Epit. 48. *Publicia tribus*, 7, 15.
Publicius clivus, 27, 37.
C. Publicius Bibulus tr. pl. 27, 22. *L. Publicius Bibulus*, 22, 53.
Publicolæ, 7, 32.
Publilia nobilis femina, Epit. 48.
C. Publilius, 8, 28. *Publilius Philo censor*, 8, 17. *Q. Publilius tr. pl.* 6, 19. *M. Manlio diem dicit*, 20. *quintumvir mensarius*, 7, 21. *Q. Publilius Philo COS.* 8, 12. *pr.* 15. & 10, 8. *mag. eq.* 8, 16. *II. COS.* 22. *Q. Publilio omnium primo prolatum imperium, & acto honore decretus triumphus*, 26. *Q. Publilius Philo COS.* 9, 7. *ejus res gestæ*, 13. *T. Publilius augur*, 10, 9. *Volero Publilius ad tribunos appellat*, 2, 55. *provocat ad populum*, ibid. *lictorem repellit*, ibid. *trib. pl.* 56. *rogationem fert ad pop. ut plebeii magistratus tributis fiant comitiis*, ibid. *à plebe trib. unus reficitur*, ibid.
Pudicitiæ patriciæ templum, 10, 23. *plebeiæ ara*, ibid.
Pulchri prom. 29, 27.
Pupinia regio, 26, 9.
Pupiniensis ager, 9, 41.

Cn.

Cn. Pupius duumvir, 22, 33. *P. Pupius*, 4, 54.
L. Puppius ædilis, 39, 39. *pr.* 45.
Puteoli, 24, 12, 13. 32, 29. 34, 44.
Pydna, urbs Macedoniæ, 44, 6, 10, 42. *Pydnæi*, 44, 45.
Pygela portus, 37, 11.
Pylæ, 32, 4. *Pylaïcum concilium*, 31, 32. 33, 35.
Pylæmenes rex, 1, 1.
Pylleon, 42, 42.
Pylus opp. 27, 30.
Pyra (locus Herculi facer) 36, 30.
Pyrenæi montes, 21, 23. Epit. 21. *Pyrenæi portus*, 34, 8.
Pyrenes prom. 26, 19.
Pyrgus Eleorum castellum, 27, 32. *Pyrgi colonia*, 36, 3.
Pyrrheum, propugnaculum Ambraciæ, 38, 5, 6.
Pyrrhias, 27, 30.
Pyrrhus Epirotar. rex in Italiam venit, Epit. 12. 7, 29. 31, 3. *populabundus Romam procedit*, Epit. 13. *Italiâ expellitur*, Epit. 14. *castra primùm metari docuit*, 35, 14. *ejus in redimendis captivis liberalitas*, 22, 59. *ei nunciatum ut sibi à veneno caveret*, 39, 51. *ejus fœda mors ob spoliatam Proserpinam*, 29, 18. *Pyrrhi castra*, (locus in Triphylia terræ Melotidis) 32, 13. 35, 27. *Pyrrhi regia, Ambracia*, 38, 10.
Pythagoras Samius, 1, 18. 40, 29. *Pythagoras præfectus præsidio Laconum, gener Nabidis*, 34, 25. *Lacedæmonem ad Nabin venit*, 29. *causa fuit ne Sparta caperetur*, 38. *supplex Quinctio*, 39.
Pythius Apollo, 23, 11. *Pythicæ sortes*, 5, 23. *Pythicum oraculum*, 4, 15. *Pythica vox*, 1, 56.
Pytho Macedo præf. 44, 12.
Pythoum opp. 42, 53. 44, 2, 32, 35.

Q.

QUietis fanum, 4, 40.
Quinctia gens, 3, 12.
Quinctilius Varus, 30, 1. *Cn. Quinctilius clavi figendi causâ dictator*, 8, 18. *M. Quinctilius Varus tr. mil. conf. pot.* 5, 1. *P. Quinctilius Varus pr.* 29, 38. 45, 44. *cum Magone in agro Gallor. Insubrium pugnat*, 30, 18. *P. Quinctilius Varus flamen Martialis moritur*, 44, 18. *Sex. Quinctilius Varus legatus*, 39, 31.
Quinctius Capitolinus leg. 4, 17. *Quinctius Cincinnatus tr. mil.*

mil. conf. pot. 4, 49. *Cæso Quinctius tribunis resistit*, 3, 11. *capitis arcessitur*, ibid. *à principibus civitatis defenditur*, 12. *de vi in civem illata accusatus*, 13. *primos vades publicos dedit*, ibid. *Cæso Quinctius Flamininus duumvir*, 22, 33. *C. Quinctius Cincinnatus tr. mil.* 6, 32. *Cn. Quinctius Capitolinus ædilis*, 7, 1. *D. Quinctius*, 24, 39. *L. Quinctius tr. mil.* 8, 25. *L. Quinctius Cincinnatus Cæsonis pater COS.* 3, 12, 19. *non patitur se contra S. C. consulem refici*, 21. *ab opere agresti ad dictaturam arcessitur*, 26. *patronus ab exercitu salutatur*, 29. *triumphans urbem ingreditur*, ibid. *dictaturâ in sex menses acceptâ se abdicat*, ibid. *C. Servilium Ahalam mag. eq. dicit*, 4, 14. *L. Quinctius Cincinnati F. trib. mil. conf. pot.* 4, 16. *mag. eq.* 17. *iterum tr. mil. conf. pot.* 35. *III. trib. mil. conf. pot.* 44. *IV.* 6, 6. *L. Quinctius Crispinus triumvir*, 39, 55. *pr.* 39, 6. *de Lusitanis Celtiberisque triumphat*, 42. *L. Quinctius Flamininus augur*, 25, 2. *pr.* 31, 49. *L. Quinctius frater COS.* 32, 16. *COS.* 35, 10. *L. Quinctius Flamininus quam ob causam à senatu motus*, 39, 45. *P. Quinctius Cincinnatus tr. mil. conf. pot.* 4, 60. *Q. Quinctius tr. mil. conf. pot.* 6, 36. *T. Quinctius triumvir*, 3, 1. *vulneratur*. 5. *T. Quinctius tr. conf. pot.* 6, 28. *mag. eq.* 7, 11. *duumvir*, 8, 16. *T. Quinctius Barbatus interrex*, *COS.* 4, 7. *T. Quinctio COS. gratiæ actæ, quòd ejus operâ mitigata discordia inter COS. & tribunum*, 2, 57. *T. Quinctius COS.* 56. *ejus ingenium*, 60, 64. *T. Quinctius Capitolinus III. COS.* 3, 12. *IV. COS.* 66. *ejus laus*, 69, *V. COS.* 4, 8. *T. Quinctius Capitolinus togatus*, 4, 11. *quæstor*. 3, 25. *T. Quinctius Capitolini F. Capitolinus COS.* 4, 72. *tr. mil. conf. pot.* 60. *mag. eq.* 6, 11. *T. Quinctius L. F. Cincinnatus (eidem & Penno cognomen) COS.* 4, 26. *T. Quinctius Cincinnatus tr. mil. conf. pot.* 6, 4. *iterum*, 18. *dictator*, 28. *T. Quinctius* VIII. *Prænestinorum oppida vi capit*, 6, 29. *triumphans urbem ingreditur*, ibid. *T. Quinctius Crispinus*, 24, 39. *ejus duellum cum Badio Campano*, 25, 18. *cum magna laude ad COSS. deducitur*, ibid. *pr.* 27, 6. *T. Quinctius Flamininus ædilis cur. ludos scenicos apparat*, 31, 4. *triumvir*, 49. *COS.* 32, 7. *Brundusio in Græciam solvit*, 9. *T. Quinctii & Philippi colloquium*, 32, 35. *T. Quinctius pacis leges dat*, 33. *Corinthum proficiscitur & Anticyram*, 40. *ejus literæ*, 33. 25.

25. *ei imperium prorogatum*, 11, 29. *Quinctius Argos oppugnat*, 34, 25. *Lacedæmonem oppugnat*, 26. *T. Quinctius civitatium legatos Corinthi alloquitur*, 47. *per triduum triumphat*, 51. *Naupactum se recipit*, 36, 34. *T. Quinctius sorte quadr. nutriendæ Græciæ datus*, 35. *censor*, 37, 58. 38, 28. *augur*, 45, 44. *T. Quinctius Flamininus legatus*, 45, 42. *ejus ingenium*, 36, 32. *ejusd. & P. Scipionis comparatio*, 35, 10. *T. Quinctius Pennus COS.* 4, 20. *iterum*, 30. *tr. mil. cons. pot.* 31. *mag. eq.* 6, 42. *dictator*, 7, 9. *COS.* 18, 22. *T. Quinctius Torquatus*, 8, 6. *Quinctii Albani in Patres lecti*, 1, 30. *Quinctia prata*, 3, 26.

Quinquatria, 44, 20.

Quinquatrus, 26, 27.

Quintana porta, 41, 2.

Quirina tribus, Epit. 19.

Quirinalis flamen à Numa creatus, 1, 20. *Quirinalis collis*, 1, 44. 5, 46.

Quirinus, 1, 20, 32. *Quirini ædes*, 10, 46. 28, 11.

Quirites unde dicti, 1, 13. *Quiritium fossa*, 1, 33.

R.

M. *Rabuleius decemvir*, 3, 35.

M. *Racilla, uxor L. Quinctii Cincinnati*, 3, 26.

L. Rammius Brundisinus, 42, 17, 41.

Ramnenses equites à Romulo instituti, 1, 36. *Ramnenses tribus antiquæ*, 10, 6. *Ramnensis curia*, 1, 13.

Reate, 25, 7. 26, 11, 23. 28, 45. 37, 3. 40, 2, 45. 43, 13.

Regillus lacus, 2, 19, 20. Epit. 2.

Remus, 1, 5, 6.

M. Retius legat. 27, 36.

Rhætia, vide *Rhetia*.

Rhage urbs, 32, 15.

Rhaphia opp. 35, 13.

Rhea Silvia, 1, 3, 4.

Rhegium opp. 24, 1, 26, 12, 39. 28, 28. *Rhegini*, 23, 30. 36, 42.

Rhenus fluv. Epit. 137. 138. 140.

Rhetia, Epit. 129. *Rheti pop.* 5, 33.

Rhinocolura urbs, 45, 11.

Rhion (vel *Rhium*) *fretum*, 27, 29, 30. 28, 7.

Rhisia.

Rhisiasus Pellenensis, 32, 22.
Rhizon urbs, 45, 26. *Rhizonitæ*, ibid.
Rhoda castellum, 34, 8.
Rhodanus fluv. 21, 26, 31.
Rhodii legatos ad Philippum mittunt, 27, 32. *eor. naves conjungunt se classi Rom*. 31, 46. *Peræam à Philippo armis vindicant*, 33, 18. *fundunt Macedonas & Peræa potiuntur*, ibid. *eorum erga pop. Rom. fides*, 20. *Romanis auxilio veniunt*, 37, 9. *insequuntur classem regiam*, 24. *eis Lycia & Caria data*, 38, 39. *legatos de pace Romam mittunt*, 44, 14. *qui in castra ad Paullum COS. veniunt*, 35. *Rhodii principes legatos Rom. ut Rhodum devehantur, orant*, 45, 10. *Rhodii linguam habent venalem*, ibid. *eor. legati vestem mutant*, 20. *Rhodiis ut bellum indiceretur, rogatio promulgata*, 21. *cum Rhodiis deprecantibus societas juncta*, Epit. 46. *Rhodia cohors*, 33, 18.
Rhoduntia, cacumen montis Oetæ, 36, 16, 17, 19.
Rhœteum opp. 37, 9, 37.
Roma conditur, 1, 6. *intra annum instaurata*, 6, 4. *Albæ ruinis crescit*, 1, 30. *Anco Martio rege ut creverit*, 33. *hostib. in civitatem acceptis augetur*, 33. *muro lapideo cingitur*, 38. *à Servio Tullio amplificatur*, 44. *quadrifariam divisa regionibus*, 43. *Romæ civitatis forma mutatur iterum anno CCCI. quàm condita est*, 3, 33. *mulierum penuriâ laborat*, 1, 9. *religionib. externis incessitur*, 25, 1. *Romæ primum omnium templum Jovis Feretrii consecratum*, 1, 10. *Romæ magnus terror auditâ suor. clade ad Thrasymenum*, 22, 7. *Romæ lapidib. pluit*, 36. *in foro boario sanguine pluit*, 24, 10. *Romani ab Albanor. stirpe oriundi*, 1, 23. *Romana juventus Sabinas virgines rapit*, 1, 9. *Romani ad veterem portam Palatii funduntur à Sabinis*, 12. *inter Romanos & Albanos fœdus initum*, 24. *hostib. potiùs quàm regibus urbem patefacere malunt*, 2, 15. *vincunt Volscos*, 64. *Romani milites odio decemviror. vinci se patiuntur*, 3, 42. *Romani equites frenos equis detrahunt*, 4, 33. *Romani cedunt Volscis*, 38. *ab Æquis vincuntur*, 46. *vincunt Volscos & eor. socios*, 57. *ab Æquis fugantur*, 5, 28. *cæsi à Gallis ut ne nuncius quidem cladis Romam venerit*, 38. *despondent animos Gallorum adventu*, 39. *quo pretio se à Gallis redemerint*, 48. *Volscorum fines deprædantur*, 6, 31. *Hetruscos invadunt*, 9, 37. *legatos Karthaginem mittunt*, 21, 18. *eis responsum quale redditum*, ibid.

ibid. *Ticinum ponte jungunt*, 45. *Ticino relicto Placentiam perveniunt*, 47. *à Pœno vincuntur*, 56. *Romanorum cæsor. in Cannensi pugna numerus*, 46. *capta Tarento caduntur*, 25, 9. *vincuntur navali certamine à Tarentinis*, 26, 39. *Romani & suum habent Hannibalem*, 28, 18. *solliciti ob Hasdrubalis adventum*, 42. *Rom. legati à Karthaginiensibus propè violati*, 30, 25. *inter Romanos & Karthaginienses postremò pax facta*, 43. *Romana legatio ad Asiaticas insulas*, 42, 5. *Romanor. in Græcia crudelitas*, 42, 4. *Romana gens victa quiescere nequit*, 9, 3. *Rom. populus invictus quòd in secundis rebus sapere & consulere meminerit*, 30, 42. *Romanæ reip. laus* præf. lib. primi. *Romanor. æquitas*, 32, 14. 36, 20. *auctoritas ac terror*, 37, 45. 45, 12. *avaritia*, 24, 32. 33, 42. 42, 52. *bella felicia, quia justa*, 44, 22. *clades*, 2, 59. 10, 35. 22, 7, 31. 23, 24. 25, 16, 19, 21, 34, 36. 26, 1. 27, 14, 29. 31, 2. 44, 12. *gratitudo*, 2, 10. 27, 12. 30, 15, 21. 44, 16. *integritas*, 30, 25. *modestia*, 3, 6. 36, 4, 20. *virtus in adversis*, 26, 41.

T. *Romilius*, 3, 25, 33.

Romphæa Thracum, 31, 39.

Romulea urbs, 10, 17.

Romularis, vide *Ruminalis*.

T. *Romuleius triumvir epulo*, 33, 44.

T. *Romulius COS.* 3, 31. *decemvir*, 33.

Romulus Silvius rex Albanor. 1, 3. *Romuli & Remi educatio*, 4. *Romulus & Remus Amulium obtruncant*, 5. *Romulus fratrem liberat*, ibid. *Romulus & Remus avum Numitorem regem salutant*, 6. *de urbe condenda cogitant*, ib. *& diffident*, ibid. *Romulus Palatinum ad inaugurandum capit*, ibid. *Remum occidit*, ibid. *Urbem suo nomine condit*, 7. *Palatinum munit: sacra Diis aliis Albano ritu facit*, ibid. *jura dat*, 8. XII. *lictores instituit*, ibid. *asylum aperit*, ibid. C. *creat senatores*, & *cur.* ibid. *legatos mittit ad connubium populo suo petendum*, 9. *Neptuno ludos parat*, ibid. *Sabinas raptas consolatur*, ibid. *Cæcinensium regem obtruncat*, 10. *Capitolium ascendit, ac templum Jovi dedicat*, ibid. *Jovi Statori templum dedicat*, ibid. *populum in curias* XXX. *dividit*, 13. CCC. *Celeres ad sui corporis custodiam instituit*, 15. *terris eripitur*, 16. *Deus creditur*, ibid. XXXVII. *annos regnat*, 21. *alter*, *Camillus*, 5, 49.

L. Ro-

L. *Roscius*, Epit. 99. *legat.* 4, 17.
Rosellanus ager, vide *Rusellanus*.
Rubra saxa, locus, 2, 49.
Rubrum mare, 45, 9.
Ruffrium (vel *Ruffium*) *opp.* 8, 25.
Ruminalis (antea *Romularis*) *ficus*, 1, 4. 10, 23.
P. *Rupilius*, Epit. 59.
Ruscino portus, 21, 24. 30, 10.
Rusellani, 28, 45. *Rusellanus* (vel *Rosellanus*) *ager*, 10, 4. 57.
Rutili pop. 1, 2, 56.
P. *Rutilius*, Epit. 70. *trib. pleb.* 43, 16. 44, 16. P. *Rutilius Calvus pr.* 45, 44. *Sp. Rutilius Crassus trib. mil. cons. pot.* 4, 47.

S.

Sabatina tribus, 6, 5. Epit. 6.
Sabatini pop. 26, 33.
Sabellæ cohortes, 10, 19.
Sabellus ager, 8, 1.
Sabini bellum contra Romanos movent, ob raptum filiarum, 1, 11. *arcem tenent*, ibid. *funduntur*, 12. *cum Rom. pacem faciunt*, 13. *migrant plures Romam, & Capitolium inhabitant*, 33. *ceteri vincuntur*, 37. *iterum fusi pacem petunt*, ibid. *de Sabinis triumphatum*, 16. *de pace legatos Romam mittunt*, 18. *vincuntur*, 26, 53. *ad portas usque urbis grassantur*, 63. *Romanos fines depopulantur*, 2, 26, 38. *acerrimum cum Romanis prœlium committunt*, 62. *eor. castra diripiuntur*, 63. *Sabinus bovem miræ magnitudinis ad Dianæ fanum ducit*, 1, 45. *Sabina juventus scorta per lasciviam rapit*, 2, 18. *Sabinæ virgines rapiuntur*, 1, 9. *à Romulo consolantur*, ibid. *ear. patres Romam migrant*, ibid. *in Sabinis infans incertus natus*, 31, 12. *Sabinus ager*, 28, 45.
Sabius, sive *Vibius*, *Virius Campanus*, 23, 6.
Sacer ager, 38, 39. *Sacer mons*, 2, 32. 3, 52. Epit. 2.
Sacra via, 2, 13. 43, 15.
Sacriportus, 26, 39. Epit. 87.
Sagalassenus ager, 38, 15.
Saguntum, 21, 5, 6, &c. *Saguntini legatos Romam mittunt*, 21, 6. *oppugnantur ab Hannibale*, 7. *eor. urbs capitur*, 15. *à Romanis recipitur*, 24, 42. *dirutum murum refici-*

unt, 21, 7. Pœnos à mœnib. suis exturbant, 9. aurum argentumque omne in ignem conjiciunt, 14. Saguntini auream coronam Jovi Capitolino donant, ibid. Saguntini legati Italiam spectatum eunt, ibid. Saguntina rabies, 31, 17.
Salapia, 24, 20. traditur Marcello, 26, 38. à quo recipitur. 27, 1. Salapitani, 27, 28.
Salaria via, 7, 9.
Salassi gens, Epit. 53. 135.
Salentini, 9, 42. 27, 38, 42. eor. ignobiles urbes ad Hannibalem deficiunt, 25, 1. Salentinus ager, 10, 2.
Salera urbs, 29, 34, 35.
Salernum, colonia Romana, 32, 29. 34, 44.
Salgana opp. 37, 37, 38. oppugnatur, 51.
Salii, 1, 20, 27.
Salinæ, 1, 34. 5, 45. 24, 47. Salinæ Romanæ, 7, 19.
Sallentini, Epit. 15. Sallentinus ager, Epit. 19.
C. Salloneus triumvir, 34, 44. 42, 4. P. Salloneus, 7, 41. Q. Salloneus Sarra pr. 35, 10.
Salluvii pop. 5, 35.
Saluii Galli, Epit. 60.
Salvvettius, 45, 34.
Salpinates pop. 5, 31, 32.
Salpinas ager, 5, 32.
Q. Salvidienus mortem sibi consciscit, Epit. 123. 127.
Salutis ædes, 9, 43. 10, 1. 28, 11. ei dona vota, 40, 37.
Salyes pop. 5, 34. 21, 34. 31, 10. Salyum montes, 21, 26.
Same ins. 36, 42. 38, 29, 30.
Samæi pop. 38, 28, 29.
Samii pop. 31, 31. 33, 20.
Sannis ager, 31, 4.
Samnites primo impetu feroces, 10, 28. fœdere in societatem accepti, 7, 19. Samnitium bellum quibus de causis susceptum, 7, 29. vincuntur, 33, 36. 37. cum eis fœdus ictum, 8, 2. Samnites fraude Palæpoli ejecti, 26. ad Romanor. castra pugnaturi accedunt, 36. funduntur, ibid. pacem à dictatore petunt, ibid. deficiunt, 37. iniquo loco Romanos adoriuntur, 38. ad Caudium castra locant, 9, 2. intercipiunt exercitum Rom. 3. sub jugum mittunt, 6. à Publio COS. fusi, 13. eorum VII. millia sub jugum missa, 15. Samnites rebellant, 21. ad Satriculam cæduntur, ibid. Samnitium ducem magister eq. interficit, 22. Samnites ac Lucerini ad internecionem cæsi, 23. Samnites ad Caudium ex

Apulia relaunt, 27. *ineunt pugnam adversus Rom.* ibid. *caduntur aut capiuntur ad* XXX. *mil.* ibid. *Romanos ex insidiis adoriuntur*, 31. *eor.* XX. *millia caduntur*, ibid. *auro & argento scuta celant*, 40. *vincuntur & eorum castra diripiuntur*, ibid. *Q. Marcium Tremulum COS. aggrediuntur*, 43. *eor. caesa* XXX. *millia*, ibid. *in Samnium ambo COSS. mittuntur*, ibid. *de Samnitib. victis à L. Postumio & T. Minucio COSS. variant auctores*, ibid. *Samnites legatos de pace Romam mittunt*, 45. *eis foedus antiquum redditum*, ibid. *Samnites arma & rebellionem spectare*, *nunciatur à Picentibus*, 10, 11. *COSS. fines eorum depopulantur*, 14. *eos in fugam conjiciunt*, ibid. *finib. suis pulsi Hetruriam petunt*, 16. *eor. oppida à P. Decio COS. expugnantur*, 17. *depopulantur Rom. fines*, 20. *relictis in dimicatione Gallis, in castra fugiunt*, 29. *castra Romana oppugnant*, 32. *adventu Postumii discedunt*, 33. *instruunt aciem*, 35. *nudi sub jugum mittuntur*, 37. *summo conatu bellum instaurant*, 38. *terga vertunt*, 41. *cum eis foedus quartò renovatum*, Epit. 11. *deficiunt*, Epit. 12. *iterum*, 22, 61. *Samnites Caudini*, 23, 41.

Samnium, Epit. 89.

Samothrace (vel *Samothraca*, sive *Samothracia*) 44, 25, 45, 46. 45, 2. *Samothraces*, 45, 5.

Samus insf. 37, 10, 11, &c.

Sancus, vide *Sangus*.

Sangarius fluv. 38, 18.

Sangus Semo, 8, 20. 32, 1.

Sappinia tribus, 31, 2. 33, 39.

Sardes urbs, 45, 34.

Sardi pop. 21, 16. Epit. 60. *subiguntur*, 41, 28. Ep. 20. *clandestinam legationem ad Poenos mittunt*, 23, 72. *eor.* XXX. *millia à T. Manlio caesa*, 40. *in ditionem populi Rom. rediguntur*, 41, 17.

Sardinia insf. 22, 31. 23, 34. Epit. 86.

Sarete situs, 38, 41.

Sarnii pop. Epit. 62.

Sarpedon prom. 38, 38.

Sarus fluv. 33, 41.

Sassula urbs, 7, 19.

Satricula (sive *Saticula*) 7, 32, 34. 9, 22. *Satriculani* (vel *Saticulani*) 9, 21. 27, 12. *Satriculanus ager*, 23, 14.

Satricum opp. 7, 27. 28, 11. *Romanis ademptum*, 2, 39.

expugnatur, 6, 9. *igni concrematur*, 6, 33. *obsessum*, 9, 16. *Satricani*, 6, 8. 9, 12.
Saturnalia, 2, 21. 32, 1.
Saturnia, *colonia Romanorum*, 42, 20. 39, 55.
Saturnus, 2, 21. *Saturni ædes*, 22, 1. 41, 27.
Satyrus princeps legationis Rhodiorum, 42, 14.
Savo opp. 28, 46.
Scævola, vide *Mutius Scævola*.
P. *Scantinius pont*. 23, 21.
Scaptia tribus, 8, 17.
P. *Scaptius ejus impudens oratio*, 3, 71.
Scarphia, 36, 19.
Scea, *Tripolis vocata*, 42, 55.
Sceleratus campus, 8, 15. *Sceleratus vicus*, 1, 48.
Scerdiletus (five *Scerdiledus*) *rex*, 26, 24. 27, 33. 35. 44, 31.
Schænus, *mercator*, 44, 35.
Sciathus (vel *Scyathus*) *opp*. 31, 28. 45. 35, 43.
Scipio, vide *Cornelius*.
Sciffis, 21, 60, 61.
Scodra urbs, 43, 20. 44, 32. *Scodrenses*, 45, 26.
Scodrus mons, 44, 31.
Scopas, *Ætolorum prætor*, 26, 24. 31, 43.
Scordisci pop. 40, 57. 41, 10, Epit. 56.
Scordus mons, 43, 20.
Scotussa (five *Scotusa*) *urbs Thessaliæ*, 28, 5, 7. *Scotussæus ager*, 33, 6.
C. *Scribonius curio max*. 33, 44. 41, 21. *pr*. 24, 35. *præfectus sociûm*, 40, 31. *L*. *Scribonius legatus*, 22, 61. *pr*. 31, 1. *tr*. *pl*. Epit. 49. *L*. *Scribonius Libo triumvir mensarius*, 23, 21. *pr*. 29, 11. 35, 10. *æd*. *cur*. 34, 53. *triumvir*, 39, 23.
Scultenna fluv. 41, 12, 18.
Scyathus, vide *Sciathus*.
Scyllæum, *promontorium Bruttiorum*, 31, 44. 36, 42.
Scyrus inf. 31, 45. 33, 30.
Sedetani, 34, 10. *Sedetanus ager*, 28, 24. 29, 2.
Segestica urbs, 34, 17.
Seguntia, *urbs Celtiberorum*, 34, 19.
Selepitani pop. 45, 26.
Seleucia, 38, 17. Epit. 52.
Seleucus Antiochi f. 33, 42. *Phocæam recipit*, 37, 12. *agros*

gros Eumenis depopulatur, 18. ex agro Pergameno movet castra, 21.
Selga, urbs Pisidiæ, 35, 13.
Selinus opp. 33, 20.
Sellasi opp. 34, 28.
A. Sellius tr. pl. 4, 42.
Selymbria urbs Thraciæ, 33, 39.
Semo Sangus (sive Sancus) Deus, 8, 20. 32, 1.
Sempronia, uxor P. Scipionis Africani, suspecta de nece mariti, 59.
Sempronius Blæsus quæstor, 22, 31. A. Sempronius COS. 2, 21, 34. A. Sempronius Asellus pr. Epit. 74. A. Sempronius Atratinus tr. mil. cons. pot. 4, 6. 35, 44. III. 47. mag. eq. 6, 28. C. Sempronius ab Hortensio tr. pl. accusatur, 4, 42. ejus negligentia & temeritas, ibid. 37. C. Sempronius COS. contra Japidas rem malè gerit, Epit. 59. C. Sempronius Blæsus, 26, 2. ædilis, 39, 7. pr. 32. C. Sempronius Longus decemvir sacror. 41, 21. C. Sempronius Rutilius tr. pl. 37, 57. C. Sempronius Tuditanus procos. 33, 26. Cn. Sempronius Blæsus legat. 27, 6. L. Sempronius Atratinus COS. 4, 7, 8. M. Sempronius tr. pl. 33, 23. M. Sempronius Sophus censor, Epit. 18. M. Sempronius Tuditanus, 26, 48. pr. 37, 47. COS. 39, 23. pont. 46. moritur, 41, 21. P. Sempronius tr. pl. 9, 33. pr. 10, 21. COS. 29, 12. cum Hannibale tumultuario prælio confligit, 36. P. Sempronius Blæsus tr. pl. P. Cornelio triumphum postulanti obsistit, 36, 39. P. Sempronius Gracchus tr. pl. 37, 57. P. Sempronius Longus pr. 39, 32. moritur, 40, 2. P. Sempronius Sophus COS. 9, 45. pont. 10, 9. censor, ibid. P. Sempronius Tuditanus pr. 24, 43. ei prorogatum imperium, 26, 1. censor, 27, 13. lustrum condit, 27, 38. COS. 29, 11. legatus ad Ptolemæum Ægypti reg. 31, 2. T. Sempronius mag. eq. 22, 57. ædilis cur. 32, 27. T. Sempronius Gracchus COS. 23, 24, 30. II. COS. 24, 43. ei imperium prorogatur, 25, 3. ei sacrificanti triste prodigium factum, 25, 16. cum suis in insidias præcipitatur, 16. exanimis ad Hannibalem à Magone mittitur, ibid. de T. Gracchi morte & funere variæ sententiæ, 17. Tib. Sempronius Gracchus augur, 29, 38. à Philippo rege comiter accipitur, 37, 7. Tib. Graccho tr. pl. gratiæ actæ quòd rempub. privatis simultatibus potiorem habuisset, 38, 53. ejus decretum de P. Scipione.

pione Africano, ibid. & de L. Scipione, 60. Tib. Sempronius Gracchus triumvir, 39, 56. pr. 40, 35. de Celtiberis triumphat, 40, 6. COS. 8: moritur, 23. tr. pl. Epit. 58. Tib. Sempronius Longus COS. 21, 6. dissentiente collegâ ad certamen milites parari jubet, 53. ad comitia Romam proficiscitur, 57. T. Sempronio COS. bellum initum post XXIII. annos primi belli Punici, 30, 44. T. Sempronius Longus prospere cum Hannone ad Grumentum pugnat, 23, 37. T. Sempronius C. F. Longus decemvir sacrorum, 27, 6. 34, 44. triumvir, 32, 20. prat. 33, 25. COS. 34, 41. ejus literæ de tumultu ob arma Ligurum, 55. T. Sempronius Musca triumvir, 45, 13. Tuditanus poat. 33, 44. Sempronia basilica, 45, 16. Sempronia lex, Epit. 58.

Sena urbs, 27, 48. Senensis pop. 27, 38.

Senectius, tribunus civitatis Nerviorum, Epit. 139.

Senones pop. 5, 34. Clusium Romamque veniunt, 35. Romam capiunt, 41. Senones Galli, 10, 26.

Sentinatium ager, 10, 27, 30.

C. Sentius, Epit. 70.

Sepinum, opp. in Samnio, 10, 44, 45.

Seppius Lesius, 26, 6, 13.

Sequani pop. Epit. 104.

Sergio epoto medicamento moritur, 8, 18.

C. Sergius trib. mil. cons. pot. III. 6, 30. Cn. Sergius tr. mil. cons. pot. 6, 5. Cn. Sergius Plancus prat. 31, 4. L. Sergius, 4, 30. legatus, 5, 28. COS. 4, 17. tr. mil. cons. pot. 25. iterum COS. 50. tr. mil. cons. pot. 5. 16. M. Sergius decemvir, 3, 35. trib. mil. 29, 6. virgis cæsus, 9. M. Sergius pr. urb. 32, 22. M. Sergius Fidenas tr. mil. cons. pot. 4, 61. iterum, 5, 8. ei dies dicitur, 11. X. millibus gravis æris damnatur, 12. M. Sergius Silus poet. 32, 27. legatus, 44, 40. T. Sergius Fidenas trib. mil. cons. pot. 4, 35.

Serrheum castellum, 31, 16.

Q. Sertorius, Epit. 90, 96.

Servilii in Patres à Tullo Hostilio lecti, 1, 30.

A. Servilius Priscus (vel Structus) dictator, 40, 21. A. Servilius triumvir, 21, 25. C. Servilius COS. 2, 49. C. Servilius legat. 25, 15. pont. 27, 6. ædilis cur. 27, 23. mag. eq. 27, 35. prat. 28, 10. pr. urb. 46. duumvir, 34, 52. C. Servilius Casca trib. mil. 25, 3. C. Servilius Geminus dictator,

dictator, 30, 39. *pontif. max.* 39, 46. 40, 42. *piacula ira Deûm conquirere jubetur*, 40, 37. *moritur*, 42. *C. Servilius Abala mag. eq.* 4, 13. *Sp. Melium obtruncat*, 14. *COS.* 15. *trib. mil. consf. pot.* 55. *P. Cornelium dictatorem dicit*, 57. *trib. mil. iterum*, ibid. *trib. mil. consf. pot. III.* 5, 8. *mag. eq.* 6, 2, 20. *Cn.* Servilius *COS.* 21, 57. 22, 1. *ad Cannas occiditur*, 49. *Cn. Servilius COS.* 27, 35. *Cn.* Servilius *Capio pont. max.* 25, 2. *æd. cur.* 27, 10. 40, 58. *pr.* 28, 34. *COS.* 29, 38. *pontif. moritur*, 41, 21. *Cn. Servilius Geminus COS.* 22, 31. 29, 38. *Cn. Servilius COS.* 30, 19, 27. *Cn. Servilius Geminus decemvir*, 31, 4. *L. Servilius legatus*, 30, 25. *L. Servilius* Structus *tr. mil. consf. pot. iterum*, 4, 1, 47. *M. Servilius augur*, 26, 23. *triumvir*, 34, 44. *tr. mil.* 40, 27. *pontif.* 43, 11. *M. Servilius risum movet tumore inguinum*, 45, 39. *M. Servilius Geminus mag. eq.* 30, 24. 27. *ædil. cur.* 39, 38. *decemvir*, 31, 4. *triumvir deducendis coloniis*, 32, 29. *P. Servilius COS.* 2, 21. 3, 6. *ejus populare edictum*, 24. *seditionem comprimit*, 23. *moritur*, 3, 7. *decemvir*, 31, 4. *P. Servilius Mulug. trib. mil. consf. pot.* 5, 36. *Q. Servilius COS.* 2, 64. 7, 1, 38. *cognitor*, 4, 30. *quæstor*, 3, 24. *tr. mil. consf. pot.* 5, 8. 6, 22. *iterum*, 6, 31. *interrex*, 7, 17. *magist. eq.* 23. *procos.* Epit. 72. *Q. Servilius Cæpio COS.* 43, 11. *Q. Servilius Fidenas tr. mil. iterum*, 5, 14. *interrex*, 17. *III. trib. mil. consf. pot.* 24. *IV.* 36. *V.* 6, 4. *VI.* 6. *Q. Servilius Abala COS.* 7, 4. *dictator*, 11. *interrex*, 17. *Q. Servilius Priscus*, 4, 26. *dictator*, 46. *Sp. Servilius COS.* 2, 51, 52. 6, 38. *Sp. Servilius Priscus censor*, 6, 31.

Servius Cornelius, 2, 41.

Sestius, vide *Sextius*, *T. Sestius*, Epit 124.

Sestus (five *Sestos*) *urbs Hellesponti*, 32, 33. 37, 9.

Setia, 6, 30. 27, 11. 29, 15. 32, 26. *Setini pop.* 8, 1. *Setinus ager*, 8, 29. *Setinus homo*, 8, 5.

Seutha, 42, 51.

Sextilia, virgo Vestalis, Epit. 14.

C. Sextilius tr. mil. 6, 30. *M. Sextilius Frigellanus*, 27, 10.

C. Sextius (five *Sestius*) *proconf.* Epit. 61. *L. Sextius tr. pl.* 4, 94. *strenuus adolescens*, 6, 34. *leges adversus patriciorum opes promulgat*, 35. *VIII. trib. pleb.* 36. *continuari sibi tribunatum recusat*, 39. *X. trib. suffectus*, 42. *COS.* ibid. & 8, 1. 10, 8. *M. Sextius Sabinus ædilis*, 30,

30, 26. *P. Sextius Capitolinus COS.* 5, 32. *P. Sextius decemvir*, 3, 33. *quaest.* 4, 50.
Sibaris, 26, 39.
Sibylla, 1, 7. 38, 45. *Sibyllini libri*, 5, 13. 7, 27.
Cn. Siccius, 2, 58. *L. Siccius*, 3, 43.
Sicilia perdomita, 23, 40. *tota ad Romanos inclinat*, 26, 41. *ejus fertilitas*, 26, 40. *populo Rom. pace ac bello fidissimum annonae subsidium*, 27, 5. *in Sicilia quid gestum post Hieronymi caedem*, 24, 21. *Siciliae tyranni*, 7, 26. *Siculi de M. Marcello questum veniunt Romam*, 26, 27. *eorum comploratio*, 29. *Sic. legati ad genua Marcelli se projiciunt*, 33. *Siculum bellum*, 24, 36. 25, 40. *Siculum fretum*, 1, 2. 26, 29.
Sicilius, defectionis Hirpinorum auctor, 23, 37.
Sicimina mons, 45, 12.
C. Sicinius trib. pl. 3, 54. *Cn. Sicinius trib. pl.* 2, 61. *praet.* 39, 47. 41, 9. *provinciam Macedoniam obtinere jubetur*, 42, 27. *triumvir*, 41, 13. *T. Sicinius COS.* 2, 40. *Volscos devincit*, 41. *trib. pleb.* 5, 24.
Sicyon urbs, 27, 31, 33, 35. 32, 23, 30. *Sicyonii*, 32, 21. 33, 14.
Sida opp. 37, 23.
Sidetae, 35, 48.
Sidicini, 8, 2. *Campanis se conjungunt*, 7, 29. *Sidicinus ager*, 7, 29, 30, 34. 10, 13.
Sidonii pop. 35, 48.
Sigeum, 44, 28.
Signia, colonia, 1, 56. 2, 21. 8, 3. 32, 2. *Signini*, 2, 21.
Sigovesus, Ambigati Gallorum regis sororis filius, 5, 34.
Q. Silius quaestor, 4, 54.
Silpia urbs, 28, 12.
Silvani vox audita, 2, 7.
Silvius, 1, 3. *Silvii*, Epit. 1.
Simila lucus, 39, 12.
Sindenses pop. 38, 15.
Sinope urbs, 10, 21. 38, 18. *Sinopenses*, 40, 2.
Sintice regio, 44, 46.
Sintii pop. 42, 51.
Sinuessa urbs, 8, 11. 10, 21. 22, 14. 28, 13. 32, 9. 36, 3. *Sinuessanus pop.* 27, 38. *Sinuessana aqua*, 22, 13.
Sipontum urbs, 8, 24. 34, 44. 39, 23. *Sipontus ager*, 34, 45.

Sipylus, 37, 37.
Sipyrrhicas, 31, 46.
Siræ opp. 45, 4.
Smyrna, 33, 38. 35, 42. Epit. 122. *Smyrnæi*, 37, 16. 38, 39.
Soli castellum, 33, 20. 37, 56.
Solis ara, 40, 22.
Solonis leges à Romanis legatis descriptæ, 3, 31. Epit. 103.
Solonius ager, 8, 12.
Solovettius regulus, 45, 34.
Sopater, 24, 23. 30, 26. 42. 31, 21. 42, 66.
Sophonisba, uxor regis Syphacis, 30, 12, 15.
Sora, 10, 1. *capitur*, 7, 28. *ad Samnites deficit*, 9, 23. *capitur*, 24. *iterum expugnatur*, 43. *recipitur à Samnitibus*, 44. *Sorana arx*, 9, 31.
Soranus transfuga, 9, 24, 25.
Soranus ager, 10, 33.
Sororium tigillum, 1, 26.
Sosilaus Rhodius, 34, 30.
Sosis, 24, 21, 22. 25, 25. 26, 21.
Sositheus Magnes, legatus ad Hannibalem, 23, 39.
Sospitæ Junonis ædes, 32, 30.
Sotimus minister Alexandro Epiri, 8, 24.
Sparta quondam sine muro, 34, 37. 39, 17. *à Romanis obsidetur*, 34, 37. *Spartana dura & horrida disciplina*, 38, 17. *Spartanum bellum*, 34, 40. vide *Lacedæmon*.
Spartacus, Epit. 95, 97.
Spei ædes, 21, 62. 40, 51. *templum*, 2, 51. 24, 47. *reficitur*, 25, 7. *fulmine ictum*, 21, 61.
Spelæum urbs, 45, 33.
Sperchiæ opp. 32, 13.
Sperchius fluv. 36, 14. 37, 4.
Spoletium (sive *Spoletum*) 22, 9. 45, 43. Epit. 20. *Spoletani* (vel *Spoletini*) 27, 10. 45, 43.
L. Spurius Medullinus tr. mil. conf. pot. III. 4, 60.
Q. Statorius instruit milites Syphacis regis, 24, 48.
Statiellæ, 42, 21.
Statiellates, 42, 8. *Statiellates Ligures*, 42, 21. *Statiellas ager*, 42, 7.
Marius Statilius præfectus, 22, 43.
Statius, 23, 1. *Statius Metius*, 24, 19. *T. Statius trib.* 2, 52.

Stato-

Statorius, 30, 28.
Stellas ager, 10, 31. *Stellates campi*, ibid.
Stellatina tribus, 6, 5. 7, 4. Epit. 6.
Stenis, *hospes Hannibalis Capuæ*, 23, 8.
C. Stertinius pr. 38, 35. *L. Stertinius*, 33, 38. *quæstor*, 45, 14.
Stbena, 32, 5.
Stimo, 32, 14.
Stobi opp. 32, 53. 40, 21.
Stobi Pelagoniæ, 33, 19.
Stoni, Epit. 62.
Stratii, 43, 22.
Stratius medicus, 45, 19.
Straton, Epit. 124.
Stratonicea urbs, 33, 18, 30. *Stratonicensis ager*, 33, 18.
Stratonides, 33, 28.
Stratum urbs, 36, 11. 38, 4, 5. 43, 21.
Strymo fluv. 44, 44.
Stubera urbs, 31, 39. 43, 18, 19, 20.
Stymphalia terra, 33, 14.
Stymphalis, *Macedoniæ regio*, 45, 30.
Sublicius pons, 1, 23. 5, 40.
Subota ins. 44, 28.
Suburra, 3, 13. *Suburrana trib.* Epit. 20.
Sucro opp. 28, 24, 26, 28, 29.
Suessa colonia, 9, 28. 27, 11. 29, 15. *Suessa Aurunca appellata*, 8, 15. *Suessa Pometia*, 1, 41. *Suessetani*, 34, 19. *Suessetanus ager*, 27, 24.
Suessana cohors, 10, 33.
Suessani (rectiùs *Suessulani*) 7, 38.
Suessiones, Epit. 104.
Suessula, 7, 37. 23, 60. 26, 9. *Suessulani*, 8, 15.
Mettius Suffetius, 1, 23, 28.
Suissimontium mons, 39, 2. 40, 41.
Sulla, vide *Cornelius* & *Sylla*.
Sulmo opp. 26, 11.
Sulpicia, 39, 11.
C. Sulpicius tr. mil. conf. pot. 6, 22. *legat.* 7, 7. *dictator*, 12, *ejus cunctationem ægre ferunt milites*, ibid. *ejusd. stratagema*, 14. *de Gallis triumphat*, 15. *interrex*, 17, 22. *pr.* 25, 41. *tr. pl.* 43, 14. *C. Sulpicius Camerinus censor*, 6, 27. *C. Sulpicius Galba pont.* 41, 21. *pr.* 28. *C.* Sulpi-

Sulpicius Gallus, 43, 2. *tr. mil. defectum lunæ militib. prædicit*, 44, 37. *COS.* 45, 44. *Gallos Ligures domat*, Epit. 46. *C. Sulpicius Longus COS.* 8, 15. *iterum*, 37, 9, 24. *C. Sulpicius* Peticus *III. COS.* 7, 17. *IV. COS.* 19, 22. *L. Sulpicius COS.* 8, 9. *tr. mil.* 40, 27. *L. Sulpicius Galba pont. moritur*, 32, 7. *M. Sulpicius Gallus pr.* 43, 11. *T. Sulpicius decemvir*, 3, 33. *legatus consularis*, 50. *equitib. præficitur*, 70. *tr. mil.* 5, 47. *interrex*, 10, 11. *P. Sulpicio in annum prorogatum imperium*, 27, 7. *P. Sulpicius procos.* 10. *Elin intrat*, 34. *Æginam classe profectus Attalo conjungitur*, 35. *P. Sulpicius æger Pergami subsistit*, 35, 13. *P. Sulpicius à servo occiditur*, Epit. 77. *P. Sulpicius Saverrio consul*, 9, 45. *censor*, 10, 9. *P. Sulpicius Camerinus*, 3, 31. *P. Sulpicius Servii F. Galba consul*, 25, 41. *P. Sulpicius Galba consul*, 31, 4. *fert ad populum de bello Macedonico*, 6. *paludatus cum lictorib. ab urbe proficiscitur in Mac.* 31, 14. *P. Sulpicius Longus tr. mil.* 5, 36. *Q. Sulpicius COS.* 4, 23. *legatus*, 27. *Q. Sulpicius Camerinus tr. mil. consf. pot. iterum*, 5, 14. *Servius Sulpicius COS.* 2, 19. *curio max. moritur*, 3, 7. *COS. tr. mil. cons. pot.* 5, 32. *tr. mil.* 6, 32, 36. *majorem M. Fabii Ambusti filiam ducit*, 34. *COS.* Epit. 108. *Ser. Sulp. Camerinus*, 7, 38. *Ser. Sulpicius Galba*, Epit. 48. *ædil. cur.* 27, 23. *legat. ad Attalum*, 29, 11. *pontifex*, 30, 26, 39. *moritur*, 32, 8. *prat.* 38, 42. *tr. mil. Paulli inimicus*, 45, 35. *pr. male adversus Lusitanos pugnat*, Epit. 48. *Ser. Sulpicius Rufus trib. mil. cons. pot.* 6, 4. *iterum*, 18. *III.* 21. *T. Sulpicius Peticus COS.* 7, 2.

Summani ædes Romæ de cœlo tacta, 32, 29.

Sunium, 28, 8. 31, 23. 32, 17.

Suovetaurilia, 1, 44. 8, 10.

Superum mare, 45, 2.

P. Sura legatus, 22, 31.

Surdetanum forum, 26, 23.

Surenas dux, Epit. 106.

Surrentini pop. 22, 61.

Susus Phalasarneus, 42, 51.

Sutrium, 9, 32. 10, 14. 27, 11. 29, 15. *à Camillo recipitur victis Etruscis*, 9, 35. *Sutrinus ager*, 26, 34.

Sycurium opp. 42, 54, 57, 62, 64.

Syleum urbs, 38, 14.

L. Sylla Athenas expugnat, Epit. 82. *dictator*, Epit. 89.

T. *Sylla crudelitas*, Epit. 86. *Sylla in campo Martio sepelitur*, Epit. 90. vide *Cornelius*.
M. Syllanus, *legatus Scipionis*, 28, 17.
Syllus Gnossius dux, 42, 51.
Sylo Popedius, Epit. 76.
Synnada urbs, 38, 15. 45, 34.
Synope urbs, 10, 22.
Syphax rex Numid. 24, 47. 28, 17. *à Masinissa victus*, 24, 49. *in Maurusios fugit*, ibid. *quibus donis à Romanis affectus*, 27, 4. *Hasdrubalis filiam ducit*, 29, 23. *ad P.* Scipionem *legatos mittit*, 24. *consilio Hasdrubalis adversus Masinissam bellum suscipit*, 31. *adversus Masinis. & Scip. copias educit*, 30, 11. *capitur*, 12. *milites semilixas statarios habet*, 28. *cum reliquis captivis ad Scip. ducitur*, 16. *in custodiam Albam mittitur*, 17. *Tibure moritur*, 45. *publico funere elatus*, ibid.
Sypheum opp. 30, 19.
Syracusæ, 25, 23. *oppugnantur à Rom.* 24, 33. *capiuntur*, 25, 24. *direptæ*, 31. *ear. captar. ingens præda*, 40. *Syracusani legatos mittunt ad Romanos*, 24, 29. *eorum seditio*, 32. *Syracusanus portus*, 25, 25.
Syri, 36, 17. 37, 16.
Syria, 37, 3. Epit. 35, 52.
Syrtis minor, 29, 33. 34, 62.

T.

TAbæ urbs, 38, 13.
Taberna Nova, 3, 48.
Tabularium, locus Romæ, 43, 16.
Tabulius ager, 31, 13.
Tagus fluv. 21, 5. 27, 19.
Talassius, unde nuptialis vox, 1, 9.
Tamiani pop. 33, 18.
Tanagra urbs, 33, 30. 35, 51.
Tanais amnis, 38, 38.
Tanaquil, Lucumonis uxor, 1, 34, 39, 41.
Tanetus vicus, 21, 25. 30, 29.
Tapsus, vide *Thapsus*.
Tarentum, 23, 38. 27, 17. *Tarentini*, 24, 20. *Tarentini quidam nobiles cum Hannibale colloquuntur de prodendo Tarento*, 25, 8. *Tarentini obsides occiduntur*, 7. *Tarentina arx*, 25, 11. *ab Hannibale oppugnatur*, ibid. *Tarentina*

tribus,

tribus, 10, 9. *Tarentinus ager*, 24, 2.
Tarpeja virgo, 10, 11. *Tarpeja rupes*, 6, 17.
Tarpejus mons, 1, 54. *Tarpejum saxum*, 6, 20.
Sp. *Tarpejus Romanæ arcis præfectus*, 1, 11. *COS.* 3, 31. *tr. pl.* 65.
Tarquinii urbs, 1, 34. Epit. 1. *Tarquinienses agrum Rom. depopulantur*, 5, 16. *opprimuntur*, ibid. CCCVII. *milites Rom. immolant*, 7, 15. *ideo in eos victos acerbè sævitum*, 19. *inducias in* XL. *annos impetrant*. 22.
Tarquiniensis ager, 6, 4.
Aruns Tarquinius, 1, 46. *L. Tarquinius Collatinus COS.* 2, 2. *L. Tarquinii Prisci nomen*, 1, 34. *L. Tarquinius Priscus tutor liberis regis*, 1, 35. *regnum affectat*, ibid. *creatur rex*, ibid. *centum in Patres legit*, ibid. *circum max. ædificat*, ibid. *muro lapideo urbem circumdat*, 35. *Sabinis bellum infert*, ibid. *centuriis equitum numerum auget*, ibid. *augures eludit*, ibid. *iterum Sabinis bellum infert*, 37. *triumphans Romam redit*, ibid. *Latinos domat*, 38. *aream ad ædem in Jovis Capitolio fundandam occupat*, ibid. *Servio Tullio filiam suam despondet*, 39. *ei parantur insidiæ*, ibid. *securi feritur*, ibid. XXXVIII. *annos regnavit*, ibid. *Tarquinius Superb. regnum affectat*, 1, 47. *cum Servio Tullio disceptat*, 48. *Servium è curia deducit*, ibid. *eum interficit*, ibid. *quare Superbus appellatus*, 49. *primores Patrum interficit*, ibid. *armatis corpus circumsepit*, ibid. *injussu populi & Patrum regnat*, ibid. *primus morem senatûs consulendi solvit*, ibid. *metu suor. peregrinos sibi conciliat*, ibid. *Latinor. procerib. conventum indicit*, 50. *Octavio Mamilio filiam nuptum dat*, ibid. *Turnio Herdonio necem machinatur*, 51. *fœdus cum Latinis renovat*, 52. *Volscis bellum in annos* CC. *movet*, ibid. *quare summa papaverum capita decutit*, 54. *pacem cum Æquis facit*, 55. *Jovis templum in monte Tarpejo ædificat*, ibid, *ei imperium abrogatur*, 50. *ei clauduntur portæ*, 60. *annos* XXV. *regnavit*, ibid. *Hetruscos ad bellum sollicitat*, 2, 6. *exsulatum ad generum Mamilium Octavium Tusculum abit*, 15. *ejus mors*, 21. Sextus *Tarquinius ejus F.* 1, 53. *benignè à Gabinis suscipitur*, ibid. *nuncium ad patrem mittit*, 54. *Lucretiæ vim affert*, 58. *Tarquiniorum nomen populo invisum*, 2, 2. *eorum ager Marti consecratus*, 5.
Tarquitius, 3, 27.

Tarracina, 4, 59. *illic lapidibus pluit*, 36, 37. *Tarracina colonia*, 36, 3. *Tarracinæ Jovis ædes tacta de cælo* 28, 11. *& porta*, 29, 14.
Tarracon, 22, 19. *Tarraconensis conventus* 26, 51.
Tatienses, 1, 13, 36. 10, 6.
Q. Tatius, 28, 45. *Titus Tatius*, 1, 10, 13, 14, 17, 34.
Taulantii, 45, 26.
Taurasini, 40, 38.
Taurea Jubellius Campanus, 26, 15. vide *Jubellius Taurea*.
Taurilia ludi, 39, 22.
Taurini pop. 21, 38, 39. *Taurini saltus*, 5, 34.
Tauropolos Diana, 44, 44.
Taurus mons, 27, 35, 52, 55. 35, 13. 37, 8. *Taurus fl.* 38, 15.
Taygetus, mons Laconiæ in Peloponneso, 34, 28.
Teanum, 22, 57. 23, 24. 26, 14, 15.
Teanenses pop. 9, 20.
Tectosagi pop. 38, 16, 19, 25.
Tegea urbs, 35, 27. 38, 34.
Tegmon opp. 45, 26.
Teium (sive *Theium*) *opp.* 37, 27. 38, 1. *Teji*, 37, 27.
Telesia urbs, 22, 13. 24, 20.
Tellicni (al. *Tellena*, *Tellena* vel *Telina*) 1, 33.
Telemessus (vel *Thelmessus*, *Termessus*, sive *Telmissus*) 38, 39. *Telmessicus sinus*, 37, 16.
Tellus Dea, 10, 29. *Telluris ædes*, 2, 41.
Temenis porta Tarenti, 25, 9.
Sex. Tempanius dec. mil. 4, 38. S. *Tempanius*, 4, 40, 42.
Tempe Thessalica, 32, 15. 33, 35. 36, 10. 42, 4, 67. 44, 6.
Tempsa, urbs Brutiorum, 54. 45. *Tempsanus ager*, ibid.
Tempyra, 38, 41.
Tencbtheri pop. Epit. 138.
Tendeba, 33, 18.
Tenedus insf. 31, 16. 44, 28.
Tenus (sive *Tenos*) *urbs*, 36, 21.
Terentilla lex, 3, 10.
C. Terentillus Arsa, 3, 9.
Terentina tribus, 10, 9. Epit. 20.
A. Terentius Varro prat. 39, 31. *C. Terentius Istra prat.* 39, 56. *triumvir*, 40, 29. *C. Terentius Varro sordido loco natus*, 22, 26. *suasor legis de abrogando dictatore*, ibid. *COS.* 35. *conciones multas ac feroces habet*, 38. *Hanniba-*

rem adoritur, 45. *vincitur*, 49. *ei redeunti à clade Cannensi obviàm itum ab omnib. ordinib.* 61. *C. Terentius Varro*, 27, 26. *propr.* 37. *legat. ad Philip.* 30, 26. *legat. in Africam*, 31, 11. *triumvir*, 31, 49. *L. Terentius legat.* 33, 41. *L. Terentius Massa prat.* 38, 42. *ædil. pl.* 31, 50. *P. Terentius Tusciveicanus*, 45, 17. *Q. Terentius legat.* 21, 63. *Q. Terentius Culleo Romanis traditur*, 30, 43. *Scipionem triumphantem sequitur*, 45. *legat.* 33, 49. *pr.* 38, 42, 54.

Tergemina porta, 4, 16.

Tergemini, 1, 25. vide *Horatii.*

Terina, oppidum Bruttiorum, 8, 24.

Termessus urbs, 38, 15. *Termessenses*, ibid.

Termestini pop. Hispania, Epit. 54.

Terminalia festa, 43, 11. 45, 44.

Terminus Deus, 5, 54. Epit. 1.

Terra mater, 8, 6.

Tetraphylia urbs, 38, 1.

Teuticus, Gentii Orator, 44, 31.

Teutomalius rex, Epit. 61.

Teutoni pop. Epit. 67, 68.

Teus, 37, 27. *Teji*, 37, 27, 28.

Thabusion castellum, 38, 14.

Thalassius, 1, 9. vide *Talass.*

Thapsus (sive *Tapsus*) *urbs*, 29, 30. 33, 50. Epit. 114.

Thasii, 31, 31.

Thassus insf. 33, 16, *&c.*

Thaumaci pop. 36, 14. *ubi siti*, 32, 4. *unde appellati*, ibi. *à Philippo oppugnantur*, ibid. *capiuntur*, 36, 14.

Theanum, vide *Teanum.*

Theanus Sidicinus tr. mil. 22, 57.

Theates pop. 9, 20.

Thebæ Bœotiæ caput, 42, 44. *Romanis deduntur*, 63. *diruuntur*, 9, 18. Epit. 52. *Thebani in latrocinium versi*, 33, 15. *seditiones excitant*, 42, 43. *Romanas partes sequuntur*, 44. *Thebæ Phthiæ*, 33, 13. 49. 39, 25. *Thebæ Phthioticæ*, 28, 7. 33, 20.

Thebes campus Homeri carmine nobilitatus, 37, 19.

Thejum, vide *Tejum.*

Thelmessus, vide *Telmessus.*

Themistus, Gelonis gener, 24, 24, 25, 26.

Theodorus, 24, 5, 22. 45, 26. Epit. 112.

Theogenes præfectus, 44, 32.
Theonidas magistratus, 45, 5.
Theoxena, singularis virtutis femina, 40, 4.
Theoxenus, dux exercitûs Achaïci, 33, 18.
Thermestini, Epit. 54.
Thermopylæ, 28, 7. 33, 21. 36, 42. 45, 22. *unde dicta*, 36, 15. *earum descriptio*, ibid.
Thespia urbs, 42, 43.
Thesproti pop. 43, 21. *Thesprotius sinus*, 8, 24.
Thessalia, 27, 30, 32. *Thessaliæ campi*, 31, 41. 32, 15.
Thessali, 29, 12. 42, 5. *de Philippo queruntur*, 39, 25. *eis libertas datur*, 33, 20.
Thessalica Tempe, 39, 24.
Thessalonica (vel *Thessalonice*) 33, 3. 39, 27.
Thetidium, 33, 6, 7.
Theuderia urbs, 38, 1.
Theuma vicus, 32, 13.
Thimarum, 32, 14.
Thoas, 35, 12, 32, 42, 45.
Tholistobogi, vide *Tolistobogii*.
Thraces gens ferocissima, 42, 52. *latrociniis vitam agunt*, 38, 46. *Manlii exercitum adoriuntur*, ibid. 40. *difficiles commercio*, 40, 57. *in montem Donucam concedunt*, ibid. *romphæis longis pugnant*, 31, 39. *eorum legati Romam missi*, 42, 19. *Romam veniunt*, 45, 42. *equis crura succidunt, ilia suffodiunt*, 42, 59.
Thracia, 37, 60. 38, 16, &c.
Thrasippus Eulyestas, 42, 51.
Thrasimenus (sive *Trasimenus*) *lacus*, 22, 4, 6. Epit. 22.
Thraso, 24, 5.
Thrausi, 38, 41.
Thrax, 39, 1.
Thronium, 32, 36. 35, 37. 36, 20.
Thurii (sive *Thuriæ*) *urbs*, 9, 19. *in Salentinis capta*, 10, 2. *reddita veteri cultori*, ibid. *Thurini*, Epit. 11. *in fidem populi Romani redeunt*, 25, 1. *ad Hannibalem deficiunt*, 15. *Thurinus ager*, 34, 52.
Thyatira opp. 37, 8, 21.
Thymbris fluv. 38, 18.
Thyrium, 36, 11, 12. 43, 17.
Thyrsus Stuberæus, 40, 14.
Tiberinus Silvius rex, 1, 3. *Tiberinus fluv.* 5, 37.

Tiberis

Tiberis (prius *Albula* vocat.) *fluv.* 1, 3, 4. *innavigabilis propter rigidam hiemem*, 5, 13. *ab Hercule nando trajicitur*, 1, 7. *ejus inundatio*, 24, 9. 30, 38. 35, 9, 21. 38, 28. *Tiberina ostia*, 26, 19.
Tiberius Nero, Epit. 136.
Tibertini, 9, 30.
Tibur, 22, 11. *Tiburs populus*, 8, 12. *Tiburs ager*, 7, 11. *Tiburtes*, 7, 9. 8, 13. *eis bellum indicitur*, 7, 9. *nocte ad Romæ mœnia veniunt*, 12. *Rom. se dedunt*, 19.
Tichius cacumen Oetæ m. 36, 16, 18.
Ticinus fluv. 5, 34. 21, 39, 45.
Tifata colles, 7, 29. 23, 36. *Tifata mons Capuæ imminens*, 26, 5. 32, 7.
Tifernum mons, 9, 44. 10, 14, 30.
Tigillum sororium, 1, 26.
Tigranes Armeniorum rex, Epit. 97. 98. 100. 101. 103.
Tigurini Galli, Epit. 65.
Timanor Dolops, *Persei funditoribus præfectus*, 42, 58.
Timasicrates Rhodius, 37, 14.
Timasitheus, *princeps Liparensium*, 5, 28.
Timavi lacus, 41, 1, 2.
Timocrates, *Pellenensis*, 34, 29, 40.
Timon, *Lydiæ præpositus*, 33, 5. 37, 44.
Timotheus, *unus ex Persei præfectis*, 42, 67.
Tirustæ pop. 45, 26.
Tisippus, 45, 28. *Tisæus*, 28, 5.
Tiso præfectus classis Patrensis, 35, 26.
Titienses, vide *Tatienses*.
C. Titinius (sive *Titinnius*) *tr. mil. cons. pot.* 5, 13. *iterum*, 18. *M. Titinius tr. pl.* 3, 54. 35, 8. *mag. eq.* 10, 1. *M. Titinius Curvus pr.* 40, 58. *P. Titinius tr. pl. cons. pot.* 5, 12. *legat.* 31, 21. *Sex. Titinius tr. pl.* 4, 16.
Titium atrium, 39, 44.
Titius Tatius, vide *Tatius*.
Titurius, Epit. 106.
Toletum opp. 35, 7, 22. 39, 30. *Toletani*, 35, 22.
Tolistobogii (vel *Tholistobogii*) 38, 16, 19. Epit. 38.
Lar. Tolumnius, 4, 17, 19, Epit. 4.
Torone opp. 44, 12. *à Philippo capitur*, 28, 7. *Toronæ prom.* 31, 45.
Toronaicum mare, 44, 11.
Tralles, 31, 35. *sagittarii*, 37, 40. *Tralles Romanis de-*

dun-

ducitur, ibid. 44. Eumeni attribuuntur, 38, 39.
Tralli Thraces, 27, 32. 38, 21.
Transalbanicana regio, 40, 57.
Transrhenanae gentes, Epit. 139.
Transtiberina habitatio quasi exsilium, 3, 13. adsignata rebellantibus, 8, 20. 26, 34.
Trasimenus, vide Thrasimenus.
M. Trebellius Fregellanus, 43, 21. Q. Trebellius Pollio centurio legionis quartæ, 26, 48.
Trebia fluv. 21, 48. Trebia opp. 2, 39. Trebianus ager, 23, 14.
Trebius, 23, 1.
C. Trebonius, Epit. 105. 110. tr. pl. 5, 11. L. Trebonius Asper tr. pl. 3, 65. M. Trebonius trib. mil. cons. pot. 6, 21. Trebonia lex, 5, 11, 12.
Trebula urbs, 23, 39.
Trebulanis civitas data, 10, 1.
C. Tremellius decemvir, 42, 4. C. Tremellius Flaccus legat. 29, 11. Cn. Tremellius trib. pl. 45, 15. Epit. 47. Cn. Tremellius Flaccus æd. 30, 26.
Treviri à C. Cæsare victi, Epit. 107.
C. Triarius legat, Epit. 118. L. Triarius, Epit. 98.
Triballi, Illyrior. gens, 27, 34. 31, 35. Triballi Thraces funditores, 38, 21.
Tricastini pop. 5, 34. 21, 31.
Tricca opp. 32, 13. 36, 13. 39, 25.
Tricipitinus, Epit. 1.
Tricorii pop. 21, 31.
Trifanus ager, 31, 13.
Trifanum, locus, 8, 11.
Trigemina porta, 4, 16. 35, 10. 41. 50, 51. 41, 27. Trigemini fratres, vide Tergemini.
Triphylia, 32, 5. à Philippo Achæis reddita, 28, 8. 34, 20.
Tripolis Laconici agri, 35, 27. Tripolis, 42, 53. Scea vocata, 55. à Rom. recipitur, 42, 67. Tripolitanus ager, 36, 10. Tritonon opp. 28, 7.
Trocmi, populi Galatiæ in Asia minori, 38, 17. Epit. 38.
Trogiliorum portus, 25, 23.
Troja capta, in Trojanos sævitum, 1, 1. Troja decem annis oppugnata, 5, 4. Troja altera & tertia, 1, 1. Trojanus pagus, ibid. Trojugena, 25, 12.
Troilum in Etruria oppidum capitur, 10, 46.

Tromen-

Tromentina tribus, 6, 5. Epit. 6.
Trophonis specus, 45, 27.
Tubero, 10, 9. *Q. Tubero*, 4, 23.
Tuccia virgo Vestalis, Epit. 20.
M. Tuccius, 39, 21. *tr. pl.* 35, 41. *pr.* 36, 45. *triumvir*, 39, 23.
Tullia, 1, 46, 47, 48, 58. Epit. 1. *Tulliæ*, 1, 46.
Tullii in Patres lecti, 1, 30.
Accius Tullius, 2, 35. *C. Tullius COS.* 2, 43. *M. Tullius Cicero*, Epit. 102. 103. *ab exsilio reducitur*, Epit. 104. *ejus caput cum manu dextra in Rostris ponitur*, Ep. 102. *Servius Tullius rex*, 1, 18, 39. *Servius Tullius captivâ Corniculanâ natus*, 4, 3. *ei caput ardet*, 1. 39. *de eo variæ sententiæ*, ibid. *cum trabea & lictoribus prodit*, 41. *rex creatur*, ibid. *fortiter adversus Vejentes se gerit*, 42. *censum instituit, civitatemque in classes dividit*, 43. *lustrum condit*, 43, 44. *duos colles urbi adjicit*, ibid. *agrum ex hostib. captum viritim dividit*, 46. *plebis consensu declaratus rex*, ibid. *Sex. Tullius*, 7, 15. *Tullianus carcer*, 29, 22.
Tuneta urbs Africæ, 30, 9, 16.
Turba opp. 33, 30.
Turdetania, 28, 34. 34, 16, 19. *Turdetani*, 21, 6. *sub corona venditi*, 24, 42.
Turduli pop. Hisp. 28, 29. 34, 17.
Turdulum bellum, 34, 20.
Turia, vide *Tutia*.
Turnus rex Rutulor. 1, 2.
Turrus rex, 40, 49.
Tusci, 2, 34. *Janiculum occupant*, 2, 51. *opprimuntur à Romanis*, 5. 45.
Tuscum mare, 5, 33. *Tuscus vicus*, 2, 14. 23, 11. 27, 39. *Tuscus ager*, 2, 49.
Tusculum, 2, 15, 16. 27, 4. *à Latinis captum*, 6, 33. *recipitur, Latinis cæsis*, ibid. *Tusculani Romanis ultro suppetias ferunt*, 3, 18. *Capitolium oppugnant*, ibid. *quâ arte fidos se Romanis socios fuisse ostenderint*, 6, 25. *pacem, deinde civitatem impetrant*, 26. *de Tusculanis pop. judicium*, 8, 37. *Tusculana arx*, 26, 9. *ab Æquis capitur*, 3, 23. *Tusculanus ager*, 3, 7. *Tusculani colles*, 3, 7, 8. *Tusculana expeditio*, 6, 27.
Tutia (vel *Turia*) *fl.* 26, 11. *Tutia virgo Vestalis*, Ep. 20.

Tycha,

Tyche, 24, 21. *pars Syracusarum*, 25, 25.
Tymbretis fluv. 38, 18.
Tyndarium urbs, 36, 2.
Tyrrhenum mare, 5, 33.
Tyrrheum opp. 36, 11. 38, 9. *Tyrrhenses*, 36, 12.
Tyrus legatus, 33, 48, 49. 34, 61. *Tyri*, 35, 48.
Tyscos vicus, 38, 18.

V.

VAccai pop. 35, 7. 40, 47, 50. *iis motum bellum ab Hannibale*, 21, 5. *subiguntur*, Epit. 48. *ipsi se interimunt*, Epit. 57.
Vaccipráta, 8, 19.
Vadimonis lacus, 9, 39.
Valentia opp. Epit. 55.
Valeriani, 6, 9.
Valerius Levinus, Epit. 13. *Valerius Max. censor*, Epit. 18. *A. Valerius tr. mil.* 6, 36. *A. Valerius Publicola tr. mil. conf. pot. II.* 5, 1. *C. Valerius tr. mil.* 6, 36. *C. Valerius Levini F.* 38, 9. *C. Valerius*, 42, 6. *C. Valerius Flaccus decemvir sacris faciund.* 27, 8. *captus à P. Licinio pont. max.* ibid. *quia flam. Dial. erat, in leges jurare non poterat*, 31, 50. *C. Valerius Levinus pr.* 41, 8. *cens.* 43, 14. *C. Valerius Potitus tr. mil. conf. pot.* 4, 49. *COS.* 53. *ovans urbem introit*, ibid. *tr. mil. II.* 57. *tr. mil. conf. pot. III.* 61. *C. Valerius Truppo trib. pl.* 38, 36. *L. Valerius quæstor*, 2, 41. *L. Valerius COS.* 42. *COS. II.* 61. *ejus res gestæ*, 62. 3, 5. *interrex*, 5, 17. *legat. Delphos mittitur*, 5, 28. *mag. eq.* 5, 48. 8, 18. *pontif.* 33, 44. *trib. pl.* 34, 1. *L. Valerius Flaccus ad. cur.* 31, 4. *pret.* 50. *COS.* 33, 44. *cum Bojis confligit*, 34, 22. *procos. cum Gallis Insubrib. & Bojis pugnat*, 45. *L. Valerius P. Flaccus triumvir*, 37, 46, 57. *L. Valerius Flaccus cens.* 39, 41. *pontif. moritur*, 40, 42. *L. Valerius Flaccus occiditur à C. Fimbria*, Ep. 82. *L. Valerius Levinus pr.* 40, 44. *L. Valerius Publicola COS.* 3, 55. *ejus leges*, ibid. *adversus Æquos & Volscos consilio bellum sustinet*, 60. *tr. mil. conf. pot.* 5. 26. *III.* 6, 5. *IV.* 21. *V.* 27. *L. Valerius Potitus*, 3, 39. *tr. mil. conf. pot. II.* 58. *Antium petit*, 59. *tr. mil. conf. pot. III.* 5, 1. *IV.* 10. *V.* 14. *L. Valerius Potitus COS.* 5, 31. *interrex*, 32. 6, 5. *L. Valerius Tappus pr.*

pr. 35, 10. *L. Valerius C. F. Tappus*, 37, 46. *trium-vir*, 57. *M. Valerius fecialis*, 1, 24. *M. Valerius M. F. Volesi nepos*, 2, 12. *COS.* 16. *de Sabinis triumphat*, ibid. *M. Valerius, Publicolæ frater transfigitur in acie*, 2, 20. *M. Valerius Volesi F. dictator*, 2, 18. *de Sabinis triumphat*, 31. *ei sella curulis in circo posita*, ib. *dictaturâ se abdicat*, 2, 31. *M. Valerius augur moritur*, 3, 7. *M. Valerius Valerii F. Valerii N. quæstor*, 3, 25. *M. Valerius COS.* 3, 31. *M. Valerius. IV. prætor*, 9, 41. *M. Valerius COS. fert legem de provocatione tertiò*, 10, 9. *M. Valerius COS. Hetruscos compescit*, 11. *M. Valerius tr. mil.* 10, 14. *mag. eq.* 7, 12. *ejus galeæ corvus insidet*, 26. *Gallum obtruncat*, ibid. x. *bobus aureâque coronâ donatur*, ibid. *M. Valerius Corvinus COS.* ibid. *II. COS.* 27. *COS. III.* 28. *ejus laus*, 33. *M. Valerius primus arma in Samnium intulit*, 10, 31. *de Samnitib. triumphat*, 8, 38. *dictator*, 39. *interrex*, 8, 3. *IV. COS.* 16. *interrex*, 17. *iterum*, 9, 7. *M. Valerius Falco legatus ad Attalum regem*, 29, 3. *æd. cur.* 36, 26. *M. Valerius Lævinus pr.* 23, 24, 30. *COS.* 27, 22. *in senatu res à se gestas commemorat*, 27, 5. *ei in annum prorogatum imperium*, 10, 7, 24. *COS.* 30. *procos. in Africa latè populationes facit*, 38, 4, 10. *M. Valerius Lævinus*, 28, 46. *legatus ad Attalum*, 29, 11. *M. Valerii Lævini causâ à P. & M. filiis ludi facti*, 31, 50. *pr.* 39, 5, 16. *COS.* 41, 17. *M. Valerius Maximus tr. mil. cos. pot.* 5, 14. *iterum*, 24. *censor*, 9, 43, *dictator*, 10, 3. *M. Valerius Messala*, 28, 5. *pr.* 34, 53. *COS.* 37, 47. 38, 35. *decemvir sacror.* 42, 28. *M. Valerius Poplicola COS.* 7, 18. *iterum*, 19. *P. Valerius COS.* 2, 52. *cum exercitu Vejos mittitur*, 53. *P. Valerius Flaccus legatus ad Hannibalem*, 21, 6. *P. Valerius Flaccus legat.* 23, 16. *ejus sententia in senatu*, 26, 8. *P. Valerius Volesi F.* 1, 58. *COS.* 2, 2. *triumphans redit Romam*, 7. *affectati regni in suspicionem venit*, ibid. *in concionem ascendit*, ibid. *legem de provocatione ad populum fert*, 8. *P. Valerius COS. cur Publicola dictus*, 2, 8. *ad Vejentium bellum proficiscitur*, ibid. *COS. iterum*, ibid. *ejus consilium*, 11. *III. COS.* 15. *IV. COS.* 16. *moritur*, ibid. *sumptibus publicis effertur*, ibid. *à matronis lugetur*, ibid. *P. Valerius Publicola*, 3, 8. *COS.* 15. *Capitolium ab App. Herdonio occupatum oppugnat*, 18. *inter-*

ficitur,

ficitur, ibid. *pr.* 7, 23. *dictator*, 28. *P. Valerius Potitus tr. mil. cons. pot.* 6, 6. *tr. mil. cons. pot. iterum*, 18. *tr. mil. III.* 21. *IV.* 32. *VI.* 42. *T. Valerius COS.* 8, 18. *legat.* 24, 40. *Valeria lex*, 10, 9. *Valerii*, 3, 39.
Vardai pop. Illyrici, Epit. 56.
P. Varenus, Epit. 95.
Varroniani milites, 23, 38.
Varus, Epit. 110.
Vastetani Hispaniæ pop. 37, 46.
Vaticanus ager, 10, 26, 27.
Vatinius, Epit. 118.
Vecilius mons, 3, 50.
Vectones pop. 35, 7, 22.
Veji oppugnantur, 5, 21. *Vejorum urbs quamdiu obsessa*, 22. *de Vejor. præda dividenda variæ in senatu sententiæ*, 20. *Vejis de cælo lapidatum*, 27, 38. *Vejentes ubi siti*, 1, 30. *in fines Romanor. excurrunt*, 1, 5. *fusi à Romanis pacem petunt*, 1, 15. *iterum funduntur*, 27. *Vejentes & Tarquinienses in agrum Rom. duce L. Tar. Superbo excurrunt*, 2, 6. *Vejentes Rom. agrum depopulantur*, 43. *eâd. arte quâ Fabios ceperant, capti*, 51. *superantur*, 53. *eis induciæ datæ in annos* XL. 54. *fines Rom. depopulantur*, 4, 1. *à L. Sergio fusi*, 17. *in Vejentem agrum exercitus missus M. Cornelio Malug. & L. Papirio Crasso COSS.* 21. *Vejentes agrum Rom. populantur*, ibid. *vincuntur*, 22. *excursiones faciunt in agrum Rom.* 30. *Vejentib. & Æquis induciæ dantur*, 35. *Vejentis senatûs superbum responsum*, 10, 58. *Vejentes regem creant*, 5, 1. *Romanor. munimenta incendunt*, 7. *Vejentanus ager plebi dividitur*, 30. *Vejentana arx*, 5, 21.
Velabrum, vicus Romæ, 27, 39.
Velatia urbs, 41, 24. 42, 54.
Velia, regio in urbe Roma, 2, 7. 26, 39. 40, 16.
Velina tribus, Epit. 19.
Velitræ, 2, 30. *Velitræ colonia*, 8, 3. *expugnantur*, 6, 29. *obsidentur*, 36. *Velitris numerus colonor. auctus*, 2, 34. *ad Velitras feliciter à Romanis pugnatum*, 6, 22. *Veliternus pop.* 8, 12. *Veliterni*, 6, 21, 22. 8, 14. *Veliternus ager*, 30, 38.
Venetia, 39, 22. *Veneti pop.* 1, 1. *Græcis fugientib. obsistunt*, 10, 2. *vincuntur à Cæsare*, Epit. 104.
P. Ventidius, Epit. 127.

Venus,

Venus, 1, 1. *Venus Erycina*, 22, 9. *Venus Genetrix*, Epit. 116. *Veneris ædes*, 41, 27. *ex multatitio ære facta*, 10, 31. *templum*, 32, 33, 34. *Veneris Erycinæ ædes*, 22, 10. 23, 30, 31. 40, 34.
Venusia, *urbs Apuliæ*, 22, 49, 54. 27, 2. *Venusini*, 22. 54. 27, 12.
Vercingentorix (vel *Vercingetorix*) *dux Arvernorum*, Ep. 107.
Ver sacrum, 21, 9. 33, 29. 34, 43.
Veragri, 21, 38.
Vercellius, *defectionis Hirpinorum auctor*, 23, 37.
Verga opp. 30, 19.
Vergestani pop. 34, 21.
Vergiliæ, 21, 35.
Vergium castrum, *receptaculum prædonum*, *capitur à M. Catone*, 34, 21.
Vermina Syphacis F. 29, 33. *fugit*, 30, 36. *pacis conditiones à Rom. accipit*, 31, 19. *ejus ad senatum legati*, 31, 11.
Veromandi, Epit. 104.
Verona urbs, 5, 35.
Verrugo opp. 4, 1, 55, 56.
Verulanus pop. 9, 42, 43.
Vescelia opp. 35, 22.
Vescia urbs, 8, 11. 9, 25.
Vescinus ager, 10, 21, 46.
Veseris fluv. 8, 8. 10, 28.
Vesta, 1, 20. *Vestæ ignis*, 4, 54. *templum*, Epit. 19. *in æde extinctus*, 28, 11. *Vestæ delubra à Ceritib. religiosè culta*, 1, 20. *Vestales virgines*, 1, 20. 7, 20. *Vestales duæ stupri compertæ*, 22, 57. *Vestalis flagro cæsa*, 28, 11. *Vestales flamines*, 7, 20.
Vestia Oppia, 26, 33.
Vestini, Epit. 72. *Samnitibus se conjungunt*, 8, 29. *vincuntur*, Epit. 75. *cum eis fœdus ictum*, 10, 3.
Vesuvius mons, 8, 8. 23, 39.
Veteres campi, 25, 16.
Vettii pop. 45, 30.
Veturia, *mater M. Coriolani*, 2, 40. *Veturia prærogativa*, 26, 22.
C. Veturius consul, 3, 31. *XV. millibus æris damnatur*, ibid. *augur*, 32. *C. Veturius tribunus militum*, 6, 32, 36. *L. Veturius trib. mil.* 6, 38, 42. *L. Veturius decemvir*, 3, 33. *legat.* 28, 9. *L. Veturius Philo dictator*, 22,

22, 33. *vitio creatus*, ibid. *Claudii legatus*, 26, 33. *censor*, 27, 6, 36. *praet*. 27, 6, 12. *ei prorogatum imperium*, 23. *legat*[illegible] *cum Hasdrubale in senatu exposuit*, 27, 53. *CO*[illegible], 10. *illi mandatum ut cum Hannibale bellum gereret*, ibid. *comitia consularia habet*, 38. *mag. eq*. 29, 11. *L. Veturius Philo legat*. 30, 38, 40. *M. Veturius tr. mil. cons. pot*. 5, 13. *T. Veturius COS*. 8, 16. *T. Veturius Calvinus COS*. 9, 1. *cum Pontio de foedere agitat*, 5. *T. Veturius Geminus COS*. 3, 8. *Volscos fudit*, ibid. *T. Veturius Gracchus Sempronius augur*, 43, 11. *T. Veturius Philo flam. Martialis*, 29, 38.
C. Vetusius COS. 2, 19. *T. Vetusius COS*. 2, 28.
Ufens, vide *Utens*.
Ufentina tribus, 9, 20.
Ufugum opp. 30, 19.
Vibius, 27, 15. *Vibius Accuaeus*, 25, 14. *Vibius Virrius*, 23, 6. 26, 13, 14.
Vibo Colonia, 31, 3. 35, 40. *Vibonensis ager*, 21, 51.
Vicilinus Jupiter, 24, 44.
Victoria aedes, 10, 33. 29, 14. 35, 9. *Victoria Virginis aedicula*, 35, 9. *Victoria mons*, 24, 41.
Q. Victorius, primipili centurio, 34, 46.
Victumvia (vel *Vicumvia*) *emporium*, 21, 45, 57.
Vicus Longus, 10, 23. *Vicus Tuscus*, 33, 18.
Villa publica, 34, 44.
L. Villius Tappulus aed. pl. 25, 2. *pr*. 31, 49. *P. Villius legat*. 33, 41. *P. Villius Tappulus COS*. 31, 49. *Philippum fundit fugatque*, 32, 6. *decemvir*, 31, 4. *pr*. 29, 38.
Viminalis collis, 1, 44.
Vindalium opp. Epit. 61.
Vindicius, servus, à quo vindicta, 2, 5.
Virbius clivus, 1, 48.
Virginia filia L. Virginii, 3, 46, 58. *Virginia A. filia*, 10, 23.
A. Virginius in Volscos proficiscitur, 1, 30. *COS*. 63. *triumvir*, 3, 1. *tr. pl*. 3, 54. *L. Virginius*, 3, 44. *ejus filia ad tribunal App. decemviri vocatur*, ibid. *è castris accitur ad tutandam filiae pudicitiam*, 46. *filiam cultro transfigit*, 48. *in castra profectus, opem commilitonum implorat*, 50. *Appio diem dicit*, 56. *COS*. 4, 21. *senatum in aede Quirini consulit*, ibid, *iterum COS*. 23. *ei dies dicitur*,

tur, 5, 11. x. millib. gravis æris damnatur, 12. tr. mil. conf. pot. 6, 1. tr. mil. 27, 45. Opiter Virginius COS. 2, 17. iterum, 54. Proculus V[illegible]s COS. 2, 41. Sp. Virginius COS. 3, 31. T. Virgi[illegible] COS. 2, 21, 48. T. Virginius Cælimontanus COS. 3, 65. T. Virginius Rutilus augur moritur, 3, 7.

Viriatus, ex pastore venator, exinde latro, Lusitanus, Epit. 52, 54, 55.

Viridomarus Insubrium Gallorum dux, Epit. 20.

Viromandui, Epit. 104.

Virtutis ædes, 27, 25. 29, 11.

Vitellia opp. 2, 39.

Vitellii, 2, 4.

M. Vitellius (sive Vitillius) capitur à Viriato, Epit. 52.

Vitruvius Vaccus, Fundanorum dux, incarceratus, 8, 19, 20.

Ulysses, 1, 49.

Umbria, 9, 19. 27, 45. Umbria, Sappinia tribus vocata, 31, 2. Umbri pop. 5, 35. à Romanis deficiunt, 9, 41. Romanis se dedunt, ibid.

Vocanus ager, 33, 54.

Q. Voconius Saxa, Epit. 41.

Vocontii pop. 21, 31.

Volæ, 4, 49.

Volana, 10, 44, 45.

Volani, 4, 49. ager Volanus, 4, 49, 51.

Volaterra urbs, 10, 12. Epit. 89. Volaterrani, 28, 45.

Volsca gens valida Galliæ, 21, 26.

Volerones, tribb. plebis, ab Ap. Claudio sic dicti, 2, 58.

Volesus, 1, 58. 2, 30. 3, 25.

Volscentes Q. Fulvio se dedunt, 27, 17.

Volsci, gens qualis, 7, 27. obsides dant CCC. principum, 2, 22. eorum perfidia, ibid. funduntur, 25, 30. à Romanis deficiunt, 39. à L. Æmilio COS. vincuntur, 42. rebellant, ibid. fines Latinor. vastant, 2, 53. à Romanis fusi, 63. de iis triumphus, 3, 10. exercitus reficiunt, ibid. vincuntur, 70. obsidentes Ardeam à Romanis obsidentur, 4, 9. sub jugum missi à Tusculanis occiduntur, 10. Latinum agrum prædantur, 55. bellum redintegrant, 56. in eos mittuntur tres ex tr. mil. 59. qui pacem impetrant, 5, 23. 6, 2. se dedunt, ibid. à suis deseruntur, 8. terga vertunt, & eor. castra diripiuntur, 13. vincuntur Camilli virtute, 24. Romanor. castra dolo invadunt, 30.

fugâ se eripiunt, 8, 1. vid. & *Æqui*.
Volsciani pop. 21, 19.
M. Volscius, 3, 24, [illegible] *M. Volscius Pictor*, 3, 13.
Volsinii (vel *Vulsinii*) *capti*, 10, 37. *Volsiniis clavi fixi, indices numeri annor*. 7, 3. *Volsinienses*, 5, 31, 32. 9, 41. *Volsiniensis ager*, 5, 32.
Voltumnæ fanum, 4, 23, 25, 61.
Volumnia, uxor M. Coriolani, 2, 1, 40.
L. Volumnius COS. cum Salentinis bellum gerit, 9, 42. *in Hetruriam arcessitus*, 10, 18. *ejus facundiam App. Claudius sibi acceptam referri dicit*, 19. *ejus argutum responsum ad App. Claudium*, ibid. *Samnites aggreditur*, 20. *ad senatum literas dat*, 21. *Romam revocatur*, ibid. *ei prorogatur imperium*, 22, 27. *in Samnio feliciter res gerit*, 30. *P. Volumnius COS*. 3, 10, 18.
Volustana, montes, 44, 2.
Vortumnus Deus, 44, 16.
Urbicua opp. 40, 16.
Urites pop. 42, 48.
C. Ursanius tr. pl. 33, 23.
Uscana Illyrici opp. 43, 10. *Uscana Penestianæ terræ urbs*, 43, 18. *Uscanienses*, ibid. & 19.
Uteus (sive *Ufens*) *fluv*. 5, 35.
Utica, 25, 31. 28, 4. 29, 28. *à P. Scipione obsidetur*, 29, 35. *obsidione liberatur*, ibid. *Uticenses*, Epit. 49. *Uticensis ager*, 27, 5. 28, 4.
Vulcanus, 24, 26. 30, 7. *Vulcani caput ardet*, 34, 44. *Vulcani ædes*, 24, 2, 10. 33, 45. *area*, 9, 46. 39, 46. 40, 19. *insula*, 21, 49, 51.
Vulsiniis lacus sanguine manat, 27, 25. vide *Volsinii*.
Vulturnus fluv. 8, 11. 10, 20, 31. 22, 14. 26, 8. 32, 29. 33, 30, 35. *Vulturni ostium*, 25, 20, 22.
Vulturnum urbs, deinde Capua appellata, 4, 37. 34, 44.

X.

Xantippus, Lacedæmoniorum dux, 28, 43. Epit. 18.
Xenarchus prætor, 41, 23.
Xenoclides, Chalcidensis dux, 35, 38, 50.
Xenophanes, legatus Philippi ad Hannibalem, 23, 33, 34.
Xenophon Achæus, 32, 30. 33, 48.
Xyline come, 38, 15.
Xyniæ opp. 31, 13. 32, 13. 39, 26.
Xychus, scriba falsarius, 40, 55.

Zacyn-

Z.

ZAcynthus inſ. 21, 7. propinqua Ætoliæ, 26, 24. Philippi Macedonum regis, 36, 31. Romanis traditur, 32.
Zama inſ. 30, 29. 32, 16.
Zelaſium prom. 31, 46.
Zeno, princeps Magnetum, 35, 31. 37, 44. 38, 1.
Zephyrium promont. 33, 4.
Zerynthus opp. 38, 41.
Zeuxippus, Bœotiorum princeps, 33, 13, 14.
Zeuxis, præfectus Lydiæ, 37, 45.
Zeuxides, 33, 16.
Zoilus, Hieronis gener, 24, 5.
Zoippus, 24, 4, 5, 26.
Zybœa devictus à Nicomede, 38, 16.

FINIS.

Pag. 49. Galbinum in dickes anna